
UNIVERSITY OF TORONTO
3 1761 01464037 9

UUDEMPI
SUOMALAINEN KIRJALLISUUS

3

UUDEMPI
SUOMALAINEN KIRJALLISUUS

EDELLINEN OSA

VANHEMPI ELI PERUSTAVA AIKA

ESITTÄNYT

O. A. KALLIO

PORVOOSSA
WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ
1911

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖN
KIRJAPAINOSSA PORVOOSSA. 1911

Seuraava vaatimaton koe, jossa on yritetty tavallista seikkaperäisemmin yhtäjaksoisesti esittää uudempaa suomalaista kirjallisuutta 1800-luvun puolivälistä alkaen, tahtoo osaltaan, mikäli se monine puutteineen ja heikkouksineen siihen kelpaa, olla ikäänkuin jonkunlaisena täydennyksenä ja jatkona Julius Krohnin perustavalle teokselle »Suomalaisen kirjallisuuden vaiheet». Etusijassa se on tarkoitettu kirjallishistorialliseksi apuneuvoksi suomenkielen opettajia ja oppilaita, kansanopistoja sekä »suurta yleisöä» varten. Sen laatimisessa on mikäli mahdollista otettu huomioon tätä alaa jo ennestään käsittelevä kirjallisuus, mutta esityksen suunta ja järjestys sekä eri kirjailijain ja kirjateosten lopullinen arviointi ja harkinta perustuu kuitenkin ahkeraan omakohtaiseen uudemman suomalaisen kirjallisuuden lukemiseen ja tutkimiseen. Vaikkapa en suinkaan ole säästänyt aikaa tai vaivaa, jotta esityksestäni sukeutuisi kutakuinkin käyttökelpoinen ja tarkoitustaan vastaava, en sitä sittenkään ole saanut lähimainkaan mieleiseeni asuun. Kosk'en kuitenkaan luule sen omalta kohdaltani enää isostikaan korjautuvan, niin menköön semmoisenaan, vain asianharrastajan vaatimattomana yritteenä, kaikkine vajavaisuuksineenkin, julkisuuteen.

Professori Kaarle Krohnille, joka jo monta vuotta sitten kehoitti minua tähän työhön ryhtymään ja sittemmin yhä on rohkaissut minua epäröidessäni sitä jatkamaan, on mieluisa velvollisuuteni tässä lausua julkisetkin kiitokseni.

Tampereella, lokakuussa 1911.

O. A. K.

JOHDANTO.

Korkeamman kansallisen sivistyselämän monista ilmiöistä on tärkeimpiä kansan omakielinen kirjallisuus, varsinkin n. s. »kansalliskirjallisuus», jolla etusijassa ymmärretään kaunokirjallisuutta ja kansallista tiedettä, koska niissä puhtaasti taiteellisen arvon ohella paraiten kuvastuu kunkin kansan henkinen sivistyskykyisyys ja rodullinen erikoisuus. Suomenkansan korkeampi sivistyselämä on vielä aivan nuorta juurta, mistä seurauksena korkeampi suomenkielinen kirjallisuuskin samoin on milt'ei eilispäivän lapsi. Tosin suomenkieltä on kirjoitettu ja painettu jo yli 350 vuotta, uskonpuhdistuksen ja »suomalaisen kirjallisuuden isän» piispa *Mikael Agricolan* ajoista (1540-luvulta) saakka, mutta tuo aikaisempi kirjallisuus, ani harvoja poikkeuksia lukuunottamatta, oli vain n. s. »rahvaankirjallisuutta», vailla varsinaisesti kansalliskirjallista arvoa. Eikähän toisin voinut ollakaan, sillä tarpeelliset edellytykset korkeamman suomenkielisen kirjallisuuden syntymiselle olivat silloin milt'ei olemattomat. Puuttui hedelmöittävä, voimakas kansallishenki, puuttui muokattu ja viljelty kieli, nuo omavaraisen-henkisen sivistyselämän välttämättömät kannattajat. Vieras kieli ja enimmälti vieras mielikin olivat Suomessa isäntinä, suomalainen kansa ja sen kieli milt'ei rengin veroisina. Kirkko yksin oli ollut se sivistyslaitos, joka uskonpuhdistuksen ajoista saakka oli tarpeihinsa käyttänyt kansankieltä. Siitä seurasi että suomenkielinen kirjallisuus vanhempina aikoina oli enimmälti uskonnollista hartauskirjallisuutta, mihin tuli lisäksi hiukan yleishyödyllistä ja tilapäiskirjallisuutta, kaikki tarkoitettuna etupäässä »yhteisen kansan» s. o. rahvaan opiksi ja hyödyksi. Tieteellinen kirjallisuus pukeutui tällöin suomenkielisten koulujen ja niistä kohonneen suomenkielisen sivistyneistön puutteessa yksistään latinan- ja ruotsinkieliseen muotoon; suomen-

kielinen taiderunous otti vasta ensimäisiä heikkoja ja haparoivia lapsenaskeleitaan. Asiain näin ollen tietysti itse kielikin pysyi yhä edelleen viljelemättömänä ja hiomattomana rahvaankielenä. Samantapainenhan on tosin ollut monen muun pienen kansan henkinen kehityskulku, mutta harvan sentään — kiitos paremman valtiollisen ja kansallisen olotilan — niin hidas ja vastuksellinen kuin suomenkansan.

Unelmainen aate kansallissuomalaisesta sivistyksestä oli kuitenkin jo Agricolan ajoista saakka hämärästi kajastellut monen aikaansa edellä elävän suomalaisen mielessä ja innostanut heitä epäedullisissakin oloissa työskentelemään tämän aatteen vastaiseksi toteutumiseksi. Tarvitsemme Ruotsin vallan ajoilta muistaa vain *Taneli Jusleniuksen* ja *Henrik Gabriel Porthanin* nimet ja hartaan kansallisen työn. Ja kun Aleksanteri I Porvoon valtiopäivillä 1809 oli »korottanut suomenkansan kansakuntien joukkoon» ja antanut sille omintakeisen valtiollisen olotilan, huomattiin entistä selvemmin, että omaperäinen suomalainen sivistyspohja oli välttämätön ehto kansakuntien joukossa pysymiselle. Koko 1800-luvun alkupuoli oli tällaisen suomalaisen ja kansallisen sivistyspohjan valmistamista, vaikkapa olot olivatkin jos mahdollista vieläkin epäedullisempia kuin ennen, »keväät ja takatalvet» vuorottaisia vieraita. Mutta paljon sittenkin saadaan aikaan. Syntyy v. 1831 *Suomalaisen Kirjallisuuden Seura*, josta tulee ahkeran kansallisen viljelystyön rauhallinen tyyssija, julaistaan painosta *Kalevala*, *Kanteletar* y. m. suomenkansan kauan salassa olleet hengenaarteet. *Elias Lönnrotin* (1802—84) patriarkaalisen nimen ja olemuksen ympärille keskittyy tällöin tuo rauhallinen ja uuras raatajatyö, samalla kuin *Juhana Vilhelm Snellman* (1806—81) tarmokkaasti hoitaa sen taistelevaa puolta, ravistellen ankarasti hereille uinuvaa suomalaista kansallishenkeä. Heidän rinnallaan monet muut vähemmät voimat tähtäävät yhteistä tarkoitusperää kohti. — Tämän vanhemman suomalaisen kirjallisuus- ja viljelyshistorian ja siihen liittyvän suomalaisen kansallishengen, »suomalaisuuden aatteen», vähittäisen heräämisen ja voimistumisen on Agricolasta alkaen *Julius Krohn* jo laveasti esittänyt teoksessaan *Suomalaisen kirjallisuuden vaiheet*, niin että me voimme sen tässä lyhyesti sivuuttaa. Sen sijaan on tarkoituksemme seuraavassa lähemmin esittää vain uudempaa suo-

menkielistä kirjallisuutta, jonka alun hyvällä syyllä voimme laskea vasta 1800-luvun puolivälistä, varsinkin noin vuoden 1860 vaiheilta. Krohnin teoksessa on tämän myöhemmän ajan kirjallisuus erityisistä syistä verrattain suppeasti suoritettu eikä muutenkaan ulotu 1880-luvun puoliväliä kauemmaksi. Tietysti täytyy meidänkin yhtenäisyyden vuoksi ohimennen ottaa huomioon myös jo ennen 1860-lukua esiintyneitä kirjailijoita ja kirjoja, samalla kuin n. s. varsinaisen kansalliskirjallisuuden esitys on oleva kuvauksemme pääasiallisimpana sisällyksenä.

Kuten sanottu muodostaa 1860-luvun taite juurikuin käänteen tai rajapyykin suomenkielisen kirjallisuuden kehityskulussa. Siihen saakka voisimme puhua tämän kirjallisuuden »valmistavasta ajasta», siitä lähtien sen »perustavasta» ja »kohoamisajasta». Vuoden 1860 kahden puolen sattuvat näet merkillisesti yhteen monet niistä edellytyksistä, jotka olivat välttämättömät korkeamman suomenkielisen kansalliskirjallisuuden syntymiselle. Valmistavat työt olivat tällöin jo osapuilleen suoritetut ja varsinaiset perustavat ja rakentavat työt voivat nyt alkaa. Tästä lähtien suomenkielinen kirjallisuus ei ole eikä saanut olla enää pelkkää vaatimatonta »rahvaankirjallisuutta», vaan se alkaa nyt puhua sivistyneellekin lukijakunnalle, taiteen jalostamana ja ihmishengen moninaisia vivahduksia tulkiten. Aika oli täytetty. Sen näki ennen muita J. V. Snellmanin syvä tietäjäkatse, hänen, jonka mahtavan kansallisen herätystyön päävaatimuksia juuri oli ollut korkeamman suomenkielisen kansalliskirjallisuuden pikainen aikaansaaminen. Kirjoituksessaan »Suomalaisen kirjallisuuden lähimmästä tulevaisuudesta» (Litteraturblad 1856, joulukuun numero) hän, tehtyään ensin selkoa siitä työstä, mitä edellisenä aikana oli suoritettu suomalaisen kirjallisuuden hyväksi, lausuu lujana vakaumuksenaan, että suomenkielinen kirjallisuus ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seura nyt olivat saapuneet siihen käännekohtaan, josta ensi askeleet korkeamman kansalliskirjallisuuden aikaansaamiseksi oli astuttava. Siihenastiselta suomenkieliseltä kirjallisuudelta, sen verrattaisesta runsaudesta huolimatta, näet puuttui oikean kirjallisuuden tärkein tunnusmerkki, alkuperäisyys ja kansallinen leima.

Lyhyt katsaus niihin huomattavimpiin edellytyksiin, jotka vuoden 1860 vaiheilla olivat olemassa korkeamman suomenkielisen kirjallisuuden ja sivistyselämän syntymiselle, on tässä paikallaan.

Se suomenkieli, jota Agricolan ajoista saakka oli viljelty suomalaisen kirjallisuuden kielenä, oli perustunut pääasiallisesti länsimurteeseen ja ollut hyvin tuntuvasti muukalaisuuden, varsinkin ruotsinkielen runtelema. Sen oikeinkirjoituskin oli 1800-luvulle saakka pysynyt yleensä siinä muodossa, minkä 1642-vuoden ajakseen oivallinen raamatunkäännös oli sille vakiinnuttanut. Uuden rikkaamman ja suomalaisemman kirjakielen aikaansaanti entisen köyhän, kankean ja epäsuomalaisen sijaan olikin ollut 1800-luvun alkupuolella suomalaisuuden harrastajain päähuolia. Tätä varten he tutkivat ahkerasti sekä suomen eri murteita että sen lähimpiä jopa kaukaisempiakin sukukieliä, kokosivat kansanrunoutta ja sanavaroja, laativat kielioppeja ja sanakirjoja, sepittivät uusia n. s. »sivistyssanoja» ja kokeilivat suomenkielisinä kirjailijoina, taivutellen kieltä eri aloille. Olivatpa nurkkaisänmaalliset murreintoilijat jo vähällä silpoa yhteisen ja yleisen kirjakielen suomen eri murteiden mukaan. Onneksi silloin Lönnrot pelasti aseman. Tuntien tarkasti suomenkielen eri murteet muotoineen, sanoineen ja puheenparsineen hän niistä kustakin hyvällä käytännöllisellä aistilla valikoi paraat ominaisuudet ja valoi ne taitavasti yhteen uudeksi yleiseksi kirjakieleksi, jota kaikki suomalaiset yhtä helposti ymmärtävät. Kielen rungoksi ja luustoksi jäivät edelleen länsimurteen kirjallisesti jo vakaantuneet kieliopilliset muodot, mutta niihin liitettiin lihastoksi itämurteen runsaat taivutusmuodot, sanat, puheenparret ja lauseopilliset ominaisuudet, jotka päivän valoon saatettu rehevä kansanrunous oli paljastanut. Vuoden 1860 vaiheilla tämä uusi suomalainen kirjakieli ja samalla suomenkielen luonteen mukaiseksi uusittu oikeinkirjoitus Lönnrotin ja hänen ahkerain apulaistensa muodostelemana oli osapuilleen valmis ja käyttökelpoinen korkeammankin henkisen viljelyksen palvelukseen. Sen kieliopillinen rakenne oli eri puolilta valaistu, sen sanavarasto suuresti kartutettu sekä kielessä jo entiseltään olevilla aineksilla että runsaasti sepitetyillä uusilla »sivistyssanoilla», joiden sepittämisessä juuri Lönnrot ynnä muutamat nuoremmat kielitaiturit olivat mestareja. Tosin tältä näin uusitulta kirjakieleltä vielä kauankin puuttui se joustavuus,

notkeus ja täsmällisyys[1], jonka vasta pitkällisempi ja korkeampi kirjallinen viljely voi kielelle antaa, mutta se viimeistely olikin juuri seuraavan ajan tehtävä.

Suomalainen kirjallisuus oli myös Lönnrotin, tuon kirjallisuutemme »toisen isän» kädestä saanut sellaisen kantakiven, jolla se itsetietoisena ja vankkana voi tästä lähtien seisoa. Suomalaisen rotuhengen, suomalaisen alkuperäiskulttuurin etevin ja suomalaisin hengentuote *Kalevala* oli jo neljännesvuosisadan ollut valmiina, jopa käännetty vieraille kielillekin. Tämän kirjallisuutemme tähänastisen pääteoksen rinnalla olivat samasta uutterasta kädestä lähteneinä *Kanteletar* y. m. suomalaisen kansanrunouden runsaat julkaisut todistamassa maailmalle suomenkansan sivistyskykyisyyttä ja henkistä lahjakkaisuutta. Niissä oli astunut päivän valoon se alkuperäinen henkinen kulttuuri, joka vuosisatojen kuluessa oli muodostunut korpien povessa suomalaisen kansan asumasijoilla ja joka oli tärkeä jopa välttämätönkin uudemman kansallisen taidekirjallisuuden taustaksi ja voimanlähteeksi. Kalevalan ilmestymisestä oli kyllä tarvittu pitkä aika, ennenkuin tämä oli yleisemmin oivallettu, ennenkuin uusi sukupolvi oli kasvanut ja tajunnut Kalevalan kansallisen ja kirjallisen merkityksen. 1860-luvun vaiheessa tämäkin seikka alkaa vähitellen käydä selväksi. Merkkinä siitä avarakatseinen kaunotieteilijä Fredrik Cygnaeus ensinnä paljastelee Kullervo-tutkielmassaan (1853) Kalevalan runollisia kauneuksia, ja ensimäinen varsinainen suomenkielinen kaunokirjailija Aleksis Kivi hakee Kalevalasta luonteensa ja luomiskykynsä mukaisen aiheen. Niin tekee myös Sakari Topelius (»Kypron prinsessallaan» 1860). Samaan aikaan kuvaamataiteilijatkin alkavat kiinnittää huomionsa Kalevalaan ja etsiä sieltä taideteoksilleen sopivia aiheita. Herännyt kansallinen henki ohjasi kirjailijoita ja taiteilijoita entistä enemmän kääntymään omaan suomalaiseen maaperään, Suomen historiaan, kansanelämään ja kansanrunouteen. Runebergin ja Topeliuksen kaunis ruotsinkielinen, mutta silti kansallinen runous, joka

---

[1] Varsinkin uusien sivistyssanojen käytäntö oli vielä 1800-luvun puolivälissä, jopa 1860- ja 1870-luvuille saakka hyvin horjuva, mutta vakaantui vähitellen. Niinpä oli esim. yhteisyys = yleisö, näytelmä = näytös, korkiopisto = yliopisto, hengelliset vehkeet = henkiset pyrinnöt, vallasto = valtio, runollisuus = runous j. n. e. aivan loppumattomiin.

juuri tähän aikaan loisti korkeimmillaan, on siitä kylläkin selvänä todistuksena. Suomalaisen kansallishengen herättämisessä ja uudemman suomalaisen kirjallisuuden perustamisessa on Kalevalalla tärkeä osansa. Siitä tulee vähitellen nuoren kansallisen sivistyksemme omaperäinen kantakivi. Kalevalan ja Kantelettaren runsas runokieli samalla avasi aivan uudet mahdollisuudet korkeammalle suomalaiselle taiderunoudelle. Siinä sivussa malliksi kelpaavana proosateoksena varsinkin maisteri *Eero Salmelaisen* (Rudbeckin, 1830—67) juuri 1860-luvun kahden puolen julkaisemat ja taitavasti muodostelemat *Suomen kansan sadut ja tarinat* rikkaan ja kansanomaisen proosakielensä avulla vaikuttivat tehoisasti uuden suomalaisen suorasanaistyylin muodostumiseen. Lisäksi oli kaunokirjallisuuden, kansallisen tieteen ja sanomakirjallisuuden alalla tähän aikaan olemassa jo ensimäisiä varsin huomattavia yritteitä vastaisen runsaamman sadon pohjaksi. Muokattu viljamaa odotti vain viljelijöitä.

Kielelliset ja kirjalliset edellytykset olivat siis jo osapuilleen olemassa, mutta lisäksi tuli muitakin tärkeitä asianhaaroja. Lönnrotin ja Snellmanin oppilaista oli muodostunut pieni ja sitkeä kantajoukko suomalaisuuden aatteen palvelukseen. Useimmat heistä olivat peräisin toiskielisistä kodeista ja vasta myöhemmin suurella vaivalla oppineet suomenkielen niin hyvin kuin olivat voineet ja ennättäneet, mutta kaikkia näitä nuorempia innosti palava halu työskennellä suomalaisuuden hyväksi sanoin ja teoin. Sen mitä Lönnrotin ja Snellmanin aikuinen sukupolvi oli itsekkäisyydessään ja mukavuudessaan laiminlyönyt, tahtoi tämä uusi sukupolvi korjata. Vuoden 1860 vaiheilla nämä nuoret miehet alkoivat opintojensa ja yhteiskunnallisen merkityksensä puolesta olla siinä asemassa, että he voivat saada sanansa kuuluville. Yksin he tosin olivat liian vähälukuiset suomenkielistä sivistystä kannattamaan. He kyllä riittivät sen johtaviksi voimiksi, mutta kannattajiksi ja taustaksi täytyi saada suomalaisen kansan, tai ainakin sen kantaväestön, vapaan ja valistuskykyisen talonpoikaissäädyn, taajat rivit. Niissähän olikin jo kyllin kipeästi ilmennyt kotoisen sivistyksen ja valistuksen tarve, kuten n. s. »talonpoikaisrunoilijain» Korhosen, Makkosen, Kymäläisen, Puhakan y. m. laulut, rahvaasta lähtenyt herännäisyysliike, talonpoikain anomukset suomenkielen sorretun yhteiskunnallisen tilan parantamiseksi, kansan harras luku- ja tiedonhalu y. m. ilmiöt

todistivat. Niinpä tämä nuori polvi, kun Snellmanin katkerasta kokemuksesta huomasi, että vanha ruotsalaistunut sivistyneistömme oli kovin vastahakoinen jopa vihamielinenkin suomalaisuuden pyrkimyksiä kohtaan, kääntyikin yhä enemmän suoraan suomalaisen kansan puoleen, koettaen kasvattaa siitä suomenkielisen sivistyselämän varsinaisen kantaväen. Ja 1860-luvun taitteessa suomenkielinen talonpoikaissääty jo ainakin osittain oli herätetty ja valmistettu omintakeisen kansallisen sivistyselämän taustaksi. Siinä olivat edellisen ajan harvat suomenkieliset sanomalehdet, niin pieniä ja tilaajamääriltään vähäisiä[1] kuin ne olivatkin, pakkopaitaisista sensuurioloista huolimatta, suorittaneet merkittävän herätystyön.

Mutta etusijassa tarvittiin suomenkielisen sivistyselämän tueksi suurta suomenkielistä ja suomenmielistä sivistyneistöä, ja se oli syntyvä vasta suomenkielisten oppikoulujen avulla. Tällaisten koulujen aikaansaanti olikin sentähden tuon pienen ja pirteän kantajoukon ensimäisiä huolia. Lupaava alku siihen suuntaan oli v. 1858 avattu Jyväskylän alkujaan kaksikielinen alkeisopisto, joka vähitellen laajennettiin puhtaasti suomenkieliseksi yliopistoon johtavaksi oppilaitokseksi. Tästä opistosta ja sen myöhemmistä seuraajista lähti sitten hiljakseen 1870-luvulta alkaen varsinainen suomenkielinen sivistyneistö, alkujaan sekin verrattain pieni, mutta vähitellen enentyvä. Tärkeä suomalainen sivistyslaitos oli myös v. 1863 avattu Jyväskylän kansakouluopettajaseminaari, jonka kansallisessa hengessä kasvatetut oppilaat taajoina, sivistyskykyisinä parvina lähtivät kylvämään valistusta Suomen saloille, jopa monet kirjailemaan ja runoilemaankin innostuivat. *Uno Cygnaeuksen* suunnittelemalla Suomen kansakoululaitoksella tuli vähitellen lisääntyvän sanomalehdistön ja aluksi kansakoulujen yhteyteen perustettujen lainakirjastojen kera olemaan tärkeä tehtävänsä »syvien rivien» tiedon- ja valistuksentarpeen tyydyttämisessä.

Siten punoutui hiljakseen eri tahoilta puroja, vieri virtoja yhteistä sivistyksellistä ja kansallista päämäärää kohti. Jopa aletaan

---

[1] V. 1847 oli esim. Snellmanin perustamalla *Maamiehen ystävällä* noin 700 tilaajaa, Hannikaisen *Kanavalla* 350, *Suomettarella* 270 ja Gottlundin *Suomella* noin 200. 1850-luvulla, etupäässä Krimin sodan aikana ja johdosta, kasvoi Suomettaren tilaajamäärä yht'äkkiä monituhantiseksi sitten taas aletakseen.

1860-luvulla jälleen kuulla suomea perhe- ja seurustelukielenä muutamissa sivistyneissäkin kodeissa, joiden haltijat, Snellmanin jyrkkää kansallista ohjelmaa noudattaen, tosiaan käytännössäkin vaihtoivat perityn koti- ja sivistyskielensä suomeksi. Sellaisten kotien luku oli kuitenkin toistaiseksi perin vähäinen, sillä historiallisten olojen pakosta ja tottumuksen voimasta suurin osa niitä johtavia piirejä, joille suomalaisuuden asia oli kallis, käytti — ja käyttänee kai osaksi vielä nytkin — seura- ja sivistyskielenään ruotsia. Tämä ei ole niin kovin ihmeteltävää; ikävämpi monin verroin on se seikka, että monet puhtaasti suomalaissyntyiset ja suomenkielisen koulusivistyksen saaneet vielä paljoa myöhemmin ovat omaksuneet — kai hienommuuttaan osottaakseen — ruotsin kotikielekseen. 1860-luvun taitteessa vasta itse Suomalaisen Kirjallisuuden Seurassakin, jonka toimivat jäsenet jos ketkään olivat suomalaisuuden hartaita ystäviä, pöytäkirjakieli ja seuran aikakauskirjan »Suomen» nimi muutettiin virallisesti suomenkieliseksi, keskustelukielen yhä edelleen vielä kauan pysyessä enimmälti ruotsina, koska monet, ehkäpä enimmät helsinkiläiset seuran jäsenet vain vaillinaisesti suomea osasivat. Mutta yllämainittu muutos oli ainakin selvä viittaus uutta suomalaisempaa ajanjaksoa kohti.

Olipa toisellakin taholla tähän aikaan jo olemassa sivistyneitä koteja, joissa suomi vähitellen palasi siihen luonnolliseen asemaan, missä se niissä aikaisemmin oli ollut ja osaksi yhä vieläkin oli. Nämä olivat sellaisia pappiloita sisä- ja pohjois-Suomessa, varsinkin Pohjanmaalla, joihin herännäisyysliike, tuo suoraan rahvaan keskeltä kohonnut henkisemmän voiman ja valistuksen tarpeen valtaava ilmaus, oli päässyt leviämään. Pohjanmaan pappiloissa oli suomenkieli perhekielenä vielä 1800-luvun alussa ollut verrattain yleinen, vieläpä muunkin maaseudun papisto ja herrasväki — kosk'ei silloin vielä muka kunnollisesti ruotsia osannut, kuten Ahlqvist »Kielettäressään» väittää — sekä varsinkin Pohjanmaan kaupunkien vauras porvaristo oli silloin suomalaisempaa kuin muutamia vuosikymmeniä myöhemmin. [1] Kun nuoret pohjalaiset papit tutustuivat herännäisyysliikkeen talonpoikaisiin johtajiin ja herätyskokouksissa lä-

[1] Vrt. *A. W. Ingmanin* kirjoitusta *Muistelmia muinoisen suomalaisuutemme suhteista ja seikoista* albumissa *Kaikuja Hämeestä* I, 1872.

hemmin kuin saarnastuolista joutuivat välittömään yhteyteen rahvaan kanssa, seurasi puhdas ja kansanomainen suomenkieli täältä heidän koteihinsa ja virallisiinkin saarnoihinsa, joissa papit ennemmin olivat kauheasti suomea rääkänneet ja juuri siten osaltaan pakoittaneet rahvaan hakemaan hengelleen ravintoa omasta kohdastaan. Pappien saarnasuomen paranemiseen vaikutti myös erittäin tehokkaasti nuorena kuolleen pohjalaisen pappismiehen *Klaus Juhana Kemellin* (1805—33) ajakseen erinomainen, mehevään ja puhtaaseen kansankieleen perustuva käännös keskiaikaisen mystikon Tuomas Kempiläisen kuuluisasta hartauskirjasta *Kristuksen seuraamisesta* (1836). Täten suomenkielen käytäntö hengellisellä alalla ja heränneissä pappisperheissä huomattavasti eneni ja parani. Rahvaan keskuudesta kohonnut herännäisyys ja sivistyneistön piiristä lähtenyt itsetietoinen suomalaisuuden liike löivät siten tietämättään juurikuin kättä toisilleen ja pyrkivät kumpikin tavallaan ja alallaan luomaan uutta parempaa Suomea. Molemmat olivat ikäänkuin yht'aikuinen vastalause suomenkansan henkistä ja aineellista holhouksenalaisuutta vastaan. Herännäisyysliikkeen kautta ainakin osaksi poistui se syvä juopa, joka oli olemassa maaseudun rahvaan ja sen keskellä asuvan säätyläistön välillä.

Huomattavana tekijänä suomenkielisen kirjallisuuden ja suomalaisen kansallistunnon kehitykseen nähden on muistettava myös Suomen senaikuinen ruotsinkielinen runous. Senkin parhaat edustajat lähtivät yhteiseltä kansalliselta pohjalta, vaikkapa historiallisten olojen pakosta käyttivätkin ruotsinkieltä. Runoteoksillaan he lietsoivat kansalaistensa rintoihin isänmaallista, suomalaista mieltä. 1860-luvun vaiheilla *Runebergin* ja *Topeliuksen* tähti oli kirkkaimmillaan, molemmat nuorempien kynätaiturien saavuttamattomina ihanteina. Runebergin *Hirvenhiihtäjät* oli ensimäinen suomalaisen rahvaan elämästä tehty taiteellinen »kansankuvaus», hänen *Maamme* laulunsa monien myöhempien isänmaallisten laulujen innoittaja ja esikuva, hänen *Vänrikki Stoolin tarinansa* isänmaanrakkauden sytyttäjä, hänen kirkas, Kantelettarelle sukua oleva laulurunoutensa perin suomalaistuntuista. Topeliuksen *Välskärin kertomukset*, lasten ja nuorison »lukemiset» ja sulosävelinen laulurunous olivat isänmaallisen mielensä ja sisällyksensä vuoksi yhtä herättävää laatua. Paitsi puhtaasti isänmaallisina teoksina ja kirjallisina

esikuvina ovat »Vänrikki Stoolin tarinat» ja »Välskärin kertomukset», sittemmin suomeksi käännettyinä, myös suorastaan kansan lukuhalua herättävänä lukemisena vaikuttaneet suomenkielisen taidekirjallisuuden hyväksi. *Fredrik Cygnaeus* taas, vaikkapa hän ei lähemmin — niin paljon kuin halunsa häntä vetikin — päässyt suomenkielisen kansan kuultaville, osaltaan kaikkien aatteellisten ja kansallisten rientojen mahtavana kannattajana tehokkaasti vaikutti kansallisen aatesuunnan muodostumiseen ja sen ohella Aleksis Kiven suosijana ja ymmärtäjänä suoranaisestikin edisti suomenkielisen taidekirjallisuuden alkua. Sama kansallinen, suomalainen henki vallitsi ruotsalaisenkin sivistyneistömme parhaiden edustajain taholla.

1860-luvun vaiheessa myös suomenkielen valtiollinen ja yhteiskunnallinen asema, ainakin virallisesti, suuresti parani. Aleksanteri II:sen hallituskausi muodostaa siinä valoisan käänteen. Valtaistuimen juurelle saakkahan jo tunkeutui suomalaisen rahvaan valituksia suomenkielen sorretusta tilasta. Yksistään tervejärkinen valtioviisaus sinänsä edellytti, että kansan suuren enemmistön kieli oli saatettava edes siedettävään asemaan. Niinpä hallitus v. 1856 rupeaa vaatimaan suomenkielen suullista taitoa niiltä oikeus- ja hallintoviranomaisilta, jotka toimivat suomenkielisillä paikkakunnilla, ja v. 1857 julkaisemaan suomeksikin — tosin etupäässä itsekkäistä syistä — virallista lehteään (»Suomen Julkisia Sanomia», joista nykyinen »Suomalainen Virallinen Lehti» on muodostunut). Seuraavana vuonna (1858) säädetään, että n. s. pitäjänkokousten pöytäkirjat oli pidettävä suomeksi niissä seurakunnissa, joissa jumalanpalvelus tapahtui pääasiallisesti tällä kielellä. Lääninhallituksiin asetetaan kielenkääntäjiä suomenkieltä varten, Asetuskokoelmaa aletaan vuoden 1860 alusta julaista myös suomeksi, ja v. 1861 annetaan Suomal. Kirjall. Seuralle 20,000 markkaa 1734-vuoden lakiteoksen uudelleen suomennuttamista varten. Jo v. 1858 oli seuralle — kai tunnustukseksi sen isänmaallisesta työstä — määrätty vuosittain maksettavaksi 300 hopearuplaa H. M. Keisarin suomalaisesta käsikassasta. Nämä ilahuttavat ilmiöt lienevät välillisesti luettavat J. V. Snellmanin ansioksi, sillä uusi kenraalikuvernööri kreivi Berg otti mielellään varteen Snellmanin neuvoja. Snellmanin ansiota oli myös surkean 1850-vuoden sensuurikiellon kumoaminen.

Tämä sensuuriasetus, taantumuksellisen virkavallanajan pimein tuote, joka oli suomeksi kieltänyt painamasta muuta kuin sisällykseltään »hengellistä mielenylennystä tai taloudellista hyötyä» tarkoittavaa kirjallisuutta ja joka oli vähällä tehdä lopun alkavasta suomenkielisestä sanomalehdistöstä ja kaunokirjallisuudesta, oli tosin Krimin sodan ajoista vähitellen jäänyt unhotuksiin ja käytännössä sovelluttamatta, mutta riippui edelleen ikäänkuin Damokles-miekka hiuskarvasta suomenkielisen kirjallisuuden yllä. Jottei se milloin hyvänsä jälleen putoaisi tämän kirjallisuuden päälle, tahtoi Snellman sen saada virallisestikin kumotuksi. Kreivi Bergin myötävaikutuksella asia onnistuikin helposti talvella 1860 (asetus 27. II. 1860). Silloin siis suomenkieli hallituksen puolesta vihdoin julistettiin ikäänkuin kirjallisesti täysi-ikäiseksi. Ja kolme vuotta myöhemmin, v. 1863, Snellman, joka tällöin, juurikuin merkkinä suomalaisuuden liikkeen valtiollisestakin voimasta, jo oli kutsuttu senaatin jäseneksi, hankki maalle ensimäisen kieliasetuksen, jossa suomenkieli julistettiin maan virallisena kielenä edelleen pysyvän ruotsinkielen kanssa tasa-arvoiseksi niissä asioissa, jotka koskivat Suomen puhtaasti suomenkielistä väestöä. Se oli toinen suomenkielen täysi-ikäiseksi julistaminen, joskohta sen käytännössä toteuttamiseen vielä menikin vuosikymmenittäin aikaa.

Myös yliopistossa, jonka piiristä tuo suomalaisuuden liikkeen pieni kantajoukko oli lähtöisin, mutta jonka piirissä samalla liikkeellä oli myös sitkeimpiä vastustajiakin, edistyy tällöin verkalleen suomenkielen asia. Jo v. 1850 — yht'aikaa 1850-vuoden sensuurikiellon kanssa — oli yliopistoon, tosin etusijassa käytännöllistä tarvetta varten, vastaisten pappien ja tuomarien kehnon suomen taidon korjaamiseksi, perustettu vakinainen suomenkielen ja kirjallisuuden professorinvirka, minkä ensimäiseksi haltijaksi kuuluisa suomensukuisten kielten ja kansain tutkija *M. A. Castrén* maaliskuussa 1851 nimitettiin. Ja toukokuun 1 päivänä 1858 tapahtui sellainen ihme, että *Rietrikki Polén* väitteli yliopistossa tohtoriksi suomenkielisellä väitöskirjalla. Häntä seurasi kantapäillä 3 p. marraskuuta samana vuona *Yrjö Koskinen.* Siten oli yliopistoakin ympäröivään kiinalaiseen kielimuuriin ammuttu aukko. Merkkinä siitä ilmestyikin samana syksynä asetus suomenkielisten väitöskirjain luvallisuudesta (1852 vuoden sääntöjen mukaan saatiin väitöskirjoja julaista

vain latinaksi tai ruotsiksi). Vihdoin keväällä 1863 annettiin julistus, jossa selitettiin suomenkielenkin kuuluvan niihin »uudempiin kieliin», joita 1852-vuoden sääntöjen mukaan saatiin latinan ohella käyttää yliopistollisten luentojen kielenä. Näin oli yliopistossakin edes virallisesti tunnustettu suomenkielelle siedettävä asema; — käytännössä siitä tosin ei suuria tuloksia kohtakaan koitunut.

Ja lopuksi! Kansamme koko elämä sai aivan uuden pohjan, kun keisari Aleksanteri II ensimäisen Aleksanterin työn täyttäjänä jälleen herätti henkiin eduskunnan toiminnan kutsumalla valtiopäivät kokoon Helsinkiin syksyllä 1863. Yli 50-vuotinen valtiollinen yö oli vihdoin loppunut ja uusi työn ja toiminnan aika alkanut. Suomalainen talonpoikakin voi tästä lähtien valtiopäivillä saada äänensä kuuluville, ja suomenkielen virallinen käyttö pääsi edes valtiopäivä-asiakirjain kautta vähitellen vakiintumaan.

Näin oli 1860-luvun taitteessa suomenkieliselle sivistyselämälle ja kirjallisuudelle tarpeellinen tausta jossakin määrin olemassa. Samallapa esiintyi suomenkielisiä kirjailijoitakin, jotka kohosivat tältä taustalta ja olivat itsekkin olleet sitä luomassa ja joiden kaunokirjallisilla ja tieteellisillä teoksilla sekä koko kirjallisella toiminnalla tuli olemaan perustava merkitys tulevaisuuteen nähden. Ulkonaiset edellytykset ja sisäiset voimat liittyvät tällöin yhteen alkamaan uutta aikakautta suomenkansan kotoisessa sivistyselämässä.

Vanhempi eli perustava aika.

YLEISKATSAUS.

Uudemman suomenkielisen kirjallisuuden vanhempi kehityskausi, sen »perustava aika», sattuu pääasiassa noin vuosien 1860—1885 välille. Edellä on jo lyhyesti mainittu ne syyt, jotka tekevät juuri 1860-luvun taitteen tämän ajanjakson soveliaaksi alkukohdaksi. 1880-luvun puolivälissä taas sattuu toisia seikkoja, jotka saman ajanjakson tällöin sopivasti lopettavat. V. 1884 meni manan majoille koko uudemman suomalaisen kirjallisuuden kunnianarvoisa patriarkka Elias Lönnrot ja hänen mukanaan suuri osa niistä ihanteista, jotka olivat vanhemman polven miehiä innostaneet heidän epäitsekkäässä kansallisessa työssään. Kolme vuotta aikaisemmin oli suomalaisuuden liikkeen suuri kantaurho J. V. Snellman kätketty maan poveen. Ja muutamia vuosia myöhemmin suistuu surman omaksi keskeltä täyteläistä vaikutustaan pari heidän innokkaimmista ja vaikuttavimmista oppilaistaan, August Ahlqvist ja Julius Krohn, jotka yhdessä Yrjö Koskisen kera enimmän löivät tähän ajanjaksoon leimansa. Yrjö Koskinen taas, senaattoriksi kutsuttuna ja valtiotoimiin takertuneena, on myös tällöin jo suorittanut merkittävimmän kirjallisen työnsä, ja muutenkin harvenevat jo päivä päivältä kuoleman tai muiden syiden vuoksi vanhemman polven rivit. Itse suomalaisuuden liikkeessä tapahtuu 1880-luvun puolivälissä murros: syntyy n. s. »nuorsuomalaisuus» omine ihanteineen ja vaatimuksineen, jotka monessa kohdin nousevat jyrkästi suomalaisuuden liikkeen vanhemman polven katsantokantaa vastaan. Aluksi tuntuu tämä uusi virtaus etupäässä juuri kirjallisuudessa, johon ulkomailta leviää n. s. realistinen ja naturalistinen suunta uusine kirjallisine ihanteineen ja tarkoitusperineen. Täl-

löin ilmestyvätkin Minna Canthin »Työmiehen vaimo» ja Juhani Ahon »Rautatie» ja »Papin tytär», jotka olivat uuden kirjallisen suunnan ja uuden, kielellisesti suomalaisemman kirjailijapolven ensimäiset merkittävämmät kirjailmiöt. Samalla kirjallisuutemme alkaa saavuttaa entistä rehevämmän sekä ulkonaisen että sisäisen runsauden, ja sen kannattajaksi kohoaa vähitellen suomenkielisissä kouluissa kasvanut nuori suomenkielinen sivistynyt luokka. Monet yksityiset kirjailijat vaikuttavat tosin tämän taiteajan kahden puolen ja kantavat tuotannossaankin eri ajanjaksojen leimaa, mutta ne heistä, jotka sekä iältään että kirjalliselta luonteeltaan ja tuotannoltaan lähemmin kuuluvat tähän vanhempaan kehitysjaksoon, saakoot yhtenäisyyden vuoksi sijansa kokonaisuudessaan jo tämän ajanjakson puitteissa. Ihan täsmällistä pesäeroa ja luokittelua on siinä suhteessa vaikea, jopa mahdoton tehdä, sillä nämä eri kehitys- ja ajanjaksot työntyvät kauas taakse- ja eteenpäin toistensa sisään, ja monet seikat puhuvat puoleen jos toiseenkin. Etusijassa koetamme pitää silmällä kokonaiskuvan selvyyttä sekä koko ajanjaksoon että yksityisiin kirjailijoihin nähden.

1860- ja 1870-luku kulkivat vielä jykeväin suurmiestemme merkkien alla. Lönnrot ja Snellman tällöin vielä elivät ja vaikuttivat sekä olemuksellaan että esimerkillisellä työlläänkin nuorempiin. Runebergin tuotanto oli tosin jo lakastunut, mutta sen vaikutus oli yhä määräävää laatua; Topelius vieläkin kirjoitteli runsaasti ja Fr. Cygnaeuksen ääni kuului silloin tällöin. Paraassa voimassaan ja vaikutuksessaan seisoivat tällöin johtajina suurmiestemme oppilaat Ahlqvist, Yrjö Koskinen, Krohn, Meurman y. m., koettaen työllä ja toimella käytännössä toteuttaa oppi-isiensä aatteita ja vuorostaan kasvattaa uutta sukupolvea samoihin ihanteihin. Aika oli kevään ja toivon aika, kansallisen sivistyselämämme kaunis aamupuhde, jolloin pahimmat sulut Aleksanteri II:sen hallituskauden alkaessa olivat suomalaisuuden tieltä särkyneet ja sen jatkuessa yhä enemmän särkyivät, vaikkapa vastustajatkin entistä kiivaammin ponnistelivat voimiaan tätä keväistä tulvaa vastaan.

Suomalaisuuden liikkeen ulkonainen elämä suoritettiin tällöin mitä kiihkeimmän kieli- ja koulutaistelun merkeissä, varsinkin

1870-luvulla, jolloin puoluevastakohdat sekä valtiopäivillä että yleisessä sivistyselämässä suureksi osaksi määräsivät asiain kulun. Hallitusvalta oli Snellmanin v. 1868 senaatista poistuttua jälleen yksinomaan ruotsinmielisten käsissä, ja nämä osasivat kyllä valtaansa käyttää suomalaisuuden liikkeen pysähdyttämiseksi, vaikka turhaan, sillä tämä luonnollinen sivistystaistelu meni sittenkin voitokkaasti eteenpäin yksityisten työn ja uhrautuvaisuuden avulla. Ja 1880-luvun alussa muuttaa hallituskin jälleen menettelyään; senaatin ovet avautuvat Yrjö Koskiselle ja myöhemmin muutamille muillekin suomalaisuuden ystäville. — Varsinkin koski tämä sivistystaistelu korkeampia suomenkielisiä oppikouluja, joita perustamaan hallitus, valtiopäivien ruotsinmielisen enemmistön tukemana, oli perin vastahakoinen. Mutta niitä taas suomenmielisten yhä kasvava ja vuosien 1877—78 valtiopäivillä pappis- ja talonpoikaissäädyissä enemmistöksi päässyt ryhmä ehdottomasti vaati, sillä vasta niiden avullahan voi syntyä uusi suomenkielinen sivistyneistö, koska Snellmanin uneksimasta vanhan ruotsalaistuneen sivistyssäädyn suomalaistumisesta ei enää ollut juuri mitään toiveita. Hallituksen kielteinen, verukkeinen kantapa se osaltaan tehokkaasti edistikin kansan heräämistä ja korkeampien suomenkielisten koulujen syntymistä. Kun näet hallituksen taholta ei ollut apua odotettavissa, syntyi 1870-luvulla ja 1880-luvun taitteessa useita yksityisiä suomenkielisiä oppikouluja, jotka sitten myöhemmin, kun mieliala yläilmoissa oli ennättänyt muuttua, otettiin valtion huostaan. Myös yksityisiä tyttökouluja korkeampaa suomenkielistä naissivistystä varten perustettiin (vanhin Jyväskylään 1864). Näiden kaikkien perustamiseen ja pystyssä pitämiseen tarvittiin tietysti runsaasti intoa, uhrautuvaisuutta ja varoja, mutta tarvittaessa niitä aina ilmestyi. V. 1881 lausutaankin Valvojassa tästä: »Emme tiedä tämän vertaista kertoa mistään sivistyneestä maasta. Mikä asiain tavallisen menon mukaan olisi vaatinut monta kymmentä vuotta, on vuosikymmenessä suoritettu.»[1] — Samalla taistelu suomenkielen virallisesta asemasta piti mieliä hereillä. Suomenmielisten alkujaan pieni joukkue ryhmittyi vähitellen, varsinkin 1872 vuoden

---

[1] Tästä koulutaistelusta antaa mielenkiintoisen kuvauksen *Viljo Hytösen* kirjanen *Suomalaista sivistystaistelua 1858—1908.*

valtiopäivillä, joille Yrjö Koskinen, Jaakko Forsman ja Agathon Meurman olivat ensi kerran päässeet edustajiksi, näiden johtajainsa ympärille erityiseksi valtiolliseksi puolueeksi, jonka syntysanat Yrjö Koskinen jo v. 1863 Helsingin Uutisissa oli lausunut. Vastustajat taas ryhmittyivät ensin näennäisesti suopeamielisiksi liberaaleiksi, »verettömiksi», kuten Yrjö Koskinen heitä nimitti, ja sittemmin 1880-luvun alussa jyrkiksi ruotsikoiksi, »viikingeiksi». Kiivasta taistelua käytiin kaiken aikaa sekä valtiopäivillä että sanomalehdistössä »suomenkielen asettamisesta luonnollisiin oikeuksiinsa», ja 1880-luvulla (1881, 1883 ja 1887) ilmestyikin uusia täydentäviä kieliasetuksia suomenkielen eduksi.[1] Tämä kiihkeä koulu- ja kielitaistelu avasi yhä ammottavammaksi sen kuilun Suomen suomalaisen kansan ja ruotsalaistuneen sivistyneistön välillä, jota Snellman oli tahtonut luoda umpeen.

Mutta taistelun lomassa tehtiin mikäli ehdittiin uutterasti rauhallistakin sivistystyötä. Kaukana maailman melusta ja puoluetaisteluista istui syrjäisessä Sammatissaan uupumaton Elias Lönnrot valmistellen jättiläismäistä suomenkielen sanakirjaa, muodostellen kansallensa uutta virsikirjaa ja toimittaen painoon Loitsurunoja ynnä Kantelettaren uutta laitosta. Vielä vanhanakin hän oli nuoremmille uutteran, epäitsekkään kansallisen työn ihannekuva. Nuoremmat puolestaan pitivät hekin yöt päivät monta rautaa tulessa, sillä suomalainen kansallinen sivistys oli juurikuin sen vastustajain uhalla luotava nopeasti ja milt'ei tyhjästä, ennenkuin uusi takatalvi sattuisi. He toimittivat ja aineellisesti tukivat suomenkielisiä sanomalehtiä ja aikakauskirjoja, viljelivät kansallista tiedettä ja tutkimustyötä, kirjoittelivat yleistajuisia kansankirjoja, puuhasivat suomenkielisiä oppikouluja, olivat perustamassa ja pystyssä pitämässä suomalaista teatteria ja oopperaa, perustivat seuroja ja yhdistyksiä isänmaallista tutkimus- ja valistustyötä varten ja sen ohella vielä kirjallisuutta rikastuttaakseen runoilivat, kirjoittivat novelleja ja kertomuksia, käänsivät vieraista kielistä eteviä teoksia suomeksi saadakseen malleja alkavalle suomenkieliselle taidekirjallisuudelle, toimittivat lastenkirjallisuutta, koulukirjoja, kielioppeja ja sanakirjoja j. n. e. Ylioppilasosakuntien inspehto-

[1] Kielitaistelusta antaa pirteän kuvauksen *A. Meurman* kirjasessaan *Kuinka Suomenkieli pääsi viralliseksi.*

reina ja kuraattoreina he yliopistonuorisoon lietsoivat kansallista mieltä. Kaikkeen riitti heiltä aikaa, harrastusta ja varoja. Kyky ja lahjakkuus ei tullut niin paljon kysymykseen kuin hyvä tahto ja ahkeruus. Jokainen koetti käyttää leiviskänsä parhaan ymmärryksensä mukaan. Pieninkin voitto suomalaisen kirjallisuuden ja sivistyksen hyväksi oli heistä iloinen merkkitapahtuma.[1] Vaihtoivatpa 1870-luvulla monet yliopistolaiset, joista sitten tuli huomattavia suomalaisen sivistystyön tekijöitä, muukalaiset sukunimensäkin suomalaisiksi. Samalla ruvetaan suomenmielisten kesken vähän kerrassaan käyttämään aitosuomalaisia, kalevalaisia ristimänimiä. Kaikkialla on nähtävänä sama sitkeä, toivehikas taistelu suomalaisuuden hyväksi, niin pääkaupungissa kuin maaseudullakin.

Kansallisen suunnan päälehtenä oli 1860-luvun taitteessa *Suometar*, jonka savokarjalaiset »oppivaiset» *A. E. Ahlqvist*, *D. E. D. Europaeus* ja *Paavo Tikkanen* sekä länsisuomalainen »kandidati» *Antero Warelius* — kaikki myöhemmin huomattavia suomalaisen viljelystyön raatajia — olivat, nähtävästi lähinnä *Pietari Hannikaisen* »Kanavan» ja myös Snellmanin esimerkin innostamina, jo v. 1847 perustaneet ja jota sittemmin enimmäkseen Tikkanen toimitti. Suometar, kuten monet muutkin aikaisemmat suomenkieliset sanomalehtiyritteet, oli alussa pääasiallisesti kirjallinen viikkolehti, jonka »kirjoitus-tapa niinkuin sisällepitokin on oleva enimmälti niiden mielen mukaan, jotka kuuluvat sivistyneempiin säätyihin» kuten lehden »kustantaja, toimittaja ja pränttääjä» (edellämainitut olivat vain lehden »kirjoittajia») A. W. Gröndahl sanoo esittelyilmoituksessa. Eipä se alkuaikoinaan — muka aikakauslehdelle sopimattomina — suvainnut palstoillaan ilmoituksiakaan, vieläpä moitti Kanavaakin ilmoitusten vastaanottamisesta, kunnes myöhemmin rupesi ottamaan ilmoituksia maksuttomasti. Kohta alkoi Suometar Kanavan tapaan puhua valtiollisista ja yhteiskunnalli-

---

[1] Kerrotaanpa että kun joku tällöin sai julaistuksi vaikkapa vain pienen käännöksen suomeksi, hän asian johdosta pani toimeen iloiset kekkerit, joihin kutsui ystävänsä ja joita Yrjö Koskinen, Krohn y. m. merkkimiehet läsnäolollaan kunnioittivat. — Tuomiorovasti J. Hedbergin muistelon mukaan. — — Useimmat suomalaisuuden ystävät kuuluvat tällöin pitäneen kansallisena velvollisuutenaan ja kunnia-asianaan ostaa yleensä kaiken kirjallisuuden, mitä suomeksi painettiin, siten kannattaakseen sen olemassaoloa. — Vrt. E. G. Palménin kirjoitusta Aika-lehdessä 1910 Aspelin-Haapkylän Teatterihistorian johdosta.

sistakin asioista, kunnes 1850-vuoden ankara sensuurikielto pakoitti sen lakkaamaan ilmestymästä kesällä 1850. Seuraavana vuonna se yritti töin ja tuskin uudelleen liikkeelle (91 tilaajalla), mutta kohta melko paremmalla menestyksellä, saavuttaakseen Krimin sodan aikana, jolloin valtiollisista syistä sensuuriasetusta ei niin tarkasti noudatettu, loistokautensa ja sen ajan oloihin nähden harvinaisen korkean (4000—4600) tilaajamäärän, joka tosin sodan jälkeen aleni jälleen luonnolliseen lukuunsa. Suomettareen kirjoittivat tällöin ajan etevimmät suomalaisuuden ystävät, ja Paavo Tikkasen taitavalla johdolla siitä 1860-luvun taitteessa oli muodostunut varsin huomattava suomalaisen kansan valistaja ja herättäjä. Tyytymättöminä Suomettaren liialliseen »liberalisuuteen» ja »dagbladilaisuuteen» kansallisessa asiassa, jota nuo »vanhat rehelliset» suomenmieliset (Tikkanen, Polén, Ahlqvist y. m.) näyttivät »nuorten» mielestä ajavan liian laimeasti, perustivat Jaakko Forsman, Yrjö Koskinen ja Agathon Meurman v. 1863 *Helsingin Uutiset*, »vakuutettuina, että suomalaisuus pääkaupungissa tarvitsee lisää kannatusta». Tämä lehti oli oikeastaan ensimäinen suomenkielinen valtiollinen puoluelehti, jonka tarkoitus olikin »ajaa suomalaisuuden asiaa niin valtiollisessa kuin kansallisessa katsannossa». Kirjoituksessaan *Uusi vuosi 1863* siinä Yrjö Koskinen »proklameerasi» suomalaisen puolueen, asettamalla suomalaisuuden asiassa vastakkain »suomikiihkoiset» eli »fennomaanit» ja »verettömät», vaikkapa menikin vielä kymmenkunta vuotta aikaa, ennenkuin varsinainen valtiollinen puoluejako syntyi. Kun Suometar 1864 vuoden alusta tehtiin jokapäiväiseksi ja asetettiin uudelle pohjalle, väistyivät Helsingin Uutiset vapaaehtoisesti sen tieltä. Laajennus kävi Suomettarelle kuitenkin pian ylivoimaiseksi, niin että se oli pakoitettu lakkaamaan v. 1866. Seuraavina ankarina katovuosina ei rohjettu yrittääkään Helsinkiin uutta lehteä ennenkuin v. 1869, jolloin *Uusi Suometar* lähti, alussa perin vaatimattomasti, astumaan »vanhan» jälkiä, ensin maisteri *Antti Almbergin* (Jalavan) ja sitten v:sta 1870 maisteri *Viktor Löfgrénin* (Lounasmaan) taitavalla ja tarmokkaalla johdolla. Löfgrénin 36-vuotisen (1870—1906) ylijohdon aikana lehdestä vähitellen paisui sekä kooltaan (v:sta 1881 alkaen 6-päiväinen) että vaikutukseltaan suomalaisen ja myöhemmin, kun »nuorsuomalaisuus» 1890-luvun taitteessa oli perustanut oman pää-äänen-

kannattajansa *Päivälehden*, n. s. »vanhasuomalaisen» puolueen mahtavin äänenkannattaja. Sen avustajina ahkeroivat 1870-luvulla suomenmielisten paraat kynänkäyttäjät. Riittipä suomenmielisiltä aikaa ja varoja v. 1872 perustetun ruotsinkielisen, mutta suomenmielisen — Snellmanin vanhaa unelmaa sivistyneen säädyn suomalaistumisesta ei vielä oltu kokonaan hylätty ja lisäksi monet suomenmielisetkin vaikeasti lukivat suomea — *Morgonbladet* lehdenkin hyväksi 12 vuotta ja sitten samassa tarkoituksessa v. 1884 perustetun *Finland*-lehden[1], josta tuli paljoa lyhytikäisempi. Muutamissa maaseudunkin kaupungeissa ilmestyi 1860-luvun taitteessa suomenkielisiä lehtiä, joiden luku vähitellen kasvoi, vaihdellen 1860- ja 1880-lukujen välissä, hengellisiä y. m. s. lehtiä lukuunottamatta, lähes kymmenkunnan ja yli parinkymmenen välillä. 1880-luvun alussa olivat jo useimmat maaseutukaupungit saaneet suomenkielisen äänenkannattajansa, jopa muutamat parikin tarpeettomasti kilpailevaa ja kituvaa pikkulehteä. Kaikki ne, joskin useimmat sisällykseltään perin vaatimattomia, olivat aikanansa huomattavia kansan luku- ja kirjoitushalun herättäjiä. Lehtien lukumäärässä päästiin jo v. 1876 ruotsinkielisten lehtien tasalle ja siitä lähtien enemmistöksi, joskin numeromäärässä ja koossa pysyttiin vielä kauan niiden jälessä.

Korkeamman henkisen yleissivistyksen ensimäisenä suomenkielisenä edustajana toimi vv. 1859—63 tohtori *Rietrikki Polénin* perustama ja johtama *Mehiläinen*, »Kuvallinen Kuukauslehti, Sivistykseksi ja Huviksi». Se oli ikäänkuin yli parikymmentä vuotta aikaisemman Lönnrotin Mehiläisen jatkoa. Kun Mehiläinen tilaajain vähyyden vuoksi (1859 oli tilaajia 456, 1863 enää 144) keskellä vuotta 1863 lakkasi, oltiin 2 ½ vuotta tämäntapaista aikakauslehteä vailla, kunnes v. 1866 alkoi ilmestyä *Kirjallinen Kuukauslehti*, jonka julkaisemisesta Yrjö Koskinen, Jaakko Forsman ja Kaarlo Bergbom kesällä 1865 Hämeenkyrön pappilan »salin takaisessa välikamarissa» olivat lyöneet tuumansa tukkuun.[2] Tämän aikakauslehden, samoin-

---

[1] 1870-luvun ahtaista sanomalehtioloista ja suomenmielisten ponnistuksista niiden y. m. sivistyskeinojen hyväksi antaa eloisia kuvia *Viktor Lounasmaan* muistelmateos *Elämäni taipaleelta;* samoin *Agathon Meurmanin* hupaisa jälkisato *Muistelmia* kuvailee pirteästi valtiollisia kiistoja ja aikaisempia sivistysoloja.

[2] Ks. Yrjö Koskisen *Muistoonpanoja*, »Kansall. ja yhteiskunnall. kirjoituksia I», s. 12.

kuin aikaisemmin Suomettaren ja Mehiläisen ja myöhemmin Uuden Suomettaren, ympärille kertyivät, Ahlqvist poisluettuna, toimittajiksi ja avustajiksi silloisten suomenmielisten kantajoukon parhaat kyvyt ja kynät, varsinkin yliopiston piiriin kuuluvat. Siten siitä muodostuikin aikansa korkeamman suomenkielisen sivistystyön arvokas keskuslehti, jonka 15 vuosikertaa sisältävät paljon tärkeää ainehistoa tämän sivistystyön tuntemiseen. V:sta 1881 se jätti sijansa hieman nuoremman miespolven perustamalle *Valvojalle.* Monet Kirjallisen Kuukauslehden kirjoittajista harjaantuivat vasta sen palstoilla suomenkielen kirjalliseen käyttämiseen, kirjoitettuaan aikaisemmin ruotsiksi. Lehden palstoilla kehittyikin suomenkieli yhä paremmin ja monipuolisemmin ilmaisemaan ihmishengen korkeampaan tietopiiriin kuuluvia asioita; lehden tarkoitushan oli seurata »nykyajan rientoja ja harrastuksia tiedetten, taidetten ja yhteiskuntaelämän alalla» ja vaalia varsinkin suomenkielistä kirjailisuutta. — Myös Julius Krohnin perustamat ja ansiokkaasti toimittamat kuvalehdet — ensimäiset laatuaan suomenkielellä — *Maiden ja Merien takaa* (1864—66) ja varsinkin *Suomen Kuvalehti* (1873—80) edistivät suuresti suomenkielen monipuolista käytännöllistä viljelyä ja sisälsivät paljon ainehistoa suomalaisen sivistys- ja kirjallisuushistorian alalta. Samalla ne Kirjallisen Kuukauslehden tavoin — edeltäjinä siinä suhteessa olivat olleet kaunokirjalliset kalenterit *Annikka* I—IV (1846—55) ja varsinkin *Mansikoita ja Mustikoita* I—IV (1859—63) — auliisti avasivat palstansa nuorten kynäniekkain kaunokirjallisille kokeille, samoinkuin 1870-luvulla muotiin tulleet ylioppilas- ja seminaarilaisalbumitkin.

Edellä jo mainittiin, että ruotsinkielen käyttö koti- ja seurakielenä johtavain suomenmielisten kesken tähän aikaan oli aivan yleinen, koska useimpain koti- ja koulukieli oli ollut ruotsi ja monet olivat suomea vasta myöhemmin vaivalla oppineet. Helsingissä taisivat Yrjö Koskisen, Julius Krohnin, Pietari Hannikaisen ja B. F. Godenhjelmin perheet olla säädyssään ensimäiset, jotka alusta pitäen »panivat koko programmin toimeen» ja ottivat suomen perhekielekseen, niin vaikealta kuin se alussa lienee tuntunutkin. Vanhan Suomettaren toimistossa keskusteltiin ruotsiksi, ja kuuluvatpa sen toimittajat katsoneen suomen käyttöä sivistyneessä seurustelussa silloin vielä tarpeettomaksi ja ennenaikaiseksi. Mehiläi-

sen 1 numerossa 1863 onkin Julius Krohnilta, joka tällöin kuului lehden toimitukseen, aika äkäinen kirjoitus (»Pari sanaa suomikiihkoisille») siitä, että suomenmieliset yhä käytännössä viljelivät ruotsia. Mutta tätä edellisten sukupolvien kirousta, kuten Kaarlo Bergbom, joka itse sen niin hyvin tunsi, sitä nimitti, ei voitu kädenkäänteessä korjata. Ainoastaan jyrkimmille se onnistui. Kuitenkin oli vireillä harrastuksia suomen saattamiseksi laajemmaltikin Helsingin sivistyneitten puhekieleksi. Tätä tarkoitusta varten perustettiin v. 1862 Helsinkiin erityinen »Suomenkielen ystäväin seura», joka sitten laajennettiin yli koko maan ulottuvaksi ja syystalvella 1864 sulautui uuteen »Suomalaiseen seuraan», joka edellisen tarkoituksen lisäksi tahtoi huvittaa viikkokokouksissaan jäseniään laululla, soitolla, karkelolla, esitelmillä ja seuranäytelmillä. Samaan aikaan vaikutti ylioppilaitten kesken perustetussa »Arkadia-yhdistyksessä» pieni suomalainenkin osasto suomenkielisen kaunokirjallisuuden viljelemisen ja suomalaisen kaunotieteellisen sanaston sepittämisen hyväksi. Katovuodet 1867—68 tekivät lopun näistä seuroista, mutta syksyllä 1869 perustettiin uusi suuri »Suomalainen seura» etupäässä suomenkielisiä taideharrastuksia varten. Sen »draamallisen osaston» keskuudesta lähti Kaarlo Bergbomin johdolla m. m. oman suomenkielisen näyttämön kaunis ja intoisa perustamispuuha, johon tuonnempana Bergbomin yhteydessä saamme lähemmin tutustua.

Koska suomenkielellä tänä ajanjaksona sivistyneitten kesken oli vielä perin suppea käytäntö ja suomenkielisistä kirjailijoista usean äidinkieli sekä miltei kaikkien koulukieli oli ollut ruotsi tai saksa, johtui siitä, että korkeampi kirjallinen suomenkieli tällöin yleensä vielä pysyi kankeahkona ja virheellisenä. Mutta kielen käytäntöä yhä selviteltiin ja vakaannutettiin. Syntyipä tuimia kirjallisia kiistojakin kieliniekkain, varsinkin itseään erehtymättömänä kieliauktoriteettina pitävän Ahlqvistin ja Suomal. Kirjall. Seuran »kielitieteellisen osaston», etusijassa sen puheenjohtajan prof. A. W. Ingmanin kesken »oikeakielisyys»-seikoista eikä niissä suinkaan kummaltakaan puolelta säästetty murhaavia voimasanoja (Ahlqvist Kielettäressään ja Ingman Kirjall. Kuukauslehdessä). Vasta 1880-luvulla kielen yleinen käytäntö alkoi olla pääasiallisesti vakaantunut, ja tällöinpä uusi, mehevään kansankieleen jo lapsuudesta perehtynyt ja enimmäkseen suomenkielisen koulusivistyksen saanut kir-

jailijapolvi antoi sille niin sanoaksemme viimeisen silauksen. Pieniä horjuvaisuuksia ja puutteita tällaiseen nuoreen, kehittyvään kirjakieleen tosin edelleenkin jäi, ja uusia aineksia sekä uusia sivistyssanoja tulee siihen kansankielestä, kirjailijain kynästä ja käytännöstä yhäti lisäksi.

Edellä hahmoteltua taustaa vastaan on tämän vanhemman, perustavan ajanjakson kirjallisuuskin katsottava ja ymmärrettävä. Tausta oli ihanteellinen, kansallinen, suomalainen. Työtä tehtiin toivehikkain mielin yhteisen kansallissuomalaisen päämäärän hyväksi. Tosin tämä kansallinen harrastus oli vielä enemmän tietopuolista, käsitteellistä kuin suoraan kansaa koskevaa ja käytännöllistä. Se tarkoitti enemmän kansallisuusasiaa kuin kansanasiaa. Tämä kai seurasi siitäkin, että suomalaisuuden liikkeen johtajat eivät kylliksi ehtineet tutustua varsinaisen suomalaisen rahvaan elämään, ajatustapaan ja aineellisiin tarpeihin. He katselivat asioita etusijassa oppineiden professorien ja aatteenajajain silmillä. Koko liikehän olikin peräisin sivistyneistä piireistä, ja sen alkajat olivat saaneet paljon vaikutuksia muun Europan senaikuisista kansallisuuspyrinnöistä. Sillä oli niin sanoaksemme kansallisromanttinen luonne. Kirjallisuudessakin tämä piirre selvästi ilmeni. Ihannoitiin rahvaan hyviä ominaisuuksia, vaiettiin huonoista, ylistettiin maata ja kansaa, koetettiin valistaa ja kasvattaa rahvasta uskontoon, siveyteen ja hyviin tapoihin, sanalla sanoen luoda suomenkansasta ainakin teoriassa ja mielikuvituksessa mallikansa, otollinen jumalalle ja ihmisille. Suurina esikuvina olivat Runeberg ja Topelius, joiden ihannoiva ja romantisoiva runous oli isoksi osaksi sekä tämän ajatussuunnan tuote että tuottaja. Uudemmat ulkomaiset hengenvirtaukset eivät vielä olleet ehtineet Suomeen eikä niihin, ahkeran kansallisen työn hyörinässä, liioin joudettukaan huomiota kiinnittämään. Elettiin yleensä antiikkisen ja vanhemman skandinavilaisen ja saksalaisen kirjallisuuden varassa, kuten helposti näkyy niistä lukuisista käännöksistä, joita tehtiin latinasta ja Saksan, Tanskan ja Ruotsin klassillisesta ja romanttisesta kirjallisuudesta. Vaistomainen pyrkimys tosioloisen elämän esittämistä kohti on kuitenkin pitkin aikaa huomattavissa Runebergin »Hirvenhiihtäjistä» Aleksis Kiven »Nummisuutarien» ja »Seitsemän veljeksen» kautta Pietari Päivärinnan järeään tosioloisuuskuvaukseen saakka. Pohja on kuitenkin aina ihan-

teellinen, tarkoitus rakentava eikä repivä. Kirjailijat ovat enemmän kansallisuusaatteesta innostuneita »asianharrastajia» kuin varsinaisia taiteilijoita ja ammattikirjailijoita. Aleksis Kivi on tästä säännöstä milt'ei ainoa poikkeus.

PERUSTAVIA KIRJAILIJOITA.

Uudemman suomalaisen kirjallisuuden perustavassa luomistyössä on valtasija muutamilla miehillä, joita erityisesti voimme kutsua juuri »perustaviksi kirjailijoiksi», koska he suomenkielisen kaunokirjallisuuden, kansallisen tieteen, yleistajuisen kirjallisuuden ja sanomalehdistön alalla ovat voimakkaimmin olleet uria aukomassa ja perustusta laskemassa. Jo ennen heitä oli kyllä tehty uutteria yrityksiä samaan suuntaan, ja heidän rinnallaan työskenteli muitakin saman päämäärän hyväksi, mutta tarkoittamillamme »perustavilla kirjailijoilla» oli omaan aikaansa jopa myöhempäänkin aikaan nähden suurin merkitys. Ennen muita olivat sellaisia kirjailijoita Pietari Hannikainen, August Ahlqvist, Yrjö Koskinen, Julius Krohn ja Aleksis Kivi. Näistä neljä edellistä olivat Lönnrotin ja Snellmanin hengen ja työn herättämiä, suomalaisuuden aatteen innoittamia tienraivaajia monilla kirjallisen elämän aloilla, Kivi sen sijaan yksistään kaunokirjailijana perustava ja luova voima. Hannikainen kuuluu pääosaltaan oikeastaan jälkimäisiä vanhempaan polveen, sillä hänen merkittävin kirjailijatoimensa tapahtui jo 1840-luvulla, mutta kolminaisena tienraivaajana — uudemman sanomalehdistön, näytelmän ja novellin — sekä suoraan »toisesta kansallisesta herätyksestä», Snellmanin merkeistä, kohonneena hän on juurikuin se rengas, joka paraiten liittää vanhemman, »valmistavan» ajan uudemman kirjallisuutemme »perustavaan aikaan». Ahlqvist, Yrjö Koskinen ja Krohn taas muodostavat ikäänkuin toisiaan täydentävän kolmikon 1860-luvun taitteessa, samalla kuin Kivi yksinäisessä suuruudessaan seisoo aivan omalla paikallaan.

Seuraavassa koetamme näihin perustaviin kirjailijoihin lähemmin tutustua.

Pietari Hannikainen.

On kenties enemmän kuin pelkkä sattuma, että ensimäinen suomenkielinen kaunokirjailija, jolle tämä nimitys varsinaisesti voidaan antaa, oli peräisin suoraan samasta kalevalaisesta kansasta, joka oli laulanut Kalevalan ja Kantelettaren. Hänessä siten ikäänkuin liittyvät sopivasti toisiinsa tuo vanha, kansan itsensä luoma runous ja uusi taidekirjallisuus. Lönnrotin tavoin hän vielä toisella jalallaan seisoi rahvaan riveissä, toisella oli jo astunut sivistyneistön joukkoon. Näitä molempia piirejä, jotka seisoivat toisiaan ymmärtämättä jopa vihamielisinäkin vastakkain, hän tahtoi lähentää yhteiselle kansalliselle pohjalle: valistaa rahvasta korkeampaa sivistyselämää kohti ja osottaa sivistyneistölle, että sekin elimellisesti kuului tähän samaan suomalaiseen kansaan, joka ei ollut niin tyhmä ja halveksittava kuin minä sitä pidettiin.

Pietari Hannikainen ei tosin kirjailijana ole mikään kirjallisuutemme merkkihenkilö. Pikemmin vain aikansa luonteenomaisena edustajana ja aatteenajajana. Hän on kyllä suomenkielisen näytelmän, varsinkin huvinäytelmän ja novellin isä ja samalla ensimäinen suomenkielinen sanomalehtimies uudenaikaisessa merkityksessä, mutta kaikilla näillä aloilla hän esiintyy enemmän asianharrastajana kuin todellisena, uria aukovana kykynä, enemmän kansan valistajana ja kasvattajana kuin luovana nerona. Siinä suhteessa hän suuresti muistuttaa Lönnrotia. Lönnrot ja Snellman ne etusijassa ovat olleetkin hänen kirjallisen herätyksensä kummeina.

Hannikainen oli, kuten jo mainittiin, peräisin suoraan rahvaan riveistä. Hän syntyi vähävaraisen lautamiehen poikana Sääminglssä 24 p. elok. 1813 — siis aikana, jolloin tämä tienoo oli juuri äskettäin jälleen yhdistetty muuhun Suomeen, oltuaan jo 70 vuotta toisen valtakunnan alaisena. Mutta lähikaupungin Savonlinnan piirikoulu, johon hänet 13-vuotiaana terävän ymmärryksensä ja hartaan lukuhalunsa vuoksi pantiin, oli venäläisajan perintönä vielä saksankielinen.[1] Siten Hannikainen kuten muutkin sen ajan suoma-

---

[1] Hannikaisesta on *Alpo Silander* kirjoittanut esityksen Valvojassa 1899, siv. 738—753. Siitä on tähän otettu erityisiä tietoja.

laiset rahvaanlapset, jotka pyrkivät korkeamman opin ja tiedon teille, sai koulusivistyksensä aivan vieraalla kielellä. Vieläpä nimikin koulun kirjoihin väännettiin, kuten tavallista oli, muka hienommaksi (Hanén), kunnes hän myöhemmin (nähtävästi 1850-luvulla) rupesi jälleen käyttämään vanhaa suomalaista nimeään. Hannikaisen ylioppilaaksi pääsy (1833) sattui Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran perustamisen (1831) ja Kalevalan ensi laitoksen ilmestymisen (1835) keväisiin aikoihin, ja epäilemättä nämä seikat vaikuttivat herättävästi nuorukaiseen, joka itse oli Kalevalan laulajain rajamailta kotoisin. Ainakin hän jo vappuna 1834 kuului siihen nuorukaisjoukkoon, joka tällöin Lönnrotin kehoituksesta lupasi ennen yliopistosta eroamistaan suorittaa vapaaehtoisen tutkinnon suomenkielessä. Ja hänpä olikin yksi niitä harvoja, jotka tämän hetkellisessä huumauksessa tehdyn lupauksen todella lunastivat. Leipähuolet pakoittivat Hannikaisen tosin jo parin vuoden kuluttua eroamaan yliopistosta ja antautumaan käytännölliselle alalle, maanmittarin työlääseen ammattiin, jota hän jo kouluvuosinaan oli harjoittanut, mutta yliopistossa kylvetyt kansallisen innostuksen siemenet jäivät itämään ja tarvitsivat vain uuden sysäyksen oraalle puhjetakseen. Tämän sysäyksen antoi sitten kymmenkunta vuotta myöhemmin Snellmanin »Saima», joka tuli hänen toiseksi herättäjäkseen. — Maanmittarin uralla Hannikainen toimi ensin Viipurin, sitten Uudenmaan läänissä (kommissionimaanmittarina). Vuosikauden 1864 hän oli 6-päiväiseksi laajennetun ja uudelle kannalle asetetun Suomettaren päätoimittajana Helsingissä. Tämä toimi näkyy kuitenkin pian käyneen hänelle »yli voimain». Lönnrotin tavoin hän rakasti suuresti maalaiselämää, johon kotiperänsä ja ammattinsa kautta oli hyvin tutustunut, ja asui v:sta 1851 alkaen mielellään Parikkalassa kauniin Simpeleen rannalla, minne virkaeron otettuaan (1879) lopullisestikin asettui maatilalleen. Täällä kuolema hänet kohtasi harvinaisen korkeassa iässä 27 p. syysk. 1899.

Hannikaisen päämerkitys oli epäilemättä s a n o m a l e h t i m i e h e n. Siihen hänellä oli luontaisia edellytyksiä: perinpohjainen rahvaan ja sen tarpeiden tuntemus, sitkeä työkyky ja luistava joskin hieman huolimaton ja pintapuolinen kynä. Se myöskin paraiten luontui hänen kansaa valistaviin ihanteihinsa. Ollen itse kotoisin n. s. »Vanhasta Suomesta» ja toimien maanmittarina samassa Suomen osassa

hän jos kukaan kipeästi näki ja tunsi, kuinka syvä juopa oli kiinnitetty vieraskielisen sivistyneistön ja suomalaisen rahvaan välille. Tämä juopa oli poistettava, rahvas kohotettava sivistykseen ja kielellinen muuri sen ja sivistyneistön väliltä hävitettävä. Sanotaanpa hänen tästä kivahtaneen Viipurin hovioikeuden presidentille, kreivi Mannerheimille, joka kokonaan oli evännyt suomenkielen mahdollisuudet kohota sivistyskieleksi: »Minä en millään neuvoin suostu siihen, että sivistynyt sääty ja yhteinen kansa ovat erikielisiä. Niistä pitää tulla yksi kansa, jolle kieli ja sivistys ovat yhteiset.» Ja kun Mannerheim väitti sitä »haaveiluksi ja kuulumattomaksi rohkeudeksi», niin hän tahtoi itse työssä näyttää, mitä teitä siihen oli pyrittävä. Niinpä hän oli hartaasti mukana Viipurin Suomalaisen kirjallisuuden seuran perustamisessa (1845), puuhasi menestyksellä ensimäisen suomenkielisen kansakoulun aikaansaamiseksi Viipuriin ja ryhtyi painetunkin sanan avulla taistelemaan saman tarkoitusperän hyväksi. Siinä oli hänellä Snellmanin uria uurtava ruotsinkielinen *Saima* lehti lähimpänä innostajana ja esikuvana. Vuoden 1845 alusta alkoi Viipurissa kerta viikossa ilmestyä Hannikaisen pieni ja pirteä *Kanava*, »Sanansaattaja Viipurista».

Kanava tosin ei ole ensimäinen suomenkielinen sanomalehti. Jo noin 70 vuotta aikaisemmin, Porthanin aikoina, oli *Antti Lizelius* tehnyt Turussa alun *Suomenkielisillä Tietosanomilla*, jotka elivät vain vuosikauden (1776). Sitten oli 1820-luvun alussa *Reinhold von Becker* etevästi ja menestyksellä pari vuotta toimittanut *Turun Viikkosanomia*. Samoin hiukan myöhemmin *Oulun Viikkosanomat*, *Sanansaattaja Viipurista* ja Lönnrotin *Mehiläinen* olivat olleet Kanavan edeltäjiä. Toinen toisensa perästä ne olivat lakanneet ilmestymästä. Vuotta aikaisemmin (1844) oli itse Snellman Kuopiossa pannut Saimansa ohella alkuun suomenkielisenkin lehden nimeltä *Maamiehen ystävä*, joka pian saavutti ajan oloihin nähden laajan lukijakunnan ja suuren valistusmerkityksen. Sittenkin *Kanavan* ilmestyminen oli perustavaa laatua. Aikaisemmat suomenkieliset sanomalehtiyritteet olivat näet kääntyneet pääasiassa vain »yhteisen kansan» eli rahvaan puoleen; Hannikaisen Kanava sen sijaan oli tarkoitettu sivistyneittenkin luettavaksi ja oli sisällykseltään monipuolisempi. »Tämän sanomalehden päätarkotus on, että kaikelle säädylle toimittaa suomalaista lukua yhteisesti hyödyllisistä

ja huvittavaisista aineista», sanotaan lehden esittelykirjoituksessa. Lehti oli oleva nimensä mukaisesti se »kanava», joka (rakenteilla olevan Saimaan kanavan tavoin) välittäisi hyödyllisten ja huvittavain asiain »juoksua» suomalaisille ja »paremmin yhdistäisi suomalaiset toisihinsa». Sen ohjelmaan kuului Venäjän ja ulkomaan uutiset, kotimaan asiat, »kirjatutkistelemiset» Suomessa ilmestyneistä kirjoista, kaunokirjallisuus, selostukset kanavatyöstä j. n. e. — siis pääpiirteissään täysin nykyaikaisen sanomalehden ohjelma. Ja tämän ohjelman lehti silloisiin oloihin katsoen ansiokkaasti täytti, valistaen ja avartaen pienehkön lukijakuntansa (alussa noin 200, lopussa 350 tilaajaa) näköpiiriä moninaisilla asioilla. Snellmanin Saiman tapaan Hannikainen siinä pohti valtiollisia, taloudellisia ja yhteiskunnallisia kysymyksiä, kirjoitellen m. m. kansakouluista, kaskiviljelyksestä, maanviljelyksestä, karjanhoidosta, tilajaoista, elinkeinovapaudesta, pitäjänkirjastoista, sanomakirjallisuudesta, arvosteli teatteria ja kirjallisuutta j. n. e. Hannikaisen ansiot tässä suhteessa kuuluvat lähemmin suomenkielisen sanomalehdistön historiaan. Mainittakoon kuitenkin ainettamme lähemmin koskevina erityisesti ne hartaat kirjoitukset, joissa Hannikainen Snellmanin tapaan ja mukaan ja usein häneen vedoten puhuu suomenkielisen kansalliskirjallisuuden tarpeellisuudesta ja merkityksestä ja suomenkielen viljelystä. Jo lehden ensimäisessä johtavassa kirjoituksessa hän lausuu siitä suorat sanat. Vieraskielinen kansalliskirjallisuus ei näet Suomessa menesty »siksi ettei sillä ole mitään kansallista perustusta, jota vailla se on niin kuin juuriltansa revitty puu eli katkaistu kukkanen vedessä». Eikä hän tyytynyt vain puhumaan tästä hänelle rakkaasta asiasta; hän tahtoi myös olla »miesnä kuudentena» tätä kirjallisuutta luomassa. Siitäpä johtuu, että Hannikainen täytti ahkerasti lehtensä palstoja sekä alkuperäisillä että käännetyillä kaunokirjallisillakin teelmillä.

Lyhyt oli ollut useimpain Kanavan edeltäjäin elinaika; lyhyeen tyrehtyi Kanavankin juoksu. Se ei johtunut tilaajain puutteesta (niiden lukuhan oli ollut kasvamaan päin), vaan ajan perin ahtaista paino-oloista ja virkavallan valonarkuudesta. Kanavan leppymätön vihollinen oli Viipurin itsevaltainen kuvernööri, tuo sisäisessä historiassamme myöhemmin surkeasti kuuluisa Kasimir von Kothen, ja hän se vihdoin niin ankarasti kuristi Kanavan juoksuväylää,

että Hannikaisen täytyi vuoden 1847 lopussa lakkauttaa lehtensä. Tosin hän tämän jälkeenkin otti joko toimittajana tai avustajana osaa moneen viipurilaiseen ja helsinkiläiseen lehtiyritykseen (*Lukemisia maamiehille* 1849—51; *Suometar; Sananlennätin* 1856—58; *Aamurusko*, »sanaisia lapsille» 1857—59; *Otava* 1861—63; ja *Uusi Suometar)*, kirjoitellen ahkerasti sanomalehtiin milt'ei kuolemaansa asti, mutta sittenkin juuri Kanava, jolla hän pani alkuun uudemman suomenkielisen sanomalehdistön, on Hannikaisen sanomalehtimiestyön loistokohta. Kanavan avaamaa uraa astui, kuten jo on mainittu, v. 1847 perustettu *Suometar* ja vähitellen moni muukin lehti, mikäli ahtaat paino-olot sallivat.

Kaunokirjailijana Hannikainen on kokeillut runouden eri aloilla. Hänen omintakeisia lyyrillisiä runokokeitaan ynnä useita käännöksiä saksalaisesta (Goethen ja Schillerin) sekä ruotsalaisesta (Runebergin ja Nicanderin) runoudesta on painettu Snellmanin Saimaan sekä hänen itsensä toimittamiin sanomalehtiin. Ne eivät ole mainitsemisen arvoisia. Omintakeisten aiheet ovat matalia, käsittely innotonta, runopuku sekä niissä että käännöksissä kömpelö. Laulurunouden alalla Hannikainen, niin kalevalaisilta laulumailta kuin olikin kotoisin, ei ole runotartamme yhtään taivalta eteenpäin vienyt. Saksankielinen koulukasvatus jäykisti hänen suomenkielisen kantelonsa kielet.

Hannikaisen pääansio kaunokirjailijana on näytelmän ja novellin alalla. Ennen Hannikaista nämä molemmat kirjallisuuslajit olivat milt'ei »valkeita täpliä» suomenkielisessä kirjallisuudessa. Sen sijaan laulurunouden jopa kertovankin runouden vaatimattomia viljelijöitä oli Agricolasta alkaen ollut jo koko pitkä liuta, tosin nekin vain enimmäkseen kokeilijoita ja asianharrastajia. Jo v. 1650 oli kyllä Turun yliopiston professori *Erik Justander* suomeksi mukaillut erään latinalais-ruotsalaisen koulunäytelmän *Tuhlaajapoika* ylioppilaitten esitettäväksi rehtorinvaihtujaisissa. Samoin oli harras, monipuolinen ja tuottelias valistuskirjailija *Jaakko Juteini* (1781—1855) v. 1817 sommitellut taikauskoisen ja ennakkoluuloisen rahvaan valistamiseksi pari pientä huvinäytelmän tapaista vuorokeskustelua, *Perhekunda* ja *Pila pahoista hengistä.* Ja kymmenkunta vuotta ennen Hannikaista, v. 1834, oli kansallisesta innostuksesta vielä vanhoillaan miekkamiehestä ahkeraksi kynäniekaksi päätynyt enti-

nen kapteeni *Jaakko Fredrik Lagervall* (1787—1865) tehnyt ensi kokeen suomenkielisen murhenäytelmän alalla näytelmällä *Ruunulinna*, jonka hän kömpelösti ja runottomasti oli Kalevalan runomittaan mukaillut Shakespearen jylhästä »Macbeth» tragediasta, sovittamalla sen skotlantilaiset tapaukset pakanuudenaikuiseen Suomeen Kurkijoen seuduille (Kurkijoki ruots. Kronoborg = Kruununlinna). Mutta kaikki nämä yritteet olivat korkeampaa kirjallista arvoa vailla. Samaa on sanottava suomenkielisen novellinkin huomattavimmasta esikoisesta, pastori *Niilo Aejmeleuksen* (1812—54) kyhäämästä kertoelmasta *Haaksirikko* v:lta 1838, jonka kansanelämästä otettu aihe, missä pahuus rangaistaan ja hyvyys palkitaan, on käsitelty liian opettavalla ja saarnailevalla tavalla. Sekä näytelmien että novellien luvussa ja arvossa Hannikainen vie edeltäjistään voiton, ollen siten näillä aloilla varsinainen tienraivaaja. Huvinäytelmä oli hänen erikoisuutensa. Ensinnä ilmestyi Kanavassa v. 1845 ja sitten v. 1847 eri kirjasena *Silmänkääntäjä*, »ilveillys kahdessa näytelmässä». Sitä seurasivat kohta perästä Kanavassa 2-näytöksinen näytelmä *Sukuylpeys* ja »ilveilys 5 näytelmässä» *Anttonius Putronius* eli *Antto Puuronen*, Suomen oloihin soviteltu sukkela mukailus tanskalaisen Ludvig Holbergin komediasta »Erasmus Montanus» eli »Rasmus Berg», sekä »komedia 3:ssa kuvassa» *Joululahjukset*. Paljoa myöhempiä, kai Suomalaisen teatterin perustamisesta johtuneita teelmiä ovat tässä teatterissa vv. 1873 ja 1875 esitetyt, painamattomat 2-näytöksinen komedia *Lapsuuden ystävät* ja 5-näytöksinen näytelmä *Neitsyt Siiri* (Siiri Brahe). Lisäksi on Hannikainen 1860- ja 1870-luvuilla suomennellut muutamia saksalaisia (Schillerin) ja ranskalaisia näytelmiä. — Hannikaisen alkuperäisten novellien luku on neljättäkymmentä, suurin osa lyhyitä jutelmia. Enimmät ilmestyivät Kanavassa (8) ja Aamuruskossa (14), useat myös Otavassa (7) ja Suomettaressa (3). Erikseen julkaistu on *Serkukset*, »alkuperäinen jutelma Ulla-tädiltä» (1848) ja sittemmin *Talvikukkasia I* (1865), johon oli otettu paranneltu »Silmänkääntäjä» ja pari Otavassa ollutta novellia, sekä viimeksi *Jutelmia läheltä ja kaukaa* I—II (1882—84), sisältäen nekin pari Otavassa ennemmin julkaistua kertoelmaa ja Hannikaisen päänovellin *Salojärven Kukkanen*.

Hannikaisen näytelmät ja useat novellitkin lähtevät yleensä samalta pohjalta: niissä kuvataan sitä syvää juopaa, joka silloin

vallitsi herrasväen ja rahvaan välillä. Rahvaan keskuudesta kohonneena tekijä kyllä hyvin tunsi, millä silmillä nämä eri säätyluokat toisiaan katselivat ja kohtelivat, ja siitä hänen mielensä oli katkera. Talonpoikaissyntyinen kirjailija asettuu selvästi talonpoikien puolelle ja näyttää, kuinka tuo herrasväen syvästi halveksima talonpoika monessa suhteessa kohoo halveksijainsa tasalle vieläpä edellekin.

Silmänkääntäjä kyllä ivailee rahvaan suurta typeryyttä ja herkkäuskoisuutta, jota kaikenlaiset ovelat petkuttajat helposti voivat käyttää hyödykseen, mutta laskee toiselta puolelta pilaa herrasväestäkin, jonka arvoon pääsemiseksi ei muka vaadita muuta kuin suomalaisen nimensä muukalaiseksi vääntäminen. Näytelmän alussa päähenkilö, Helsingistä palannut entinen talollinen Jussi Oluvinen, selittääkin epäröivälle vaimolle Liisalle vieraan nimen ja siihen liittyvän luullun opin ja taidon suurta siunausta monilla hupaisilla esimerkeillä ja jatkaa: »Sentähen näetsen kaikki, jotka muuttavat nimensä muukalaiseksi, tuleevat herroiksi, ja sentähen kaikki muukalaiset nimet ovat herrasnimiä ja kaikki suomalaiset talonpoikasia, joita ei auta opit eikä muut viisaudet.» Siinä tekijä, jonka oma suomalainen nimi koulussa oli väännetty muukalaiseksi, purkaa ilmi katkeran mielialansa suomalaisen nimen ja rehellisyyden halveksimisesta. »Äly ja viekkaus maailmassa auttavat välemmin kuin työ ja ansio.» Tämä halveksiminen on tarttunut itse rahvaaseenkin, varsinkin sellaisiin, jotka ovat jotakin olevinaan. Jussi Oluvinen kyllä pikemmin ivalla kuin tositeolla rupeaa kutsumaan itseään herra Oluveliiniuslanderiksi, mutta kestikievari Matti Hölmönen, joka säikähtää Oluvisen kummallista nimeä ja herraskaisen röyhkeää esiintymistä, aivan tosissaan kutsuu itseään Matias Hölmöliniksi, näyttääkseen hänkin enemmältä kuin pelkältä talonpojalta. Vieläpä hän koettaa puhuakin ruotsinvoittoisesti. — *Sukuylpeys* käsittelee aatteellisesti samantapaista aihetta, taustana ajan suomalaisuuden harrastus. Ehkäpä juuri presidentti Mannerheim on siinä saanut letkauksen. Köyhä luutnantti Pontus Kerskonius, jonka tytär on mennyt kunnollisen talonpojan vaimoksi, vihaa ankarasti »suomikiihkoa» ja halveksii tyhmiä talonpoikia. »Joka haaralla kirjotellaan suomea, joka haaralla toimitetaan talonpojalle viisautta; siitä ei seuraa muu kun suora kadotus. Talonpoika tulee

yhtä viisaaksi kuin herra, kaikki erotus säätyjen välillä häviää», hän valittaa vaimolleen Nellalle, jonka katsantokanta on paljoa vapaampi. Lopussa ylpeä Kerskonius kuitenkin huomaa olleensa aivan väärässä ja sopii tyttärensä ja vävynsä kanssa. — Sama perusajatus, taustana kai Viipurin läänin lahjoitusmaiden surkeat olot, käy ilmi *Joululahjuksistakin*. Ovela ryöstövouti ja asianajaja Korppi luulee voivansa mielin määrin peijata yksinkertaista talonpoikaa Kurria, mutta joutuu itse lopulta kaikkine petoksineen ansaitun pilkan alaiseksi.

Nämä Hannikaisen näytelmäkokeet ovat siis etupäässä tarkoituksellisia ajankuvia, todistuskappaleita suomalaisuuden alennuksen tilasta. Niihin liittyy perusajatukseltaan myös *Anttonius Putronius*. Ehkäpä juuri sen alkuteos, Holbergin »Erasmus Montanus», on Hannikaisella ollut mielessä omia komedioita sommitellessa. Kenties myös Holbergin mainio »Jeppe Niilonpoika».[1] Niissähän tuo suuri norjalais-tanskalainen runoilija ivallisesti kuvailee Tanskan sivistyneistön ja talonpoikien välistä syvää juopaa, eikä suinkaan talonpojan häpeäksi. Holbergin Montanus, Hannikaisen Putronius, on yliopistossa unohtanut kotoisen nimensä ja akateemisen viisautensa ylpistämänä halveksii syvästi kotiväkeään sekä kyläläisiään, kunnes hänet siellä perinpohjin nolataan. Jussi Oluvisen tapaan taas Jeppe, herättyään tietämättään paroonin sängyssä, esiintyy kylläkin räikeästi herrana, josta talonpoika kuultaa läpi. Ivan kärki ja moraalinen opetus on samantapainen kummassakin komediassa. Todennäköisesti juuri Holberg, joka omassa maassaan pani alkuun kansankielisen huvinäytelmän (1700-luvun alkupuolella) ja perusti maansa uudemman kirjallisuuden, on ollut Hannikaisen sepitelmien kummina. Tietysti ne muuten draamalliselta arvoltaan eivät kestä vertailua Holbergin komediain kera. Hannikaisella on tosin melkoisia taipumuksia huomaamaan elämän ja ihmisten naurettavia puolia ja laatimaan koomillisia kohtauksia, mutta näytelmän draamallisessa rakenteessa hän on vielä heikko. Hänen teelmistään puuttuu suuressa määrin draamallinen liikunta, luontevuus ja toiminnan jännitys. Luonnekuvaus on kaavamainen, veretön, juonen kehitys heikosti perusteltu, jopa epätodellinen. Lisäksi vielä kieli

[1] »Jeppe Niilonpojasta» ilmestyi v. 1847 nimimerkki *Savon Lassin* toimittama tarinamukailu nimellä *Matti Mäkelästä* eli muuttuvainen talonpoika, »kansalle illan vietoksi kirjoitettu».

on kankeaa ja matalaa, tunteet ja ajatukset innottomia ja ylimalkaisia. Paras on epäilemättä »Silmänkääntäjä», tuo suomenkielisen komedian hilpeä esikoinen, jonka hän kuuluu kirjoittaneen eräänä myrskyisenä päivänä Ruokolahdella v. 1838, ollessaan siellä maanmittaustoimituksissa. Siinä on pari luonnekuvaa (Oluvisen ja Hölmösen) sattuvasti hahmoteltu. Hölmölän kylän ja juopon, raamattua tuntevan kestikievarin mallit hän sai suoraan maalaistuttavuuksistaan. Tosin liiallinen ilveily ja muukin leveä liioittelu (esim. tavallisten kotieläinten näyttämölle tuominen muka harvinaisina ulkomaan elukoina) yhdessä toiminnan satunnaisuuden kanssa (Oluvinen näet vasta Hölmölässä Hölmösen luulon johdosta päättää esiintyä silmänkääntäjänä) lähentävät tätä näytelmää arveluttavasti sirkusilveilyn kannalle.

Mutta omana aikanaan »Silmänkääntäjällä» oli tosiaan käänteellinen merkitys. Eihän oltu ennen sellaista suomenkielin kuultu ei nähty. Niinpä siitä tulikin ajakseen suosittu seuranäytelmä, joka jo v. 1846 Hannikaisen oman kertoman mukaan esitettiin Lappeenrannassa toht. Dammertin johdolla ja seuraavana vuonna Kuopiossa. Se siis antoi alun suomenkieliselle näyttämötaiteellekin, josta Hannikainen näkyy hiljaisesti unelmoineen. Ja tuntuupa sillä olleen melkoinen vaikutus oman aikansa suomenkieliseen näytelmäkirjallisuuteenkin. Juuri Silmänkääntäjän kiihottamana edellä mainittu »Ruunulinnan» mukailija *J. F. Lagervall*, tähän aikaan jo 60-vuotias vanhus, omien sanainsa mukaan innostui v. 1847 julkaisemaan neljä uutta, vanhalla runomitalla sepitettyä, runolliselta arvolta vähäpätöistä näytelmää eli »kuvausta»: *Tuhkapöperö, Josephi, Judithi* ja *Kaini.* Niiden aiheet ja aatepohja, jos siitä voi ollenkaan puhua, ovat tosin aivan toiselta taholta kuin Hannikaisen, nimittäin »Tuhkapöperön» kansansadustosta ja muiden raamatusta. Jopa Lagervall arastelematta lainaa Hannikaiselta henkilönimiäkin (Hölmönen, Kerskonius, Oluvinen y. m.) sekä Tuhkapöperöönsä että Kanavassa v. 1846 Parikkalan murteella julkaisemaansa joutavaan ilveilyyn *Nimien suomentaminen,* mikä aivan selvästi on sepustettu Silmänkääntäjän vaikutuksen alaisena. Ja lapsellisessa innostuksessaan luulee Lagervall maailman helpoimmaksi asiaksi saada tuota pikaa syntymään »Suomalainen Kuvaisto» s. o. Suomalainen teatteri, jonka aikaansaanti oli hänen ihanimpia unel-

miaan. Ennen 10 vuoden kulumista, arvelee hän, pitäisi sillä jo olla ainakin 100 näytelmää, joista hän itse ja Hanén (Hannikainen) voisivat kirjoittaa puolet.[1] — Todennäköisesti Silmänkääntäjä ja Sukuylpeys ovat olleet kummeina toisenkin hartaan, rahvaan riveistä kohonneen suomalaisuuden-työmiehen, yhtenä Suomettaren perustajista jo mainitun maisteri *Antero Wareliuksen* (1821—1904) 2-näytöksiselle »leikki-näytelmälle» *Vekkulit ja Kekkulit* v:lta 1848.[2] Siinäkin lasketaan leveää pilaa aatelis- ja herrasylpeydestä, väännetään nimiä Hannikaisen tapaan ja puhutaan suomikiihkosta, viittaillaanpa ajan sanomalehtiinkin. »Vekkulit» (kolme runoja keräilevää ylioppilasta) saattavat monin kujein ja ilvein kaksi rakastunutta vastoin tytön herrasylpeän isän ja pöyhistelevän veljen tahtoa yhteen ja nolaavat pahanpäiväisesti nämä molemmat Kekkulit sekä näiden oman hämäräperäisen vävynkokelaan. Vuoropuhelua on höystetty monilla iloisilla laulunpätkillä. — Ehkäpä myös niinikään rahvaasta kohonnut *Juhana Fredrik Granlund*, joka kirjanpainaja-ammattinsa ohella suomenteli ja sepitteli lauluja, toimitteli hengellisiä sanomalehtiä ja muutenkin monipuolisesti rahvaan valistamiseksi käytteli kynäänsä (synt. Porissa 1809, kuollut Turussa 1874), Hannikaisen esimerkistä innostui samaan aikaan mukailemaan (Vesilahden murteella) ja Suomen oloihin (Ruissaloon) sovittamaan saksalaisen Gemptin pikkukomedian eli »leikinteon» *Sisaren sukkeluus* (1848). Hannikainen on ikäänkuin 1840-luvun suomenkielisten näytelmänkyhääjäin keskus.[3]

---

[1] Vrt. Lagervallin kirjoitusta »Suomalaisesta kuvaistosta» Kanavassa 1847 N:o 21 tai *Lauri Suomalaisen* tutkielmaa *Jaakko Fredrik Lagervall*, Suom. kirj. seur. »Vähäisiä kirjelmiä» XXXII, 1901.

[2] Warelius oli syntynyt v. 1821 talonpoikaiskodissa Tyrvään Varilassa — siitä koulussa nimi Warelius. Oli maisteri, monipuolinen kynämies, pappi ja lopulta Loimaan kirkkoherra, kuoli 1904. Laatinut suomeksi ja ruotsiksi kansatieteellisiä kirjoituksia ja kansantajuisia kirjasia, suomennellut runoja, novelleja y. m., runoillut vähin itsekkin. Pääteokset: *Kertomus Tyrvään pitäjästä 1853* (1854) ja vuorokeskustelun muodossa hauskasti esitetty *Enon opetuksia luonnon asioista* I—II, 1845 ja 1856, ensimäisiä luonnonopillisia kirjoja suomenkielellä.

[3] Heihin voitaisiin lukea vielä Tuuloksen koulumestari *Heikki Selin*, »poika nulkki Tuuloksella», joka, nähtävästi lähinnä »Vekkulien ja Kekkulien» malliin, julkaisi Suomettaressa 1850 kaksinäytöksisen »leikkinäytelmän» *Rakastuneet Hämeessä*. Se on aivan pieni mitätön hätätyö, »hätäisesti koottu», kuten tekijä itsekkin myöntää. Selin kirjoitteli myös novellintapaisia (Suomettaressa 1850 kertoelma *Neitonen Hämeessä)* ja lähetti ahkerasti muitakin kirjoituksia nimimerkeillä Heikki Soimanen, Heikki Selkänen ja Heikki Seliin Kanavaan, Maamiehen Ystävään ja Suomettareen.

Hannikaisen novelleissa on samat ansiot ja puutteet kuin näytelmissäkin. Toiselta puolen vilkas mielikuvitus, kepeä ja luistava esitystapa sekä kekseliäisyys juonen sommittelussa; toiselta puolen taas hätäinen, pintapuolinen tekotapa, puuttuva ajan ja paikan väritys, kaavamainen luonteenkuvaus, perustelematon, jopa aivan luonnotonkin tapausten kulku sekä virheellinen, ruotsin- ja saksanvoittoinen kielenkäyttö, vieläpä vahvasti moraliseeraava, opettavainen sivumaku. Useimpain tapahtumat sattuvat Itä-Suomessa, Laatokan, Simpeleen ja Saimaan rannoilla, mutta lähempi paikallisväritys milt'ei kokonaan puuttuu. Aiheet ovat eri aloilta, milloin herrasväen, milloin rahvaan piiristä; useimmiten hän kuvailee keskisäädyn elämää. Paneepa Hannikainen alkuun meillä jo historiallisenkin novellin; aikaisin sentapainen on *Torkel ja Viipurin linna* (1845); muita ovat *Ukon kertomus* (aihe Parkumäen taistelun ajoilta) ja myöhemmin *Salojärven kukkanen.* Viimemainittu on Hannikaisen novelleista laajin (128 sivua) ja muutenkin etevin. Se lieneekin syntynyt myöhempien vaikutteiden (Yrjö Koskisen Nuijasodan) ja esikuvain (Topeliuksen) alaisena. Juonena on eräs monien vastuksien ja seikkailujen kautta lopulta onnellisesti päättyvä lemmentarina (Salojärven kirkkoherran Martin tyttären Annan ja soturi Yrjö Eeronpojan välillä), taustana Nuijasodan veriset ajat ja marski Klaus Flemingin mahtava olemus. Marskin kuva tuntuu tosin aivan epäonnistuneelta, hänen kuolemansa syy kovin kummalliselta. Hän näet nielee Annan tarjoomasta oluthaarikasta vatsaansa ihmeellisen »merkurium» kiven, jonka marskin taikauskoinen henkilääkäri oli ripustanut parantajaksi pelosta mielipuolisuuden partaalle joutuneen Annan kaulaan. Tällaisia vanhan romantiikan väkeviä höysteitä ja omituisia yhteensattumia vilisee viljalti Hannikaisen muissakin kertoelmissa. Rahvaan elämää kuvailee esim. *Kruunun tilalainen;* keskisäädyn piirissä liikkuvat m. m. *Punainen lähde*, *Pitäjään pappi*, *Salmelan sisarukset*, *Pari päivää tuhlaajan elämästä*, *Lapsuuden ystävät*, *Kappeli* j. n. e. Herrasväen ja rahvaan välinen juopa on useassa (niin varsinkin »Kappelissa») pohjakerroksena, joku äitelä ja liikuttava lemmentarina keskuksena ja vahva siveellis-opettavainen tarkoitusperä, joka selvästi ilmenee jo useain kertoelmain nimessäkin, loppupontena. Itsessään ei Hannikaisen lukuisilla novelleilla ole suurta kirjallista arvoa; ainoasti suomenkielisen novellin esikoisina ne kyllä ansaitsevat muistamista.

Tämä uuras, monille tahoille jakautuva kynätyö, johon vielä lisäksi voitaisiin mainita joukko kansantajuisia kirjoituksia ja käännöksiä (*Asianajaja* 1847, *Viron satuja* 1847, maakuntakuvaukset *Savo* ja *Karjala* 1864, *Pitäjään kirjasto* 1869, monien kieli- ja asiavirheiden rasittama Rambaudin *Venäjän historian* käännös 1880 y. m.) olivat yhdessä työlään viran kera kai pääsyynä siihen, että Hannikaisen kaunokirjallinen tuotanto jäi vain kokeilijan ja asianharrastajan työksi. Syytä oli kai Hannikaisen rajoitetussa kyvyssäkin. Esiraatajan tie on aina rosoinen ja suuremmatkin nerot saavat siinä tarpeekseen ponnistella. Seuraavien on jo helpompi kulkea avattua latua.

August Ahlqvist.
(A. Oksanen.)

Hannikainen laski pohjan suomenkieliselle näytelmälle ja novellille, *August Engelbrekt Ahlqvistin* — A. Oksasen — asiaksi jäi tulla uudemman suomenkielisen taidelyriikan varsinaiseksi perustajaksi. Ahlqvistilla eli Oksasella, jota nimeä hän runoilijana käytti, oli tosin tällä alalla ollut edeltäjiä monta vertaa runsaammin kuin Hannikaisella hamasta Agricolasta lähtien, mutta vasta Oksasen käsissä sai suomenkielinen laulu sellaisen mahdin ja täydellisyyden, että sillä tuli olemaan uria uurtava merkitys. — Ruotsin vallan aikana oli suomenkielinen taiderunous ollut pääasiassa vain virsikirja- y. m. hengellistä runoutta, johon oli lisäksi tullut joku määrä tilapäisiä, historiallisia ja opettavaisia runoja, useimmat vailla runollista innostusta ja kielellistä valmiutta. Eipä 1800-luvun alkupuolikaan, kokeilevain runontekijäin runsaudesta huolimatta, ollut siihen tuonut erikoisempia lisiä. Muutamat harvat vain kuten varsinkin runolahjainen *Samuli Kustaa Bergh (Kallio)* ja osaksi myös *Abraham Poppius* olivat tällöin saaneet suomenkielisestä laulukanteleestaan helähtämään täysisointuisia säveliä. Valitettavasti heidänkin toiveita herättänyt tuotantonsa oli supistunut niukkoihin näytteihin. Vasta kun *A. Oksanen* v. 1860 julkaisee ensi sarjan *Säkeniä*, nähdään, että vihdoinkin oli suomenkielinen laulu saanut mahdikkaan laulajan ja »korkeamman kaiun», uusi suomalainen taidelyriikka kuin taikaiskulla syntynyt.

»Säkenien» sepittäjä oli savolainen kuten Hannikainenkin, hänen kotinsa ja virallinen sukuperänsä vielä matalampi ja halvempi kuin tämän. Hän syntyi Kuopion kaupungissa 7 p. elok. 1826 ja suoritti, puutteita ja kieltäymyksiä vastaan taistellen, samassa kaupungissa koulunkäyntinsä. Ylioppilaaksi hän pääsi v. 1844 — siis samana vuonna, jolloin Snellman Kuopiosta käsin »Saimassaan» korotti mahtavan äänensä Suomen kansallisen ja kielellisen uudestisyntymisen puolesta. Snellmanin herätyshuuto täyttikin tenhoisasti nuoren, Snellmanin suosion saavuttaneen ylioppilaan mielen; toisaalta veti Lönnrotin kansallinen työ myös vastustamattomasti mukaansa; ja vihdoin Runebergin kirkas runous, joka hänelle sitten läpi elämän pysyi saavuttamattomana ihanteena, houkutteli runsailla runolahjoilla varustettua nuorukaista runottarien seuraan. Kauan epäröi Ahlqvist kuin muinoin Herkules tienhaarassa, pääsemättä oikein selville ketä seuraisi ja koettaen alussa astua kaikkien kolmen jälkiä. Jo koulupoikana hän suomentelee koulukirjoja; ylioppilaaksi tultuaan hän kääntää suomeksi ruotsinkielistä runoutta (Runebergin, Franzénin, Tegnérin ja Stagneliuksen runoelmia) ja novellikirjallisuutta (pari Almqvistin novellia) sekä julkaisee jo v. 1845 vihkosen Runebergin idyllien ja epigrammien suomennoksia. Samaan aikaan (1846) hän Lönnrotin jälkiä seuraten käy runonkeruussa Suomen itä-Karjalassa ja kulkee (1847) itä-Pohjanmaalla ja Vienan Karjalassa kielimurteita tutkimassa. Ja Snellmanin mahdikas sanomalehtityö puolestaan innostaa häntä ottamaan osaa *Suomettaren* perustamiseen (1847). Siten hän nuoren ylioppilaan kaikella herkällä innostuksella ajaa suurten oppi-isiensä latuja. Paljon toiveita kiinnitettiinkin lahjakkaaseen nuorukaiseen. Toiset, niiden joukossa itse Snellman, toivoivat hänestä etevää suomenkielistä runoilijaa, toiset taas, Lönnrot etunenässä, toivoivat hänestä tiedemiestä, suomen ja sen sukukielien selvittäjää, M. A. Castrénin suuren kansallisen työn jatkajaa ja täydentäjää.

Kauan Ahlqvist nähtävästi taisteli näiden eri ihanteiden välillä — molemmat, sekä runoilija että kielentutkija, olivat yhtä tarpeellisia nuorelle suomalaiselle sivistystyölle — mutta vihdoin järkisyyt voittivat, tiedemies voitti runoilijan. Runoilu supistui Ahlqvistille vain lomahetkien virkistykseksi, kielentutkimus vei täst'edes kaikki hänen aikansa ja voimansa. Ensin oli näet suomenkieli kokonaisuu-

dessaan tieteellisesti perinpohjin tutkittava ja selviteltävä, jotta todella voitaisiin siitä luoda kelvollinen sivistysväline. Ja siinä tarkoituksessa oli käännyttävä suoraan kielen eläviin lähteihin. Sivistyskieleksi se ei voinut sukeutua pelkkien intoisien liittojen ja valojen avulla, sen tunsi Ahlqvist omasta kokemuksestaan, perustettuaan muutamain nuorten suomalaisuuden harrastajain kera v. 1847 erityisen »lujan liiton» suomenkielen ja suomalaisuuden »pyhän asian» hyväksi.[1] Siihen tarvittiin suoranaista työtä. Ja kun M. A. Castrén kesken suuria töitään isänmaansa katkeraksi suruksi v. 1852 kuoli, päätti Ahlqvist vihdoin kokonaan omistautua tiedemieheksi ja Castrénin työn jatkajaksi. Kandidaatiksi tultuaan hän v. 1854 lähteekin laajoille tutkimusmatkoille, jotka kestävät melkein yhtämittaa 5 vuotta. Ne ulottuvat Suomenlahdesta ja Laatokasta Volgalle ja Ob-joelle saakka ja käsittävät sekä läheisimpien että kaukaisimpien sukukansojenme kielien ja olojen tutkimista. Vieläpä hän lisensiaatiksi (1859) tultuaan käy oppia itse kielitieteen pesäpaikoissakin Keski-Europassa (1861—62) ja unkarilaisten luona, sekä julkaisee alaltaan useita tutkimuksia, ennenkuin katsoo olevansa täysin pätevä astumaan siihen oppituoliin, jossa Castrén ja Lönnrot olivat jo ennen häntä opettaneet, nimittäin suomenkielen ja kirjallisuuden professorinvirkaan, mihin hänet Lönnrotin jälkeen nimitettiin v. 1863. Tältä paikalta hän sitten lähes neljännesvuosisadan ajan kaikella jykevällä auktoriteetillaan jakaa tietoa nuoremmalle sukupolvelle, julkaisee tiheästi tieteensä piiristä uusia teoksia, esiintyy nuoren suomenkielisen kirjallisuuden perin kovakouraisena »puutarhurina», erottautuu tiedemies- ja runoilijaylpeydessään pitkäksi ajaksi jylhään yksinäisyyteen muista suomenkielen ja kirjallisuuden työntekijöistä ja lomahetkiensä virkistykseksi sinkahuttelee silloin tällöin »säkeniään». Vieläpä hän myöhemmin parikin kertaa (1877 ja 1880) käy tervehtimässä Obin rannoilla asuvia ostjakkeja ja voguleja. Ja juuri keskeltä ahkeraa tiedemiehen työtä, johon Ahlqvist, täysinpalvelleena professorinvirasta erottuaan (1887), oli toivonut voivansa häiriytymättä antautua, tempasi kuolema ennenaikaisesti hänet 20 p. marrask. 1889.

Ahlqvistin tiedemies- ja opettajatoiminnan lähempi esittämi-

[1] Ks. E. N. Setälän johdantoa »Säkenien» viidennen painoksen (1898) alussa.

nen ei oikeastaan kuulu tämän kirjan tarkoitukseen. Saisimme silloin selostaa pitkän jonon suomen ja sen sukukielien kieliopillisia selvittelyjä, sanakirjoja, kielennäytteitä y. m. teoksia ja tutkielmia, jotka ainiaaksi takaavat Ahlqvistille suuren ja oppineen tiede- ja tietomiehen maineen suomalais-ugrilaisen tutkimuksen historiassa. Tätä Porthanin alkuunpanemaa, A. J. Sjögrenin ja M. A. Castrénin menestyksellisesti jatkamaa kansallista tutkimusalaa on Ahlqvist osaltaan mahtavasti vienyt eteenpäin, hyvin ymmärtäen, että se on ala, joka juuri erityisesti kuuluu suomalaisille ei ainoasti tieteellisessä vaan puhtaasti kansallisessakin suhteessa. Tosin uudempi tutkimus monissa kohdin paljon poikkeaa Ahlqvistin edustamista mielipiteistä ja verrattain omavaltaisesta tutkimusmenettelystä, mutta sittenkin suomalais-ugrilainen tiede yhä seisoo Castrénin ja Ahlqvistin laskemalla lavealla pohjalla. — Myös yliopistollisen opettajatoimensa Ahlqvist järjesti paljoa tieteellisemmälle perustalle kuin millä se käytännöllistä päämäärää tavoittelevan Lönnrotin aikana oli ollut ja antoi siten suomenkielen yliopistollisille opinnoille uuden suunnan. Muun muassa hän rupesi oppilailtaan vaatimaan myös suomen sukukielien lähempää tuntemista ja julkaisi v. 1869 sitä varten *Suomalaisen murteiskirjansa*, joka sisälsi kosolti kieli- ja kirjallisuusnäytteitä suomen lähimmistä sukukielistä. Hänen alotteestaan syntyi (1876) myös suomen opintoja harjoittavien yliopistolaisten keskuudessa toimiva *Kotikielen seura*, joka erikoistehtäväkseen on ottanut yhden Ahlqvistin mieliharrastuksia, suomenkielen käytännön selvittelemisen ja »oikeakielisyyden» valvomisen, ja siinä tarkoituksessa julkaisee omaa aikakauslehteä *Virittäjää* (osat I—II vv. 1883 ja 1886; uusi jakso v:sta 1897 alkaen).

Ahlqvistin lavealla tieteellisellä kirjailijatoimella on melkoisessa määrin puhtaasti kansalliskirjallinenkin merkitys. Hän näet on ensimäisiä, joka tiedemiehenä omalla alallaan käyttää suomenkin kieltä. Suuri joukko hänen tieteellisiä tutkimuksiaan on sepitetty ruotsiksi tai saksaksi, mutta suomenkielen piiriin lähemmin kuuluvat ovat kirjoitetut suomeksi. Professoriväitöksessään *Suomalainen runous-oppi kielelliseltä kannalta* (1863) hän ensimäisenä ottaa riidanalaisena olleen suomenkielen runo-opin lähemmän kielellisen selvittelyn ja säännöttelyn alaiseksi. Suuresti suunnitellussa teoksessa *Suomen kielen rakennus*, »vertaavia kieliopillisia tutkimuk-

sia» (1877), josta vain ensi osa, nominien synty ja taivutus ja suomalainen runo-oppi, ennätti valmistua, hän vertailevasti ulottaa kieliopilliset selvittelynsä myös suomen sukukieliin, hakien näistä yhteistä kielellistä pohjaa ja viitaten siten tien, jota myöhemmät kielentutkijat ovat noudattaneet. Kalevalaa käsittelee *Tutkimus Kalevalan tekstissä ja tämän tarkastusta* (1886), missä hän sattuvasti osottaa niitä heikkouksia, joita Lönnrotilta oli jäänyt Uuteen Kalevalaan ja ehdottaa sijaan korjauksia etupäässä Vanhasta Kalevalasta. Samoin *Kalevalan karjalaisuus* (1887), jossa vastoin Julius Krohnin mielipidettä koetetaan todistaa, että Kalevalan runoilla on historiallinen pohja ja Kalevalan luominen on yksinomaan karjalaisten, vieläpä erityisesti permalaisten ja heidän luultujen jälkeläistensä vienankarjalaisten ansiota. Ahlqvistin Kalevala-tutkimuksia, niin älykkäitä kuin ne itsessään ovatkin, haittaa suuresti se seikka, että hän perusti ne yksinomaan painettuun Kalevalaan, joka on Lönnrotin muokkaus- ja muovailutyön tulos, eikä ollenkaan pitänyt lukua Kalevala-runojen alkuperäisistä kirjaanpanoista, joiden tunteminen tieteelliselle Kalevala-tutkimukselle on välttämätön. Siinä suhteessa Julius Krohn, kuten tulemme näkemään, menetteli aivan päinvastoin. Muut Ahlqvistin suomenkieliset tieteelliset y. m. teelmät voimme tässä vähemmän merkittävinä sivuuttaa.[1] Mainittakoon niistä kuitenkin erityisesti hänen huvittavasti ja vilkkaasti kirjoitettu, puolittain kaunokirjallinen *Muistelmia matkoilta Venäjällä vuosina 1854—58* (1859; julaistut alkujaan matkakirjeinä Suomettaressa), joka oli lajissaan ensimäinen suomenkielinen matkakuvaus. Vieraskielisistä on erityisesti huomattava Ahlqvistin esitys n. s. länsisuomalaisten kielten sivistyssanoista ja niiden alkuperästä, mikä esitys tosin ei enää vastaa uudemman tutkimuksen kantaa, Ahlqvist kun siinä tekee useita liian mielivaltaisia yhdistelyjä ja päätelmiä.

---

[1] Sellaisia ovat: esitys *Viron nykyisemmästä kirjallisuudesta* (Suomi-kirja 1855) *Venäläisiä sanoja suomenkielessä* (Suomi 1857); *Suomalaisten sukunimistä* (Suomi 1860); uutta virsikirjaa varten korjailtuja ja uudesti suomennettuja *Virren-ehdotuksia* (1866); *Valittuja Suomen kansan sananlaskuja* (1869); *Uusi suomalainen lukemisto* (1873); *Tutkimus sivistyssanoista Obilais-Ugrilaisten kansojen kielissä* (1882); *Uusin suomalaisen virsikirjan ehdotus* kielelliseltä ja runolliselta kannalta tarkastettuna (1884); *Elias Lönnrot*, elämäkerrallisia piirteitä (1884), matkakertomukset Suomi-kirjassa (1856—58) y. m.

Erityisesti kuvaava Ahlqvistille arvostelijana ja luonteena on hänen vapaina vihkoina ilmestynyt aikakauskirjansa *Kieletär*, joka yhdessä hänen runojensa kera on omiaan täydentämään tämän yrmeän ja jykeän miehen luonnekuvaa. »Kieletärtä» eli »tutkimuksia, arvosteluja ja muistutuksia Suomen kirjallisuuden ja kielitieteen alalta» ilmestyi vv. 1871—75 kaikkiaan 7 vihkoa. Se oli kai, ainakin osaksi, tarkoitettu juurikuin vastapainoksi »Santta Yrjänän lippukunnan» (Yrjö Koskisen ja hänen aatetoveriensa) toimittamalle Kirjalliselle Kuukauslehdelle. 1860-luvun puolivälissä Ahlqvist näet milt'ei kokonaan eristäytyi muista suomenmielisistä. »Vanhana rehellisenä» ja muuten luonteeltaan itsenäisenä ja kulmikkaana hän ei mahtunut kulkemaan »Santta Yrjänän», kuten hän Y. K:ta pilkallisesti kutsui, kohottaman »nuorten» valtiollisen puoluelipun alla, vaan kävi mieluummin omia teitään. Mahdollisesti myös kateudentunto johtajan paikalle nopeasti kohonnutta Yrjö Koskista kohtaan kärjisti välejä. »Hänen suurin vikansa», sanoo hän Kielettäressä, »on se, ettei hän ole antautunut tuon mainitun lipun alle. Vaan tätä hän ei ole parhaallakaan tahdollansa voinut. Hänen luonteessansa on ne, luultavasti moitteenalaiset ominaisuudet, että hän pitää vähäisen kirjallisen toimintonsa täytenä todentekona eikä voi sitä antaa kenenkään aikeiden välikappaleeksi, ja että hän lausuu ajatuksensa itsekustakin asiasta suoraan ulos. Ilman sitä on hän aina pitänyt Suomen kielen asiata niin korkeana, että kaikki muu keinoileminen sen eteen kuin uskollinen ja hiljainen työnteko, joka paraiten sujuu, kun sitä tekee yksinänsä ja oman vakuutuksensa mukaan, tuntuu hänestä sekä lapsekkaalta että myöskin irstaalta.» Vuosien kuluessa välit yhä kiristyivät Ahlqvistin ja silloisten »nuorten» kesken; jopa näytti siltä kuin Ahlqvist olisi siirtynyt aivan vastakkaiseen leiriin. Ahlqvistin juhlapuhe Olavinlinnan 400-vuotisjuhlassa 1875 muodostui tämän ikävän riidan huippukohdaksi. Puheessaan Ahlqvist näet kehoitti suomenkansaa olemaan kiitollinen kohtalolle ja Ruotsille siitä, että oli ruotsalaisten kautta päässyt länsimaisen sivistyksen ja lainalaisen yhteiskunnan jäseneksi. Tällaisia vanhoja »kansallisia kiitollisuudenvelkoja», jotka kyllä tarpeeksi oli jo maksettu suomalaisten verellä, Yrjö Koskinen ei siinä muodossa tunnustanut, ja ankara kynäsota oli asiasta seurauksena. Vuodesta 1874 alkaen, kun Yrjö Koskinen Snellmanin

jälkeen oli valittu Suomal. Kirjall. Seuran esimieheksi, Ahlqvist lakkasi käymästä seuran kokouksissa, jopa herkesi tervehtimästä vanhoja tuttaviaankin, jotka tiesi Y. K:n aatetovereiksi. Vasta 1880-luvulla hän jälleen alkoi lähestyä muita suomenmielisiä.[1]

Näiden ulkonaisten seikkain synnyttämä kärtyisyys ja töykeys on lyönyt leimansa Kielettäreenkin. Suurena syynä oli myös arvostelijan oikeutettu kielellinen ja taiteellinen harmi, ehkäpä osaksi pieni mielipaha siitäkin, että nuorempien, kuten Kiven ja Suonionkin, kaunokirjailijamaine oli kasvanut hänen tasalleen — Kivihän oli v. 1865 »Nummisuutareillaan» saanut valtion kirjallisuuspalkinnon ja Suomen tunnetuimman taiteentuomarin Fredrik Cygnaeuksen kehuvan arvostelun.

Juuri Kielettäressä hän ankarasti mukiloi muita aikalaisiaan suomenkielisiä kirjailijoita (Yrjö Koskista, Julius Krohnia, Aleksis Kiveä, A. W. Ingmania, Taneli Europaeusta y. m.), koska piti heitä kelvottomina suomalaisen kirjallisuuden edistäjiksi, he kun muka vain kirjallisesti rääkkäsivät suomenkieltä. Ollen jo lapsuudestaan täysin perehtynyt mehevään savolaiseen kansankieleen ja sen lisäksi suomenkielen virallinen tutkija ja edustaja Ahlqvist piti itseään aikansa ainoana pätevänä auktoriteettina suomen kielisei-koissa, jopa ylimäisenä taiteentuomarinakin, jolle Runebergiläiset taideihanteet olivat määrääviä. Niinpä hän »Suomen kirjallisuuden puutarhurina», kuten hän Kielettäressä itseään kutsuu, käyttelikin ahkerasti ja ankarasti »kirvestä» ja »kirvesvartta», raivaten niillä suomalaisen kirjallisuuden alalta pois »pahoja kantoja ja kelvotonta vesakkota» sekä »mutkien pillomuseläimiä, jotka tunkeutuvat tonkimaan tarhan viljamaata». Hänen tarkoituksensa oli »pelastaa kieli ja kirjallisuus kelvottomien viljelijäin käsiin joutumasta», koska »kirjallisuus ei ole sontatunkio, joka hyötyy ja kasvaa, mätä siihen mitä tahdot». »Huonot kirjoittajat tulee rehellisen tarkastajan kurittaa pois turhasta toimestansa. Tämä kuuluu kovalta, vaan on kirjallisuuden korkeiden tarkoitusten suojelemiseksi välttämättömän tarpeellista», lausuu hän. Varsinkin Aleksis Kiven kielenkäyttö

[1] Ks. Viktor Lounasmaan »Elämäni taipaleelta». — Myös savokarjalaisesta osakunnasta, jonka inspehtori Ahlqvist oli, hän 1870-luvun keskivaiheilla tykkänään erottautui vähäpätöisten personallisten syiden takia (erään osakunnan käsinkirjoitetussa lehdessä olleen, Ahlqvistia suomenkielen ja kirjallisuuden professorina koskevan letkauksen johdosta).

ja taideaisti sai Ahlqvistilta murhaavan tuomion, jonka kirpelöivää ankaruutta arvostelujen pilkallinen jopa raakamainen sävy vielä lisäsi.

Muuten on kyllä tunnustettava, että Ahlqvist arvosteluissaan kielellisesti useimmiten osasi oikeaan. Joskus hän sentään näkyy olleen kovin yksipuolinen jopa väärässäkin; hän oli liiaksi tieteilevä oikeakielisyysseikoissa ja piti ojennusnuoranaan etusijassa vain Kalevalan ja (Savon) rahvaan (puhe)kielenkäyttöä. — Ahlqvistin oma suomenkieli on kyllä ajakseen verrattain hyvää ja sujuvaa, arvosteluissa oikein höystöisää, pisteliästä ja ytimekästä, mutta tavataan siinäkin viljalti niitä samoja virheitä ja kommelluksia, jotka vieraasta sivistyskielestä johtuen rasittivat kaikkia tämän sukupolven kirjailijoita ja joihin nuo hänen pahasti kolhimansa vuorostaan iskivät terhakasti kiinni. Joka tapauksessa hänen arvostelijatoimensa, niin yksipuolinen ja kohtuuton kuin se aikaan ja oloihin katsoen usein olikin, epäilemättä, varsinkin juuri kielellisessä suhteessa, oli kirjallisuudelle ja kirjailijoille hyödyksi. Viimemainittuja hän aivan oikein kehoittaa »tutkimaan ja oppimaan taidettansa hyvistä esikuvista ulkomaan kirjallisuuksissa». — Paitsi Kielettäressä harjoitti hän kovakätistä puutarhurivirkaansa, jolla hän tahtoi puolestaan »edistää, puhdistaa ja kaunistaa tätä kieltä», sillä siihen paloi hänessäkin »lapsellinen rakkaus», myös varsinaisessa sanomalehdistössä, ensin Suomettaressa, sitten välien säryttyä ruotsinkieliselle yleisölle puhuen Finlands Allmänna Tidningissä ja Helsingfors Dagbladissa. Myöhemmin hän arvosteluissaan ja esiintymisessään oli toki paljoa tyynempi ja kohtuullisempi kuin 1860- ja 1870-luvuilla, jolloin edellämainitut kielelliset, taiteelliset ja puhtaasti mieskohtaisetkin syyt myllersivät hänen yrmeää ja kuohahtelevaa luonnettaan.

Ahlqvistin kääntyminen tiedemieheksi oli paha pettymys niille, jotka olivat hänestä, hänen ensimäisten runokokeidensa perustuksella, toivoneet runoilijaa. Varsinkin Snellman näkyy olleen harmistunut. Litteraturbladissaan v. 1856 hän puolittain valittaen puoleksi pilkallisesti lausuu: »Yhä enemmän kasvaa uusien kielioppien luku suomen sukukielten alalta (S:n kirjoitus koski A:n vatjan kielioppia); myös Ahlqvist on nyt lopullisesti tullut kieliopintekijäksi.» Kokonansa ei tiede toki Ahlqvistia riistänyt; Oksasena

hän joutohetkinään muisteli ensi lempeään runotarta sekä käännöksillä että omintakeisilla sepityksillä. Hänen aikaisimpia käännöksiään oli painettu Snellmanin Saimaan; useita omintakeisiaan hän nimimerkeillä *A. O.*, *Sorsa* ja *Niilo Nykänen* painatti Suomettaren alkuvuosikertoihin. Ne ovat muodollisesti vielä verrattain kankeita ja takaltelevia, ja myöhempää »Säkenissä» julkaisua varten hän näkyy niitä paljon korjailleen. Suomettaressa 1847 on julaistu myös hänen kaunis suorasanainen kansatieteellinen *Satunsa.* »Vänrikki Stoolin Tarinain» kääntäjistä hän on ensimäisiä. Jo v. 1846 hän Savokarjalaisten kirjasarjassa »Lukemisia Suomen kansan hyödyksi» julkaisi käännöksen *Pilven veikosta,* ja vuoden 1856 Suomi-kirjassa ilmestyi hänen jo v. 1852 valmistamansa kankeahko käännös runosta *Döbeln Juuttaalla.* Näitä sujuvampi on hänen käännöksensä Schillerin mainiosta runosta *Laulu kellosta,* jonka hän luki julki yliopiston Schiller-juhlassa 1859. V. 1860 hän vihdoin kokoaa paraan osan siihenastista runotuotantoaan ensi parveen *Säkeniä,* joista jo 1863 ilmestyi toinen lisätty painos. Toinen parvi Säkeniä ilmestyi v. 1868, ja Säkenien yhteinen »vähennetty ja enännetty laitos» v. 1877. Tähän »normaalipainokseen» on myöhemmissä painoksissa (1881 ja 1898) lisätty vain muutamia jälkeenpäin syntyneitä runoja. — Paitsi runoja on Oksanen suomennellut ja mukaillut muutamia näytelmiä (Benedixin ilveily *Riita-asia,* Molièren komedia *Väkinäinen naiminen* ja Schillerin murhenäytelmä *Kavaluus ja rakkaus,* kaikki vv. 1860—63) y. m. kirjoja.

Runoiluaan Oksanen ei näy pitäneen suuriarvoisena; se oli ollut vain »puhdas kielellinen yritys» suomalaisen runokielen muokkaamiseksi, »säkeniä» tulen sytykkeeksi; etusijassa hän piti itseään tiedemiehenä.

Oksasen »Säkenet» sisältävät kokonaisuudessaan noin satakunta runoa, niistäkin tuskin puolet alkuperäisiä. Loput ovat käännöksiä saksasta, ruotsista y. m. kielistä. »Säkeniin» on myös mainittu »Satu» otettu. Suuri ei siis ollut Oksasen runollinen sato, mutta ajallansa sangen merkittävä. Jo »Säkenien» ensi parvi, joka itse asiassa sisälsikin hänen parhaat runonsa, oli iloinen yllätys aikalaisilleen. Itse Snellman, joka yleensä oli ankaranpuoleinen arvostelija, puhuu Litteraturbladissaan siitä kiittävästi. Toinen parvi sen sijaan ei enää herättänyt yhtä vilpitöntä iloa. Sen sävyyn oli näet

melkoisessa määrin lyönyt leimansa yllä kerrottu eristäytyminen, johon hän 1860-luvun puolivälissä vetäytyi muista suomenmielisistä.

Oksasen runollisia esikuvia ovat nähtävästi olleet Runeberg ja suomalainen kansanrunous; Snellmanin kansallinen herätys ynnä Lönnrotin isänmaallinen työ ovat lähinnä olleet hänen »säkeniensä» varsinaiset sytyttäjät. Runebergilta ja kansanrunoudesta hän on oppinut selvän ja koruttoman sanontatavan, joka tosin runokuvien ja vertausten niukkuuden vuoksi voi usein tuntua liian karulta ja mehuttomalta, varsinkin aikaisemmissa runoissa. Niissä näet loppusoinnut vielä pahasti kangertelevat ja runomitta, jossa hän sen ajan tapaan polkee korkoa laajuuden hyväksi, onnahtelee. Myöhemmät runot ovat ylipäänsä muodollisesti ja kielellisesti moitteettomia, selviä ja yksinkertaisia.

Oksanen on suomenkielisen kirjallisuuden ensimäinen täysin yksilöllinen, omakohtainen runoilija, sen ensimäinen luonne. Hän lausuu suoraan ja koristelematta julki, mitä hänen mielessään liikkuu, ja lausuu sen monesti tavalla, joka voi tuntua liiankin suorasukaiselta. Hänen runoutensa on hänen oman personallisuutensa kuvastin. Aiheiden piiri ei ole suuri. Etusijalla ovat, kuten aikaan katsoen sopiikin odottaa, isänmaa ja äidinkieli, nuo Runebergin, Lönnrotin ja Snellmanin ihanteet. Toisessa sijassa tulevat koti- ja perhepiiri sekä oman sydämen ristiriidat, joihin hänen valtiolliset runonsa liittyvät. Millään alalla hänen runottarensa ei kohoa hengen korkeimpaan lentoon mielikuvituksen, runollisen näkemyksen, tunteen syvyyden tai esityksen kielellisen loiston puolesta, mutta sittenkin hän omalla tavallaan vetää lukijan mukaansa. Kaikesta näkyy, että säkeiden ja sanojen takana seisoo jämeä mies, luonne, personallisuus, »jok' ei joutavia jaarittele».

Runebergin isänmaallisen runouden vaikutus ilmenee selvimmin Oksasen *Savolaisen laulussa* (Suometar 1852, N:o 50), jossa hän savolaisena on maakuntaistuttanut Runebergin »Maamme» laulun. Oksanen ei ole toki ensimäinen, joka suomenkielin on helkyttänyt isänmaallisia säveliä. Jo paljoa aikaisemmin — jopa ennen Runebergiakin — oli Jaakko Juteini runoillut kansallisesti itsetietoisen »Arvon mekin ansaitsemme» laulunsa (1816) ja Bergh-Kallio — hän-

kin kai osaksi vieraista vaikutelmista lähtien[1] — kauniin »Oman maansa» (1832). Ja ruotsinkielin oli Suomessa isänmaallisia runoja sepitetty Porthanin ajoista saakka, ennen Runebergia ja hänen ohellaan. — Yleensä Oksasen aikaisemmissa isänmaallisissa runoissa soi alakuloinen ja toivoton sävel, syvä suru suomenkielen alhaisesta asemasta ja suomenkansan elämänehtojen surkeudesta. Oksanen oli siinä suhteessa epäilijä, joka ei, heimokansojemme kova kohtalo silmien edessä, tohtinut suuria toivoa. Sitäpaitsi olotkin 1840- ja 1850-luvuilla, jolloin tosiaan »syksyn kolkko synkkä ilta kattoi kaupungin ja maan», kuten hän »Säkenien» alkurunossa kuvaavasti lausuu, olivat omiansa kaikki toiveet tuhoamaan. Runot sellaiset kuin *Miksikä aina suret, Silloin saisi tuoni tulla, Tuopa tuopi tuiman tunnon, Äitillä on nälkä* y. m. ovat kauniita todisteita Oksasen isänmaanrakkaudesta, mutta samalla epätoivoisesta mielialasta. Turhaan hän toivoo koittavan

Aamun sen, jona sais tuhatvuotisen huolien itkun
Suomeni sammuttaa, uutt' elämist' alottaa,
Päivän sen, jona tyttöni tuskia-huokuva rinta
Pääsisi kerrankaan riemua laulelemaan.

Ja silloin hän mielellään kuolisi,

Kuin näkisin näännyksistä
Suomenmaani suoriavan,
Kuin kuulisin Suomen kielen
Suomen kaiken kansan suusta.

Suomi-äidin hyväksi hän olisi valmis vaikka oman sydänverensä antamaan, jos siitä äidin nälälle (katovuonna) olisi apua:

Johtaisin suuhus johdon
Sulinta vertani,
Kuin tietäisin tään rohdon
Sun saavan terveeksi.

Riemukkaampi sävel soi Oksasen myöhemmistä isänmaallisista runoista, joilla oli taustana valoisampi, toivorikkaampi aika. Sellaisia ovat tuo Itävallan keisarihymnin ja Saksan kansallislaulun säveleeseen sepitetty mahtipontinen *Suomen valta* (v:lta 1860), jossa

---

[1] Ks. V. Tarkiaisen tutkielmaa Virittäjässä 1910, siv. 115—120.

Oksanen rohkeasti laventaa suomalaisuutensa »suur- eli yhteissuomalaisuudeksi», rajoina

Äänisjärvi, Pohjanlahti,
Auranrannat, Vienansuu,

ja ryhdikäs *Sotamarssi* (Porrassalmen taistelun muistoksi), muodollisestikin eheä runoelma.

Vuosi 1865 näyttää muuten tekevän selvän käänteen Oksasen isänmaallis-valtiollisessa runoudessa. »Suomen vallassa» hän vielä intoisin mielin laulaa:

Yksi mieli, yksi kieli
Väinön kansan soinnuttaa,

ja sama ajatus esiintyy voimakkaasti myös runossa *Porthanin kuvapatsaan paljastettua* (1864). Siinä hän harmistuneena puhuu, kuinka suomalaisen

Vierastapa täytyi sen totella,
Vierasta ja vierahan lakia,
Vierain kielin kirjoitettua ja
Vierain kielin hälle lausuttua;
Vieras vieri päällä niinkuin kerma,
Herana vaan kansa alla hautui,

mutta kuinka Porthanin alottaman kansallisen työn kautta olot olivat jo muuttumassa, »Suomen Suomalaisuus» kulovalkean tavoin »sydämestä syttyy sydämehen», ja aika koittaa, jolloin

— — — ei enämpi kielikahle
Kammeltele suuta suomalaisen,
Kaksikielisyys ei kansallemme
Luuta myöten leikkele liha'an
Haavaa, haitallista, vaarallista . . .
Y k s i k i e l i, Väinön kieli silloin
Sitelevi kaikki suomalaiset,
Y k s i m i e l i silloin yhdistävi
Henget, keskenään nyt kiistäväiset,
Yhdeksi lujaksi, sitkeäksi
Sopusointuisaksi Suomenmaaksi,
Jossa o i k e u s kansaa ohjelevi,
Vapautta l a k i vartioivi!

Siis täydellinen »yksi kieli, yksi mieli» ohjelma lain, oikeuden ja va-

pauden lujalla pohjalla, Snellmanin ja Yrjö Koskisen ohjelmain mukaisesti!

Mutta 1865 hän kirjoittaa runonsa *Valtiollista*, jossa soi aivan toisentapainen sävel. Ruotsi ja ruotsinkieli ei olekkaan vieras suomalaisille, ja »kyykäärmeitä» sekä »viettelijöitä» ovat ne, jotka sellaista uskottelevat. Sovussa tulee ruotsalaisten ja suomalaisten toimia, kummankin »omalla äänellään». Siis tällöin jo »yksi mieli, kaksi kieltä» ohjelman mukaisesti! Tosin Oksanen itse (U. Suomettaressa 1876) sanoo tämän runolliselta arvolta heikon sepitelmän syntyneen satunnaisen suuttumuksen johdosta,[1] mutta nähtävästi syyt sittenkin piilivät syvemmällä. Sama ajatus näet toistuu esim. runossa *Meidän vieraissa käynnit*, jossa miltei halveksien ja pilkaten puhutaan heimolaistemme surkeista oloista ja imarrellen ylistetään Ruotsin ystävyyttä,[2] sekä runossa *Päivä koittaa*, jossa hän ruotsalaista sivistystä kutsuu Suomen »kynttilöiksi»:

Meill' on vielä kesken paljon puhdetöitä,
Siksi älkää sammuttako kynttilöitä.

sillä kaakosta uhkaa päivänkoittoa »paksu pilvi».

Erittäin selvästi esiintyy tämä ruotsalaisen sivistyksen korkeaksi arviointi hänen *Promotsionirunossaan* 1869. Ruotsinkieli ei suinkaan ole Suomessa vieras:

Sit' on jo kauan täällä tunnettu,
Ja tullaan vielä kauan tuntemahan;
Sit' olet oppimahan osaunut,
Ja onnekses sen saitkin opituksi,
Juur' onnekses ja tueks, turvakses.

Ruotsi on näet pelastanut suomalaiset samanlaisesta raakuuden tilasta, johon sukulaiskansamme ovat joutuneet. Tässä runossa hän myös kehoittaa suomalaisia ottamaan oppia muustakin Europasta eikä tyytymään vain omiin perinnäislauluihin — siis viittaa jo selvästi niihin vaatimuksiin, joista myöhemmin n. s. »nuorsuomalaisuus» lähtee:

---

[1] Ks. Lounasmaan muistelmia siv. 178.

[2] Tähän runoon antoi etevä talonpoikaisrunoilija, inkeriläinen *Jaakko Räikkönen*, Oksaselle aika nasevan runomuotoisen vastauksen.

Sun Europalt' on oppi ottaminen
Jos elämähän Europassa jäät.

Epäilemättä Oksanen toivoi, että suomalaisuuden asia voitaisiin ajaa voittoon ilman katkeraa taistelua ruotsalaisia vastaan. Mutta osaltaan kai myös yllämainitut mieskohtaiset syyt ja niistä johtunut muista suomenmielisistä ja heidän jyrkästä ohjelmastaan erilleen vetäytyminen saattoivat Oksasen herkästi kuohuvan mielen kiihdyksiin ja hänen kantelonsa kieliin oudonlaisen sävelen. Suomalaisuuden asia oli kyllä hänellekin kallis, mutta Lönnrotin tavoin hän nähtävästi tahtoi sitä ajettavan rauhallisella sivistystyöllä eikä valtiollisella puolue-»keinoilemisella». Samassa promotsionirunossa hän lausuukin luottavasti ja itsetietoisesti, kun suomenkieli silloin ensi kertaa kaikui sellaisessa yliopistollisessa juhlassa:

Käy sisään vaan, sa Suomen runotarkin,
Nyt Suomen suureen oppisalihin!
Tääll' on jo sija suotu sinullenkin,

sekä ennustaa aikaa, jolloin samassa salissa jo

— — emäntän' on Suomen runotar,

sillä hänpä se juuri oli sille noin ylhäistä sijaa pontevasti valmistanut. Sitäpaitsi

— Kaikin main ja kaikin kielin kauneus,
Se ijäinen ja oikea, on yks.

Ja Franzén sekä Runeberg ne ovat tämän ikuisen ja oikean kauneuden mallikelpoisia tulkkeja:

Franzénin lailla vaan, mut Väinämöisen kielin
— — — — — — — uus polvi laulakaan!

Ja Runebergistä hän valittaa, etteivät tämän »laulun ponnen», »runoruhtinaan», »jättikantelen» säveleet saaneet kaikua suomenkielin, vaan että ruotsalaiset pystyttävät runotemppeliinsä suomalaishenkisen Runebergin. Mutta hän odottaa aikaa, jolloin

Runon into, Runebergin runon,
Kalevankin kansan kielellä jo
Kaiun korkean ja kauniin saapi.

Runeberg oli siis Oksaselle oikean runoilijan ihanne, niin vastakkaisia kuin heidän runoilijaluonteensa muuten olivatkin. Runebergin rinnalla hän tunsi itsensä vähäpätöiseksi oppilaaksi:

Meilt' ääni vieno maahan vaipuu,
Kuin tämä jättikannel kaikuu.

Sama katkeruus ja epätoivoinen mieliala, joka ilmenee monessa Oksasen isänmaallisista runoista, vallitsee myös hänen puhtaasti lyyrillisissä tunnelmarunoissaan. Hänen sydämessään taistelevat alituisesti pimeyden ja valon henget, perkele ja enkeli *(Sydämeni asukkaat)*; »kyyn mustan myrkky kiehuu» hänen suonissaan *(Eräsnä katkerana hetkenä)*; etsiessään Faustin tavoin turhaan eri tahoilta mielelleen rauhaa ja tyydytystä hän lopulta joutuu »epätoivoon ja epäilyyn» *(Epäilijä)*, jopa luulee ainoan varman ilon olevan vain viinassa:

Ah' katovaista on riemu, kun unten häilyvä parvi,
Viina on ainoa vaan, joss' ilo varmana on!

hän laulaa muodollisestikin taidokkaassa runossaan *Kerran viinikellarissa.* Tämä vihlova epäilys johtui paitsi ulkonaisista syistä myös katkerista perhesuruista *(Pikku Annan kuoltua)* ja oman kyvyn ja työn epäilemisestä *(Eräsnä syntymäpäivänä)*, lapsuuden ihanteiden sortumisesta *(Kynälampi, Lapsuuteni paikoilta)* ja tietoisuudesta, ettei ennätä tehdä niin paljon kuin pitäisi *(Mun kesäni)*.

Vaan enpä vieläkään saa tyyntä rantaa soutaa,
En taida vieläkään ma laulamahan joutaa. —
Oi kevät lauluton, oi kesä riemuton:
Kuvapa kulkunne mun elostani on!

hän katkerasti valittaa. Ja viime lohdutusta tämäkin voimakas, jykevä henki hakee »takaa tähtitarhain» *(Nosta silmäsi)*. Tämäpä taivaallisen lohdutuksen kaipuu se kai on saanut Oksasen ryhtymään myös virsikirjarunoiluun, tosin hyvin keskinkertaisella menestyksellä. Muuten olivat Runeberg ja Lönnrot siinäkin edelläkävijöitä.

Oksasen harvat lempilaulut ovat keskinkertaisia, vailla tunteen välittömyyttä ja syvyyttä, vailla kielellistä tunteenilmaisun herkkyyttä. Nähtävästi hän oli liian jäyhä luonne tämäntapaiseen ru-

noiluun. Sen sijaan monet Oksasen komparunoista ovat aika pisteliäitä ja myrkyllisiä. Oksasen muista runoista ovat parhaita muhkea alkuruno *Säkenet*, mallikelpoinen ballaadi *Koskenlaskijan morsiamet*, jota hän itse syystä kyllä näyttää pitäneen onnistuneimpana runonaan, ballaadintapainen kaamea runoelma *Eräs nälkätalven kuvia* sekä vienon idyllinen *Punkaharjun laulutytön laulu*, hänen viimeinen runonsa, jonka äärestä tuoni hänet kaatoi kuolinvuoteelle. — Runollinen kielenkäyttelyltä ja aiheenpitelyltä on myös hänen yllämainittu vertauskuvallinen *Satunsa* Suometar neidosta ja tämän sisaruksista. Se oli nuoren intomielisen ylioppilaan alakuloinen »kansatieteellinen unelma» kadonneesta vapaudesta, jonka hän toivoi taas kerran Suomen suvun eri sisarukset yhdistävän. Siinäkin kuvastelihen Oksasen »suursuomalainen» kangastus.

Kaikesta Oksasen runoilusta näkyy, että runoilija lauloi tosissansa, avasi oman itsensä, antoi luoda katseen voimakkaan luonteensa ristiriitoihin ja kaksinaisuuteen. Ulkokuori oli karkea ja jäyhä, mutta sisällä paloi lämmin ja tunteva sydän; siitä alituinen taistelu sydämessä. Runoilunsa suhteen hänessä ilmenee sekä vaatimattomuutta että itsetuntoa. Hän tahtoo laulaa vain

Oven suussa, orren alla
— — — lasteni huviksi
Oman itseni iloksi,

sillä se puu (= kieli), josta hän laulua höylää, on vielä »rosopintaa» ja »myös lienevät höyläni tylsät», hän arvelee. Kuitenkin kaikitenkin hänen »Säkenensä» kertovat sepponsa ahkerasta työstä ja tarkoituksesta saada

— — — laulun innon
Uutta tulta leimumaan
Sydämissä Suomalaisten
Yli kaiken Suomenmaan.

Ja tämän kauniin tehtävän ovat Oksasen »Säkenet» runoilijan itsetietoisen aavistuksen mukaisesti täyttäneetkin.

Yrjö Koskinen.

Useat suomalaisuuden hartaimmista työntekijöistä olivat suoraan suomalaisen rahvaan lapsia, sillä heitähän asia kipeimmin koski ja ikäänkuin lähimmin velvoitti tähän työhön. Varsinaisen valtiollisen johtajansa suomalaisuus sittenkin sai suoraan maamme ruotsinkielisestä, vieläpä ruotsalaisperäisestäkin sivistyneistöstä. *Yrjö Koskinen* oli tämän sivistyneistön jälkeläisiä, ja hänessä Snellmanin kansallinen herätyshuuto sattui hedelmällisesti juuri siihen kansanainekseen, jota se etupäässä tarkoittikin. Eihän Snellman vielä tohtinut eikä tahtonut toivoakaan, että suomenkielisestä rahvaasta äkkiä kohoaisi suomenkielinen sivistyneistö, sillä se olisi epäilemättä tiennyt sivistyksen taantumista. Ensin oli maan ruotsinkielisen ja ruotsalaistuneen sivistyneistön, jolla oli jo vanha perinnäissivistys hallussaan, muututtava kieleltään ja mieleltään suomalaiseksi ja ruvettava sitten johtamaan varsinaisen suomenkielisen kansan sivistykseen kohottamista. Silloin ei entisestä sivistyspääomasta menisi mitään hukkaan. Harvat tämän sivistyneistön jäsenistä omaksuivat todella käytännössä Snellmanin tinkimättömät kansalliset vaatimukset, mutta niiden harvojen joukossa oli Yrjö Koskinen, ja hän olikin kaikista innokkain, jyrkin ja johdonmukaisin.

Yrjö Koskisen elämäntyö tiedemiehenä, kirjailijana, valtiollisena ja yhteiskunnallisena toimihenkilönä ja puoluepäällikkönä on ollut tavattoman runsas ja monipuolinen. Ainoasti se osa siitä, joka on lähimmässä yhteydessä suomenkielisen kirjallisuuden kanssa, kuuluu tämän kirjan puitteihin. Mutta sepä osa juuri parhaiten kuvastaakin suomalaisuuden aatteen innostuttavaa ja elähyttävää sisällystä, kuinka tuo aate antoi voiman vaikka vuoria siirtää sille, joka siihen uskoi ja sen kaikella sydämellään omisti.

Yrjö Koskinen oli syntynyt aivan umpiruotsalaisessa ympäristössä Vaasassa 10 p. jouluk. 1830. Itse *Forsmanien* suku, johon hän isänpuolelta kuului (isä oli Vaasan trivialikoulun kolleega, v:sta 1845 Hämeenkyrön kirkkoherra G. J. Forsman), oli kotoisin Ruotsista, joskin oli jo muutamia miespolvia elänyt pappissukuna Pohjanmaalla. Äiti taas oli aivan täysverinen saksatar (Ebeling), erään Suomeen muuttaneen saksalaisen sotilaslääkärin tytär. Vallan vie-

ras suomenkieliselle kansalle oli siis oikeastaan vereltään se mies, josta tuli tämän samaisen kansan vaikutusvaltaisin herättäjä. Mutta Snellmanin »Saima» osui hänenkin kotipiiriinsä, jossa sen herättäviä kirjoituksia hartaudella luettiin. Nuori *Georg Zakris Forsman* — se hänen virallinen nimensä alkujaan oli — kuunteli näitä kirjoituksia ja niiden johdosta virinneitä keskusteluja, ja hänen suorassa pohjalaisessa sydämessään heräsi pian tunto siitä, että Suomen suomenkielinen kansa oli omassa isänmaassaan aivan väärässä asemassa. Tämä tunto varmistui hänessä yhä vahvemmaksi iän karttuessa, samalla kuin suru omasta suomen taitamattomuudesta kannusti häntä suomenkielen oppimiseen. Ja pohjalaisen luonteensa jyrkällä tarmolla hän pian selvittikin itselleen, ettei riittänyt hankkia suomenkielelle vain rinnakkaiskielen oikeuksia Suomessa, vaan että tinkimätön kansallinen päämäärä oli oleva: »Suomi Suomessa, niinkuin ruotsi Ruotsissa, ranska Ranskassa; olevaisille oloille oli annettava ainoastaan väliaikainen oikeus.» Siis Snellmanin teoreettinen ohjelma jyrkästi toteutettuna käytännössä!

Ja itse hän tahtoi sitä ensimäisenä käytännössä parhaansa mukaan toteuttaa, vaikkapa alussa epäilikin, voisiko hänestä, alkujaan umpiruotsalaisesta, koskaan sueta esim. suomenkielistä kirjailijaa. Jo Vaasan trivialikoulussa ja lukiossa hän koki opiskella suomea, joskin huonolla menestyksellä. Vasta ylioppilaaksi päästyään (1847) hän uudessa kotiseudussaan Hämeenkyrössä paremmin harjautui suomea käyttämään, samalla kuin siellä lähemmin tutustui suomenkieliseen rahvaaseen. Suomen taitoaan hän kartutti myös kesäretkeilyillä maan eri osiin. Ja kun hänessä omien sanainsa mukaan jo varhain asui »joku kirjoitus-syhelmä»[1], niin se puhkesi nyt ilmi suomenkielellä, jonka hän lopultakin päätti omistaa kirjalliseksi kielekseen, siinäkin noudattaen Snellmanin aikansa nuorisolle antamaa neuvoa ja varoitusta, että muka jokainen ruotsiksi kirjoitettu sana oli täst'edes heiltä hukkaan mennyttä, heille ja Suomelle kunniaa tuottamatta. Hän laatii kirjallisen esikoisensa, *Kertomus Hämeenkyrön pitäjästä*, suomeksi. Se havaitaan kelvolli-

[1] Ks. Yrjö Koskisen omatekoista elämäkertaa »Kansallisia ja yhteiskunnallisia kirjoituksia» julkaisun alussa. — Myös K. F. Ignatiuksen muistokirjoitus Yrjö-Koskisesta Valvojassa 1903 on antanut yllä olevaan esitykseen useita tietoja ja viitteitä.

seksi Suom. Kirjall. Seuran Suomi-kirjaan. Mutta voimassa oleva 1850-vuoden ankara sensuurikielto on esteenä sen suomeksi painattamiselle, se kun ei ollut uskontoa eikä taloutta. Häntä kehoitetaan kääntämään teelmänsä ruotsiksi. Vastaus: jyrkkä ei! Olkoon painattamatta, jollei suomeksi kelpaa! Miten kuten nuoren ylioppilaan ystävät kuitenkin lopulta hankkivat kirjalle painoluvan, ja se ilmestyikin suomeksi 1851-vuoden Suomi-kirjassa (1852). Siten Yrjö Koskinen — sitä nimeä hän tässä ensi kerran käytti myöhemmin yleisesti tunnettuna kirjailijanimenään, suomentaen sen virallisesta ruotsalaisesta Georg Forsman-nimestään — ensimäisenä mursi sen sulun, joka suomenkielistä kirjallisuutta vastaan oli rakennettu. Kun ensimäinen aukko sulkumuuriin oli näin ammuttu, seurasi toisia helpommin perästä (esim. Wareliuksen »Enon opetusten» toinen osa y. m.), niin että kielto vähitellen kuoli omaan mahdottomuuteensa. Ja Yrjö Koskinen särki suomenkieleltä kohta muitakin sulkuja. Lisensiaattiväitöksellään hän Polénin ohella v. 1858 tuo rohkeasti suomenkielen itse yliopiston pyhitettyyn piiriin[1], jopa rohkenee samalla kielellä, ystäväinsä, vieläpä itse Snellmanin varoituksia kuulematta, professoriksikin väitellä (1862) ja saakin ansiokkuutensa nojalla yleisen historian professorinviran v. 1863, vaikkapa yliopiston ruotsinmieliset kyllä kiivaasti vastaan kahnasivat.

Yrjö Koskisen toiminta koulunopettajana Turussa ja Pietarsaaressa, hänen tieteelliset tutkimusmatkansa Ruotsissa, Saksassa ja Länsi-Europassa, hänen vaikutuksensa ensin yleisen, sitten, vaihdettuaan virkoja Z. Topeliuksen kera, v:sta 1876 pohjoismaiden historian professorina (1863—1882) ja lopuksi senaattorina (1882—1899), hänen toimintansa valtiopäivillä, ensin v:sta 1872 pappissäädyssä ja sitten, kun hänet v. 1884 oli aateloitu omalla ottamallaan kirjailijanimellä *Yrjö-Koskinen*[2], aatelissäädyn jäsenenä (korotettiin vapaaherraksi v. 1897), täytyy meidän tässä lyhyesti sivuuttaa. Niihin kaikkiin toimiin sisältyy elämäntyö, jolle Suomessa on harvoja vertoja. Jyrkkänä ja johdonmukaisena kuolemaansa saakka, joka tapahtui Helsingissä 13 p. marrask. 1903, hän kaikkialla ajoi kerran omaksumiansa aatteita suomenkielen ja suomenkielisen kansan korottamisesta valtasijalle Suomen sekä julkisen että sivistys-

[1] Jo aikaisemmin oli pari n. s. maisteriväitöstä kirjoitettu suomeksi.
[2] Ensimäinen suomenkielinen aatelisnimi Suomen ritarihuoneessa.

elämän alalla. Itse hän, kuten jo on mainittu, omaksui suomen kotikielekseen, ja muutamat muut innokkaimmat Snellmanin oppilaat tekivät samoin.[1] Se pohjalainen tarmo, joka jo alusta alkaen hänessä ilmeni, kohotti hänet pian, hänen Helsinkiin professoriksi siirryttyään, Snellmanin kansallisten aatteiden elähyttämän kantajoukon huomatuimmaksi mieheksi, josta lähtivät suomalaisuuden liikkeen uudet tunnussanat. Hänen ympärilleen keräytynyt suomenmielisten nuorempi piiri (Julius Krohn, O. Blomstedt, F. Perander, J. V. Calamnius, K. Bergbom, Th. Rein, O. Donner, B. F. Godenhjelm, veli Jaakko Forsman, K. F. Ignatius, A. Meurman y. m.) pani alulle Helsingissä suomenkielisiä sanomalehtiä, suuria kirjallisia yrityksiä, kouluja, tieteellisiä ja valistuksellisia seuroja, suomalaisen teatterin j. n. e. Helsingin Uutiset, Kirjallinen Kuukauslehti ja Uusi Suometar olivat juuri Yrjö Koskisen ja hänen lähimpäin aatetoveriensa perustamia ja toimittamia. Ahlqvist-Oksanen, jonka mielestä Yrjö Koskinen kannattajineen kuului kai niihin »suurisuihin poikanulikoihin», jotka »Suomen kieltä ruotsiks' harjoittavat», kuten hän eräässä komparunossaan v:lta 1865 lausuu, yksin jurotti visusti erillään tämän piirin puuhista syistä, jotka jo edellä olemme maininneet. Ahlqvist ja Yrjö Koskinen olivat molemmat voimakkaita päällikköluonteita eikä kaksi sellaista isäntää mahtunut yhteen taloon. Toisen täytyi väistyä. Ja Ahlqvist arvostelevana, itsenäisenä savolaisluonteena vetäytyi omaan umpinaiseen kuoreensa Yrjö Koskisen ulospäin toimivan ripeän pohjalaisluonteen tieltä. — Varsinkin v:sta 1872 alkaen, jolloin Yrjö Koskinen tuli pappissäädyn edustajana valtiopäiville, n. s. »suomalainen puolue» ryhmittyi lujasti hänen ympärillensä ja rupesi valtiollisellakin alalla ja aseilla entistä ankarammin taistelemaan suomenkielelle niitä oikeuksia, joita jo hiljaisella sivistystyöllä oli koetettu valmistaa. Ja Yrjö Koskinen oli etusijassa juuri tarmokas julkisen taistelun mies, joka antoi ja sai ankaria iskuja elämänsä loppuun saakka. Ruotsinkielisen sivistyneistön sijasta hän suuntasi herätystyönsä suorastaan suomenkieliseen kansaan. Elämänsä iltana hän saikin jo nähdä monet niistä unelmista toteutuneina, joita hän aluksi ei ol-

[1] Yrjö Koskisen ensimäinen vaimo osasi hyvin suomea ja opetti miestänsäkin suomen puhumisessa; Krohn taas kertoo itse suomalaistuttaneensa ensimäisen vaimonsa, josta suomi alussa lienee tuntunut perin vaikealta.

lut rohjennut toivoakaan. Itsenäinen suomalainen talonpoika oli hänen ja hänen ystäviensä toimesta herätetty kansalliseen itsetuntoon ja vihdoin tunnustettu Yrjö Koskisen ynnä muutamain muiden suomenmielisten johtomiesten senaattiin kutsumisella valtiolliseksi mahdiksi, korkeammat oppikoulut olivat lukuisasti avautuneet kansanlapsille, suomenkielinen sivistyneistö oli syntynyt ja suomenkieli vähitellen ainakin nimellisesti saavuttanut sille kuuluvat oikeudet maamme julkisessa elämässä. Tämä kaikki oli sitkeän taistelun tulos, taistelun, jossa johtajan täytyi seisoa ensimäisenä tulessa ja ottaa tyynesti vastaan ne iskut, joita sekä vieraalta että omaltakin taholta häneen suunnattiin. Ja taistelun kuumuudessa tietysti sattui sanoja ja tekoja, joihin voitiin eri tahoilta helposti iskeä kiinni. Suuren valtiollisen toimihenkilön menettelyynhän aina liittyy vahvasti sekä valoa että varjoa, eikä Yrjö Koskinen siinä suhteessa ollut mikään poikkeus.

Yrjö Koskisen kansalliskirjallinen merkitys on etusijassa tiedemiehen ja sanomakirjailijan, vähässä määrässä kaunokirjailijan. Mutta hänen koko julkinen ja yksityinen toimintansa tarkoitti juuri kansallisen kirjallisuuden ja sen elinehtojen luomista[1] ja suomalaisen kansan valistamista. Tiedemiehenä hän on laskenut vankan perustuksen suomenkieliselle historiankirjoitukselle. Ennen häntä oli tosin ylioppilas, sittemmin pastori *J. Fr. Cajan* eli *Kajaani* (1815—87) tehnyt jo yritteen suomenkielisen historiankirjoituksen alalla julkaisemalla aluksi Lönnrotin »Mehiläisen» liitteenä vv. 1839—40 alkuperäisen *Suomen historian.* Yrjö Koskinen oivalsi hyvin, että juuri oman kansan historia on se aine, joka herkimmin avartaa tiedonhaluisen suomalaisen talonpojan näköpiiriä ja herättää hänessä kansallista itsetuntoa, vaikkapa tuo historia olisikin vain pelkkää valtiollisen »heikkouden historiaa». Jo mainittu »Kertomus Hämeenkyrön pitäjästä» osotti, että hänessä piili historioitsijan taipumuksia. Pietarsaareen palon jälkeen siirretyn Vaasan lukion rikas kirjasto tarjosi hänelle runsaasti aineksia oman kotimaakunnan Pohjanmaan historiaan, johon hän pohjalaisena tunsi erityistä viehätystä. Näitä tutkimuksia hän täydenteli Tukholman arkis-

[1] J. V. Snellmanin jälkeen hän toimi Suom. Kirj. Seuran esimiehenä 1874—92, ja monet seuran huomattavimmista yrityksistä lähtivät hänen alkuunpanostaan.

toissa, ja niin syntyi vv. 1857—59 Yrjö Koskisen ensimäinen lavea historiallinen teos *Nuijasota, sen syyt ja tapaukset.*[1] Itse aihe oli hänelle omiansa, sillä sehän esitti juuri suomalaisen talonpojan sitkeää taistelua sortovaltaa vastaan — seikka, joka »mutatis mutandis» sopi hyvin omaankin aikaan. Mutta tekijä ei tyytynyt kuvaamaan vain yhtä itsessään kylläkin merkillistä välikohtausta suomenkansan historiassa. Hän tahtoi valaista itse samaisen kansan historialliset alkujuuret. Ja pitkän europpalaisen tutkimusmatkan tuloksena ilmestyi v. 1862 hänen suurta oppia ja lukeneisuutta todistava professoriväitöksensä *Tiedot Suomen suvun muinaisuudesta,* jossa hän koettaa tunkeutua aina esihistorian hämäryyksiin etsimään sieltä Suomen suvun mainehikkaita jälkiä. Teoksen perin rohkeat johtopäätökset ovat tosin osittain vanhentuneet uudemman tutkimuksen tieltä, mutta joka tapauksessa kirja selvästi todistaa tekijänsä etevää tieteellistä aistia ja aineen hallitsemiskykyä. Niinpä vastustajainkin täytyi tunnustaa sen tieteellinen etevämmyys kilpahakijaan verrattuna. Mutta suomalaiselle kansalle oli annettava myös selvä kokonaiskuvaus sen vaiheista Suomessa ja miten se oli täällä omintakeiseksi kansaksi muodostunut. Siten syntyi Yrjö Koskisen yleisimmin tunnettu, vaikutuksellinen *Oppikirja Suomen kansan historiassa* (1869—73) eli toisena painoksena (1881) *Suomen kansan historia,* ensimäinen puhtaasti suomalaiskansalliselta kannalta kirjoitettu yhtenäisesitys kansamme vaiheista. Jo nimi viittaa siihen, että kirja tahtoo etusijassa olla juuri Suomen kansan historia enemmän kuin Suomen maan, siis tahtoo herättää juuri suomenkielistä kansaa entisyytensä tajuamiseen ja sen avulla nykyisyyttänsä ja tulevaisuuttansa turvaamaan. Ja tämän kansallisen tehtävän Yrjö Koskisen »oppikirja» on epäilemättä täyttänytkin.

Vaan tahtoipa tekijä avartaa maanmiestensä näköpiiriä myös yleisen historian tuntemisella. Siinä tarkoituksessa toimitettiin Yrjö Koskisen johdolla yhteisvoimin julkisuuteen lavea n. s. »Gruben Historia» eli *Kertomuksia ihmiskunnan historiasta,* josta Yrjö Koskinen itse suomensi, mukaili ja kirjoitti 4 ensi osaa eli vanhan ja keskiajan (vv. 1864—67) ja Julius Krohn, vähäksi osaksi maisteri

[1] Siitä hän 1858 julkaisi pari lukua lisensiaattiväitöksenä (nimellä *Nuijasodan syyt ja alku Pohjanmaalla).* Toinen uudistettu painos Nuijasodasta 1877.

Kaarlo Slöörin kera, 3 seuraavaa osaa eli uudenajan (vv. 1866—74). Tämä lavea kertomussarja (2121 sivua), jonka eri osista myöhemmin on ilmestynyt uusia paranneltuja painoksia, oli aikoinaan hyvin suosittu historiallisena lukemisena sekä kotona että koulussa ja kauniina todistuksena tämäntapaisen suuren kirjallisen yrityksen kannattavaisuudesta suomeksikin.[1] Ja lyhyessä, yleiskatsauksellisessa muodossa esitti Yrjö Koskinen yleisen historian kulun tyylillisestikin ansiokkaassa historianfilosofisessa teoksessa *Johtavat aatteet ihmiskunnan historiassa* (1879), joka alkujaan pidettiin luentosarjana Helsingin suomenmielisten 1870-luvulla toimeenpanemassa tilapäisessä »naisakatemiassa». Kirjassaan tekijä, nojautuen sekä eräihin ranskalaisiin historioitsijoihin (Amedée Thierry y. m.) että omaan laajoilla opinnoilla saavuttamaansa historiankäsitykseen, koettaa osottaa, että historiankulussa on nähtävänä korkea aatteellinen tarkoitusperäisyys, »Jumalan sormi». Historia on näet yleisihmisyys-aatteen asteettaista täydellistymistä. Tähän yleisinhimilliseen tehtävään tulee kunkin kansan, jos tahtoo saada sijaa historiassa, kansallishenkensä mukaisesti omalta kohdaltaan ottaa osaa. Yleisihmisyys- ja kansallisuusaatteen vuorovaikutus siis määrää historian kulun. Tämä katsantokanta on epäilemättä yksipuolinen, se kun jättää syrjään historian tärkeät aineelliset, sosiaaliset ja henkiset tekijät, mutta voi filosofis-esteettisen eheytensä vuoksi tuntua kylläkin mielenkiintoiselta.

Monet Yrjö Koskisen vähemmistä historiallisista tutkimuksista ja julkaisuista käsittelevät, samoin kuin »Nuijasota», juuri sellaisia kohtia kansamme elämässä, jolloin suomenkansa on näyttänyt vireämpää omintakeista toimintatarmoa tai muuten ollut vaiherikkaassa asemassa, siis osottanut muutakin kuin velttoa mukautumista ja heikkoutta. Sellaisia ovat esim. *Olavi Maununpoika Pariisissa ja Suomalaisten opinkäynti ulkomailla keski-aialla* (1862), *Lähteitä Isonvihan historiaan* (1865), *Yrjö Maunu Sprengtportenista ja Suomen itsenäisyydestä* (1870), *Savo ja Savonlinna* (1875) y. m. Sprengtportenin hän, tuntematta myöhemmin julki tulleita todistus-

[1] Alkuunsa pysähtyneessä sarjassa *Opiksi ja huviksi*, lukemisia Suomen perheille (1863) Yrjö Koskinen samoin aikoi jakaa kansalle tietoja eri aloilta. Sen ainoassa vihossa kerrotaan »luoteisväylän» etsimisestä, pumpulista, Viipurin pamauksesta 1495 ja suomalais-ruotsalaisesta Delaware-siirtolasta 1600-luvulla.

kappaleita, esittää liian edullisessa valossa. Sprengtportenin toiminta Suomen valtiollisen itsenäisyyden hyväksi soveltui näet tekijän omaan kansalliseen näkökantaan. Yleensä tietysti Yrjö Koskisen teoksilla on jossakin määrin subjektiivinen leima, seurauksena tekijän taistelijaluonteesta ja käsitystavasta. — Hänen historiallisia erikoistutkielmiaan ja elämäkerrallisia esityksiään on myös paljon hajallaan erityisissä sarjajulkaisuissa. Niitä sisältävät Suomi-kirja, Historiallinen Arkisto, jonka samoinkuin Suomen Historiallisen Seuran perustajia hän oli, Biografinen Nimikirja, minkä Suomen historiaa valaisevan julkaisun hän myös pani vireille (1879) y. m.[1] Vieläpä hän viime vuosinaan kirjoitteli historiallisia kansankirjasiakin (*Puolan kapinat*, *Lyhyt ajantieto* y. m.). Suuri ja perustavaa laatua on siis Yrjö Koskisen panos kotimaisen suomenkielisen historiantutkimuksen alalla. Hänen avaamiaan latuja onkin tämä tutkimus viime aikoina kasvanut sangen merkittäväksi osaksi suomenkielisessä kirjallisuudessa ja sivistystyössä.

Yrjö Koskisen tyyli, johon englantilaiset (Macaulay) ja ranskalaiset klassilliset historioitsijat lienevät jonkun verran vaikuttaneet, on yleensä tyyntä, havainnollista, asiallista ja selvää, ilman suurempaa mielikuvituksen eloisuutta ja lämpöä tai kielellistä väriloistoa. Suomalaisen proosan kehityksessä sillä epäilemättä on osansa, vaikka onkin myönnettävä, että hän ruotsalaissyntyisenä ei kyennyt voittamaan läheskään kaikkia kielellisiä kompastuksia. Myöhemmällä iällään hän kirjoitti jo verrattain sujuvaa ja virheetöntä suomea.

Sanomistossa alkoi Yrjö Koskisen tunnettu nimimerkki Y. K. näkyä ensinnä Suomettaressa (1855), sitten Polénin Mehiläisessä, sitten edellä mainituissa, hänen omasta alotteestaan tai piiristään lähteneissä lehdissä. Sanomalehtikirjailijanakin hän oli aikansa ensimäisiä, Snellmanin koulua käynyt. Suomenkieliset koulut ja kirjallisuus sekä suomenkielen oikeuksiinsa auttaminen kaikilla elämänaloilla ovat, varsinkin alkuaikoina, hänen kirjoituksiensa päälankana, mutta myös monia muita valtiollisen, yhteiskunnallisen, sivistyksellisen ja taloudellisen elämän ilmiöitä hän ahkerasti käsittelee, esiintyypä ymmärtäväisenä kirja-arvostelijanakin. Hänen kirjoitus-

[1] Mainittakoon niistä yliopistollinen kutsumuskirja *Tutkimus maanomistusseikoista Suomenmaassa keskiaikana* (1881). — Myös oppikirjallista, kansantaloudellista ja uskonopillista kirjailemista on Yrjö Koskinen paljon muun ohella harjoittanut.

tapansa on voimakasta, terävää ja iskevää, mutta niin täytyi ollakin, jos mieli suomenkielin silloin »puhua niin lujaan, että asianomaisten korvia leikkasi». Vaadittiinpa hänelle kerran yleisen syyttäjän taholta erään suomenkielen asiaa koskevan ankaran sanomalehtikirjoituksen johdosta (Suomettaressa 1864) kuolemanrangaistustakin, koska oli muka siinä herjannut senaattia, tehnyt valtiorikoksen. Sakoilla hän siitä kuitenkin selvisi. Yrjö Koskisen ankara kirjoitus Suomettaressa v. 1857 Jyväskylään perustettavaksi aiotun alkeisopiston opetuskielestä osaltaan vaikutti sen, että mainitusta koulusta, kun se v. 1858 avattiin, tuli todella suomenkielisen oppikoulun esikoinen.[1]

Kaunokirjailijaksi oli Yrjö Koskisella nähtävästi aivan erikoisia taipumuksia. Niitä hän ei kuitenkaan joutanut paljoa viljelemään; muuta sillä hetkellä tärkeämpää työtä oli yllin kyllin. Hänen ensimäisiä yrityksiänsä suomenkielisen runoilun alalla oli runo *Tukholma* (Suometar 1857), missä aiheena on suomalaisten velvollinen »rakkaus Ruotsihin, kasvatusäitiin» — siis sama seikka, jota Oksanen puolestaan myöhemmin niin ahkerasti teroitti mieliin! Ennenmainittuun kaunokirjalliseen kalenteriin »Mansikoita ja Mustikoita», jonka hän parin aatetoverinsa, Julius Krohnin ja Kaarlo Slöörin kera v. 1859 pani alkuun ja jota vv. 1859—63 ilmestyi kaikkiaan 4 vihkoa, sekä Suomettareen hän on 1850-luvun lopulla kirjoittanut muutamia muitakin runoelmia.[2] Niistä tuulahtaa voimallinen, ryhdikäs tunnelma, tavallisimmin komean daktylisen runomitan ja hyvin hallitun kielen kannattamana. Pohjanmaan luonnon ja kansan kiitosta soi mahdikas *Milloin Pohjolan nähdä saan*, ja miltei kansanlauluksi on muuttunut hilpeä, mutta samalla isänmaallisen itsetietoinen *Suomeni salossa* (»Honkain keskellä»).

Merkittävämpi vielä on Yrjö Koskisen historiallinen novelli

---

[1] Yrjö Koskinen ja Julius Krohn olivat vähäistä ennen keskustelleet siitä, tokko he edes harmaapäinä vanhuksina ennättäisivät nähdä yhden suomenkielisen oppikoulun toimessa. Vaatimattomat olivat siis unelmat silloin! — Ks. *Julius Krohn*, Suomalaisen kirjallisuuden vaiheet, siv. 347, muistutus. — Yrjö Koskisen aikaisempia sanomalehtikirjoituksia, joilla vieläkin on erikoinen arvonsa suomalaisuuden taistelun todistuskappaleina, on Suomal. Kirjall. Seura julkaissut nimellä *Yrjö Koskisen Kansallisia ja yhteiskunnallisia kirjoituksia.*

[2] Ruotsiksi hän on kirjoittanut muhkean runoelman *Österbotten.* — Koulumiehenä hän on ruotsiksi toimittanut *Lukuharjoituksia suomenkielessä alotteleville* (1854) ja *Suomenkielen lauseopin* (1860), ensimäisen laatuaan.

Pohjanpiltti (Mansikoita ja Mustikoita 1859, uusi painos 1891), historiallisen novellin varsinainen esikoinen suomenkielellä, jollemme ota lukuun Hannikaisen aikaisempia vähäpätöisiä yritteitä. Tosin se on pikemmin vilkkaan mielikuvituksen romanttinen tuote kuin varsinaisesti historiallinen kuvaus, enemmän kätevästi hahmoteltu luonnos kuin valmis taideteos. Mutta tekijänsä kansallinen näkökanta ja ryhdikkäisyys siitäkin heijastaa. Aihe on suomalainen, vieläpä erityisesti pohjalainen, ja Maunu piispa siinä lausuu suomalaistensa puolesta sanoja, jotka lähtevät tosisuomalaisesta sydämestä. Tapahtumat vievät lukijan 1200-luvun lopulle pirkkalaisten uutisasutuksen ajoille, ja niiden keskus on Lyyli Kurki, Laukon jylhän isännän Matti Kurjen tytär. Rohkea »Pohjanpiltti», Vitjakka Pouttu, ryöstää rakastamansa Lyylin itse jouluyönä Laukosta Pohjanmaalle, juuri kun Kurki aikoi naittaa Lyylin ruotsalaiselle ritari Haraldille. Kurki ja Harald saavat surmansa taistellessaan Pohjanmaan pirkkalaisia vastaan, mutta isän kirous tempaa myös Lyylin ja Vitjakan voitollisen laivan odottamatta merenpohjaan, ja siitä muka syntyy Merenkurkkuun »Pohjanpiltti» niminen vaarallinen kari. Tämä loppukohtaus on heikko ja perustelematon, mutta muuten on novelli täynnä ripeää toimintaa ja jännittäviä kohtia, jotka tosin usein liian höllästi liittyvät toisiinsa. Itse kokoonpanossa (tapaukset kertoo oikeastaan nuijapäällikkö Pentti Pouttu) vivahtaa kai Topeliuksen vaikutus. Henkilöistä ovat selvimmin hahmoteltuja piispa Maunu ja kaniikki Ragvald sekä varsinkin jylhän voimakas Matti Kurki, jonka rautaisesta olemuksesta heijastaa tekijän oma järkkymätön taistelijaluonne.

Näyttääpä »Pohjanpiltti» heti ilmestyttyään innostaneen muitakin historialliseen novellikirjailuun suomenkielellä. Lähinnä siinä suhteessa ansaitsee mainita kolleega *Anton Wilhelm Lindgrenin* novellit *Erä-pyhä* ja *Klaus Götrikkinen*, jotka ilmestyivät kalenterissa Mansikoita ja Mustikoita 1863. Edellisen aihe on Birger Jaarlin ristiretken ajoilta Hämeestä (Kangasalta); jälkimäinen vie lukijan Suomessa ja Saksassa seikkailusta toiseen rälssimiehen ja soturin Klaus Götrikkisen mukana 1300-luvun alkupuolella. Molemmissa on romanttinen lemmentarina vastuksineen ja vaaroineen keskuksena, ja ovat ne vilkkaasti ja jännittävästi kerrottuja, joskin tai-

teellisessa suhteessa keskeneräisiä.[1] Myös *Rietrikki Polén* julkaisi v. 1859 Mehiläisessään erään historiallisen »uutelon» nimeltä *Miekkaruoho*, jonka tapaukset (päähenkilö Sandelsin partiosoturiksi ruvennut ylioppilas Tervonen) liikkuvat vuosien 1808—09 sodan ajalla Polénin kotiseudussa Pieksämäellä ja Joroisissa. Samoin Helsingin Uutisissa 1863, Suomettaressa y. m. tavataan pieniä historiallisia jutelmia Suomen historian alalta. Topeliuksen antama esimerkki oli tarttunut suomenkielisiin epigoneihin.

Julius Krohn.
(Suonio.)

Vielä merkillisempi kuin Yrjö Koskisen oli *Julius Krohnin* »kääntymys» suomalaisuuden hartaaksi työmieheksi. Yrjö Koskinen oli jo ainakin suvultansa Suomeen juurtunut, kun sen sijaan Julius Krohn polveutui Suomeen aivan sattumalta vasta osuneesta saksalaisesta suvusta. Mutta siinäpä juuri näyttäytyikin Snellmanin opin vaikutus parhaassa valossaan; se veti tämän aivan vierasheimoisenkin nuorukaisen vastustamattomasti mukaansa ja teki hänestä kaikkein uutterimman ja monipuolisimman hiljaisen työnraatajan suomalaisuuden vainiolla.

Krohn oli sekä isän että äidin puolelta saksalaista sukuperää. Isoisä oli Rügenin saaresta muuttanut Pietariin 1700-luvun lopulla leipuriksi ja oluenpanijaksi ja äiti (Dannenberg) kuului myös Pietarin saksalaisiin.[2] Isä oli kuitenkin hankkinut itselleen Suomen kansalaisoikeuden. Suomessa lähellä Viipuria (Kiiskilän tilalla) hän oli vaimoonsakin tutustunut. Tästä avioliitosta syntyi Julius Krohn 19 p. toukok. 1835 Viipurissa. Hänen kotikielensä oli saksa,

[1] A. W. Lindgren (synt. 1831; kolleegana Hämeenlinnan ruots. alkeisopistossa 1862—79) on kirjoittanut paljon muutakin kuten *Keskiajan historian oppikirjan* (1864), maakuntakuvaukset *Satakunta*, *Hämeenmaa* ja *Uusimaa* (1864—66), kansanelämän kuvauksen *Torpan tyttö* I—II (1884—85), *Jutelmia ja runoelmia I* (1895), jutelman *Klaara*, tehtaan tyttö (1896) y. m. suurempaa huomiota saavuttamatta. Oli tunnettu myös tavallaan kuuluisan Hämäläisen toimittajana.

[2] Äidinäiti oli tosin suomalainen papintytär Inkerinmaalta. »Sen verran siis on minussa suomalaista verta», lausuu Krohn itse elämäkerrassaan. — Ks. Suomal. kirj. vaiheet. siv. 4.

mutta kotiopettajain avulla hän jo lapsena oppi sekä venättä että ranskaa, vieläpä palvelusväen avulla vähin suomeakin. Viipurin kouluun päästäkseen hänen täytyi oppia myös ruotsia. Nämä monikieliset olot, joissa nuori Krohn kasvoi, kuvastavat hyvin senaikuisen Viipurin kansallista kirjavuutta, mutta nepä ne kai myös osaltaan tehokkaasti vaikuttivat siihen, että hänen, jollei tahtonut jäädä »juurettomaksi puuksi», täytyi tehdä asiassa ratkaisunsa. Toisena vaikuttimena olivat muutamat suomalaisuuden asiasta innostuneet opettajat, koulutoverit ja sukulaiset. Jo koulussa hän hartaasti ahkeroi suomen oppimista, ja ylioppilaaksi tultuaan (1853) hän näitä opinnoita uurasti edelleen, retkeilipä monta kertaa kaukana Savossa ja Karjalassa kieleen ja kansaan tutustuakseen. Periaatteensa »kaikki tahi ei mitään!» mukaisesti hän ei enemmän kuin Yrjö Koskinen tyytynyt siihen pelkkään »suusuomalaisuuteen», joka sen ajan vanhempien »suomikiihkoisten» kesken Helsingissä vallitsi, vaan päätti myös käytännössä kokonaan suomalaistua ja omistaa suomen kirjalliseksi kielekseen. Tällä kielellä hän sitten, v:sta 1860 lähtien aina tapaturmaiseen kuolemaansa saakka, joka tapahtui eräällä purjehdusretkellä Viipurin likellä 28 p. elok. 1888, suorittikin mitä runsaimman ja monipuolisimman kirjailijatoiminnan, joka laatuaan on ainoita maassamme. Samalla hän, tultuaan v. 1862 tohtoriksi, yliopistossa ensin dosenttina (1862—75), sitten lehtorina (1875—85) ja vihdoin ylimääräisenä professorina (1885—88), tehokkaasti edusti suomen kielen ja kirjallisuuden opinnoita Ahlqvistin ohella.[1]

Tosin Krohnin ensimäiset kirjalliset teelmät olivat kaunokirjallisia (runoja ja *Kuun tarinoita* »Mansikoita ja Mustikoita» kalenterin toisessa vihossa 1860), mutta kaunokirjailijan toimi jäi hänelle samoinkuin Ahlqvistille ja Yrjö Koskiselle pian vain lomatyöksi; kansallinen tiede ja muu yleistajuinen valistava kirjallisuus tarvitsivat tällä perustavalla ajalla nekin miehensä kokonaan, sillä suomenkielinen sivistyselämä oli sekä sanoin että teoin luotava yht'äkkiä miltei tyhjästä. Tähän innostuksen työhön Julius Krohn alusta pitäen

[1] Toimitti myös eri aikoina yhteensä kolmetoista lukukautta vakinaisen suomen kielen ja kirjallisuuden professorinviran tehtäviä, varsinkin Ahlqvistin ollessa 1884—87 yliopiston rehtorina ja vielä sen jälkeen kuolemaansa saakka.

omistautuikin kaikella saksalaisen rotunsa sitkeällä tarmolla ja lahjakkaisuudella. Valtiollisista puoluetaisteluista hän pysyi visusti syrjässä samoinkuin Ahlqvist, vaikkapa muuten kyllä mielipiteiltään kuului Yrjö Koskisen lähimpiin aatetovereihin. Ahlqvist oli tiedemiehenä lähtenyt Castrénin ja Lönnrotin hartioilta, runoilijana Runebergin ja Franzénin, Yrjö Koskinen taas kohosi etupäässä suoraan Snellmanin koulusta ja Krohn vihdoin tiedemiehenä ja kirjailijana lähinnä Lönnrotin, runoilijana Topeliuksen jäljistä. Krohnin tieteellinen kirjailijatoimi oli sangen monipuolinen, mutta merkittävimmän osan siitä hän kuitenkin suoritti suomalaisen kirjallisuuden historian ja kansanrunouden selvittelyn alalla, laskien tässä vankan pohjan kansalliselle tutkimustyölle. Lisäksi se kosketteli suomalaista kansa- ja kielitiedettä, Suomen ja yleistä historiaa y. m. aloja.

Jo varhain näkyy suomalaisen kirjallisuuden ja runouden historia kiinnittäneen Krohnin huomiota. Sehän olikin ennen häntä miltei koskematon ala, jolta kyllä voi löytää merkittäviä ilmiöitä suomalaisuuden aatteen oikeudellisuuden todistamiseksi. Ensimäinen kirjoitus tältä alalta oli kalenterissa »Mansikoita ja Mustikoita» v. 1860 julaistu esitys *Suomen nykyisemmästä kansarunollisuudesta* s. o. tunnetuista talonpoikaisrunoilijoista. Toisena seurasi v. 1862 hänen tarkkoihin tutkimuksiin perustuva lisensiaattiväitöksensä *Suomenkielinen runollisuus* (= runous) *Ruotsinvallan aikana ynnä kuvaelmia suomalaisuuden historiasta*, joka tuotti hänelle dosentin viran yliopistossa ja selvästi toi julki tekijänsä puhtaasti kansallisen näkökannan. Tähän sarjaan kuuluu myös kirjallishistoriallinen runovalikoima *Helmivyö suomalaista runoutta* (1866), joka sisälsi lyhyillä tekijäin elämäkerroilla varustetun näytekokoelman vanhempaa ja uudempaa suomenkielistä runoutta;[1] samoin ne monet sivistys- ja kirjallishistorialliset elämäkerrat, joita hän julkaisi toimittamissaan kuvalehdissä, Biografisessa nimikirjassa y. m. paikoissa; samoin *Suomalaisen virsikirjan historia* (1880) y. m. kirjallisuutta käsittelevät tutkielmat. Vihdoin on pääasiallisesti hänen käsialaansa ensimäinen lavea, Agricolasta v:een 1886 ulottuva kokonaisesitys painetusta suomenkielisestä kirjallisuudesta, *Suomalaisen*

[1] Samantapaisia valikoimia myöhemmältä ajalta ovat Leimun *Väinölä* ja Helmi Setälän *Säkenistö.*

kirjallisuuden vaiheet (1897), käsitelty »saman johtavan aatteen kannalta, joka on määrännyt tekijän oman kirjallisen toiminnan ja viitonnut koko hänen elämänsä uran, suomalaisen kansallisuuden aatteen», kuten teoksen täydentäjä ja painoon toimittaja, Julius Krohnin poika ja työn jatkaja professori *Kaarle Krohn* teoksen johdatuksessa lausuu. Siitä jo tarpeeksi selviää, missä hengessä tekijä on ainettansa käsitellyt. Tämä tarkka ja perusteellinen teos on epäilemättä kauan pysyvä suomalaisen kirjallishistoriallisen tutkimuksen kantakirjana.

Yhtä paljon uria aukovaa laatua oli Julius Krohnin tutkimustyö suomenkansan muinaisrunouden alalla. Entisen epäkriitillisen ja hapuilevan selvittelyn sijalle hän asettaa täysin tieteellisen tutkimusmenettelyn, luo erityisesti aivan uuden kansallisen tieteenhaaran, jolla juuri suomalaiset runsaiden ainestensa avulla voivat saada paljon aikaan. Hän ei kuten Ahlqvist y. m. vanhemmat Kalevalan tutkijat tyytynyt vain painetun Kalevalan runojen epävarmaan todistusvoimaan, vaan syventyi suorastaan itse alkuperäisiin runojen kirjaanpanoihin ja lukuisiin toisinnoihin, joita toisiinsa vertailemalla hän koetti päästä selville kunkin yksityisen runoaiheen alkumuodosta ja sen myöhemmästä kehityshistoriasta. Tätä uutta vertailevaa menettelytapaa, jota hänen poikansa prof. Kaarle Krohn on edelleen kehittänyt, nimitetään tavallisesti maantieteellis-historialliseksi ja on se kansanrunouden tutkimuksessa nykyään muuallakin hyväksytty. Julius Krohnin päätyö tällä alalla on hänen lavea *Kalevala*-teoksensa (1883—85), jossa hän ansiokkaasti selvittelee Kalevalan kaunotieteellistä arvoa ja sen runojen muodostumishistoriaa. Tosin tutkija siinä liiaksi otaksuu Kalevalan runoaiheita lainatuiksi naapuri- jopa kaukaisemmiltakin kansoilta, ulottaen vertailunsa kauas Aasian kansain runouteen saakka. Tätä teosta vastaan, jossa Krohn sitovasti koetti todistaa Kalevalan runostoa suomalaisten heimojen yhteistyöksi, joskohta karjalaiset olivatkin siinä lopulliset muodostelijat, suuntasi Ahlqvist edellä mainitun tutkimuksensa *Kalevalan karjalaisuus*. — Nykyinen Kalevalan-tutkimus seisoo edelleen pääasiassa Julius Krohnin laskemalla pohjalla. Suuressa (895 sivua) teoksessaan *Kalevalan runojen historia* (1903—10) on prof. *Kaarle Krohn* uusien (varsinkin virolaisten) aineskokoelmain avulla paljon oikonut ja täydentänyt isänsä tutkimuksia sekä toistaiseksi

kerta kaikkiaan tehnyt varman pesäjaon Kalevalan eri runotarinain alkuperän suhteen. Hän se myös on toimittanut painoon ja omilla tutkimuksillaan suuresti täydentänyt isänsä laajasti suunnitteleman *Kantelettaren tutkimuksia* (1900—01), missä perusteellisesti selvitellään useiden Kantelettaren kertovien runojen (legendain, ballaadien ja historiallisten runojen) historia. Jo aikaisemmin (1894) hän täydensi ja julkaisi osaltaan tähän samaan tutkimusalaan kuuluvan, isänsä luentojaksoksi luonnosteleman mytologisen teoksen *Suomen suvun pakanallinen jumalanpalvelus* (1894) — kaikki merkkiteoksia, joilla on alallaan perustava tieteellinen ja kansalliskirjallinen arvo.[1]

Mutta Julius Krohnilla oli monta muutakin rautaa ahjossa. Hän kirjoittaa *Viron kieliopin suomalaisille* (1872), julkaisee *Lappalaisia tekstejä* (1885) ja selvittelee kansantajuisesti *Suomen suvun* (1887). Hän kertoo ja kuvailee laveasti »puoleksi leikillä, puoleksi todenteolla» etupäässä nuorisoa varten *Suomen historiaa (Kertomuksia Suomen historiasta*, ja *Suomen historia nuorisolle*, yhteensä 5 osaa 1869—80; ulottuu Kaarle X:n hallituksen loppuun), sommittelee kokoon loppuosat edellä mainittua laveaa »Gruben historiaa», julkaisee historiallisia erikoistutkielmia, mainioiden suomalaisten elämäkertoja (*Yrjö Aukusti Wallin* 1880, *Maksimilian Aukusti Myhrberg* 1881) j. n. e. Hänpä se myös, kuten jo ennemmin on mainittu, ensimäisenä (jatkoksi »Mansikoita ja Mustikoita» kalenterille, jonka toimittajia hän oli) rohkeasti perustaa suomenkielisiä kuvalehtiä suurta yleisöä varten, tarjoten niissä sille monipuolista sivistävää ja tietopiiriä avartavaa lukemista historian, maan-, kansa- ja luonnontiedon, »valtatalouden», matkamuistelmain, päiväntapausten, kaunokirjallisuuden y. m. aloilta. Varsinkin lukuisat koti- ja ulkomaan merkkimiesten elämäkerrat ovat huomattavana osana näiden kuvalehtien sisällyksestä. *Maiden ja Merien takaa* alkoi ilmestyä v. 1864 ja saavutti heti hyvän joukon toistatuhatta tilaajaa. Huonojen raha-aikojen ja kadon takia tilaajamäärä jo seuraavana vuonna

[1] Muita Julius Krohnin tähän alaan kuuluvia julkaisuja ovat esim. *Virolaiset ja ylimalkaan länsisuomalaiset aineet Kalevalassa* (Suomi 1872); uusi, inkeriläisistä toisinnoista paljon täydennetty laitos *Kullervon runoja* (1882); *Kalevalan toisinnot* I (1888) y. m. m. — Kaarle Krohn on vertailevasti tutkinut myös suomalaisia kansansatuja, pannen meillä tämän tutkimushaaran varsinaisesti alkuun.

väheni 1076:een, ja v. 1866 täytyi lehden kesäkuussa lakata. Loppuvuoden korvaukseksi jaettiin tilaajille »Helmivyö». Taloudellisten olojen parattua Krohn v. 1873 ryhtyi jälleen jatkamaan yritystä saman ohjelman mukaisesti nimellä *Suomen Kuvalehti*, joka pysyi pystyssä 8 vuotta ja sisälsi edeltäjäänsä enemmän varsinkin kaunokirjallisia kyhäelmiä. »Suomen Kuvalehden» v. 1880 lakatessa oli jo olemassa K. J. Gummeruksen v. 1878 perustama *Kyläkirjaston Kuvalehti*, joten ei enää jääty suomenkielistä kuvalehteä vaille. — Kaiken ohella Krohn esiintyi vielä ahkerana suomenkielisenä lastenkirjailijana — ollen siinäkin tienraivaaja — ja suomentajana. Vähäksi ei ole suinkaan arvattava Krohnin ansio ensimäisenä Walter Scottin historiallisten romaanien kääntäjänä (6 romaania vv. 1870—75; tunnetuin *Ivanhoe)*, vaikkapa Ahlqvist »Kielettäressään» Krohnin käännösten (Ivanhoen) kieliasua pahasti kolhikin, nykyisen suomalaisen virsikirjan päämuovaajana[1] ja »Vänrikki Stoolin Tarinain» suomennoskomitean uutterimpana jäsenenä, monia muita käännöstöitä (Macaulayn »Englannin historia» I, Gerokin »Saarnoja», Körnerin näytelmä »Syyn sovitus», Andersenin satuja 6 vihkoa, Stöckhardtin »Kemia» j. n. e.) mainitsematta. Lönnrotin tavoin ulottui Krohnin aika ja harrastus mitä erilaisimmille kansallisen viljelystyön aloille, ja neljännesvuosisadan ajan hän kirjailijana, arvostelijana ja alottelevien kynäniekkain (kuten esim. n. s. kansankirjailijain) opastajana on suomenkielisen kirjallisen elämän johtomiehiä. Mutta myös muiden aatteellisten pyrintöjen, esim. ehdottoman raittiuden, hyväksi riitti lämminsydämisen Krohnin harrastus. Suomenkielen kirjallisen ja seuraelämällisen viljelyn alalla on Krohnin merkitys sangen suuriarvoinen. Tosin hänenkin suomenkielensä alkuaikoina oli jossakin määrin virheellistä ja veti päälleen Ahlqvistin vihat, mutta tuntuupa Krohnin suomi sittenkin sekä kielen että tyylin puolesta melkoista mehevämmältä ja notkeammalta kuin muiden aikalaisten, Ahlqvist itse niihin luettuna. Muuten Krohn oli suuri kielitaituri, osasi puhua useita europpalaisia sivistyskieliä. Kotoa ja matkoilta oli tämä taito peräisin.

Entä Krohn runoilijana?

---

[1] Oli toisen virsikirjakomitean puheenjohtajana (1876—80), missä toimessa työskenteli niin uutterasti, että joksikin aikaa liikarasituksesta turmeli terveytensä.

Sellaisena hän esiintyi *Suonion* nimellä, joka oli otettu lähellä Viipuria olevan Suonionsaaren mukaan.

Suonion runoelmia ja »Kuun tarinoita» ilmestyi ensin kalenterissa »Mansikoita ja Mustikoita» II—IV (1860—63), painettiin erikseen v. 1865 nimellä *Suonion runoelmia* ja uudestaan lisättynä painoksena 1869. V. 1882 julkaistiin sitten *Suonion kootut Runoelmat ja Kertoelmat*, joista uusi täydennetty painos 1897. Se sisältää tekijänsä runoelmat, Kuun tarinat ja neljä novellia ja on jo kooltaan kaunis todistus monipuolisen Krohnin ahkeroimisesta runottarienkin palveluksessa. Suoniolla näkyykin olleen verrattain hersyvät laulun lahjat, samoinkuin hänen kynänsä muutenkin oli kepeä ja joutuisa. Jo koulupoikana hän oli sepitellyt ruotsinkielisiä runokokeita, mutta päätti ylioppilaaksi tultuaan lakata runotyöstä, kunnes voisi suorittaa sen suomeksi. Päätöksensä hän siinäkin horjumatta piti.

Suonion runotar paljastaa meille eheän, sopusointuisen, lämminsydämisen personallisuuden, jolla oli valoisa ja ihanteellinen elämänkatsomus. Se on sukua sekä Runebergin kirkkaalle, mutta vielä enemmän Topeliuksen harrasmieliselle, sulosäveliselle runottarelle. Muutenkin Krohn koko olemukseltaan ja isänmaallisilta harrastuksiltaan seisoo lähellä Topeliusta. Ajatelkaamme vaan esim. hänen nuorisoa varten kerrottua Suomen historiaansa ja hänen runoiluaan ja kirjailuaan lapsille. Suonion runotar ei ole läheskään niin voimakas, suorasukainen ja miehuullinen kuin Oksasen; pikemmin siinä on ominaistunnuksena joku naisellisen hentomielisyyden piirre. Mutta se on värikkäämpi ja monipuolisempi kuin Oksasen sekä aiheiltaan että ulkoasultaankin; Suonio näet taivuttelee suomea moninaisiin runomittoihin ja noudattelee paremmin uudemman runotaidon vaatimuksia korkoon ja laajuuteen nähden. Suurempi alkuperäisyys sekä omintakeisuus niin aiheissa kuin ilmaisutavassa puuttuu Suonion runottarelta; korvauksena on runoilijan harras, tuntehikas mieliala ja vilpitön pyrkimys. Suonio on runoilijana pikemmin taitava »asianharrastaja» kuin voimaperäinen runoilija. Sen hän kyllä itsekin myöntää verratessaan runotartaan aivan liian vaatimattomasti varpuseen ja toivoessaan jälkeensä suurempia laulajia:

Paremmat lauluäänet
Keväällä ehtinee,

Niin kuullellessaan noita
Jo varpu vaikenee!

Etualalla tänä kansallisen työn ja innostuksen aikana on Suoniollakin isänmaa, suomenkansa ja suomenkieli. Runebergin ja Topeliuksen tavoin hän romanttisesti ylistää ja ihannoi Suomen maata ja kansaa monissa varsinkin juhla- ja tilapäärunoissa, joita ohimennen sanoen haittaa eräänlainen ylimalkaisuus ja kuvaileva laveus. Suomi on »jylhän ihana» maa; sen kansa on »jörö, umpisuinen», mutta siinä on »kultaa alla kuoren karkean»; se on rehti, luja ja uskollinen kuin kallio; petos ja kavaluus on sille tuntematon käsite. Ihannoivalla luottamuksella lausuu Suonio suomalaisista hallitsijalle:

Sun jos kaikki muutkin pettäis, Suomen mies ei pettää voi.

Hän ylistää Aleksanteri II:n ja Pietari Brahen hyviä töitä Suomen kansaa ja kieltä kohtaan ja iloitsee herkästi niistä edistyksistä, joita suomalainen sivistys jo oli saavuttanut. Hän kehoittelee intoisin sanoin uhraamaan työn ja voimat yksin isänmaalle, jonka armas kuva saa jopa rikoksentekijänkin karkaamaan Siperian kaivoksista vielä kerran synnyinseutua näkemään *(Karkuri)* ja Pohjolan nuorukaisen kaihomielin etelästä, etelän tulisen tyttären sylistä, ikävöimään joutsenten jälkeen Pohjolaan (kymmenes »kuun tarina»). Sovinnon miehenä hän ei voi sietää sisäistä puolueriitaa ja vallasta taistelua. Suomi on hänelle yksi ja jakamaton, vaikkapa siinä asuukin kaksi kansaa, jotka puhuvat kahta eri kieltä. Kerta toisensa perästä hän varoittaa riidasta ja kateudesta ja kehoittelee kilpailemaan jalosti vain siitä, kuka voi palavimmin yhteistä Suomea rakastaa ja sen hyväksi työnsä uhrata. Niin varsinkin runoissa *Suomalaisille, Suomalainen maamme Ruotsalaiselle* ja *Runebergin patsasta paljastettaessa.* Riiteleville suomalaisille (nähtävästi = suomenmielisille) hän varoittaen lausuu (kai Ahlqvistin ja Yrjö Koskisen välisen riidan johdosta):

Yhtehen min Luoja liitti
Kuin näin ratketa se voi?
Ykshän Suomi meidät siitti,
Ykshän kieli meillä soi! —

Nytkö, veljet, liittoamme
Turha riita ratkaiseis,
Uutta toivon toukoamme
Kateuden halla veis?

Kumpi suurna, kumpi piennä,
Olkoon lasten riitana,
Kyynärähän tok' ei liene
Miehen kunnon mittana!

Ylempänä, alempana,
Mitä siitä huoltakaan,
Kun vaan kukin portahana
Onpi Suomen kunniaan!

Ja maamme ruotsalaisille hän sanoo samaan tapaan:

Mut yksi on mieli
Ja kummankin kieli
Vain yhtä Suomea ylistelee.

Siit' olkohon riita
Ja kiistamme siitä
Ken Suomea parhaiten rakastanee.

Samoin Runeberg-runossaan:

Kumpi pieni, kumpi suuri, siitä riidellä ei saa;
Suurin se, ken isänmaata enimmin voi rakastaa. —
Kaksi kieltä murheitamme, riemujamme ilmoittaa,
Mutta yks' on Suomen kansa, yksi vaan on isänmaa!

Siis Runebergin ja Topeliuksen ajan sovinnollisen »yksi mieli, kaksi kieltä» ihanteen mukaisesti. Sellainen ihanne sopi kai hyvin Suonion rauhaisaan, sopusointuisaan luonteeseen. Mutta samalla hän suomalaisen kansan ja kielen puolesta pukeutuu monesti sotisopaan. Hän ei voi sallia, että niitä halveksitaan ja pilkataan (runot *Tuhma, raak' on Suomalainen* ja *Suurelle herralle)*, ja häpeän puna nousee hänen poskilleen, kun hän ajattelee niitä monia, jotka suomenkielisen koulusivistyksen saaneina halveksien hylkäävät suomalaisuutensa *(Hyljätty äiti)*. Heitä hän vakavasti kehoittaa jälleen palajamaan oikean emon luo, sillä silloin

— — äitis vanhan ja vaivaisen
Näet nuoreks nuortuvan taasen,
Ja kruunun painavi kultaisen
Hän otsaansa kirkkahasen.

Ja irlantilaisista *(Feniläiset)* hän ottaa esimerkin siitä, miten käy kansalle, joka itse on vaihtanut pois kauniin äidinkielensä, samalla kuin toiselta puolen *Italian heräämisellä* osottaa, kuinka sorrettukin kansa voi sorrosta vapautua. Tosin Suomen kansan ja kielen maineen on jo kauan peittänyt »vieras lippu» (runo *Vieras lippu)*, mutta vieläkin voi Suomi kohota suureksi ainakin hengen töissä, jos »Suomen lapsi» poistaa päältään vieraan kielen vieraan lipun. — Suonion ylevä *Virsi kotimaan puolesta* on hänen isänmaallisen mielensä hartain ilmaus.

Suonion muu runous käsittelee pääasiassa luonnosta ja elämästä otettuja aihelmia tai oman sydämen iloja ja suruja. Luonnon ja urheilun ystävänä hän tahtoo istuttaa tämän rakkauden muihinkin. Siitä ovat todisteena reippaat runot *Suksimiesten laulu* ja *Purjehdusretki*, joka viimemainittu näyttää ulkoasultaan olevan Schillerin Kello-laulun mukaan suunniteltu, samoinkuin edellinen alkusäkeiltänsä vivahtaa Schillerin Ratsurilauluun (Reiterlied). Schillerin tavoin Suonio tämäntapaisiin runoihinsa liittää mietelmiä ja vertauksia ihmiselämästä: suksimiehet, vihollisen uhatessa Suomea, rientävät suksillaan vainolaista karkoittamaan; ihmiselo on kuin lumihiuteiden leikkiä *(Lumisateella)*; vankka mies kulkee maailman kautta horjumatta kuin pursi kuohuaaltojen läpi; tuikkiva tähti on varma viitta Jumalan luo samoinkuin yön läpi vilkuttava valo eksyneelle ihmiselle *(Tähden tuikkiminen)* j. n. e. — Suonion lempirunojen pääosa sisältyy »Emma» nimiseen sarjaan. Ne kuvailevat laulajan omaa riemua lemmen voittamisesta, sitten hänen murhettaan lemmityn kadottamisesta ja ovat kyllä vienoja ja vilpittömiä, mutta hieman kuluneita aiheiltaan ja ilmaisukeinoiltaan, vailla oikeaa alkuperäisyyden tehoa. Muutamissa, kuten esim. *Ainoa hetki*, *Haudan portaalla* ja yleensä murherunoissa, ilmenee enemmän omintakeisuutta ja tunteen välittömyyttä. Murhe tahtoo laulajan aivan maaksi musertaa, mutta hän alistuu nöyrästi Korkeimman johtoon *(Järven rannalla* ja varsinkin harrastunteinen *Sun tahtosi tapahtukoon)* ja nostaa siihen luottaen vielä päänsä pystyyn *(Pää pystyyn)*:

Pää pystyyn vaan!
Sä olet mies, et halpa mato maan!
Mi kohtaakin, ei s a a se sua sortaa,
Ei s a a se sortaa, saa ei maahan murtaa.
Pää pystyyn vaan!

Pää pystyyn vaan!
Ei Herra jätä lastaan milloinkaan.
Kun kuorman raskahan Hän päälles luopi,
Lujuuden, voiman, miehuudenkin suopi.
Pää pystyyn vaan!

Tämä harras, kohtaloon alistuva mieliala tekikin Suonion erittäin soveliaaksi uuden virsikirjan muovailemiseen, ja hänen ahke-

ran työnsä ansiota nykyinen virsikirjamme, joka v. 1886 hyväksyttiin käytäntöön, epäilemättä pääasiassa onkin. Hänhän oli toisen virsikirjakomitean miltei ainoa pätevä runoilija. — Mutta asuupa Suoniossa iso annos huumoriakin, joka käy kyllä ilmi hänen leikillisistä runonpätkistään. Sukkelimpia niistä on *Laiskuuden ylistys* ja *Lempi ja Lempo*, mitkä sanat hän usein muulloinkin asettaa vastakohdiksi:

Lempenä neitonen liehui, kaikki sydämet syttyi.
Miekkoinen, joka sen nai, Lemmon kekälen sai!

Suonion runokäännökset (Heinen *Lorelei*, Schillerin *Sukeltaja* v:lta 1859 ja *Louhikäärmeen tappaja*, muutamat Petöfin runot) todistavat verrattain helppoa kielen ja runomuodon vallintaa. Tämä ominaisuus oli hänelle suureksi hyödyksi myös siinä työssä, jonka hän suoritti Vänrikki Stoolin Tarinain »suomennoskomitean» ahkerana jäsenenä ja koko puuhan alkuunpanijana.[1] Suonion ohella ottivat tähän yhteistyöhön vv. 1867—77 osaa etupäässä Kaarlo Slöör, B. F. Godenhjelm, A. Rahkonen ja A. Tuokko sekä osittain myös V. Löfgren, P. Cajander, K. Suomalainen ja K. F. Eneberg (orientalisti ja ruotsinkielisten runoelmain sepittäjä). Siten saatiin v. 1877 Runebergin kansallinen merkkiteos 10-vuotisen työn jälkeen verrattain sujuvassa runoasussa lopullisesti suomenkielistenkin lukijain nautittavaksi. Tämän »komiteakäännöksen» pohjalla ovat myöhemmätkin muodostelut (P. Cajanderin 1889 ja O. Mannisen 1909) pääasiallisesti pysyneet.

Paraiten kuvastanevat Suonion runoilijaluonnetta hänen suorasanaiset *Kuun tarinansa*. Kehys on tekijän oman tiedonannon mukaan lainattu suurelta tanskalaiselta saturunoilijalta Andersenilta. Mahdollisesti myös Topeliuksen »Hopearahan kertomuksia» (Silfverpenningens berättelser, v:lta 1858) on vilahdellut tekijän mielessä. Kertoelmain lukukin on oikeastaan sattumalta sama kuin Topeliuksella. Aiheensa hän on ottanut milloin entisyydestä, milloin nykyisyydestä, konsa kotimaan, konsa ulkomaailman oloista. Ja yhtä herttaisesti kertoo ystävällinen kuu kaikkina 19 iltana (paitsi neljäntenätoista) näkemiään ja kokemiaan näiltä eri tahoilta. Kaik-

---

[1] Yksityisten runojen käännöskokeita oli kyllä jo ennemminkin tehty (Ahlqvist, Avellan, Blomstedt y. m.).

kialla on tekijä kutonut kertoelmiinsa vienon kuudanhämyisen tunnelman, joka tekee nämä »tarinat» varsin somiksi. Niitä voitaisiinkin nimittää suorasanaisiksi runoelmiksi. Monessa vallitsee harras isänmaallinen mieliala, vaikkapa tapaus sattuukin kaukana Suomesta. Niinpä toisena iltana kuu kertoo, kuinka Castrén kaukana Siperiassa kylmässä samojedilaiskodassa innokkaasti työskentelee Suomen kunniaksi; kymmenes ilta kuvaa Pohjolan nuorukaisen ankaraa koti-ikävää etelän tyttären luona; seitsemästoista vanhan savolaisukon ikävää Amerikassa Delaware-joen varrella. Neljäs ilta kuvaa liikuttavasti hallan tuhoa karjalaisessa uutismökissä Höytiäisen rannalla ja mökin isännän Saarijärven Paavon tapaista mielentyyneyttä. Kolmastoista vie lukijan Siikajoen taistelukentälle, jossa veriruusut lumella punottelivat ja kaatunutta sulhoaan itkevän neidon kyyneleet niitä kastelivat — kuva, jonka alkuosa — veriruusut hangella — tavataan samaan aikaan (1858) Fr. Cygnaeuksen runossa »Ruusut keväällä 1808», mitä Suonio ei sano tarinaa sepittäessään vielä tunteneensa. — Pitkä avio-onni, hellä äidinrakkaus, lapsen viaton riemu, Hussin uskonlujuus, germaanittaren isänmaan- ja vapaudenrakkaus, keskiajan juutalaisvainot, bjarmien ja viikinkien, karjalaisten ja suomalaisten taistelut, myrskyn tuhot merellä, ne kaikki antavat kuulle aihetta kuvailla hämyisiä näkyjään.

Suonion novelleista on pisin ja ansiokkain *Viimeinen Rekryytin-otto,* lemmenromantiikalla höystetty kuvaus Viipurin läänin venäläisajalta. Sievä on myös *Hollannin saaristossa.* Sen päätekijänä on romanttinen yhteensattuma isän ja kadonneeksi luullun pojan välillä.

Kaikkialla ohjasi Krohn-Suonion kerkeää kynää ihanteellinen, isänmaallinen henki ja tarkoitusperä. Koko olemukseltaan ja toiminnaltaan on Julius Krohn epäilemättä edustavin henkilö 1860- ja 1870-lukujen suomalaisuuden liikkeen henkisessä työssä.

Aleksis Kivi.

Hannikainen oli tosin jo 1840-luvulla pannut alkuun suomenkielisen näytelmän ja novellin, mutta niiden varsinainen luova perustaja oli sittenkin *Aleksis Kivi* eli *Stenvall,* kuten hänen virallinen

nimensä oikeastaan kuului. Kivi se vasta on suomenkielisen kaunokirjallisuuden ensimäinen suurempi nimi, sen yksilöllinen kantakivi. Hänen käsistään lähtevät suomenkielinen ja suomalaisperäinen sekä huvi- että murhenäytelmä ja romaani niin mahdikkaassa muodossa, että sellaista ei suomenkielin vielä oltu nähty. Muutenkin hän seisoo aivan yksinäisenä ilmiönä aikalaistensa kirjailijain keskellä. Hän ei, vaikkapa tahtoikin osaltaan olla mukana, kirjaillut mitään ohjelmallisia suomalaisuuden tarkoitusperiä silmällä pitäen, kuten esim. edellä kuvatut oppineet professorit ja tiedemiehet, vaan työskenteli pelkästään oman synnynnäisen luomisvaistonsa innoittamana. Hän on yksinomaan kaunokirjailija. Vieläpä hänen kohtalonsakin on oikea runoilijan kohtalo! Puutetta ja kärsimystä läpi elämän, sairautta ja hengen kuluttavaa tulta, oman ajan vähäksymistä ja jälkimaailman myöhäistä tunnustusta.

Myös taiteellisessa suhteessa Kivi on käänteentekevä ilmiö. Runebergin ja Topeliuksen merkkien alla kulkeneen ihannoivan, romantisoivan ja yleisiä tyyppejä luovan kuvaustavan rinnalle ja sijalle hän, samalla kuin edelleen säilyttää ihanteellisen pohjan, tuo oman täysin realistisen, tosiperäisen, yksilöitsevän taiteensa, joka juonti juurensa hänen luontaisesta taipumuksestaan ja välittömästä havainnostaan. Tällainen taide, etenkin kun sen esineeksi sattui juuri Kiven kotiseudun Nurmijärven silloinen karkea ja raaistunut, yksinpä naapuripitäjäinkin pelkäämä rotu, jota Kivi puolestaan ei huolinut liioin silata tai kaunistella, tuntui aikalaisista aluksi oudolta, ja vain ymmärtäväisimmät ja avarakatseisimmat sitä oikein tajusivat. Varsinkin Ahlqvist, joka oli tottunut paljoa hienompisyiseen savolaiskansaan ja muutenkin ihaili Runebergin siloisempaa kansankuvausta sellaisena kuin se esim. »Hirvenhiihtäjissä» esiintyi, joutui pois suunniltaan. Osaksi myös Kiven tavanmukaisista tyyli- ja kieliopin säännöistä piittaamaton kieli yhdessä mahdollisen kirjailijakateuden ja puoluesyiden kera — Kiven enimmät suosijathan kuuluivat »Santta Yrjänän lippukuntaan» — määräsi Ahlqvistin tuomion. Itse sanoo Ahlqvist »kirjallisen ja kielellisen omantuntonsa» ei voineen sallia, että Kiven teoksien »aatteellinen ja kielellinen ruokottomuus uhkasi sekä kirjallisuutta että kieltä». Siksipä varsinkin »Seitsemän veljestä» hänestä oli kerrassaan häpeäpilkku suomalaisessa kirjallisuudessa. Kuitenkaan ei Kivi mennyt »raakuudessa»

pitemmälle kuin esim. renessansiajan suuret mestarit Shakespeare ja Cervantes, joiden yhdessä raamatun ja Kalevalan kera tiedetään olleen hänen pääasiallisimmat kirjalliset esikuvansa. Ja näiden tavallahan Kivikin järeään realismiinsa, lähemmin katsottuna, liittää paljon myös mitä utuisinta romantiikkaa ja hienointa ihanteellisuutta, jotka sekaisin muodostavat aivan erikoisen Kiven-taiteen, mikä tosiaan aluksi voi monesta tuntua oudolta, ennenkuin on oppinut sen kauneusarvoja syvemmin tajuamaan.

Kiven taiteessa tuntuva vahva maalaiskylän tuoksu johtuu suoraan hänen kotiperästään.[1] Hän oli rahvaanlapsi, köyhän kyläräätälin poika Nurmijärven Palojoelta, ja syntyi 10 p. lokak. 1834. Suku oli köyhää nurmijärveläistä torppari- ja merimiessukua, johon satunnaisesta Helsingissä asumisesta oli tarttunut jonkun verran ruotsin taitoa ja tiedollista sivistystä. Näiden taitojen nojalla Aleksis Kiven isä (Eerik Juhana Stenvall) kohosi, räätälimestarin arvoon päästyään, kyläläistensä apuriksi kirjoitus- ja luvunlaskuasioissa. Hän oli viinaan menevä mestarismies ja muuten juroluontoinen. Vaimo (Anna Stiina Hamberg, sepän tytär Tuusulasta) kuuluu miestään taltutelleen m. m. riisiveden juottamisella — keino, jota Martta »Nummisuutareissa» käyttää viinalle altista Topiasta kohtaan. Muuten äiti oli toimelias nainen, perheen hyvä henki. Lapsiinsa, joista Aleksis oli nuorin neljästä veljeksestä, hän istutti jumalanpelkoa ja raamatun tuntemista. Siitä kai onkin peräisin Kiven perehtyminen ja mieltymys raamatun runouteen. Jo lapsena Aleksis kuuluu kotituvan seinälle tervalla kuvanneen taivaan ja helvetin. Ikäistensä kesken hän esiintyi kirkonrakentajana, pappina ja maanmittarina osottaen siten lahjakkaisuuttaan. Vastenmielisen räätälintyön sijasta kului pojan aika hupaisemmin metsiä samoillessa, kiekkoa lyömässä ja vanhoja tarinoita kuulemassa. Täten kertyi hänen herkkään mieleensä viljalti kotoisia ja kyläisiä kuvia ja vaikutelmia.

Ensimäiset opinalkeet sai Aleksis osaksi isältään osaksi Nurmijärven silloiselta kiertokoulumestarilta *Malakias Costianderilta*, joka

[1] Kivi on muuten suomenkielisistä kirjailijoista, kuten odottaa sopiikin, se, jota enimmin on käsitelty ja tutkittu. Varsinkin *E. Aspelin-Haapkylä* ja *V. Tarkiainen* ovat Kiveä paljon selvitelleet. Heidän y. m. kirjoituksia on alempana otettu huomioon, mikäli on katsottu siihen syytä olevan.

muutenkin on tunnettu kirjallisista harrastuksistaan ja epäilemättä on osaltaan vaikuttanut oppilaansa ja myöhemmän kesätoverinsa samanlaatuisten taipumusten heräämiseen.[1] 12-vuotiaana Kivi lähetettiin Helsinkiin kouluun, oppi siellä ensin erään vanhan merikarhun Granbergin luona ruotsia ja kävi ala-alkeiskoulun läpi, mutta lopetti koulunkäyntinsä yläalkeiskoulussa varattomuuden, kyllästymisen ja sairaalloisuuden vuoksi kesken jo syksyllä 1852. Kivi luki tämän jälkeen, vaikkapa terveys olikin perin horjuva, yksityisesti velkarahoilla Helsingissä ja maalla, sai viimeisen voitelun eräässä »ylioppilasleipomossa» ja pääsi vaivoin ylioppilaaksi joulukuussa 1857. Vasta vuotta myöhemmin, kevätlukukaudeksi 1859, hän kirjoittautui yliopiston nimikirjaan, mutta säännöllisiin opinnoihin, joiden äiti oli toivonut johtavan saarnatuoliin, hänellä ei ollut varoja eikä halua. Näkyy hän sentään käyneen m. m. Cygnaeuksen ja Lönnrotin luennoilla. Loma-ajat hän edelleen vietti kotosalla kuljeskellen hermostoaan vahvistaakseen metsissä tai pyydellen kaloja ja krapuja tai kuunnellen vanhoja tarinoita. Kiven kiintymys metsään ja luontoon sekä yksinäisyysrakkaus ovat näiltä retkiltä peräisin.

Jo koulupoikana lienee Kivi kynäillyt, m. m. erään pienen jutelman, johon hänelle antoi aiheen maitoruukkua kantavan tytön kaatuminen alamäessä ja ruukun särkyminen. Ainoa säilynyt teelmä siltä ajalta (1850-luvun alusta) lienee tuo pieni idyllimäinen kertoelma *Koti ja kahleet*, jossa Kiven runouden peruspiirteet jo selvästi nä-

[1] Mainittu *Costiander*, kotoisin Hämeenkyrön Kostulasta — siitä nimi — oli syntynyt 1815 ja ylioppilaaksi tultuaan 1839 ruvennut Nurmijärven koulumestariksi, pysyen siinä virassa kuolemaansa saakka 1870. Hän on sepitellyt omintakeisia runokokeita, joista mainittakoon pieni laajuuteen perustuvaan kuusmittaan kyhätty kertomarunontapainen *Jaako, Kyröskosken poltissa kerran* (1848), ja suomentanut Runebergin *Hirvenampujat* (Suomi 1855), Virgiliuksen *Aeneis*-eepoksen ensi laulun (Suomi 1858), Auerbachin novellin *Juoseppi lumessa* (1863) ynnä muutamia hengellisiä kansan- ja lastenkirjoja.

Toinen mainitsemisen arvoinen samanaikuinen kertomarunon yrittelijä oli ylioppilas *Thure Juhana Dahlberg* (synt. Pielavedellä 1836, kuollut jo 1870, suoritettuaan sitä ennen tuomarintutkinnon), joka Kalevalan-mitalla v. 1862 julkaisi 28-runoisen (4226 säettä) kokoelman *Runoja Herkules uroosta*. Kalevalan jälkeen se on laajin kertovainen esitys vanhalla runomitalla, mutta muuten runolliselta arvoltaan aivan mitätön, enimmälti vain kuivasti ja puisevasti runomittaan puettua proosaa. Dahlbergin tarkoitus olikin enemmän siveellinen ja uskonnollinen kuin runollinen. Hän on myös suomentanut Björnsonin novellin *Iloinen poika* (1862), ja Kneiselin näytelmän *Viuluniekka* (1863), »molemmat erittäin sujuvalla ja luontevalla kielellä», kuten Julius Krohn niistä sanoo.

kyvät. Myös ruotsiksi Kivi tähän aikaan sommitteli pieniä kyhäelmiä, joista eräs näytelmänkoe osui hänen koulurehtorinsa Fr. Cygnaeuksen nähtäviin ja käänsi tämän suurmiehen huomion köyhään kirjailijan-alkuun. Teelmä lienee ollut joko joku ranskalais-aiheinen komedia tai luultavammin »Nummisuutarien» alkuluonnos *Bröllopsresan* (Häämatka). Luullaanpa Cygnaeuksen osaltaan kehoittaneen Kiveä kirjailemaan suomeksi ja kenties muutenkin vaikuttaneen hänen kirjallisten harrastustensa suuntaan.

Säännöllisten tutkintolukujen sijasta Kivi koulussa opitun ruotsin taitonsa avulla — muita vieraita kieliä hän osasi perin vaillinaisesti — perehtyi ruotsalaisissa käännöksissä maailmankirjallisuuden suuriin mestareihin. Niistä varsinkin Shakespeare ja Cervantes olivat hänelle rakkaita. Sanotaanpa hänen osanneen ulkoa pitkiä kohtauksia Shakespearen näytelmistä. Myös raamattu ja Kalevala olivat hänen mielikirjojaan; historiaakin hän kuuluu halulla lukeneen. Näin hän »lavensi mielikuvituksensa piiriä» — tarkoitusperä, johon hän kehoittaa erästä ystäväänsä hyviä kirjailijoita lukemalla pyrkimään. Helsingissä Kivi seurusteli varakkaan räätälimestarin Albin Palmqvistin perheessä ja sai perheen kieliä taitavalta Albina nimiseltä tyttäreltä lainaksi suurten ulkomaisten runoilijain teoksia.[1] Muuten Kiven helsinkiläinen tuttava- ja toveripiiri oli hyvin pieni eikä hän köyhänä ja ujona maalaisnuorukaisena koskaan koteutunutkaan pääkaupungin seuraelämään. Sitäpaitsi hänen herkkä taipumuksensa väkijuomiin vei hänet usein vähemmän sopivaan seuraan sekä vieroitti hänestä hänen todellisia ystäviään ja auttajiaan, joista Kiven käytös ja esiintyminen näkyy monesti tuntuneen kyllästyttävältä.

Eräs kirjallinen palkintokilpailu, jonka Suomal. Kirjall. Seura tuntemattomalta lahjoittajalta (konsuli N. Kiseleffiltä) saamallaan apurahalla v. 1858 oli julistanut suomenkielisistä näytelmistä, sai Kiven koettamaan onneaan. Hän kirjoitti (1859) Kalevala-aiheisen murhenäytelmän *Kullervo* ja voittikin sillä v. 1860 luvatun palkinnon (150 rpl.).[2] Tosin arvostelulautakunta teki paljon muistutuksia

---

[1] Ks. *Eliel Aspelin*, 9 A. Kiven kirjettä eräälle ystävälle. Liitto III 1904.

[2] Muina kilpailijoina olivat Pietari Hannikainen ja Kaarlo Slöör (Santala) käännösnäytelmillä.

aiheen hallitsemista, sankarin luonteen käsittämistä, tyyliä, kielenkäyttöä ja paikoittaisia runosäkeitä vastaan, mutta arveli sittenkin, että teos oli »erinomainen sattuma Suomen kielen ja kirjallisuuden alalla» ja että sen tekijällä oli »toivollinen tulevaisuus Suomen kirjallisuudessa». Tehtyjen muistutusten johdosta Kivi — tätä nimeä hän nyt rupesi käyttämään kirjailijanimenään, vaikka ei muutoin sallinut itseään Kiveksi kutsuttavan — sitten kokonaan uudesti muovaili näytelmänsä läpeensä suorasanaiseen muotoon, ja sellaisena *Kullervo* v. 1864 painettiin Suomal. Kirjall. Seuran toimittamaan »Näytelmistöön». Aiheen valinnassa oli Kiveä kenties ohjannut Fr. Cygnaeuksen ennen mainittu kirjoitus »Kalevalan traagillisesta aineksesta» v:lta 1853, missä Cygnaeus lähemmin selvittelee Kullervo-tarun luonnetta ja osottaa sen kelpoisuuden draamalliselle käsittelylle.

1860-luvun alussa Kivi jättää yliopiston ja päättää kokonaan antautua kirjailijaksi. Siihen häntä luonto veti, niin huono kuin suomenkielisen kaunokirjailijan aineellinen asema tähän aikaan olikin. Itse hän myöhemmin laski ansainneensa kirjailullaan keskimäärin 200 mk vuodessa! Loma-aikoina hän usein oli oleskellut vanhimman veljensä Juhanan luona ruotsinkielisessä Siuntiossa, missä veli oli arentimiehenä. Täällä tutustui häneen eräs lämminsydäminen nainen, neiti Charlotte Lönnqvist. Hän oli itse vähävarainen ja muuten umpiruotsalainen, mutta tahtoi siitä huolimatta osaltaan tukea Kiven kirjallista toimintaa antamalla hänelle vapaan asunnon ja ruoan. Muutamat helsinkiläiset ystävät (Cygnaeus, Krohn, Bergbom y. m.) olivat myös puolestaan köyhän kirjailijan tukena aineellisissa asioissa.

Täällä Siuntiossa, jonne hän v. 1863 vakinaisesti asettui, Kivi nti Lönnqvistin suojattina asuskeli vuosikymmenen loppuun saakka, oleskellen vain tilapäisesti asiainsa vuoksi Helsingissä. Ja täällä hän kirjoitti myöhemmät teoksensa, jotka tiheänä sarjana nopeasti seurasivat toisiaan. Niistä monet jäivät julkaisemattakin. Ensinnä ilmestyi v. 1864 »tekijän omalla kustannuksella» — oikeastaan kuitenkin Kaarlo Bergbomin hankkimilla rahoilla[1] — verraton kansan-

[1] Kivi oli sattumalta tavannut ennestään hänelle tuntemattoman Bergbomin ja maininnut tälle olevansa epätietoinen, miten saisi kustannetuksi näytelmänsä painosta. Silloin Bergbom hankki hänelle tarpeel-

komedia *Nummisuutarit*, josta Fr. Cygnaeus kirjoitti syvällistä ymmärtämystä henkivän arvostelun ja edelleen vaikutti siihen, että valtion ensi kertaa (J. V. Snellmanin alotteesta) jakama kirjailijapalkinto 2500 mk — jota toiselta taholta oli esitetty annettavaksi »lupaavalle kirjailijalle» J. L. Runebergille! — annettiin Kivelle. Se tosin pian hupeni vanhain velkain maksuun. Sitten seurasi Kirjall. Kuukauslehdessä pikkukomedia *Kihlaus* ja Kiven omalla kustannuksella runovihkonen *Kanervala*, molemmat 1866. Vuosi 1867 toi ilmoille murhenäytelmän *Karkurit*, jossa Kivi arvostelujen johdosta ja tuttavainsa kehoituksesta oli ryhtynyt kuvaamaan hänelle tuntemattomia korkeampia säätyluokkia samoinkuin yksiin aikoihin valmistuneessa, painamatta jääneessä murhenäytelmässä *Canzio*. Samana vuonna ilmestyi myös pieni lyyrillinen idyllinäytelmä *Yö ja päivä*. Senjälkeen valmistui Kiven raamattuun mieltymistä todistava pieni itämainen idylli, näytelmä *Lea*, jonka Viipurin Suomal. Kirjall. Seura v. 1869 painatti »Näytelmiä» sarjaansa, ja vihdoin Kiven pääteos, romaani *Seitsemän veljestä*, joka oli ollut vuosikausia tekeillä ja jonka hän kuuluu kirjoittaneen uudelleen ainakin kolmasti. Sen painatti Suomal. Kirjall. Seura v. 1870 vihkoina tilattavaan, Julius Krohnin huolehtimaan »Novellikirjastoonsa», mutta Ahlqvistin murhaavan arvostelun johdosta rohkeni erikoisteoksena laskea kirjakauppoihin vasta v. 1873. Tekijälle maksoi seura romaanista tekijäpalkkiota 700 mk (»Kullervosta» oli seura maksanut 500 mk).

Mutta samaan aikaan, vuoden 1869 lopulla, Kiven ruumiillinen ja henkinen tila rupesi nopeasti rappeutumaan. Kouluajoilta periytynyt heikkohermoisuus, jota yksinäinen, iloton ja epäsäännöllinen runoilijaelämä, hermoja kuluttava työ, väkijuomiin taipumus, alituinen puute ja arvostelun tylyys yhä lisäsivät, kasvoi siinä määrässä, että se uhkasi kirjailijaparan järkeä. Omien sanainsa mukaan hän oli vuodet 1867—68 elänyt Siuntiolla »melkein kuin vanki tornissa», ja hänen sydäntänsä oli muka jo yli 20 vuotta »paistettu joka päivä hiljaisella tulella». Päästäkseen olemasta neiti Lönnqvistille rasituksena hän v. 1869 oli aikonut antautua ihailemalleen maanviljelysalalle, mutta heikko terveys tuli esteeksi. Lopulta hän ei jaksa luoda

liset rahat. Siitä alkoi K:n ja B:n harras ystävyys. — Ks. *Eliel Aspelin-Haapkylä*, Suomalaisen Teatterin Historia 1, s. 42—43.

enää omintakeisesti, vaan hänen hyvät ystävänsä Kaarlo Bergbom ja Emil Nervander antavat hänelle valmiin, Nervanderin alkujaan suunnitteleman aiheen, josta Kivi, kolmekertaisen uudistelun jälkeen, muodosteli viimeisen sairaalloisen näytelmänsä *Margaretan*, mikä Fr. Cygnaeuksen kirjoittamalla esipuheella varustettuna painettiin syksyllä 1871. Silloin oli kirjailijan järki jo sumentunut. Koko kesän 1870 oli alituinen verensyöksy päähän ja päänsärky häntä vaivannut ja jouluksi tila yhä paheni. Kevättalvella 1871 sairas runoilija tuotiin Helsingin Uuteen klinikkaan ja siirrettiin sieltä kesäkuun alussa Lapinlahden mielisairaalaan, jossa hän oli vuoden loppuun.[1] Parantumattomaksi julistettuna hänet vietiin vaivaishoitolaisena Tuusulaan veljensä, räätäli Albert Stenvallin luo, jolle Nurmijärven kunta maksoi hoidosta 5 tynnyriä jyviä vuodessa. Täällä veljen mökissä kuolema vihdoin teki lopun runoilijaparan kärsimyksistä 31 p. jouluk. 1872. »Minä elän», hän lausui omaisilleen viime sanoikseen, juurikuin ennustaen teoksiensa kautta alati elävänsä. — Muutamia päiviä myöhemmin pieni helsinkiläinen ystäväjoukko kätki hänet Tuusulan kirkkotarhaan, jonne myöhemmin (1877) hänen haudalleen samain ystävien toimesta pystytettiin yksinkertainen muistokivi. Eräs hautajaisjoukosta (E. A. Forssell) piirsi Kivi-vainajasta muotokuvan, joka lieneekin ainoa alkuperäinen.

Aleksis Kiven *Valitut teokset* painatti Suomal. Kirjall. Seura esimiehensä Yrjö Koskisen kehoituksesta kahtena nidoksena vv. 1877—78. Julkaisemisen toimitti maisteri B. F. Godenhjelm. Mukaan oli otettu ennen painamattomista pikkunäytelmä *Leo ja Liina* ja edellä mainittu, luultavasti kouluaikainen kertoelma *Koti ja kahleet* sekä *Valittuja runoja*, joihin oli liitetty pari ennen painamatonta. Uusi painos ilmestyi 1897. Kiven peruista julkaisi toht. A. V. Forsman (Koskimies) v. 1904 pienen idyllirunoelman *Paimentyttö*. »Seitsemästä veljeksestä», jota Kirjall. Seuran »normaalipainoksessa» oli hieman »siistitty», julkaisi kustantaja Yrjö Weilin v. 1908 komean, Aksel Gallén-Kallelan kuvittaman loistopainoksen, missä on tarkasti seurattu 1870-vuoden painosta. Samasta teoksesta on olemassa myös Samuli S(uomalaise)n nuorisoa varten toimittama lyhennetty

---

[1] Lapinlahden lasku $\frac{1}{6}$—$\frac{31}{12}$ 1871 teki 184: 04 mk; siitä Julius Krohn $\frac{28}{1}$ 1872 suoritti 120 mk. — Ks. *Eliel Aspelin-Haapkylä*, Aleksis Kiven viimeisestä ajasta ja kuolemasta, Aika 1907, siv. 130 ja seur.

laitos. Kouluja varten on Kiven teoksista julkaistu erikoispainoksia.[1]

Odottaisipa että kohtalon kovuus olisi Kivestä jos kenestä tehnyt synkänkatkeran pessimistin, mieskohtaisen elämäntuskan runoilijan, oman kärsivän »minänsä» julki huutajan. Siihenhän Kiven kaikki ulkonaiset edellytykset viittasivat. Mutta mikä omituinen vastakohta! Tämä kohtalon kolhima, sisäisesti särkynyt runoilija on sittenkin täysin ulkokohtainen, viileä ja tyyni elämänkuvailija, vieläpä laadussaan suurimpia humoristeja, suomenkielisen kirjallisuuden toistaiseksi suurin. Tässä suhteessa hän paljon muistuttaa henkistä sukulaistaan ja aikalaistaan, suurta alasaksalaista humoristia Fritz Reuteriä. Omista ulkonaisista kärsimyksistään ja sisäisistä taisteluistaan huolimatta molemmat kohoavat taiteessaan juurikuin oman itsensä yläpuolelle ja sieltä hartaalla ymmärtävällä osanotolla ja näkemyksiinsä sulautumisella tarkastelevat elämän moninaisia muotoja sekä luovat kotoisesta ympäristöstään ilmieläviä henkilökuvia, joiden arkipäiväisen karheuden ympärillä väikkyy lämmin ihanteellisuuden henkäys. Verrattain harvoin, kuten esim. »Kullervossa» ja runossa »Ikävyys», puhkeaa Kiven runoudessa oma katkera elämäntuska ilmi, mutta puhkeaakin silloin viiltävällä voimalla. Kullervon kaameihin tuskanpurkauksiin Kivi epäilemättä on runoillut koko joukon omaa itseään, sillä muistuttihan hänen elämänkohtalonsa jossakin määrin maailman murjoman Kullervon kohtaloa. Ehkäpä juuri tuo kohtalon satunnainen sukulaisuus yhdessä Cygnaeuksen ennenmainitun kirjoitelman kera kiinnitti Kiven huomion tähän synkkään taruun. Vielä mieskohtaisempi tuskan sävel soi yksinäisessä *Ikävyys*-runossa. Sitä sopiikin pitää Kiven oman personallisen elämäntuskan huippuilmauksena:

Mi ikävyys,
Mi hämäryys sieluni ympär'
Kuin syksy-iltanen autiomaall?
Turha vaiva täällä,
Turha onpi taistelo
Ja kaikkisuus maailman, turha!

En taivasta
Ma tahdo, en yötä Gehennan,
Enp' enään neitosta syliini suo.
Osani vaan olkoon:
Tuskast' tietämisen pois,
Kaikk' äänetön tyhjyys olkoon.

---

[1] Kiven jälkeenjääneitä, julkaisemattomia teelmiä ovat: 5-näytöksinen murhenäytelmä *Canzio* (osaksi painettu »Suomalainen näyttämö» nimi-

Samoin runossa *Torninkello* Kivi puhkeaa omakohtaiseen arvosteluun ihmisonnen mitättömyydestä:

Mihin vertaan ihmisonnen?
Mikä onpi ilo tääll'?
Päivän paiste pilven rei'äst'
Autiossa korvessa.

Myös hänen kirjeissään ja siellä täällä hänen muissakin teoksissaan, varsinkin »Karkureissa» ja »Seitsemässä veljeksessä», soi joskus voimakkaasti elämän mitättömyyden ja kuoleman kaipuun surumielinen sävel, halu tuonelan unhotusta antavaan taloon. Mutta sittenkin Kiven elämänkatsomus yleensä oli valoisa ja sovinnollinen, jopa siinä määrässä, että häntä on voitu kutsua aivan erityisesti »sovinnon runoilijaksi».[1] Kiven teoksissa seuraa verisen vihan ja riehuvien ristiriitojen jälkeen aina valoisa, sovinnollinen loppu, luja luottamus siveellisten voimien voittoon. Hyvän voima on suurempi kuin pahan. Hän ei juuri koskaan satiirikon kylmällä ivalla pitele oloja ja ihmisiä, kuten olisi syytä häneltä odottaa. Ainoita merkkejä siihen suuntaan ovat esim. Jukolan Juhanin mielenpurkaukset pappeja ja virkamiehiä vastaan. Hänen valoisa maailmankatsomuksensa näkee pahan olevan epäoleellista, ohimenevää, hyvän sen sijaan oleellista, lopullista. Ja tällainen avoin elämänkatsomus se vapauttaa ja avartaa hänessä synnynnäisen huumorin, joka itsetietoisen rehevänä ja muhoilevana, ketään purematta ja polttamatta, levittää ymmärtävän hymynsä hänen kuvaustensa yli. Epäilemättä hänen mielirunoilijansa Shakespeare ja Cervantes osaltaan esimerkillään ovat saattaneet Kivessä itsessään hersyvän huumorin suonen vuolaasti pulppuamaan, niin että siitä on tullut yksi Kiven taiteen päätunnusmerkkejä. Huumori oli ennen Kiveä verrattain tuntematon suomalaisessa kirjallisuudessa, mutta noilta renessansiajan mestareilta Kivi oppi pitämään sitä arvossa. Omasta puolestaan hän näkyy pitäneenkin »suomalaista talonpoikakansaa humorillisimpana

---

sessä julkaisussa 1897), 4-näytöksinen komedia *Olviretki Schleusingenissä*, 2-näytöksinen näytelmä *Selman juonet*, katkelma näytelmästä *Alma* ja joukko runoja. Kiven itsensä hävittämiä tiedetään olleen: näytelmät *Sankariteos* ja *Jäähyväiset* (= Leo ja Liina) sekä eräs pieni komedia, novelli *Riika* ja kertomaruno *Kaski*.

[1] Niin esim. F. Perander muistopuheessaan. Kaikuja Hämeestä III, 1878.

kansana maailmassa», koska juuri sillä »on se syvin sisällisyys» ja huumorin perustana »yksi hyvä, mutta vahva ja terve sydän».[1]

Osaltaan ehkä myös tuo kova kohtalo, jonka alla runoilija ponnisteli, sai hänen luomaan valoisia elämänkuvia. Runouden taikavoimalla hän pakeni mielessään kangasteleviin kaukonäkyihin unhottaakseen niissä hetkeksi katkeran todellisuuden. Sovinto, rauha ja sopusointu ovat alati hänen ihanteitaan ja kesäisen sunnuntaiillan pyhäinen idyllinen rauha niin luonnossa kuin ihmismielissä sen vertauskuva. Se ihanne, joka ennen muita näkyy täyttävän köyhän ja kodittoman runoilijan mielen, on oman, riippumattoman ja rauhallisen maalaiskodin kaunis kuva. Vapaa maamies omalla vapaalla mannulla, raikkaan luonnon keskellä, ympärillään »hyvä puoliso ja kuuliaiset lapset» — siinä ihanne, joka vähän väliä palautuu Kiven teoksissa hänen esikoisnovellistaan »Koti ja kahleet» aina »Seitsemään veljekseen» saakka. Sitä julistaa Eerikin vanha isä (Koti ja kahleet), Kullervo, Karri (Nummisuutarit), Pauli (Karkurit), Anton (Leo ja Liina), Jukolan Aapo y. m. Se esiintyy havainnollistettuna kuvana hänen runoelmissaan (esim. *Lintukoto* ja varsinkin *Uutistalon perhe)*; samoin mainitun esikoisnovellin ja »Seitsemän veljeksen» lopussa. Lyhyimmin ja keskitetyimmin Kivi on lausunut tämän ihanteensa kauniin runonsa »Uutistalon perhe» lopussa:

Onnen myyri on se miesi,
Kellä oma tanner on,
Ystäväinen vieressänsä
Povell' armaan synnyinmaan.

Uutisviljelijässä, joka terveellä voimalla kaataa koskematonta korpea pelloksi ja niityksi, Kivi näkee mieleisensä miehen (vrt. esim. runoa *Mies* »Kanervalassa»). Senpävuoksi Jukolan villit veljeksetkin ovat lopulta rehtimiehiä, koska korpea muokkaavat ja siten »armaan synnyinmaan» viljelystä edistävät. Kivi on suomenkielin ensimäinen suuri luonnon, maalaiselämän ja maanviljelyksen runoilija, suomalaisten Virgilius. Hänessä on suomalaisen uutisviljelijän vahva luonnontaju ja maantunto, joka pienestä kotikonnusta vähitellen laajenee koko synnyinmaata syleileväksi, kuten hän Jukolan Eerosta niin

[1] Ks. *V. Tarkiainen,* Aleksis Kiven »Seitsemän veljestä», siv. 98.

kauniisti lausuu. Ja *Karkureissa* synnyinmaan ihanuus loihditaan esiin yhtä ihanin säkein:

Ja taivas selkii, kotomäen kuuset
Taas kärkiänsä hiljaa kastelevat
Siniyden korkeahan merehen.
Lännessä päivän kultatähti paistaa
Ja metsä kiiltää sateen pisarista!
Niin ottaa meitä vastaan synnyinmaa
Kuin äiti ilon kyynel poskellansa. —

Sa maa, sa tuhansien kunnasten
Ja laaksoin maa, nyt hyvästi sun jätän.
Sua lemmin. Ken ei lemmi synnyinmaataan?
En teitä unohda, te vuoret harmaat,
Te ahot kiviset ja käpykankaat
Ja korvet synkät, joissa haukat kirkuu.

Kiven isänmaallisuus ei ole sellaista käsitteellistä, ylimalkaista, ihannoivaa laatua kuin hänen aikalaistensa; se juontaa juurensa suorastaan synnyinmaan luonnosta ja kamarasta ja sitä muokkaavasta kansasta. Ne kaikki ovat hänen välittömiä tuttujaan. »Te ahot kiviset ja käpykankaat» — siinä Kiven synnyinmaankuvan kehys, sisällyksenä uutisviljelijän työ. Hänessä on paljon yksilöllistä »metsien miestä», korveneläjää, oikein aito suomalaisessa merkityksessä, ja senpävuoksi hän niin hellin käsin kuvailee Jukolan veljesten vapaata metsäläiselämää. Siinä epäilemättä kajastelee Kiven oma perisuomalainen olotilan ihanne, mutta hän antaa sen sittenkin vaikkapa haikein mielin väistyä syrjään uudenaikaisen yhteiskunnan, yhteistuntoisen viljelyksen tieltä. Jukolan veljekset palajavat eristäytyneestä metsäläiselämästään yhteiskunnan hyödyllisiksi jäseniksi, isänmaansa kansalaisiksi; runoilija avartaa yksilöllisen vapausihanteensa yhteiskunnalliseksi, kokien tosin edelleen säilyttää sille mahdollisimman suuren riippumattomuuden.

Kiven runolliset ihanteet johtuvat epäilemättä suoraan hänen maalaisverestänsä ja maalaisympäristöstänsä. Hän oli monin sitein kasvanut kiinni terveeseen maalaiskamaraan ja kuin satujen jättiläinen imi siitä itseensä uusia luomisvoimia. Kaupunkilaiselämä ja hienostunut seurasivistys pysyivät hänelle vieraina. Jopa hän niistä joskus, kuten esim. Jukolan Juhanin ja Timon suilla, laskee pientä

pilaakin. Kivi onkin voimallisin, tehoisin, milloin hän pysyy kiinni omassa kotikyläisessä kamarassaan. Kuta kauemmaksi hän siitä irtautuu, sitä verettömämmiksi, haamumaisemmiksi käyvät hänen henkilönsä ja kuvauksensa. Ajatelkaamme vain toiselta puolen *Nummisuutarien*, *Kihlauksen* ja *Seitsemän veljeksen* eläviä, täyteläisiä henkilökuvia ja toiselta puolen *Karkurien*, *Canzion* ja *Margaretan* epätodellisia haamuja. Edelliset ovat nähtyjä ja elettyjä, jälkimäiset kirjoista opittuja. Jopa pelkkä paikan siirros kotikylän ulkopuolelle, kuten maalaisnäytelmässä *Yö ja päivä*, joka tapahtuu Saimaan rannoilla, heikontaa Kiven runoilijanäkemyksen välitöntä havainnollisuutta. *Lea* tosin on jossakin määrin poikkeus, mutta siinä on Kivellä ollut syvällinen raamatuntuntemus näkemystä elävöittämässä. Tästä vahvasta paikallistunnosta johtuu myös Kiven aihepiirin suuri suppeus. Samantapaiset juonet, henkilökuvat ja kohtaukset toistuvat hänellä tuon tuostakin, jopa samantapaiset palojokelaiset puheenparretkin, vieläpä kohdissa, joissa niitä vähimmin odottaisi. Varsinkin »Kullervo», »Nummisuutarit» ja »Seitsemän veljestä» tarjoovat useita sellaisia vertauskohtia. Luusto hänen parhaissa teoksissaan on nähtävästi todellisuuden pohjalta koottu, lihasto ja veri sen sijaan runoilijan omaa vapaata muodostelua.

Tutustuttuamme näin Kiven runouden peruspiirteihin käymme nyt lyhyesti tarkastamaan hänen eri teoksiaan.

Kiven päätuotanto kuuluu näytelmän alalle, mutta hänen pääteoksensa, Kiven runouden täyteläisin ilmaus, on sittenkin hänen suuri romaaninsa »Seitsemän veljestä», jota hän itsekin näkyy pitäneen rakkaimpana lapsenaan, siihen enimmän työtä ja aikaa uhraten. Näytelmän alalla hän kyllä alotti murhenäytelmällä ja osotti siinä luontaista kykyään, mutta sittenkin huvinäytelmä luonnekomedian muodossa oli hänen vahvin puolensa. Kolmantena näytelmälajina voisimme pitää Kiven lyyrillisiä »idyllinäytelmiä» sellaisia kuin *Yö ja päivä* ja *Lea*. Näytelmän tekotavassa on Shakespeare ollut hänen oppi-isänsä; sen kyllä selvästi huomaa varsinkin Kiven murhenäytelmistä, joihin Shakespearen tapaan on sovitettu koomillisiakin henkilöitä ja kohtauksia. Cervanteen mainiosta »Don Quijotesta» hän kai on oppinut romaanin leveää eepillistä rakennetta. Mahdollisesti Shakespearen »Hamlet» jo mainittu-

jen vaikutelmien ohella on myös antanut Kivelle sysäystä samansukuisen Kullervo-aiheen valitsemiseen, vaikkapa Kivi »Kullervossaan» onkin jättänyt sukukostomotiivin verrattain syrjään. Ainakin »Karkurien» juoni näyttää epäämättömästi sommitellun Shakespearen »Romeon ja Julian» mukaan. Sen sijaan »Don Quijote» tuskin on varsinaisesti vaikuttanut »Seitsemän veljeksen» juoneen, vaikkapa tuulentupien takaa-ajo molemmissa tarjookin satunnaisen vertauskohdan. Homerokselta tai ehkä sittenkin lähinnä Runebergiltä (»Hirvenhiihtäjistä») hän on oppinut eepillisten vertauskuvien käyttöä ja raamatusta omituista lausepoljentoa ynnä kuvakieltä.

Kiven jylhin, suurisuuntaisin näytelmä on *Kullervo*, tuo ensimäinen yritys käsitellä Kalevala-aihetta uudemmassa kirjallisuudessa ja siis jo kirjallisuushistorialliselta kannalta merkillinen teos, uuden uran avaaja. Kalevalan taru on sellaisenaan epäilemättä enemmän eepillinen kuin draamallinen eikä Kivi »Kullervossaan» ole voinutkaan sen eepillistä luonnetta täysin voittaa. Siitä huolimatta Kullervo on varsin merkittävä yritys ja etenkin Kivelle luonteenomainen. Todellisuusvaistonsa mukaisesti Kivi on siirtänyt Kalevalan tarumaailman, paria poikkeusta (äidin haamua ja Herakleen tarinaa muistuttavia Ajatarta ja Sinipiikaa) lukuunottamatta, arkipäiväiseen talonpoikaismaailmaan, jossa selvästi tuntuu järeät nurmijärveläiset piirteet. Itse Kullervosta on tehty näytelmän keskus siinä määrin, että muut henkilöt Kullervon rinnalla ovat pelkkiä kääpiöitä. Ja saadakseen Kullervon voimallisen olemuksen koko jylhyydessään esiin hän taitavasti Shakespearen tapaan on Kullervon vastakohdiksi asettanut sellaisia henkilöitä kuin orjankohtaloonsa tyynesti alistuvan Kimmon ja kerskuri-pelkuri Nyyrikin. Kiven Kullervo on syntynyt sankariksi, mutta veljesvihan johdosta joutunut halvaksi orjaksi. Tämä häväistys ynnä sen ilkkuva ilmaus, otsaan poltettu orjan merkki, ne alati herättävät Kullervossa pikaisen vihan ja koston vimman. »Viheliäiseksi orjaksi» sättiminenpä saattaa Kullervon äkkiä työntämään veitsensä tyngän Ilmarin emännänkin rintaan, jopa uhkaamaan kuolemalla omaa isäänsäkin. Siinä on pääperustelu Kullervon koko luonteelle ja toiminnalle, jotka molemmat ovat yhtä kiivaita ja riehakkaita; teko seuraa hänellä tavallisesti ajatusta — siis toisin kuin epäröivällä Hamletilla. — Kul-

lervolla on ollut kauniita, aito Kivimäisiä haaveita: asua iloisena vapaitten metsien suojassa »Kalervon avarassa pirtissä, joka keskellä peltoja lakealla kunnaalla seisoi», ja suorittaa suurtöitä Kalevan kansan hyväksi. Mutta veljesvihan uhrina hän tuntee olevansa niin ahtaalla kuin vanki teräsvuoren uumenissa — siinäkin epäilemättä kajastus runoilijan omasta kohtalosta. Kaamean jylhin sanoin, kuvin ja vertauksin, jollaisia tuskin lienee suomenkielin ennen ja jälkeen kirjoitettu, Kullervo purkaa ilmi katkeria mielialojansa jumalia, ihmisiä ja omaa itseänsä kohtaan. Hänessä on jotakin kahlehditun Prometheuksen tapaista titaanimaista uhmaa ja tuskaa. Mutta hänenkin paatuneessa hirviönsydämessään liikkuu joskus helliä, aito inhimillisiä tunteita, suru siitä, että elämänsä oli turhaan mennyt, katumuksen sekainen kammo tuhotöiden tähden ja hämärä pelonsekainen aavistus haudantakaisesta olosta, jonne hän pelkää orjan merkin yhä itseään seuraavan. Nämä inhimilliset vastakohdat antavat Kullervon luonteelle draamallista tehoa, joskin liialliset sanatulvaiset tunteenpurkaukset, jotka johtavat mieleen Schillerin »Rosvot» ja saksalaisen »Sturm und Drangin», paikoin hiipovat likeltä luonnottomuuden ja epätodellisuuden rajoja. Juurikuin lieventääkseen jylhyyttä ja kaameutta Kivi on Shakespearen esikuvan mukaan sovitellut väliin koomillisia henkilöitä ja kohtauksia, osottaen niiden sommittelussa jo vastaista koomillista voimaansa. Saman esikuvan vaikutusta lienee myös Kimmon mielipuolisuus viimeisen näytöksen alussa; se osaltaan lisää Kullervon kaameudentuntoa. — Yleensä »Kullervossa» sekä henkilökuviin että kohtauksiin jopa paikallisuuteenkin (esim. Seunamäki) nähden jo esiintyy useita Kiven vastaisen tuotannon, varsinkin »Nummisuutarien» ja »Seitsemän veljeksen» alkupiirteitä. Esim. Kullervosta itsestään voisimme poimia vivahduksia, jotka myöhemmin tavataan sekä Eskossa että Iivarissa ja varsinkin Jukolan Juhanissa. Myös »Kullervon» tyyli ja kielenkäyttö käänteineen ja puheenparsineen palajaa hänen seuraavissa teoksissaan. Täten »Kullervo» kaikissa suhteissa on perustava teos Kiven tuotannossa, samalla kuin se on suomenkielisen kirjallisuuden ensimäinen merkittävä murhenäytelmä, jolla melkoisen draamallisen ryhtinsä vuoksi on näyttämölläkin ollut huomattava menestys — suurempi kuin esim. Erkon »Kullervolla».

Merkillisin Kiven näytelmistä on kuitenkin mainio kansankomedia *Nummisuutarit*, jossa Kiven suuret koomilliset runoilijalahjat esiintyvät parhaassa valossaan. Se on puolestaan kirjallisuutemme ajassa ensimäinen todellinen komedia, vieläpä toistaiseksi voittamaton arvossakin. »Kullervossa» olivat henkilöt vielä melkoisesti tyypillisiä ja ääriviivaisia — kai seurauksena aiheen ajallisesta etäisyydestä. »Nummisuutareissa» he ovat todellista lihaa ja verta. Kivi seisoo tässä omalla kotikyläisellä maaperällä ja on nähtävästi täysin käsin ammentanut sen elävästä lähteestä. Niinpä on syntynytkin lajissaan aivan verraton kuva etelähämäläisestä kyläkansasta. Näytelmän juoni — kyläsuutari Topiaksen vanhemman pojan Eskon onnistumaton naimaretki ja siihen verrattain irrallisena liittyvä nuoremman pojan Iivarin kehno kaupunkimatka — on perin yksinkertainen ja mutkaton, mutta Kivi ei ole luonutkaan näytelmästään monisokkeloista, kiinteästi hallittua juonikomediaa, vaan rehevän luonnekomedian, jossa juuri henkilökuvaus on varmalla kädellä suoritettu. Muuten kyllä juonenkin rakenne on suurella taidolla tehty. Jo ensi näytöksessä runoilija niin selvästi avaa kaikki langat, joista juonen kehitys riippuu, että lukija jo silloin osapuilleen aavistaa, miten lopulta tulee käymään. Näemme kuinka perin itsekkäät pyyteet — 500 riksin perinnön toivo, jos Esko ehtisi ennen kasvattisisartaan Jaanaa naimisiin — saattavat suutarin Martan miehensä myötävaikutuksella jouduttamaan Eskonsa perin epävarmalle naimaretkelle ja Mikko Vilkastuksen hyvien päivien toivossa lähtemään mukaan puhemiehenä. Samalla jo annetaan heille evääksi kreivin varkaan kiinniottaminen ja siitä luvatun suuren palkinnon voittaminen. Siinä sivussa tutustumme tarpeeksi myös renttuilevaan Iivariin ja miltei jo arvaamme, miten hän kaupunkiinlähetyksensä toimittaa. Ja koska merimies Nikon mainitaan jo saapuneen Suomeen, niin ei ollenkaan ihmetytä, että sitten tapaamme hänet Puol'-matkan krouvissa piloillaan tekeytymässä juuri samaiseksi varkaaksi, saadakseen Iivarin kärryissä, vaikkapa vankinakin, vapaan kyydin kotikyläänsä. Ja koomillinen paisutus saavuttaa huippunsa senkautta, että Iivari, joka kaupunkimatkallaan enonsa Sakerin kera oli juonut sekä hääostos- että kyläläisten asiarahat, ja Esko, joka Iivarin tavoin äitinsä pamppua peläten vaeltaa kotia kohden myttyyn menneeltä ja pahoja jälkimaineita jättäneeltä naimaretkel-

tään, luulevat varkaan kiinniottorahoilla kääntävänsä jälleen kaikki parhain päin. Ja niinhän näyttää käyvänkin, kunnes Niko yht'äkkiä lyö tämän kauniin saippuakuplan rikki ilmoittamalla, ettei hän olekaan se suuri varas, vaan suutarin ottotyttären Jaanan isä ja laillinen naittaja. Siten suutarivanhusten itsekäs ahneus saa ansaitun rangaistuksensa. Mutta samalla Jaana ja Niko jalomielisyydellään saavat aikaan kaikinpuolisen sovun ja anteeksiannon.

Näin ovat näytelmän tapaukset riittävästi perustellut ja johtuvat sekä ulkonaisista seikoista että päähenkilöjen luonteesta. Kaikki käy niin vaivattomasti kuin ei tekijän ollenkaan olisi tarvinnut olla panemassa tuota kirjavaa joukkoa liikkeelle. Tuntuupa miltei siltä kuin hän itse vain hartaalla mielihyvällä katselisi tätä taikasauvansa esiin loihtimaa elämää ja eläisi siinä mukana. Ja välitön hartaus on tosiaan tämän vakavan komedian luonteenomainen tunnusmerkki. Sen päähenkilöt toimivat kaikki aivan tosissaan, ja kun toiminnan perusta ei ole ollenkaan sopusoinnussa siihen käytetyn suuren juhlallisuuden kanssa, muuttuvat henkilöt tietämättään koomillisiksi ja herättävät hilpeää naurua, mutta samalla myös vilpitöntä mielihyvää ja myötätuntoa. Ennen muita lankeaa tämä nauru ja mielihyvän tunto Eskon osaksi. Hän on näytelmän keskus ja hänen luonnekuvansa on niin täydellinen, ettei siinä ole varaa juuri mitään poisottaa eikä mitään lisätä. Juhlallisessa vakavuudessaan tämä typerä, herkkäuskoinen ja itsepäinen, mutta samalla perin rehellinen ja oikeudentuntoinen, hiljainen ja hidas vihaan, mutta ärsytettynä vimmainen, raivokas, mutta myös sovintoon altis ja herkkämielinen, maineestaan arka ja siveellisesti kunnioitettava hämäläistyyppi tarjoo kokonaisen sarjan mitä erilaisimpia alkuvaistoisia mielenliikkeitä ja tietämättään hartaudessaan herättää väkevän koomillisen tunnon. Hän on vakavan itsetiedottoman hämäläiskomiikan perikuva, aivan toista maata kuin Minna Canthin »Murtovarkauden» älykäs Hoppulainen, jossa itsetietoinen, mukana muhoileva savolainen koomillisuus on saanut parhaan edustajansa. Eskon rinnalla on meillä joukko muita eläviä henkilökuvia: kirkollista arvoaan ja viisauttaan liiallisella mahtipontisuudella kannattava kanttori Sepeteus; ahne, viinaan menevä, tekopyhä, eukkoaan pelkäävä ja ammattitietoinen suutari Topias; koiransilmä velikulta Mikko Vilkastus, joka kujeittensa palkaksi katkaisee jal-

kansa; Eskon siveellinen vastakohta, rentusteleva Iivari ja hänen rappioitunut enonsa Sakeri; rehdit talonpojat Karri, Eerikki ja Jaakko; juonikas ja ammattiylpeä viuluniekka Teemu; hupaisa, herkkäsydäminen merimies Niko; reipas seppä Kristo; säveä »kraatari» Antres y. m. Miesten kuvaaminen onkin Kiven vahvin puoli. Senpätähden myös »Nummisuutareissa» miehet ovat etualalla. Naisista vain karhea, miesmäinen Martta-muori, jota niin isä kuin pojat pelkäävät, on eheä, havainnollinen kuva. Koko tämä kirjava sarja erilaisia henkilöitä, mielenliikkeitä ja kohtauksia asetetaan kevyesti ja havainnollisesti eteemme juurikuin missäkin vanhassa »laatumaalauksessa». Ja kun tähän lisätään vielä näytelmän monet aito koomilliset tilanteet, varsinkin sen toisessa näytöksessä, mehukkaat vuorosanat ja sanansutkaukset sekä höystöisät puheenparret, joista monesta on tullut n. s. »lentävä sana», niin ei ole ihme, että tämä rehevä komedia, paikoittaisesta pitkäveteisyydestä ja »suun puhtaaksi puhumisesta» huolimatta, on aina pysynyt yhtä tuoreena ja näyttämökelpoisena. Suotta ei Fredrik Cygnaeus arvostelussaan asettanut sitä maailmankirjallisuuden parasten huvinäytelmäin, sellaisten kuin »Figaron häiden», rinnalle, jopa välittömässä todellisuudessa ja luontevuudessa edellekin.[1]

»Nummisuutareihin» liittyy pienoistoisintona *Kihlaus.* Juoni — »kraatari» Aapelin onnistumaton naimishomma — on hyvin samantapainen ja vieläkin mutkattomampi ja henkilötkin juurikuin uusintoja edellisestä. Rehellinen, yksinkertainen ja sävyisä, mutta arvostaan ja ammatistaan arka Aapeli muistuttaa suuresti Eskoa; hänen puhemiehensä, moraalia ja juhlallisuutta tavoitteleva »kraatari» Eenokki on juurikuin kanttori Sepeteuksen uusinto, ja itse morsian, tuittupäinen, herraskainen Herrojen-Eeva, on tavallaan nuorennos Martta-muorista. Eskon tapaan vakava Aapelikin ottaa hieman nurinkurisen naimahommansa tuiki juhlalliselta kannalta eikä aivan suuresti sureksi, vaikkapa se — hänen onnekseen kyllä — menee myttyyn, syö ja tanssii vain kuten Eskokin. Siinäpä tämän pienen »laatukuvan» koomillinen ydin onkin. Ja kaikkea tätä säestää luontevasti puuropataansa vakaasti hämmentävä, totinen oppipoika Jooseppi. Kivi on siinä yhteen ainoaan mehevään kohtaukseen kiteyttänyt kotoisesta näkemyksestään muutamia eläviä

[1] Ks. *Fr. Cygnaeus*, Samlade Arbeten VI, siv. 340 ja seur.

luonteita ja valaissut ne hänelle ominaisella sisäisellä ymmärtämyksellä.

Nämä kaksi sukulaiskomediaa ovat Kiven draamallis-koomillisen taiteen huippukohta. Hänen muut painetut näytelmänsä ovat aiheiltaan vakavia. Hyvistä yksityiskohdistaan huolimatta ne eivät kokonaisinaan tee sitä eheää ja täyteläistä vaikutusta kuin edellä mainitut. Syy tähän, kuten jo ylempänä on mainittu, on epäilemättä siinä, että Kivi niissä on siirtynyt ulos omasta kotoisesta havainto- ja näkemyspiiristään eikä senvuoksi ole jaksanut tarpeeksi elävöittää pelkän mielikuvituksensa muodostelemia henkilökuvia. Hänen suuresti suunniteltu, osittain viisjambisäkeinen murhenäytelmänsä *Karkurit* on siitä selvä esimerkki. Sen juoni — kahden naapureina ja serkuksina elävän suomalaisen aatelisherran verinen viha, heidän lastensa ylevä rakkaus ja isien sovinto lasten kuolinsijan ääressä — on, kuten mainittu, kai sommiteltu Shakespearen »Romeon ja Julian» mukaan ja ulkonaisesti kyllä jännittävää laatua. Muuten sillä ei ole oikeastaan mitään varmaa ajallista tai paikallista kiinnekohtaa. Eipä edes asiallinen ja psykologinen perustelu ole tyydyttävä. Tosin mainitaan »valtiollinen eriseuraisuus» vanhusten vihan alkusyynä, ja ajaksi näyttäisi sopivan Anjalan liiton aika, mutta siihenpä ajallinen ja asiallinen perustelu loppuukin. Koko näytelmän rakenteesta näkyy selvästi vieraan esikuvan mukaan kaavailtu väkinäinen asettelu ja outojen teatterikeinojen käyttö — esim. »Uraalin aarnioista» sotavankeudesta paenneet »karkurit» Tyko ja Pauli esiintyvät suurimman osan näytelmää valepukuisina; vieläpä on tarvittu erityinen »teatterikonnakin» (Niilo) toiminnalle »pohtia» antamaan. Näin ei näytelmässä olekkaan oikeaa välittömyyttä ja todellisuutta. Henkilöt puhuvat ja toimivat koneellisesti, kaavamaisesti. Lisäksi Kivi ei ole jaksanut pysyä korkean aiheensa tasalla, vaan on tuon tuostakin horjahtanut aatelisylhäisyydestä alas nurmijärveläisyyteen. Hänen aatelisherransa esim. käyttävät monesti sangen karkeaa ja epäaatelista puhetapaa; jopa itse hieno ja yleväpuheinen Elmakin laukaisee ihanoilta huuliltaan sellaisen lauseen kuin: »Sun nielköön helvetti, sinä musta-silmäripseinen peikko!» Kuitenkin näytelmässä siellä täällä tuntuu voimallinen henkäys oikeaa Kiveä. Sellaisia kohtia ovat kauniit maisemamaalailut ja Elman ylevälentoiset lyyrilliset mielenpurkaukset. Niissä Kivi on

seisonut omalla pohjallaan. Elman ihanat sovinnon, lemmen ja kuolemanrauhan kuvailut ovat epäilemättä vuotaneet runoilijan syvimmästä sydämenkaihosta. Kuulkaamme esim. säkeitä:

Oi! kerran anastaapi lemmen voima
Maan pinnan asujamet, ja he silloin, —
Nyt toinen toistaan raadellen kuin pedot, —
Käs' kädessä he silloin käyskelevät,
Ja riemu kaikuu kaukaisimpiin ääriin.

Tai

— — — — — Kaiken perustus,
Sovinnon kruunu korkeudessa
On lemmen henki lempeä ja kaunis.

Tai Elman kaunis mielikuva »rauhan maasta» (tuonelasta):

Ma laakson kauniin, ihmeellisen näin,
Se ol' kuin niittu kukkaskirjava,
Min keskell' lähde kirkas kiilteli;
Hopeakimmeltävät joutsenet
Kuin lumipilvet sinitaivahalla
Sen pinnall' uiskenteli rauhaisasti,
Ja koivut niinkuin juhlalliset tornit
Sen partahalla rehevinä seisoi,
Ja lehto kaikui laulun helinästä.

Samoin se karhea koomillinen realismi, jolla uskollisen sukupalvelijan tyyppi, pehtori Martti, on havainnollistettu, on Kiven omaa hengenleimaa. Martti ja Elma ovatkin näytelmän mieleenpainuvimmat henkilökuvat, edellinen rehtinä, hienostelemattomana kartanonpehtorina, jossa vilahtaa epäämätön sukulaishenkäys Fritz Reuterin mainiosta »inspehtori» Bräsigistä ja Walter Scottin taloudenhoitaja Kalebista (»Lammermoorin morsian»), jälkimäinen Kiven ihanteisimpana naisluomana, Lean edeltäjänä.

»Karkurien» pienoistoisinto on taas lyyrillinen maalaisidylli *Yö ja päivä*, jossa sama perusjuoni, mihin lisäpiirteitä lienee lainattu tanskalaisen H. Hertzin lyyrillisestä näytelmästä »Kuningas Renén tytär»[1], on siirretty savolaiseen talonpoikaisympäristöön. Unijuomien, valepartain, valekuolemain ja tosikuolemain sijasta tässä syn-

[1] Siitä on ensinnä huomauttanut *G. Lönnbeck* Finsk Tidskriftissä 1879, s. 402.

tyy sopu vanhuksien ja kihlaus lasten kesken senkautta, että sokea Liisa ihmeellisellä tavalla saa näkönsä ja tämä ihme pehmittää vanhusten kivikovat sydämet. Luonnottomana seikkana on pidettävä, että nuo veriviholliset isännät, Mannila ja Keimo, asuvat aivan vastakkain, ainoasti piha välillä, lähtevät sovinnossa vetämään yhteisnuottaa ja palajavat nuottamatkalta tuskin kymmenkunnan minutin kuluttua. Sama ajallinen luonnottomuus uudistuu »Leassa» Sakeuksen kaupunginportilla käynnissä ja »Margaretassa» toukokuun valoisan illan äkillisessä tähtikirkkaaksi kuutamoyöksi pimenemisessä. Luonnotonta rahvaannaiselle on myös se perin innoittunut, taivashurmainen puhetapa, jolla Liisa tulkitsee mielialojaan. Niiden uskonnollisesta tunnepohjasta soi jo Lean haltioitunut ääni.

Kirkkaimmin ja kauimmas kotikylän ulkopuolelle kantaa Kiven mielikuvitus hänen *Lea*-idyllissään. Mutta siinä onkin äidiltä opittu syvällinen raamatuntuntemus hänen sisäistä näkemystään suuresti vahvistanut. »Leassakin» on toiminnan päävipusimena ihme, tällä kertaa puhtaasti uskonnollista laatua: Kristuksen personallisen hengen ja opin äkillinen vaikutus tullimies Sakeuksen perheeseen. Tämän ihmeen tieltä on syvempi psykologinen perustelu saanut väistyä. Kristuksen oppi saattaa Sakeuksen haavehentoisen tyttären Lean isän tahdon mukaisesti lupautumaan vaimoksi rahanahneelle ja tekopyhälle fariseukselle Joakselle ja luopumaan rakkaasta Aramistaan; mutta sama oppi kääntää äkkiä epäröivän ja mammonaan kiintyneen Sakeuksenkin Vapahtajan käskyjen täyttäjäksi ja vääryydellä kootun omaisuutensa köyhille jakajaksi. Sitäpä taas ei rahanahne Joas suvaitse; hän jättää kiroillen joskin hämillään Lean, joka hänelle parasta siunausta toivottaen nyt saa rakkaan Araminsa. Näin käy voimakas Kristuksellisen sovinnon, rauhan ja rakkauden tuulahdus läpi koko näytelmän, ja hempeä Lea on sen haltioitunein tulkki. Hän on Kiven naisluomista hentoisin, lyyrillisin, miltei ylimaallinen. Hänen taivaanutuista olemustaan vastaan kuvastuvat ahne Sakeus ja häntä vielä ahneempi ja ulkokultaisempi Joas, joissa molemmissa tapaamme vahvennettuina eräitä Topias-suutarin piirteitä, karkeina miesyksilöinä ja muodostavat siten tarpeellisen draamallisen vastakohdan. »Lea» on sittenkin enemmän tunnehehkuinen uskonnollinen runoelma kuin varsinainen sielullisesti perusteltu näytelmä; se on itämainen idylli, jossa

raamatullis-itämainen kuvakieli rehoittelee kaikessa tunnelmallisessa uhkeudessaan. Kivi onkin »Leassa» tyylin ja kielen puolesta pysynyt ylevän aiheensa tasalla; ainoasti harvoin töksähtää vastaan joku karkea, alhainen kirous tai puhetapa, etupäässä Joaksen suusta. — Muutenkin Kivi »Leallaan» kosketti oikeaa kieltä aikalaistensa kansallisissa ihanteissa, nimittäin uskonnollista tunnetta; ja siitäpä seikasta kenties enemmän kuin näytelmän puhtaasti draamallisesta arvosta johtui sen osaksi tullut suuri suosio. »Leahan» sai kunnian päästä ensimäisenä Kiven näytelmistä näyttämölle (1869) ja laskea vankan perustuksen suomenkieliselle näyttämötaiteelle.

Verrattain vaatimaton teelmä on pikkunäytelmä *Leo ja Liina*. Juoneen — ylhäisen ja itsenäisen Liina-neidin ja hänen kasvattinsa, köyhän ylioppilaan Leon väliseen, kauan pidätettyyn lemmentarinaan, jonka selvänäköinen Anton-eno johtaa vihdoin onnelliseen loppuun — lienee tekijä m. m. mahdollisesti ottanut vilahduksen »Venetian kauppiaan» ylväästä Portia-neidosta. Toiminta tuntuu epätodelliselta, henkilöt uusinnoilta (Leo ja Liina = »Karkurien» Tyko ja Elma, Anton = Martti-pehtori), eikä asiaa ollenkaan paranna se luonnottoman korkealentoinen tunnehurma, johon Leo ja Liina pukevat sanottavansa, enemmän kuin se aito jukolainen haukkumasanasto, jolla Anton höystää lauseitansa. Leon ja Liinan vuorosanoissa ilmenee jo selvästi se sairaalloinen, suhdaton sentimentalisuus, joka saavuttaa huippunsa Kiven viimeisessä sairaan hengen tuotteessa *Margaretassa*. Sen juoni — Viaporin antautumisen vaikutus maalla asuvaan säätyläisperheeseen ja siihen liittyvä lemmensuhde — ei ole, kuten yllä on mainittu, alkujaan Kiven omaa, vaikkapa se tavallaan on sukua »Lean» juonelle. Kiveä on pohjaltaan sen sijaan jo mainittu, varsinkin Margaretan ja Anianin vuorosanoissa kuohuva kyynelkiihkeä hurmioisuus, joka kulkee kaukana yltiöisyyden ja luonnottomuuden rajoilla, ja hehkuvan isänmaanrakkauden kirkastama sovinnollinen loppu. Lähempi psykologinen perustelu puuttuu tästä samoinkuin »Leasta» ja »Yö ja päivä»-idyllistä — lyyrillinen tunnekuohunta saa olla sen korvauksena.

Kiven julkaisemattomista näytelmistä lienee merkillisin viisinäytöksinen murhenäytelmä *Canzio* (osaksi painettu ja keväällä 1901 pari kertaa näyteltykin). Siinä on Kivi vieraiden esikuvien

mukaan tavoitellut samantapaisia ylhäisiä mielenliikkeitä kuin »Karkureissa» ja myös samantapaisilla vierailla teatterikeinoilla, mutta vielä huonommalla menestyksellä. »Canzio» on italialaisaiheinen, kiihkoisa lempi-, viha- ja kostonäytelmä, jonka aatelishenkilöt liikkuvat perin korkeissa »koturneissa» ja korkeasti tuhoovat itsensä ja toisensa. Ikävä vain että heissä ei ole juuri muuta aatelisuutta kuin nimi. Kappaleen lyyrillisissä mielenpurkauksissa välähtelee kuitenkin tiheästi Kiven nerollisuuden kipunoita.

Kiven runoilijavoiman valtaisin ilmaus on toki *Seitsemän veljestä*, joka K. J. Gummeruksen »Ylhäisten ja Alhaisten» kera (painettu ensi kerran Suomettaressa jo 1864) alottaa suomenkielisen romaanin. Se lienee Kiven teoksista enimmän suuren yleisön »käsissä kulunut». Siinä Kivi on saanut antaa luomiskyvylleen ja mielikuvitukselleen aivan vapaan vallan, jota eivät mitkään muut perinnäiset taidesäännöt ole kammitsoineet kuin runoilijan oma luontainen taidevaisto. Kiven koko tunnelma-asteikko mitä alkuvaistoisimmasta ja rehevimmästä elämäntäyteläisyydestä aina mitä kuuleimpaan elämän mitättömyyden ja kuoleman kaipuun tuntoon saakka soi voimallisena teoksen läpi. Samoin Kiven runolliset ihanteet ovat tässä saaneet avaran sijansa. Tässähän meillä on jylhien metsien syvä ja viileä rauha, alkuperäisen luonnon välitön läheisyys, välkeät, ilmanrannan taa häipyvät näköalat ja maisemakuvat, koskemattomien salojen riistarikkaus ja tämän kaiken keskellä vapaat, riippumattomat luonnonlapset, järjestyneen yhteiskunnan joukosta erilleen vetäytyneet »metsien miehet». Siinä on meillä kokonainen maailma vapaata »metsäläisromantiikkaa», johon Kivellä näyttää olleen luontainen vetovoima. Mutta toiselta puolen astuu esille uudenaikaisen työn, toimen ja vapauden ihanne. Jukolan veljekset, kyllästyneinä metsäläisvapauteensa ja nähtyään, että heidän luulotellut ahdistajansa ovatkin tarkoittaneet vain heidän parastansa, panevat Impivaarassaan alkuun tarmokkaan uutisviljelyksen, polttavat kaskea, perkaavat korpea ja suota pelloksi ja niityksi, taistelevat sitkeästi hallaa vastaan, kasvattavat karjaa, muuttavat savupirttinsä, jossa kotieläimiensä kera ovat yhdessä asuneet, muhkeaksi taloksi, oppivat kammoamansa lukutaidon, sivistävät villin mielensä ja palajavat vihdoin kelpo kansalaisina saman lainalaisen

kylä- ja yhteiskunnan yhteyteen, jota pakoon olivat korpeen lähteneet. Ja lopuksi seuraa tässäkin rauha ja sovinto kaikkien ristiriitojen jälkeen.

Näin kosketellaan »Seitsemässä veljeksessä» kansamme kaikkia viljelysasteita, luonnontilaisesta metsästys- ja kalastuskannasta nykyaikaiseen maanviljelys- ja yhteiskuntakantaan saakka. Saapa korkeampi henkinenkin viljelys ja kansallinen herätys Jukolan älykkäässä Eerossa jo ensimäisen maalaisedustajansa. Siten romaani aatteellisesti on oikeastaan inhimillinen sivistyskuvaus, erityisesti suomalainen viljelyseepos. Tätä pohja-ajatusta ei tekijä tosin varsinaisesti tuo esille; pikemmin se vain selvästi kuumottaa romaanin muun sisällyksen alta. Näkyvimpänä pääjuonenahan on veljesten ajattelematon eristäytyminen yhteiskunnasta ja heidän jälleen saman yhteiskunnan yhteyteen palajamisensa. Sellainen juonihan soveltui hyvin humoristiselle käsittelylle. Silti tuo aatteellinenkin johtolanka, vaikkapa usein näyttää kokonaan katkeavan irrallisten sivuseikkain vuolaaseen virtaan, yhä uudelleen pilkistää esiin ja käy teoksen lopulla entistä selvemmäksi. Runoilija tuntuukin muuten nauttineen enemmän romaaninsa vallattomista yksityiskohdista kuin sen taiteellisesta eheydestä. Hänen näkemyksensä kuvat ovat kummunneet niin voimallisina esiin, ettei hän ole hennonut niitä silpoa ja valikoida, vaan on levittänyt kaikki juurikuin suuressa seinämaalauksessa lukijan eteen. Mitä räikein arkipäiväinen realismi ja mitä haaveellisin luonnon ja kansantarinain romantiikka, mitä karkein hienostumattomuus, voisipa sanoa luonnontilainen »ihmiseläin», ja mitä kaunein ihanteellisuus ja parempaan pyrkimys käyvät tässä käsi kädessä. Koko teos on kuin suuri kielisoitin, jonka pääkielinä, saman voimallisen kaikupohjan päälle viritettyinä, ovat Jukolan veljekset. Tästä soittimestaan saa runoilija ilmoille omituisen yhteissoinnun, jossa ensi kuulemalta ei tunnu olevan mitään sopusuhtaa, vaan joka tarkemmin tajuttuna sittenkin muodostaa yhtenäisen sävelsarjan. Tämän omituisen kirjan pääviehätys onkin kai juuri tuossa maaemosta pilviin yltävien mitä erilaisimpien vaistojen, tuntojen ja mielenliikkeiden keskinäisessä vuorovaihtelussa.

Kuten V. Tarkiainen ansiokkaassa tutkimuksessaan Kiven »Seitsemästä veljeksestä» on osottanut, on tämä teos »Nummisuutarien» tavoin kasvanut palojokelais-nurmijärveläiseltä todellisuus-

pohjalta, jossa »hänen mielikuvituksensa on irroittanut ja liitellyt piirteitä, värittänyt ja vahventanut luonnekuvia, paisuttanut ja selvittänyt situatsioneja omien lakiensa mukaan». Romaanin ajallisena taustana on Kiven lapsuuden aika, 1800-luvun alkupuoli, jolloin perinnäinen raakuus ja tietämättömyys olivat Nurmijärvellä hyvin tavallisia ilmiöitä. Kuvaus päättyy Snellmanin kansallisen herätyksen alkuun, josta Eeron osottama sanomalehden ja kansakoulun harrastus on juurikuin ensimäinen merkki. Vaikkapa siis kotoinen todellisuus onkin Kivelle tarjonnut aineksia sekä tapauksiin että henkilökuviin, ovat kirjan ulkonainen juoni ja päähenkilöjen luonnekuvat kuitenkin kirjailijan oman vapaan mielikuvituksen luomaa. Juoni ei tunnu edeltäkäsin kiinteästi harkitulta, vaan kehittyy näennäisesti miltei sattumuksien varassa. Alussa oikeastaan vain Laurilla on halu muuttaa metsään. Mutta onnistumaton yhteinen kosinta — tavallaan uusinto Eskon ja Aapelin naimahommista — vaikea lukutaito ja ankara lukkari sekä luuloteltu ihmisten ja yhteiskunnan vaino saavat kaikki korpeen lähtemään. Täällä juoni, jossa tuon tuostakin palautuu samantapaisia kuvauksia, varsinkin metsästysretkiä, soluu irrallisesti edelleen, kohoten milloin komeiksi kuvauskukkuloiksi, kuten esim. pirtin palossa jouluyönä ja varsinkin härkien piirityksessä Hiidenkivellä, milloin taas laskeutuen viileiksi luonnon- ja tunnelmakuviksi. Kaiken keskellä seisoo Jukolan »uhkea velisarja», jonka eri jäsenet Kiven taide on selvästi yksilöittänyt, vaikkapa on antanutkin heille helposti tunnettavan yhteisen alkupohjan. Mielenkiintoisin luonnekuva on epäilemättä vanhin veli Juhani, tuo hetkellisten mielialojen äärimäisyydestä toiseen vapaasti läikähtelevä luonnonlapsi. Häntä on Kivi valaissut monelta eri puolelta aivankuin Eskoa. Karkean, villin ja taikauskoisen ulkokuoren alla on hänessä samoinkuin muissakin veljeksissä kosolti puhdasta, helposti muokattavaa sydämenkultaa: herkkä oikeudentunto, siveellinen mieli, hyväsydämisyys ja hellä rakkaus äidinmuistoa, kotia, vieläpä kotieläimiäkin kohtaan. Lähinnä Juhania esiintyy yksilöllisimpänä nuorin veli Eero, »pikku Eero, liukas luikku», alituinen hammastelija ja pilkkakirves, veljeksistä teräväpäisin ja vikkelin. Muut veljekset, varsinkin Juhani, ovat Eskon tavoin kaikessa touhussaan itsetiedottomasti koomillisia; Eero yksin, juurikuin Mikko Vilkastuksen jälkeläisenä, edustaa itsetietoista,

älyllistä huumoria, tekijää itseään. Hänen suora vastakohtansa on veljeksistä sielullisesti vähimmin kehittynyt, tyhmä, hidas ja unelias Timo. Simeoni puolittain tekopyhänä »vaivaisena syntisenä», joka tuon tuostakin lankeaa »lihan viettelyksiin», ja satuihin ja tarinoihin mieltynyt Aapo, veljesten järkevä, harkitseva neuvonantaja, »Jukolan Salomon suuri», ovat myös varmasti piirrettyjä henkilökuvia. Hiljainen, umpimielinen nuijattelija Lauri, joka parhaiten viihtyy yksinään mietiskellen metsän siimeksessä, edustaa kai lähinnä Kiven erakoista luonnon- ja metsänrakkautta. Harteva Tuomas on veljeksistä väkevin ja vähimmin silmäänpistävä, muuten työteliäs, harvasanainen, tyyni ja vakava, mutta vihastuneena hirveä. — Mitä runsain sarja erilaisia mielenliikkeitä, lapsekkaita tuumiskeluja maailman menosta ja elämän ongelmista, hauskoja kuvauksia ja arvosteluja näkemyksistä ja kokemuksista, haaveellisia satuja y. m. s. vierii veljesten vuoropuhelussa lukijan editse. Mutta veljesten ohelle on Kivi luonut monta muutakin elävää henkilöä. Siinä on ankara, rovastillinen lukkari, kansanmielinen nimismies, tyypillinen metsäläiserakko Taula-Matti, joka pohjoissuomalaisilla kertomuksillaan kiihoittaa veljesten metsästysintoa, äkeä Kolistimen ukko, topakka Männistön muori ja samansukuiset Venla, Timon ja Laurin eukot sekä Rajamäen Kaisa, hentoinen Seunalan Anna j. n. e. — Kaiken tämän leveän inhimillisen kuvasarjan taustana kohoaa alkuperäinen suomalainen sisämaan luonto ominaisessa monipuolisessa valaistuksessaan, Kiven taitavan kynän havainnollistuttamana, ensi kertaa suomenkielisessä kirjallisuudessa kuvattuna. Ja lopuksi kaareilee kaiken yli, ikäänkuin kesäillan autereinen rusotus kirjavien maisemien yllä, Kiven leveästi muhoileva, ymmärryksellinen huumori, jossa riehahteleva elämänilo ja vieno raskasmielisyys syleilevät toisiaan.

Kiven runoissa ilmenevät samat peruspiirteet kuin hänen kertoma- ja kuvailutaiteessaan: selkeä havainnollisuus, ulkokohtainen tyyneys ja eepillinen leveys. Kivi ei runoissaankaan taiteellisesti tiivistä näkemyksiään, vaan antaa niiden vuotaa esiin kaikessa vapaudessaan. Siitäpä johtuu, että useimmat Kiven runot ovat hyvin pitkiä, jopa jotkut monikymmenvärsyisiä. Samasta syystä hän kai ei myöskään käytä loppusointuja, ne kun vain kahlehtisivat kuvien

ja ajatusten vapaata kulkua; hänen säkeensä juoksevat vapaina rytmeinä, joiden käyttämisessä tuntuu selvästi antiikin loppusoinnuttoman, poljennollisen runouden vaikutus. Yhtä vapaa hän tahtoo olla itse kielenkin suhteen ja lyhentelee sanoja aivan vanhan virsikirjan tapaan. Tätä menettelyään hän »Kanervalan» esipuheessa puolustelee sillä, että samantapaisia lyhennyksiä käytettiin Etelä-Suomen puhekielessä ja »koska niiden käyttämisellä voidaan kielellemme lisätä lyhykäisiä ja varsinkin yksitavuisia sanoja, joita se tarvitsee, voidakseen keveämmästi liikkua vaihtelevaisissa, uudemmissa runomitan laaduissa». »Sallittakoon», hän jatkaa, »se olla hänellä vakuutuksena, että suomenkieli on vast'edes siinä suunnassa muodostuva.» Vieläpä hän vetoo Lönnrotin virsien korjauksissa antamaan esimerkkiin. Tämä Kiven menettelytapa ei, kuten tunnettu, saavuttanut hyväksymistä, ja »Valittuihin teoksiin» otettuja Kiven runoja onkin hellävaroin kielellisesti korjailtu.

Kiven lyriikka, ennen mainittu yksinäinen *Ikävyys*-runo pois luettuna, on pääasiassa kertovaista ja kuvailevaista »idylli-lyriikkaa». Se on täynnä syvää ja raikasta luonnontunnetta, voimallisia kuvia ja vertauksia, ihmeellisiä näköalamaalauksia ja kauniita havainnollisia kuvauksia, joista toiset ovat todellisuudesta, toiset runoilijan kangastelevista kaukonäkemyksistä peräisin. Varsinaisia omakohtaisia lemmenrunoja hänellä ei ole ollenkaan. Nekin runot, joissa on joku personallisempi lemmenaihelma (esim. *Keinu*, *Anjanpelto*, *Onnelliset*, *Niittu*), ovat perin viileitä, idyllimäisiä; kauniin immen muistokas kuva vain kuuleana jälkinäkynä kangastelee runoilijan sydämessä. Siellä kangastelee ihannekuvana myös onnellinen *Uutistalon perhe*, kaukainen ahkera onnensaari *Lintukoto*, metsämiehen vapaa ja reipas elämä (*Metsämiehen laulu* ja *Karhunpyynti*), »Onnelan ihana kunnas» (*Keinu*), näköpiiriin sulautuva »taivaan maa» (*Kaukametsä*), hiljainen »Tuonen viita, rauhan viita» (*Sydämeni laulu*), vahva laiva meren myrskyssä (*Myrsky*), vankka mies elämän myrskyissä (*Mies*) y. m. valoisia ja surullisia kuvia sekä ihmeellisiä ja salaperäisiä luonnonnäkyjä. Kuin jyhkeä kivipatsas kohoo tyhmä, mutta vilpitön *Härkä-Tuomo*, jonka hellä kiintymys kyntöhärkiinsä ja metsän viileyteen on erittäin kauniisti ja sydämellisesti kuvattu. Lavein Kiven julkaistuista runoelmista on hänen raikasta luonnontunnelmaa tulvehtiva paimenidyllinsä *Paimentyttö*,

jossa Taula-Matin sukuisen Hanko-Heikin, Rajamäen Kaisan sisareksi kelpaavan Pihkamuorin sekä pikku Katrin ja hänen koiransa, »karvaköllinsä», kuvaus on Kiven ominaisella havainnollisuudella suoritettu. Runoissaankin, jollemme puhtaasti muodollista puolta ota huomioon, Kivi epäilemättä jättää aikalaisensa suomenkieliset runoilijat jälkeensä. Hänellä on suurempi omaperäisyys, avarampi, kuvarikkaampi näkemys ja voimallisempi tunne. Onpa hän ainoassa selvästi Runebergin vaikutuksen alaisena syntyneessä teelmässään (»Härkä-Tuomo» on myös mahdollisesti saanut vaikutusta Runebergistä), Maamme-laulun mukailussa *Suomenmaa*, oikeastaan omaperäisempi kuin Oksanen »Savolaisen laulussa».

Kiven runoudessa, niin suppea kuin sen aihepiiri itse asiassa onkin, avautuu ylen runsas maailma erilaisia mielialoja, tuntoja ja näkemyksiä. Se ulottuu, voimme sanoa, maaemon syvyyksistä taivaan sinen »pyhiin ja pyörryttäviin» korkeuksiin, järeimmästä arkipäiväisyydestä mitä utuisimpiin ja kaihoisimpiin kauneusnäkemyksiin, vankasta tosioloisuudesta aivan salaperäisen aavistusmaailman rajoille. Tämä äärimäisten vastakohtien toisiinsa kosketus se osaltaan antoi Kiven runoudelle niin oudon leiman monien aikalaisten silmissä ja saattoi hänen runoutensa ystävätkin usein ymmälle. Lisäksi tuli Kiven erikoinen tyyli ja kielenkäyttely, jollaiseen ei oltu ennen totuttu. Sehän sai varsinkin »oikeakielisen» Ahlqvistin vihan vimmoihin. Ja kuitenkin Kiven kieli ja tyyli, sen haitallisia ruotsalaisuuksia ja murteellisuuksia lukuunottamatta, oli paljoa rehevämpi, taipuisampi ja täyteläisempi kuin yhdenkään Kiven aikalaisen. Muut olivat suomenkielen kieliopillisia, sääntöperäisiä kirjoittajia, Kivi sen sijaan oli vapaasti ja itsetietoisesti luova tyylitaituri, joka käytteli kieltä eri tavalla eri tarkoitusperiä varten. Lyhyistä sanansutkauksista leveihin homerolaisiin vertauksiin ja raamatullis-profeetallisiin lausepaisutuksiin saakka taipuu kieli Kiven käsissä notkeasti ja varmasti, apunaan alkusointu, omituinen poljennollinen jopa takaperoinen sanajärjestys, raamatun- ja kansankielen ominaisuudet y. m. kielettären käyttövarat. Siten on muodostunut aivan erikoinen Kiven tyyli, joka tosin monessa kohdin rikkoo tavanmukaiset säännöt ja käyttötavat, mutta antaa Kiven runoudelle sen ominaisen muodollisen tehon. Juuri tyylinsä

rakenteessa lieneekin Kivi pitänyt puhtaasti taiteellisia tarkoitusperiä lähimmin silmällä. Muutenhan hän oikeastaan oli vain itseoppinut maalaisnero, lahjakas »luontaisrunoilija», joka nojasi omaan sisäiseen näkemykseensä ja luontaiseen kauneudenvaistoonsa eikä liioin tuntenut esteettisiä taideteorioita tai hienostuneen taidemaun vaatimuksia. Tämä oma taideteoria saattoi kyllä monesti pettää, mutta sittenkin Kivi paraina hetkinään loi viljalti kuvia, tuntoja ja kauneusarvoja, jollaisia vain tosirunoilija pystyy ilmi loihtimaan. Yhdellä mahtavalla tempauksella hän luo miltei tyhjästä omaperäisen suomenkielisen näytelmän ja romaanin, puhaltaapa laulurunouteenkin uuden tuoreen henkäyksen ja tulee siten koko uudemman kaunokirjallisuutemme Kalevalan ja Kantelettaren jälkeiseksi kulmakiveksi. Tämän kulmakiven monet rakentajat tosin aluksi hylkäsivät, mutta myöhempi aika on hänet yhä enemmän siksi tunnustanut.

NÄYTELMÄ- JA KERTOMUSKIRJALLISUUS.

Aika oli kansallisen innostuksen ja työn kaunis kevätaika. Moni muukin Hannikaisen, Ahlqvistin, Yrjö Koskisen, Krohnin ja Kiven ohella ja jälestä tunsi povessaan pyhän tulen ja tahtoi uhrata voimansa suomenkielisen kirjallisuuden ja sivistyksen hyväksi. Joka ei kyennyt alkuperäistä luomaan, hän käänsi vieraskielistä kirjallisuutta suomeksi; toiset taas tekivät ahkerasti kumpaakin; toiset uhrasivat voimansa suomenkielisten sivistyslaitosten hyväksi. »Fervet opus» — »työ kihisee», epäitsekäs, kansallinen työ, voidaan tästä ajasta sanoa.

Ensinnä saavuttaa näytelmä ja kertomus huomattavan aseman. Siinähän oli Kivi jo pettämättömän pohjan laskenut. Ja sehän »meni» paremmin suureen yleisöön kuin yksilöllinen, kielellisestikin vaikeampi laulurunous. Sillä etupäässä juuri sille yleisölle tahdottiin kirjoittaa, sitä kohottaa ja kasvattaa. Näytelmiä ja kertomuksia sekä käännettiin suomeksi että kirjoitettiin alkuperäisiä. Suomalaisen teatterin syntyminen osaltaan edisti näytelmäkirjallisuutta. Kivi ei kuitenkaan ollut 1860- ja 1870-luvun kirjailijain esikuva, vaan etupäässä romanttinen, ihannoiva Topelius. Kivi sai toistaiseksi seisoa yksin. Hänen makunsa ei ollut ajan maku.

Hänen omaperäinen, sivutarkoituksista vapaa taiteensa ei oikein luontunut aikansa kansallisiin ja siveellis-uskonnollisiin ihanteihin. »Lea» olikin tästä säännöstä aluksi miltei ainoa poikkeus.

Vuotta aikaisemmin kuin »Lea» eli v. 1868 näki suomenkielin päivänvalon toinenkin alkuperäinen raamatullinen näytelmä. Se oli enimmälti loppusoinnuin runomittainen, viisnäytöksinen »murhenäytelmän mukainen runoelma» *Saul.* Sen tekijä oli Kiven ikäinen ja maakuntalainen

Antti Tuokko

eli *Anders Törneroos,* kuten hänen nimensä virallisesti kuului. Tuokon elämänkohtalo oli hyvin samantapainen kuin Kiven, täynnä ulkonaista ja sisäistä kärsimystä, syrjässä-oloa ja »armoilla» elämistä. Yksinäisenä ja unhotettuna hän kuolikin sairaalaan (Marian sairaalaan), jonka ruumiskellarista hänen isäntänsä ja työnantajansa lienee vaivoin löytänyt hänen ruumiinsa saattaakseen sen kunniallisesti hautaan.

Tuokko oli kotoisin Iitin pitäjästä, talonpoikaistalosta, syntynyt 3 p. maalisk. 1835.[1] Suku, jonka alkuperäinen nimi oli Tuokko, oli 1700-luvun alkupuolella siirtynyt Mäntyharjusta Iittiin ja täällä paikkakunnan tavan mukaan lakannut sukunimeä käyttämästä. Nuori Antti osotti jo lapsena haaveilevaa mieltä ja suurta lukuhalua. Isä kuoli Antin ollessa vasta 3:lla vuodella, ja äiti kuuluu vilkasta poikaa hemmotelleen m. m. — viinillä. Siitäpä Tuokko lieneekin imenyt veriinsä herkän himon väkeviin juomiin, himon, josta hän ei enemmän kuin Kivikään koskaan jaksanut vapautua. Opittuansa hiukan ruotsia Sysmän lukkarin Stavenin luona hän pääsi Heinolaan kouluun ja sai rehtorilta — kai pyöreäin punaposkiensa vuoksi — nimen Törneroos. Tuokko-nimeä hän käytti kirjailijanimenään. Oltuaan koulussa 5 vuotta hän sitten oli lukukauden Porvoon lukiossa, josta erään kisällitappelun vuoksi oli pakoitettu eroamaan, kun ei nöyrtynyt piispalta anteeksi pyytämään eikä ilmiantamaan toverejansa. Oli sitten kotiopettajana Mäntyharjulla tuomari Gyllingin perheessä, rakastui siellä kovasti ja sai vastarakkautta, mutta sukuylpeys esti lemmenliiton. Tämä lienee käynyt Tuokon herkälle

---

[1] Tuokon elämänvaiheista ks. lähemmin *Yrjö Weijolan* ja *Robert Kojosen* tiedonantoja Helsingin Kaiussa 1905, n:ot 42 ja 43.

sydämelle niin kipeästi, että hän ahkerasti alkoi hakea lohdutusta alkoholista, joutuen vanhempana yhä enemmän sen orjaksi. Ylioppilaaksi tultuaan (1858) hän aikoi ensin papiksi, mutta antautui sitten 2½ vuodeksi kotiopettajaksi Iitin Perheniemelle Stråhlen perheeseen, lukien samalla filos. kandidaattitutkintoa varten. Sen suoritettuaan ja 1864 maisteriksi vihittynä hän 7 vuotta toimi opettajana Helsingin ala-alkeiskoulun vasta perustetulla suomalaisella osastolla sen lakkautukseen saakka (1864—71). Opettajan toimi ei häntä miellyttänyt; hän siirtyi nyt asumaan maalle Vihtiin ja antautui kokonaan mieliharrastuksiinsa, kirjallisiin töihin. Täältä lehtori Göös vei hänet v. 1878 Jyväskylään »Päijänteen» toimittajaksi (1878—82) ja Weilin & Göös'in kustannusliikkeen kirjalliseksi avustajaksi. Liikkeen mukana hän myöhemmin siirtyi takaisin Helsinkiin, asuen milloin maalla, milloin Helsingissä ja pysyen enimmälti tämän liikkeen töissä ja leivissä (kielenkorjaajana, suomentajana ja korjauslukijana) kuolemaansa saakka, joka tapahtui Helsingissä 8 p. helmik. 1896. Muutkin, varsinkin Kaarlo Bergbom sisarineen, hommasivat hänelle käännöstyötä.

Tuokolla oli runsaat runolahjat ja jo äidinkielenä opittu rikas ja notkea kieli, mutta mihinkään suureen omintakeiseen luomistyöhön hän ei jaksanut kohota. »Saul» oli ainoa merkittävä yritys siihen suuntaan. Epäsäännöllinen elämä kai rappioitti ennen aikojaan hänen henkensä ja lopulta ruumiinsakin. Itsekkin hän hyvin näkyy heikkoutensa tunteneen. »Tuokko on tuohesta tehty eikä se paljon painakkaan», kuuluu hän arvelleen itsestään. Sen sijaan hän oli aikoinansa ahkerimpia — voimmepa sanoa ahkerin — runoelmain, näytelmäin ja oopperalibrettojen suomentaja, kääntäjänä nuoren Suomalaisen teatterin uutterin apumies. Hänen suomennoksensa, joissa hän tosin näkyy usein hutiloineenkin, eivät enää tyydytä nykyajan kasvaneita vaatimuksia, mutta omana aikanaan ne olivat parhaita saatavissa olevia, vaivattomia ja sujuvia. Runomitan hän perusti säännöllisesti korkoon. Omia lyyrillisiä runoja pirahteli aikaisempina vuosina silloin tällöin väliin. Niistä on mainittavin ryhdikäs, kotiseudun luontoa henkivä *Birger Jaarlin linna*. Samalta pohjalta lähtee myös *Hämäläisten marssi*, isänmaa ja uskonto tunnussanoinaan. — Tuokon sekä omat runokokeet että epälukuiset käännökset (Franzénin, Runebergin, Tegnérin, Bürgerin,

Mooren y. m. runoelmia) ilmestyivät hajallaan 1860- ja 1870-lukujen kalentereissa (Mansikoita ja Mustikoita), hämäläisten albumeissa, Annikassa V (Franzénin »Selma-laulut», Runebergin »Hauta Perhossa», Tegnérin »Aksel»), kuva- ja aikakauslehdissä y. m. Parhaita hänen runokäännöksistään lienee Bürgerin tunnettu ballaadi »Lenora», jonka aavemaisen sävyn Tuokko on saanut säilymään käännöksessäkin. Kirjall. Kuukauslehdessä on julaistu Tuokon sepittämä lyhyt prologi eli *Alkajais-näytelmä* Suomal. teatterin alkajaisiin (1872). Siinä Väinämöinen ja »Hellaan lapsi» Näytelmätär lausuvat ilmi ilonsa suomenkielisen näyttämötaiteen syntymisestä. Tuokon Suomal. teatteria varten suomentamista monista kymmenistä (Aspelin-Haapkylä luettelee 48 varmaa) näytelmistä ja oopperalibretoista on vain pieni osa painettu (Runebergin »En voi» ja useat oopperaintekstit). Painamatta ovat esim. Topeliuksen »Regina von Emmeritz», Schillerin »Maria Stuart» ja »Wallenstein», Victor Hugon »Maria Tudor» ja »Angelo» y. m. Myös »Vänrikkien» suomentamisessa Tuokko, kuten jo ennen on mainittu, oli ahkerana osamiehenä.[1]

Runsas oli siis Tuokon runollinen toiminta ja vaikutti aikanansa sangen merkitsevästi suomalaisen runotyylin ja -kielen juuri vakaantuvaan kehitykseen. Nämä Tuokon puhtaasti muodolliset ja kielelliset ansiot esiintyvät rehevimmillään hänen *Saul*-draamassaan. Sen runokieli on sujuvaa, loppusoinnut täyteläisiä, jopa joskus liiankin uhkuvia, ja esityksessä on monin paikoin lyyrillisen kukkea sanontatapa. Tuokko on siinä ponnistanut kaikki kielelliset ja lyyrilliset varansa esiin, jaksamatta toki aina pitää silmällä taiteellista sopusuhtaa. Mutta siihenpä »Saulin» ansiot supistuvatkin. Draamana, murhenäytelmänä, se näet on jotensakin onnistumaton tekele. Tuokko oli luonteeltaan lyyrikko eikä nähtävästi muutenkaan ollut liioin perehtynyt »korkean» draaman vaatimuksiin. Siitä syystä hän kai varovaisesti nimittikin näytelmänsä »runoelmaksi». Raamatun Saul-aihe, jota Tuokko muuten on verrattain vapaasti käsitellyt, oli kyllä itsessään hyvin valittu, ja monet muut ovat jo ennen Tuokkoa tätä draamallisesti kiitollista kuningastarinaa menestyksellä muokanneet näytelmäksi.[2] Mutta Tuokon kuningas Saul

[1] V. 1859 Tuokko Suom. Kirj. Seuran apurahalla kävi Länsi-Inkerissä runoja keräämässä ja julkaisi matkastaan kertomuksen Suomi-kirjassa 1860.
[2] Esim. saksalaiset Karl Gutzkow ja J. G. Fischer.

on perin epädraamallinen ilmiö, heikko raukka, jota hänen pahahenkensä ilkeä Doeg itsekkäistä syistä (tahtoen Saulin avulla kostaa mahtaville papeille »sukunsa surman») johtaa mielensä mukaan turmantyöstä toiseen. Tuntuupa kuin Saulin tarmottomuudessa kuvasteleisi Tuokon oma heikko luonne. Saulin toiminnalla ei ole mitään draamallista kiinteyttä eikä nousua, eipä edes mitään varmaa tarkoitusperääkään. Hän ei voita puolelleen lukijan myötätuntoa. Verrattain hatarina esiintyvät näytelmän muutkin henkilöt. Pahimmin häiritsevät kuitenkin draamallista kiinteyttä ja ytimekkäisyyttä laimean toiminnan ohella tuhottoman pitkät yksinpuhelut; sellaisissa varsinkin Doeg purkaa ilmi mustia mielialojaan. Ja vuorosanat pyrkivät olemaan yhtä väsyttäviä, saman asian jatkuvaa vanuttamista. Tuokon taidevaisto on siinä suhteessa pahasti pettänyt. Kun esim. Joab puhuu veljelleen uhkaavasta kuolemasta (IV, 2), käy se näin:

Joab: Tääll' on siis määrä matkan vaivaloisen
Nyt suotu meille noustess' aurinkoisen!
Kun valtans' aurinkoinen valloittaa
Ja maan ja taivaan taaskin iloittaa
Ja kurjimmatkin kutsuu ilohon,
Niin meille tien hän näyttää kuolohon,
Hän kukkasenkin päästää kuorestaan,
Vaan avaa meille portit tuonelaan.
Kun pääsee mato päivän kultahan,
On meillä matka mustaan multahan,
Ja riemua kun lintu muille pauhaa,
Se silloin soittaa meille kuolon rauhaa.
Kun kukkain tuoksun tuopi tuulonen,
Tuo haudan kylmää meille kuolonen.
Kun maahan laskee kaste vielä kerta,
On maa jo juonut viatonta verta.
Kun länteen taas on päivä nukkunut,
On sankar' uljas maasta hukkunut (nim. David).
Nää kukkulat jo ennen huomisyötä
Kaipaavat taivahalle murhatyötä j. n. e.

Tällaisia »kyynäränmittaisia» — Fr. Cygnaeuksen sanontatapaa käyttääksemme[1] — vuorosanoja ja yksinpuheluja vilisee »Saul»

[1] Fr. Cygnaeus julkaisi »Saulista» perinpohjaisen arvostelun Kirjall. Kuukauslehdessä 1869.

täynnänsä. Näyttämödraamaksi se ei kelpaa, ja lukudraamanakin se lavealla pitkäveteisyydellään panee lukijansa kärsivällisyyden kovalle koetukselle. Kuin kosteikot kohoavat tästä draamallisesta erämaasta tiheässä kauniit lyyrilliset kohdat, esim. ne, joissa kuvataan Davidin ja Mikalin rakkautta, Davidin ja Jonathanin ystävyyttä, Saulin mielenjalouden ja hellyyden puuskia y. m. s. Ja yllä esitetyn otteen tapaisia riimillisiä loistokohtia voitaisiin »Saulista» poimia useita. Ikävä vain, että tuo sointuviin säkeihin ja heliseviin riimeihin puettu ajatussisällys pyrkii olemaan draamallisesti laihaa.

Tuokon »Saulilla» samoinkuin hänen kirjallisella tuotannollaan yleensä on enää vain kirjallishistoriallinen merkitys, mutta sellaisenakin kyllä muistettava.

Kaarlo Bergbom.

Samoin ainoasti kirjallisuushistoria muistaa *Kaarlo Bergbomin* pientä kaunokirjallista tuotantoa. Toista laatua on se tenhosana, joka alati on säilyttävä hänen nimensä jälkipolvien tietoisuudessa. Suomalaisen teatterin rohkeana perustajana ja uupumattomana johtajana Bergbom suoritti elämänsä eheän suurtyön, jätti henkensä syvät jäljet kansalliseen sivistyshistoriaamme. Ja tämä työ yksinään olikin niin tärkeä ja laaja, että se tarvitsi kokonaan yhden miehen tarmon ja hartaan rakkauden. Sen hyväksi Beigbom uhrasi monet muut nuoruutensa unelmat, kuten kaunokirjailijan ja tiedemiehen lupaavat urat. Bergbomin elämäntyön on *Eliel Aspelin-Haapkylä* laveassa »Suomalaisen Teatterin historiassaan» jo kuvannut niin tyhjentävästi, että tässä yhteydessä voimme rajoittua vain aineellemme tarpeellisten ääriviivain vetämiseen.

Bergbom samoinkuin Yrjö Koskinen ja Julius Krohn y. m. on elävä esimerkki siitä, kuinka suomalaisuuden aate valtaavasti tempasi mukaansa kieleltään sille vieraita nuorukaisia ja sai heidät tälle aatteelle kaikki voimansa uhraamaan. Hän oli syntynyt aivan ruotsinkielisessä kodissa Viipurissa 2 p. lokak. 1843. Eipä hän kouluaikanaankaan Helsingissä, jonne koko perhe isän — hovioikeuden asessori J. E. Bergbomin — komiteatöiden ja senaattoriksi nimityksen (1851) jälkeen muutti, liene liioin saanut suomea oppia. Mutta

kotipiirissä vallitsi Snellmanin herättämä kansallinen henki — Snellman itse oli perheen läheisiä ystäviä — ja varsinkin Kaarlon kymmenkunta vuotta vanhempi sisar *Emilie* (synt. 7 p. helmik. 1834) oli sen lämmöllä omaksunut ja vuorostaan juurrutti lahjakkaaseen Kaarlo-veljeensä. Kotipiirin ja ylioppilastoverien (m. m. Jaakko Forsmanin) vaikutuksesta Kaarlo kypsyi innokkaaksi suomenmieliseksi. Oppiakseen suomea käytännöllisesti hän ylioppilaskokelaana kesällä 1859 ja kandidaatiksi tultuaan kesällä 1863 varta vasten oleskeli Saarijärvellä sekä alkuvuoden 1864 Jyväskylässä, pienempiä sisämaassa oleskeluja mainitsematta. Jo poikaiällä hänessä heräsi luontainen harrastus kirjallisuuteen ja näytelmätaiteeseen, jopa omintakeiseen runoiluunkin, jonka hedelmiä olivat monet (hävinneet) runot ja näytelmätekeleet — tietysti ruotsiksi. Samoin hän innokkaasti harrasti soitantoa ja kuunteli niitä oopperaesityksiä, joita kulloinkin Helsingissä oli tarjona. Myös yliopistolliset lukunsa hän kohdisti pääasiassa kaunokirjallisuuteen ja historiaan. Niiden tuloksena oli tohtorinarvo, jonka hän v. 1869 saavutti väitöskirjallaan *Om det historiska dramat i Tyskland* (Saksan historiallisesta draamasta). Tosin Bergbomilla edelleen oli tarkoituksena pyrkiä yliopiston opettajaksi, mutta asianomaisten yhäti toistunut tylyys hänen matkarahanhakemuksiansa kohtaan pakoitti hänet siitä unelmasta luopumaan. Ja luontainen taipumus muutenkin veti hänet vastustamattomasti aivan toiselle alalle.

Bergbomin aikaisempi kirjallinen kieli oli tietysti ruotsi, ja tällä kielellä hän kesällä 1863 Saarijärvellä ollessaan valmisti suuren historiallisen murhenäytelmänsä *Pombal och jesuiterna*, joka näyttämöä varten lyhennettynä keväällä 1865 esitettiin Helsingin ruotsalaisessa teatterissa, mutta jonka hän vaatimattomasti ja koska se oli ruotsiksi kirjoitettu jätti painattamatta. Se on Paavo Cajanderin suomentamana otettu Suom. Kirj. Seuran julkaisemiin »Kaarlo Bergbomin Kirjoituksiin». Samaan aikaan hautoi Bergbom päässään muitakin murhenäytelmäin aiheita (Salomon de Caus, Nero, Saul, Tuomas piispa) sekä novellisuunnitelmia, mutta ne jäivät toteuttamatta. Hänen halunsa oli näet kirjoittaa täst'edes yksinomaan suomeksi, kuten Snellman aikoinaan oli Suomen nuoria kynäniekkoja kehottanut tekemään; mutta vaikkapa hän ahkerasti ponnistelikin suomen oppimisessa, ei hän kuitenkaan jaksanut tehdä

suomea niin täysin omaksensa ja ajatustensa tulkiksi kuin »tosisuomalaisena runoilijana» olisi tahtonut. Suomeksi hän täst'edes kuitenkin kirjailijana esiintyi, varsinkin Kirjall. Kuukauslehdessä, jonka perustajiin ja ensimäisiin toimittajiin (vv. 1866—75) hän kuului. Hänen ensimäinen painettu kaunokirjallinen teelmänsä *Belsazarin pidot* (Joukahainen V, 1864) on suomenkielinen, ja samalla kielellä hän mainitussa aikakauslehdessä vv. 1867—69 julkaisi novellit *Julian, Aarnihauta* ja *Sydämiä ihmistelmeessä* sekä v. 1870 2-näytöksisen murhenäytelmän *Paola Moroni.* Tämän lehden alkuvuosikertoihin hän kirjoitti myös joukon eteviä kirjallisia katsauksia ja arvosteluja, käsitellen niissä valppaalla ja hienolla ymmärtämyksellä sekä kotimaista että ulkomaista varsinkin ranskalaista kirjallisuutta. Kirjallisuuden ja taiteen tuntijana ja arvostelijana Bergbom olikin nuorempain suomenmielisten piirissä epäilemättä älyllisin, valistunein ja monipuolisin, ja vaikutti hienostuneella, yleismaailmallisella taidekäsityksellään avartavasti tämän piirin alkujaan hieman suppeaan taiteelliseen katsantokantaan, varsinkin mitä teatteriin tulee. Laajat ulkomaanmatkat ynnä alati valpas havainto myöhemmin yhä edelleen avarsivat tätä puolta hänen rikkaassa olemuksessaan.

Suuri ei ollut Bergbomin kaunokirjallinen tuotanto eikä hän itse sitä suuriarvoisena pitänyt. Se oli hänestä vain nuoruuden koelmoimista. Mutta sellaisenakin se osottaa tekijällään olleen synnynnäiset kirjailijan lahjat, joista olisi voinut toivoa paljoa painavampaakin satoa, jollei kieli olisi tehnyt vastarintaa ja teatteri vienyt hänen aikaansa. Hänen nuoruudenteoksensa »Pombal ja jesuiitat» on kylläkin merkillinen näyte 19-vuotiaan kyvystä, ja samoin hänen toinen näytelmänsä »Paola Moroni» on epäämätön todistus Bergbomin suurista draamallisista lahjoista. Siihen suuntaan viittaavat hänen novellinsakin. Bergbomin runoilijaluonne oli suuripiirteisen romantikon: hän rakastaa väkeviä intohimoja, jyrkkiä vastakohtia, voimakkaita käänteitä ja ratkaisuja eikä aina pidä lukua totuuden- ja luonnonmukaisuudesta. Hänen näytelmissään tuntuu osaksi Schillerin ja vielä enemmän Victor Hugon vaikutus, mitä niiden aatteelliseen intomieleen ja ulkonaisiin »voimakeinoihin» tulee. »Pombal ja jesuiitat» on vielä nuorekkaalla laveasanaisuudella sepitetty ja sentähden hieman pitkäveteinen (hän olikin ensin aikonut kirjoittaa siitä 12-näytöksisen jättiläisdraaman, mutta supisti

aiheen lopulta 5 näytökseen); sen sijaan »Paola Moroni» on liiaksikin keskitetty, jopa suorastaan väkivaltaisesti pingotettu draamallisen tehon ylentämiseksi. Kaikesta näkyy, että Bergbom tällöin jo tarkoin tunsi juuri näyttämön vaatimukset. Molemmissa näytelmissä vuoropuhelu on ytimekästä, draamallista, toiminta, varsinkin jälkimäisessä, täynnä kiihkeää jännitystä ja päähenkilöt selvästi, suuripiirteisesti kaavailtuja. Varsinaiseen, asteettain tihenevään luonnekuvaukseen Bergbom ei ole ryhtynyt; hän asettaa henkilönsä esiin jotensakin valmiina. Kuitenkin hän hienosti kouliutuneen taidevaistonsa ja lukeneisuutensa avulla saa noihin kaukaisiin oloihin ja henkilöihin paljoa paremman todellisuustehon kuin esim. Kivi »Karkureihinsa». Edellinen näytelmä kuvaa historiasta tunnettua portugalilaisen valtiomiehen markiisi Pombalin taistelua valistuksen ja uudenaikaisuuden puolesta jesuiittoja ja heidän edustamaansa taantumuksellista vanhoillisuutta vastaan. Voimakkaasti jopa julmasti kukistaa Pombal kaiken vastarinnan, syrjäyttäen ystävyys- ja perhesiteet, mutta huomaakin sitten lopulta seisovansa voittajana yksin, ainoan tyttärensäkin jättämänä. Siinä hänen traagillisuutensa. Pombalin ohella ovat voimakkain piirtein kuvattuja varsinkin hänen pahin vastustajansa jesuiitta Moreira, tavallaan aatteen ja vakaumuksen mies hänkin, ja väkeviin ristiriitoihin asetettu Aveiron herttuatar. — »Paola Moronin» Bergbom »saksalaisen aiheen mukaan» sepitti nopeasti tilapäistä tarkoitusta varten, saadakseen kohta mainittavalle rouva Raalle sopivan pääroolin, ja tilapäisyys tuntuukin selvästi sen kokoonpanossa. Koko toiminta rientää alusta alkaen eteenpäin jännitettynä kuin tulipalossa, todenmukaisuus saa väistyä kiltisti syrjään, ja toimivien henkilöjen viha ja rakkaus pingotetaan äärimmilleen. Mutta niinhän kai vaatikin näytelmän aihe, aika ja paikka. Taustana ovat näet guelfien ja ghibelliniein veriset puoluetaistelut 1200-luvun Italiassa. Omituiset, mutta silti näennäisen riittävästi perustellut asianhaarat aiheuttavat tulisen lemmen syntymään verivihollisiin sukuihin kuuluvain Paola Moronin ja Manfred Romanon välillä, mutta saattavat sitten Paolan, muka luullun kavalluksen kostoksi, syöksemään tikarinsa ensin rakastamansa Manfredin ja sitten, huomattuaan tämän viattomaksi, omaan sydämeensä. Tämä kiihkeä, verinen ja jännittävä lemmentarina, jossa kuumat vuorosanat ja kohtaukset iskevät toisiinsa

tiheästi kuin ukkosilmalla säihkyvät salamat, on milt'ei väkivoimalla puristettu kahteen toimintakuohuiseen näytökseen, joissa ei joudeta turhia lavertelemaan.

Novelleissaankin Bergbom mielellään käsittelee draamallisia aiheita ja asettaa henkilöt väkeväin mielenliikkeiden ristituleen. Epäilemättä niistä yhtä helposti olisi Bergbomin näppärissä käsissä voinut sukeutua näytelmiäkin. Antaapa Bergbom hienon, älyllisen ivansakin niissä vilahduksittain valaista oloja ja ihmisiä. Niin varsinkin »Julianissa», joka kertoo romanttisen tarinan kaunosieluisesta aatelisnuorukaisesta ja hänen tuhoisasta lemmestään veljensä halpasäätyiseen vaimoon, sekä novellissa »Sydämiä ihmistelmeessä», jossa esitetään todenmukainen läpileikkauksellinen pikakuva itäsuomalaisen (viipurilaisen) hienoston kielellisestä kirjavuudesta ja sisäisestä onttoudesta, samalla kuin romanttisena aineksena annetaan puolalaissukuisen everstinrouvan (kuvaus on Puolan kapinan ajalta 1863), suomalaisen kansannaisen vienon laulun sytyttämänä, laulaa ilmi maansa ja kansansa epätoivoinen »riemuitseva suru». Vappu ja Vanda ovatkin ne »sydämet», jotka ovat tähän »ihmistelmeeseen» joutuneet. Luonteenkuvaukselta etevin, joskin muuten asettelultaan romanttisin on kai »Aarnihauta», kertomus taikauskoisesta saiturierakosta, joka toverinsa pettämänä ja himoitsemansa aarteet kadotettuaan pienen orpotytön avulla kääntyy paremmalle tielle. Kaamea, öinen sävy käy tämän kertoelman läpi.

Bergbomin kaunokirjallinen tuotanto pysähtyi kokonaan, kun Suomalaisen teatterin perustaminen ja johtaminen vast'edes vei hänen kaiken aikansa ja huomionsa. Kuitenkin hänen koulittu kirjallinen makunsa teatterin yhteydessä toisella tavalla varsin tehokkaasti tuli näytelmäkirjallisuutemme hyväksi. Hänen muokkaavien käsiensä läpi kulkivat näet useimmat niistä kotimaisista näytelmistä, joita teatteri kulloinkin esitti, ja hänen neuvonsa ja ohjeensa niiden kirjoittajille (kuten esim. Minna Canthille ja Gustav v. Numersille) olivat suorastaan ratkaisevaa laatua. Muuten hän itsekkin yhdessä jonkun toisen kera joskus muodosteli ja suomenteli teatterille pieniä näytelmäkuvaelmia.

Edellä jo olemme nähneet kuinka J. Fr. Lagervall 1840-luvulla rohkeasti unelmoi »Suomalaisen Kuvaiston» perustamisesta. Ne

unelmat olivat liian aikaisia. Mutta Hannikaisen »Silmänkääntäjää» oli sen ilmestymisestä saakka siellä täällä näytelty tilapäisinä seuranäytäntöinä ja siten totutettu yleisöä kuulemaan suomea näyttämöltäkin. Ja sanomalehdissä näkyi tuon tuostakin kirjoituksia kotimaisen teatterin tarpeellisuudesta; kiertelevät saksalaiset ja ruotsalaiset teatteriseurueet eivät enää riittäneet valppaampien kansallisia vaatimuksia tyydyttämään. Varsinkin Fr. Cygnaeus harrasti kotimaisen pysyvän teatterin syntymistä. Ja Helsingin uuden kiviteatterin valmistuttua sellainen syntyikin v. 1861, mutta vastoin Cygnaeuksen ja monen muun ajatusta yksistään ruotsinkielinen. Vieläpä sen näyttelijätkin alusta alkaen hankittiin Ruotsista. Kuitenkin jo tähän aikaan kuultiin suomea näyttämöltä itse Helsingissä. Ylioppilaiden »näytelmä-yhtiö» näytteli näet v. 1858 »Silmänkääntäjän», 1859 »Antonius Putroniuksen» ja 1860 »Riita-asian». 1860-luvun keskivaiheilla (1865) antoi n. s. »Suomalainen seura» Helsingissä pari suomenkielistä seuranäytäntöä, esittäen m. m. Körnerin pienen murhenäytelmän »Syyn sovitus». Samaan aikaan (1866) jo Kaarlo Bergbom ensi kerran johti ja harjoitti erään ruotsalais-suomalaisen seuranäytännön. Ja suomenkielistä näyttämöä varten tehtiin työtä sitenkin, että suomennettiin ja julkaistiin hyvää ulkomaista näytelmäkirjallisuutta. Etevin julkaisu oli Suomal. Kirj. Seuran toimittama »Näytelmistö», 4 osaa vv. 1861—67, joka sisälsi 14 käännöstä ynnä Kiven »Kullervon» ja »Karkurit».[1] Muutenkin Kiven samanaikuinen tuotanto juurikuin odotti vain teatteria päästäkseen näyttämöllä oikeuksiinsa.

Näin oli maata jo hiukan muokattu, kun Bergbom hartaalla innollaan kävi asiaan käsiksi. Syksyllä 1868 — nähtävästi Bergbomin alotteesta — muutamain pohjalaisten ylioppilaiden kesken päätettiin panna seuraavana keväänä 1869 toimeen suurempi suomalainen näytäntö ja pyytää siihen pääosan esittäjäksi Helsingin ruotsalaisen teatterin etevin naisnäyttelijä, ruotsinmaalainen rva *Hedvig Charlotte Raa* (syntyisin Forsman; uusissa naimi-

---

[1] Muita samantapaisia näytelmäsarjoja olivat Viipurin Suomal. Kirj. Seuran »Näytelmiä» I—IV, 1867—76 (9 kpl.) ja G. W. Edlundin »Näytelmäkirjallisuutta» I—III, 1860—76 (3 kpl.) sekä länsisuomalaisten »Teaterikirjasto» I—III, 1869 (3 kpl.). Teatterin perustamisen jälkeen tuli uusia näytelmäin suomennossarjoja lisäksi, kuten »Suomalainen teatterikirjasto» sekä lukuisasti yksityisiä näytelmäsuomennoksia.

sissa v:sta 1874 rva Raa-Winterhjelm; s. 1838, k. 1907), jolla Helsingin kansallismielisissä piireissä oli paljon hartaita ystäviä. Kaarlo Bergbom kävi puuhan etunenään, Kiven »Leasta» saatiin sovelias kappale, rva Raa innostui asiaan, luki osansa, jonka kieltä hän ei ollenkaan taitanut, käännöksen avulla ulkoa, Bergbomin ja hänen sisarensa Emilien tuttavapiiristä saatiin tarpeellisia lisävoimia, ja 10 p. toukok. 1869 esitettiin todellakin Kiven »Lea», rva Raa nimiosassa, Helsingin ruotsalaisessa eli Uudessa teatterissa, joka näytäntöä varten vaivoin oli saatu vuokratuksi[1]. Teatteri oli täpötäysi, esitys sujui yli odotusten, ihastus ja innostus oli rajaton. Tästä kauniista hetkestä, jonka rva Raa ihmeen tavoin oli mahdollistuttanut[2], voidaan lukea Suomalaisen teatterin synty, vaikka menikin vielä kolmisen vuotta, ennenkuin asia lopullisesti toteutui. Samana syksynä perustettiin Helsingissä etupäässä suomenkielisiä taideharrastuksia varten ennen mainittu uusi suuri »Suomalainen Seura», ja tämän innokkaan seuran »draamallisen osaston» toimesta annettiin sitten v. 1870 Helsingissä (Arkadia-teatterissa) Kaarlo Bergbomin taitavalla johdolla ja suomea opiskelleen rva Raan sekä eräiden laulutaiteilijain ja asianharrastajain avulla joukko suomenkielisiä puhe- ja oopperanäytäntöjä (»Paola Moroni», »Lea», laulunäytelmä »Preciosa», ooppera »Trubaduuri» y. m.), pistäydyttiinpä Turussa (rva Raa) ja Viipurissakin[3]. Nämä onnistuneet kokeet herättivät pahaa verta ruotsalaisella »viikinkien» taholla. Ei tyydytty rettelöimään ainoastaan teatterin vuokraamisesta, vaan ulotettiin kiukku itse periaatteihin, jopa henkilökohtaisuuksiin saakka. Suomen pääkaupunkiin ei tahdottu enemmän suomalaista näyttämöä kuin suomalaista oppikouluakaan. Se oli säilytettävä yksistään ruotsalaisten hallussa. Valtiopäivillä 1872 talonpoikaissäädyssä tehty »pyyntöesitys», että valtion verrattain suuri Helsingin

---

[1] Viikkoa aikaisemmin oli valmistavana seuranäytäntönä jo esitetty kuvaelma »Pilven veikosta», Topeliuksen »Saaristossa» ja toinen näytös oopperasta »Martha». »Saaristossa»-näytelmän sijaan oli nyt pantu »Lea».

[2] Sittemmin rva Raa oppi suomenkielen ja silloin tällöin vieraili nuoressa Suomalaisessa teatterissa, johon hän edelleen, vaikkapa asuikin Norjassa ja Ruotsissa, oli hyvin kiintynyt.

[3] Samaan aikaan näkyy Bergbom suunnitelleen kotimaistakin suomenkielistä oopperaa, aiheena kansanruno »Elinan surma». Yritys lienee jäänyt kesken libretton sepittäjän puutteessa. — Ks. *E. Aspelin-Haapkylä*, Suomal. Teatterin Historia I, s. 154 ja seur.

ruotsalaiselle teatterille suoma raha-apu vast'edes tulisi samassa määrässä molempien kieliryhmien hyväksi, kaikui tietysti kuuroille korville. Tällöin arvasi Bergbom, joka milt'ei koko vuoden 1871 oli oleskellut ulkomailla teatterioloja tutkimassa, ajan tulleen kerrankin oikein kovakouraisesti ravistella tätä arkaa asiaa. Kirjall. Kuukauslehden maaliskuun numerossa 1872 hän julkaisi mestarillisen kirjoituksen *Muutamia sanoja nykyisistä teatterioloistamme*, joka sittemmin Morgonbladetiin painettuna saatettiin ruotsinkielisenkin yleisön luettavaksi. Siinä hän kerta kaikkiaan kohta kohdalta musertavalla tavalla kumosi kaikki »katumattomien estelyt» suomenkielistä näyttämötaidetta kohtaan, samalla kuin selvästi viittoi ne korkeat kansalliset ja taiteelliset päämäärät, joita teatterin, ollakseen todellinen »kansallisteatteri», tulisi toiminnallaan toteuttaa. Tästä rohkeasta »kekäleen viskaamisesta ruutinelikkoon» seurasi ruotsalaisella taholla tietysti entistä hirveämpi meteli, mutta suomalaisella taholla entistä voimallisempi innostus. »Suomalainen Seura» antoi Bergbom-sisarusten toimesta jälleen pari uutta puhe- ja laulunäytäntöä, varsinkin koossa olevia valtiopäivämiehiä varten, ja samaan aikaan muodostettiin 22 p. toukok. 1872 suomenmielisten kesken 5 vuodeksi kannatusyhtiö vakinaisen suomalaisen teatterin ylläpitämiseksi. Bergbomin kautta oli vihdoin herätty näkemään, mikä suuremmoinen kasvattava ja sivistävä merkitys oppikoulujen ja kirjallisuuden ohella teatterillakin tulisi olemaan suomenkielisessä sivistystyössä. Bergbomin luottava rohkeus tempasi nyt epäröivätkin joukkoon, ja hänet valittiin yrityksen johtajaksi. Teatterin piti suunnitelman mukaan näytellä vuoroin Helsingissä, vuoroin muissa kaupungeissa. Bergbom kokosi teatterinsa kantajoukoksi kymmenkunnan nuoria näyttelijänalkuja, jotka olivat esiintyneet edellisissä näytännöissä, harjoitteli seurueineen kaikessa hiljaisuudessa seuraavan kesän ja antoi ensimäisen näytännön 13 p. lokak. 1872 Porissa, ohjelmana Tuokon kirjoittama »Alkajais-näytelmä», Topeliuksen »Saaristossa» ja kuvaelmia saman »Sotavanhuksen joulusta» ja Runebergin »Pilven veikosta». Niin oli Suomalainen teatteri alottanut pysyvän vaikutuksensa.

Hyvään alkuun täten päästyä liitettiin teatterin puheosastoon seuraavana syksynä erityinen oopperaosasto, n. s. »Suomalainen ooppera». Sen ensi näytäntö (»Lucia di Lammermoor») tapahtui

Viipurissa 21 p. marrask. 1873. Sen jälkeen oopperaosasto, johon kuului eteviä kotimaisia ja ulkomaisia laulajavoimia, Bergbomien johdolla esiintyi kuuden näytäntökauden aikana loistavalla taiteellisella menestyksellä Helsingin vanhassa Arkadia-teatterissa, joka v. 1875 siirtyi suomenmielisten perustaman osakeyhtiön käsiin. Silloin tällöin käytiin vierailulla Turussa. Sill'aikaa puheosasto etevän näyttelijän *O. Vilhon* (Gröneqvistin, † 1883) johdolla vietti paljoa vaatimattomampaa elämää, näytellen edelleen vuoroin Helsingissä, vuoroin muissa kaupungeissa. Lyhyellä loistokaudellaan ennätti oopperaosasto esittää kaikkiaan 26 oopperaa (niistä 24 koko oopperaa), joukossa maailman mainioimpia. Mutta toiskielisten kateus ei voinut sallia »raaoin» suomenkielin sellaista taidenautintoa, joka veti osan heikäläisistäkin matalaan Arkadiaan. Pantiin monet juonet liikkeelle tätä suomenkielistä taidelaitosta vastaan, jonka rahallinen menestys ei suinkaan ollut loistava. Seuraus olikin, että oopperaosasto täytyi talvella 1879 lopettaa. Puhenäyttämö tämän jälkeen entistä suuremmilla edellytyksillä yksin vaali suomenkielistä näyttämötaidetta, tuota »kansallisen sivistyksen kukkaa», kuten teatteria usein kuulee nimitettävän, vieraillen edelleen ahkerasti, varsinkin 1880-luvulla, suuremmissa ranta- ja maaseutukaupungeissa. Ja Kaarlo Bergbom, jonka rinnalla väsymättömänä auttajana ja huolien kantajana toimi hänen sisarensa Emilie Bergbom, »Suomalaisen teatterin sydän», saikin nyt tilaisuuden täysin määrin puhenäyttämön suhteen toteuttaa niitä aatteellisen henkensä omaksumia kansallisia ja tositaiteellisia päämääriä, jotka hän laitokselleen oli viittonut. Tämän äärettömiä uhrauksia ja kieltäymyksiä täyden, joskin kansallisesti kiitollisen työn lähempi selostaminen ei enää kuulu kirjamme puitteihin. Bergbom-sisarukset ovat siinä suorittaneet elämäntehtävän, jonka merkitystä ei voida kyllin korkealle arvostella. Väsymättömällä innolla joskin vähenevin voimin he johtivat rakasta luomaansa aina kevääseen 1905 saakka, päästäkseen molemmat kohta sen jälkeen, Emilie 28 p. syysk. 1905 ja Kaarlo 17 p. tammik. 1906, kansalaistensa kiitollisuuden seuraamina kuoleman viileään lepoon.

Suomalaisen teatterin ja siihen liitetyn »Suomalaisen oopperan» välillinen vaikutus suomenkieliseen kirjallisuuteen oli alusta pitäen

melkoinen. Puheosastoa varten tarvittiin suomentaa yhä uusia vieraskielisiä näytelmiä ja oopperaosastoa varten samoin vieraskielisiä oopperalibrettoja, mistä kaikesta suomalainen sekä proosa- että runokieli yhä hioutui ja hienostui ihmishengen eri vivahduksia tulkitsemaan. Samoin teatteri suoranaisesti juurikuin yllytti omakielisiäkin kirjailijakykyjä draamalliseen tuotantoon ja siten suuresti hedelmöitti suomenkielistä alkuperäistä näytelmää. Teatterin kautta astuivat myös maailmankirjallisuuden suurnerot vähitellen toinen toisensa jälkeen suomenkielisen yleisön tuttavuuteen ja siten lavensivat tämän sivistyksellistä näköpiiriä. Eikä teatterin vaikutus supistunut ainoasti pääkaupunkiin. Ahkerasti se, varsinkin alkuaikoinaan, teki kiertomatkoja pitkin maata, herättäen siten muuallakin näytelmätaiteen harrastusta. Ja sen jäljissä astuivatkin sitten nuo monet uudet teatteriyritykset, kuten ensin A. Aspegrenin »Kansanteatteri» (syksyllä 1887) ja sittemmin n. s. »Maaseututeatteri», »Tampereen teatteri», »Kansan Näyttämö» y. m., lukemattomista »turneista» puhumattakaan, jotka kukin kohdaltaan, mikä pienemmällä mikä suuremmalla menestyksellä, ovat Thalian jaloa taidetta viljelleet ja kansalle tutuksi tehneet. Onpa Bergbomien koulusta lähtenyt ainakin yksi suomalainen näyttämötaiteilija, jonka taide tunnetaan Suomen ulkopuolellakin, nimittäin *Iida Aalberg* (synt. 1858). Siten on Kaarlo Bergbomin rohkea unelma jo vähässä ajassa tuottanut kansalliselle sivistyksellemme varsin merkitseviä lisiä. Vanhan Hellaan kaunein sivistysilmiö on jo vankasti juurtunut Suomenkin karuun maaperään. Sen näkyvimpänä ilmauksena kohoaa Helsingin rautatietorin laidassa se muhkea »Suomen Kansallisteatteri», johon Bergbom joukkoineen siirtyi matalasta Arkadiasta 9 p. huhtik. 1902, Elias Lönnrotin sataismuiston päivänä.

Evald Ferdinand Jahnsson

oli ensimäisiä, joka Pietari Hannikaisen tavoin Suomalaisen teatterin perustamisesta lienee innoittunut draamalliseen kirjailuun suomenkielellä. Hänen kuten Bergbominkin aikaisempi kirjallinen kieli oli ruotsi. Tällä kielellä on sepitetty hänen ensimäinen (painamaton, v. 1867 Helsingin Arkadia-teatterissa esitetty) näytelmänsä *Nådendal, Finlands Bethesta* (Naantali, Suomen Bethesta). Mutta kansalli-

nen liike veti hänet suomenkielisten kirjailijain joukkoon. Kuitenkin hän suomen ohella yhä käytti osaksi ruotsiakin. Ruotsiksi ilmestyi kertoelmasarja *Korpens berättelser* (Korpin tarinoita, 3 osaa, vv. 1873—81) ja novelli *Rådmannens dotter* (Raatimiehen tytär 1878). Jahnssonin päätuotanto on kuitenkin suomenkielinen ja sellaisena kahta laatua: näytelmiä ja kertomuksia. Jo keväällä 1873 näyteltiin Suomalaisessa teatterissa hänen kirjoittamansa »historiallis-romantillinen näytelmä» *Bartholdus Simonis* (ilmestyi painosta vasta 1881) ja samana vuonna painettiin Jahnssonin draamallinen pääteos, jambimittainen, viisnäytöksinen murhenäytelmä *Lalli* (näyteltiin keväällä 1874). Edellä mainitusta ruotsinkielisestä novellistaan hän muodosti suomeksi »historiallis-romantillisen» näytelmän *Raatimiehen tytär* (näytelty keväällä 1878, painettu 1882). Vanhemmalla iällään Jahnsson innostui raittiusasiaan ja aikoi julkaista sarjan raittiusnäytelmiä yhteisnimellä *Alkoholin tuhoja.* Ensimäinen sellainen tendenssinäytelmä oli yksinäytöksinen *Jouluaattona juomarin kodissa* (1892). Syksyllä 1893 esitti Suomalainen teatteri toisen samaa sarjaa, 3-näytöksisen *En ollenkaan muista* (myöhemmin painettu). Muita Jahnssonin sepittämiä suomenkielisiä pikkunäytelmiä näyteltiin, tavallisesti hänen omalla johdollaan, Turun seuroissa ja yhdistyksissä. — Jahnssonin ensimäinen suomenkielinen kertomus oli novelli *Herra Niilo* (U. Suomettaressa ja Matka-Kirjastossa) 1870; paljoa myöhemmin, vasta 1884, ilmestyi hänen kertomuksellinen päätuotteensa *Hatanpään Heikki ja hänen morsiamensa* sekä romaanintapainen *Muuan suomalainen soturi Kristiina kuningattaren aikakaudelta.*

Jahnsson oli laivurin poika Kivimaan kappelista Turun saaristosta, syntynyt 22 p. syysk. 1844. Kävi koulua Turussa, tuli yliopistoon (1864) päästyään maisteriksi 1869, vihittipä itsensä 1885 papiksikin. Palveli virkaatekevänä koulunopettajana ja pappina eri paikoissa, lopuksi v:sta 1887 vakinaisena suomen ja ruotsin kolleegana Turun suomalaisessa klassillisessa lyseossa. Kuoli Turussa 7 p. syysk. 1895. Varsinaisen kaunokirjailunsa ohella Jahnsson avusteli myös sanomalehtiä, olipa v. 1877 Uleåborgs Tidningin ensimäinen toimittajakin.

Kirjailijana oli Jahnsson romanttisuuteen taipuvan aikansa tyypillisimpiä ilmiöitä, Topeliuksen hartaimpia aseenkantajia. To-

peliuksen tavoin hän valitsi enimmät aiheensa Suomen historiasta, varsinkin sen murroskausilta, vihollishyökkäysten ajoilta. Muisteloita Walter Scottista, Schilleristä ja Shakespearesta näyttää hieman joutuneen mukaan. Suomenkielisen ja suomalaisaiheisen historiallisen näytelmän ja romaanin alalla Jahnsson olikin varsinainen perustaja, ja siinäpä hänen pääansionsa onkin. Hänen kirjailijakykynsä tai oikeammin kirjailijatarmonsa ei näet ollut hänen tahtonsa ja kynänsä tasalla. Halu hänellä epäilemättä oli harras, mielikuvitus ja kekseliäisyys runsas, ja kynä luisti perin kepeästi. Aatteellisena taustana, mikäli sellaisesta voi puhua, oli suomalainen kansallisuus ja isänmaa. Mutta Jahnsson ei näy jaksaneen tai ehkä paremmin viitsineen käydä aiheihinsa syvällisemmin käsiksi, vaan antoi kynänsä juosta vapaasti sitä mukaa kuin oikullinen mielikuvitus suvaitsi sitä ohjata. Kuvauksen taiteellinen kokonaisuus, tapausten todenmukainen perustelu, historiallisen taustan luotettava väritys ja varsinkin eläviä yksilöitä luova henkilökuvaus jäivät häneltä sivuasioiksi ja pääasiaksi pyrki pelkkä pintapuolinen jännittäväisyys ja romanttinen tunnelmoiminen.

Nämä Jahnssonin kirjailijaominaisuudet ilmenevät sekä hänen näytelmissään että kertomuksissaan. Aiheitten valinta ja asetelma on molemmissa hyvin keksitty, mutta niiden taiteellinen suoritus on keskeneräinen. Varsinaissuomalaisena ja kenties myös Schillerin »Wilhelm Tellin» esimerkistä hän nähtävästi johtui paikkakunnallisesti tuttuun Lallintaruun, joka kyllä tarjosi kiitollisia draamallisia vastakohtia: kahden eri kansallisuuden ja eri uskon yhteentörmäyksen. Ja tältä, varsinkin juuri uskonnollisen vastakohdan kannalta Jahnsson onkin »Lallinsa» aihetta käsitellyt. Lallin ollessa Permanretkellä ovat ruotsalaiset hyökänneet maahan, piispa Henrik on kastanut Lallin vaimon Kertun ja vienyt mukanaan Lallin ainoan pojan, pikku Ilmarin, kasvattaakseen hänestä Suomelle uuden uskon apostolin. Tämä kotionnen hävitys yhdessä ruotsalaisten muun sorron kera herättää Lallissa, joka valitaan suomalaisten johtajaksi, kostonhalun, ja sen uhriksi Henrik joutuu. Lalli vuorostaan kaatuu taistellessaan ruotsalaisia vastaan. Näin on näytelmän yleisasetelma oikealta pohjalta kehitetty, mutta sittenkään ei nimihenkilö jaksa herättää voimakkaampaa traagillista mielenkiintoa. Hän pikemmin vain alenee kuin nousee loppua kohti. Tuokon Saulin tavoin

ei Lallin luonteessa ole oikeaa draamallista ryhtiä, vaan huojuu se sinne tänne. Hän ei ole mikään Wilhelm Tellin tapainen suomalainen vapaussankari siinä määrässä kuin hänen pitäisi olla, voittaakseen puolelleen lukijan myötätunnon. Ja piispaa kohtaan hän esiintyykin — tosin mahdollisen esikuvansa Schillerin Tellin tavoin — milt'ei inhoittavana salamurhaajana, saadakseen vuorostaan itse odottamattoman, salakavalan lopun. Täten Lallin »traagillinen ylevyys» lepää verrattain löyhillä perusteilla. Kuitenkin »Lalli» henkilökuvauksen ylimalkaisuudesta — parhaita ovat Kerttu, Kitka ja Nyyri, edellinen sekä uskossaan että rakkaudessaan horjumaton, jälkimäinen aviopari uuden uskon kiihkeä vihollinen — ja monista kömpelyyksistä huolimatta on varsin vilkas ja toimintarikas näytelmä, jonka monet hyvin keksityt yksityiskohdat, näyttämöllisesti vaikuttavat kohtaukset ja apukeinot, lyhyt ja harkittu vuoropuhelu sekä verrattain huoliteltu kielenkäyttö osottavat tekijänsä luontaisia draamallisia lahjoja, joskin samalla viittaavat esikuviin. — Paljon enemmän romantiikkaa ja luonnottomuuksia tapaamme hänen toisissa historiallisissa näytelmissään »Bartholdus Simonis» ja »Raatimiehen tytär», joskin edellisellä on ollut melkoinen näyttämömenestys. Se on tosin kai enemmän johtunut näytelmän historiallis-isänmaallisesta aatepohjasta ja kauniista yksityiskohdista kuin sen draamallisesta tehosta. Näytelmän historiallisena taustana on näet venäläisten v. 1656 Viipuria vastaan tekemä hyökkäys ja eversti Burmeisterin sekä urhollisten lukiolaisten voitollinen retki heitä vastaan. Tähän isänmaalliseen taustaan on punottu hieman monimutkainen rakkausjuoni, jossa päätekijöinä ovat Viipurin pormestarin monimielinen tytär Anna ja hänen lempensä vuorottaiset esineet, urhea, intomielinen lukiolainen Bartholdus Simonis sekä salaperäinen muukalainen Gerbert, joka narraa Annalta kaupunginportin avaimen ja sitten esiintyy hyökkäävien vihollisten päällikkönä, kreivi Suljovina. Bartholdus saa taistelussa surmansa Suljovin kädestä ja tämä vuorostaan sotamieheksi pukeutuneelta Annalta. Koko tuo Gerbert—Suljovin historia ja Annan siihen suhtautuminen on perin löyhästi ja epätodellisesti perusteltu eikä Bartholduskaan, isänmaallisesta intomielestään huolimatta, jaksa herättää syvempää mielenkiintoa. Enemmän kiintyy katsoja hänen toveriinsa, iloiseen ja rehtiin Kaarle Olaviin, sekä saksalaiseen ravinto-

loitsijaan, huonosti suomea mongertavaan Flaschendorfiin. Näytelmän koristeellinen, tunnelmallinen, Schillerin »Orleansin Neitsyen» mukainen loppukohtaus kai on näyttämöllä paraiten katsojiin tehonnut. — Enimmän luonnottomuuksia henkilöihin ja tapauksiin nähden sisältää toki »Raatimiehen tytär», jonka juoni, taustanaan tanskalaisten julma ryöstöretki Turkuun v. 1509, romanttiselta asettelultaan suuresti muistuttaa edellistä. Turkulaisen raatimiehen tytär Ebba Suurpää on hyvin Annan tapainen vaihemielinen nainen, joka hylkää serkkunsa, upseeri Sven Suurpään rakkauden ja suostuu lopuksi entisen lemmittynsä, tanskalaisen ritarin Rolf Juten vaimoksi, vaikkapa Jute tällä kertaa esiintyy vihollisena ja Turun ryöstäjänä.

Jo Jahnssonin esikoisnovellissa »Herra Niilo» ilmenivät edukseen hänen vaivattomat kertoilijalahjansa. Korkeimmilleen ne kohoavat kertomuksessa »Hatanpään Heikki ja hänen morsiamensa», joka »Lallin» ohella muodostaa Jahnssonin tuotannon huippukohdan. Sen aihekin lähtee samalta kansallisen ja uskonnollisen vastakohtaisuuden pohjalta, pakanallisten hämäläisten taisteluista jäntevää Tuomas piispaa vastaan. Aatteen tähän kertomukseen Jahnsson sanoo saaneensa itse J. V. Snellmanilta, jonka nuoruuden-unelmana oli ollut pukea näytelmäksi hämäläisten taistelu Birger Jarlia vastaan. Jahnsson on siirtänyt kuvauksensa muutamia vuosia taaksepäin, piispa Tuomaan aikoihin. Kertomuksen pääjuonena kohoaa taistelujen taustalta hämäläisten urhean päällikön Hatanpään Heikin ja hänen lujamielisen lemmittynsä Liuksialan kauniin Lyylin surullinen lemmentarina. Lyylin rukkaskosija, ylpeä Hieraniemen Paavo, opastaa kostonhaluisena piispa Tuomaan joukot äkkiä hämäläisten kimppuun; heidät voitetaan Nokialla, Lyyli vangitaan Liuksialassa ja mestataan Turussa, kosk'ei käänny kristinuskoon; ja Heikki, joka turhaan on koettanut Lyyliä pelastaa, saa surmansa Turussa aikoessaan kostaa Tuomaalle Lyylin kuoleman. Ohella annetaan lukijalle vilkkaita kuvauksia hämäläisten kilpakisoista, loitsijoista, uhrijuhlista y. m. oloista, Räntämäen kirkon komeista vihkiäisistä ihmeineen, ritareista, munkeista j. n. e. Tosin nämä kuvaukset sisältänevät paljoa enemmän kimaltelevaa komeutta kuin mitä Tuomaan aikana Hämeessä ja Turussa oli nähtävänä. Turun 2000-henkinen väkilukukin on epäilemättä suuresti

liioiteltu samoinkuin hämäläisten mahtimiesten valta ja rikkaus (Heikillä esim. on alustalaisia ja seuruetta liki 200 aseellista miestä). Mutta muuten on sivistyshistoriallinen puoli hauskasti esitetty. Tapaukset samoin sujuvat yleensä vilkkaasti ja luontevasti, joskin paikoin, esim. Nokian taistelun kuvauksessa, on hämäriä kohtia. Henkilöistä esiintyvät selvimpinä Heikki, Lyyli ja Paavo sekä Walter Scottin majuri Dugald Dalgettya (»Vanha tarina Montrosesta») muistuttava Palestiinasta tullut »kultainen ritari» Götz von Göchingen, aimo syömäri ja lavertelija, mutta samalla urhea ja hurskas mies.

Laajempi, mutta huonommin onnistunut on »Muuan suomalainen soturi», jonka mallina selvästi on ollut Topeliuksen »Välskärin kertomukset». Nähtävästi Jahnsson onkin tällä Kristiina kuningattaren aikakauteen sijoitetulla romaanillaan tahtonut juurikuin täyttää sen aukon, joka Topeliukselta oli jäänyt »Välskärin kertomuksiin», niissä kun ei Kristiinan aikaa ole esitetty.[1] Kuitenkin hän esityksen aatteellisessa kantavuudessa jää mestaristaan suuresti jälkeen, puhumattakaan Walter Scottin havainnollisesta kuvaamistaidosta. Koko romaani on Alexandre Dumas vanhemman jännitysromaanien tapaan täynnä jännittäviä seikkailuja, odottamattomia käänteitä ja epätodellisia yhteensattumia, vailla asiallista perustelua ja luonteenkuvausta. Päähenkilö kapteeni Stålsköld, josta lopuksi tulee eversti, on sovinnaisen romaanisankarin tyyppi, edustamatta mitään erityisesti suomalaisia tai yksilöllisiä luonteenpiirteitä. Hänen monet seikkailunsa, kohoamisensa ensin Kristiinan ja sitten Kaarlo X:n suosiossa, ihmeelliset pelastumisensa vihamiehensä, ilkeän parooni Gyllenströmin väjytyksistä, jolle hänen lemmittynsä Elviira on vasten tahtoaan pakoitettu puolisoksi, ja vihdoin loppusuoritus Gyllenströmin kanssa ja Elviiraan yhtyminen, täyttävät pääasiassa tämän 272 sivuisen romaanin. Sen henkilöistä on ainoasti kansan ystävä ja aatelin vihaaja Jacobson yksilöllisemmin kuvattu, osaksi myös Kristiina. Muuten tässäkin romaanissa on aika vilkkaita yksityiskohtia kuten katumellakka Tukholmassa, ylimyskemut, valtiollinen salaseura, myrsky merellä y. m.,

[1] Pari vuotta myöhemmin (1886) Topelius itsekkin ryhtyi samaa aukkoa täyttämään 2-osaisella romaanillaan »Planeternas skyddslingar» (Tähtien turvatit).

ja olihan lopputulos, jossa pahat ihmiset Gyllenström ja kätyri Mörk saavat rangaistuksensa ja hyvät ihmiset Stålsköld ja Elviira monien koetusten jälkeen palkintonsa, kylläkin ajan ja yleisön maun mukainen.

Jahnssonin kieli on ajakseen verrattain huolellista, joskin paikoin ruotsalaisuudet ja muut kompastelut töksähtelevät vastaan. Taiteellisista heikkouksista huolimatta hänen tuotannollaan on alallaan tietä raivaava merkitys. Enempää hän tuskin lienee tavoitellutkaan.

Oikeastaan jo hiukan ennen Jahnssonia, v. 1881, julkaisi ansiokkaan historiallisen kertomuksen eräs toinen koulumaisteri, nimimerkki *J. A. B.*, jonka omistaja oli Jahnssonin ikäinen *Johan Albert Bergman* (syntynyt 1844, toiminut kolleegana Oulussa ja Torniossa, nykyään eläkkeellä). Bergmanin aikaisin yrite oli »runollinen kalenteri» *Kalervo* (1871), jonka sisällyksenä oli joukko omia ja Kalevalasta ynnä Kanteletaresta mukailtuja muodollisesti ja sisällyksellisesti kömpelöhköjä runoja, hiukan laihaa huumoria sisältävä vähäpätöinen maalaisnäytelmä *Halut älyn pettää* ja eräs esitelmäntapainen. Saman nimimerkin runoja tavataan myös »Joukahaisessa», ja Kirjall. Kuukauslehdessä 1871 on häneltä kankea ja rosoinen käännöskoe Iliadista: »Hektorin vainomus ja kuolo». Sen sijaan mainittu »historiallis-romantillinen» kertomus *Nevalaiset*, jonka aiheena on tuo myöhempienkin kirjailijain käyttämä Pielisten talonpoikain kapina v. 1710 vihattua kansansortajaa, majuri Simo Affleckia eli »Simo Hurttaa» vastaan, mihin kapinaan Juhani Nevalaisen ja Elsa Sormuisen lemmentarina liittyy romanttisena aineksena, on sekä aiheensa että varsinkin kapinanjohtajan Sipo Nevalaisen ja Malla noidan luonteenkuvauksen puolesta ansiokas teos, vilkkaasti ja sujuvasti kerrottu. Sen rinnalle ei Bergmanin toinen historiallinen novelli, parikymmentä vuotta myöhemmin (1902) painettu *Sulikki*, jonka pääjuonena on pakanallisen hämäläisnoidan Kammon tyttären Sulikin tuhoisa lemmentarina piispa Tuomaan aikoina (v. 1238), enää kohoa; se on paljoa hajanaisempi ja laihempi. Välillä näkyy Bergman Päivärinnan esimerkistä innostuneen sepittämään pohjanmaalaisen kansankuvauksen *Aumolan emäntä* (1885), joka maalai-

sessa luontevuudessa ei kuitenkaan kohoa esikuviensa tasalle, vaikkapa itse juoni — Aumolan rikkaan emännän petollinen lapsenomistusjuttu ja lopullinen häpeä — on kekseliäästi punottu, oikeastaan liiankin täyteen ahdettu tarpeettomia sivuseikkoja.

Bergmanin kieli ei luista läheskään virheettömästi — latina, ruotsi ja Oulun seutujen murre ovat siihen jättäneet merkkejä — eikä hän muutenkaan ole taiteellisesti huolitellut esitystään. Niinpä hänen henkilönsä käyttävät puhetyyliä, joka ei ole heidän sivistyskantansa mukaista (»Aumolan emäntä»), tai esiintyy kertomuksessa sen ajalle aivan outoja asioita (»Sulikki»). Muuten kuvaus kyllä vierii vilkkaasti eteenpäin, ja henkilöt ovat yleensä verrattain selvästi ja yksilöllisesti hahmoteltuja.

Kertoilijana oli ominaisuuksiltaan Jahnssonia hyvin lähellä aikansa »enimmin luettu novellista suomalaisen kirjallisuuden alalla», kuten hänestä Kirjallisessa Kuukauslehdessä 1871 lausuttiin, jo paljoa ennen Jahnssonia esiintynyt

Kaarle Jaakko Gummerus.

»Suuren yleisön» kaunokirjallisen lukuhalun ahkerana herättäjänä ja tyydyttäjänä sekä hartaana kansan tiedollisesti ja siveellisesti valistajana hänellä on aivan erikoissijansa aikalaistensa joukossa.[1] Hänkään ei, enemmän kuin Jahnsson ja moni muu tämän »perustavan ajan» kirjailijoista, ole omaperäisenä taiteilijana ansioittunut. Hänen ansionsa perustuu hänen kansalliseen tarkoitukseensa ja vilpittömään mieleensä; nepä ne saivat hänetkin uhraamaan kotoisen kielensä ruotsin ja ottamaan kirjalliseksi kielekseen suomen, niin vaikealta kuin vaihto alussa tuntuikin.

Gummerus oli papin poika Kokkolasta, syntynyt 13 p. huhtik. 1840. Isä muutti sittemmin läheiseen Kannukseen kappalaiseksi ja myöhemmin (1861) Karkun kirkkoherraksi, joten Gummeruksen

---

[1] Gummeruksesta on *Heikki Imberg* (Impivaara) kirjoittanut ansiokkaan kuvauksen albumissa »Liitto IV» 1905, siv. 206—236.

lapsuuden ja nuoruuden muistot liittyivät keski-Pohjanmaahan ja Satakuntaan. Jo koulupoikana hän ahkerasti kynäili ruotsiksi aikansa romanttiseen henkeen, Topelius saavuttamattomana ihanteenaan. Tällöin hän myös sydämestään liittyi Pohjanmaalla vallitsevaan herännäisyyteen, jolla vanhempien kodissa oli vahva jalansija. Uskonnolliseen herätykseen liittyi sitten yliopistossa, jonne hän 21-vuotiaana pääsi, vahva suomalaisuuden herätys. Nämä kaksi voimaa, harras uskonnollisuus ja vankka suomalaisuus, olivatkin määrääviä koko hänen elämäntyölleen. Ylioppilasaikansa hän »eli mukana», kirjaili ja harjoitteli vähin erin opintojaan, tullen 1869 maisteriksi. Antauduttuaan sitten opettajauralle hän v. 1875 pääsi suomen ja ruotsin kolleegaksi Jyväskylän lyseoon, mistä virasta erosi v. 1897 ryhtyäkseen yksinomaan Jyväskylässä perustamiensa lehtien ja suuren kustannusliikkeensä hoitoon ja valmistaakseen novelleistaan uutta laitosta. Kuoli satunnaisella käynnillä (Topeliuksen hautajaisiin saapuneena) Helsingissä 20 p. maalisk. 1898.

Gummeruksen nimimerkki *-l -b -s* (Kar*l* Jako*b* G—*s*) esiintyi jo ennen Aleksis Kiveä 1860-luvun alussa. Hänen ensimäinen pikku »uutelonsa» *Veljekset* ilmestyi näet 1862 ja sai itse J. V. Snellmanilta, joka hartaasti iloitsi jokaisesta pienestäkin ilmiöstä suomenkielisen kirjallisuuden alalla, verrattain suopean ja rohkaisevan, joskin samalla ankaria muistutuksiakin sisältävän arvostelun.[1] Tämä huomio hankki hänelle Suomettaren kaunokirjallisen osaston hoitajan toimen, ja vv. 1862—66 hän julkaisikin Suomettaressa koko joukon kaunokirjallisia kyhäyksiä, »kuvauksia elämästä», m. m. v. 1864 kaunokirjallisen pääteoksensa *Johannes, töllin lapsi*, joka sitten hiukan paranneltuna v. 1870 painettiin nimellä *Ylhäiset ja alhaiset*, »alkuperäinen romani kahdessa osassa». Siten siis Gummerukselle Kiven rinnalla tai oikeastaan jo hiukan aikaisempanakin tulee kunnia suomenkielisen romaanin alkuunpanosta, samalla kuin hän novellikirjailijana astuu aivan Hannikaisen kantapäillä. Samaan aikaan hän »Näytelmistöön» suomensi pari Holbergin komediaa (m. m. »Jeppe Niilonpojan»), julkaisi erään kertoelman yhdessä August Hagmanin kera perustamassaan kuukauslehdessä »Luonnotar» (eli vain vuoden 1863) ja antoi toisia teelmiänsä kuvalehteen »Maiden ja Merien takaa» (novelli »Sotilaan ty-

[1] Litteraturblad 1862, siv. 387—88.

tär» ja suomennos Heibergin komediasta »Katsokaa peiliin!»). Sittemmin hän vv. 1869—75 painatti »uuteloitansa» Uuteen Suomettareen ja Pietarin Sanomiin sekä myöhemmin Jyväskylässä toimittamiinsa kuvalehtiin. Suomettaressa julaistut teelmät olivat saavuttaneet kansan kesken aivan erikoisen suosion, jonka ilmauksena Oulun seudun talonpojat hänelle syksyllä 1869, hänen ollessaan lehtorinsijaisena Oulussa, lahjoittivat kultaisen kantasormuksen, mihin oli piirretty: »Muisto Suomettaren kaunokirjoittajan ystäviltä 18$\frac{13}{9}$69.» Luultavasti laatuaan ainokainen tunnustus!

Sanomalehtiin siroteltuja kertoelmiaan Gummerus julkaisi kirjamuodossakin. Paitsi *Veljekset* ja *Ylhäiset ja Alhaiset* ilmestyivät täten *Rahvaan tytär*, *miljoonain hallitsia* (1868), *Alkuperäisiä suomalaisia uuteloita* I—III (1865 ja 1873), yhteensä 6 »uuteloa» (Sovitus haudalla, Palkinto, Merimiehen morsian, Sadan leukaluut, Kaksi jouluaattoa ja Takaus) ja »jutelma 2 osassa» *Peritäänkö vihakin* (1875). Hänen kuolemansa jälkeen koottin hänen jyväskyläläisiin lehtiinsä kirjoittamat, kansan siveellistä opetusta tarkoittavat kertoelmat kahteen sarjaan nimillä *Vanhan pastorin muistelmia* (1898) ja *Haudankaivajan kertomuksia* (1899). Molemmissa esiintyy Gummerus itse — toisessa pastorina, toisessa haudankaivajana — Pietari Päivärinnan tapaan kertojana ja havaintojen tekijänä. Samoin toimitettiin »uuteloista» uusi painos (1900—01).

Vielä suuremman merkityksen kuin kaunokirjailijana saavutti Gummerus kansantajuisena valistuskirjailijana. V. 1873 hän perusti *Kyläkirjasto* nimisen julkaisun, jota aluksi ilmestyi 12 mutta v:sta 1882 lähtien vain 4 vihkoa vuodessa. Se oli »lukemisia Suomen kansalaisille erinäisissä aineissa». V. 1878 hän Kyläkirjastoon liitti saman suunnitelman mukaisen kuukauslehden, *Kyläkirjaston Kuvalehden*, jonka tilaajamäärä vähitellen kohosi pariinkymmeneen tuhanteen. Ollen onnistunut lastenkirjailija hän siihen v. 1881 liitti *Lasten Kuvalehden*. V. 1888 hän alotti etupäässä kotimaisia aineita käsittelevän *Kyläkirjaston Kuvalehden B-sarjan*, jonka sittemmin (1896) möi toht. Väinö Wallinille (Voionmaalle) Helsinkiin. Kaikki nämä julkaisut ovat edelleenkin pystyssä ja suosiossa ja ovat kansan keskuuteen kylväneet runsaasti hyvää valistusta. Tämän ohella Gummerus harjoitti Jyväskylässä melkoista kustannusliikettä, joka sekin on jatkunut hänen kuoltuaan. Hän kustansi kansalle arvok-

kaita, etupäässä hengellistä tai muuten valistavaa laatua olevia kansantajuisia teoksia. Siten Gummeruksen elämäntyö on jättänyt syvät jäljet suomenkansan valistushistoriaan. Kaunokirjailijana hän heti vetäytyi vaatimattomasti syrjään, kun näki uusia etevämpiä voimia ryhtyvän hänen raivaamalleen uralle, mutta kansanvalistajana hän loppuun saakka pysyi rintaman ensimäisinä. Suomenkansan paras oli hänen koko toimintansa päämäärä.

Kaunokirjailijana Gummerus omisti vilkkaan mielikuvituksen, kekseliään sommittelutaidon ja perin sujuvan kertoilijakynän, mutta jätti kuten Jahnssonkin kuvausten taiteellisen huolittelun ja viimeistelyn sivuasiaksi. Siihen hänellä ei ollut aikaa eikä hänen lukijakuntansa sellaista kaivannutkaan. Pääasiana oli aivan tulipalovauhdilla »kilpaa latojan kera» rientää jännittävästä tapahtumasta toiseen, ollenkaan katsomatta, luontuivatko asiat ja henkilöt kiinteästi ja perustellusti toisiinsa. Tästä oli seurauksena pintapuolisuus; hän ei juuri koskaan tunkeudu syvemmälle aiheeseensa, vaikkapa aikomus näyttää kyllä sellainen olevan. Novellissa »Sovitus haudalla» hän itsekkin juurikuin pyytää tätä huimaa kiirettä anteeksi: »Hyvä lukijani! Sinä ehkä kyllästyt tapauksiin, jotka toinen toistansa kiireesti ajavat». Mutta lisää puolustuksekseen: »Vaan mikä on elämä muu kuin tapaus?» Mahdottomia yhteensattumia, voimakkaita »paukkuvaikutuksia», salaperäistä jännitystä, tunteitten korkealle kuohuntaa, itkuista hentomielisyyttä ja moraalista opetusta vilisee viljalti Gummeruksen tuotannossa. Lausekeinokin tavoittelee, varsinkin hänen pääteoksessaan »Ylhäiset ja Alhaiset», aivan »myrskyn ja kiihkon» tapaista huohottavaa rientoa ja paisutusta. Olkoon siitä näytteenä esim. seuraava Johanneksen tuskaista mielialaa kuvaava pala:

> Johannes oli kuoleman vaalea, se merkitsee talven muotoista sisua.
>
> Hänen silmänsä ovat laskeuneet syvään hänen päähänsä, niiden valo on sammunut — se merkitsee että toivonsa on kuollut.
>
> Hänen hivuksensa ovat hajallaan — se näyttää että myrsky on käynyt.
>
> Hänen otsaansa ovat syvät rypyt kaivetut — se merkitsee että sielu on kärsinyt.
>
> Hänen paljas rintansa nousee ja laskee kiiruhusti — se merkitsee että sydämessä on hätä j. n. e.

Luuleepa lukevansa 1700-luvun saksalaisen »myrskyn ja kiihkon» miehiä tai Felix Dahnin »Taistelua Roomasta»!

Väliin sovittelee Gummerus mielellään omia selitteleviä mietelmiään ja tekee lukijalle mahtipontisia kysymyksiä ja viitteitä, ikäänkuin vakuuttaakseen että juuri näin piti käydä. Ja tavallisesti käykin hänen kertomuksissaan vanhan sovinnaisen reseptin mukaan: lopuksi aina pahuus saa rangaistuksensa ja hyvyys palkintonsa. Hänen ihmisensä ovat jo alusta alkaen joko tyypillisiä hyvesankareita tai ilkiöitä tai myös kummallisuuksia; muita välimuotoja ja varsinaisia kehityksellisiä yksilöitä hän ei juuri tunnekkaan. Hän kuvaa mielellään julmia rikoksia seurauksineen ja näkee kaikkialla Jumalan sormen lopullisesti asioita johtamassa. Novellissa »Merimiehen morsian» hän sanookin: »Pahuus aina tulee ilmi. — Ylen kummallinen on Jumalan hallitus. Me soimaamme Kaikkivaltiasta, mutta lopussa kiitämme hänen viisauttaan, sillä mitä hän tekee on hyvin tehty». Uskonnollinen mieli antaa hänen kertomuksilleen tuollaisen tarkoituksellisen pohjasävyn, mikä yhdessä muiden edellä mainittujen ominaisuuksien kera teki ne samanhenkisen rahvaan mielilukemiseksi. Muutenkin hän mielellään liikkui juuri rahvaan parissa, siirtyen sieltä joskus milloin maalaispappilaan, milloin keskisäätyyn, jopa ylimyspiireihinkin, vieläpä kerran (»Rahvaan tytär, miljoonain hallitsija» = keisarinna Katarina I) valtaistuimen ääreen saakka. Lämpimällä myötätunnolla hän kuvaa varsinkin kovaosaisia ja alhaisia ja kääntää halveksimisensa rikkaita ja ylpeitä kohtaan. Kunnolliset köyhät hän tavallisesti lopuksi ylentää, itsekkäät ja kovasydämiset rikkaat alentaa, jolleivät tee katumusta ja parannusta. Kertomustensa aiheet hän sijoittaa enimmälti Pohjanmaalle tai Satakuntaan, jonka historiallisia kansantarinoita hän käsittelee (esim. »Sadan leukaluut» tapahtuu Karkussa isonvihan aikana, »Palkinto» Suoniemellä 1808—09 vuosien sodan jälkeen, »Sovitus haudalla» saman sodan jälkeen osittain Pohjanmaalla, osittain Länsi-Suomessa). Monessa niistä on hyvin esiinpistävänä piirteenä Gummeruksen pyrintö lähentää toisiinsa »ylhäisiä» ja »alhaisia» keskinäisen ymmärtämyksen ja mielenjalouden kautta ja siten sovinnollisesti hävittää »luokkarajoja».

Gummeruksen kirjailijapiirteet esiintyvät täyteläisimmin hänen pääteoksessaan »Ylhäiset ja Alhaiset», jonka 3 painosta on kylläkin kuvaava todistus sen saavuttamasta suosiosta. Se on tai ainakin tahtoo olla väkevätunteinen sielunkuvaus Werther-romaanien

malliin ja kuvastelee kai päähenkilössään nuoren tekijänsä omaa levotonta, tunnekuohuista ja elämäntarkoitusta arvioivaa olemusta. Hallaisen savutöllin poika Johannes Metsämaa pääsee tiedonjanoisena hyvien ihmisten avulla yliopistoon saakka, rakastuu kiihkeästi ylhäiseen ja oikulliseen Mariaan, talonisäntänsä tyttäreen, luulee saaneensa tältä rukkaset ja epätoivon partaalla ollen lähtee vaistomaisesti ulkomaille; siellä hän vuosien vierren erään paljon kärsineen puolalaisen Marthanyn johdolla ja ottopoikana uudistuu sisäisesti aivan toiseksi ihmiseksi ja joutuu takaisin juuri parahiksi pelastamaan Turun palosta (1827) yhäti rakastamansa ja häntä rakastavan Marian. Ja täten kovien sielunkoetusten ja -uudistusten jälkeen koittaa molemmille uusi onni. Tähän pääjuoneen liittyy henkilöineen runsaasti jännittäviä ja odottamattomia sivuseikkoja, joista monet, kuten esim. kauhean Katrin ja halpamaisen kreivi G:n synkkä historia, ovat aivan irrallisia kasvannaisia. Tuntuu kuin tekijä olisi pelännyt kirjansa jäävän kovin laihaksi ilman erityisiä järkyttäviä voimakeinoja ja hyve- ja paheihmisiä. Myös enkelimäisen Annan ja jalon Klaus-paroonin osuus on pantu juurikuin Katrin ja kreivin historian vastakohdaksi. Romaanin pohja-ajatuksena häämöittää »ylhäisten» ja »alhaisten» yhdenvertaisuus, joka siinä toteutetaan, ja kiihkeän tunnesielun kehitys sopusointuisaan elämänkatsomukseen. »Itsensä tunteminen on suurin viisaus ja himojansa voittaa on suurin voitto», sanoo Johannes lopussa. Johannes ja Maria ovat hyvin samantapaisia luonteita, levottomia, hapuilevia, Johannes »laine merellä», Maria neito, jolle »pyhää ei mitään ollut», mutta elämänkoulussa molemmat sisäisesti puhdistuvat ihanneihmisiksi. Heissä tapahtuu siis sielullinen kehitys parempaan päin. Tosin tämän kehityskulun perusteet jäävät jotensakin hatariksi, vaikkapa tekijä kyllä on koettanut edellyttää niitä heissä itsessään ja heitä ympäröivissä oloissa, vieläpä niitä omasta kohdastaankin selitellyt. Aukkoja ja väkinäisyyksiä jää sittenkin liiaksi. Puutteineenkin »Ylhäiset ja Alhaiset» on vilkkaasti kirjoitettu ja vilkkaita kuvauksia (esim. Turun palo) sisältävä kirja, jota parempaa Gummerus ei enää joutanut tuottamaan ja jonka varaan hänen kaunokirjallinen merkityksensä etupäässä jäänee.

Gummeruksen suomenkieli, joka juuri tässä teoksessa, lyhyine, kuumeisesti huohottavine lauseineen, on hänelle tyylillisesti kuvaa-

vinta, on varsinkin hänen aikaisemmissa tuotteissaan kieliopillisesti hyvin virheellistä, täynnä kankeuksia ja ruotsalaisuuksia. Siksipä Gummeruskin veti ylleen »oikeakielisen» Ahlqvistin ankarat vihat. Myöhemmin hänen kielensä melkoisesti parani, joskin tyylinsä samalla jäykkeni.

Gummeruksen kera kilpaili kertoilijana »suuren yleisön» suosiosta hänen aikalaisensa, kolmas novellin tienraivaaja, ensimäinen suomenkielinen naiskirjailija

Theodolinda Hahnsson.

Hänenkin runsas tuotantonsa, joka yhäti on »kansankirjastojen» halutuinta lukemista, on nähtävästi enemmän tarkoittanut yleisönsä kaunokirjallisen lukuhalun virittämistä ja nuorten lukijainsa hyveellisyyteen kasvattamista kuin omaperäistä aineeseen syventymistä ja taiteellista valmiutta. Naisellinen lämminsydämisyys ja ihanteellisuus ovat etusijassa olleet hänen kynäänsä johtamassa Topeliuksen viehkeän nuorisokirjailun malliin. Ehkäpä myös norjalaisen Björnsonin ihanteelliset, nuorisoa kuvailevat kansannovellit, joita jo 1860-luvulla alettiin kääntää suomeksi (Iloinen poika 1862, Kalatyttö 1869) ovat osaltaan väikkyneet kirjailijattaren mielessä hänen sepittäessään hohteisia nuorisokuvauksiaan, joihin Björnsonin tapaan on sovitettu kepeitä laulelmia lomaan.

Sofia Theodolinda Hahnsson, omaa sukua *Limón,* syntyi 1 p. helmik. 1838 kappalaisen tyttärenä Kiikan kappelissa, josta perhe v. 1848 muutti Pälkäneelle. Saamatta varsinaista kouluopetusta hän hankki tiedollisen sivistyksensä kotona itseopinnan avulla. Meni 1864 naimisiin myöhemmin suomenkielen murretutkijana ja suuren *Ruotsalais-suomalaisen sanakirjan* (v:sta 1884) alottajana tunnetun maisteri *Juhana Adrian Hahnssonin* kanssa (synt. Raumalla 1834, kuoli 1888), asuen ensin Kokkolassa, sitten (v:sta 1871) Hämeenlinnassa. V. 1896 rouva Hahnsson meni uusiin naimisiin senaattori Yrjö-Koskisen kanssa, josta jäi leskeksi 1903.

Kansallinen herätys tempasi lämminsydämisen naisen mukaansa ja saattoi hänet kepeällä ja sujuvalla kynällään palvelemaan yhteistä suurta tarkoitusperää. Hänen ensimäinen julkaisunsa — nimimer-

killä T. H. — oli »idyllin-tapainen kuvaelma Hämeenmaasta» *Haapakallio* v:lta 1869, siis Gummeruksen ja Kiven ajoilta. Sitten seurasivat kertoelmat *Kaksoisveljekset* (1870), *Kuuselan kukka* (1872), *Muistoja Naantalista* (1874), *Pikkukertoelmia*, omatekoisia ja mukailuja (1878), ja *Mäkelän Liisu* (1880). 1870-luvulla hän julkaisi myös 3 pientä seuranäytelmää: *Ainoa Hetki* (näytelty ja painettu 1873), *Savon-Jääkäri* ja *Viinantehtailia* (molemmat 1877). Koottuina julkaistiin nämä kaikki yhteisnimellä *Kotikuusen kuiskehia* v. 1884 (toinen painos 1904). Myöhemmin, uusien kirjallisten virtausten aikana, ilmestyi häneltä vielä laajahko kertomus *Huutolaiset* (1887), kertoelmat *Joululahjat* ja *Martta* (1891), *Kaksi* (1893), *Marjapojat* (1894) sekä pieni ilveily *Sodan uhatessa* (1888) y. m. — Myös suomennostyötä on rva Hahnsson harjoittanut (esim. Fr. Bremer: »Perhe», C. H. v. Becker: »Kummisedän satuja», Z. Topelius: »Tähtien turvatit», Sigurd: »Toivolahden pastori» j. n. e.).

Theodolinda Hahnssonin teosten pääviehätyksenä on niiden perin ihanteellinen, puhdas ja isänmaallinen henki. Ne tahtovat opastaa nuoria lukijoitaan kaikkeen hyvään ja jaloon, hieman samaan tapaan kuin esim. saksalaisten Franz Hoffmannin ja J. K. v. Schmidtin »kauniit ja sydäntä liikuttavaiset kertomukset nuorisolle». Niissä vallitseekin sentähden vahva moraalinen tarkoitusperä, joka monesti on kiteytetty oikein erityisiin ponsilauseihin, esim. »Jätä kosto Jumalan haltuun» (»Kaksoisveljekset»); »Jumalan pelko, rakkaus ja työ onnen tuo, vaan ei peritty rikkaus» (»Kuuselan kukka»); »Tyytyväisyys kaikissa elämänvaiheissa onnelliseksi tekee» (»Rikas köyhänäkin»); »Rehellisyys maan perii» (»Martta»); »Tee työtä ahkerasti; Jumala auttaa ihmeellisesti» (»Marjapojat») j. n. e. Hänen kuvaustensa maailmana on tavallinen arkielämä iloineen ja suruineen, ihanteellinen koti- ja perheonni, ahkerat torpat, rauhaisat pappilat, ystävälliset herraskartanot, raikas maalaiselämä, nuorison kesäiset huvit, lemmenliitot, kihlajaiset ja häät sekä perin herttaiset ja kaikilla jaloilla avuilla varustetut ihmiset, oikeat »hyvesankarit». Poikkeuksena sattuu joskus vastaan joku sääty-ylpeä ja suomenkieltä halveksiva parooni tai ylimysneiti, joka sopivin keinoin saa tarpeellisen kurituksen, pöyhkeä ja tyhmänylpeä herrasväki tai talonisäntä, lapsensa naimiskauppaa aineellisista syistä vastustava isä tai äiti, harhateille joutunut nuorukainen, välttämä-

tön juoruakka y. m. s. Tässä maailmassa kirjailijatar liikkuu kepeästi kuin kotonaan, siirrellen henkilöitänsä tarpeen mukaan kuin shakkikuvioita. Hänen hyvehenkilönsä ovat kaikki lajissaan niin ihastuttavan samanlaisia, että he eroavat toisistaan vain nimeltä. Samoin pahatkin vain toistavat itseään. Tarkkapiirteistä yksilöllistä henkilökuvausta ja tapausten johdonmukaista perustelua kirjailijatar ei juuri yritäkään; hänellä on henkilöilleen varmat, sovinnaiset kaavat, ja romanttiset sattumat saavat johtaa tapausten kulkua. Keskellä realismin ja naturalismin kiihkeintä aikaa hänen myöhemmät teoksensa pysyvät yhtä ihanneuskoisina kuin aikaisemmatkin. Hän luottaa lujasti ihmisluonnon parempiin ominaisuuksiin, joita hän näkee niin ylhäisissä kuin alhaisissa, ja juuri niiden avulla hän koettaa lähentää molempia piirejä toisiinsa. Varsinkin tahtoo hän painostaa kaikkea sitä jaloa, kaunista ja rakastettavaa, mikä tavataan juuri tuon halveksitun suomalaisrahvaan keskuudessa, ja on pyhästi vihastunut sen puolesta, milloin pöyhkärit sitä, sen kieltä ja ominaisuuksia halveksivat. Hänen päähenkilönsä ovat tavallisesti nuoria naisia, ja hänen naisihanteensa on kodin hyvä hengetär, miehen onni ja lasten hellä äiti. Äidinrakkaus olkoon naisen korkein onni ja muiden onnelliseksi tekeminen hänen iloisin velvollisuutensa. Kotoisesta perherakkaudesta kehittyy laajennettuna rakkaus Suomeen, sen kansaan ja kieleen. Tavallisimmin hän kertoo kuinka hyvä ja hempeä torpantyttö lopulta pääsee onnellisiin naimisiin rakastettunsa kera, vaikkapa vanhempien puolelta ensin on tehty esteitä (Kuuselan kukka, Mäkelän Liisu, Torpan tyttö), tai kuinka lahjakas orpotyttö armeliaiden ihmisten kasvattina saa käydä koulua ja kohoo lopulta helposti aateliskartanon emännäksi tai paroonin puolisoksi (Haapakallio, Huutolaiset, Muistoja Naantalista), tai kuinka köyhät hyvät pojat samoin rikkaiden kasvatteina tulevat ylioppilaiksi ja papeiksi (Kaksoisveljekset, Marjapojat) j. n. e. Ihmisrakkaus, jumalanpelko, anteeksianto, onni, rauha ja sopusointu ovat ne siveelliset voimat, jotka näitä hempeitä idyllikuvauksia etusijassa ohjaavat. Joskus hänen tendenssinsä kääntyy suorastaan erityisiä epäkohtia vastaan. »Savon-Jääkärissä» muserretaan aatelinen sääty-ylpeys, »Viinantehtailia» kolkuttelee ankarasti viinapatruunain sydämiä, »Haapakallio» ja

varsinkin »Huutolaiset» sisältää moittivaa tendenssiä huutolaisjärjestelmää vastaan.

Kirjalliselta arvoltaan lienevät juuri »Haapakallio» ja siitä ikäänkuin lavennettu »Huutolaiset» sekä »Martta» huomattavimmat. Ensimäisessä köyhän lesken hyväpäinen tytär Niini kohoaa huutolaistytöstä verrattain vaivattomasti rikkaan kartanonperijän morsiameksi, ja pari kolme muutakin paria saatetaan tai luvataan samoin pienten kommellusten perästä onnelliseen avioliittoon. »Huutolaisissa», joka on rva Hahnssonin pääteos, samoin huutolaistyttö Iiri omien hyveidensä ja hyveellisten ihmisten avulla kohoaa suuren aateliskartanon ylevämielisen perijän puolisoksi; Martti-veljestä tulee kunnollinen ja hyvinvoiva torppari, ja kolmas sisarus Hely päättää päivänsä siveellistä hairahdustaan katuvana Magdaleenana. Niinin ja Iirin kuvat ovat ylen ihanteellisin piirtein tehtyjä, heidän vaiheensa tuntuvat liian romanttisilta, epätodellisilta. Paljoa yksilöllisempi ja todenmukaisempi on Hely. Yleensä tekijätär onnistuu paremmin kuvatessaan alhaisia henkilöitä. Niissä on edes jonkun verran eroa henkilön ja henkilön välillä. »Martta» kuvailee erään rehellisen, paljossa ja vähässä uskollisen torpantytön kokemuksia hienojen neitien palvelijana, juopon miehen vaimona ja parannuksen tehneen miehen leskenä. Uskollisena ja tyytyväisenä hän kestää niin surun kuin ilonkin päivät. Henkilökuvat tuntuvat tässä novellissa entistä selvemmiltä juurikuin merkkinä siitä, että tekijätär tällöin on ottanut enemmän huomioon ajan kasvaneita kirjallisia vaatimuksia. — Kertomustensa tapahtumat rva Hahnsson sijoittaa tavallisesti Hämeeseen ja Länsi-Suomeen; niiden aikana on useimmiten viime vuosisadan puoliväli, kirjailijattaren oma aika.

Sujuvan kielensä, jossa verrattain harvoin tavataan (etupäässä lauseopillisia) virheellisyyksiä, vilkkaiden nuorisokuvaustensa ja hempeän, ihanteellisen henkensä vuoksi rva Hahnssonin idyllimäiset kertoelmat vielä kauan pysynevät hentomielisen nuorison mielilukemisena, vaikkapa niiltä puuttuukin korkeampi kirjallinen arvo.

Juhana Viktor Calamnius

kuuluu myös niihin kansallishengen herättämiin nuoriin, jotka yhteistä suurta asiaa edistääkseen vaihtoivat perityn sivistyskielensä

suomeen ja ottivat sen kirjalliseksi kielekseen. Calamniuksen pääansiona on pidettävä hänen pyrintönsä tehdä taiteellisessa muodossa suomenkieliselle yleisölle tutuksi muinaisklassillista kirjallisuutta, josta jo aikaisemminkin oli muutamia pieniä näytteitä suomeksi näkynyt.[1] Myös ahkerana, tietorikkaana ja ymmärtäväisenä arvostelijana Kirjall. Kuukauslehdessä, jonka perustajiin ja toimittajiin hänkin kuului, hän hyödytti orastavaa kirjallisuuttamme.

Calamnius oli kappalaisen poika, syntynyt Kruununkylässä 18 p. toukok. 1838. Tultuaan Kuopion lukiosta ylioppilaaksi (1857) hän suoritti filos. tohtorin (1869) ja teologian kandidaatin (1876) tutkinnot. V. 1880 hän tuli Kuopion lääninvankilan saarnaajaksi ja tuomiokapitulin asessoriksi sekä 1885 Kuopion tuomiorovastiksi, missä virassa kuoli, vaikeaa hermotautia sairasteltuaan, 26 p. kesäk. 1891. Istui kolme kertaa (1877—78, 1882 ja 1885) Kuopion hiippakunnan papiston edustajana valtiopäivillä. Kuopiossa hän hartaasti edisti suomalaisia sivistyspyrintöjä.

Kirjallisen toimensa Calamnius alkoi ruotsinkielellä, painattaen v. 1864 ruotsiksi laajahkon, peräpohjalaisiin kansantarinoihin perustuvan kertomuksen isonvihan ajoilta nimeltä *Taivalkoski*, joka myöhemmin on kahdestikin (1887 ja 1908) käännetty ja painettu suomeksi, sekä »Joukahainen V:een» esityksen *Finnarne i Bjarmaland* (Suomalaiset Permassa). Ruotsinkielinen on myös hänen tohtoriväitöksensä *Försök till framställning af Aristoteles' lära om det sköna* (Aristoteleen kauneuden-opista 1865). Mutta Kirjalliseen Kuukauslehteen liityttyään hän kuten Bergbomkin alkoi kirjoittaa yksistään suomeksi. Tämän lehden vuosikerroissa 1866—68 ja 1870—71 hän julkaisi viehättäviä *Kynäkuvia muinais-ajan sadustosta, kirjeitä Suleimalle,* jotka ilmestyivät eri kirjana v. 1875 nimellä *Kreikkalaisia satuja, kirjeissä Suleimalle,* kaikkiaan 15 tarinaa. Oppinut Calamnius oli yhtä perehtynyt muinaiskansain kirjallisuuteen kuin peräpohjalaisiin kansanmuistoihin ja -tarinoihin ja molemmista hän tapasi soveliaita aiheita. Edelliseen alaan kuuluvat vielä hänen selityksillä varustetut suomennoksensa — lajissaan ensimäisiä —

[1] Vv. 1865—66 oli ilmestynyt 5 vihkoa »Romalaista kirjallisuutta», sisältäen näytteitä Virgiliuksen ja Horatiuksen runoista, Ciceron puheista, Sallustiuksen ja Tacituksen teoksista. Vielä aikaisempia olivat E. A. Ingmanin (Anakreon), E. Lönnrotin (Iliadi), S. Roosin (Phaidros) käännöskokeet kreikkal. kirjallisuuden alalta.

Aristoteleen runousoppi (1871) ja *Platon'in Faidoni* (1882), joilla hän tahtoi tutustuttaa suomenkielisiä vanhan Kreikan suurimpiin ajattelijoihin. Jälkimäistä laatua ovat taas muinaistieteellinen kirjoitus *Muinaistiedustuksia Pohjan periltä* (Suomi, II, 7, 1868) ja novellit *Metelinkirkon haltia* (Novellikirjasto 1870) sekä *Pyhäkosken ensimäinen laskija* (Joukahainen VII, 1873) y. m. Myös muutamia filosofisia ja hengellisiä kirjoitelmia on Calamnius julaissut.

Calamniuksen kaunokirjallinen tuotanto jäi perin vähäiseksi, niin epäämättömiä edellytyksiä kuin hänellä siihen olikin. Hänen peräpohjalaisiin kansantarinoihin perustuvat novellinsa ovat sievästi ja koruttomasti kerrottuja; niissä on toki tarpeeksi vilkkautta ja jännitystä. Etevin on »Taivalkoski», jossa romanttiseen tapaan kuvaillaan isonvihan kauhuja Kemijoen varrella, Laurilan ja Jurvan talon asukasten kovia kokemuksia ja sodan kauhuista jälelle jääneiden uuden elämän alkamista entisten kotien raunioilla. Sievä on myös »Metelinkirkon haltia»; siinä esiintyy taustana suomalaisten ja lappalaisten taistelu Peräpohjolan omistuksesta. Metelinkirkon (vanhan uhripaikan) rauniot ovat Iissä; sen haltia on kansantarinan mukaan neito, hurskaille lempeä, jumalattomille ankara. — Vielä arvokkaammat ovat hänen »Kreikkalaiset satunsa», joiden sisällys on mukailtu roomalaisen Ovidiuksen kuuluisasta »Metamorphoses» (Muutokset) nimisestä runokirjasta. Kehys on itsenäisesti (tosin Thomas Mooren »Lalla Rookh'iin» y. m. runoteoksiin vivahtaen) ja somasti sommiteltu. Kävellessään armaan Suleimansa kera Suomen keväisessä ja kesäisessä luonnossa tekijä saa aiheen luvata uteliaalle Suleimalle kertoella, miten kreikkalaiset ajattelivat heinäsirkkain, päivänkukkain, hämähäkkien, satakielen, kai'un, narsissin y. m. luonnon seikkain syntyneen jumalsankarien ja ihmisten kummallisista muodonvaihdoksista. Kehyksessä kuvaillaan kauniisti Suomen luontoa, ja itse satujen esitystapa on klassillisen selkeää ja tyyntä, vastaten niin kielellisesti kuin tyylillisesti hyvin sisällystä. Somimpia ovat kenties tarinat Tettinki eli Heinäsirkka, Narkisso, Heliadit eli Merenkulta ja Tammi ja Lehmus.

Bergbom, Jahnsson, Gummerus ja Calamnius olivat kansallisen herätyksen voimasta vaihtaneet perityn sivistyskielensä suomeksi. Niin pitkälle ei salanimi *Emlékyl* jaksanut ponnistautua, vaikkapa halua kai kyllä oli. Mutta suomenkielinen novelli lukee hänetkin tienraivaajainsa joukkoon, koska muutamat hänen ensimäisistä kaunokirjallisista teelmistään, tosin muiden kääntäminä, ovat yksinomaan suomeksi ilmestyneet. Ja kansallisia sivistysrientoja on koko Emlékylin runsas elämäntyö muutenkin tarkoittanut. Hän on kirjailijana »yksimielisen, kaksikielisen» Suomen tyypillisimpiä edustajia.

Unkarinkielisen Emlékyl (»Muistoksi») salanimen takana piilee tunnettu ja monipuolinen ruotsinkielinen kirjailija ja taidehistorian tutkija, maisteri *Emil Fredrik Nervander*, kuuluisan tiedemiehen ja runoilijan J. J. Nervanderin poika, syntynyt Helsingissä 16 p. marrask. 1840. Varsinkin Suomen vanhain (kirkollisten) taidemuistojen tutkijana ja selvittäjänä Nervanderin työ on ollut perustavaa laatua. Puhumattakaan laajasta sanomalehtikirjailusta (arvosteluja, muistelmia, taidehistor. kirjoitelmia) on Nervander ruotsiksi julkaissut pitkän jonon näytelmiä, kertomuksia, runoja, kirkollisen taiteen historiaa, sivistyshistoriaa, matkakuvauksia, sukuhistoriaa, elämäkertoja y. m. ja toimittanut painosta Fredrik Cygnaeuksen sekä J. V. Snellmanin kootut teokset.

Yksistään suomeksi julkaisi Nervander v. 1869 pienen sarjan (9 kpl.) luonnosta ja elämästä kerrottuja somia ja runollisia *Honkain tarinoita I* (vrt. Suonion »Kuun tarinoita»), joissa vallitsee isänmaallinen, hempeämielinen pohjasävy, ja v. 1870 ansiokkaan novellin *Uotilan isäntä.* Molemmat oli tekijän käsikirjoituksesta erinomaisen runollisesti ja sujuvasti suomentanut Uuden Suomettaren pitkäaikaisena ja etevänä päätoimittajana (vv. 1870—1906) tunnettu maisteri *Viktor Löfgren* (v:sta 1906 *Lounasmaa,* synt. Viipurissa 25 p. marrask. 1843, fil. kand. 1870, kuollut Helsingissä 11 p. jouluk. 1909). Hänpä se sanoo tekijälle antaneensa isältään kuulemansa aiheenkin mainittuun novelliin.[1] Se näet perustuu (Länsi-Suomessa sattuneeseen) tositapaukseen. Rikas Uotilan isäntä murhaa vai-

---

[1] Ks. *Viktor Lounasmaa,* Elämäni taipaleelta, siv. 104. — Novelli oli ensinnä U. Suomettaressa. — Myös Löfgrenin vaimo *Elisabeth Löfgren* (o. s. Avellan) oli aikoinaan ahkera novellien ja kertoelmain suomentaja.

monsa ja nai lemmittynsä, mutta tulee lopulta tunnonvaivoihin, tunnustaa rikoksensa ja kuolee sovitettuna Siperiassa. Päähenkilön sielunkuvaus on siinä taidolla tehty. — Suomeksi julkaistu on myös *Katri*, »kertomus 17. vuosisadalta» (1884). Suomalaisessa teatterissa on esitetty 3 pientä (1-näytöksistä) Nervanderin näytelmää: »joulukuvaelma» *Pikku Suometar* (1880, painettu 1902), kepeä huvinäytelmä *Kuvernööri tulee* (1887) ja ansiokkaasti, joskin liian suppeasti sommiteltu, valtiollista tendenssiä (aihe »kirovuosilta») sisältävä *Pikku poikani* (1899, painettu s. v.), jossa valtiolliset ja perheelliset ristiriidat musertavat nuoren rouvan. — Muita myöhempiä, suomeksikin julkaistuja Nervanderin kaunokirjallisia teelmiä ovat pieni jutelmakokoelma *Jouluvieraita* (1903), »ylioppilasromaani» *Pelkkää päiväpaistetta* (1907), *Vanhoista kätköistä* y. m. — Kaunokirjailijana Nervander esiintyy läpeensä vanhan isänmaallis-ihanteellis-romantillisen suunnan miehenä, Topeliuksen hartaana aseenkantajana, enemmän kepeänä kertoilijana ja tuokiokuvailijana kuin taiteelliseen aiheeseen syventymiseen pyrkijänä. — Mainittakoon Nervanderin suomeksikin painetuista teoksista vielä *Elias Lönnrotin nuoruuden ajoilta Laukon kartanossa* (1893), *Keisari Aleksanteri I:sen matkat Suomessa* (1906), elämäkerrat *Fredrik Cygnaeus* ja *Mikael Toppelius* ja maantieteellisiä kuvaelmia (*Tanska*, *Italia* y. m.). — Myös Suomalaisen teatterin perustamishistoriaan liittyy moniharrastuksisen Nervanderin nimi kansallisen näytelmätaiteen innokkaana ystävänä ja Kaarlo Bergbomin läheisenä aatetoverina.

Aleksis Kiven voimallinen huumori näytti alussa jäävän aivan yksinäiseksi ilmiöksi suomenkielisessä kirjallisuudessa. Aika oli vakavan kansallisen työn ja ihanteellisen innostuksen eikä naurun ja leikinteon aika. Tuokko, Bergbom, Jahnsson, Gummerus, Hahnsson, Calamnius — kaikki he ovat vakavia aateperäisiä kirjailijoita, juuri sellaisia, joita ajan kansaa kasvattavat periaatteet edellyttivät. Kiveä he kyllä pitivät arvossa, vieläpä aiheellisesti — »kansan kuvaukseen» nähden — ja kielellisesti jossakin määrin esikuvanaan, mutta Kiven huumori pysyi heille vieraana. Tai oikeammin heillä ei ollut luontaisia edellytyksiä tähän suuntaan. Gummeruksella

sellaisia kyllä lienee jo synnynnäisesti ollut, mutta hän jätti ne viljelemättä, tähdätessään »korkeampia» siveellisiä tarkoitusperiä kohden. Bergbom taas ei teatterilta joutanut jatkamaan niitä humoristisia taipumuksiaan, joihin hänen novellissaan »Sydämiä ihmistelmeessä» oli niin selviä viitteitä. Että huumori kuitenkin olennaisesti kuului suomalaiseen luonteeseen, siitä oli jo rehevässä kansanrunoudessamme yllin kyllin todistuksia, puhumattakaan Kiven yksilöllisestä huumorista. Ja kun kansalliskirjallisella alalla kiireisimmät »perustavat työt» oli suoritettu, niin jopa pulpahti 1870-luvulla ja 1880-luvun taitteessa esiin luontainen huumorinkin suoni leveänä ja leikillisenä, joskin Kiven tavoin enimmälti vakavaa pohjaa allansa kuvastellen. Tämän ilmiön ensimäisiä edustajia olivat nimimerkit *Samuli S.*, *Pii* ja *Kah* sekä *Robert Kiljander*. Näiden rinnalla ja jäljessä astuivat kohta *-ijo-* (Juho Reijonen) ja *Jussi* (Juhani Aho). Neljä edellistä tuotannoltaan ja olemukseltaan kuuluu lähimmin tähän uudemman kirjallisuutemme »perustavaan aikaan», joskin tosin jo samalla ovat ikäänkuin pienenä siltana seuraavaan aikaan, mihin jälkimäiset, varsinkin viimeinen (Aho) oleellisimmin kuuluvat. — Hyvin tunnetun *Samuli S.* nimimerkin omistaja oli lehtori

Kaarlo Suomalainen,

täydelliseltä nimeltä *Kaarlo Kustaa Samuli Suomalainen*, kirjailijoistamme ensimäisiä, joilla suomi oli sekä äidinkielenä että myöskin koulukielenä. Hän on *Piin* (Soinin) kera juurikuin ensimäinen välittävä rengas niihin myöhempiin kirjailijoihin, jotka jo olivat saaneet koulusivistyksensä suomeksi ja sentähden kykenivät käyttämään tätä kieltä oikeammin ja sujuvammin kuin vanhempi, vieraskielisen koulusivistyksen saanut ja useimmin myös toiskielisestä kodista lähtenyt kirjailijapolvi. Muuten Suomalainen Nervanderin tavoin on tämän kansallisesti moniharrastuksisen ajan moniharrastuksisimpia edustajia: runoniekka, novellien ja näytelmien sepittäjä, lastenkirjailija, musiikinharrastaja, hartauskirjailija, suomenkielen käytännön selvittelijä, matemaatikko, luonnon- ja maantieteilijä, kouluopettaja, oppikirjain tekijä, kansantajuinen kirjailija, sanomalehden toimittaja, henkivakuuttaja, komitea- ja kunnal-

lismies sekä ennenkaikkea etevä ja ahkera kääntäjä, siinä suhteessa aikansa ensimäinen. Kaiken tämän monikirjavuuden takana piili lopuksi eheä ja sopusuhtainen luonne, personallisuus, ihminen, sen sanan paraassa merkityksessä. Runous ja proosa näyttivät hänessä kerrankin liittyneen sovussa yhteen.

Suomalainen oli syntynyt 8 p. helmik. 1850 Pietarissa, jossa isä (kotoisin Savitaipaleelta) oli kultaseppänä. Käytyään läpi Pietarin suomalaisen seurakunnan kirkkokoulun hän koulun tarkastajan Kaarlo Slöörin toimesta joutui äsken perustettuun Jyväskylän suomalaiseen alkeisopistoon, josta pääsi ylioppilaaksi 1868. Tultuaan (1873) maisteriksi hän ensin toimi kielien ja matematiikan opettajana eräissä Helsingin kouluissa, ollen samalla (1868—79) Suomalaisen Virallisen Lehden aputoimittajana (Kaarlo Slöör oli päätoimittaja), kuuluen v. 1875 Kirjallisen Kuukauslehden toimitukseen ja avustaen Suomen Kuvalehden toimittamisessa; nimitettiin 1876 Tilastollisen toimiston aktuarioksi ja 1880 matematiikan lehtoriksi uuteen Sortavalan eli Kymölän seminaariin. Tästä virasta hän kivuloisuuden vuoksi erosi 1906 ja kuoli kohta sen jälkeen 4 p. toukok. 1907. Raskaat perhesurut (toivorikkaan pojan, maisteri Lauri Suomalaisen varhainen kuolema) kuluttivat loppuun jo muutenkin alituisessa työssä väsyneet voimat. — Sortavalaan hän 1880-luvun alussa perusti »Laatokka» lehden.

Näihin ulkonaisiin puitteihin mahtui, kuten jo mainittiin, virkatoimien y. m. s. ohella perin runsas kirjallinen toiminta. Ainettamme lähinnä hän on kaunokirjailijana ja suomentajana. Jo v:sta 1872 alkaen hänen nimimerkkinsä alkoi näkyä hämäläis-osakunnan albumissa, Kirjall. Kuukauslehdessä ja Suomen Kuvalehdessä. Ensinnä näytti siltä kuin hän aikoisi humoristiseksi runoilijaksi. Siihen suuntaan viittasivat hänen pienet, pisteliäät komparunonsa (»Niitä näitä») ja hupaisat tilapääkuvansa (»Uutispuuro»), mutta pian hän jätti runomuodon, jota hän kyllä voi vakavastikin ja samalla sujuvasti soinnutella, kuten varsinkin hänen kaunis ja lämmin runonsa *A. Kiven muistoksi* (Kaikuja Hämeestä IV, 1886) osottaa, ja alkoi kynäillä suorasanaista, pieniä kertoelmia, novelleja. Runoniekkana hän lisäksi otti hiukan osaa »Vänrikki Stoolin Tarinain» suomennostyöhön, suomensi Suomalaiselle teatterille erään pienen laulunäytelmän (»Laululintunen» 1872), kirjoittipa itsekin pienen

laulunäytelmän *Erehdykset eli Promotionimuistoja* (näytelty 1873).[1] Ensimäinen sarja *Samuli S*:n *Novelleja* ilmestyi eri kirjana 1876, toinen sarja 1885. Samalta ajalta (näytelty 1877) on hänen pikkukomediansa *Setä* (painettu vasta 1898) sekä hänen pienet kuvalliset lastenkirjansa, joita hän osaksi yhdessä Suonion kanssa toimitti 3 julkaisua (»Lauri ja Aina», »Pikku joululahja» ja »Lapsuuden ajoilta», 1875—81). — Paljoa myöhemmältä ajalta (vuosilta 1900—04) on, paitsi paria pientä saksankielestä tehtyä ilveilymukailua (»Kylpymatka» ja »Paranivat»), pieni näytelmä *Ensimäinen pettymys* ja puolittain kaunokirjalliset, puolittain muistelmantapaiset jutelmakokoelmat *Kevään ajoilta* ja *Andante*, »akkordeja iltahämyssä», jonka jokaiseen jutelmaan on sovitettu joku musikaalinen aihe.[2] »Andante» oli saman kovasti koetellun, sallimuksen tahtoon tyynesti alistuvan mielialan ilmaus, joka voimakkaimpana esiintyy Suomalaisen uskonnollisia mietelmiä sisältävässä hartauskirjassa *Suljetuissa kammioissa* (1902).

Monin verroin runsaampi oli Suomalaisen kaunokirjallinen kääntäjätoimi, johon hänellä synnynnäisenä etevänä kielitaiturina olikin aivan harvinaiset edellytykset. Tosin nykyinen kielenkäyttö jo on osaksi sivuuttanut tässä suhteessa Suomalaisen, mutta aikaisemmin hän oli alallaan tunnettu ja tunnustettu mestari, varsinkin humoristisien teosten meheväkielisenä suomentajana. Tätä työtä hän teki 1870-luvun alkupuolelta aivan elämänsä viime hetkiin saakka. Ainoasti 1890-luvulla hän näkyy pitäneen lomaa. Toisia teoksia hän mukaili ja sovitteli suomeksi, laatipa ihailemansa Aleksis Kiven »Seitsemästä veljeksestäkin» nuorisoa varten sovitetun laitoksen, jossa tosin Kiven omaperäinen tyyli on paljon kadottanut rehevästä voimallisuudestaan. Kiven kieli lienee jossain määrin ollut Suomalaisenkin kielenkäytön esikuvana, vaikkapa hän rikaskielisenä itäsuomalaisena kyllä muuten tuli omillaan hyvin aikaan. Kääntäjätoimensa hän otti varsin vakavalta kannalta, suomentaen

---

[1]) Hänen teatterille suomentamiaan ovat myös A. Wilbrandtin pieni komedia »Ensi lempi» (1874) ja Molièren »Saituri» (1879). Myös oopperalibrettojen suomentamiseen hän näkyy hätätilassa ottaneen osaa. Vrt. Liitto I, 1902, siv. 34—35 (Samuli S., »Kesken Lucian finaalia»).

[2]) Puolittain kaunokirjallinen on myös Suomalaisen kirjoittama teksti kuvateokseen *Suomi* (1886—88). Samaan ryhmään voidaan laskea myös kaksi vihkoa vuoropuheen muotoisia *Suomalaisia* (oikeakielisyys) *keskusteluja* »Ajan ratoksi. Suomenkieltä suosiville Suomen naisille» (1885—86).

vain kelvollisiksi katsomiaan teoksia, kuuluupa kerran jättäneen suuren suomennostyön kesken, kosk'ei voinut joka kohdassa kirjaa hyväksyä.[1] Emme voi tässä lähteä luettelemaan kaikkia suomennoksia (yhteensä noin 30, niistä noin 20 kaunokirjallista), joilla hän kirjallisuuttamme rikastutti. Varsinkin tunnettujen venäläisten kirjailijain (Pushkin, Gogol, Turgeniev, Korolenko, Gorjki) teoksia hän siirsi suomenkielelle, mutta myöskin ranskalaisten (Sandeau, Jules Verne), englantilaisten (Defoe, Swift, Wells, Harraden), saksalaisten (Auerbach), tanskalaisten (Blicher-Clausen) ja ruotsalaisten (Topelius) teoksia. Paraita hänen suomennoksistaan ovat esim. »Maan ympäri 80 päivässä», »Andreas Jelky» ja »Taras Bulba», joissa hänen omat humoristiset lahjansa ovat olleet käännöstä mehevöittämässä.[2] — Kaunokirjallisuuden ohella on Suomalainen suomentanut esim. Lindelöfin »Analyyttisen geometrian» ja L. Thomas'in »Suuret keksinnöt», osottaen harvinaista taitavuutta uusien suomalaisten oppi- ja ammattisanojen keksimisessä. — Sekä omintakeisena kirjailijana että kääntäjänä Suomalainen on epäilemättä paljon edistänyt suomalaisen proosakielen notkeaksi kehittymistä.

Suomalaisen omintakeiset tuotteet paljastavat hänessä kaksi vastakkaista piirrettä, jotka hyvin näkyvät viihtyvän yhdessä. Ne ovat: kepeä, räiskähtelevä leikillisyys ja hieno, vakava tunne. Monesti ne sulavat toisiinsa omituiseksi leikkiväksi vakavuudeksi. Hänen leikintekonsa ei pure eikä polta, vaan räiskyy henkilöjensä yllä kuin kepeä kipunasade. Se on hyvätuulista savokarjalais-huumoria, jonka valossa ihmiset tosin näyttävät naurettavilta, mutta samalla pohjaltaan perin rakastettavilta. Hänen vakavuutensa taas

---

[1] Ks. *O. Relander*, Kaarlo Suomalainen. Aika 1907, s. 411.

[2] V. 1882 Suomalainen sai Suomal. Kirjall. Seuran palkinnon Gogolin »Kuolleet siellut»-käännöksestä. — Nähtävästi Samuli S:n käännös Jules Vernen huikeaan vedonlyöntiin perustuvasta seikkailukertomuksesta »Matkustus maan ympäri 80 päivässä» (1874) vaikutti samantapaisen suomenkielisenkin seikkailukertomuksen — ensimäisen laatuaan — syntymiseen. V. 1876 ilmestyi näet nimimerkki *R. A*:n (kansak. opettaja *Fredrik Aalto* (Stenfors), synt. Lapin pitäjässä 1854) perin vikkelästi kirjoittama hupaisa seikkailukertomus *Kolmen fennomanin matka.* Siinä kuvataan kuinka 2 nuorta Lapissa kieltä tutkivaa fennoa lyö suuren vedon erään kiivaan ruotsikon kanssa siitä, että suomenkielellä pääsee maailman halki. Ja hupaisien sattumuksien avulla he pääsevätkin läpi Europan ja Afrikan pelkällä suomella. Ruotsikosta tulee nyt fenno, vetosumma annetaan hänelle anteeksi, ja nuoret tutkijat, saavutettuaan näin kauniin kansallisen voiton, palajavat Lappiin jatkamaan sanakirjatyötänsä.

ei suinkaan tahdo tyrkyttää lukijoille mitään siveellisiä opetuksia ja elämänohjeita, vaan antaa hyvän luonnollista tietä päästä oikeuksiinsa. Suomalaisen maailmankatsomus on kristillinen; hän on elämänkäsitykseltään vahva optimisti ja idealisti, hyvän voimakkaammuuteen uskoja. Eivät edes kohtalon käsittämättömät iskutkaan voi hänen uskoaan järkyttää. Hän alistuu tyynesti, kapinoimatta, joskin suruisin mielin, otaksuen että »Herran tiet ovat tutkimattomat». Tuo aikaisemmin niin leikillinen ja hupaisa kirjailija muuttuukin vanhemmiten vakavaksi, tyynesti harkitsevaksi uskonnolliseksi mietiskelijäksi (»Suljetuissa kammioissa»).

Mikään itsestään uusia arvoja luova kirjailijakyky Suomalainen ei ollut. Pikemminkin hän oli vain ammattinsa »ulosoppinut» taituri, joka ulkonaisista esikuvista oppimallaan kätevyydellä rakensi kertoelmiensa juonen ja henkilöt. Niissä tuntuukin usein liioittelua ja epätodellisuutta. Hän liikkuu mieluimmin sovinnaisissa säätyläis- ja pikkukaupunkipiireissä, jotka hänen kauttaan astuvat suomenkieliseen kaunokirjallisuuteen ja joita hänen hilpeä huumorinsa keveästi hipoo, tapaamatta Kiven lailla leveää kansanomaista maaperää. Tämä koskee varsinkin hänen ensimäisiä novellejaan. Ne ovat etusijassa sukkelan, »konstinsa oppineen» kynätaiturin siloisia tyylinäytteitä, vailla todellista henkeä ja elämää. Mutta aikansa kömpelötyylisen tuotannon rinnalla niiden sorea, koulittu tyyli oli kuin virkeä tuulahdus ummehtuneessa ilmassa. Novelliensa toisessa sarjassa Suomalainen jo otti paljoa paremmin varteen myöhemmän ajan todellisuusvaatimukset. Niissä tapaukset ja henkilöt ovat melkoisesti luonnollisemmat, näkemys todellistunut, tunne syventynyt.

Mutta Suomalaisen pääviehätys onkin tuossa soreassa, pirteässä kirjoitustavassa, jolla hän antoi vallan uuden värin suomenkieliselle novellityylille, osotti kuinka notkeasti ja siloisesti suomalainen proosa sujui taiturin käsissä. Varsinkin leikillisissä kappaleissa tämä ilahteleva tyyli esiintyy edukseen. Lukija väkisinkin ilakoi mukana. Me nauramme Rauhalinnan kreivin onnistumattomalle teatteriyllätykselle ja kunnon Sylvesterin suunnattomalle aivastajanenälle (»Näytelmä»), sukkelalle kaksoislemmen sekamelskalle (»Kaks' kertaa kaks'»), Nikkisen ja Rikkisen hupaiselle kylpykohtaukselle ja säästäväisyyshommalle (»Kesäkylvyiltä»), vaikkapa emme usko asian niin tapahtuneenkaan. Ja maisteri Lauri Leinolan kanssa

(»Kesäinen tarina») me ihailemme hänen metsässä kivellä näkemäänsä vallattoman soreaa neitoa, kohtauksen teennäisyydestä huolimatta, ja suomme mielellämme hänen voittavan neidon sydämen ja käden:

»Nuori oli tuo neitonen ja kaunis kuin kevät-aamu. Vaaleat kiharat laskeutuivat punanauhaisen olkihatun alta ja tuuheina valuivat hartioille. Kasvot tosin eivät olleet säännölliset, mutta joka ainoa piirre niissä oli hentoutta, armautta, ja pitkien ripsien alta näkyi — silmät, niinkö luulette? Ei! — taivas siellä näkyi, ei taivas, mutta kaksi taivasta; ja suu — vaan ei, se on liian lauha sana — suukkonen, tuommoinen pikkuruinen, täynnä vallattomuutta! . . . Sininen hame, lumivalkoiset sukat ja kengät pienoiset kuin keijukaisen.»

Ja kun sälli Andersson (»Kalalta») koomillisille käsityöläismestareille Sjöblomille ja Niiraselle kerskaten kertoo Nevan jättiläislohesta:

»Jo karkaa! huusi ukko Stroganov. Ja silloin ei auttanut muuta kuin miehet lohen päälle. Ja niin näetsen kävi kak-si-tois-ta miestä lohen päälle istumaan, ja pyrstö letkui sittenkin, niin että koko lautta tömisi.»

niin hytkyypä lukijakin ehdottomasti mukana, jollei jo edeltäkäsin ole asettunut kylmän kriitikon korkealle jalustalle. Tai kun meillä on »Tulipalo» pikkukaupungin pormestarin saunassa ja kuvaus, jonka keskellä koomillinen Sillfors tuhathommaisena hyörii, räiskyy kilpaa tulipalon kera, niin kutittava nauruntunne nousee itsestään lukijan huulille. Mutta keskellä aivan vakavaakin juttua sellainen piirre kuin esim. ylpeän Kaulion isännän (»Kosto») salinsa seinälle asettama, kylämaalarin virheellisesti maalaama muistotaulu, jossa luetaan: Däsä on käyny mahaherra (s. o. maaherra, joka itse asiassa oli hyvin laiha), synnyttää hilpeän mielen. Samoin »Sedän» viaton puijaaminen Suomalaisen teatterin tai oikeammin sinne aikovan näyttelijä-alun hyväksi herättää meissä hyvällä tarkoituksellaan hupaista myötätuntoa sekä puijaajaa että puijattua kohtaan. Kaikki käy niin kepeästi ja siloisesti. Mutta leikissä on »totta toinen puoli». Sama ylpeä Kaulio käännetään hyvään päin, kun ne, joita hän on pahoin kohdellut, kostavat pahan hyvällä ja pelastavat hänet hukkumasta. »Setä» kääntyy Suomalaisen teatterin suosijaksi. Ja kun kaksi kapakkaan aikovaa käsityöläistä ensin innostuu lukemaan »Laatokan» ensi numeroa (»Miltäs näytti»), niin

he unohtavat koko kapakan, lupaavatpa olla vastakin sinne menemättä. Ihmisluonteen parempi puoli pääsee voitolle ja Jumala kääntää pahankin hyväksi (»Piispan Ellu»). Syntyypä joskus, esim. kun halla luonnossa ja halla (äidin kuolo) kertojan omassa sydämessä voimakkaasti säestävät toisiaan (»Hallayönä»), todellakin syvä ja eheä tunnelma.

Viimeisissä teelmissään Suomalainen ei tuo enää esiin mitään uutta puolta itsestään; kynä on jo väsähtynyt, mielikuvitus kuihtunut. *Kevään ajoilta* kokoelman pääansio onkin siinä että se sisältää sekä vakavia että leikillisiä muistelmia ja pikakuvia Pietarin suomalaisten elämästä tekijän lapsuuden päiviltä. Hupaisin niistä on »Pane soimaan», jossa Pietarin suomalaiset käsityöläismestarit näyttävät mahtiaan helsinkiläisille tuttavilleen, soitattamalla luvattomalla ajalla ravintolan suurta urkuposetiivia. Samoin kerran itse suurta Lönnrotia kätellyt »Ukko Grahn», suomalainen neulaseppä, joka janoo oppia, pääsee kyläkoulun opettajaksi ja on onnellinen saadessaan edes hetkisen pitää suomalaista ylioppilaslakkia päässään. *Andanten* muistelmantapaiset, Jean Sibeliukselle omistetut »akkordit» sisältävät vain hentomielisiä tunnelmia eikä näytelmä *Ensimäinen pettymys*, vanhan tohtorin ja hänen muinaisen lemmittynsä tyttärentyttären pieni musikaalis-sentimentaalinen lemmentarina, enää pirteydessä ja luontevuudessa kohoa »Sedän» tasalle.

Suomalaisen paras aika oli 1870-luku ja 1880-luvun alku. Hänen toinen kirjallinen työkautensa 1900-luvun alussa on vain »uudelleen lapseksi tulleen» kellastunutta syyssatoa.

Läheistä sukua Suomalaiselle huumoriltaan oli nimimerkki *Pii*, oikealta nimeltä maisteri

Vilho Soini,

hänkin noita kirjallisuutemme kevätajan kevätmielisiä kynäilijöitä ja ensimäisen suomenkielisen alkeisopiston (Jyväskylän) kasvatteja. Soinin tuotanto on vähäinen, mutta osottaa hänellä olleen herkät humoristisen kuvailijan ja kertoilijan avut. Eipä vakavuuskaan ole hänelle vierasta, vaan viihtyy hänellä kuten Suomalaisellakin hyvin yhdessä huumorin kanssa.

Vilho Soini (alkujaan Hoffrén) syntyi Korpilahdella 29 p. jouluk. 1854. Antautui fil. kandidaatiksi tultuaan v. 1876 sanomalehtialalle, liittyen U. Suomettaren toimitukseen. Oli vv. 1890—1903 U. S:n taloudenhoitaja ja kutsuttiin vuoden 1904 alusta Kansallisosakepankin johtokunnan jäseneksi.

Soinin teelmiä on hajallaan kuvalehdissä, kalentereissa y. m. Suomen Kuvalehdessä v. 1876 ovat kertoelmat *Suntion kosto* ja *Sedän toivo,* v. 1877 sarja *Kirjavia kuvia pölkkyjen historiasta* ja v. 1878 jutelmat *Pillipiipari* ja *Rekiretki.* Kansanvalistusseuran Kalenterissa 1881 on novelli *Ilvolan tyttäret.* Samalta ajanjaksolta ovat pienet komediat *Kevään oikkuja* (näytelty 1877, painettu 1899) ja *Kaupunkimme rouvat* (näytelty 1879). Myöhempiä, erikseen julaistuja ovat pieni vakava maalaisnovelli *Erkki* (1882), 3-näytöksinen »draamallinen kuvaelma» *Valoa kansalle!* (1883) ja Soinin laajin novelli *Kaarlo Tiira* (1888). Myös näppäränä tilapäärunoilijana on Soini nuorempana esiintynyt sekä vähän suomentajanakin (esim. Topeliuksen »Jäänlähtö Oulunjoesta»).

Soinin kuvaustapa on jo täysin realistinen, tosioloinen, mutta kuvauksista heijastaa läpeensä idealistinen elämänkatsomus. Hän tosin näkee elämässä paljon nurinkurisuutta ja pikkumaisuutta, mutta hän katselee sitä hilpeän humoristin silmillä; se herättää hänessä enemmän naurua kuin suuttumusta, elämä kun nyt kerta kaikkiaan on sellaista sekamelskaa. Tähän hupaisaan huumoriin yhtyy kuitenkin pohjaväreenä omituinen, kaihonsekainen tunteellisuus juurikuin osottamaan, ettei sittenkään kaikki ole niinkuin olla pitäisi, ja se antaa Soinin huumorille aivan erikoisen leiman. Soinilla on jo useita yhtymäkohtia myöhempien realistiemme, varsinkin Juhani Ahon kera. — Hän on yhtä kotiutunut aikansa todelliseen rahvaanelämään kuin pikkukaupunkien poroporvarillisiin oloihin. Molemmista hän tarkkasilmäisenä huomaa elämän sekä naurettavia että vakavia puolia, varsinkin juuri edellisiä, joista hän piirtelee kepeän leikillisiä pikakuvia. Hänen huumorinsa ei ole aivan Suomalaisen räiskyvää ilotulitushuumoria; siinä on sen kaikessa hilpeydessä vahvempi todellisuusleima. Muuten Soini luistavana, kouliutuneena tyylitaiturina suuresti lähentelee Suomalaista, ollen hänkin siinä suhteessa aikansa ensimäisiä.

Suomen Kuvalehden lukijat kuuluvat jännityksellä odotelleen

Piin hauskoja jutelmia, varsinkin »Kirjavien kuvien» jatkoa. Jo »Suntion kostossa» näyttäytyivät Piin hyvät avut, hilpeä huumori ja vieno tunteellisuus, samalla kuin taustana kohosi ajan suurin kansallinen sivistyssaavutus, Suomalaisen teatterin synty (kunnon maalaissuntio näet kyhää pöyhkeästä rusthollarista ja itsestään pilanäytelmää, antaakseen sen teatterille esitettäväksi). Samoin »Sedän toivossa» (setä toivoo veljenpoikaansa naimisiin, tältä vie toinen unelmoidun mielitietyn samoinkuin Amerikassa toinen oli sedältä vienyt vaimon) hupainen ja surullinen aines sulivat somasti yhteen. »Kirjavissa kuvissa» Piin avut esiintyivät parhaassa valossaan. Itse aihe, sisämaisen tukkilaiselämän kuvaus, taustanaan 1870-luvun kiihkeä ja metsille tuhoisa tukkiliike, joka myös »Erkki» novellissa on tapahtumien onnettomana alkuaiheena, oli aivan uusi, ajallinen ja mielenkiintoinen; samoin esitystapa oli uutukaisen pirteää, koskia alas kolisevien tukkien kera kilpaa pikakuvasta toiseen hypähtelevää. Siinä oli yllinkyllin hupaisia jopa surullisiakin kuvia, alkaen siitä hetkestä, jolloin rauhanhäiritsijät tulivat puhtaaseen talviseen metsään tukkeja kaatamaan. »Useamman latva tutisi ja vapisi ikäänkuin vilutautinen ihminen; hiljainen kitinä ja tukahdutetun valituksen kaltainen ääni kuului metsästä, ja tuon tuostakin kaatui joku kaarnainen honka raskaasti porahtaen maahan.» Kirjava sarja havainnollisia henkilökuvia vierii kilpaa tukkien kera lukijan silmien ohitse. Siinä ovat ällistynyt mylläri, joutilas ja ovela uittopäällikkö, pulaan joutunut reppuryssä, vallesmanni, erilaisia tukkilaistyyppejä, rehevä »hotellimatami» Tora (Teodora) mamma, Helsingissä herrastunut, ruotsia solkkaava nikkarinsälli Edvard Snobbelin (Eetu Noppola), samoin herraskainen lauttauspäällikkö, kiiltävät kalossit rasvanahkasaappaiden päällä (allekirjoittaa ainoastaan: Aleksanter), ryypiskelevä laivankapteeni, matkustelevat ylioppilaat y. m. luontevasti hahmoteltuja henkilökuvia. »Pillipiiparin» maalainen sisällys lemmenselkkauksineen ja mustalaistyttöineen oli romantillinen ja tunteellinen. Sen sijaan »Rekiretki», jonka luvuissa hidas papinkokelas Sumu Laihanen (nimi Sumu johtunut hänelle siitä että allakassa sattui hänen sunnuntaisen syntymäpäivänsä kohdalla olemaan vain »sumu»!) panee toimeen pikkukaupungin alempien porvarien kesken saadakseen retkellä kosia Selma neitiä, on aika hupainen. Samantapainen on myös maa-

laisnovelli »Ilvolan tyttäret», kepeä ja leikillinen. Samoin hupaisa komedia »Kevään oikkuja» erehdyttävine ja onnettomine rakkausrunoineen.

Lujimmin on Soini käynyt asiaan käsiksi »Kaarlo Tiirassa» ja näytelmässä »Valoa kansalle!». Edellinen on pirteä ja todenmukainen, hienolla ivalla höystetty kuvaus pikkukaupungin poroporvarillisista oloista, joissa ihanteellinen maisteri Tiira opettajana ja sanomalehdentoimittajana saa kokea iloja ja suruja keskellä pikkumaisuutta, itsekkyyttä, juoruja, puolueellisuutta y. m. s. Hän ei toki antau miksikään »kauppaneuvoksen häräksi», vaan säilyttää itsenäisyytensä ja saa rinnalleen samanmielisen »elämänsulostajan». Jälkimäistä ei tekijä itsekkään näy varsinaisena draamana pitäneen, eikä sen toiminnassa ja henkilöissä olekkaan oikeaa draamallista tehoa. Viinan ja kansakoulun välinen taistelu menisi kai aatteellisesti mukiin, mutta ihannesieluisen kanttori Riutan itsemurha tuntuu liian löyhästi perustellulta, vaikkapa onkin tehokas keino saamaan Hanna Sommarin näkemään erehdyksensä ja kääntymään viinan puolelta koulun puolelle. Soinin taipumukset vetivät enemmän hupaisien tilanteiden ja pikakuvien piirtelijäksi kuin vakavain ristiriitain ja kiinteäin luonnekuvien käsittelijäksi.

Perin vähän kaunokirjallista tuotti myös nimimerkki *Kah*, jonka varjossa piili pastori *Kustaa Adolf Heman*, nykyään Jyväskylän kirkkoherra (synt. Vesilahdella 18 p. elok. 1855, torpparin poika, vih. papiksi 1880, Ylöjärven kappalainen 1885, Merikarvian kirkkoherra 1892, Jyväskylän pitäjän kirkkoherra 1905, rovasti, valtiopäivämies, uskonnollinen kirjailija ja suomentaja). Hänen kirjoittamiaan ovat *Muistelmia Hämeestä* (1883), joka sisältää 2 kertoelmaa (Kaksi tolppaa ja Pohjalais-Maija), kertomus *Kysymysmerkkiä* ynnä jutelma *Kuinka Muikkulan Matin kirkolla kävi* (1885) sekä pieni kokoelma *Kertomuksia* (1888). Kaikki ne kuvailevat todenmukaisesti hämäläistä kansanelämää, ja näyttää Pietari Päivärinta yhdessä Kiven kera seisoneen niiden kummina. Omat lapsuusmuistot lienevät antaneet niihin aiheita. Muutamissa, kuten esim. kertoelmassa »Mitäs teet, niin edestäsi löydät», hän antaa oikein kouraantuntuvan siveellisen opetuksen. Muuten

hänellä on verrattain luistava kynä, ja Soinin tavoin hänen lauha huumorinsa väreilee vienoa tunteellisuutta. Hänen kuvauksensa ovat taiteellisesti hyvin vaatimattomia, mutta niissä on omaperäinen tutunomainen maalaistuoksu, joka tekee ne varsin miellyttäviksi lukea. Hämäläisluonteen leikkisät ja vakavat puolet näkyy Kah hyvin tuntevan, ja monta havainnollista tyyppiä hän tuo siitä esiin. Siinä on kujeileva myllymestari Laasmanni, Jakob Böhmen kirjoituksia tutkiva filosofoiva suutari Sunkreini, runoileva räätäli Saksmanni, yrmeä erakko Yrjö ja ennen muita omituinen, konsa ivallinen, konsa vakava maailmanmenon miettijä »rikkiviisas Pohjalammen Matti», joka ei koskaan hätäile eikä joudu ymmälle. Hänen elämänsä se etusijassa onkin tuo suuri »kysymysmerkki». Juoni Kah'in kertoelmissa, varsinkin juuri »Kysymysmerkeissä», on hyvin löyhä, mutta useat yksityiskohdat ovat aika eloisia. Paraita on Matin kaupparetki Hämeenlinnaan, jonka torilla Matti armollisesti kyseleville matameille selvittää kotoperäänsä seuraavasti:

»Minä olen sieltä rikkaasta Aràpiijaasta sen suuren Ananiiaksen poika ja olen perheineni tullut tuomaan hengenelatusta teille, te Hämäläiset.»

Järeän hämäläisen arkipäiväisyyden alla väreilee Kah'in henkilöjen mielessä harras pyrkimys parempaan ja elämäntarkoituksen oikeaan ymmärtämiseen.

Suomalainen pikkukaupunki, tuo ennestään kaunokirjallisuudelta »rauhoitettu» alue poroporvarillisine oloineen, oli ensinnä Suomalaisen ja Soinin toimesta vedetty kaunokirjallisen kuvailun piiriin. Oli huomattu sen tarjoavan todella kiitollisia aiheita varsinkin humoristiselle käsittelylle. Suomalaiseen ja Soiniin liittyi kohta pikkukaupungin tyypillisten olojen ja ihmisten humoristisena kuvaajana kepeän suomenkielisen seuranäytelmän varsinainen perustaja ja taitaja

Robert Kiljander,

jonka vikkelät pikkukomediat yhä vielä ovat kaikenlaisten iltamaohjelmien pääviehätyksiä, varsinkin juuri pikkukaupungeissa ja suurissa kirkonkylissä, missä yleisö epäilemättä tuntee ne »lihaksi omasta lihastaan».

Kiljander oli vanhemmiltaan — isä oli myöhemmin mainittava runoteosten kääntäjä Kaarle Martti Kiljander, äiti etevä pianotaituri — perinyt kirjallisia ja soitannollisia taipumuksia. Hän syntyi 15 p. elok. 1848 Lapinlahdella, missä isä silloin oli pappina, kävi koulua Kuopiossa ja antautui 1871 postialalle, palvellen ensin Kuopiossa ja Helsingissä, sitten v:sta 1878 Jyväskylässä, jossa v. 1888 kohosi postiekspeditööriksi. Täällä Keski-Suomen rauhaisassa sydämessä Kiljanderin päivät sitten ovat kuluneet postivirkailijana ja siinä sivussa komediain kirjoittajana. Ja täällä sekä mahdollisesti jo Kuopiossa hän on epäilemättä yllin kyllin nähnyt ja kokenut niitä pikkukaupunkilaisoloja, joita hän komedioissaan humoristisesti kuvailee.

Jo Kuopion kymnaasissa ollessaan kuuluu Kiljander kokeilleen komediain kirjoittajana, mutta vasta Jyväskylästä käsin rupesi hänen kynästään lähtemään ensin ainoastaan (Suomal. teatterissa) näyteltyjä ja vasta paljoa myöhemmin painettuja pieniä huvinäytelmiä. Aikaisimmat kyhäelmänsä hän kertoo polttaneensa, kunnes Minna Canth »pelasti» *Mestarin nuuskarasian*, käänsi sen Kiljanderin alkujaan ruotsinkielisestä käsikirjoituksesta suomeksi ja kehoitti lähettämään sen toht. Kaarlo Bergbomille teatteria varten. Kiljander noudatti neuvoa, antoi Bergbomille »täyden vallan» tehdä siihen korjauksia, ja 4 p. tammik. 1881 komedia esitettiin Suomalaisessa teatterissa.[1] Kohta jo toukokuussa seurasi perästä *Amalia ystävämme*, jonka senkin Minna Canth suurimmaksi osaksi oli suomentanut (molemmat painettiin vasta 1887). Seuraavat näytelmänsä, joita tavan takaa aina viime aikoihin saakka on ilmestynyt, Kiljander kirjoitti suorastaan suomeksi. Niitä ovat *Hyvät markkinat* (näytelty 1882, painamaton), *Pukkisen pidot* (1884, painettu 1887), *Postikonttorissa* (1887), *Pahassa pulassa* (1889), *Vieraita odottaessa* (1892), *Kumarrusmatka* (1894), *Sanny Kortmanin koulu* (1902), *Kihlajaiskemut* (1909) ja *Sulhasen luona* (1910). Enimmät ovat pieniä 1-näytöksisiä; vain »Pukkisen pidot» sisältää kaksi, »Kumarrusmatka» sekä »Sanny Kortmanin koulu» kolme ja »Kihlajaiskemut» neljä näytöstä.

Kiljander liikkuu kuten sanottu tavallisimmin pikkukaupungin

---

[1] Ks. *E. Aspelin-Haapkylän* Teatterihistoriaa III, siv. 73.

oloissa, sen porvariston ja virkamiehistön piirissä, josta hän löytää viljalti koomillisia kohtauksia, luonteita ja hullunkurisuuksia. Hän punoo sukkelan juonen, hahmottelee muutamin vedoin henkilöt ja sepittää heidän suuhunsa pirteän, luistavan vuoropuhelun. Hänen pilansa on viatonta, kepeää »vanhan hyvän ajan» pilaa, joka ei pureeikä polta eikä juuri koskaan muutu katkeraksi satiiriksi olevia oloja ja tapoja vastaan, vaan räiskähtelee perin kodikkaasti ja tutunomaisesti henkilöjen ja kohtausten yli. Hän ei myllertele nurin rakasta pikkukaupunki-yhteiskuntaansa eikä huuda sille katumusta ja parannusta; pikemmin katselee hän sitä hupaisella, muhoilevalla osanotolla, samalla kuitenkin huomaamatta antaen sille soveliaan ja terveellisen opetuksen. Tietysti hän liioittelee, poikkeaa todenmukaisuudesta ja paisuttelee koomillisia kohtauksia ja luonnepiirteitä, mutta sehän kuuluu asiaan. Varsinaista tehtyä ilveilyä ja repäiseviä »paukkuvaikutuksia» hän toki hienolla aistillaan yleensä välttää; toiminta luistaa useimmiten sirosti ja tasaisesti, kaikkien mutkien ja kommellusten lävitse, asianmukaiseen loppuun. Milloin on meillä nähtävänä pieni, nuuskarasian aikaansaama kommellus käsityöläismestarin perheessä, milloin saa perheen kovin kielevä ja väliintunkijana harmillinen Amalia-ystävätär ansaitun ojennuksen, konsa esitetään meille sarja hupaisia kohtauksia pikkukaupungin postikonttorissa kirjeiden kysyjäin, tuojain ja antajain kesken, konsa saamme hilpeällä säälillä seurata kamreeri-paran tuskia yöllisen »viftin» jälkeen, kun hän on lupautunut tovereilleen laittamaan juhlapäivälliset ja koettaa kotonaan, vaimoväkeään peläten, selviytyä tästä »pahasta pulasta». Naisella ja lemmenseikoilla on tietysti tärkeä sijansa Kiljanderin useimmissa komedioissa; niiden avulla toiminta tavallisesti vieriikin liukkaasti eteenpäin.

Hieman vakavampi pohjasävel soi »Pukkisen pidoissa», missä annetaan terveellinen ojennus pikkukaupunkilaisen nousukas-»tehtailijan» (»vapriköörin») tai oikeammin hänen ylpistyneen vaimonsa yli varojensa elämistä ja herrasmahtailua vastaan, samalla kuin muutkin pikkukaupungin pomot ja pomottaret asetetaan vähemmän kadehdittavaan valaistukseen. Samantapainen aihe on »Kihlajaiskemuissa» siirretty helsinkiläiseen virkamiesperheeseen, jonka heikkoluontoisen pään perheen naisten turhamaisuus ja tuhlailu vie aineellisesti ja siveellisesti rappiolle. Tässä näytelmässä on Kiljander

käynyt aiheeseen käsiksi vakavin ottein, mutta tulos osottaa, ettei vakava näytelmä luonnistu häneltä yhtä hyvin kuin kepeä komedia; siihen on jäänyt jotakin keskeneräistä, haparoivaa, sulamatonta; aineksia on kai liian paljon kasattu yhteen. Samoin on tehty hupaisassa »Sanny Kortmanin koulussa», jossa liioittelu on viehättänyt tekijän yli kohtuullisten rajojen ja saattanut hänet yhteen mylläkkään kokoomaan niin monta pikkukaupungin koomillisesti piirrettyä henkilöä ja hullunkurista kohtausta, että juonen päälanka aivan katoaa niiden sekaan. Se vivahtaa siinä suhteessa saksalaisen G. von Moserin remuisiin huvinäytelmiin. »Kumarrusmatkassa» tosin päähenkilöt, kanttori Kekkonen ja hänen satunnainen matkatoverinsa Viivi-neiti, ovat maalaisia, mutta kuitenkin tuollaista maalaiskirkonkylän »puolivillaista», pikkukaupunkilaisiin vivahtavaa herrasväkeä, joka Helsinkiin »kumarruksille» ja vierailulle tulleena joutuu hupaisten erehdysten ja kommellusten uhriksi ja kadottaa kaiken halun vasta kirjoittautua hotellin matkustajakirjaan herraksi ja rouvaksi. Niissäkin Kiljanderin komedioissa, joiden toiminta tapahtuu maalla (»Vieraita odottaessa» ja »Sulhasen luona»), henkilöt ovat joko koko- tai puolivillaista herrasväkeä; varsinaisen rahvaan parissa Kiljander ei ole lainkaan tottunut liikkumaan.

Mutta juuri pikkukaupunkilaisten ja heidän vertaistensa kiitollisia aiheita tarjoavasta maailmasta on Kiljander kepeäkätisesti ja pieni kujeileva pilahymy toisessa silmännurkassa ja suupielessä piirrellyt tutunomaisia pikakuvia. Hänen näytelmissään ei tosin ole sitä koomillista ja yleisinhimillistä tehoa, mikä kohoaa esim. Aleksis Kiven komedioista, mutta herttaisessa hyvätuulisuudessaan ja kaupunkilaisessa siroudessaan ne solisevat kepeästi kuin virkeä puro Kiven komediain syvän ja juhlallisen, maaseudun sydämestä vierivän kymin rinnalla. Kiljander onkin aina ollut sangen suosittu kepeänä näyttämöravintona, ja siksipä kokonainen leegio nuorempia ja nuorimpia pienten seuranäytelmäin ja ilveilyjen kirjoittajia on viime vuosina astunut juuri hänen jälkiään. Ani harva sentään heistä on hänet taiteellisessa vaistossa ja varmuudessa saavuttanut. Mitäpä siitä, vaikka Kiljanderin suomenkieli varsinkin lauseopillisesti on melko virheellistä »kaupunkilaissuomea» väärine objekteineen ja ruotsalaisuuksineen; sehän juurikuin kielellisestikin kuvastaa hänen

komediainsa aihepiirejä eikä suinkaan estä meitä suomasta Kiljanderille hyvin ansaittua arvosijaa suomenkielisen huvi- ja seuranäytelmän tienraivaajain joukossa.

Edellä esitetyt kirjailijat olivat kaikki joko syntyperältään ja opiltaan tai ainakin opiltaan ja yhteiskunnalliselta asemaltaan kuuluneet n. s. »sivistyneeseen säätyluokkaan» eikä rahvaan joukkoon. He edustavatkin osaltaan Snellmanin vaikuttamaa sivistyneistömme keskuudessa ilmennyttä kansallista ja kirjallista herätystä. Mutta tämä herätys oli sanomalehtien ja kirjojen avulla vähitellen ennättänyt tunkeutua sinne tänne varsinaisten »syvien rivienkin» keskuuteen, kuten juuri Yrjö Koskinen ja hänen aatetoverinsa olivat tarkoittaneet. Että niin todella oli laita, se huomattiin pian yksin suomenkielisen kaunokirjallisuudenkin alalla. Rahvaan keskuudessa ilmeni äkkiä sankka joukko n. s. »kansankirjailijoita», jotka hekin tahtoivat osaltaan olla mukana luomassa suomenkielistä kirjallisuutta. He ovat juurikuin kolmas aste siinä suomalaisen »talonpoikaiskulttuurin» henkisessä luomistyössä, jonka ensi ilmiönä olivat olleet Kalevalan ja Kantelettaren tuntemattomat kantalaulajat ja toisena asteena tunnetut »talonpoikaisrunoilijat»: Korhonen, Kymäläinen, Makkonen, Puhakka y. m. Tällainen ilmiö — varsinaisten rahvaanmiesten kirjailijatoimi — on muualla maailmassa perin harvinainen ja poikkeuksellinen eikä missään ole saavuttanut sellaista yleismerkitystä kuin meillä. Mutta meillä he ovatkin kohdaltaan vain ilmaus suomenkansan perinnäisestä henkisestä voimasta ja valistustarpeesta, joka eri aikoina on olosuhteitten mukaisia eri teitä pyrkinyt ilmoille. Heidän käsissään suomalainen »kansankuvaus» tulee täysin kansanomaiseksi ja saa yhä useampia paikallisvivahduksia sen mukaan millä paikkakunnalla mikin kansankirjailija asuu. Vanhin ja tyypillisin kansankirjailija on pohjalainen lukkarivanhus

Pietari Päivärinta,

jonka oma itse yhdessä hänen lukuisten teostensa kera on mitä kuvaavin todistus kansallisen herätyksen ja valistuksen vaikutuksesta suomenkielisen rahvaan keskuudessa. Hän on ikäänkuin tuon valistuneen rahvaan parahiston kirjallinen edustaja ja ennen muita vastaa hyvin sitä mielikuvaa, joka yleisön tietoisuudessa on »kansankirjailijasta» vakiintunut. Kouluakäymätön, itseoppinut kansanmies, rahvaan keskellä ikänsä elänyt, korkeammista kirjallisista taidekeinoista ja teorioista riippumaton — sellaisena hän välittömästi kansanmiehen kannalta kuvaa ympärillään esiintyvää rahvaan elämää. Milloin hän irtautuu tästä välittömästä näkemyksestään ottamalla aiheensa joko historiallisesta menneisyydestä tai muiden säätyluokkien elämästä, hän myöhempien virkaveljiensä tavoin joutuu hyllyvälle pohjalle; pelkkä mielikuvituksellinen näkemys ei heillä enemmän kuin heitä monessa suhteessa lähellä seisovalla Aleksis Kivellä riitä. Muuten Päivärinta sekä henkilönä että kirjailijana jatkaa juuri Aleksis Kiven kansankuvausta siitä mihin Kivi lopetti eli suomalaisuuden herätyksestä 1840-luvulla ja johtaa sen 1880-luvulle, myöhempien realistien ja naturalistien aikaan saakka. Mutta hän ei suinkaan tahdo olla pelkkä ulkokohtainen kansankuvaaja Kiven tapaan, vaan samalla ainakin yhtäpaljon jollei enemmänkin vankka kansanopettaja ja valistaja. Pohjalaisen tarmokas, ulospäin suuntautuva luonne esiintyy kirjailijankin kynää ohjaamassa. Hänessä valistunut kansanmies puhuu neuvoen ja opastaen vähemmän valistuneelle ympäristölleen. Siinä suhteessa Päivärinta kohdaltaan astuu jo Jaakko Juteinista saakka juontuvia Topeliuksen, Hannikaisen, Suonion, Gummeruksen ja Hahnssonin jälkiä. Mutta samalla hän jo ohimennen rastii uria Minna Canthin y. m. myöhempien kirjailijain purevalle yhteiskunnalliselle arvostelulle. Siten Päivärinnassa vanhat ladut juurikuin yhtyvät ja uudet urat alkavat. Hän on jykevänä siltana vanhasta uuteen, seisten itse kuitenkin vielä vanhan suunnan lujalla perustalla.

Päivärinnan oma elämäkerta[1] on juurikuin sivistyshistoriallі-

[1] Päivärinnan elämää ja kirjailijatointa on *V. Tarkiainen* seikkaperäisesti kuvannut albumissa Liitto II 1903 sekä kirjasessaan »Kansankirjaili-

nen todistuskappale köyhän suomalaisen rahvaanmiehen omavaraisesta kehityksestä itseopiskelun ja oman kunnon avulla. Eikä hän suotta olekkaan valinnut omaa elämäänsä esikoisteoksensa aiheeksi. Se oli kai oleva muille »opiksi ja ojennukseksi».

Pietari Päivärinta syntyi loisenpoikana 18 p. syysk. 1827 Ylivieskassa. Puute, miero ja ankara työ olivat hänelle jo lapsuudesta tuttuja; jumalanpelko, rehellisyys ja ahkeruus ne avut, joilla köyhät jumaliset vanhemmat hänet maailmalle evästivät. Paitsi lukemaan hän jo lapsena oppi kirjoittamaankin (sileä lumihanki kirjoitustauluna); lahjakkaalta äidiltä perittyyn hyvään lauluääneen liittyi pian itseopittu taito soittaa virsiä virsikanteleella. Oltuaan 12-vuotisesta saakka renkinä ja opittuaan maailmalla sekä pahaa että hyvää, hän 22-vuotiaana, käsivarsiensa vahvuuteen ja Jumalan apuun luottaen, aivan tyhjin käsin nai yhtä köyhän talontyttären Liisa Tuomikosken ja asettui loisiksi. Sittemmin hän osti velaksi pienen uutistalopalstan ja sai vaimoineen ja lapsineen kokea kaikkia maamiehen suruja ja iloja. Pian tarjoutui hänelle tilaisuus päästä uneksimaansa mielitoimeen, lukkariksi. Hänet kutsuttiin v. 1856 sijaiseksi naapuripitäjän Alavieskan sokealle lukkarille. Suoritettuaan erityisen lukkaritutkinnon (koraalikirjan tekijänä tunnetulle A. Nordlundille Vaasassa) hän v. 1861 pääsi vakinaiseksi lukkariksi Oulunsaloon ja siirtyi sieltä vihdoin v. 1868 kotipitäjänsä Ylivieskan lukkariksi. Täällä keskisen Pohjanmaan laajoilla tasangoilla Kalajoen varrella on Päivärinnan elämä sitten tyynesti kulunut lukkarina, maanviljelijänä, kirjailijana, ympäristönsä tiedollisena ja taidollisena neuvojana ja suuren perheen isänä (kahdesta vaimosta yhteensä 18 lasta); siinä on jotakin patriarkan tapaista. Lisäksi on Päivärinta istunut jäsenenä neljillä valtiopäivillä (1882—91) ja kolmessa kirkolliskokouksessa (1876—93), muista luottamustoimista (Ylivieskan kuntakokouksen puheenjohtajana 18 vuotta) puhumatta.

Päivärinnan henkisenä kehittäjänä on ollut se suomenkielinen kirjallisuus, joka kulloinkin oli hänellä saatavissa. Juteinin kirjaset, Turun ja Oulun Viikko-Sanomat, Maamiehen Ystävä, Mehiläinen, Suometar, Kalevala, Wareliuksen »Enon opetuksia» y. m. sen ajan

---

joita katsomassa». — Myös *Eino Leinon* »pikakuva» hänen »Suomalaisissa kirjailijoissaan» tarjoo monta hyvää viitettä Päivärinnan arvioimiseen.

suomenkieliset kirjat olivat hänen mielilukemistaan (vrt. »Elämäni» kirjaa). Näihin liittyivät sitten Runebergin ja Topeliuksen tuotteet sitä mukaa kuin niitä suomeksi ilmestyi, samoin muu myöhempi suomenkielinen kirjallisuus. Näin Päivärinta rahvaanmieheksi kokosi harvinaisen paljon tietoja ja valistuneisuutta, ja mielellään hän tätä oppiaan ja taitoaan (yksinpä vieraskielisen kirjallisuuden ja vieraiden kielien tuntemustaan, vrt. esim. »Torpan poika») teoksissaan tuo näytteille. Kirjailijoista hän sanoo itsellään olleen perin korkean käsityksen ikäänkuin ne olisivat olleet eräänlaisia pyhimyksiä. Itse hän ei ollut rohjennut uneksiakaan kirjailijakutsumuksesta. Vasta 50-vuotiaana tämä lapsellinen kirjailijain jumaloiminen hänestä haihtui, kun hän Helsingissä käydessään henkilökohtaisesti tutustui samoihin kirjallisiin merkkimiehiimme, joiden herättävää »leipää» hän sitä ennen »oli syönyt». Ja silloin hän itsekkin jo rohkeni yrittää kirjailijaksi. Tosin hän jo paljoa aikaisemmin, lukemiensa sanomalehtien herättämänä, oli kirjoitellut sanomalehtiin (Alavieskassa ollessaan), jopa vetänyt päälleen epäkohtien paljastelulla pikkuvirkailijain vihojakin (vrt. esim. »Torpan poika» ja »Minä ja muut»), mutta kirjailijaksi yrittäminen oli sentään vallan toista. Ensimäinen julkinen merkki siihen suuntaan oli pieni kansantarinaan perustuva kertoelma *Seurakunnan kosto,* joka painettiin Oulussa 1867. Ollessaan Oulunsalossa kesäkyntöjään tekemässä hänelle yht'äkkiä muka pälähti päähän piirtää paperille tuo isonvihan aikuinen »tositapaus», ja hevosen syöttöaikoina se valmistui. Siinä kerrotaan kuinka ylivieskalaiset, tukehuttamalla eräässä pirtissä savuun 300 venäläistä, kostivat näille kirkkoherransa hirttämisen. Tosin tämä teelmä tuotti hänelle jauhokulin hinnan — mikä katovuotena olikin tarpeellinen — ja ympäristön kiitosta, mutta tekijään nähden sillä ei ollut sen ratkaisevampaa merkitystä. Vasta 9 vuotta myöhemmin sattunut tapaturma teki hänestä kirjailijan.

Syksyllä 1876 Päivärinta näet iljanteella taittoi jalkansa ja joutui moneksi viikoksi sairasvuoteelle. Siinä sattui hänen silmiinsä sanomalehdistä Kansanvalistusseuran ilmoitus 600 markan kilpapalkinnosta, joka annettaisiin paraasta rahvaanelämää kuvaavasta teoksesta. Aikansa ratoksi kävi Päivärinta juurikuin asiantuntijana työhön ja kyhäsi sairasvuoteellaan telineen varassa omasta elämästään kertomuksen *Elämäni,* »perhe-elämällinen kuvaus», josta

saikin palkkiota yhteensä 600 mk, vaikkapa kirja palkintotuomarien mielestä ei täysin vastannutkaan kilpailun ehtoja. Se painettiin seuran Toimituksiin 1877. Kirjoituskilpailu saattoi siis Päivärinnan kuten aikaisemmin Kiven tarttumaan julkisesti kirjailijan kynään, ja samoinkuin Kiven kilpateos »Kullervo» oli perustavaa laatua koko hänen myöhempään tuotantoonsa nähden, samoin Päivärintakin seuraavissa teoksissaan pysyi edelleen sillä pohjalla, josta hänen esikoisteelmänsä oli lähtenyt, nimittäin oman ja rahvaanelämän kuvaamisessa.

Suopeat arvostelut ja kehoitukset innostivat Päivärintaa jatkamaan aletulla uralla, ja seuraavat vuodet tuovatkin ilmoille yhä uusia kansanelämän kuvauksia kirjailijaksi päätyneen lukkarivanhuksen järeästä kynästä. Tuo yli 50-vuotias »nuori kirjailija» oli kansan keskellä eläessään jo ennättänyt nähdä ja kokea kosolta paperille pantavan arvoista, ja kun oma välitön ainesvarasto uhkaa ehtyä, hankkii hän muualta uusia samantapaisia aiheita. Näitä hän sitten ahkerasti kamarissaan piirtelee paperille, järeästi, koruttomasti ja yksinkertaisesti kuten kansanmies ainakin, kuitenkin samalla täysin tietoisena siitä että hänkin nyt oli kirjailija, jonka tuli tehdä kunniaa kirjailijan pyhälle kutsumukselle. Ensinnä ilmestyy vv. 1879—80 Suomen Kuvalehdessä sarja lyhyitä *Elämän havainnoita,* jotka vv. 1880—84 painettiin erikseen 5 vihkona (yhteensä 13 kuvausta), saavuttaen uutuudellaan ja tuoreudellaan paljon suosiota ja mainetta yksin Suomen ulkopuolellakin (käännösten kautta). Kansanvalistusseuran kalenteriin 1882 painetaan historiallinen kertoelma *Pentti ja Inka,* ja eri kirjoina seuraavat kertomukset *Naimisen juoruja* (1882), *Tintta-Jaakko* ja *Torpan poika* (molemmat 1883), *Kylään tullessa* (1884) ja laajahko kertoelmasarja *Minä ja muut,* »Sakeus Pyöriän kertomuksia» (6 vihkoa 1885). Tämä tiheä teossarja on tärkein ja kuvaavin osa Päivärinnan tuotantoa, hänen maineensa ja merkityksensä pääperusta. Hänen rinnalleen oli sillä välin noussut parvi nuorempia kynäniekkoja kilpailemaan yleisön suosiosta, mutta Päivärintakin ponnistautui pysymään yhä edelleen ensi rivissä, vaikk'ei enää läheskään yhtä suurella menestyksellä. Aika oli jo toinen, toinen tunto. Vv. 1886—89 hän julkaisee toiset 5 vihkoa (yhteensä 15 kuvausta) *Elämän havainnoita* (niiden joukossa myös »Pentti ja Inka»), joiden ohella ilmestyvät lisäksi

kertomukset *Isäin pahat teot lasten päällä* (1887) ja *Oukkari* (1889) sekä 3 vihkoa *Jälkipoimintoja* (1889). Näytti nyt siltä kuin lukkarivanhus jo olisi laskenut kynän ahkerasta kädestään. Mitä vielä! V. 1892 sattunut kato kai saa hänet piirtelemään vihkosen (12 kuvausta) *Pikakuvia 1867 katovuodesta ja sen seurauksista* (1893), ja 7 vuoden vaikenemisen jälkeen seuraa sarja *Syyslehtiä* (1900). Ja kun oma vapiseva käsi ei enää kykene kynää sujuttelemaan, saavat muut kirjoittaa vanhuksen sanelun mukaan. Kertomussarjat *Pikku Mari* (1903) ja *Pikku kuvia elämästä* (1904) ovat muun muassa tällaisia kirjailijan pitkän elämänillan puhdetöitä.

Useimmista Päivärinnan teoksista on ilmestynyt toinen painos ja ylipainoksia. Vv. 1895—96 julaistiin hänen »Valitut teoksensa» 3 osassa, sisältäen kaikki »Elämän havainnot», »Elämäni» ja »Tintta-Jaakon». Päivärinnan kertomuksia (»Elämän havainnoita») on käännetty ruotsiksi ja saksaksi, muutamia muillekin kielille. Juhani Ahon ohella Päivärinta lieneekin paraiten tunnettu suomenkielinen kirjailija Suomen rajojen ulkopuolella.[1]

Kun Päivärinta vasta 50-vuotiaana päätyi kirjailijaksi, oli hänellä tietysti silloin takanaan jo pitkä elämänkokemus ja täysin vakaantunut maailmankatsomus. Ja niiden pohjalle hän sitten rakentaakin pitkän teossarjansa, jossa ei sentähden olekkaan mitään erityistä kehitystä havaittavissa; sen ajassa viimeiset kertoelmat voisivat yhtä hyvin olla ensimäisiä niin aiheiltaan kuin aatepohjaltaan. Hänen elämänkokemuksensa ja maailmankatsomuksensa on yleensä sama kuin jokaisen muun »vanhaan polveen» kuuluvan valistuneen kansanmiehen, joka on elänyt ihanteellisen kansallisen herätyksen ilmakehässä ja siitä omaksunut kansalle parhaiten soveltuvat aatteet. Lisäksi tulee vain pohjalainen paikallisväritys. Tällaisen kansanmiehen sydämellä ja silmillä Päivärinta tuntee ja arvioi elämän eri ilmiöitä, lähinnä tietysti omaa itseään ja ympärillään elävää maalaiskansaa. Enimmiten hän suorastaan

---

[1] Paitsi kaunokirjallisia tuotteita on Päivärinta kansan hyödyksi ja neuvoksi toimittanut pari käytännöllistäkin, hänen omiin kokemuksiinsa perustuvaa kirjasta: *Neuvoja keuhkopoltteen tuntemiseen ja parantamiseen* (1885) ja *Käytännöllisiä neuvoja soitten ja rämeitten viljelemiseen* (1886). Lisäksi on hän nimellä *Parannuksen harjoitus eli neuvoja heränneille* julkaissut herännäisyysjohtajain kirjeitä (useita painoksia, ensim. 1866).

kertoo, mitä huomattavaa itse mieskohtaisesti on kokenut, nähnyt tai kuullut joko kotikylässä tai tiheillä matkoillaan pitkin ja poikin Pohjanmaata (esim. »Elämäni» ja useimmat »Elämän havainnoista»). Toisissa tuotteissaan (esim. »Tintta-Jaakko», »Torpan poika», »Minä ja muut») hän taas kuvaa omia kokemuksiaan, kuulemiaan ja havaintojaan vieraan nimen varjossa. Harvoin hän, kuten esim. kertomuksissa »Pentti ja Inka», »Olkkos-Kaisa», »Ruotiukko», »Hairahdus», »Kilpelän veljekset», siirtyy kuvaamaan sellaista, mitä ei itse kokemuksestaan tunne, s. o. menneisyyttä tai korkeampien säätyluokkien elämää, eikä hän silloin onnistukkaan niin hyvin kuin välittömään tuntemukseen perustuvissa järeäpiirteisissä todellisuuskuvauksissaan. Näissä hän taas joskus, kuten esim. »Naimisen juoruissa», viehättyy esittelemään liiankin karkeaa, jopa raakaa arkipäiväisyyttä, niin että kuvauksesta katoo kaikki taiteellinen mielenkiinto. Itse hän tosin pitää totuuden paljastamista kirjailijan pyhänä velvollisuutena (vrt. kertomusta »Kirjailija», joka Aleksis Kiven muistokirjoituksena samalla nähtävästi on Päivärinnan kirjallinen uskontunnustus), mutta jättää silloin huomioon ottamatta, että totuus voi monesti olla kovin alaston, jopa inhottavakin kelvatakseen semmoisenaan kirjalliselle käsittelylle.

Mutta Päivärinnan tarkoitushan onkin etusijassa neuvoa ja opettaa maanmiehiänsä kelpo ihmisiksi ja kansalaisiksi eikä kirjailla »taidetta taiteen vuoksi». Ja perustana tässä on hänellä luterilainen kirkonoppi siveyslakineen sekä oma terve talonpoikaisjärki. Kirjailijan tehtävän vakavuus on hänelle varma vakaumus, josta hän ei salli tingittävän. Senpätähden huumori ja leikillisyys on hänelle, vaikkapa itse onkin »iloluontoinen», milt'ei vieras. Jos hän sitä joskus käyttää, kuten esim. kertoelmassa »Noidan rangaistus», tapahtuu se silloinkin opettavassa tarkoituksessa. Tämä opettavaisuus se saa hänet usein kesken kaiken oikein kädestä pitäen kääntymään lukijan puoleen ja juurta jaksaen selittämään, mistä tässä oikeastaan on kysymys (niin esim. »Mökin Maijussa» erityisesti huomautetaan äidin rakkaudesta). Tai on koko kertomus ikäänkuin lukijan edessä pidetty peili, joka näyttää, miten ei saa menetellä ja miten on meneteltävä. Sellaisia opetuskertomuksia ovat erikoisesti esim. »Väärä mammona», »Suku-ylpeys», »Pöyhkeä isäntä», »Tahdon voima», »Rautavaimoja», »Naimisen juoruja», »Isäin pahat

teot lasten päällä», »Volmari» y. m., jotka usein jo nimillään antavat tietää, mistä paheesta kirjailija tahtoo lukijoitaan vakavasti varoittaa. Niissä siveellinen tarkoitusperä paljastuu liian räikeänä, saarnailevana. Mutta on hänen kynästään lähtenyt sellaisiakin kertomuksia, joissa opetusta ei erityisesti tyrkytetä lukijaan, vaan jotka itse kuvauksen sisäisellä taiteellisella voimalla vaikuttavat tehoisasti ja myötätuntoa herättävästi. Sellaisia mestarikertoelmia ovat esim. »Puutteen Matti» ja »Kontti-Anna», kaksi alistuvan puutteen ja köyhyyden kuvausta, jotka tyynellä taiteellisella esitystavallaan paremmin tehoavat ajattelevaan lukijaan kuin kiivain parannussaarna.

Kansan luonteesta ja elämästä on Päivärinta vetänyt esiin monta hienoa ja liikuttavaa piirrettä, jollaisia sivistyneet ovat tuskin aavistaneet alhaisen ja »raa'an» rahvaan kesken olevankaan. Joskus tämä kansan tunne-elämän, varsinkin nuorten lemmen kuvailu menee tosin liialliseen romanttisuuteen ja itkusuiseen sentimentalisuuteen eikä vaikuta todenmukaiselta (esim. kertomus »Rakkauden suurin uhri»). Erityisesti viihtyy Päivärinta köyhien ja alhaisten parissa. »Jos minun pitäisi välttämättömästi olla varsinainen kirjailija, niin kirjoittaisin silloin unhotettujen, ylenkatsottujen historiaa, sillä kyllähän maailma aina isoisista huolen pitää», hän itse sanoo erään kertomuksensa (»Rakkauden suurin uhri») alussa ja lisää: »Mitäpä siitä tosiaankaan korkeat herrat tietävätkään, mitä mataloissa majoissa saadaan kokea ja kärsiä.» (Joku isoarvoinen herra oli näet epäillyt hänen kertomustensa todenperäisyyttä.) — »Kontti-Annassa» hän taas huomauttaa: »Mutta noiden alhaisienkin rinnoissa löytyy sydän, joka heidät tekee monessa suhteessa yhtäläisiksi ylhäisien kanssa. Tuon sydämen voimasta voivat he rakastaa, tuntea, iloita, surra ja — kärsiä juuri samalla tavalla kuin ylhäisetkin.» Monestipa ylhäiset ja herrasväet joutuvatkin hänen kertomuksissaan verrattain huonoon valoon. Rovasti »Puutteen Matissa» on ankara saataviensa perijä, joka kyllä liikuttavasti saarnaa lähimäisen rakkaudesta, mutta samalla armotta kiskoo köyhältä Matilta viimevuotiset saatavansa, niin että Matti niihin rahaa hankkiessaan nääntyy maantielle. Papit, nimismiehet ja muut herrassäätyiset ovat hänellä enimmälti suuria juoppoja, kortinpelaajia ja kansanmiehen halveksijoita (vrt. esim. kertomuk-

sia »Minä ja muut», »Torpan poika», »Ylemmillä asteilla», »Tahdon voima», »Keron Heikki» y. m.) ja antavat kansalle vain huonoa esimerkkiä.

Mutta ei Päivärinta suinkaan peittele rahvaankaan paheita sellaisia kuin talonpoikain ahneutta, rahanhimoa, ylpeyttä, rikkaudella rehentelyä, sivistyneitten ymmärtämätöntä matkimista, nurinkurista lastenkasvatusta, köyhän halveksimista ja sortamista, juoppoutta, juoruamista, tekopyhyyttä, taikauskoa, raakuutta j. n. e. Hän jakaa tasapuolisesti oikeutta puoleen ja toiseen. Tosin hänen myötätuntonsa kaiken aikaa on köyhien ja alhaisten puolella, joiden keskuudesta hän löytää paljon mielenjaloutta, onnea, tyytyväisyyttä, rauhaa ja rakkautta, mutta esim. »Elämäni» kirjassa hän kursailematta puhuu omista vioistaan ja lankeemuksistaan, jotka saattoivat hänet joskus esiintymään aivan perhehirmuvaltiaana. Samoin lankeevat Sakeus Pyöriä, Tintta-Jaakko, Keron Heikki, Perälän Mikko y. m. m. usein hyvinkin syvälle. Mutta Päivärinta näyttää samalla tien, miten lankeemuksesta voi jälleen nousta ja saavuttaa arvonannon kansalaistensa silmissä. Ja tämä tie käy etusijassa ahkeran työn, parannuksen teon ja itsensä hillitsemisen kautta Jumalan ja hyvän vaimon avulla. Erityisesti onkin Päivärinta alleviivannut kelpo naisen merkitystä; monet kertomukset ovat milt'ei pelkkiä naisen ylistyslauluja. Morsiamina, aviovaimoina ja äiteinä suorittavat Päivärinnan naiset suurtöitä sulhastensa, miestensä ja lastensa parhaaksi. Epäilemättä näiden ihanteellisin piirtein kuvattujen kansannaisten alkutyyppinä on Päivärinnan oma vaimo Liisa, joka hänelle kiusauksissa ja lankeemuksissa, ilon ja surun päivinä, oli hellänä ja ymmärtäväisenä toverina, kuten hän »Elämäni» kirjassa itse kertoo. »Vaimosi on sinun huoneesi ja hyvä enkelisi. Ystäväni! Jos tahdot käsittää taivasta maanpäällä, niin sen löydät perheessäs ja puhtaassa omassa tunnossas; suojele niiden pyhyyttä!» hän siinä m. m. lausuu. »Niin, korkeilla ja kestävillä lahjoilla on Luoja vaimon varustanut, sen tunnen omasta pitkästä, vaikka myöhäisestä kokemuksestani», sanoo voitettuna ja heltyneenä ankara Mäkelän Maunokin »Tintta-Jaakon» lopussa, mikä kirja milt'ei läpeensä onkin kansannaisen ihanteen, Jaakon kelpo Marin ylistystä. Ja »Minä ja muut» kirjan lopussa sanoo Sakeus Pyöriä: »Tuhat kertaa olisin kukistunut elämäni surujen alle, ellei

vaimoni olisi ollut rinnallani, tukemassa ja lohduttamassa minua.» Nöyrän, kärsivän ja anteeksi antavan naiskuvan Päivärinta on piirtänyt kertomuksessa »Vaimoni», ja äidinrakkauden ihanteen »Mökin Maijussa», joka uhraa henkensä lapsensa pelastukseksi. Samantapainen äidinrakkauden kuvaus on »Kauppias-mummo». Ja »Kontti-Anna» tarjoo meille liikuttavan todenmukaisen kuvan kerjäläismummosta, joka äidinrakkaudessaan ja hänelle uskotun tehtävän suorittamisessa on uskollinen kuolemaan saakka. — Mies ja vaimo rinnakkain tovereina, toistansa tukien ja ymmärtäen — siinä Päivärinnan avioihanne. »Minun elämäni on semmoinen autuus, semmoista lempeä ja suloa täynnä, etten vaihtaisi sitä koko maailman loistoon ja rikkauteen», sanoo köyhä Honka-Kristo turvemökissään onnellisesta avioelämästään (»Rakkauden suurin uhri»). Perin harvoin, kuten esim. kertomuksissa »Väärä mammona» ja »Ruoti-ukko», vieritetään pahennuksen syy naisten niskoille. Sen sijaan Päivärinnan miehet, varsinkin rikkaat isännät, ovat usein tylyjä ja kovasydämisiä köyhille, vaimolleen ja lapsilleen.

Mutta voipa pieni lapsikin vaikuttaa kohottavasti ympäristöönsä pelkällä lapsellisella suoruudellaan. Niinpä esim. kertomuksessa »Pelastettu» (kansankirjailijain kertomuskokoelmassa »Syvistä riveistä» 1890) pikku tyttö hellyydellään pelastaa vanhan juopon merikapteenin kurjuudesta. Samoin »Sovittajan» pikku Tiina, »Pikku Mari» ja »Käkelän pikku Kerttu» vaikuttavat jalostavasti lähistöönsä. Lasten kelvollinen kasvatus onkin Päivärinnan mieliaiheita, sillä hyvin kasvatetuista lapsista tulee kunnon ihmisiä ja kansalaisia. Lapset on kasvatettava »Jumalan pelvossa ja ihmisten hävyssä» (»Mökin Maiju»).

Erityisellä lämmöllä ja myötätunnolla kuvailee Päivärinta köyhäin ja uutterain uutisviljelijäin ja korvenraatajain sekä aineellisia että henkisiä ponnistuksia. Vapaa, valistunut maanviljelijä omalla kamarallaan, kelpo vaimon ja kuuliaisten lasten keskellä näkyy olevan Päivärinnankin maalaisihanne samoinkuin Aleksis Kiven. Hän kuvaa uutistalolaisen sitkeää taistelua hallaa vastaan (esim. »Uudistalo», »Halla-aamuna» ja varsinkin »Tintta-Jaakko»), hänen alistuvaisuuttaan Jumalan tahtoon ja johtoon ja vähään tyytyväisyyttään (esim. perin tyypillinen salolaiskuvaus »Oukkari»), piirteleepä »Pikakuvissaan 1867 katovuodesta» vallan oivallisia ku-

via rahvaan alttiudesta, sitkeydestä ja tulevaisuuteen luottamuksesta. Hän ei ole itse turhaan hallaa ja katoa kokenut eikä Runebergin »Saarijärven Paavoa» vain ohimennen lukenut. »Väärin on nurkua Herraa vastaan», sanoo köyhä ja juro Oukkarin Juho, kun vastoinkäymiset häntä metsätorpassa koettelevat, ja näihin Juhon sanoihin sisältyneekin Päivärinnan koko siveellinen elämänkatsomus. Mutta hän näyttää myös ettei talonpoika saa jättää henkeään valistamatta sanomalehtien ja hyvän kirjallisuuden avulla. Hänen on kehityttävä kelpo aviomieheksi ja perheenisäksi sekä kansallisesti valveutuneeksi isänmaansa ja oman kuntansa jäseneksi. Kansallisuusaate onkin Päivärinnan sydämelle erittäin kallis, ja useissa kertomuksissaan, ennen muita »Torpan pojassa», hän kuvaa tämän aatteen voimakasta vaikutusta kansanmiehen mieleen — lähinnä kai omaansa — sekä puhuu suoria sanoja sen puolesta.

Se aihepiiri, jossa Päivärinnan kertomukset liikkuvat, on tietysti verrattain suppea, koska rahvaanelämä yleensä on samanlaatuista. Senpätähden myöhemmät kertomukset tuntuvatkin vain aikaisempien toisteluilta. Niin esim. »Elämäni», »Tintta-Jaakko», »Torpan poika» ja »Minä ja muut» kaikki kuvailevat köyhän maalaispojan ponnisteluja kiusausten, lankeemusten ja koettelemusten läpi hyvän morsiamen ja vaimon avulla kelvolliseksi ja henkisesti valistuneeksi jopa aineellisestikin hyvinvoivaksi kansalaiseksi. Ne ovatkin kaikki puoliksi elämäkerrallista laatua alkaen päähenkilön lapsuudesta ja seuraten hänen vaiheitaan keski-ikään saakka. »Elämäni», jonka esikuvana lienee jossakin määrin ollut englantilaisen Goldsmithin »Maapapin Wakefjeldissa elämä» (suomeksi 1859) on niistä koruttomin, avomielinen itsetunnustus; »Tintta-Jaakko» taiteellisesti ehein ja sisällyksellisestikin painavin; »Minä ja muut», jonka kokoonpanoon lienee englantilaisen Dickensin lavea romaani »David Copperfield» (suomeksi 1879—80) jonkun verran vaikuttanut, lavein ja hajanaisin, joskin useita sangen vilkkaita yksityiskuvauksia sisältävä; »Torpan poika» kirjallisessa suhteessa heikoin, siinä kun tekijän kansallinen kiivailu pyrkii liiaksi esille. Tavallisimpia Päivärinnan aiheita on köyhän pojan ja rikkaan tytön tai päinvastoin rikkaan pojan ja köyhän tytön välinen rakkaus, jota pöyhkeät vanhemmat, etusijassa kovasydämiset isät, vastustavat ajaen lapsensa mieron tielle. Rakastavat nuoret hän useimmiten

kuvaa perin ihannoivin värein, tylyt vanhemmat ja sukulaiset taas maalataan liiankin räikeästi. Nuoret tietysti saavat toisensa, jopa vanhuksetkin lopulti asianmukaisin keinoin nöyryytetään sovintoon. Tähän kehykseen hän sitten liittää nuo monet muut jo edellä mainitut mieliaiheensa, tunkeutumatta juuri koskaan erityisen syvälle yksilölliseen sielunelämään. Myös tapausten kulku jää usein pelkästä sattumasta riippuvaksi. Perusteluksi riittää, jos lukija rupeaisi oudoksumaan, selitys: »Tutkimattomat ovat Jumalan tuomiot. Kummallista vieläkin! Eikö ole?» (»Rakkauden suurin uhri» lopussa). Kaikki käy enimmäkseen vanhan sovinnaisen kaavan mukaan kuten Gummeruksella: hyvä saa palkintonsa ja paha rangaistuksensa jo tässä elämässä. Hyvän voima on Päivärinnasta sittenkin suurempi kuin pahan, ja paha on hyvällä kostettava (vrt. esim. »Tintta-Jaakko» ja »Torpan poika»). Kunhan vain ihmiset tahtoisivat käyttää tervettä järkeään yhdessä uskonnon kera elämänsä ohjeena ja hankkisivat itselleen tietoa ja valistusta, niin heistä kehittyisi kunnon ihmisiä, kuntalaisia ja kansalaisia. Siveys, sivistys, rakkaus, oikeus ja totuus ne lopuksi voittavat ja perivät maan; jollei niin käy, on vika kasvatuksen ja ihmisten itsensä.

Kirjallisessa suhteessa Päivärinnan lyhyet kertomukset (»Elämän havainnot») ovat parempia kuin pitemmät. Lyhyissä hän osaa keskittää sanottavansa usein sangen vaikuttavaan kuvaukseen; pitempiä sen sijaan haittaa aineen hajanaisuus, perinpohjaisuus ja sivuseikkoihin takertuminen. Itsekkin hän joskus kesken kaikkea puolileikillisesti huomauttaa, kuinka hän taas oli »mennyt pois aineestaan». Ylipäänsä Päivärinnan aikaisemmat, ennen vuotta 1886 ilmestyneet tuotteet ovat onnistuneempia kuin myöhemmät. Jälkeen vuoden 1886 ilmestyneihin tuotteihin tuntuu jonkun verran vaikuttaneen osaksi se mielipaha, jota Päivärinta uuden kirjailijapolven ja ankaroituneen arvostelun syrjäyttämänä epäilemättä tunsi, osaksi ehkä myös ajan pyrkimys (Minna Canth) paljastella yhteiskunnallisia epäkohtia. Myös perhesurut (Liisan kuolema) lienevät osaltaan leimanneet hänen katkerahkoa mielialaansa. Tekijä on — tosin hyvässä tarkoituksessa — viehättynyt juurikuin kilpaillen nuorempien kera entistä enemmän liioittelemaan ja maalaamaan varjopuolet tarpeettoman mustiksi valopuolien kustannuksella. Tämän huomaa monista »Elämän havaintojen» jälkisarjan kertomuk-

sista, »Jälkipoiminnoista» (esim. »Volmari» ja »Kanttilaiset») ja varsinkin kertomuksesta »Isäin pahat teot lasten päällä», jossa räikeän johdonmukaisesti kuvataan pelkkää pahuutta ja sen turmiollisia seurauksia (isän huonoa esimerkkiä ja kelvotonta lastenkasvatusta). Sen sijaan esim. »Oukkari» ja »Pikakuvia 1867 katovuodesta» ovat jälleen valoisampia, sovinnollisempia; samoin monet hänen viimeisistä kertoelmistaan, joissa hänen vanhat mieliaineensa ja opettavat tarkoitusperänsä vielä kerran uusiintuvat.

Päivärinnan teosten pääansiona pysyy kai niiden sivistyshistoriallinen sisällys. Ne ovat juurikuin keskisen Pohjanmaan rahvaanelämästä leikattuja välittömiä todistuskappaleita, jotka rehellisesti meille esittävät, kuinka tämä rahvas eli, toimi ja ajatteli viime vuosisadan keskivaiheilla, kansallisen herätyksen aamunkoitossa. Niiden puhtaasti kirjallinen arvo on jo melkoisesti kellastunut eivätkä ne kielellisestikään ole mainittavassa määrässä suomenkielen kehitykseen vaikuttaneet. Päivärinnan kieli, varsinkin hänen aikaisimmissa teoksissaan, on näet verrattain järeää, kuivaa ja persoonatonta, usein murteellista ja lauseopillisesti virheellistä. Mutta Päivärinta on ja tahtookin olla pelkästään »kansankirjailija», ja semmoiseksi on varsinainen kansa hänet käsittänytkin, tunnustamalla tämän patriarkaalisen lukkarivanhuksen mielikirjailijakseen. Juuri ahkerasti luettuna »kansankirjailijana» on Päivärinnan välistava vaikutus rahvaan kesken epäilemättä ollut ja on edelleenkin suuriarvoinen.

Päivärinnan kautta »kansankuvaus» meillä vähäksi aikaa tuli oikein ajan muotikirjallisuudeksi. Edellä on jo mainittu Kah'in (Hemanin) ja Bergmanin yritykset seurata Päivärintaa kansankuvauksen tielle. Samoin monet muut 1880-luvulla esiintyvät n. s. »taidekirjailijat» (Canth, Reijonen, Aho, Pakkala y. m.) alottavat Kiven ja Päivärinnan merkeissä kansankuvauksella, jopa jotkut (esim. Reijonen) antavat sille tuotannossaan valtasijan. Tosin Päivärinnan järeä, harvaviivainen taide saa pian väistyä syrjään värikkäämmän kuvaustavan tieltä, mutta se oli sentään aiheellisesti ennättänyt antaa kirjallisuudelle aimo sysäyksen eteenpäin. Ja pian nuoremmat etevät »kansankirjailijat» (Kauppis-Heikki, Meriläinen,

Alkio y. m.) tarttuivat 1880-luvun loppupuolella Päivärinnan kädestä herponevaan kynään ja alkoivat kukin tahollaan esittää paikkakuntansa kansanelämää. Heistä tulee myöhemmin erikseen puhe. Mutta sen ohella viljelivät 1880-luvulla Päivärinnan jäljissä kansankuvausta ja »Pentin ja Ingan» tapaisia, ruotsalaisten Åbergin ja Mellinin sotakertomusten malliin sepitettyjä historiallis-romanttisia jutelmia monen monet pikkukynäilijät, jotka sivistykseltään ja yhteiskunnalliselta asemaltaan joko kuuluivat suorastaan »kansankirjailijain» joukkoon tai muuten seisoivat heitä lähellä (kansakoulunopettajia y. m.). »Kertomuksia kansalle», »kuvauksia kansanelämästä», »sotaisia tarinoita», jopa vähäpätöisiä runokokoelmiakin ilmestyi 1880-luvulla eri osissa Suomea kuin sieniä sateen jälkeen, usein tekijäinsä kustantamina ja markkinakirjakaupustelijain levittäminä. Ne ovat milt'ei kaikki joko vahvasti opettavia tai äitelän tunteellisia lemmenkuvauksia, tavallisena aiheenaan köyhän ja rikkaan rakkaus, onneton lempi, romanttiset onnen veiheet, pahan rangaistus, hyvän palkinto; useimmat mauttomia sekä sisällykseltään että tyyliltään. Mikä noista 30—40:een nousevasta pikkukynäilijästä kirjoitti yhden mikä pari tuollaista pientä kyhäelmää, saavuttamatta sen suurempaa huomiota. Olipa sellaisiakin, jotka näkyi vallanneen aivan erityinen runoilemis- ja kirjailemistauti. Jo 1890-luvun alussa tämä satunnainen kirjailemisinnostus isosti talttuu, ja riviin jäävät vain huomattavimmat »kansankirjailijat» Päivärinnan latuja laajentamaan. Mutta semmoisenaankin tämä tilapäisten pikkukynäilijäin tulva oli selvänä todisteena siitä, että henkinen valistus ja kirjallisuuden harrastus oli tällä välin ennättänyt tunkeutua verrattain laajalle kansan keskeen. Ja tässä kirjallisessa valistustyössä oli Pietari Päivärinnalla ansiokas osansa.

LAULURUNOUS.

Oikeastaan tämä otsake ei ole täysin sopiva, sillä seuraavassa mainittavat runoilijat ovat viljelleet muitakin runouden haaroja, jopa monet suorittaneet elämänsä päätyön kokonaan toisenlaatuisen kirjallisuuden alalla. Useat heistä ovat vain nuoruuden ensi

innostuksessa runottaria palvelleet ja myöhemmin ainoasti silloin tällöin ensi lempeensä palanneet. Heille on käynyt samoin kuin Oksaselle ja Suoniolle; muut tieteelliset, kansalliskirjalliset ja yhteiskunnalliset tehtävät ovat heidät runottarilta riistäneet. Mutta koska heille kaunokirjailijoina juuri laulurunous on ollut luonteenomainen, yhdistämme heidät tämän otsakkeen alle.

Oksanen ja Suonio olivat alottaneet uudemman taidelyriikan suomenkielellä, Kivi oli antanut sille mielikuvituksellista lentoa ja tunnepitoista tuoreutta. Näin hiihdettyjä latuja astui muitakin laulajia, joista tosin vain harvat ovat runoilijoina tunnetun nimen saavuttaneet. Monet heistä ovatkin esiintyneet pelkkinä »albumi- ja kalenterirunoilijoina», toiset enimmäkseen runojen ja runoteosten kääntäjinä, kolmannet pienien runovihkojen julkaisijoina. Oikeastaan vain *Erkko* yksin pysyi laveana laulajana läpi ikänsä 1870-luvun taitteesta 1900-luvulle saakka, kuvastellen runoudessaan tämän pitkän ajanjakson perättäisiä virtauksia. Myös *Kramsu* on tämän ajan runoilijoista erityisesti huomattava voimakkaan omaperäisenä, jylhänä laulajana. Muut lyyrikot ovat omintakeista runoilleet enimmäkseen vain tilapäisesti, omistaen pääharrastuksensa toisenlaatuisiin tehtäviin. Suunta heillä oli yleensä vanha, etupäässä Runebergin ja Topeliuksen latuja kulkeva isänmaallis-ihanteellinen, aiheina isänmaa, suomenkieli, suomenkansa, ihmisyys, vapaus, lempi, kevät, luonto j. n. e. Suomalainen runokieli heidän käsissänsä kehittyi yhä notkeammaksi ja vivahdusrikkaammaksi.

Oksasen ja Suonion aikalainen runoilijana oli

Aleksanteri Rahkonen,

joka yhdessä muutamain vanhempien, osaksi tämän esityksen piiriin kuulumattomien (Schröder, Hannikainen, Mansikka, Räty, Slöör, Suonio) ja nuorempien (Godenhjelm, Vuorinen, Jännes) runoniekkain kera edustaa ikäänkuin »Vanhan Suomen» kansallista heräämistä ja muuhun Suomeen jälleen henkisestikin liittymistä. Useimmat näistä »Vanhan Suomen» laulajista olivat peräisin rahvaan riveistä ja siis osaltaan kuvastivat paljon kärsineen Karjalan kansan jälleen herännyttä henkistä valppautta.

Rahkonen oli kirjailijakohtaloltaan Kiven ja Tuokon sukua, köyhä »ylioppilaskirjailija», joka lahjoillaan aikaisin herätti hyviä toiveita, mutta pian sortui epäsäännöllisen elämänsä seurauksiin. Omintakeista häneltä kuten Tuokoltakin on vähän, mukailuja ja suomennoksia viljalti. Hän oli myllärin poika, syntynyt 26 p. kesäk. 1841 Viipurin pitäjässä. Sai isäpuolensa, vaskiseppä Meurosen toimesta koulusivistyksensä Viipurin ruotsalaisessa siviilikymnaasissa ja tuli ylioppilaaksi v. 1862. Hyvän suomenkielen taitonsa ja kirjallisten lahjainsa tähden hän oli hyvin tervetullut avunlisä Helsingin suomenmielisissä piireissä ja ottikin alussa hartaasti osaa näiden piirien rientoihin m. m. kansantajuisten suomenkielisten luentojen pitämiseen, kuvalehden »Maiden ja Merien takaa» avustamiseen ja Vänrikki Stoolin Tarinain ensi osan, varsinkin sen humorististen runojen suomentamiseen. Pian kuitenkin epäsäännöllinen elämä ja murtunut terveys pakoittivat hänet jättämään opinnot ja siirtymään v. 1869 kotiseudulleen, missä sitten elätti itseään kirjailemisella ja tilapäisellä opetustyöllä, kunnekka kuolema, jota jäytävä rintatauti jo kauan oli ennustanut, 1 p. toukok. 1877 korjasi riutuneen runoilijaparan.

Lyyrikkona Rahkonen paitsi »Vänrikkien» käännöksiä tuotti enimmäkseen uudempien ruotsalaisten ja saksalaisten laulujen suomennoksia ja mukailuja, joiden tarkoituksena oli »iltaseuroilta ja kouluilta» poistaa »kaunissävelisten» laulujen puutetta. Nämä ynnä parikymmentä omaa sepitelmäänsä hän vv. 1865—67 julkaisi kahtena »parvena» *Sääskiä.* Rahkosen omat runot eivät ole suuriarvoisia; häneltä näkyy puuttuneen korkeampi omaperäinen mielenlento ja tunteen voima. Paraat niistä ovat aiheiltaan isänmaallisia (esim. *Leivo, Imatralla),* muutamat kaikuja Suoniosta (esim. *Suomen Ruotsalaisille).* Käännökset olivat ajakseen kylläkin sujuvia ja laulukelpoisia (esim. *Kevätlaulu)* ja ovat pysyneetkin milt'ei samassa asussa seuraavan ajan laulukirjoissa. Kalevalaisella runomitalla hän (1868) ruotsista mukaili saksalaisen Müller v. Königswinterin pienen huvinäytelmän (»Sie hat ihr Herz entdeckt») nimellä *Kukka kultain kuusistossa,* jota sittemmin sujuvan runokielensä ja sievän lemmenromantiikkansa vuoksi usein esitettiin seuranäytelmänä. Kotipuolelleen siirtyneenä hän v. 1869 julkaisi tanskalaisen Heibergin huvinäytelmästä »Kong Salomo og Jörgen Hattemager» mu-

kailemansa ja Käkisalmeen sijoittamansa »laulunsekaisen ilveilyksen» nimellä *Laukkuryssä* (käkisalmelaiset luulevat reppuryssää suureksi rahapomoksi). Suomalaista näyttämöä varten hän niinikään suomensi pari laulunäytelmää (Barbier-Carrén »Jeannetten häät» ja K. Rosendahlin »Ainamon»). Rahkosen näytelmäsuomennoksien ja -mukailujen kieli on kuten Tuokonkin aikaansa katsoen hyvin sujuvaa ja vaivatonta. — Kaunokirjallisen työskentelyn ohella Rahkonen loppuiällään toimitteli muutakin kirjallista kuten *Englanninkielisen lukukirjan suomalaisille I* ja hauskan saksankielisen *Oppaan Imatralla-kävijöille* sekä *Kertomuksen Antrean pitäjästä*, josta vain kansantapoja esittävät kohdat on julkaistu Suomen Kuvalehdessä (1874). Samassa lehdessä (1875) on häneltä kuvauksia myös Suistamon kansantavoista. Lisäksi on Rahkonen suomennellut pari luonnon- ja maantieteellistä luku- ja oppikirjaa, »Lastentarhan lauluja» y. m.

»Vanhasta Suomesta» ja kuten Rahkonen »syvistä riveistä» kotoisin oli reipassävelinen runoniekka

Olli Vuorinen,

oikealta nimeltä *Berg*, jonka hyviä toiveita herättänyt runoilu sekin kuivui verrattain vähiin. — Ankara opinhalu ajoi Vuorisen, joka on syntynyt talollisen poikana Uukuniemellä 29 p. helmik. 1842, ensin Maaskolan maanviljelyskouluun ja sitten, kun hän välillä oli jo ennättänyt vv. 1864—68 olla maanviljelyksen hoitajana ja käsitöiden neuvojana Siitoisen kansakoulussa lähellä Sortavalaa, naineena miehenä v. 1868 Jyväskylän seminaariin. Täällä isänmaalliset ja ihanteelliset riennot samaan aikaan monessa herättivät runoiluinnon vireille, vaikkapa leipä- ja virkahuolet sen pian useimmilta sammuttivat. Oltuaan vuosikauden opettajana Rantasalmella Vuorinen v. 1873 pääsi opettajaksi Haminan ylempään kansakouluun, toimien siinä kirjallisten, kunnallisten y. m. tehtäväin ohella 30 vuotta. Otti v. 1903 eron virastaan ja asettui Uukuniemelle.

Jo 1860-luvun alussa näkyy Vuorisessa heränneen runoilemisen halu. Sen hedelmiä hän vähitellen julkaisi sanomalehdissä (Otava, Ilmarinen, Pääskynen), Jyväskylän seminaarilaisten albumijulkaisussa »Suomen saloilta» I—II, Suomen Kuvalehdessä ja avustuksena laulukokoelmissa. Erikoisjulkaisuina ovat ilmestyneet runovihkonen *Sepitelmiä* (1875), pikku kirjanen somia, siveellisen opetuksen sisältäviä eläintarinoita *Kotikuusen kuuluvilta pieniä pakinoita* (1881) ja *Raittiusrunoja* (1889) sekä kansanelämää kuvaava hilpeä, lemmentarinan höystämä talkookertomus *Salmelan heinätalkoot* (1891). — Sujuvalla kynällä ja hartain mielin Vuorinen on sen lisäksi suomentanut 8 vihkoa Sankeyn *Lauluja Karitsan kiitokseksi* (1876—81), eräitä »Matkalauluja» ja »Lähetysvirsiä», Topeliuksen lastenrunoja, osittain myös Turgenjevin kertomuksen »Aatelispesä» (1888) y. m.

Vuorisen runojen ja suomennosten pääansio on niiden ajakseen perin sujuva ja vaivaton runopuku. Kieli on mehevää, ja vaikeat, monimutkaiset runomitat runsaine loppusointuineen hersyvät häneltä sangen helposti. Runojen sisällys sen sijaan ei ole liioin uutta tai omaperäistä, ei mitään »syntyjä syviä». Etusijassa Vuorinen on vaatimaton ihanteellismielinen nuorisonrunoilija Topeliuksen malliin. Hän laulaa hilpeästi lasten ja nuorison leikeistä *(Luistinretki, Lumisilla, Uimalaulu* y. m.), antaa nuorille tovereilleen vakavia neuvoja työskentelemään Jumalan ja isänmaan kunniaksi *(Veikoille, Muistomerkkiä jaettaessa, Maansa puoltajain laulu)*, kertoo hupaisia ja vakavia lapsuus- ja nuoruusmuistelmia *(Lapsuuden kotiin tullessa, Kova pää, Unohtumaton hetki)*, piirtelee raikkaita luonnonkuvia *(Kerran talvipäivänä, Pakkasen pakinoita)*, kaivautuupa joskus oman sydämen erhetyksiin ja taisteluihin *(Palautettu, Eksynyt, Sydämelleni)*, viitaten aina Korkeimman apuun ja johtoon. Tämän kaiken hän tekee luontevasti ja koruttomasti; hilpeydenkin takaa soi harras perussävel. Joskus purkautuu esiin vihlova iva kuten raittiusrunossa *Juokaa miehet, juokaa!* Joskus taas iva on kepeän leikillistä; sellaisia ovat hänen pienet komparunonsa. Myös lemmenkaiho helähtää ilmi kuten notkeassa runossa *Leivo.* Eikä puutu somia idyllikuviakaan (esim. *Juhannus Karjalassa).* Sen sijaan varsinaiset kertovat runot *(Saaren Lotta, Kaksoisveljekset)* ovat pitkiä ja ikäviä. — Säeseppänä Vuorinen oli aikansa

notkeimpia ja teki pieneltä osaltaan suomalaiselle runokielelle samantapaisen palveluksen kuin toinen meheväkielinen Itä-Suomen mies, Kaarlo Suomalainen (Samuli S.), samoihin aikoihin teki suomalaiselle proosalle. Vuorisen ja Suomalaisen kirjailijaluonteet ovat muutenkin sukua toisilleen; molempien tunnusmerkkeinä on viaton hilpeys ja syvä vakavuus toisiinsa yhtyneinä[1].

Jyväskylän seminaarin kasvatteihin kuuluu myös ensimäinen suomenkielinen naisrunoilija, joka Vuorisen ja Erkon viimeisenä seminaarivuotena kaukaa Kainuun maasta nuorena ja haaveksivana neitosena saapui tähän Keski-Suomen uuteen sivistysahjoon ja harvinaisilla runolahjoillaan heti sai toveripiirin huomion ja ihailun osakseen. Mutta sama ankara sallimus, joka kirjallisuudeltamme on kesken kevään niin monta lupaavaa tainta taittanut, vei pian tämänkin toivorikkaan laululintusen hautaan. Paljon ei nuori

Iisa Asp

ennättänyt runoilla, mutta sekin vähä, mitä häneltä on jäänyt, todistaa hänessä asuneen erittäin hienon ja ihanteellisen runohengen, jolta olisi sopinut toivoa runsasta satoa.

Hän oli syntynyt Utajärvellä Oulujoen varrella 4 p. helmik. 1853, eli lapsuutensa ajan Suomussalmella, missä isä oli tehtaankirjurina, kävi Raahen tyttökoulua 3 lukukautta, muutti vanhempineen 1870 Puolangalle ja tuli 1871 Jyväskylän seminaariin vai-

[1] »Vanhasta Suomesta» oli kotoisin myös salamini *O. A. J. Keinänen*, joka v. 1867 julkaisi vihkosen *Suomalaisia lauluja*. Niiden kieli ja runomitta on perin kömpelö ja virheellinen, ja runollisestikin ne ovat aivan ala-arvoisia, voisipa sanoa lapsellisia jaarituksia. — Keinänen, oikealta nimeltä Olivier August Johan Carlenius, oli kotoisin Savonlinnasta, syntynyt 1841, ylioppilas 1864, fil. kand. 1872. Tuli sitten — muka onnettoman rakkauden johdosta — mielenvikaiseksi ja eli Savonlinnan vaivaishoidon avulla 1900-luvun alkuun. Mielenvikaisena hän seurusteli tähtimaailmain — yliopistollisen pääaineensa — kera ja kutsui itseään »Viipurin kuninkaaksi» (Viborgska kungen). Harrasti aikoinaan innokkaasti kotiseutunsa muinaistietoa. (Vrt. Antero Pelkonen, »Entisajan muistoja Rantasalmen kihlakunnasta», alkulause. — Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja XXII, 1902.)

puakseen jo 12 p. marrask. 1872 vilustumisesta saadun rintataudin uhrina kuolon uneen.[1]

Jo lapsena oli lahjakas ja haaveksiva Iisa runouteen mieltynyt ja luki ahkerasti ruotsalaisia runoilijoita. Koulutyttönä (11-vuotiaana) hän sepitteli itsekkin pieniä runoja, satuja ja kertoelmia sekä toimitti kotona nuoremmille siskoille omintakeista kaunokirjallista sanomalehteä. Alussa hän runoili ruotsiksi, mutta rupesi myöhemmin, varsinkin seminaarin vahvasti kansalliseen ilmakehään tultuaan, käyttämään runoissa oikeaa äidinkieltään suomea. Seminaarissa-olo se vasta antoikin hänen runottarelleen kantavammat siivet. Kaikkiaan jäi häneltä alun toista sataa runoelmaa, ruotsin- ja suomenkielisiä. Niitä on painettu seminaarilaisten albumissa »Suomen Saloilta», lastenlehdessä »Pääskynen» ja hänen haudallaan jaetussa vihkosessa *Muisteliaisia;* enempi osa lienee julkaisematta. — »Hänen runoelmissaan ilmaantuu todellinen innostus, rikas kuvitusvoima ja muodon tarkkuus», sanoo niistä eräs hänen runottarensa lähempi tuntija (O. Ansas). Lämmin isänmaanrakkaus, Suomen kansan ja kielen menestys ja jalot riennot olivat hänelle sydämenasioita. Tutuimpia hänen sepitelmistään ovat muodoltaan ja sisällykseltään hieno *Aallon kehtolaulu* (»Nuku, nuku aaltonen, nuku jo!») ja hänen isänmaalliseen valistustyöhön vaativa »testamenttinsa Suomen neidoille» *Kutsu taistohon.* Harras, vakava-aatteinen sävel soi yleensä hänen kaikista runoistaan.

Ylioppilasalbumit, kuva- ja aikakauslehdet, juhla- ja tilapääjulkaisut sisälsivät 1870- ja 1880-luvuilla runsaasti nuorempain runoniekkain sepitelmiä. Varsinkin hämäläisten ja savokarjalaisten albumit ovat siinä suhteessa mainittavia. Monet pysähtyivätkin pelkiksi »albumi- ja kalenterirunoilijoiksi», toiset taas myöhemmin kokoilivat runonsa pieniksi runovihkoiksi. Sitä ei, ikävä kyllä, ole vieläkään tehnyt tunnetuin ja muutenkin huomattavin »albumi- ja kalenterirunoilija»

[1] Ks. O. Ansaan muistokirjoitusta (Lönnrot-Albumissa 1882) ja A. R(amste)dtin kirjoittamaa elämäkertaa (Suomen Kuvalehti 1873).

Paavo Cajander,

joka sulasta vaatimattomuudesta yhä on pidättäynyt julkaisemasta kauniita runojaan koottuina. Elämänsä kirjallisen päätyön on Cajander toki suorittanut etevänä Shakespearen kääntäjänä.

Paavo Emil Cajander on hämäläinen kuten monet muut tämän ajanjakson laulajista (Kivi, Tuokko, Erkko y. m.). Polveutuen hauholaisesta talonpoikaissuvusta hän syntyi 24 p. jouluk. 1846 Hämeenlinnassa, missä isä oli nahkurina. Ylioppilas Hämeenlinnan lukiosta 1863, maisteri 1873. Kuului vv. 1873—74 Kirj. Kuukauslehden ja vv. 1875—80 Suomen Kuvalehden toimitukseen. Oli v. t. suomenkielen lehtorina yliopistossa vv. 1886—88 ja nimitettiin samaan virkaan vakinaiseksi 1890. Kunniatohtori 1907.[1]

Cajanderin omien runoelmain luku on verrattain vähäinen, siinä puolensadan paikkeilla. Niitä on enimmin hämäläisosakunnan albumissa »Kaikuja Hämeestä», varsinkin sen kolmessa ensi vihossa (1872—78), muutamia myös Suomen Kuvalehdessä, Kansanvalistusseuran Kalenterissa, Snellman- ja Lönnrot-albumeissa (1881 ja 1882), Liitto-albumissa (1902) y. m. Kansanvalistusseura on niistä parikymmentä julaissut pikku vihkosena »Paavo Cajanderin runoja». Vaikkapa siis sato 30 vuoden ajalta ei olekkaan runsas, on se laadultaan sitä täyspainoisempi. Cajanderin runoissa yhtyy näet yleviin, harvaviivaisiin aatteihin miehekäs tunne ja taiteellisen eheä, voisipa sanoa milt'ei veistokuvallinen muoto. — Hän on tuon suuren kansallisen kevätajan uskollinen laulaja, joka Runebergin ja Topeliuksen jälkiä seuraten vuosikymmenien läpi on säilyttänyt eheinä sen kauniit, kantavat ihanteet, antamatta ajan hyörinän niitä särkeä ja juoksematta jokaisen uuden tuulenpuuskan jäljissä. Hän ei nykyajan nuorten runoniekkain tapaan pue säkeiksi jokaista yksilöllisen mielialan pikkuvärettä ja väreen hiventä, vaan pysyy selkeänä, objektiivisena yleispätevien aatteiden tulkkina. Tästäpä myös johtunee, että hän mielellään pukee nämä aatteet, saadakseen ne havainnollisemmiksi, kertovaan, ballaadintapaiseen asuun; runoilijan yksilöllinen »minä» pysyy verrattain taustalla.

Voimallisin perussävel Paavo Cajanderinkin runoissa on isän-

---

[1] Cajanderista ovat lähemmin kirjoittaneet B. F. Godenhjelm Valvojaan 1907 ja Fr. J. Lindström Aikaan 1907.

maanrakkaus ja suomalainen kansallisuusaate kaikkine kauniine pyrintöineen. Isänmaalle on kaikki uhrattava; isänmaa on kaikkien äiti, »jota kaikki työmme tarkoittaa»; »rakkaus ja työ» ovat ne aseet, joilla tätä äitiä palvellaan ja suojellaan, kuten hän kauniissa runossaan *Helsingin suomalaisen alkeisopiston vihkiäisiin 1878* intoisin mielin ja Topeliusmaisin sävelin (vrt. Topeliuksen »Nuorukaisen unelmia») laulaa. Yksityinen syrjäyttäköön oman onnensa ja vakaumuksensa, jos isänmaan menestys niin vaatii. Niin tekee esim. roomalainen *Scipio Africanus* katsellessaan surumielin hävittämänsä Karthagon suitsevia raunioita ja ennustaen Roomalle kerran samaa kohtaloa, koska sellainen on maailmanlaki. Isänmaa on pyhä nimi ja voima, joka »taivaast' on kotoisin kerrotaan» (runo *Isänmaalle);* häpeä ja kirous sille, joka »isänmaa huulillansa» toimii vain itsekkäässä tarkoituksessa *(Sydämmestäni). Talven varalta* on jokaisen tuotava kortensa isänmaan viljelyskekoon,

Ett' auma nousis täyteläs,
Mi talven tuiskut kestäis,
Ja kylmän kouriin kansankin
Pois kuolemasta estäis.

Raskaan sorron aikanakin Cajander rohkaisee kansalaisiansa ihanalla runolla *Me laulamme,* josta henkii valoisa ja vuorenvankka luottamus Suomen parempaan tulevaisuuteen, jos vain »yksin mielin» teemme työtä Suomen hyväksi. *Kotiliesi* on se voima, joka totuuden ja oikeuden sortuessa

Tulellaan, lämmöllään
Karaisee uuden polven
Vääryyttä häätämään.

Suomalaisen kansallishengen heräämistä ja vapautumista »matkamies» Lönnrotin, »runoruhtinas» Runebergin ja »vapauttaja» Snellmanin kautta kuvailee Cajanderin (lausumarunona) ehkä tutuin runoelma *Vapautettu kuningatar;* saman hengen keväistä vaikutusta Kalevalan ja Lönnrotin kautta *Runolaulaja.* Molemmissa on (kai saksalaisen Uhlandin malliin, vrt. »Des Sängers Fluch») linna tylyine valtiaineen (= ruotsalaisuus) taustana. Kansalliset merkkitapaukset, sekä iloiset että suruiset, ovat saaneet Cajanderin kantelon soimaan. Hän laulaa innostuneesti suomenkielisten oppikoulujen

kohoamisesta tiedon ja sivistyksen linnoituksiksi, iloitsee suomalaisen taiteen voitoista ja suree sen tappioita (runot *Suomalaisen alkeisopiston vihkiäisissä, Hämeenlinnan lyseekartanon vihkiäisissä, August Ahlqvistin täyttäessä 60 vuotta, Kaarlo Bergbomille 1893, Suom. teatterin 25-vuotisjuhlassa 1897, Aleksis Kiven haudalla, Joh. Takasen muistoksi)* ja toivoo että isänmaanrakkaus yhä jaksaisi kaikki yhdistää *(Promotsioniruno 1890)*:

— — — ikiliittohon
Varjellakseen äitiänsä viime hengenvetohon.

Isänmaan ihana luonto, jota hän sen kesäisessä kauneudessa on katsellut, on saanut hänet unelmoimaan »pyhälle, armaiselle isänmaalle» kaikkea hyvää, »taivasten antimet runsaimmat» (kaunis Kallion »Omaan maahan» vivahtava runoelma *Salomaa)*. — Aito Runebergiläinen henkäys käy Paavo Cajanderin isänmaallisen runouden läpi. Suomi on hänellekin vielä eheä, kokonainen, toivorikas.

Muutamat muutkin vakavat yleisinhimilliset tunnot ovat saaneet Cajanderista tulkin. Koti-, perhe- ja äidinrakkaus esiintyy kauniisti runoissa *Kotiliesi, Vaivais-Aapo*, (äidin) *Haudalla*, (äidin) *Kuva* ja sommittelultaan taidokkaassa ballaadissa *Kehrääjä-äiti*. Pettyneitä lemmentoiveita tuskineen ja kaihoineen kuvastavat ballaadimaiset runot *Saaren impi, Leena* ja *Marketta* sekä *Vanha lempi*. Vaikkapa hän ei olekkaan mikään hetkellisten, yksilöllisten lemmenailahdusten säkeiksi punoja — lempi on näet hänestä yksistään vakava, pyhittävä tunne, kodin liesi (vrt. runo *Häissä)*, — puhkeaa toki joskus omakin yksilöllinen lemmen ja onnellisen perhekodin kaipuu suoraan ilmi kuten runossa *Tähdet* ja kansanlaulun sävyisessä *Oi, jos oisi*. Saapa uhmamielinen vapaudentuntokin kerran nuorekkaan, joskin hieman sekavan ilmaisunsa runossa *Orja*.

Nämä harvaviivaiset yleisinhimilliset tunnot on Cajander, kuten jo mainittiin, laulanut ilmi yhtä harvaviivaisessa, taiteellisesti hallitussa muodossa. Siinäkin suhteessa on kai Runeberg ollut hänen etevin oppi-isänsä. Mielellään Cajander viljelee muiden vanhempain vieraskielisten runoilijain (Runeberg, Topelius, Uhland, Malmström y. m.) valmiiksi muokkaamia runomittoja jopa asetelmiakin, mutta painaa muutoin runoihinsa oman suomalaisen leimansa. Hänen runotyylinsä on kuuleaa ja korutonta. Sekä sisällyksen että

muodon puolesta vallitsee hänen runoissaan eheä suomalainen rauhallisuus ja miehekkyys, jotka yhdessä niiden omituisen vienonhartaan sävyn kera antavat niille aivan erikoisen viehätyksen.

Cajanderin koulittu runo- ja kieliaisti ilmenee edukseen myös hänen lukuisissa runokäännöksissään. Hänen elämänsä suurtyö onkin *Shakespearen draamojen* taidokas siirtäminen suomenkielelle. Tämän tehtävän hän alotti v. 1879, jolloin *Hamlet* hänen kääntämänään ilmestyi suomeksi, ja on se jatkunut tähän saakka, ollen nykyään päättymäisillään (painettu on jo 33 näytelmäsuomennosta). — Cajander ei tosin ole meillä ensimäinen Shakespearen-suomentaja. Alun oli jo v. 1864 tehnyt maisteri *Kaarlo Slöör*, joka suuren brittiläisen runoilijan syntymisen 300-vuotismuistoksi oli ajakseen kylläkin taitavasti kääntänyt hänen jylhän *Macbeth*-tragediansa (painettu »Näytelmistöön III»). Slöör (synt. sepänpoikana Viipurissa 18 p. tammik. 1833, maisteri 1857, Pietarin suomalaisen seurakunnan koulujen kaitsija 1858—65, Suomal. Virallisen Lehden päätoimittaja v:sta 1865 (myöhemmin, v:sta 1899, ruotsalaisen) ja kenr. kuv. kanslian virkamies v:sta 1874, hovineuvos 1888, kuollut 21 p. syysk. 1905) on muutenkin tänä ajanjaksona tunnettu kansallisista ja kirjallisista harrastuksistaan. Hän kävi nuorena runonkeräysmatkoilla, suomenteli ja sepitteli salanimellä *Santala* hiukan runojakin (painetut kalenteriin Mansikoita ja Mustikoita 1860—61), alotti »Näytelmistön» Scriben komedian »Ensimäinen rakkaus» suomennosmukailulla (1861), otti osaa »Vänrikkien» kääntämistyöhön ja »Gruben historian» suomeksi toimittamiseen, kuten jo ennen on mainittu, suomenteli muitakin näytelmiä (Ibsenin »Nora» 1880 y. m.) sekä harrasti ensimäisinä suomenkielen viljelemistä seuraelämässä. — Hänen Shakespeare-suomennoksensa pysähtyi tosin Macbethiin, mutta Cajander otti sitä jatkaakseen (käänsi Macbethinkin uudelleen 1885) ja on tämän suurtyön menestyksellä suorittanut, »runoillut Shakespearen uudelleen suomeksi», kuten hänestä hyvällä syyllä on sanottu. Cajanderin Shakespearen-käännös kestää hyvin vertailun parhaiden ulkomaisten käännösten (saksalaisen Schlegelin ja ruotsalaisen Hagbergin) kanssa, jopa runollisuudessa, lyhyydessä, täsmällisyydessä ja ytimekkäisyydessä ne paikoin voittaakin. Kappale kappaleelta näkyy suomentaja yhä paremmin perehtyneen Shakespearen henkeen ja tyyliin sekä omaan tulkitsemistyöhönsä; niinpä

jokainen uusi käännös onkin yleensä edeltäjäänsä ehompi. Kokonaisuudessaan tämä käännössarja ikäänkuin kuvastaa suomalaisen runokielen kehitystä 1870-luvulta nykypäiviin saakka. Myös Runebergin kuusmittaiset idyllirunoelmat »Hanna» ja »Jouluilta» ovat Cajanderin käsissä saaneet sujuvan suomalaisen muodon (1880 ja 1881; korjattuina vapaampaan kuusmittaan Runebergin koottujen teosten suomennoksessa 1902—09), samoin useat »Vänrikki Stoolin Tarinat», joista hän yksin toimitti korjatun suomennoksen 1889; samoin J. J. Wecksellin etevä murhenäytelmä »Daniel Hjort» (1877, korjattu käännös 1905). — Cajanderin muista suomennoksista mainittakoon Björnsonin novelli »Kalatyttö» (1869); muutamat Schillerin ballaadit (Sukeltaja, Hansikas); mukailtu laulunäytelmä »Yökausi Lahdella» (1870); saksalaisen Otto Ludwigin romaani »Taivaan ja maan välillä» (1875); Topeliuksen Luonnonkirjan ja Maammekirjan uudet suomennokset (1886);[1] sekä Bergbomin »Pombal ja Jesuiitat» (1907).

———

Läheistä sukua Cajanderin runoudelle on toisenkin vanhemman »albumi- ja kalenterirunoilijan», *Bernhard Fredrik Godenhjelmin*, vieläkin vähäsatoisempi runous. Siinä yhtyy myös miehekkäihin aatteihin selkeä ja taiteellinen runopuku. Isänmaa ja suomenkieli ovat hänelläkin valtasijalla; lisäksi on häneltä muutamia synkkäsävyisiä ballaadeja ja ballaadintapaisia runoja. Ne ovat hajallaan siellä täällä kalentereissa, albumeissa (Koitar) ja aikakauslehdissä. Elämänsä päätehtävän on Godenhjelm suorittanut muilla kansallisen työn aloilla kuin runoilijana, etupäässä toki korkeamman suomenkielisen naissivistyksen hartaana tienraivaajana.

Godenhjelm kuului myös niihin Snellmanin hengen innostamiin nuorukaisiin, jotka toiskielisestä kodista lähteneinä vaihtoivat perityn sivistyskielensä suomeen ja sitten tällä kielellä suorittivat kirjallisen toimintansa. Hänen kotinsa yhdessä Yrjö-Koskisen ja Julius Krohnin kotien kera lienee myös, kuten jo edellä on mainittu, ollut Helsingissä ensimäisiä, jotka tekivät suomen perhekielek-

[1] Molemmat oli aikaisemmin (1860 ja 1876) suomentanut runoseppänäkin nuoruudessaan tunnettu kirkkoherra *Juhana Bäckvall* (synt. Haapajärvellä 1817, kuollut Oulussa 1883), »Oulun Viikkosanomain» toimittaja 1854—65.

seenkin ja siten raivasivat sille tilaa sivistyneistön keskuudessa. Hän syntyi Pietarissa 7 p. maalisk. 1840; isä oli tunnettu taidemaalari B. A. Godenhjelm. Seitsenvuotiaana hän vanhempiensa mukana muutti Helsinkiin, mutta vietti edelleen kesänsä Kymin pitäjässä, missä oppi suomenkielen. Tultuaan 1864 maisteriksi hän 1866 pääsi saksankielen lehtoriksi yliopistoon ja pysyi tässä virassa v:een 1901 saakka, jolloin täysinpalvelleena erosi, saaden samalla professorin arvonimen.

Jo v. 1868 Godenhjelm astui Kirj. Kuukauslehden vakinaiseen toimitukseen, pysyen siinä koko aikakauskirjan olemassaolon ajan ja pitäen huolta sen kielellisestä asusta kirjoitusten korjaajana ja alkujaan ruotsiksi kirjoitettujen suomentajana. Tähän aikakauskirjaan ja myöhemmin Valvojaan hän on sepittänyt useita kirjallisia arvosteluja ja esityksiä. Etevänä kaunotieteen ja suomalaisen sekä vieraskielisen runouden tuntijana hän on ensimäisten joukossa käsitellyt näitä aloja alkuperin suomeksi. Siitä harrastuksesta syntyneitä ovat hänen kirjoittamansa paljon käytetty *Oppikirja Suomalaisen kirjallisuuden historiassa* (1884; monta painosta, käännetty myös englanniksi), ensimäinen lyhyt ja selvä kokonaisesitys alaltaan, sekä laajaksi suunniteltu kaunotieteellinen teos *Runous ja runouden muodot I* (1885) ynnä suppeammat esitykset koulujen tarpeeksi: *Lyhyt runous-oppi* ja *Runous-opin pääkohdat* (1891; myöhemmin uusia painoksia). Nämä kirjat ovat samalla tuloksia siitä pitkästä opetustyöstä, jonka Godenhjelm suoritti Helsingin Suomalaisessa tyttökoulussa (v:sta 1869) ja jatko-opistossa (v:sta 1881). Hän kuuluikin näiden oppilaitosten hartaimpiin puuhaajiin ja omisti niille yhdessä puolisonsa kera elämänsä päähuolen. Puoliso *Ida*, o. s. Lindroos (synt. 1837), oli samalla ensimäisiä lastenkirjailijoita suomeksi ja toimitti vv. 1873—80 lastenlehteä *Pääskynen.* Vasta v. 1905 Godenhjelm erosi rakkaiksi käyneistä oppilaitoksistaan, joiden opettajana ja johtajana hän oli ennättänyt vaikuttaa tehoisasti korkeamman suomenkielisen naissivistyksen hyväksi. — Godenhjelmin kynästä lähtenyt on myös laajahko *Saksalais-suomalainen sanakirja* (1873), ensimäinen laatuaan uudemmista suurista sivistyskielistä suomeksi.

Runoilijana Godenhjelm on ottanut osaa Vänrikki Stoolin Tarinain suomennokseen. Hänen omista harvoista runoistaan henkii

vastaan voimakas suomenmielisyys. Sellainen on varsinkin ponteva runo *Gezelius*, jossa Taneli Jusleniuksen suomalaiseksi herätys on lämpimästi kuvattu. Samoin *Suomen herääminen*, joka Godenhjelmista ei suinkaan vielä ollut niin selvä ja tapahtunut asia kuin Cajanderista, sillä vieläkin — tosin voittavan kevään uhkaamana:

Vieras kieli, vieras mieli kansan ohjaajana on,
Päivän koite peitettynä viel' on yöhön kolkkohon.

Kansantarinaan perustuu synkeä ritariballaadi *Kaupin linna*, Jumalaa herjaavan ritarin tuho; synkkä on sävyltään myös keskiaikais-aiheinen ballaadi *Syksyinen tarina*, molemmat nähtävästi saksalaisen romantiikan suomalaisia kajastuksia. Muita ballaadintapaisia ovat *Veljekset* ja *Kuusen alla*. Muistojen maailmoihin vievät *Taivaankaari* ja *Elämän ehtoona*. Kaikkien Godenhjelmin runojen läpi käy vakava, aatteellinen henki. Hän on vankka optimisti hänkin ja luottaa (runo *Aikojen viertyä*) siihen että pimeidenkin aikojen jälkeen:

— — kerran veljeys, vapaus,
Kaikk' kansat yhtehen liittää.

Paavo Cajanderin ohella ovat hämäläisten »albumirunoilijoista» huomattavia varsinkin *Schrowe* ja *Uotila*, joiden runous muutenkin on jonkun verran sukua Cajanderin runoudelle.

Uno von Schrowe (synt. nimismiehen poikana Hartolassa 28 p. tammik. 1853, ylioppilas 1872, opettajakandidaatti 1881; toiminut opettajana, kuollut Görbersdorfin rintatautisten parantolassa Schlesiassa 1 p. lokak. 1886) oli Jyväskylän suomalaisen alkeisopiston kansallistuntoisessa ilmakehässä kasvanut ihanteellinen ja runoudelle herkkä sielu, jonka toivehikkaan elämän ankara tuoni kesken kevään säälimättä katkaisi. Hänen runoistaan on suurin osa painettu hämäläisten albumissa »Kaikuja Hämeestä», varsinkin sen toisessa ja vielä enemmän kolmannessa vihossa (vv. 1874 ja 1878). Saman albumin neljännessä vihossa (1886) on jälkisatona m. m. Schrowen nuoruudenteos, 3-lauluinen romanttinen runokertoelma *Anund*, jossa sujuvin säkein, nähtävästi Runebergin (»Kuningas

Fjalar») ja Tegnérin (»Fritjofin satu») malliin, kuvataan viikinkipäällikkö Anundin romanttista ja tuhoisaa lemmentarinaa Kainuun maassa. Se on — jos Costianderin ja Dahlbergin edellä mainitut yritykset luetaan pois — ensimäinen suurempi uudemman taide-epiikan koe suomenkielellä ja on 20-vuotiaan työksi monessa suhteessa ansiokas yritys, joskin sen runollisessa tehossa tai oikeammin tehottomuudessa kyllä vielä hyvin tuntuu »pihtien pitämät». — Useita Schrowen runoja on painettu myös Kirjall. Kuukauslehdessä ja varsinkin Suomen Kuvalehdessä, jonka aputoimittajiin hän kuului; pari kappaletta K. V. Seuran kalenterissakin (1881). Koottuina — ja sen ne kaikessa koruttomuudessaan kylläkin ansaitsisivat — karttuisi niistä melkoinen vihko. Schrowen toimittama on myös päivittäisillä runovärsyillä varustettu *Syntymäpäiväkirja* (1885), joka aikoinaan oli hyvin muodissa.

Schrowe näyttää lukeneen paljon ruotsalaista ja saksalaista runoutta, ja kaikuja niistä, varsinkin Runebergista, tavataan melkoisesti hänen kuten monen muunkin tämän ajan runoniekan lauluissa. Vaikkapa suurempi alkuperäisyys häneltä puuttuukin, viehättää hänen runoissaan toki vilkas mielikuvitus, harras ja vilpitön tunne ja sujuva, virheetön runokieli, joka hyvin helposti taipuu vaikeihinkin runomittoihin ja loppusoinnutuksiin. Pääasiassa näkyvät hänen lahjansa viitanneen kertovaiseen ja idyllirunouteen; parhaat runonsa hän onkin sepittänyt ballaadimaiseen muotoon. Niissä on tavallisesti päätekijänä joku synkkä, surullinen ja liikuttava aihe: onneton lempi ja sen seuraukset, köyhyys, kuolema j. n. e. Sellaisia ovat *Morsian*, jota myöhemmin julkaistu Cajanderin ballaadi »Leena» alkuosaltaan muistuttaa, *Neito*, *Viimeinen yö*, *Mierolaisäijä*, *Pieni mierolainen*, *Pesijä* y. m. Myös luonnolle oli Schrowella avoin ja herkkä silmä. Useissa runoissaan hän kauniisti kuvailee luontoa ja sen ilmiöiden herättämiä mielialoja. Sellaisia ovat esim. soreat *Kevätlaulu* ja *Päivännousu* (vrt. Runebergin »Kevätaamu»), *Kesä-aamuna*, *Aamun sarastaessa*, *Suven impi*, *Kuusi*, *Syksyllä* y. m. Monesta niistä tuoksahtaa todella virkeä ja raitis luonnontunne; samalla runoilija sovittaa tämän tunnelman laajempiinkin puitteihin, ihmiseloon ja isänmaahan. Hämeen kesäisen luonnon ylistyslaulu on runo *Hämeenmaa*, »Maamme» laulun ja »Savolaisen laulun» malliin sepitetty kuten Erkon »Hämäläisten laulu» ja monet muut maa-

kuntalaulut. Varsinaisesti isänmaallisia lauluja on Schrowelta muuten niukalti. Sellainen on esim. reipas *Oi terve, Magyar!*, joka Unkarin ylistyksestä kääntyy Suomen kansan ja maan ylistykseen, joskin samalla valittaa Suomen jääneen muualla tuntemattomaksi. Siinäkin tuntuu vahvasti »Maamme» laulun jälkikaiku, esim.:

Tään maan tosin vierahat hylkäjää:
Perin halpa se heistä on,
Vaan mulle on herttaisin, armain tää —
Koti kultainen, verraton!

Pientä maalaisidylliä kansanelämästä esittävät toisiinsa liittyvät sievät runot *Päivä nousi, Vainiolla, Kehrääjä* ja *Kehtolaulu*. Sarja pieniä *Kaikenlaisia kaikuja* — enimmälti lyhyitä lempilauluja armaalle ja Suomelle — sisältää muutamia aika näppäriä runonpätkiä.

Oskar Uotila (virallisesti *Favén*, synt. Uotilan talossa Urjalan pitäjässä 21 p. syysk. 1853, ylioppilas 1870, varatuomari 1878, ylimäär. suomenkielen lehtori lainopillisessa tiedekunnassa vv. 1881—1900, samalla uuttera maanviljelijä, kuollut 10 p. heinäk. 1903)[1] oli hänkin Jyväskylän alkeisopiston ensimäisiä kasvatteja ja iältään Schrowen vuosikumppani sekä sortui samoin ennen aikojaan hivuttavan taudin uhriksi. Lakimieheksi hän oli harvinaisen perehtynyt sekä vanhempien että uudempien kansojen kirjallisuuteen kuten näkyy jo hänen omien runojensa aiheista ja hänen runokäännöksistään. Monet lakialalle kuuluvat kirjalliset tehtävät, joita hän etevänä suomentajana sai suoritettavikseen (komiteamietintöjä, Perustuslakien suomennos, 1734-vuoden lain käännös y. m.), uuttera maanviljelys ja heikko terveys jättivät hänelle sentään aikaa runottariakin palvella. Hänen runojaan ja käännöksiä Danten, Heinen, Bürgerin, Burnsin y. m. vanhempain runoilijain runoista tavataan albumeissa »Kaikuja Hämeestä», »Liitto I» (1902; *Hebrealaisia kuvia ja ballaadeja)* ja »Suomalainen I» (1910; *Sikermä Oskari Uotilan runoja)*. V. 1887 hän julkaisi käännöksinä vihkosen mielirunoilijansa saksalaisen Heinen »Runoelmia», ollen siten ensimäinen huomattavampi Heinen suomeksi tulkitsija. Hän se myös

[1] Ks. kirjoitusta »Sikermä Oskari Uotilan runoja» albumissa »Suomalainen» I (1910).

ensimäisenä antoi näytteen suuren italialaisen runoilijan Danten mestariteoksesta »Divina Commedia», julkaisemalla »Kaikuja Hämeestä» IV:ssä vihossa (1886) alkuteoksen vaikealla runomitalla tehdyn sujuvanpuoleisen käännöksen sen »Helvetti» osan kolmannesta laulusta.[1]

Sekä käännökset että omat runot todistavat, että Uotilalla, niin lakimies kuin olikin, oli avoin silmä ja herkkä sydän runollista kauneutta tajuamaan. Runomitta loppusointuineen luistaa häneltä yleensä vaivattomasti, joskin pienet tyyli- ja kielikompastukset sekä varsinkin perin oudot sanat siellä täällä töksähtävät häiritsevinä lukijan tielle. Hänen omissa runoissaan vallitsee yleensä vakava, ihanteellinen mieliala ja syvä tunne. Ainoan poikkeuksen muodostaa sarja notkeita, puolileikillisiä, Heinen tapaan sepitettyjä *Lemmen lehtiä*, joista useat päättyvät aika hauskalla »kärjellä». Suomen maa ja kansa on Uotilallakin etusijalla. Niinpä hän runossa *Nuorukaiselle* sanoo:

Lemmi Suomeasi kuoloon asti,
Lempes palkitsee se runsahasti.

Ja Suomi on hänellä mielessä kaukana Välimeren rannoillakin (*Maan muistan*). *Kyntömies* on maamiehen työn ylistystä, ja *Siirtolaiselle* hän, osottaen että maanviljelys on Suomen oikea elinkeino, lausuu painokkaasti:

Maast' erinnyt on erinnyt
Myös omast' onnestansa
Ja osaksensa perinyt
Sen, minkä Juudan kansa.

Jää tänne, Suomalainen, jää,
Ja raada kotisarkaa,
Sen auras kerran lämmittää,
Jos onkin hallan-arkaa!

Aleksis Kiven tavoin näkyy Uotila ihannoineen rauhaisaa maalaiselämää ja raikasta luontoa; se käy ilmi myös runoista *Ma kammon* (kaupunkeja isoja) ja *Metsämajani:*

Ne mailmalta luoksesi viettävät yhä,
Ja silloin mun täyttävi toivomus pyhä,
Ett' eloni tähti kun tuikahtaa,
Sinisalojes syliin se sammua saa.

Tämä toivomus tavallaan täyttyikin, sillä hän kuoli maatilallaan Kylmäkoskella. — Paitsi vakavasävyisiä *Hebrealaisia kuvia ja bal-*

---

[1] Kustannusyhtiö Kansa on tätä painettaessa julkaissut *Oskar Uotilan kootut runoteokset*, sekä alkuperäiset että käännökset, kahdessa niteessä.

laadeja, joissa hän m. m. on käsitellyt samoja aiheita kuin J. J. Nervander aikoinaan muhkeaksi ruotsinkieliseksi runoelmaksi muodostamassaan »Jeftan tyttären» tarinassa ja Kaarlo Bergbom suomenkielisessä esikoisessaan »Belsazarin pidot», on Uotilalta muutamia muitakin (onnetonta lempeä kuvaavia) ballaadeja, kuten *Kaarinan veri, Ilmari, Avaa!* ja *Neidonvuori,* joka viimemainittu hiukan vivahtaa kansanballaadiin »Kreivin sylissä istunut».

Vahvasti karjalaisen tai oikeammin sanoen rajakarjalaisen erikoissävyn, varsinkin kielellisessä suhteessa, tuo uudempaan taiderunouteemme August Ahlqvistin työn jatkaja suomalais-ugrilaisena kielentutkijana ja tämän tieteen yliopistollisena edustajana *Arvid Oskar Kustaa Genetz* eli

Arvi Jännes

kuten hän itseään runoilijana ja suomenkielisenä kirjailijana nimittää. Myös runoilijana hän on Oksasen hengenheimolaisia.

Jännes syntyi kruununvoudin poikana Impilahdella 1 p. heinäk. 1848. Yliopistossa (ylioppilas 1866, filos. kand. 1871) hän Ahlqvistin johdolla antautui etusijassa suomen ja sen sukukielien tutkimiseen, tullen 1877 filos. tohtoriksi ja suomenkielen dosentiksi. Nimitettiin samana vuonna suomen- ja ruotsinkielen lehtoriksi Hämeenlinnan suomalaiseen normaalilyseoon ja siirtyi koulun kera jälleen Helsinkiin v. 1887. Tuli Ahlqvistin jälkeen suomen kielen ja kirjallisuuden professoriksi v. 1891 ja vaihtoi tämän viran 1893 uuteen professorinvirkaan suomalais-ugrilaisessa kielitieteessä. Nimitettiin 1901 senaattoriksi ja kirkollisasiain päälliköksi. Erosi senaatista »suurlakon» jälkeen v. 1905. — Oli Yrjö-Koskisen jälkeen Suomal. Kirj. Seuran esimiehenä vv. 1892—1902.

Jänneksen kuten Oksasenkin elämäntyö on pääasiallisesti ollut tiedemiehen eikä runoilijan. Vain lomahetkinä hän on runottaria palvellut eikä näy enemmän kuin Oksanenkaan ansioitaan siinä suhteessa korkealle arvostelevan. Suomalais-ugrilainen kielitiede lukee Jänneksen etumaisten miestensä joukkoon. Ahlqvistin jälkiä

seuraten hän on tehnyt useita kielitieteellisiä tutkimusmatkoja (vuosien 1867 ja 1887 välillä) lähempien ja kaukaisempien suomensukuisten kansain asumasijoille (Itä-Venäjälle ja Unkariin saakka) ja julkaissut matkojensa tuloksina pitkän jonon ansiokkaita kieli- ja kansatieteellisiä tutkimuksia ja kirjoitelmia suomen, saksan ja unkarin kielillä. Varsinkin on Jännes selvitellyt Karjalan ja Aunuksen kieltä, osaksi myös vepsää, lappia, tsheremissiä ja mordvaa, puhumattakaan hänen erityisesti suomenkieltä koskevista tutkimuksistaan. Jänneksen suomenkielisistä tieteellisistä kirjoituksista mainittakoon huomattavimpina *Tutkimus Venäjän Karjalan kielestä* (1881) ja *Tutkimus Aunuksen kielestä* (1884), molemmat Suomi-kirjassa; professoriväitös *Suomen partikkelimuodot* (1890) ja hyvin tunnettu *Suomen kielioppi* (1881, useita painoksia).[1] Suomenkielen etevänä tuntijana hän 1886 vuoden kirkolliskokoukselta sai toimeksi kielelliseltä kannalta tarkastaa uutta suomalaista raamatunkäännöstä. Yhdessä edellä mainitun Uotilan (Favénin) ja kielenkääntäjä J. G. Sonckin kera hän v. 1896 toimitti uuden suomennoksen 1734-vuoden laista (Ruotsin valtakunnan laki).

Paitsi suomenkielen tieteellisenä tutkijana on Jänneksellä suuret ansionsa myös vanhemman ja uudemman suomalaisen runomittaopin, varsinkin klassillisen heksametrin eli kuusmitan selvittäjänä ja vakaannuttajana. Näistä asioista hän on liittänyt lyhyen *Runo-opin* »Suomen kieliopin» loppuun, määritellen siinä tarkasti sekä Kalevalan runomitan että uudempien runomittojen säännöt. Kummassakin suhteessa oli kauan aikaa oltu epävarmalla kannalla. Kalevalan runomitta oli kyllä hyvin tunnettu ja osattiin sitä juurikuin korvakuulolta verrattain oikein viljelläkin — tosin sen käyttö uudemmassa runoudessa oli ollut harvinaista — mutta ihan lyhyitä täsmällisiä sääntöjä sille ei oltu laadittu. Vasta Jännes oikeastaan supisti koko vanhan runomitan rakenteen pariin lyhyeen sääntöön, antaen niissä varmat ohjeet, millä tavalla sekä laajuutta että korkoa oli käyteltävä tässä runomitassa. Yleensä oli vanhempi runoi-

---

[1] Muista Jänneksen julkaisuista mainittakoon lisäksi *Kertomus Suojärven pitäjästä* (Suomi-kirja 1870); *Kuvaelmia kansanelämästä Salmin kihlakunnassa* (Koitar-albumi 1870); *Vepsän pohjoiset etujoukot* (Kieletär 1872); *Matkamuistelmia Venäjän Lapista* (Suomen Kuvalehti 1877—79); *Neuvoja Suomen kielen opettajille* (1886); pieni *Ruotsalais-Suomalainen Sanakirja* (1887) y. p. m.

lijapolvi pyrkinyt perustamaan muitakin, vieraista kielistä lainattuja, sekä vanhempia että uudempia runomittoja etupäässä tavujen laajuudelle. Niin oli ollut varsinkin suomalaisen kuusmitan laita. Vähitellen oli kyllä tapahtunut siirtyminen korkoa noudattavan käytännön puoleen, mutta vielä 1860-luvun runoilijat jopa osittain 1870-luvunkin horjuivat tässä suhteessa. Jänneksen säännöt ne nyt lähemmin määrittelivät muidenkin runomittojen rakenteen suomenkielellä, perustaen ne pääasiassa korkoon, mutta samalla, mikäli mahdollista, ottaen laajuudenkin, varsinkin kuusmitassa, huomioon. Erityisesti hän jo v. 1873 julkaisi Koitar-albumissa kirjoituksen *Kuusmitta-runosta suomen kielellä,* liittäen siihen uusien sääntöjensä mukaisen käännöksen Runebergin »Hirvenhiihtäjäin» 4. laulusta. Samasta runoelmasta hän v. 1884 julkaisi ansiokkaan täydellisen käännöksen, saaden siitä Suomal. Kirj. Seuran palkinnon. Vielä kerran uusittuna ilmestyi sama käännös Runebergin koottujen teosten uusimmassa suomennoksessa 1902. Jänneksen kuusmitta noudattaa liiankin tarkasti antiikkisia laajuuden vaatimuksia, milloin ne eivät suorastaan loukkaa korkoa, ja tuntuu senvuoksi hieman ahtaalta ja »akateemiselta». Siinä suhteessa ovat muut kuusmitan viljelijät yleensä pysyneet hieman väljemmällä kannalla, joskohta muutoin noudattavat Jänneksen yleisiä sääntöjä. Myös toisten runomittojensa rakenteessa on uusin taiderunous menetellyt hiukan vapaammin kuin Jännes. Joka tapauksessa Jänneksen säännöt ovat paljon edistäneet suomalaisen runomittaopin vakaantumista.

Jänneksen runoja ilmestyi 1870-luvulta alkaen ylioppilas-albumeissa, Suomen Kuvalehdessä, Kirjall. Kuukauslehdessä y. m. Vasta v. 1889 hän, Ahlqvistin mielipidettä asiassa kuulostettuansa, julkaisi kootut runonsa vihkosessa *Muistoja ja toiveita ystäville jouluksi.* Noin puolet siinä olevista omista runoista näkyvät vuosituksesta päättäen olevan samalta vuodelta, muut vanhempaa juurta. Lisäksi siinä on useita käännöksiä virosta, mordvasta ja unkarista, niiden joukossa unkarilaisen J. Aranyn mainion »Toldi» eepoksen 4. laulu. Pari »Toldin» laulua hän aikaisemmin oli julkaissut »Koitaressa» 1880. Jänneksen myöhemmistä runoelmista mainittakoon muhkea karjalaissävyinen juhlaruno *Patvaskan pakinoita* Sortavalan laulu- ja soittojuhlassa 1896 ja *Promotsioniruno* 1897.

Jännes on, kuten jo mainitsimme, runoilijanakin Oksasen läheisimpiä, runoilijayksilöllisyys, joka miehuullisesti, suoraan ja kursailematta lausuu julki, mitä hänen mielessään liikkuu. Oma »minä» puhuu kaikkialla Jänneksen runoissa. Samoin on Jänneksellä Oksasen selvä ja täsmällinen sanontatapa, joskin jo melkoista mehevämpi kuin tällä. Runon muodollisena taitajana Jännes olikin aikansa etevimpiä, voisipa sanoa »klassillisimpia». Hänen runoissaan ilmenee karjalaisen kielellinen ja laulullinen rehevyys, mikä monesti päätyy liiankin pitkälle aito karjalaisten sanojen ja kielimuotojen suosimisessa. — Jännes alotti runoilunsa koulu- ja kielitaistelun kuumimmillaan ollessa 1870-luvulla, ja tämä taistelu »Suomen vallasta» on kai painanut lujan leimansa hänen intoisaan isänmaalliseen lauluunsa *Herää, Suomi!* (julkaistu 1881). Suomi ei ole hänestä suinkaan hereillä — nimittäin suomalainen Suomi — ja sotaisin rytmein hän huutaakin sille:

Suomeni, kansani, synnyinmaa!
Äitini kurja ja kallis!
Kärsinyt ain' olet sorrantaa:
Vieläkö kärsisit kauvempaa,
Vieläkö luontosi sallis?

Herää, Suomi, niin loppuu yö,
Nouse jo pois, jalopeura!
Ken sua kieltävi, sortaa, syö,
Luotasi luo, tahi maahan lyö!
Suuri on lastesi seura.

Suomen kansan oma on Suomi ja vasta silloin

Kun, ken kansoa halveksuu,
Sortuvi niin kuni juureton puu,
Silloin on Suomessa huomen.

Rajakarjalaisena hän jos kukaan hyvin tunsi suomenkansan kärsimykset.[1] Mutta runoilijan vilkas karjalainen mieli unelmoi paljoa suuremmasta Suomesta kuin virallisten valtiorajain sisäisestä. Tämä Suomi voisi syntyä »heimoushengen» avulla, joka »Suomensiltana» jälleen toisi yhteen toisistaan eksyneet Aunukset, Vepsät, Virot, Karjalat ja Kainuut. Nämä kauniit »yhteissuomalaiset» unelmansa, joissa Oksasen alakuloinen »Satu» ja rohkearyhtinen »Suomen valta» vielä kerran uusiutuvat, edellinen tosin alaltaan pienentyneenä, mutta jälkimäinen suurentuneena, lausuu Jännes ilmi runossa *Väinölän lapset.* Erityisesti karjalaiset tuntonsa hän on pukenut ryh-

[1] *Herää Suomi*-runon mahtaviin rytmeihin on Arvi Jänneksen nuorempi veli lehtori *Emil Genetz* (synt. 1852) sepittänyt yhtä mahtavan sävelen. Hänen säveltämänsä on myös vanhemman veljen muhkea *Karjala* y. m.

dikkääseen *Karjala*-runoon, joka samalla sisältää runoilijan koko henkisen uskontunnustuksen. Jännes on kuten moni muukin ylväs nuorukainen ensin »ulos aattehin uhkein» kulkenut ja »järkensä vuoreen» luottanut, mutta on lopulta epätoivoisena palannut lapsuudenuskon vankalle pohjalle (vrt. varhaista runoa *Uskovainen*, joka runomitalta ja sisällykseltä suuresti muistuttaa Oksasen »Epäilijää», joskin lopputulos on toinen). Ja *Karjalan* 4. ja 5. säkeistössä hän tarjookin tämän »puhdasuskoisen» lutherilaisen maailmankatsomuksensa Karjalan pettämättömäksi tueksi yhdessä oikeuden ja Väinön kielen vaalimisen kera. Jännes on henkisesti kasvanut lujasti kiinni 1860- ja 1870-luvun eheihin kansallisiin ja uskonnollisiin ihanteihin; 1880-luvun uusi luonnontieteellinen ja yksilöllinen maailmankatsomus alasrepivine arvosteluineen ei löydä armoa hänen silmissään. Jyrkimmin hän lausuu kantansa sen suhteen runossa *Inhuuden ihantelijalle*, joka lienee etusijassa Minna Canthia vastaan tähdätty.

Karjalan ohella henkii aito karjalaista tuntoa juhlaruno *Patvaskan pakinoita*, jonka vaihtelevissa rytmeissä on oivallisesti kuvattu Karjalan itkut ja ilot.

Suomen ja Karjalan jälkeen on ahtaampi oma koti- ja sukupiiri antanut Jännekselle paraita runoaiheita. Eikä vain äiti, vaimo ja lapset, vaan myös isoisät, isoäidit, tädit, veljet, uskopalvelijat jopa kodin hevosetkin saavat kukin ansaitun osansa. Sellaisia vilpittömän tunteen leimaamia runoja ovat esim. *Vaimolleni*, *Aune*, *Isoäiti*, *Päästökirja Oprille* ja *Poku* (ori). Rakkauden ja perheonnen täyttämä koti on samalla rikas (runo *Kulta-unelma):*

Ei arkussani kultaa näy:
Mutt' rikkautt' on rakkaus
Ja perheonnen kukoistus
Ja lapsieni kunto
Ja puhdas omatunto.

Sellaiset kodit ovat Suomen vahvin turva; vieläpä erityisesti (runo *Elma rouva);*

— joka perhe pienonen,
Miss' suusta säätyvaimosen
Soi Suomen kielen kauneus:
On pilke pimeimmässä yössä,

On solki Väinämöisen vyössä,
On Suomen linnoitus.

Oksasen »Suomen kieli, Suomen mieli», joista Oksanen itse näkyy myöhemmin tulleen toisenlaisiin ajatuksiin, ovat Jänneksestä siis yhä edelleen »suoja Suomenmaan».

Jännes juurikuin kehittää edelleen Oksasen isänmaallisen ja yksilöllisen runouden toivorikasta, valoisaa puolta. Sen epätoivoista, öistä puolta, jossa Oksasen »yks perkele, yks enkeli» taistelevat ylivallasta, jatkaa yhä öisempään suuntaan, jonkinlaiseen epätoivon Nirvaanaan saakka, keskellä kansallisen kevään innostuneita laulajia suomenkansan kärsimysten ja oman yksilöllisen tuskansa traagillinen laulaja

Kaarlo Kramsu.

Yksinäisessä jylhyydessään tämä suomalaisen runouden Giacomo Leopardi (suuri ital. runoilija, † 1837), jos niin kaukaista vertauskohtaa rohkenemme käyttää, on epäilemättä miehekkäin, suorasukaisin ja rotuntuntoisin ilmiö koko uudemmassa lyriikassamme, karu ja ankara runoilijayksilö, jonka runot muodoltaankin ovat kuin jäyhiä pronssivaloksia. Lyhyen lauluaikansa hän on sama alusta loppuun saakka. Hän on kohtaloltaan Kiven lähintä sukua ja päättää tämän lailla päivänsä mielipuolisuuden yössä. Kolkosta kohtalostaan huolimatta Kiven runotar oli yleensä valoisa — Kramsun on läpeensä kohtalonsa mukainen, öinen ja synkeä.

Kramsu oli merimiehen poika Oulusta, syntynyt 23 p. jouluk. 1855. Tuli ylioppilaaksi keväällä 1874 ja sai jo saman vuoden syksyllä pohjalaiselta osakunnalta kehoituspalkkion (Goethen ja Schillerin teokset) pienestä runovihosta.[1] Varattomuus esti häntä enemmistä yliopistollisista luvuista; kenties myös toverien kehuskeleva kiitos, joka ehkä liiaksi veti häntä näiden iloiseen seuraan lasia kal-

[1] Ks. *Pontus Artin* kirjoitusta Kramsusta Valvojassa 1900, siv. 412—423.

listelemaan, vaikkapa se ei Kramsun aatteelliselle mielelle voinutkaan tarjota tyydytystä. Päinvastoin vain sydämen ristiriidat siitä enenivät. Toimeentulonsa vuoksi Kramsu siirtyi pikkukaupungista toiseen, ansaiten niukan leipänsä sanomalehtimiehenä, suomennoksilla ja opetustyöllä. Tällaiset ahtaat olosuhteet yhdessä pikkumaisten puolue- ja nurkkakuntariitojen kera, joiden pyörteihin hän sanomalehdentoimittajana joutui, särkivät yhä enemmän hänen ihanteellisen runoilijahenkensä sopusointua ja lopulta velloivat sen niin sekaisin, että hän tuli mielisairaaksi. Sellaisena hän pääsi kärsimyksistään Niuvanniemen mielisairaalassa 26 p. elok. 1895.

Ensimäisen vihkosen *Runoelmia* julkaisi Kramsu 1878, toisen paljoa laveamman 1887. Jälkimäiseen hän valikoi edellisestä ne runot, jotka katsoi arvokkaimmiksi. Se on siis Kramsun runojen »normaalilaitos». Uusi painos siitä ilmestyi 1900.

Paljon ei näitä Kramsun runoja ole, ainoasti puolisataa, mutta sisäiseltä arvoltaan ne vastaavat monta tusinarunoilijain kokoelmaa. Kramsu on mies, joka ei joutavia jaarittele. Hänellä on sydämellään vain pari kolme asiaa, mutta niistä hän laulaakin sitä ankarammin. Jo nuoresta pitäen on epätoivoinen elämäntuska hänen runoutensa vahva pohjavirta, josta hän ei jaksa kohota edes uskonnon vakavalle rantakalliolle eikä löydä muutakaan lujaa ankkuripaikkaa. Tämä tuska ei koske vain häntä itseään — sen hän kyllä kestäisi, — vaan vielä enemmän hänen alati sorrettua ja halveksittua suomalaista kansaansa, johon hän rodultaan ja sukujuuriltaan tuntee niin kiinteästi kuuluvansa. Sen hämärä kohtalo häntä synkistyttää. Toivo ja epätoivo sekä oman kansan että oman kohtalon tähden taistelevat alati hänen rinnassaan, päättyäkseen vihdoin aivan fatalistiseen elämäntuntoon, »kaiken turhuuteen».

Kramsu oli pohjaltaan ihanteellinen aatesielu, jolle Yrjö Koskisen »Nuijasota» ja »Suomen kansan historia» olivat avanneet yksistään synkkiä näköaloja suomenkansan menneisyyteen. Hän unelmoi kai kauniita haaveita sekä itsensä että kansansa hyväksi, mutta huomasi pian karvaasta kokemuksestaan, kuinka raudankova todellisuus armottomasti särki nämä unelmat. Hänen kansansa kielineen pysyy yhä edelleen omassa maassaan halveksittuna rotuna, jaksamatta voimakkaasti herätä ja temmata onnensa ohjia lujasti omiin käsiinsä; vieläpä se keskinäisillä pikkuriidoilla vain uuvuttaa

itseään yhä pahempaan horrokseen. Ja hänessä itsessään ei ole miestä kohoamaan edes omaksi herrakseen. Tästä tuo vihlova soraääni, tästä toivon ja epätoivon ristiriita, kunnekka lopultakaan ei jää jälelle muuta kuin — pullo ja kohtalokas välinpitämättömyys.

Aatteet — etusijassa vapaus ja rakkaus suomenkansaan — ne ovat Kramsulle ylintä kaikesta. Niiden puolesta on alati taisteltava onnen saavuttamiseksi, olipa tie kuinka kivinen tahansa ja sää myrskyinen, sillä *(Onnensa etsijä)*:

Ken lepohon itsensä heittää
On kuollut jo eläissään.

Aate yksin — vaikkapa se olisi hairahdus lopulta — on ihmisen kannattava voima *(Aatteet)*:

Aatteen voima, into tulinen
Ne tok' yksin ihmiseks sun saapi:
Ilman niitä lailla eläimen
Ihmismato liikkuu, lahoaapi.

Suuren asian hyväksi on tohdittava kolkuttaa yksin Manalankin portteja, kuten Väinämöinen Tuonelan joella:

Kaikki pitää uskaltaa, jos suurta tahtoo saada!

Kaikki — tai ei mitäkään! — siis Ibsenin »Brandin» ohje.

Kuoltua on kyllä aikaa kummitella; elävä määrää rohkeasti itse kohtalonsa; senpätähden juuri eläessä on uljaasti taisteltava ja voitettava. On tehtävä työtä Suomen hyväksi eikä vain laulettava. On seurattava sen viisaan vanhuksen esimerkkiä, joka hautaan saakka uurastaa, koska »ei tehtäväänsä kesken jättää saa». Työhön ja voittoon Suomen hyväksi esi-isäin äänetkin haudoistaan manaavat; Suomen heräämistä odottavat huokaillen Suomen »sadat tappotantereet». — Näin kehoittelee Kramsu lauluissaan innokkaasti maanmiehiään.

Mutta turhaan! Suomen kansa yhä nukkuu, vaikka sitä kaikkialta »raudankarvat ukonpilvet» uhkaavat *(Nukkuva Suomi)*, vieläpä nukkuu »tora ja riita» mielessänsä. Sietäisipä rajusään todella puhjeta nuoliaan satamaan; silloin

Ehkä herää Suomen kansa kerran ennen kuoloaan.

Korkeintaan se uuden aikakauden herätyshuudoista käänsi unisena vain hiukan kylkeään *(Heräämätön)*.

Näin laulaa Kramsu katkerana keskellä kansallista kevättä. Nousu kai tapahtui hänestä liian hitaasti, vieläpä »toran ja riidan» merkeissä. Suomen talonpoikainen kansa — hänen oma rotukuntansa — oli vielä heräämättä; se ei vielä tuntenut oikeuksiaan eikä kyennyt niitä käyttämään; herätys oli vain herraskainen korukukka. Virallisissa juhlarunoissa hän kyllä laulaa Suomen herättäjistä ja heräämisestä sekä kansan keväästä, mutta se tapahtuu vain juhlatunnelman vuoksi. Pian huomaa hän oltavan kaukana päämäärästä ja se tekee hänet katkeraksi. Ei ole enää soinut Väinämöisen kantele Suomen kansaa yhdistävänä. Miksi? Siksi että Suomi yhä »kituu kahleissansa». Mutta jos Suomi rohkeasti astuu vapauden taisteluun ja murtaa kahleensa, silloin kyllä »korkealle laulu kohouupi» (*Väinämöisen kantele* ja *Laulumme*).

Oli kerran aika, jolloin Suomen suomalainen talonpoika heräsi ja yritti vapauden taistelussa murtaa kahleensa. Se oli Nuijasodan aika, jonka muistot Kramsu pohjalaisena ja Yrjö Koskisen »Nuijasodan» innostamana manaa esille. Mutta mikä oli seuraus? Sen hän lausuu veristä ivaa henkivässä ballaadissaan *Ilkka.* Ilkka, joka hänellä on vain vapauden aatteen vertauskuva eikä yksilö, huutaa:

Ken vaivojansa vaikertaa
On vaivojensa vanki,
Ei oikeutta maassa saa
Ken itse sit' ei hanki.

Siis vapauteen taistellen
Ken miehen mieltä kantaa:
Tie suorin kulkee onnehen
Lähellä kuolon rantaa!

Mutta toisin kävi: hirsipuu oli palkka Ilkalle ja suomalaisten vapaudelle. Kuitenkin, kaikitenkin:

Kauniimpi orjan elämää
On kuolo hirsipuussa.

Talonpoika pysyköön talonpoikana, sen on suomenkansa saanut aina kokea. Muukalaiset ovat saaneet sen vaivannäköjen hedelmät nauttia. Syvä totuus, mutta samalla verinen iva soi Peipon talonpojan suusta, kun hän »herran eessä paljain päin» ja »maahan asti» kumartaen vakavana lausuu talonsa polttajalle, röyhkeälle Jaakkima Berendsille, joka uhkaa hänen uudenkin talonsa polttaa:

Se on talonpojan työksi
Aina tullut Suomenmaass':
Minkä herra maahan syöksi,
Rakens' talonpoika taas.

Ballaadit *Ilkka* ja *Jaakkima Berends* ovat Kramsun perisuomalaisen rotutunteen valtaisin ilmaus, mestarirunoja molemmat. Niiden rinnalla *Hannu Krankka* ja *Taneli Luukkonen* kalpenevat vain vilkkaiksi tilapääkuviksi. Tosin niissäkin on ivaa, jopa myrkyllistäkin, joskohta humoristisesti esitettynä. Sanoohan Krankka, kun vouti turkkinsa avulla on päässyt sukkelasti hänen käsistään karkuun, kuulleensa kylläkin viisaan neuvon:

> Sä karhu nylje vasta
> Kun tappanut sen oot!

mutta sen unohtaneensa. Ja onhan sisseillä, kun Venäjän tsaari on heidän käsistään päässyt pakoon (aihe on »Välskärin kertomuksista» otettu) ainakin yksi lohdutus: talonpoika ei ole »saloilla Suomenmaan» koskaan ennen ajanut niin jaloa otusta eikä luultavasti tule vastakaan ajamaan!

Siis kaikkialla herran ja talonpojan, sortajan ja sorretun jyrkkä vastakohta. Siinä ollaan kaukana Runebergiläisistä ihanteista. Tätä vastakohtaa laulaa Nuijasodan laulu (*Tarina*):

> Kuin koirat herrainsa eestä ennen
> Me käytiin taistoon ja kuolemaan.
> Nyt, eestä kansamme kuoloon mennen,
> Nyt ihmisinä me taistellaan.

Sama laulu on kaikuva kerran vielä uudestaan, kun Suomen sydän jälleen uljaasti sykkää »ja suurten toimien hetki lyö». Sorrettu talonpoika kostaa, mutta ei vain »sortajansa sortamalla», vaan vielä enemmän hiljaisella, kärsiväisellä työllä. Niin uhkaa voittajillensa kuoleva talonpoika »pilkan hymy huulillaan» Santavuoren verisellä kentällä runossa *Santavuoren tappelu:*

> Mut ei talonpojan voima murtunut oo vieläkään:
> Vartomaan hän tottunut on, tottunut on kärsimään. —
> Tuhotöistä riemuitkaatte, teidän onpi hallayö,
> Mutta seuraukset senki poistava on kansan työ.

Jos sittenkin kävisi niin, että aikojen viertyä Suomessa »ventovieras kansa» laulaisi Suomen ihanuutta »kielin vierahin», ainakin yksi lohdutus on runoilijalla haudassaan (*Unelma*): hän tietää että hänen oma kansansa toki »kuoli kunnialla» edestä isänmaansa.

Synkkä oli siis suomenkansan menneisyys; synkältä näytti sen tulevaisuuskin. Vapautta ei sille näkynyt. Mutta tarkemmin katsoen — kaikkiallahan vapaus oli koditon! Tosinhan »uusi aika» touhusi paljonkin, mutta miksi hyväksi? Vain siksi että »kahleet uudet ihmishenki saa». Ei edes »luona täytten maljain» vapaus viihdy, sillä vapaudenjulistajat itse siinä sortuvat »viinan orjiksi». Tässä asiassa puhui kai oma kokemus, ja sepä se hänen rintaansa raatelikin. Vapauden laulaja — viinan orja! Hänen puhtaaseen sydämeensä oli »elonvirta viskellyt ryönäänsä», oli sen samentanut syksyistä yötäkin pimeämmäksi:

Niin musta, niin synkkä yö syksyinen lie;
Mut synkempi vielä on eloni tie;
Voi yölläkin tähtönen tuikata vielä,
Mut tähteä yhtään ei eloni tiellä.

hän laulaa synkässä runossa *Onneton*. Ja hän ihailee kevään ensi leivon uskoa ja toivoa, vaikka vielä pakkanen paukkaa, ja toivoo että hänkin »keskellä jäiden» ja »unohtain kauhua tyhjyyden» voisi haaveilla keväästä ja päivänpaisteesta. Turhia haaveita. Hän saa viettää yhä »tähdetönt' yötä». Kohtalo on hänet »onnesta pois sulkenut» ja joka haaralla ovat »tiet elon kurjat ja kaidat». Mutta hän kantaa tuskansa miehekkäästi, valittamatta, jopa uhmamielin nauraen *(Miksi naurat)*:

Sun naurus äänekäs onkin vaan
Niin synkkää pilkkaa ja uhkaa!

Se on sellaista »maailmanlopun» naurua, josta vihdoin kaikki on yhdentekevää. Ei maksa vaivaa surra, jos kulta hylkää — saahan toisia yllin kyllin. Ja voihan nauttia edes »hetken onnea» pullon seurassa, sillä »post mortem pocula nulla» — kuoleman jälkeen ei ole sitäkään lohdutusta ja iloa tarjona. Siis kiireesti:

Ken riemuita tahtoo, hän joutukohon
Ja juokoon; jo pullomme puolillaan on.
Ja hukkukoon huomenna taivas ja maa,
Kun siksi vain juoda ja riemuita saa!

Siltä kannalta ottaa huoleton mustalainenkin elämänsä vaeltaissaan iloisena kaiken maailman teitä. Samoin »Laulu-Hansa». Kuoleman

jälkeisillä asioilla ei maksa vaivaa mieltänsä rasittaa. Sittenpähän nähdään.

Näin on runoilija lopulta turtunut kaikelle. Hän vaipuu vähitellen yhä tylsempään tunnottomuuteen, kunnekka vihdoin todellakin »tähdetön yö» hänet kokonaan yllättää ja ympäröi.

Juhana Henrik Erkko.

Aivan toisen kuvan tarjoo *J. H. Erkon* runous. Myös se kantaa jopa ankariakin sisäisen taistelun merkkejä, mutta tämä taistelu johtaa runoilijansa eheyteen ja sopusointuun. Hän taistelee itsensä oman itsenäisen elämänkatsomuksensa lujalle pohjalle ja koettaa istuttaa tämän elämänkatsomuksen kansalaisiinsakin, sillä hänen mielestään runoilijan tulee samalla olla kansansa opettaja ja henkinen lipunkantaja. Siinä suhteessa hänellä periaatteellisesti on useita yhtymäkohtia Päivärinnan ja yleensä vanhempain »valistuskirjailijain» kera. Erkko rupeaa ensin runoille pelkästä omakohtaisesta laulamisen halusta, laulella liritteleekin aikansa ratoksi vuosikausia, kunnekka vähitellen huomaa ajan rientäneen hänen ohitseen. Silloin hän herää ja alkaa kiiruhtaa ajan jäljissä. Hän tekeytyy siinä liikkuvien aatteiden ja virtausten tulkiksi, sittenkuin ne ensin on sisäisellä taistelulla omikseen sulattanut, ja pysyttäytyy nyt aikansa nuorekkaana lipunkantajana loppuun saakka. Ihmisyys on ennen muita se tunnussana, jonka hän on tällöin lippuunsa kirjoittanut ja jonka perässä hän kutsuu kansaansa kulkemaan. Mitään erityisemmin omaperäistä, voimakasta ja profeetallista ei hänen kutsuissaan tosin ole — hän ei luo aikaa vaan aika luo hänet — mutta se hartaus ja vilpittömyys, jolla Erkko laulajaleiviskäänsä koettaa tehdä korkoa kasvavaksi, antaa hänelle aivan erikoisen sijan runoilijaimme joukossa, puhumattakaan siitä että hän aikoinaan oli ainoa laulaja, joka laulajana »pysyi lujana loppuun saakka», silloinkuin muut hänen aikalaisensa laululinnut olivat jo kauan sitten vaienneet.

Erkon elämäkerta on tuo tavallinen köyhän runoilijan tarina: syntyy matalassa kodissa, janoaa tietoa, saa sen alkeita seminaarissa, kehittää itseään opinnoilla ja matkoilla pitkin ikäänsä, minkä leipä-

huolilta joutaa, elää köyhänä ja yksinäisenä ja koettaa pitää kanneltaan vireessä kuolinhetkeensä saakka.[1]

Erkko oli hämäläistä talonpoikaista sukuperää. Hän syntyi 16 p. tammik. 1849 Orimattilan kirkonkylässä isänsä omistamassa Eerakkalan talossa, josta sitten talon pojat, vanhemmat kun Hämeen tavan mukaan olivat varsinaista sukunimeä vailla, maailmalle lähtiessään muodostivat itselleen nimen *Erkko*. Äidiltään lienee Erkko perinyt runoudelle avoimen, tuntehikkaan mielen. Jo nuorena hän halusi pois kotoa tullakseen jollei muuksi niin ainakin kirjanpainajaksi, jotta siten saisi lukea paljon kirjoja. Saatuaan alkuopetuksen äidiltään ja pitäjän kiertokoulusta ja nautittuaan Jyväskylässä vuoden ajan yksityisopetusta hän v. 1867 pääsi Jyväskylän seminaariin, josta, oltuaan välillä sairaana, v. 1872 valmistui kansakoulunopettajaksi. Toimi aluksi opettajana Rokkalan lasitehtaan yksityisessä kansakoulussa Viipurin lähistössä (Johanneksen pitäjässä) ja pääsi v. 1874 n. s. Vilken alkeiskoulun johtajaksi Viipuriin. Ohella hän vv. 1875—76 toimitti Viipurissa sanomalehteä *Ilmarinen* ja v. 1881 omaa yleistajuista kirjallista kuukauslehteä nimeltä *Ilmiö* sekä otti hartaasti osaa paikkakunnan suomalaisiin sivistyspyrinnöihin. Kun koulu v. 1892 lakkautettin, sai Erkko valtiolta pienen 800 mkn vuosieläkkeen. Aineellisen toimeentulonsa vuoksi hän (1894) rupesi Käkisalmen raatimieheksi, mutta huomasi pian joutuneensa runoilijaluonteelleen sopimattomiin oloihin. Hän jättikin virkansa jo vuoden kuluttua ja siirtyi Helsinkiin kirjallisiin töihin, joista leipähuolet hänet vielä kerran ajoivat käytännön toimiin, tällä kertaa Tampereelle väkijuomain vähittäismyynnin kontrollööriksi (1896), kunnekka taas huomasi erehtyneensä ja »osasi palata lestillensä», nimittäin niukan leivän tarjoovaan runoiluun. Asuttuaan aluksi Helsingissä hän (1902) rakennutti itselleen Tuusulan järven rantamalle lähelle Aleksis Kiven kuolinmökkiä suurehkon huvilan muinaissuomalaiseen tyyliin — kotipesän linnulle, joka pesän valmistuttua kuitenkin lensi pois, kuten Erkko kuuluu suruisan-humoristisesti lausuneen. Täällä suomalaisessa »kirjailija-

[1] Erkon runoilijapersonallisuutta on Valvojassa selvitellyt varsinkin *Valfrid Vasenius*, laajimmin muistokirjoituksessa *J. H. Erkko. Muutamia ääriviivoja*, Valvoja 1906, siv. 607—626. — Samoin Zach. Castrén kirjoitelmassa *J. H. Erkko. Runoilijan maailmankatsomuksen piirteitä*, Liitto III, siv. 1—14 (1904).

ja taiteilijasiirtolassa», kuten Tuusulan järven seutua siellä asuvain kirjailijain (Aho, Erkko) ja taiteilijain (Sibelius, E. Järnefelt, P. Halonen, E. Falck) vuoksi on nimitetty, Erkko vietti viimeiset vuotensa. Pitkin ikäänsä hän ahkerasti kartutteli kirjallisia tietojaan, opiskelipa vieraita kieliäkin. Valtion antamalla 2000 mkn matkarahalla hän v. 1884 ensi kerran pääsi ulkomaille henkistä näköpiiriään avartamaan ja oleskeli tällöin yhteensä vuoden verran Dresdenissä, Böömissä, Berlinissä, Wienissä, Münchenissä ja Italiassa. Myöhemminkin (vv. 1888, 1898—99 ja 1900) hän milloin pitemmän milloin lyhyemmän ajan oleskeli Keski-Europan maissa ja Välimeren rantamilla (Saksassa, Belgiassa, Englannissa, Ranskassa, Sveitsissä ja Tiroolissa). Opinnoillaan ja matkoillaan Erkko hankki itselleen paitsi laajoja tietoja avaran ja etuluulottoman katsantokannan, joka kyllä tulee ilmi hänen teoksissaan. Runoilijakutsumustaan hän noudatti hartaasti milt'ei kuolinhetkeensä saakka. Viimeiset säkeensä hän onkin sepittänyt muutamia päiviä ennen kuolemaansa, joka tapahtui sairashuoneessa Helsingissä marraskuun 16 p:nä 1906. Samaan aikaan oli hallitus vihdoin myöntänyt Erkolle erityisen n. s. runoilijaeläkkeen, jota köyhä runoilija ei siis ennättänyt päästä nauttimaan — kohtalon ivaa sekin. Erkko sai leposijansa Helsingin hautausmaassa, ja hänen haudalleen pystyttivät myöhemmin muistokiven Suomen nuorisoseurat, jotka hänessä näkivät ihanteidensa hartaan edustajan.

Erkon ensimäiset painetut runot ovat v:lta 1868, viimeinen marraskuulta 1906. Lähes neljä vuosikymmentä oli siis hänen kanteleensa vireessä, ja tämä pitkä ajanjakso vaihtelevine virtauksineen kuvastuu selvästi Erkon runoudessa. Suuren ranskalaisen runoilijan Victor Hugon tavoin Erkko on vuosikymmenien kuluessa pukenut runoksi ajassa, kansassa ja itsessään kulloinkin liikkuvat ihanteet ja elämänarvot. Siinä suhteessa hänen työnsä toistaiseksi on laatuaan yksinäinen ilmiö suomenkielisen kirjallisuuden historiassa. Se on ollut alituista aatteellista etsimistä, syventymistä ja avartumista maalaisesta paimenrunoilijasta kansansa ihannemieliseksi opettajaksi ja tietäjäksi. Ensinnä ilmestyi häneltä vv. 1870—72—76 kolme vihkoa *Runoelmia*, jotka aikansa kirjallisilta auktoriteeteilta, m. m. pelätyltä Ahlqvistilta, saavuttivat suopean tunnustuksen. Niitä seurasi »pieni laulusikermä» *Paimenet* (1878) ja vihdoin v. 1881

lavea *Valikoima runoelmia*, johon hän oli uusien laulujen ohelle koonnut edellisten vihkojen parhaat runot. Samalla ajanjaksolla julkaisi Erkko pari pientä vähäpätöistä näytelmäkoetta *Kokkimajori* ja *Sotaiset veljekset* (1873) ja 2 sarjaa proosakertoelmia *Kotoisia tarinoita* (1881 ja 1883). — Uusi virtaus Erkon runoudessa kuvastuu jo vähässä määrin kokoelmassa *Uusia runoelmia* v:lta 1885, jolloin Erkko palasi ensimäiseltä ulkomaanmatkaltaan. Vielä selvemmin kuvastavat murrosta »vihko runoja ja virsiä» *Havaittuani* (1886), »henkisen itsemurhan» välttämiseksi sepitetty »viisnäytöksinen runoelma» *Tietäjä* (1887) ja »eletty kertomus» *Uskovainen* (1890). Näissä Erkko on taistellut itsensä uusien elämänarvojen tunnustajaksi, joista sitten *Kuplia* (1890) kohoilee. — Kolmatta kehityskautta, jolloin Erkko, saavutettuaan itse varman elämänkatsomuksen, tahtoo johtaa kansaansakin samojen ihanteiden tielle, edustavat hänen myöhemmät tuotteensa: näytelmäruno *Aino* v:lta 1893, runomuotoinen murhenäytelmä *Kullervo* (1895), runokokoelmat *Ajan varrelta* (1896), *Runoelmia ja ajatelmia* (1899), *Pimeän tullen*, »runoa ja suorasanaista» (1900), *Suomalainen huoneentaulu* (1900), näytelmäruno *Pohjolan häät* (1902), entisistä runoista tehty valikoima *Nuorten runoja* (1903) ja Erkon viimeinen runovihko *Ilmojen lauluja* (1904). — Mielipiteitänsä ajan kysymyksistä on Erkko sen ohella esittänyt sanomalehti- ja albumikirjoituksissa ja -arvosteluissa. Hän on myös (v. 1901) toimittanut painoon nuorena kuolleen toivorikkaan veljensä *Elias Erkon* (*12. IV. 1863, ylioppilas, kirjailija ja arvostelija, † rintatautiin Tiroolin Meranissa 21. XI. 1888) lupaavan murhenäytelmäkokeen *Elinan surma* (sepitetty 1885) yhdessä hänen muiden kynäelmiensä kera. — Erkon *Kootut teokset* ovat v:sta 1908 ilmestyneet Otavan kustannuksella.

Erkolla oli epäilemättä luontainen laulun lahja ja halu. Ääni tosin ei ollut koskaan erittäin korkea tai voimakas, mutta se oli läpeensä harras ja vilpitön. Hänen sävelkeinonsa eivät ihastuta loistavuudellaan ja monipuolisuudellaan; pikemminkin ne ovat hieman kankeita, puisevia ja kuivahkoja, mutta juuri tässä ulkoisessa koruttomuudessa runoilijan vilpittömyys edukseen ilmenee. Joskaan hän ei häikäise säkenöivillä kuvilla, vertauksilla ja nerokkailla käänteillä, on hänellä kuitenkin aina oikea sana oikealle paikalle. Jos-

kin runo toisinaan tuntuu vain vaivaloisesti sujuvan eteenpäin »niinkuin karhi kannostossa», on siihen kai useimmiten syynä runoilijan aatemaailma, jonka on vaikea purkautua esiin kirkkain kuvin ja helkkyvin sävelin. Erkon runotekniikka pysyy yleensä samana hieman puisevana alusta loppuun saakka; ainoasti vanhan kansanrunomitan puvussa hänen runonsa sai erinomaisen notkeuden ja sulavuuden, juurikuin osotuksena siitä että Erkon juuret olivat ja pysyivät syvällä kansassa. Erkko olikin meillä ensimäisiä istuttamassa menestyksellä vanhaa runomittaa uuteen taiderunouteen; vieläpä hän Kalevala-aiheisissa näytelmissään sitä kehitti edelleenkin, jotta se paremmin soveltuisi draamalliseen esitykseen. Tämä tapahtui pääasiassa kertosäkeen poisjättämisellä sekä alkusointujen vähentämisellä, joten runokieli sai enemmän lyhyyttä ja pontevuutta.

Mistään kirjallisista esikuvista tuskin voimme Erkon suhteen puhua. Tosin hän näyttää lukeneen Oksasen ja Suonion runoja, joihin hänen muutamat vanhemmat runonsa sekä aiheiltaan että ulkoasultaan viittaavat, tosin myöhemmin Runebergia ja Topeliusta, tavataanpa hänen »Kotoisissa tarinoissaan» selviä merkkejä Kivenkin tyylistä, mutta kaikki nämä vaikutelmat näyttävät olevan satunnaista laatua. Erkko on ja pysyy alati verrattain itsenäisenä runoilijana, jolla laulun hersyvä lähde on omassa povessaan. Lähinnä tämä lähde perusluonteeltaan muistuttaa Kantelettaren runoutta — eikä ihmekkään, sillä olihan Erkko itse alkujaan hiljainen, luontoon ja kansaan kiintynyt maalaisnuorukainen, joka ei koskaan oikein koteutunut levottomaan kaupunkilaiselämään, vaan mieluummin kuunteli luonnon äidillisiä ääniä. Hänen runoutensa onkin aluksi kuin rauhainen salolampi, joka tyyneen kalvoonsa kuvastelee ympäröivää luontoa.

En tiedä miksi laulaa lintunen
Ja miksi jyräjääpi ukkonen,
Vaan itse tiedän siksi laulavani,
Kun sävelehet soivat rinnassani,

hän itse sanoo runoutensa luonteesta. Laulu on hänelle elämää:

Vaikka minne joutunen,
Sitä toivon, rukoilen,
Että laulaa saan.

Mutta ei yksin laulu. Pian hän huomaa että elämä vaatii taisteluakin, sekä ulkonaista että sisäistä, ja ankaraa työtä, jotta sydän aina olisi »raitis kuni uusi oras, kirkas kuni lähteen silmä». Ja tämäpä huomio se saa hänen tarkastelemaan elämää ja maailmaa muiltakin kuin nuoren huolettoman luonnonlaulajan näkökulmilta. Laulaja muuttuu vähitellen mietiskelijäksi, luontainen lyyrikko pukeutuu aaterunoilijan hieman raskaaseen vaippaan.

Erkon ensimäiset runotuotteet hänen »Uusiin runoelmiinsa» saakka ovat vielä enimmäkseen luontaisesta laulunlähteestä hersyneitä, raikkaita ja välittömiä laulelmia. Runoilija laulelee itsensä ja muiden iloksi satunnaisia mielialojaan ja mietelmiään, milloin iloisia, milloin surunvoittoisia, tai piirtelee somia pienoiskuvia luonnosta, elämästä ja ihmissydämestä. Varsinkin ne runot, jotka hän on yhdistänyt kahteen »Paimenelta» sarjaan, yhteensä 64 pientä laulelmaa, sisältävät monta perin herkkää ja herttaista palaa, esimerkiksi n:ot 13 ja 18:

Missä kukka,
Siellä kesä,
Missä tähti,
Siellä taivas,
Missä lempi,
Siellä autuus.

Lapsen kyynel kirkkahin
Äidin rinnoilla,
Lemmen kyynel lämpimin
Neidon poskilla,
Kaipuun kyynel katkerin
Haudan reunalla.

Muutamaan sanaan on runoilija niissä puristanut runollisesti laajakantoisen sisällyksen. Samantapaisia herkkiä ja somia pikkurunoja tavataan useita »Paimenelta» sarjain ulkopuolellakin, esim.:

Milloin on kesä minulla? —
Silloinpa kesä minulla,
Kun on kultani kotona,
Joutsen hellä helmassani,
Vaikka talvella tulisi,
Lumisäällä laulahtaisi.

Niinp' on vierahisin kulku,
Kuin syksyllä surman suuhun;
Niinpä on kotihin kulku,
Kuin keväällä kullan luokse.

Toiset runot ovat taas pieniä somia laatukuvia luonnosta ja paimenten elämästä. Sellaisia sisältää myös erikoissarja *Paimenet*, jonka runot Erkko on sovittanut höllään yhteiseen kehykseen, ja samoin sarja *Kesäpoimintoja*, jossa ohella kuvaillaan Saimaan vesiä ja Karjalan kunnaita. Syystä kyllä on näitä Erkon pikkurunoja ja idyllisiä paimenlauluja, joissa tuntuu selvä Kantelettaren laulujen

sävy, verrattu Runebergin idylleihin ja epigrammeihin. Kuitenkin ne ovat Erkon runottaren itsenäisiä tuotteita, sillä tiettävästi hän ei tällöin vielä lähemmin tuntenut Runebergin vastaavia runoja. Ne vain osottavat, että Erkon runotar oli Kantelettaren ja Runebergin runon sukua. Niiden lyyrillinen tunnelmaherkkyys onkin lajissaan epäilemättä parasta, mitä Erkko koskaan on laulanut, ja niihin sopivat hyvin Erkon sanat: »Min' en laula — luonto vaan rinnassani laulaa».

Tietysti Erkko tänä kansallisen kevään aikana on myös ahkerasti soinnutellut isänmaallisia säveleitä. Ne ovat kuitenkin yleensä vain heikkoja jälkikaikuja Oksasen (ja Runebergin) runoista, kuten esim. tunnettu *Hämäläisen laulu* (v:lta 1869), sävyltään perin ylimalkaisia, vailla suurempaa pontta ja itsenäisyyttä. Niissä »tahto on tekoa etevämpi», kuten niistä sattuvasti on lausuttu. Pukeepa hän runossa *Väinämöisen palaus* koko Suomen historian kuivaan runomittaan. Eivät myöskään Erkon ballaadimaiset runot ole oikein onnistuneita. Ne ovat pitkäveteisiä, niiden esitystapa on kankeaa, konstikasta, ja aiheet ovat kovin haettuja. Sen sijaan hän on piirrellyt koko joukon tuoreita kuvauksia kansanelämästä, jonka hän hyvin tunsi. Sellaisia somia pikkukuvia ovat esim. *Hevospaimenet yömajalla* (vrt. Suonion »Suksimiesten laulu»), *Perheen jouluhartaus*, *Takkavalkean ääressä* (vrt. Schillerin »Laulu kellosta»), *Kamppiaiset* ja useat *Paimenet* sarjan runoista. — Tietysti Erkko on myös lemmestä laulanut ja tehnytkin sitä ahkerasti ihan pitkin ikäänsä. Kuitenkin tuntuu siltä kuin lemmenlaulu ei olisi hänen oikea alansa. Hänen sekä varhaisemmat että myöhemmät lemmenrunonsa ovat vain sellaista pientä lemmenpilpatusta, lemmen ja varsinkin suudelmien matalahkoa, kaihoisaa haaveilua aivan vanhoille päiville asti. Syvempi, tulisempi tunne niistä puuttuu. Hentomielisen nuorukaisen hiljaisista haaveiluista ne vähitellen muuttuvat jonkinlaisiksi »yksinäisen vanhan sedän» hyväilyn ja hellimisen kaipuiksi, jollaisina varsinkin Väinö »Ainossa» niitä tulkitsee.

Aikaiseen ilmestyy Erkon runoihin myös miettivä piirre. Hän kehottaa taisteluun, koska »taistelu sankarin voittohon vie» (*Taistele!*), laulaa työn arvoa, sillä »työn ja kunnon, jalon tunnon oma on taivas verraton» (*Palkattoman palkka* ja *Manaus*), lausuu järkeileviä mietteitään ihmisonnen vaihteluista tai kääntyy uskonnon

lohdutusta hapuilemaan (esim. *Rukous*). Iva ja epäilyskin jo kohottavat Erkon runoudessa päätään (esim. *Moinen maa*, *Puhdas tosi*). Jo aikaiseen hän viittaa yksilön velvollisuuteen kansansa jäsenenä ja kansan velvollisuuteen ihmiskunnan jäsenenä palvella työllään

> Ihmiskunnan suurta tornintyötä:
> Sivistystä suuren ihmissuvun.

Ja raitis, työteliäs maalaiskansa, varsinkin sen nuoriso, eikä henkisesti ontto kaupunkilaismaailma, on hänen mielestään »tulevaisen Suomensuvun väki» (*Matkakuvia*). Sille kansalle hän onkin laulanut työn, edistyksen ja tasa-arvoisuuden innokkaan hymnin, tunnetun *Kansalaislaulun* (v:lta 1883), jossa hän ensi kerran kehottaa »yhteistyöhön yhteisvoimin», ei vain Suomen, vaan välillisesti koko maailman hyväksi:

> Kaikki, kaikk' ylös yhtenä miehenä nyt
> Suomen onnea valvomaan!
> Hetken työ tuhatvuosihin vaikuttaa,
> Isänmaahan ja maailmaan.

Näin ilmenevät jo varhain Erkon runoudessa idullaan sen myöhemmätkin luonteenomaiset piirteet, joiden tieltä aikaisemmat herkät ja idylliset tunnut vähitellen väistyvät. — Hänen tähän ajanjaksoon kuuluvat suorasanaiset *Kotoiset tarinansa* ovat pirteitä, puolileikillisiä kuvauksia. Sellainen on esim. *Salapolttajat*, jonka esitystavassa ja lausekeinossa tuntuu selvästi Kiven »Seitsemän veljeksen» vaikutus, esim.:

Reetta: Elähän, rakas Jaakkoseni, ammo kuin härkä. Vastapa siunainen aika on kulunut, kuin litkaisit ryypyn. Ja tiedä että vaarallista tekoa puuhaamme tässä kuutamon haamoittavassa valossa. — — — — Kuka tietää vihollistamme, joka meitä salaisessa synkässä äänettömyydessä väijyy.

Jaakko: Sinäpä, Reetta, natkuttelet! Niinkauan kuin tämä kannon juurikas näitä kahta kättä, kahta tuoretta oksan jykyrää, heiluttelee, ei ole musta vaskikukkomme vaarassa. Uskotko, Reetta?

Reetta: Täytyypä mun se uskoa.

Myrkyllistä ivaa typerän kansakouluopettajakokelaan ruotsalaistumis- ja herrastumispuuhista sisältää *Nuori Aatami*.

Uusia runoelmia osottaa jo vähittäistä taitetta Erkon runou-

dessa. Sen sävelasteikko laajenee ja monipuolistuu. Siihen nähtävästi vaikutti yhdessä hiljalleen Suomeen tunkeutuvan realistisen suunnan kera (Ibsen ja Björnson olivat jo Suomal. teatterin kautta tulleet vähin tutuiksi Suomessakin), Erkon ensimäinen ulkomaanmatka. Tosin monet matkalla sepitetyt runot itsessään eivät sisällä mitään erikoisempaa; korkeintaan runoilijan koti-ikävä niissä kuvastuu. Erkko näkyy pitäneen ikäänkuin matkarahavelvollisuutenaan sepitellä matkallaan ahkerasti runoja, mutta varsinaisia matkavaikutelmia niistä tuskin löytää; ne olisivat yhtä hyvin voineet syntyä kotonakin. Kuitenkin hän on oppinut arvostelemaan elämää ja maailmaa hieman uudessa valossa: kaikki ei ole kultaa, mikä kiiltää, paljon olisi korjattavaa. Siksipä runoissa kuten Erkko itse sanoo »onkin hiiltä vaan hehkun tarpeeksi, sanoja vaan aatteen verhoksi». Hän laskee sattuvaa pilaa herttuan jumaloimisesta ja aatelisesta nenästä, laulaa köyhien kovasta kohtalosta ja työmiesten uurastamisesta, asettaa niiden vastakohdaksi rikkaiden ja ylhäisten joutilaan, hyvinvoivan elämän, innostuu yhdenvertaisuuden ja vapauden aatteista ja kehottelee itsekutakin ahkeraan ja rehelliseen työhön, koska siitä vain oikea onni seuraa. Sorahtaapa joskus mieskohtainenkin kaihon sävel kadonneesta lapsuuden viattomuudesta ja elämän ahtaudesta ja valheellisuudesta. Hän huomaa että aika on todella »epäsointujen aika», jolloin »sopusointu on onnea, sattumata». Maailmassa kaikki »töykkii toisiaan, harva on valmis nostamaan». Lohdutuksena hänellä on sentään hengen vallan pysyväisyys *(Henki)*:

Särkee myrsky jos maailman,
Vankeuslaitoksen, orjalan,
Hengenpä valta jää,
Heräjää:

Jumala ihmishahmossaan
Raunioista maan
Elämää luo ja muotoja,
Vapautta.

Havaittuani osottaa jo täydellisen käänteen, varsinkin uskonnollisessa suhteessa, tapahtuneen Erkon elämänkatsomuksessa. Runoilija on koettanut omaksua ja sulattaa itseensä 1880-luvun luonnontieteellisen maailmankatsomuksen ja taistella tämän läpi itsensä omavaraiseen sisäiseen eheyteen; samalla ajan uudet realistiset ihanteet häntä innostavat:

Aika lakata on valamasta
Kiiltokulkusia onttoja,

Aika kieltää suita soittamasta
Hengetöntä sananhelinää.

Hän on löytänyt uudet syntysanat uskolleen ja elämänkatsomukselleen:

On totuus vapahduksemme
Ja rakkaus on voimamme —
Tää usko kaikki voittaa.

Vapaus ja taistelu vapauden puolesta on nyt runoilijan sotahuuto. »Auki hengen kahlehet!» Pois sellainen orjuuttava uskonto, jonka päädogmeja on ikuisen kadotuksen pelko! Kukin kuunnelkoon vain kaikkialla vaikuttavaa rakkauden Isän ääntä!

Tältä pohjalta kohoaa Erkon syvämietteinen aatenäytelmä *Tietäjä*, jota puolestamme pidämme hänen pääteoksenaan. Siinä hän on — »henkistä itsemurhaa» välttääkseen — suorittanut ankaran sisällisen tilintekonsa. Näytelmän laadusta jo johtuu ettei draamallisuus siinä ole pääasiana vaan aatesisällys, joka on sovitettu hölliin draamallisiin kehyksiin. Tietäjä, josta näytelmä on saanut nimensä, on moabilaisprofeetta Bileam; tapausten pohjana ovat neljännen Mooseksen kirjan luvut 22—25 ja 31. Itse asiassa tietäjä Bileam, jolla näytelmässä muuten on selvin ja yksilöllisin hahmo, on vain runoilijan aatetulkki. Mikäli tätä hieman vaikeatajuista aatenäytelmää olemme ymmärtäneet, on sen pääsisällyksenä Bileamin rinnassa taisteleva jumalallisen totuuden tunnon ja oman ihmisellisen luonnon välinen ristiriita: jumalallinen vakaumus taistelee alempaa inhimillistä vakaumusta vastaan. Tämän yksilöllisen taistelun taustana on taas taistelu »jumalan valitun kansan» Israelin ja epäjumalia palvelevan Moabin välillä. Bileam tuntee sydämessään Israelin jumalan ainoaksi oikeaksi tai ainakin oikean jumalan alkulähteeksi, josta vastaisuudessa lopullinen totuuden jumala oli kohoava, ja kansaansa rakastavana idealistina hän tahtoisi saada elämän maallisiin puoliin ja nautintoihin kiintyneen Moabin, jossa palkkapapit saarnaavat joko haudantakaisista »liekkimeristä» tai aistihekkumoista, tämän oikean totuudenjumalan tuntoon. Mutta tämä tausta on kai samalla nykyisyydenkin kuva. Lujaa henkistä perustaa vailla oleva Moab epäuskoineen ja velttoine mielineen on nähtävästi Erkon oma rikkinäinen aika ja kansa; työn ja taistelun karkaisema luja luonnonkansa Israel, joka, joskin vielä epätäydelli-

sesti, koettaa kuunnella ainoaa oikeaa totuuden jumalaa, on kai runoilijan kansallis-uskonnollinen ihanne, jota kohden hän soisi kansansa pyrkivän. — Jumalallisen totuuden ääni, jolle Bileam on pyhittäytynyt, vetää häntä Israelin kansan puoleen, inhimillisen luonnon ja veren ääni vetää häntä oman »hengenheikon» Moabin kansan puoleen, jonka »korvat ovat totuudelle tylsät». Totuuden jumala on jyrkkä; se vaatii miehensä kokonaan: kaikki tai ei mitään! kuten Ibsenin Brand sanoo. Mutta Bileam on sittenkin vain heikko ihminen. Hän koettaa tinkiä vakaumuksestaan pelastaakseen uhatun kansansa. Ja koska rakkaus on jumalasta peräisin, niin luulee hän sen jumalalle kelpaavan. Lemmenliitolla oli Moab ja Israel yhdistettävä toisiinsa veljeskansaksi. Mutta tämä lemmenliitto ei ollut täysin puhdas ja rehellinen; siksi se ei kelvannut Israelin jumalalle. Sitäpaitsi oli Bileamilta unohtunut uuden liiton ulkopuolelle Moabin veljeskansa Midian, vaikkapa olikin juuri sen tyttären valinnut Israelin ja Moabin siteeksi. Hänen koko suunnitelmansa, sen hyvästä tarkoituksesta huolimatta, oli rakennettu itsekkäille inhimillisille perustuksille; siksi se ei voinut kestää. »Pimeessä hoippuvat nyt askeleeni», sanoo Bileam. Hän rupeaakin epäilemään koko sellaista jumalallista totuutta, joka »tuntuu kahleelta» ja näyttää ristiriitaiselta. Rohkeasti hän astuu midianilaisten etupäässä taisteluun vapauden puolesta Israelia vastaan, sovittaaksensa siten laiminlyöntinsä Midiania kohtaan. Ihminen voittaa Bileamissa, mutta tämä voitto on hänen tuhonsa, sillä hän on pettänyt oikean vakaumuksensa; Bileam kaatuu taistelussa.

Bileam itsekään ei siis ollut vielä kyllin kypsä oikean jumalallisen totuuden omistamiseen, hän tarvitsi vielä kehittymistä ja »kesyttymistä». Sitä tarvitsi myös Israelin kansa, joka tosin jo oli tiellä totuuteen päin. Mutta sitä tarvitsi Israelin jylhä ja ankara jumalakin, josta vasta Kristuksen kautta lopullinen rakkauden ja hyvyyden jumalan aate oli ilmestyvä, kuten Bileam itse Israelia siunatessaan kauniisti ennustaa. Tämä »kesyttymisen» aate, jota yksilön, kansan, luonnon jopa itse jumalankin tulee alati itsessään toteuttaa, jotta lopullinen totuus saavutettaisiin, on Erkon myöhemmän runouden kulmakiviä. Runoilija lähtee siinä yksilöstä, itsestään, ja kohoaa vaatimuksessaan jumaluuteen saakka. Mutta »kesyttymisen» ankara tie on kaikille täynnä taistelua ja kärsimystä. Yksilö sillä sor-

tuu, kansa tuhoutuu, ja vasta ristinkuoleman läpi Israelin jumaluusaatekin puhdistuu ja kirkastuu totisen veljeyden ja rakkauden opin pohjaksi. — Millainen on sitten Bileam-Erkon totuuden jumala? Se näyttää olevan kaikkialla niin ihmisessä kuin luonnossa vaikuttava sisäinen voima, hyvän ja jalon, oikeuden ja totuuden ikuinen henki, siis panteismiin vivahtava:

Meiss' itsessämme asuu johtotähti,
Jumala, joka pyrkii valtahan. —

— — — Hänet itsessäni
Kun tunsin, näin myös ympärilläni,
Hän vuotaa minuhun ja minusta,
Itsensä toteuttaa kaikkialla,
Hän minussa kuin minä töissäni. —

Hän minuss' asuu, meissä jokaisessa,
Totuuden valtahan kun antaumme. —
Se mikä meiss' on suurta, voimakasta,
Jok' aina kestää — se on Jumalasta. —

Ken tämän hengen tuntee povessaan, hänen ei tarvitse kuolemaa pelätä, sillä sekin on vain rengas yleisen kehityksen lain sarjassa:

— — Se jokahetkinen
Tapaus luonnossa on. Uuden jakson
Se kaiken olemisen vaiheiss' alkaa.
On edistystä siis. Ei kadottaa
Katoomatonta voi se. Itseään
Elämä ei käy tyhjäks tekemään.

Tähän suuntaan lienee Erkko ajatellut näytelmänsä päälankoja punoessaan. Itse aiheen laadusta on kai johtunut että esitykseen on jäänyt aukkoja ja epäselvyyttä. Sittenkin tuo totuuden etsimisessä taisteleva Bileam on suuripiirteinen luoma, jonka ankaraa kamppailua inhimillinen myötätuntomme mielenkiinnolla seuraa.

Uskovainen lähtee samalta pohjalta kuin »Tietäjäkin». Taistelu tapahtuu tällä kertaa suomalaisen rahvaan parissa. Sitä edustaa kertomuksen sankari ja kertoja Holpan Paavo, joka monien uskonnollisten mielenmyllerrysten ja kamppausten (m. m. »hihhulisuuden») läpi kuljettuaan vihdoin luulee löytäneensä oikean totuuden lähteen ja siihen »uskovaisena» saa sielulleen kirkkaan rauhan. Kertomuksella

Erkko kai tahtoo osottaa, kuinka kirkon kangistunut dogmiusko ei voi tyydyttää rahvaankaan henkisiä tarpeita; se koettaa itse löytää uuden ja paremman pohjan uskonnollisille ihanteilleen. Henkinen vapaustaistelu oikean totuuden puolesta siis alhaalla »syvissä riveissäkin», kuten ylhäällä sivistyksen kukkuloilla. Vaikkapa Holpan Paavo aivan realistisesti — antaen siten kertomukselle lajissaan tarkan sivistyshistoriallisen värin — kertoo kirjavat vaiheensa, tuntuu sittenkin siltä kuin Erkon ohjaava sormi olisi mukana. Varsinkin kertomuksen lopussa olevat mietelmät Jumalan olemuksesta ja ihmisen »kesyttymisestä» »maailman suuressa ja ankarassa kesytyslaitoksessa» lienevät Erkon omia. Niissä ilmenee samantapainen panteismiin vivahtava jumalakäsite kuin »Tietäjässäkin». »Isä rakastaa yhtä rajattomasti jokaista. Hän rakastaa meissä ja meitä, koska hän asuu meissä. Sillä jokaisessa meissä asuu Jumala ja ihminen», sanotaan siellä. Epäilemättä Erkko on ollut iloinen nähdessään että myös rahvaan parissa on ankaran sisäisen taistelun kautta tultu samanlaiseen vapaaseen, valoisaan ja sovinnolliseen uskonkäsitykseen kuin hän itsekin.

Kuplia on juurikuin vahvistus edelliselle. Runoilija seisoo nyt varman elämänkatsomuksen pohjalla. Hän ei säiky dogmisankarien vihaa, vaan lausuu rohkeasti:

Terve, syytöksien keihäät,
Teitä syleilen!
Ystävinä rintahani
Painan jokaisen.

Vaikk'ei muut kuin surma yksin
Ystäväni ois,
Vakuutuksen helmeäni
Tok' en vaihtais pois.

Ja hän surkuttelee kauniin Veldeslaakson kansaa, jonka katolinen kirkko on nukuttanut velttoon hengenorjuuteen:

Soittakaatte, kirkot, kellojanne,
Pois ne kansan työstä nukuttaa:
Velttona vaan taivas-armoon luottaa,
Mutta taistelunsa unhottaa.

Niin ei saa käydä suomenkansalle. Sen tulee astua uuden valistuksen, edistyksen ja vapauden tielle. Valo on saatettava kaiken kansan luo! Vanhan pohjalle on uutta luotava:

Pois raunioilta laulamasta
Ja jumaloimast' entisaikaa!

Kun vanhain kunto johtaa lasta,
Niin uudet laulut suusta raikaa.

Mit' entisess' on oivanlaista
Se luonnostaan on perustamme,
Mut mekin jotain kelpaavaista
Myös jälkeisille rakennamme.

lausuu Erkko Viipurin laulujuhlaan kirjoitetussa *Kevätrunossa*. Kehitystä siis palveltakoon, ei pysähtymistä! — Runoilija on taas ollut ulkomailla, mutta verrattain vähiin ovat tälläkin kertaa matkan vaikutelmat supistuneet. Hän on edelleen pysynyt »jurona ja kart-tavaisena» suomalaisena. Ja veljen ja suomalaisen sydämellä hän ilmaisee surunsa toivorikkaan veljensä Elias Erkon varhaisesta kuolemasta kauniissa surumielisissä lauluissa sellaisissa kuin *Se kolmas* ja *Surun kevätlaulu*.

Täten on Erkko repinyt sillat takanaan ja omistautunut uusien voimien ja aatteiden palvelukseen. Hän on 1880-luvun loppupuolen realistisesta maailmankatsomuksesta omistanut sen paraat ja pysyvimmät arvot, sellaiset, jotka hänen ihanteellista, sopusointuisaa henkeään voivat avartaa ja tyydyttää. Näiden valoisien arvojen palveluksessa hän tahtoo ei ainoasti repiä alas vanhaa ja ummehtunutta, kuten »nuori polvi» teki, vaan myös tehokkaasti rakentaa sijalle uutta ja parempaa, samalla säilyttäen vanhasta sen mikä siinä oli hyvää. Hän seisoo yhä toisella jalallaan vanhassa toisella uudessa ajanjaksossa, siten itsessään molemmat yhdistäen. Vanhan polven korkeat kansalliset ihanteet liittyvät hänessä sopusuhtaisesti nuoren polven yksilöllisiin, kansanvaltaisiin ja yleisinhimillisiin ihanteihin. Kansansa tietäjänä Erkko tahtoo viittoa selvät toimintaohjeet, joiden avulla uudet ihanteet oli vanhain pohjalla tehtävä Suomen kansalle yhteistä onnea tuottaviksi. Suoritettuaan oman sisäisen tilintekonsa Erkko jälleen lähenee kansaa, ei enää paimenlaulajana vaan runotenhoisena opettajana. Ihanteellisen runoilijan vaistolla hän kaivautuu sen kalevalaiseen menneisyyteen, joka hänelle kangastaa rusohohtoisena henkevänä sankariaikana ylevine pyrintöineen ja ihannehenkilöineen (vrt. »Ainon» esipuhetta), ja löytää sieltä sopivia puitteita uusille kansallisen työn ja edistyksen ihanteille, samoille, joiden kielteisiä puolia Minna Canth jo muutamia vuosia aikaisemmin oli kovakätisellä realismillaan nykyajan puitteissa paljastellut.

Erkko alottaa kolmannen kehityskautensa. Sen tuloksia ovat m. m. Kalevala-aiheiset runonäytelmät *Aino*, *Kullervo* ja *Pohjolan häät*, jotka muodostavat ikäänkuin toisiaan aatteellisesti täydentävän trilogian. Nekin ovat enemmän kauniita aatenäytelmiä kuin kiinteitä näyttämödraamoja, täynnä hersyvää lyyrillisyyttä ja viisaan neuvoja. Erkko seisoo niissä varsinkin Väinön ihanteellisen sankarihaamun takana, joka kaikkialla tahtoo yhdistää voimia yhteiseksi eduksi.

Ainossa Väinö kansoineen edustaa korkeampaa aineellisen ja henkisen viljelyksen ja edistyksen astetta kuin Jouko ja Joukolan väki — siis samantapainen vastakohta kuin »Tietäjässä». Hän on ihannekuvainen »valon sankari väkevä», totuuden tuntoon päässyt vanhus, mutta vieläkin kehittymisen ja kesyttymisen tarpeessa. Hän näet ajaa takaa yksilöllisiä, ihmisellisiä mielitekojaan, lemmenhaaveilujaan, ja koettaa niiden kautta samalla palvella yhteistäkin hyvää, yhdistää Väinölän ja Joukolan heimot sopuisaan veljesliittoon. Tähän tarkoitukseen hän valitsee Joukolan nuoren Ainon (vrt. Bileam ja Kosbi) ollenkaan ottamatta selkoa, suostuuko Aino mielellään ja vapaaehtoisesti hänen vaimokseen tulemaan. Naisen vapaata valitsemisoikeutta hän ei siis ota lukuun, ollen siinä suhteessa vielä Joukolan väen raaemmalla kannalla. Hän, vapauden ja edistyksen sankari, pettää vapauden pyhän asian. Vasta kun hempeä Aino sortuu oman sydämensä vapaan luontoperäisen äänen ja vanhemmille velvollisen kuuliaisuustunteen väliseen ristiriitaan, huomaa Väinö erehdyksensä, josta orjanaisen kovaa kohtaloa kokenut Joukolan orjatyttö Sinikka häntä ankarasti syyttää. Samalla hän huomaa että yksityinen onni on uhrattava yhteisonnen hyväksi. Huumauksestaan selvinneenä, jalostuneena lausuu Väinö kansalle:

Kansa, nyt olen omasi!
Kuun hopeat, päivän kullat
Ovat onnemme unelmat,
Haihtuvaiset, vaihtuvaiset.
Viljelyksen y h t e i s t y ö h ö n
Rientäkäämme y h t e i s v o i m i n!

Oikeastaan siis Väinö on »Ainon» päähenkilö enemmän kuin Aino itse, joskin Aino puolestaan on taitavasti ympäröity erittäin viehättävällä naisellisella sädekehällä ja »naiskysymys» sovitettu

hänen kohtaloonsa. Tämä »yhteistyöhön yhteisvoimin», joka »Ainon» lopussa niin yht'äkkiä lingotaan esille, on Erkon koko myöhemmän runouden lippulause, ajan yleinen tunnussana, joka lukemattomissa juhlapuheissa, runoissa ja »lentävänä sanana» on kiertänyt ympäri Suomen niemen.

Kullervossa Väinö jo tunnustaa naisen tasa-arvoisuuden perheessä ja yhteiskunnassa. Kalevan kansa saa aivan uuden voiman- ja onnenlähteen,

Kun nainen osansa tuopi
Työn yhteisen vainiolle,

asettamalla »sydämensä siveän lämmön» yleisen kesytystoimen palvelukseen. Varsinkin orjia ja työväkeä voi nainen lempeydellään kesyttää. Väinö näet, joskin myöntää että

Työväessä voimakkaassa
On Kalevan kantajoukko,

ei vielä tunnusta heitä vapaista muodostuneen »kesyjen yhteiskunnan» täysarvoisiksi jäseniksi. Kullervon synkän sukukostotarinan puitteihin on Erkko tässä taitavasti sijoittanut »pohattavallan» ja »työnorjuuden» eli toisin sanoen nykyaikaisen »kapitalismin» ja »sosialismin» vastakohdat (»työväenkysymyksen») sekä viittonut tien niiden tasoittamiseksi ja sovittamiseksi. Väinö tunnustaa kyllä että voimakas Kullervo »töille urhojen sopisi», mutta orjana hänestä »ei ole apua vapauden vainiolla». Hän siis katsoo orjuuden oikeutetuksi. Kullervo taas orja- ja työtovereineen tuntee syvästi sen kirouksen ja sorron, joka polkee heidän ihmisarvoaan yhteiskunnassa; siksipä tämä köyhiä kuristava orja- ja isäntävalta on muserrettava, vieläpä hyvin anarkistisin keinoin:

Ovat liitossa isoiset
Köyhiä kuristamassa.
Vastaliitto laittakaamme,
Pato vahva, sulku suuri
Avuksi osattomille. —
Anastamme aarrekirstut
Miekalla tuliterällä,
Kuin sonni vihaisin sarvin
Puskemme ja puhkaisemme
Vatsat halki valtiailta.

Ja tätä villiä ohjelmaa he alkavatkin Kullervon johdolla toteuttaa hänen yksityisen sukukostonsa ohella. Silloin vasta aukeavat Väinön silmät näkemään sen keskeneräisyyden, joka vielä vallitsi yhteiskunnallisen kehityksen ja kesytyksen alalla. Kullervon ruumiin ääressä hän älyää, että jollei Kullervo olisi »orjaksi osunut» ja »kalton kasvatuksen saanut», niin hänestä »suurin sankareita olis Suomelle ylennyt». Ja vapautetun orjan Tieran suusta hän kuulee varmaan kokemukseen perustuvan neuvon:

Yhteisistä tee eduista
T y ö v ä k i osalliseksi,
Teetpä se vapaaksi kohta,
Työhönkin halun herätät.

Väinö huomaa että »maan menestys, kansan onni» vaatiikin kaikkien vapaata, samojen oikeuksien alaista työtä, ja siksipä hän näytelmän lopussa julistaa vastaiseksi ohjeeksi:

Sorto pois Kalevalasta,
Pois himojen johtovalta! —
Lyökämme käsi kätehen,
Ett' on urhojen pyrintö
Täst'edes Kalevalassa:
Oikeus, etujen helmi,
K o k o k a n s a l l e v a p a u s!

»Kullervossa» on Erkko jo sattuvasti ennustanut nykypäivien sosialistiset sotahuudot »riistäjiä» vastaan ja »koko kansan» valtiollisen täysikäisyyden. Itse Kullervo-tarinan johtelussa — Kullervo vetoaa enemmän sukukostoonsa kuin orjanleimaansa — hän näyttää lähenneen prof. Frithiof Peranderin käsitystä Kullervosta sukukoston edustajana.[1] Draamalliselta teholtaan Erkon »Kullervo» epäilemättä on paljoa miedompi kuin Kiven jylhä tragedia; syynä siihen on sekä Erkon lempeämpi runoilijaluonne että näytelmän uudenaikainen aatesisällys. Kiven Kullervo on perusluonteeltaan koleerinen, Erkon melankoolinen.

Pohjolan häissä, jonka Erkko kirjoitti vertauskuvalliseksi juhlanäytelmäksi uuden muhkean »Kansallisteatterin» vihkiäisiin, Kalevalan kansa esiintyy jo vapaiden, tasa-arvoisten kansana.

---

[1] *Fr. Perander*, Tragillisesta periaatteesta Kullervo-runoissa. Kaikuja Hämeestä II, 1872.

Minä en orjia suvaitse.
Kaikk' ovat vapaita täällä:
Työ on arvoksi jokaisen,

sanoo Ilmari nuorikolleen, jonka hän on tuonut Pohjolasta, missä ankara, omia itsekkäitä valtaetujaan valvova Louhi hallitsee orjuutettua kansaa. Mutta Kalevan vapaalta kansalta puuttuu vielä korkeimman onnellisuuden ihanne. Sen vertauskuva on sampo, jota Erkko on runollisesti käyttänyt merkitsemään sekä aineellisen työn, vaurastuksen ja edistyksen kukoistusta että henkisen valistuksen ja sisäisen mielenjalostuksen ihannekuvaa; sampo on luonnon, yksilön, kansan, ihmisyyden ja jumal'aatteen kehityksen ja kesytyksen lopputulos, sen suomalaisen ihanneyhteiskunnan aineellinen ja henkinen perustus, joka runoilijalle kangastaa kauniina tulevaisuuden kuvana.

Toinentoistamme tukien
Rakennamme onnenmaata. —
Jokainen jokaista varten
Työtä tehkäämme tulessa!

ovat tämän yhteisonneen johtavan ihannesammon taikasanoja, joiden suojassa kaikkien, kukin omaa elämänihannettaan — »sydämensä sampoa» — palvellen, on käytävä »käsitysten, veljetysten sammon valloitussotahan!»

Erkon valoisa, ihanteellinen aatemieli ja hersyvä lyyrillisyys kohoavat korkeimmilleen tässä pelkkänä helisevänä juhlarunona juoksevassa näytelmässä,[1] jota runoilija itsekin kuuluu pitäneen parhaana tulkkinaan. Draamana se on haurain, aaterunoelmana kaunein osa Erkon Kalevala-trilogiasta.

Erkon myöhempi lyriikka lähtee samalta pohjalta kuin edellä kuvatut näytelmät. Se on milt'ei läpeensä mieterunoutta, tosin hieman kuivahkoa, järkeilevää ja ylimalkaista, mutta samalla hyvin harrasta ja vilpitöntä. Runoilija on vannoutunut uusien vapaa- ja edistysmielisten aatteiden palvelukseen, samalla säilyttäen lujan isänmaallisen ja suomalais-kansallisen pohjan. Tällä pohjalla on uusia pyrintöjä toteutettava. Suomen kielen ja kirjallisuuden kohottaminen, köyhien ja työväen tilan parantaminen, yleinen äänestysoikeus, naiskysymys, yhteiskoulu, kansanopisto, nuorisoseuraliike, raittiusasia, yleinen oppivelvollisuus, oikea suvaitsevaisuus ja va-

paamielisyys y. m. ajassa liikkuvat uudistus- ja edistyspyrinnöt saavat Erkosta hartaan tulkin, joka sekä runomuodoin että suorasanaisesti puhuu niiden puolesta. Hänen mielensä on aina nuorekas ja avoin, hänen runottarensa juurikuin kaikupohja, joka herkkänä ja vastaanottavaisena, joskin samalla hieman yksitoikkoisena ja matalahkona, kumahtelee aikansa taisteluhuutoja. Oikein omatehoisesti sytyttäviä ja innostavia lauluja, syviä syntysanoja, on häneltä perin niukalti; tuntuu siltä kuin runoilija ei jaksaisi puhaltaa sanottavaansa enemmän sisällyksen kuin muodonkaan puolesta välitöntä runollista voimaa ja innoittumista. Kun routavuodet yllättävät, on Erkko, jota kansan rikkinäisyys suuresti suretti, ensimäisiä laulamassa kansansa oikeustaistelun puolesta ja viittomassa sille keinoja turmion torjumiseksi. Työn kunnia, edistys, valistus, vapaus, veljeys, oikeus, totuus — sanalla sanoen ihmisyys kaikilla aloilla on hänen myöhemmän tuotantonsa pääsävel. Ihmisyyden pyhää asiaa on jokaisen yksilön ja kansan kaikessa toiminnassaan toteutettava. Häpeä sille, joka ihmisyyttä tallaa ja sortaa! »Pyrkikäämme luonnettamme kehittämään ihmis-ihanteitten eikä petoihanteitten mukaan», hän sanoo eräässä puheessaan. Varsinkin Suomen edistysmieliseen nuorisoon kohdistaa Erkko toiveensa. Siitä oli luotava se »vapaiden kansalaisten» taaja joukko, jolle »isänmaa on korkeampi minuus, jota hän on velvollinen suojelemaan ja viljelemään jäseneksi kansojen yhteiselle isänmaalle, jota maailmaksi sanotaan, että maailma kehittyisi oikeuden ja totuuden isänmaalle — ihanteillemme». Runot sellaiset kuin *Kansanopistoruno, Koululinna, Nuorille, Työkansan marssi, Ajatus ja julkisuus, Pois valon tieltä, Jumala hylkysillä, Ihmiseläimiä, Nuorten liitto, Alas vääryys!, Yhteiskoulu, Suurten laulu, Pienten sankari, Käsitysten, Leirilaulu, Nuoriso!, Miesten laulu, Vuosisatain vaihteessa, Ei kostoa, Nuorison kevätlaulu, Vapaudesta* j. n. e. jo pelkillä nimilläänkin osottavat, mitkä aatteet runoilijaa ovat innostaneet. Monet runot, kuten *Mustiakin joutsenia* (neekerit ja työväki), *Kaksi nälkää* (ruumiin ja hengen), *Kuopassa, Turvaton äiti, Ompelijatar, Liian kallis, Suljettu puutarha, Lehtityttö, Ruotulainen,* tuovat ilmi Erkon lämpimän osanoton köyhien ja kärsivien kohtaloon. Joskus näkyy sentään epäilyskin valtaavan runoilijan mielen; hän huomaa maailman tallaavan jalkoihinsa kaikki korkeat ihmisyysihanteet; maailma on

pelkkä »hulluuden kaaos», josta turhaan saa hakea »viljeltyä mieltä» ja »hyvää tahtoa». Mutta sittenkin hän uskoo kerran paremman ajan koittavan, ajan, jolloin

Totuus maassa aurinkona
Ajat kaikki kirkastaa;
Koko Suomi vainiona
Laihot suuret lahjoittaa,

kuten hän iloisin mielin muutamia päiviä ennen kuolemaansa laulaa, ehdittyään vielä nähdä suotuisamman ajan todella tuokioksi Suomelle ja hänen ihanteilleen koittaneen.

Erkko pysyi nuorena, kevätmielisenä loppuun saakka. Niin hän oli toivonutkin. Kauniissa runossa *Etten sammuisi* (v:lta 1898) hän »viinojen ja rypäleverten» asemasta sanoo juovansa vain »valkeutta ja korkeutta» ja toivoo:

Oi, etten sammuisi milloinkaan,
Jos sammun, syttyisin uudestaan,
Yhä uudestaan!

Runoilija, joka todella jaksoi alati syttyä jopa sytyttääkin, on kunniaksi sellaiselle pienelle kansalle kuin suomenkansa.

———————

Erkon mukana olemme joutuneet jo 1900-luvulle saakka, kauas uusien suuntien ja virtausten ohi. Palatkaamme takaisin 1870-luvulle ja 1880-luvun alkuun niihin lukuisiin pikku- ja jälkilaulajiin, joita edellä ei vielä ole kosketeltu. Mitään erinomaisempaa heistä ei ole kerrottavaa, mutta ansaitsevat muutamat täydellisyyden vuoksi mainitsemista. Niitä on sekä pienien runovihkojen julkaisijoita että »albumi- ja kalenterirunoilijoita». Varsinkin 1880-luvun keskivaiheilla ilmestyi useita runovihkosia, joiden nuorekkaat, ihanteellismieliset laulajat kuitenkin kohta vaikenivat sen syvempää laulunjälkeä jättämättä. Runoudelle kalsea ja kylmä aika ei kai ollut omiansa innostamaan heitä enää jatkamaan, ja taisipa usean laulunlähdekkin pian ehtyä.

Nimimerkillä *-r -r* julkaisi maisteri *Frans Ferdinand Brummer* (kappalaisen poika Jyväskylän pitäjästä, synt. 25. 1. 1847, ylioppi-

las Jyväskylän suomalaisesta alkeisopistosta 1866, filos. kand. 1872, sanomalehtimies, ahkera suomentelija, kuoli Tampereella 24. 10. 1893) kaksi vihkosta *Runoelmia* vv. 1878 ja 1882; edellisen lopussa oli suorasanainen kertomus *Uutisasukkaat Ristikorvessa*, jälkimäisen *Olli-enon lapsuuden muistelmia*. Lisäksi on Brummerilta vielä pikkukertoelma *Antti maisteri* (sarjassa »Kertoelmia ja jutelmia» 1884), runovihkonen *Säveleitä* ja runoja Tampereen Sanomissa. — Brummerin runoista, jotka tyyninä, pikkusievinä ja vaatimattomina muistuttavat melkoisesti Erkon aikaisempia lauluja, parhaat ovat humoristista laatua. Muut ovat vähemmän omintakeisia. Mainittakoon niistä onnistunut ballaadi *Attilan häät* ja leikillinen kuvaus hiirestä huonetoverina *Asuinkumppalini*. Ihanteellinen mieli kajastaa Brummerin runoista samoinkuin hänen proosakyhäelmistäänkin, joista »Uutisasukkaat Ristikorvessa» on Päivärinnan tapainen kansankuvaus hyvine ja pahoine ihmisineen ja »Olli-enon lapsuuden muistelmia» sarja sattuvia kuvia lasten elämästä. Sekä runo- että proosakieli sujuu Brummerilta verrattain kepeästi.

Kustaa Killinen (synt. 7. 9. 1849 Killilän talossa Isossakyrössä, käynyt Jyväskylän seminaarin, v:sta 1880 kuuromykkäkoulun johtaja Kuopiossa; kuuromykkäkirjailija, kunnallismies, muinaisjäännösten tutkija ja kertoja, sanomalehtikirjailija j. n. e.) painatti v. 1885 runovihkosen *Sanajalkoja I* ja v. 1887 pienen laulunäytelmän *Puijolla* sekä pari kertomusta *Sanajalkoja II*. Myöhemminkin on Killiseltä näkynyt pikkukynäelmiä albumeissa y. m. — Killisen runot laulelevat moninaisista aiheista — suuri joukko on tilapäisiä juhlarunoja — mutta niiden sävel on yleensä matalahko, kuiva ja innoton eikä runomitta ja -kieli ota häneltä oikein sujuakseen. Varsinkin kertovaiset runot ovat kankeita ja pitkäveteisiä. Leikilliset runot näyttävät häneltäkin parhaiten onnistuneen. Suorasanaiset kertomukset *Mäkiperän Matti* ja *Viisi veljestä* kuvailevat Päivärinnan malliin Etelä-Pohjanmaan kansanelämää. Jälkimäisen aihe muistuttaa hieman Kiven »Seitsemää veljestä». Raa'at veljekset ihmistyvät siinä pienen tytön vaikutuksesta.

Jooseppi Mustakallio (alk. Schwartzberg, synt. kappalaisen poikana Säräisniemellä 18. 7. 1857, fil. kand. 1883; pappi, uskonnon lehtori ja v:sta 1898 Suomen lähetysseuran lähetysjohtaja; uskonnollinen ja lähetyskirjailija) keräsi v. 1886 runonsa *Pulmusparvi*

nimiseksi kokoelmaksi. Paraat ovat lapsimaailmalle sepitetyt somat *Kehtolaulut* (kymmenkunta laulelmaa) y. m. pikkurunot (esim. *Paimenen pyhä).* Niissä kuvastuu runoniekan lempeä sydän ja harras mieli. Mukiinmeneviä ovat myös monet kansanomaiset kuvaukset; niissä tekijä näkyy liikkuvan tutulla alalla. Monet ovat tilapäisiä ja isänmaallisia runoja, joista ballaadintapaiset ovat vähimmin onnistuneita. — Mustakallion runokieli on jokseenkin sujuvaa, mutta sisältää kosolta luvattomia lyhennyksiä y. m. kompastuksia. Eräänlainen mietous ja värittömyys osaltaan haittaa hänen runojaan.

Nimimerkki *Kaarlo Hemmo,* jonka takana on *Kaarlo Herman Tiihonen* (synt. Rautalammilla 7. 10. 1858, toiminut v. t. kansakoulunopettajana, sanomalehtimiehenä, asioitsijana ja vihdoin maanviljelijänä Rautalammilla) julkaisi kaksi vihkoa *Kynäelmiä* vv. 1886 ja 1888, joista jälkimäinen sisältää muutamia »suorasanaisiakin kokeita», ja jutelmakokoelman *Välipalaksi* (1889). Paljoa myöhemmin on Hemmolta ilmestynyt uusia jutelmakokoelmia kuten *Nämä vasta juttuja* (1908) ja *Ilman vaan aikojaan* (1909). — Rautalampilaisena ja savolaisena on mehevä kieli ja muhoileva leikillisyys Hemmon parhaat avut, varsinkin hänen suorasanaisissa kyhäelmissään, joiden joukossa on monta hullunkurista juttua ja muistelmaa. Niitä kyllä »välipalaksi» ja noin »ilman vaan aikojaan» huvikseen lukee. Hemmo onkin meidän köyhän humoristisen jutelmakirjallisuutemme kepeitä tienraivaajia, jolla mahdollisesti amerikkalaisen humoristin Mark Twainin jutut ovat kajastelleet mielessä. Mainittakoon Hemmon kynäelmistä hullunkurinen koulumuistelma *Karseriin hirttäytynyt* ja repäisevä murrejuttu *Kurjuksen-kulkusta pelastunut.* — Isänmaa, luonto ja lempi ovat etusijassa Hemmon laulujen aiheina; usein myös leikilliset tilapääkuvat. Mitään erityistä omintakeisuutta enemmän sisällyksen kuin muodon puolesta Hemmon runot eivät juuri osota, mutta ne ovat muuten raikkaita, tyyniä ja herttaisia, varsinkin ensimäiset »kynäelmät». Toisen vihkon runot ovat pitkäveteisempiä ja laimeampia. Runopuku on yleensä siisti ja sujuva. Leikillisistä runoista mainittakoon varsinkin *Ystäväni,* jonka lopussa vasta tulee ilmi, että tuo niin hellä, herttainen ja lämmin ystävä onkin — kamarin lämpöä antava uuni. Vaikkapa eräs arvostelija (B. F. Godenhjelm Valvojassa 1887) lausuikin että »hra

Hemmo on näissä kynäelmissä osottanut todellista runoilemisen intoa», kuivui tämä innon lähde jokseenkin vähiin — nähtävästi siitä sittenkin puuttui se oikea voimakas runosuoni.

Nimimerkki *Leimu* kokosi v. 1888 runonsa pieneen *Kevät-unelmia* nimiseen vihkoon. Sama salanimi oli jo v. 1884 toimittanut Julius Krohnin »Helmivyön» malliin lyhyillä elämäkerrallisilla tiedoilla varustetun *Väinölä* nimisen valikoiman suomalaista laulurunoutta kansanrunoudesta ja Agricolasta alkaen nykyaikaan saakka, sitä myöhemmin uusissa painoksissa yhä täydentäen. Leimun painoon toimittama on myös valikoima uudempain kansanrunoilijain runoja nimellä *Kahdeksantoista runoniekkaa* (1889) ja alkutekstin mukaan korjattu 16. painos Mathias Salamniuksen vanhasta (1690) hengellisestä eepoksesta *Ilolaulu Jeesuksesta* (1886), joka epäilemättä on etevin suomenkielinen runoteos Ruotsin vallan ajalta. — Leimunimen takana on historiantutkija ja professori *Kustavi Grotenfelt* (synt. Helsingissä 27. 4. 1861, Pohjoismaiden historian dosentti 1887, ylimäär. professori 1905), joka nuorekkaista »kevät-unelmistaan» pian siirtyi valaisemaan Suomen historian vaiheita, varsinkin 1500-lukua, käyttäen historiallisena kirjailijana milt'ei yksinomaan suomenkieltä. Tämä puoli hänen kirjailijatoimestaan kuuluu oikeastaan uudemman kirjallisuutemme myöhempään kehitysjaksoon (pääteos lavea, kuvallinen *Suomen historia uskonpuhdistuksen aikakaudella 1521—1617*, 1902). — Leimun runot ovat intomielisen nuorukaisen ihanteellisia »kevät-unelmia» ja laulelevat tavallisimmin isänmaasta, hengenvapaudesta, keväästä, kukista ja lemmestä. Keskellä realismin ja naturalismin remuisaa voittokulkua hän yhä vielä kuten ainakin »ritari peloton ja moitteeton» uskaltaa runoissaan »toivoa, rakastaa ja innostua» jopa kehottaa muitakin samoin tekemään, ja on tyytyväinen, kun on, vaikkapa matalamminkin sävelin, saanut rehellisesti lausua julki sanottavansa: dixi et salvavi animam meam. Muutapa hän kai ei ole tahtonutkaan.

Vuotta aikaisemmin eli 1887 ilmestyi runovihko *Köynnöksiä*, jonka sepittäjä oli kansakoulunopettaja *Juho Laine* (alkujaan Hanell, synt. Viitasaarella 30. 1. 1856, palvellut v:sta 1879 opettajana monessa paikassa, v:sta 1886 Porissa). Laineen runot ovat kielellisesti ja muodollisesti hyvin sujuvia ja vaivattomia. Sisällys on vakavaa ihanteellista laatua, aiheina isänmaa, lempi, kotiseutu ja luonto.

Ne ovat pikkusieviä »vanhan hyvän laadun» lauleloita Suonion ja Topeliuksen malliin. Isänmaallisissa (esim. *Keski-Suomen laulu, Synnyinmaa, Tuhatjärvein maa* y. m.) tuntuu selvää kaikua Oksasesta ja Runebergista. Yleensä puuttuu Laineen runoista, niiden muodollisesta taituruudesta huolimatta, syvempi teho, omaperäisyys ja lennokkuus. Tämän puutteen tunteminen lienee pidättänytkin Laineen enemmästä runokokoelmain julkaisemisesta. Laineen kirjoittama on myös kertomus *Onnen vaiheet* (1887). Hänen suomennoksistaan mainittakoon vihkonen ruotsalaisen C. D. af Wirsénin hengellisiä lauluja ja virsiä (»Kristilliset juhla- ja pyhäpäivät» 1891) ja lavea kokoelma hartausvirsiä ja -lauluja (G. A. Hidénin kokoelma »Rauhan säveliä» 1894).

Tähän ajanjaksoon kuuluvina voitaisiin mainita vielä muutamia muitakin vakavia ja ihanteellismielisiä runovihkosien sepustajia, jotka nuoruuden innostuksessa ovat runoille ruvenneet pian jälleen vaietakseen, mutta heidän kuten suureksi osaksi edellä mainittujenkin runous on vain kalpeaa jälkikaikurunoutta eikä edes kielellisesti tarpeeksi huoliteltua. Sen kirjallinen arvo on siis perin vähäinen. Moni kyllä Oksasen, Suonion ja Erkon esimerkin rohkaisemana yritteli lentämään, mutta runoratsun siivet olivat liian heikot omavaraisesti laulajaa kannattamaan. Samoinhan kävi useille Päivärinnankin epigoneille.

Sen sijaan ansaitsee mainita muutamia vanhempia savokarjalaisia ja pohjalaisia »albumi- ja kalenterirunoilijoita», joilla tuntuu olleen todellinen runosuoni povessaan, vaikkapa siitä ei olekkaan kovin runsaasti runoa herunut.

Nimimerkillä *ae—ae* runoili »Koittareen» y. m. säveltäjänäkin tunnettu *Rafael Laethén* (synt. 1845, pankinjohtaja, kuoli 1898). Hänen somissa runoissaan on sujuva, laulukelpoinen muoto ja hieno, runollinen tunne, jonka pohjana on luonto, elämä ja lempi (esim. *Meren rannalla, Syystunteita).*

Monta sievää runoa julkaisi »Koittaressa» nimimerkillä *bs* nuorena kuollut *Birger Ferdinand Salonen* (alkup. nimeltä Savander, synt. Savonlinnassa 1849, filos. kand. 1873, luonnontiedon opettaja, kuoli 1881). Hänen runonsa ovat koruttomia, raikkaita ja sujuvia, usein vahvasti humoristisia; monesta tuulahtaa virkeä

luonnontunne (esim. *Salolta, Talvimatka)*. — Salonen oli samalla ensimäisiä luonnontieteellisiä kirjailijoita suomenkielellä (paljon käytetty *Zoologian alkeet kouluja varten*, 1881). Myös suomennostyötä hän harjoitti.

Tunnetuin on *Pietari Juhana Hannikainen*, joka v:sta 1887 alkaen (v:sta 1893 vakinaisesti) on toiminut musiikin lehtorina Jyväskylän seminaarissa (synt. Nurmeksessa 1854, maisteri 1882, Y. L:n ensimäinen johtaja, ahkera musiikkikirjailija ja säveltäjä, laulujen suomentaja ja lastenrunoilija). Hänen runojaan (nimimerkillä *Juhani H.)* on painettu Koittareen, Suomen Kuvalehteen, kalentereihin y. m. Niissä viehättää karjalaisesti mehevän runokielen ynnä sointuisan ja laulukelpoisen runopuvun ohella harras kansallinen mieli ja syvä, vieno ja lämmin tunne. Yleisesti tuttuja ja laulettuja ovat ryhdikäs *Terve, Suomeni maa!* ja muhkea, Karjalan vanhaa laulunmahtia ylistävä *Karjalaisten laulu*. Sieviä ovat myös *Kirkkovenheessä, Toivotuksia, Lauluun pyyntö, Suruisena, Miel'alani* y. m. — Hannikaisen suomentama on m. m. A. Dumas'n kuuluisa romaani »Kolme muskettisoturia» (1889).

Nuorimpana näiden vanhempien savokarjalaisten albumirunoilijain joukossa mainittakoon vielä nimimerkki *Väinö*, jonka omistaja on jo edellä mainittu tiedemies, professori *Kaarle Krohn* (synt. Helsingissä 1863, ylimäär. suomalaisen ja vertailevan kansanrunouden professori 1898, vakinainen 1908). Hänen runojaan tavataan Koittaressa, kalentereissa y. m. tilapääjulkaisuissa. Ne ovat muodoltaan sujuvia, vienoja ja lämminhenkisiä, Julius Krohnin runojen sukua, ja laulavat lemmestä, onnesta, isänmaanrakkaudesta j. n. e. Tunnetuin on tehoisa kuvaus Unkarin vapaustaistelun ajalta *Ferencz Rényi*. Krohnin sepittämät ovat sanat *Promotsionikantaattiin 1890*.

Pohjalaisista albumirunoilijoista mainittakoon *O. A. F. Mustonen* (virall. *Lönnbohm;* synt. Paltamossa 1856, Kuopion kansakoulujen tarkastaja v:sta 1895, luonnon-, kansa- ja muinaistieteellinen keräilijä ja kynäilijä). Hänen runojaan (nimimerkillä *-hm)* tavataan »Joukahaisessa» y. m. albumeissa ja tilapääjulkaisuissa. Monet niistä ovat pieniä leikillisiä »runonpäitä». — Pohjalaisiin kuuluu myös *Aukusti Valdemar Koskimies* (v:een 1906 *Forsman;* synt. Pihlajavedellä 1856, fil. toht. 1891, suomal. normaalilyseon suomen- ja ruotsinkielen lehtori 1893, samain kielten yliopettaja

1909), jolta Lönnrot-Albumissa 1882 ja Joukahaisessa IX 1883 on käännöksinä *Sikermä Martialiksen kompia.* Myöhemmin on hänen omia runojaan ilmestynyt Valvojassa (kaunis sonettisarja *Ilta-helkähdelmiä* 1898) y. m. tilapääjulkaisuissa ja sanomalehdissä. Erittäin huomattakoon hänen muhkeat *Promotsionirunonsa* vv. 1897 (kantaatti) ja 1900. Koskimiehen runot osottavat hänet erinomaiseksi kielitaituriksi, joka itsevaltiaan tavoin hallitsee ja muodostelee suomenkielen runsaita sanavaroja, jopa siinä määrin, että runon välittömyys siitä joskus kärsii. — Tieteellisenä kirjailijana on Koskimies käsitellyt suomalaisten vanhaa personallista nimistöä (*Pakanuudenaikainen nimistö,* 1891), suomalaista kirjallisuushistoriaa (Kristfrid Gananderin ja Taneli Europaeuksen elämäkerrat y. m. pikkututkielmia) ja kansanrunoutta (lavea julkaisu *Kokoelma Suomen kansan sananlaskuja,* 1906; sisältää lähes 15,000 sananlaskua).

Tänä vanhempana ajanjaksona esiintyvät myös ensimäiset suomenkieliset lastenrunoilijat. Oli jo syntynyt pieni suomenkielinen sivistyneistö, jonka lapsille kaivattiin alkuperäistä suomalaista lukemista. Ulkomaista lastenkirjallisuutta kuten Andersenin ja Grimmin satuja, Schmidin ja Hoffmannin y. m. kertoelmia oli jo 1840-luvulta alkaen käännetty kosolta suomeksi, ja kotimaisesta oli tietysti Topelius käännöksien kautta jo varhain tuttu. Useita lastenlehtiäkin (Lasten Suometar, Aamurusko, Lukemisia lapsille, Lasten Ystävä, Lasten joululahja y. m.) oli yritetty toimittaa jo 1850-luvulta lähtien. Huomattavimmat niistä ovat jo edellä mainitut *Pääskynen,* joka ilmestyi vv. 1871—80 (toimittajat O. af Heurlin 1871—72 ja Ida Godenhjelm 1873—80), ja sen jälkeen K. J. Gummeruksen *Lasten kuvalehti* v:sta 1881 alkaen. Andersenin satujen ahkerana suomentajana ja omien lastenkirjain (Pienokaiset, Kotieläimet, Minun äitini, Pikku joululahja, Kylän lapset) sommittelijana oli *Julius Krohn* 1860- ja 1870-luvuilla tehnyt perustavaa työtä tälläkin alalla. Tässä työssä avustivat häntä vuoron perään hänen ensimäinen vaimonsa *Emma Krohn* (o. s. Nyberg) ja toinen vaimonsa *Minna Krohn* (o. s. Lindroos), joka v. 1883 julkaisi oman runo- ja kertomuskokoelman *Pääskysen liverryksiä lapsille.* Se sisältää noin

puoli sataa runoa ja kertoelmaa sekä omatekoisia että mukailuja ja on Topeliuksen malliin ja hengessä toimitettu, isänmaa, siveys, hyvyys, totuus y. m. hyveet johtolankoina. Muutamat runot kuten *Lasisilmät*, *Koto* y. m. ovat aika sieviä. — Viisi vihkosta *Runoja lapsille* toimitti v. 1884 opettaja *Abraham Pietikäinen* (synt. 1848, v:sta 1885 Kymölän seminaarin harjoituskoulun yliopettaja, kuollut 1910). — Tuotteliain vanhemmista lastenkirjailijoista on ollut maisteri *Tyko Hagman* (synt. Kälviällä 1849; koulunopettaja, sanomalehtimies, ahkera suomentelija ja kynäilijä). Hän on vv. 1882—93 toimittanut 5 kokoelmaa *Satuja ja runoja lapsille* y. m. lastenkirjallisuutta (runotekstejä useihin kuvavihkosiin), omatekoista, käännöksiä ja mukaelmia. Hänen toimitelmiaan haittaa jossakin määrin virheellinen ja huolimaton kielenkäyttö. — Suomal. teatteria varten on Hagman sen alkuaikoina ulkomaisten aiheiden mukaan sommitellut ja muodostellut pari kolme pientä ilveilyä (*Hölmölän maailmanparantajat* 1872, *Pormestarin vaali* 1881, *Kyökissä* 1882) sekä muutamia pikkunäytelmiä suorastaan suomentanut. Myöhemmin on Hagman suomennellut kertomuksia y. m. ja kirjoittanut kansantajuisia kuvauksia historian alalta (»Meksikon valloitus», »Amerikan löytö» y. m.), omia lapsuusmuistelmiaan (*Elämäni lapsuus* 1911) y. m.

KÄÄNNÖSKIRJALLISUUS.

Käännöskirjallisuus oli tietysti jo tällöin kuten myöhemminkin paljoa runsaampi kuin alkuperäinen tuotanto. Hyvien käännösteosten avullahan tahdottiin kehittää suomalaisen yleisön kirjallista aistia ja siten välillisesti hyödyttää orastavaa alkuperäistäkin kirjallisuutta. Puhumattakaan muusta kirjallisuudesta rupesi varsinkin 1870-luvun alkupuolelta lähtien vuosittain ilmestymään lukuisasti romaanien, kertomusten ja suorasanaisten näytelmien käännöksiä, joita tehtiin sekä kotimaisesta ruotsalaisesta että ulkomaisesta kirjallisuudesta. Myös runomittaisia teoksia suomenneltiin, vaikka tietysti vähemmässä määrässä. Edellä olemme jo nähneet, kuinka useat niistä, jotka esiintyivät alkuperäisinä kirjailijoina, sen ohella perin ahkerasti jopa ahkerammin tekivät käännöstyötä.

Meidän tarvitsee muistaa vain Krohnin, Tuokon, Suomalaisen ja Cajanderin kääntäjätoimi. Jotta menekki olisi parempi, julkaistiin jo tällöin käännöksiä ja alkuperäistäkin kaunokirjallisuutta tavallisesti vähitellen tilattavissa sarjoissa. Sellaisia olivat nuo jo Suomalaisen teatterin perustamisen yhteydessä mainitut näytelmäsarjat (*Näytelmistö* I—IV, 1861—67, y. m.); samoin Suomal. Kirj. Seuran kustantama (Julius Krohnin toimittama) *Novellikirjasto* (sisälsi 13 kertomusta, m. m. »Seitsemän veljestä» 1869—70); Uuden Suomettaren julkaisemat 8 vihkoa *Romaneja ja Kertomuksia* (1875—79); Weilin ja Göösin kustantamat viisi nidettä *Novelleja ja kertomuksia* (1878—82); G. W. Edlundin kustantamat 13 vihkoa *Kaunokirjallisuutta* (1880—83); Suomal. Kirj. Seuran Kirjapainon kustantamat parikymmentä numeroa *Helppohintaista novelli- ja romanijaksoa* (1880—83) y. m. Arvokkaimmat sisällykseltään olivat maisteri *Waldemar Churbergin* (synt. Vaasassa 1848, asuu nykyään Ruotsissa) julkaisemat käännössarjat *Uusi Romani-jakso* (1874—78) ja *Romani-kirjasto* (1880—84), jotka sisälsivät yhteensä lähes parikymmentä sekä julkaisijan itsensä että muiden kääntämää ansiokasta romaania (Gogolin, Dickensin, Jokain, Ebersin, Pellicon y. m. teoksia). Churbergin itsensä kääntämiä olivat m. m. Charles'in »Helenan perhe», Disraelin »Alroy», Dickensin »David Copperfield» ja Tourgéen »Hullun yritys». Edistääkseen n. s. »klassillisten» tai muutoin etevien teosten suomentamista päätti Suomal. Kirj. Seura jo tammikuussa 1871 varata vuosittain »kunniapalkinnoiksi» parhaista käännöksistä 2,000 mk — tosin perin vähällä tuloksella.

Runomittaisten teosten vanhemmista kääntäjistä esitettäköön edellä jo omintakeisinakin kaunokirjailijoina mainittujen lisäksi vielä muutamia huomattavampia.

Ahkera ja taitava suomentaja oli aikoinaan kirkkoherra ja asessori *Kaarle Martti Kiljander* (synt. kirkkohran poikana Kaavilla 1817, pappi 1842, Nilsiän kirkkoherra 1866, Kuopion tuomiokapitulin asessori v:sta 1870, kuollut 1879). Runebergin oppilaana (Porvoossa) ja Snellmanin herätyksen vaikutuksesta hän oli mieltynyt runouteen ja kansallisiin harrastuksiin. Runebergin »Maamme» laulusta hän jo 1849 painatti Suomettareen sujuvanpuoleisen kään-

nöksen.[1] V. 1848 ilmestyi monesti mainitun *Annikka* nimisen kaunokirjallisen suomennossarjan 3. osana Kiljanderin suomentama ruotsalaisen E. J. Stagneliuksen näytelmäruno »Martyrat» ja v. 1855 Annikan 4. osana ruotsalaisen C. A. Nikanderin murhenäytelmä »Taikamiekka» (Runesvärdet), joka vain siten läpäisi tunnetun 1850-vuoden sensuuriasetuksen, että selitettiin näytelmän kuuluvan uskonnolliseen kirjallisuuteen (se esittää kristinuskon ja pakanuuden välistä taistelua Ruotsissa) ja Porvoon tuomiokapituli sen sellaisena hyväksyi painettavaksi. Myöhemmin ilmestyivät Kiljanderin kääntäminä Runebergin »Nadeschda» (1860; painettu tunnetun suomalaisuuden harrastajan ja sanasepän, piirilääkäri Wolmari Kilpisen (Schildtin) keksimällä »venyke-kirjoituksella»), »Fjalar kuningas» (1876) ja »Salaminin kuninkaat» (1880). — Kiljanderin kieli on kaunista ja runollista; alkusointua on taitavasti käytetty koristuksena. Runomitan hän, kuten monet muutkin vanhemmat runontekijät, aikaisemmin perusti yksinomaan tavujen laajuuteen. Sittemmin hänkin taipui noudattamaan uudempaa korkoon rakentuvaa mittaa ja uudisti sen mukaisesti Nadeschdan ja Fjalarin käännökset, jotka hänen kuoltuaan (osaksi toisen henkilön korjailemina) toistamiseen painettiin (vv. 1879 ja 1881). Nykyään Kiljanderin Runeberg-käännökset ovat vanhentuneina saaneet väistyä uudempien ja ajanmukaisempien (Eino Leinon ja O. Mannisen käännösten) tieltä. Myös uuden virsikirjan muodostamiseen on Kiljander ottanut osaa (jäsenenä 1863-vuoden virsikirjakomiteassa).

Kiljanderin ikäinen oli pastori *Eerik Juhana Blom* (synt. Iisalmella 1817, v:sta 1860 Sysmän kappalainen, kuollut 1887), joka m. m. on ajakseen sujuvasti suomentanut saksalaisen G. E. Lessingin etevät suorasanaiset näytelmät »Emilia Galotti» ja »Minna von Barnhelm» (painetut Näytelmistöön 1861 ja 1864). Huonommin onnistuivat häneltä runokäännökset; niitä ovat ruotsalaisen E. Tegnérin kuuluisa runotarina »Frithiofin satu» (1872) ja Runebergin »Hirvenhiihtäjät» (1876). Nimellä *Niitä näitä runouden alalta* hän v. 1873 julkaisi vihkosen suomennoksia Runebergin, Franzénin, rouva Lenngrenin y. m. pikkurunoelmista. Blomin runokäännökset ovat tätä nykyä jo aivan vanhentuneita.

---

[1] Hiukan aikaisemmin samana vuonna oli Suomettaressa Konstantin Schroederin suomennos samasta laulusta; se on paljoa kankeampi kuin Kiljanderin.

Kolmas uuttera runoteosten kääntäjä oli 1870-luvulla kamreeri *Juhana Enlund* (v:sta 1906 *Ennola*, synt. Raumalla 1836, ensin ruotuväen vääpeli, sittemmin kamreeri rautatiehallituksessa). Hänen suomentamiaan, pienempiä käännöksiä mainitsematta, ovat tanskalaisen A. Oehlenschlägerin romanttinen murhenäytelmä »Aksel ja Walpuri» (1873), josta hän sai Suom. Kirjall. Seuralta edellä mainitun »kunniapalkinnon», Lessingin mainio aatedraama »Nathan Viisas» (1876), tanskalaisen H. Hertzin »lyyrillinen draama» »Kuningas Renén tytär» (1878) ja norjalaisen B. Björnsonin suorasanainen näytelmä »Leonarda» (1880). Enlundin suomennokset ovat taidokkaasti ja hyvällä runollisella aistilla tehdyt. Hänen sepittämänsä on sävel Yrjö Koskisen tunnettuun lauluun »Suomen salossa».

Kunnallisneuvos *Edvin Avellan* (synt. Ahlaisissa 1830, ensin koulumies, sitten v:sta 1867 maanviljelijä, komitea- ja valtiopäivämies, kunnallisneuvos, ahkera sanomalehti- y. m. kynäilijä) on 1870-luvulla m. m. suomentanut Fr. Berndtsonin runomittaisen näytelmän »Elämän taistelusta» (1873), Runebergin »Runoelmia» (1874) ja Schillerin romanttisen runomittaisen murhenäytelmän »Orleansin neitsyt» (1875). Myös nämä suomennokset, niin ansiokkaita kuin ne aikoinaan olivatkin, tuntuvat nykyään jo vanhentuneilta.

Kirkkoherra *Gustav Gideon Forsman* (synt. Evijärvellä 1841, pappi 1865, Limingan kirkkoherra v:sta 1890, rovasti) julkaisi v. 1882 »keräymän runoja» nimeltä *Pohjolan puolukoita*, jossa seitsemän oman enimmäkseen kuusmittaisen mieterunon (paras niistä kaunis isänmaantuntoinen luonnonkuva *Keväällä)* ohella on verrattain sujuvina kuusmittakäännöksinä Tegnérin »Rippilapset» ja Stagneliuksen muhkea eepillinen runoelma »Wladimir Suuri», sekä käännöksiä Schillerin (epigrammeja ja mieterunoja), Stagneliuksen ja B. E. Malmströmin runoelmista. Forsman on myös varajäsenenä ottanut osaa uuteen raamatunsuomennostyöhön, kirjoittanut Kyläkirjastoon y. m. julkaisuihin.

Lehtori *Kaarlo Koskimies* (v:een 1906 *Forsman:* synt. 1851 Pihlajavedellä, filos. lis. 1883, koulumies, v:sta 1887 latinan lehtori Hämeenlinnan lyseossa), on ollut ahkera ja taitava runoteosten y. m. kirjain suomentaja, varsinkin sellaisten, joiden kääntämisessä on kysytty tavallista suurempaa sanaseppyyttä ja kielitaituruutta. Veljensä A. V. Koskimiehen tavoin hän helposti vallitsee suomen-

kielen runsaita kielivaroja. Hänen runomittaisia suomennoksiaan ovat: Homeroon »Odysseian» 3 ensimäistä laulua (1877; 2 ensimäistä Hämeenlinnan normaalilyseon vuosikertomuksen liitteessä, kolmas Kirjall. Kuukauslehdessä); saksalaisen runoruhtinaan J. W. von Goethen mainion »Faust» näytelmän ensi osa (Runotar II, 1884); muinaiskreikkalaisten traagikkojen Sofokleen murhenäytelmät »Antigone» (Runotar IV, 1885, korjattu laitos 1910) ja »Kuningas Oidipos» (näytelty 1905, painamaton) sekä Aiskyloon tragedia »Agamemnon» (Runotar V, 1897); Runebergin lyyrilliset ja pienemmät eepilliset »Runoelmat» (1885—87) y. m. vähempiä runosuomennoksia. Myös uuskreikasta hän on kääntänyt sekä runoa että suorasanaista (D. Vikélas, »Lukis Laras» y. m.). Hänen taitavasta kädestään on suomennettuna lähtenyt myös V. Lübken suuri »Taiteen historia» (1893), Platonin dialoogi »Gorgias» (1899) ja R. Euckenin »Suurten ajattelijain elämänkatsomukset» (1905) — kaikki teoksia, joissa suomentajan kielitaito samoinkuin noissa vaikeissa runokäännöksissäkin on pantu kovalle koetukselle. Muista K. Forsman-Koskimiehen proosakäännöksistä mainittakoon vielä V. Rydbergin etevä romaani »Aseseppä» (1895), J. V. Snellmanin »Valitut teokset» (1896—01, yhdessä Aatto Suppasen kera), Marchin »Raamatun yökohtauksia» (1904) j. n. e. Suomennostyön ohella hän on toimittanut koulusanakirjoja, »Anthologia Homerica»-nimisen alkukielisen valikoiman Homeroon runoista ja *Kreikkalaisten ja Roomalaisten Mytologiian* (1895) sekä käsitellyt erityisissä kirjoitelmissa varsinkin muinaiskreikkalaista sivistystä ja kirjallisuutta, ollen meillä sen uutterimpia tutuksi tekijöitä suomenkielellä.

Emanuel Tamminen (alkujaan Ekqvist; synt. 1852 Uud. kirkolla (T. I); kansakoulunopettaja) on onnistuneemmin kuin edellä mainittu Blom suomentanut Tegnérin »Frithiofin sadun» (Runotar III, 1885) sekä lisäksi valikoiman Franzénin »Runoelmia» (1891), kertomarunon »Waltharius» (Scheffelin »Ekkehard» romaanin käännöksessä 1903), useita proosakäännöksiin liittyviä pienempiä runoelmia, paljon raittius- ja lastenrunoja j. n. e. Myös omintakeisia pikku teelmiä (esim. sotakertomus *Puujalka*, raittiuskertomuksia y. m.) on Tamminen sepitellyt. Häneltä luistaa runokieli kutakuinkin helposti. Tosin nuoremmat käännöstaiturit jo ovat hänetkin sivuuttaneet.

Paljoa suurempi oli tietysti proosakääntäjäin joukko. Varsinkin uskonnollista kirjallisuutta suomennettiin tällöin kuten myöhemminkin sangen runsaasti. Myös romaanien, kertomusten ja näytelmien kääntäjiä oli kosolti, joukossa jo oikein »ammattikääntäjiä», joiden kynästä on lähtenyt kymmenittäin suomennoksia. Useat kääntäjät tällöin kuten vielä nykyäänkin tekivät vain kehnoa »tusinatyötä», kieltä ja kirjallisuutta monesti enemmän vahingoittaen kuin hyödyttäen.

Vanhempien ammattimaisten proosakääntäjäin joukosta mainittakoon tässä vain tuotteliain ja tunnetuin heistä, nimimerkki *Aatto S.* eli *Aatto Suppanen* (kiertokoulunopettajan poika Ruskealasta, synt. 1855, ylioppilas 1876, kuoli pankkivirkailijana Helsingissä 1898). Kun varattomuus vaikeutti opintojen jatkamista, liittyi Suppanen nuoren, jo koulupoikana kustantajaksi ruvenneen porvoolaisen *Werner Söderströmin* (synt. 1860) v. 1878 perustettuun kustannusliikkeeseen suomentajaksi ja kirjalliseksi apuriksi ja suomensi sitten vuosien 1880 ja 1896 välillä lähes 70 teosta monilta eri aloilta. Huomattavin niistä on lavea neliosainen n. s. »Weber-Danielsonin Yleinen Ihmiskunnan Historia» (1882—87). Tällä silloisiin oloihin nähden jättiläisteoksella nuori, toimelias ja kaukonäköinen kustantaja, niin uhkarohkealta kuin yritys monesta näyttikin, laski liikkeelleen tukevan taloudellisen pohjan ja kohotti sen sitten vähitellen Suomen suurimmaksi kustannusliikkeeksi, joka hyvän suomenkielisen kauno-, tieto- ja valistuskirjallisuuden kustantajana on tehnyt tälle kirjallisuudelle arvaamattoman suuren palveluksen. Muista Suppasen suuremmista suomennoksista mainittakoon Topeliuksen »Talvi-iltain tarinoita» ja »Lukemisia lapsille», Stanleyn »Kongo» II, Wallacen »Ben-Hur», Brehmin »Pohjoisnavalta päiväntasaajalle», Luthardtin »Apologeettisia esitelmiä», Kronströmin »Ihmeitten maailma» y. m. Siinä sivussa ennätti Suppanen kokeilla omintakeisenakin kaunokirjailijana. Hänen kynästään ovat lähteneet kyhäelmät *Kariviittoja* (1888), *Kotivarkaus* (1888) ja *Jutelmia* (1890). Niissä on sujuva kieli ja pirteä esitystapa; sisällys on vahvasti opettavaista laatua. Hän antaa kaunokirjallisessa muodossa lukijoilleen hyödyllisiä »kariviittoja» välttämään avioelämän kareja ja kahnauksia, selvittelee väärille jäljille joutuneen nuorison onnettomuuden syitä ja seurauksia, kehottaa välttämään tuota Itä-Suomessa

tavallista »kotivarkautta» j. n. e. — Suppasen suomennokset ovat, kuten synnynnäiseltä itäsuomalaiselta sopiikin odottaa, kielellisesti huoliteltuja ja vaivattomia ja voittavat siinä suhteessa useimmat aikalaisistaan.[1]

MUU KIRJALLISUUS.

Varsin monet edellä esitetyt kirjailijat olivat kaunokirjailun ohella, mikä usealla heistä olikin vain sivuasiana, ahkeroineet muunkinlaatuisen suomenkielisen kirjallisuuden tuottamisessa. Työtä oli paljon, työmiehiä vähän; perustavaa työtä oli kiireesti tehtävä kaikilla kansallisen kirjallisuuden aloilla, jos oli mieli kohota sivistyskansain joukkoon. Niinpä Hannikainen sanomalehtimiehenä ja yhteiskunnallisena kirjailijana, Ahlqvist suomalais-ugrilaisen kielitieteen viljelijänä, Yrjö Koskinen historioitsijana ja valtiollisena kynäsoturina, Julius Krohn kirjallishistorioitsijana ja kansanrunouden tutkijana ynnä lisäksi vähän kaikkena — kaikki he olivat olleet ensimäisinä miehinä perustamassa erilaatuisia kansalliskirjallisuuden haaroja Snellmanin ja Lönnrotin herättävän elämäntyön pohjalle.

Heidän rinnallaan ja jäljissään oli »miesnä kuudentena, seitsemäntenä urosna» mukana tässä perustavassa työssä moni muu suomalaisuuden aatteen sytyttämä mies, koettaen kukin kohdaltaan edistää yhteistä asiaa. Niihin, jotka samalla huomattavammin viljelivät kaunokirjailua, olemme jo edellisessä tutustuneet. Mutta oli useita muitakin. Vanhimmat heistä on tavallisesti ja sopivimmin ryhmitetty »vanhan Suomettaren miehiksi», koska he kaikki kuuluivat jo vanhan Suomettaren piiriin joko toimittajina tai ahkerina avustajina. Myöhemmin heistä elossa olevat kyllä kirjoittivat vielä Kirjalliseen Kuukauslehteen, Uuteen Suomettareen jopa Valvojaankin. Toisen hieman nuoremman ja tälle ajanjaksolle keskeisen ryh-

---

[1] Vielä vanhempaan kääntäjäpolveen kuului eräs toinen perin uuttera suomentaja, pastori *Robert Mellin* († 1880), joka vuosien 1862—80 välillä suomensi eri aloilta (etupäässä uskonnollista ja kaunokirjallista) noin 30 teosta, niiden joukossa Topeliuksen »Välskärin kertomuksia» I—IV (1878—80), Horatiuksen »Valittuja lauluja», Virgiliuksen »Bucolica» (molemmat 1866), Jules Vernen seikkailukertomuksia y. m. m. Mellin oli ajakseen verrattain sujuvakielinen käännöstaituri, joskin usein liian hutiloiva ja huolimaton oikeakielisyysseikoissa. Pääsipä häneltä käännöksiin paljon väärinymmärryksiäkin.

män muodostavat sitten »Kirjallisen Kuukauslehden miehet», jotka myös siinä sivussa ahkerasti kirjoittelivat Uuteen Suomettareen, J. Krohnin Kuvalehtiin, Morgonbladetiin ja Finlandiin. V:sta 1881 seuraa, kuten edellä jo on mainittu, Kirjallista Kuukauslehteä vielä nuoremman yliopistomiesten polven perustama ja toimittama aikakauskirja Valvoja, joka taas vuorostaan kokoaa toimittajikseen ja avustajikseen sekä noita vanhempia, jo 1860- ja 1870-luvuilla esiintyneitä suomalaisuuden työntekijöitä että varsinkin nuorempia kykyjä ja kyniä ja pyrkii avartamaan suomalaisuuden näköaloja »europpalaisempaan», vapaamielisempään ja kansanvaltaisempaan suuntaan, pitäen samalla »suomenkielen arvoa, hoitoa ja edistymistä mitä tärkeimpänä silmämääränään» ja kielikysymyksen tyydyttävää ratkaisua elämänehtona suomenkansalle. »Valvojan miesten» piiri kuuluu parhaalta osaltaan lähemmin seuraavaan ajanjaksoon.

Esitämme seuraavassa lyhyesti ensin huomattavimmat »vanhan Suomettaren miehet», jotka eivät vielä edellisessä ole tulleet mainituiksi ja jotka muuten kirjalliselta toiminnaltaan voidaan lukea uudemman suomalaisen kirjallisuuden piiriin.

Vanhimpia ja hartaimpia oli professori *Antero Vilho Ingman* (synt. Lohtajalla 7. 7. 1819, maisteri 1844, teol. lisens. 1861, jumaluusopin professori 1862, kuollut 5. 9. 1877), joka ennen mainitun pastori Kemellin tapaan viljeli Pohjanmaan rikasta kansankieltä ahkerana uskonnollisena kirjailijana (uusi *Raamatun suomennos* 1859; 7 laveaa vihkoa, yhteensä 2243 sivua, arvokkaita *Raamatun selityksiä* käännöksineen 1868—77 y. m.), mennen »kielivoimailussa», m. m. alkusoinnun käytössä, joskus liiankin pitkälle, jopa milt'ei mauttomuuteen saakka, ja saaden siitä Ahlqvistilta ankaran tuomion. Kirjalliseen Kuukauslehteen sepitteli Ingman vielä useita suomalaisuutta ja suomenkielen käyttöä koskevia kirjoituksia, ollen, kuten jo on mainittu, kieliseikoista ankarassa riidassa Ahlqvistin kanssa. — Omituinen haaveilija ja epäitsekkään työn sankari *Taneli Europaeus* (synt. Savitaipaleella 1. 12. 1820, ylioppilas 1844, perin uuttera runojen ja muinaismuistojen keräilijä ja kynäilijä, ruotsalais-suomalaisen sanakirjan tekijä, kuollut 15. 10. 1884) oli mukana Suometarta perustamassa ja koetti Suomen suvun entisillä ja nykyisillä asuinpaikoilla tavattavista hautakummuista ja paikannimistä sekä haaveellisista kielivertailuista (lukusanojen) tehdä epätieteellisiä johtopäätöksiä Suomen

suvun muinaisuudesta (*Tietoja suomalais-ungarilaisten kansain muinaisista olopaikoista*, Suomi-kirja 1868 ja 1870 y. m. kirjoitelmia). Pysyvimmän ansion on Europaeus saavuttanut Kullervo-runojen y. m. Uutta Kalevalaa kaunistavien runolisien ahkerana löytäjänä, Lönnrotin jälkeen merkillisimpänä runonkerääjänä. — *Paavo Tikkanen* (synt. Iisalmella 2. 3. 1823, maisteri 1847, fil. tohtori 1860, kuollut 7. 11. 1873) harrasti Suomettaren perustamisen ja monivuotisen etevän toimittamisen, runojen sepityksen ja suomennostyön sekä liikeasiain ohella myös suomenkielistä tilastotiedettä, väitellen siltä alalta tohtoriksikin (*Suomen suuriruhtinaanmaan nykynen tilasto* 1848 ja väitöskirja *Väki-luvun ja asukas-vaiheiden suhteista Suomessa* 1859), ollen hänenkin väitöskirjansa aivan ensimäisiä suomenkielisiä. — *Rietrikki Polén* (synt. Pieksämäellä 23. 4. 1823, fil. tohtori 1860, lehtori, kuoli 24. 12. 1885) oli aikoinaan uutterimpia ja tunnetuimpia sanomalehtimiehiä, Suomettaren, Mehiläisen, Pellervon y. m. lehtien toimittajana ja perustajana, mutta kokeili myös suomenkielisenä kirjallishistorioitsijana (väitöskirja *Johdanto Suomen kirjallishistoriaan* 1858), ollen, kuten ennen on mainittu, ensimäisenä väitöskirjallaan murtamassa yliopistollista kielimuuria. Nuorempina vuosina pirahteli häneltä Suomettareen ja Mehiläiseen muutamia runojakin. — *Kaarlo Ferdinand Forsström* (synt. Mäntyharjulla 8. 8. 1817, Mäntyharjun tuomiokunnan tuomari v:sta 1864, laamanni, kuoli 21. 6. 1903) rupesi ensimäisenä (v:sta 1856 alkaen) kirjoittamaan kihlakunnan oikeuden asiakirjoja alkuperäisesti suomeksi ja julkaisemaan paitsi kirjoituksia aikakauslehdissä muitakin oikeusalaan kuuluvia kirjoitelmia suomenkielelllä (*Kirjoituksia lakiasioista* 1862—63, *Käräjäasioita* 1883 y. m. myöhempiä kirjoituksia). — *Antti Manninen* (synt. Mikkelin pitäjässä 30. 6. 1831, itseoppinut talollisen poika, maanviljelyskoulun johtaja 1857, kuoli 20. 10. 1866) harrasti käytännöllisen neuvokirjallisuuden aikaansaamista suomeksi, varsinkin suomenkansan pääelinkeinon, maanviljelyksen, alalla ja julkaisi siinä tarkoituksessa muutamia aikanaan ansiokkaita kirjoja (*Koti-maalari* 1856, *Taito ja toimi* 1856, *Lyhykäinen maanviljelys-oppi* 1858, *Mietteitä katovuosista Suomessa* 1860, *Neuvoja kylvö-heinän viljelemiseen* 1862, *Niittyin korjuusta Savon maassa* 1866). — *Oskar Blomstedt* (synt. Kurussa 5. 4. 1833, maisteri 1860, filos. toht. ja dosentti suomen ja unkarin kielissä 1869, koulumies, Helsingin kansakoulujen tarkastaja, kuoli 18.

2. 1871) julkaisi ensimäiset suomenkieliset väitöskirjat suomalais-ugrilaisen kielitieteen alalta (*Suomen verbien -vi eli -pi päätteestä* ja *Halotti Beszéd*, molemmat 1869), joita sitten vähitellen seurasi useita muidenkin kielimiesten (J. A. Hanssonin, T. Aminoffin, O. Grotenfeltin, O. A. F. Lönnbohmin, A. Genetzin y. m.) suomenkielisiä murretutkimuksia, vaikkapa yliopistossa ei vv. 1871—86 saatukaan käyttää suomea (eikä ruotsia) puhtaasti kielitieteellisissä väitöskirjoissa. Blomstedt oli myös ensimäisiä roomalaisen kirjallisuuden suomeksi kääntäjiä (Tacitus, »Germania»; Sallustius, »Jugurtha»; Cicero, »Puheita», 1865—66), julkaisipa muutamia kansantajuisia esityksiä Suomen sodastakin (esim. *Kapina Kauhajoella* 1862).

»Kirjallisen Kuukauslehden miehistä» olemme jo edellä esittäneet Yrjö Koskisen, joka oli koko puuhan johtava sielu, vaikkapa virallisesti kuului lehden toimitukseen vasta vv. 1869—72 ja v:sta 1876 lehden lakkaamiseen eli v:n 1880 loppuun asti yksin omassa nimessään julkaisi lehteä. Samoin olemme tutustuneet kahteen lehden ensimäisistä varsinaisista toimittajista, Kaarlo Bergbomiin (1866—75) ja J. V. Calamniukseen (1866—75), sekä myöhempiin toimittajiin ja aputoimittajiin B. F. Godenhjelmiin (1868—80), Paavo Cajanderiin (1873—74) ja Kaarlo Suomalaiseen (1875). Ensimäisiä toimittajia olivat Bergbomin ja Calamniuksen ohella myös Yrjö Koskisen nuorempi veli *Jaakko Forsman* (1866—69) ja *Frithiof Perander* (1866—68). *Forsman* (synt. Vähässä Kyrössä 30. 7. 1839, suomenkielen ylimäär. professori lainopill. tiedekunnassa 1869, lakitieteen tohtori 1874, vakin. rikoslain ja oikeushistorian professori 1879, tunnettu poliitikko ja valtiopäivämies, kuollut 26. 9. 1899) oli ylioppilaana m. m. suomeksi mukaillut kalenteriin Mansikoita ja Mustikoita 1859 saksalaisen »Reineke Fuchs» tarinan nimellä *Kettu Repolainen* (J. W. Goethen tunnetun runoelman mukaan). V. 1863 hän oli Helsingin Uutisten vastaava toimittaja. Oli sittemmin suomenmielisten etevimpiä valtiollisia johtomiehiä ja Uuden Suomettaren alkuaikoina »lehden varmin tuki ja turva» avustajana, kuten Lounasmaa hänestä muistelmissaan sanoo. Kirjall. Kuukauslehteen hän antoi paljon suomennoksia, arvosteluja y. m. kirjoitelmia. Hänen tohtoriväitöksensä *Pakkotilasta kriminaali-oikeudessa* (1874) oli laatuaan ensimäinen suomenkielinen tutkimus lakitieteen alalta. Myöhemmin (1896) hän julkaisi suomeksi ensi osan laveaksi suunnittelemaansa *Suomen lainsäädännön historiaa.* Hänen

kuoltuaan on julkaistu osa hänen *Yliopistollisia puheitaan* (1899). — *Perander* (synt. Lestijärvellä 15. 11. 1838, filos. dosentti 1870, tohtori 1879, koulumies, kasvatusopin professori 1884, kuollut 28. 12. 1885) oli ensimäisiä kaunotieteellisiä kynäilijöitä suomenkielellä. Albumiin »Kaikuja Hämeestä» hän on tältä alalta kirjoittanut tutkielmat *Tragillisesta periaatteesta Kullervo-runoissa* (1872), missä hän todistelee sukukoston Kullervo-tarinan päätekijäksi, *Kalevalan Aino-runosta* (1874) ja *Sisar Kalevalassa* (1886). Myös kansantaloudellisia ja sosiaalipoliitillisia kirjoituksia sepitti Perander suomeksi Kirjall. Kuukauslehteen ja Valvojaan ja oli tunnettu etevänä suomenkielisenä kaunopuhujana. Väitöskirjansa filosofian ja kasvatusopin alalta hän kirjoitti ruotsiksi.

Kirjall. Kuukauslehden myöhemmistä toimittajista ja kaikkein ahkerimmista kirjoittajista on etusijassa muistettava perin tuottelias ja monipuolinen kynänkäyttäjä, tunnettu »Kangasalan oraakkeli» *Agathon Meurman*, joka Snellmanin jälkeen epäilemättä oli Suomen huomattavin sanomalehtimies. Suomenmielisten koko vanhemman polven uskonnolliset, valtiolliset, kansalliset, yhteiskunnalliset ja taloudelliset ihanteet näyttivät juurikuin keskittyneen Meurmanin jykevään, patriarkaaliseen olemukseen, joka vankkumattomana seisoi aina aseissa ja valmiina kuten paras »ritari peloton ja moitteeton» taittamaan peistänsä niiden puolesta. Kynäsoturina, kunnallismiehenä, maanviljelijänä, komiteain jäsenenä, valtiopäivämiehenä, kansantajuisena kirjailijana, puoluepatriarkkana — kaikkialla ja kaikessa esiintyi Meurman alati yhtä pirteänä, omaperäisenä, nuorekkaana ja terhakkana, olipa kysymys melkein mistä asiasta tahansa. Varsinkin ruotsinmielisten ja sittemmin »nuoren Suomen» kera hän kävi monta ankaraa sana- ja kynäsotaa, antaen aimo iskuja ja saaden yhtä ankarasti takaisin, ilman että »Kangasalan karhun» paksu turkki olisi siitä paljoakaan piitannut. Nämä ominaisuudet kohottivat hänet Yrjö Koskisen rinnalla suomenmielisten toiseksi näkyvimmäksi johtomieheksi ja varsinkin myöhemmin n. s. vanhasuomalaisen puolueen puoluepatriarkaksi, joka vilkkaasti viime hetkiinsä saakka seurasi julkista elämää.

Meurmankin oli peräisin ruotsinkielisestä kodista, ja tällä kielellä hän aluksi kirjailijanakin esiintyi. Hän syntyi kapteenin poikana Kangasalan Liuksialassa 9 p. lokak. 1826. Äiti oli tunnetun

suomalaisuuden herättäjän A. I. Arvidssonin sisar. Saatuaan alkuopetusta kotona ja käytyään koulua Hämeenlinnassa, Pietarissa ja Helsingissä hän tuli ylioppilaaksi 1844 — siis samana vuonna, jolloin Snellmanin »Saima» alotti merkillisen herätystyönsä. Tämä herätys tempasi nuoren Meurmanin niin voimakkaasti mukaansa, että hänestä koko elämänsä ajaksi tuli Yrjö Koskisen ohella Snellmanin kenties hartain oppilas ja aseenkantaja. Harjoitettuaan vuosikauden Mustialassa maanviljelysopintoja hän v. 1849 osti kanssaperijöiltään Liuksialan ja rupesi maanviljelijäksi. Mutta aikaa jäi yllin kyllin vapaaseen lukemiseen ja kynäilyyn, ja niinpä alkoi tavan takaa näkyä sittemmin niin tunnetulla nimimerkillä *A. M.* varustettuja kirjoituksia sen ajan sanomalehdissä, herättäen nasevalla omaperäisyydellään ansaittua huomiota. Meurman osasi kyllä jo lapsuudestaan tavallista puhesuomea, jopa oli 1848 julkaissut Suomettaressa erään suomenkielisen kirjoituksenkin, mutta vasta v:sta 1863, jouduttuaan vähää ennen Yrjö Koskisen lähempään tuttavuuteen, hän tämän vääjäämättömästä kehoituksesta alkoi vakituisesti kirjoitella suomeksi ja harjautuikin pian kielellisesti ja tyylillisesti yhdeksi vanhemman polven paraita suorasanaisia kynätaitureja. Mainittuna vuonna hän oli osallisena Helsingin Uutisten toimituksessa ja oli sitten Kirjallisen Kuukauslehden voimmepa sanoa ahkerin avustaja (pääkirjoituksia), ollen vakinaisena toimittajanakin vv. 1869—72. Myöhemmin (v:sta 1874 lähtien) hän oli myös U. Suomettaren ahkerimpia ja vaikuttavimpia avustajia, varsinkin Kuukauslehden lakkaamisen jälkeen, elämänsä loppuun saakka. Ruotsiksi hän samaan aikaan kirjoitti suomenmielisiin Morgonbladet ja Finland lehtiin, jopa toimittikin jälkimäistä vv. 1886—88. Viime vuosinaan hän kirjoitteli ahkerasti myös kirkolliseen »Vartijaan». Valtiopäivillä hän istui talonpoikaissäädyssä v:sta 1872 alkaen v:een 1899 saakka, ollen säätynsä huomatuin mies ja tunnustettu johtaja, ensin koko säädyn suomenmielisten, sitten sen vanhasuomalaisen ryhmän. Säädyn pankkivaltuusmiehenä (v:sta 1882), monien komiteain jäsenenä y. m. luottamustoimissa (m. m. Kansanvalistusseuran monivuotisena esimiehenä) häneltä vielä riitti aikaa perin laajaan ja monipuoliseen kirjalliseen toimintaan, johon hänen suuri lukeneisuutensa oli hyvänä apuna ja jota hän hellittämättä jatkoi aivan kuolemaansa saakka, mikä tapahtui

vasta 17 p. tammik. 1909. Loppuikänsä (v:sta 1882 lähtien) hän asui enimmäkseen Helsingissä.

Suurin ja vaikuttavin merkitys on Meurmanilla ollut sanomalehtikirjailijana; sellaisena hän toistaiseksi onkin epäilemättä omaperäisin, etevin ja vaikuttavin suomenkielellä. Hänen mitä erilaisimpia asioita, varsinkin uskonnollisia, yhteiskunnallisia ja taloudellisia kysymyksiä käsittelevät lukemattomat kirjoituksensa ovat kaikki selviä, ytimekkäitä, nasevia ja samalla hyvin »suolaisia», kirpeällä huumorilla höystettyjä. Hänen tyylinsäkin oli niin omaperäinen lyhyine lauseineen ja äkillisine käänteineen että siinä heti »tunsi leijonan kynsistään». Meurman ei koskaan joutunut hämille, vaan taisteli aina pelottomasti kaiken sen puolesta, mitä piti oikeana. Hänen kantansa tuntui usein kovin kirkolliselta, vanhoilliselta ja subjektiiviselta, mutta takaa kuulsi kaikkialla vankka, omaperäinen ja miehekäs suoruus ja vakaumus. Meurmanin vaikutus suomenmielisten vanhemman polven yleiseen maailmankatsomukseen, varsinkin n. s. »rovasti- ja rusthollaripiireissä», onkin ollut määräävää laatua. — Erikoisjulkaisuina on häneltä ilmestynyt pitkä jono samoin monia eri aloja käsitteleviä kirjoja ja kirjasia, vieläpä useita suomennoksiakin. Niitä ovat *Ranskalais-suomalainen sanakirja, Veroista Suomessa, Isänmaan puolustuksesta, Maatilojen yleiset rasitukset Suomessa, Sanakirja yleiseen sivistykseen kuuluvia tietoja varten* (ensimäinen suomenkielisen tietosanakirjan koe), *Suomi ennen ja nyt, Nälkävuodet 1860-luvulla, Ehtoollispakko ja eriuskolaislaki, Kuinka suomenkieli pääsi viralliseksi, Venäläis-suomalainen sanakirja, Juha Pynninen ja kansankirjastot*, esitelmät *Neljäs sääty, Tulevaisuuden sota* ja *Havainnoita venäläisestä miristä* — kaikki nämä vuosien 1877—1900 väliltä. Vanhoilla päivillä Meurmanin kirjallinen tuotanto yhä kiihtyi ja saavuttikin huippunsa aivan hänen viime vuosinaan. Tältä ajalta, 1900-luvun alkuvuosilta, ovat kansantajuiset elämäkerrat *Juhana Vilhelm Snellman, Martti Luther* ja *Kreivi N. L. Zinzendorf, Siivosta esiintymisestä, Elämänkysymyksiä I—II, Maa kuuluu kaikille* ja *Säästäväisyydestä ja säästöpankeista.* Hänen kuolemansa jälkeen julaistuja ovat *Elämänkysymyksiä III* ja pirteitä *Muistelmia* (molemmat 1909). Suomennoksista mainittakoon kokoelma Snellmanin sanomalehtikirjoituksia, Th. Reinin »J. V. Snellmanin elämän» jälkimäinen osa ja Liis-

bergin »Napoleon». — Meurmanin sisäiselle olemukselle ja maailmankatsomukselle luonteenomaisin teos lienee *Elämänkysymyksiä*, missä hän pirteällä tavallaan esittää etusijassa uskonnollisen ja siveellisen kantansa. Melkoinen vanhoillisuus yhteiskunnallisissa ja taloudellisissa sekä ankara raamatullisuus ja korkeakirkollisuus uskonnollisissa ja siveellisissä asioissa olivat Meurmanille ominaisia.

Kirjallisen Kuukauslehden toimittajiin, vaikkapa hän ei lehteen ole mainittavasti kirjoittanutkaan, kuului edellisten lisäksi vv. 1873—75 myös maisteri *Aukusti Juhana Mela* (v:een 1876 Malmberg; synt. Kuopiossa 8. 3. 1846, maisteri 1873, maan- ja luonnontiedon opettaja, v:sta 1888 näiden aineiden lehtori suomal. normaalilyseossa, kuoli 3. 2. 1904), jolla on suuret ansiot ensimäisenä ja toistaiseksi huomattavimpana suomenkielisen luonnontieteellisen kirjallisuuden perustajana. Lönnrot oli siinäkin ollut uranuurtajana sepittämällä »Suomen Kasvistollaan» (1860) oivallisen kasviopillisen sanaston, mutta vasta Mela omisti koko harrastuksensa tälle kirjallisuuden haaralle, luomalla sille edelleen täydellisen oppisanaston ja toimittamalla useita eteviä koulukirjoja ja kansantajuisia esityksiä, sekä alkuperäisiä että mukailuja ja käännöksiä. Niistä mainittakoon *Suomen eläimistö* (1872); *Lyhykäinen kasvioppi ja kasvio kouluja varten* (1877), josta myöhemmin on ilmestynyt monta uudistettua ja laajennettua laitosta *(Kasvioppi Suomen kouluille* ja *Suomen koulukasvio)*; *Suomen luurankoiset* (1882); *Luonnonopillinen kuvasto* (1880; yhdessä J. A. Palménin kanssa); *Zoologia kansalaisille I* (1891—96; enimmälti A. E. Brehmin »Eläinten elämän» mukaan); *Koulun eläinoppi* (1899) y. m. Melan käännöksistä mainittakoon Fosterin »Fysiologia» (1877), Stewartin »Fysika» (1877), Hookerin »Botanika» (1879), Hoffmanin »Kuvia kasvikunnasta» (1883), Whiten »Tieteiden taistelut» (1897). Melan toimesta syntyi v. 1896 myös vireä luonnontieteellinen yhdistys *Vanamo*, jonka aikakauslehteen *Luonnon ystävään* hän päätoimittajana ja ahkerana kirjoittajana on sepittänyt epälukuisen joukon kirjoitelmia. Koko nuorempi suomenkielinen luonnontieteellinen kirjailijapiiri kunnioitti Melaa patriarkkanaan. — Ennättipä Mela leikillisenä savolaisluonteena olla kepeän suomenkielisen satiirin ja huumorinkin tienraivaajia, ollessaan tunnettujen suomenkielisten pilalehtien *Pilkkakir-*

veen (v:sta 1881) ja varsinkin *Matti Meikäläisen* (v:sta 1884) hilpeänä toimittajana.[1]

Kirjallisen Kuukauslehden ja Uuden Suomettaren avustajapiiristä mainittakoon edellisten lisäksi vielä muutamia vanhemman polven miehiä, jotka kirjateoksillaan ovat huomattavammin suomenkielistä tiedettä ja kirjallisuutta eri aloilla hyödyttäneet. — *Antti Jalava* (v:een 1906 *Almberg;* synt. Maskussa 18. 7. 1846, maisteri 1869, suomenkielen-kääntäjä senaatissa v:sta 1876, ylimäär. unkarinkielen lehtori yliopistossa v:sta 1881, kuoli 3. 7. 1909) oli Uuden Suomettaren ensimäinen päätoimittaja vv. 1869—70, mutta on erittäin huomattava unkarilaisista harrastuksistaan, joiden tarkoituksena oli lähentää Suomen ja Unkarin heimokansoja toisiinsa. Käytyään vv. 1874—75 ensimäisellä tutkimusmatkallaan Unkarissa hän toimitti useita teoksia kuten *Unkarin maa ja kansa* (1876), *Unkarin kielen oppikirja* (1880; yhdessä unkarilaisen toht. *Joszef Szinnyein* kanssa), *Unkarin albumi* I (1881), *Unkari* I—II (1882—83; K. V. S:n »Maantiet. kuvaelmia» 10—11) sekä myöhemmin Unkarin suurmiesten *Tapani Széchenyin* ja *Frans Deákin* elämäkerrat (1901 ja 1902; K. V. S:n »Elämäkertoja» 4 ja 8) ja *Kansallinen yhteistoiminta Unkarissa* (1907), joilla tahtoi tutustuttaa suomalaisia Unkarin oloihin. Hän myös ensimäisenä käänsi unkarilaista kaunokirjallisuutta suomeksi (E. Tóth, »Kylän heittiö» 1877, M. Jókai, »Uusi tilanhaltia» 1878 ja »Rakkaita sukulaisia» 1879 y. m.) ja suomenteli 1870-luvulla muitakin kertomuksia ja näytelmiä (esim. Riehl, »Kauneuden kirous» 1875, Börjesson, »Neiti Elisabeth» 1880 y. m.). Senaatin suomenkielen-kääntäjänä hän suuresti edisti mainitun kielen virallisen käytön vakaantumista ja U. Suomettaren pelättynä »Mattina» (»Matti» nimeä käytti ensi kerran U. S:n »Helsingin kirjeessä» 26 p. tammik. 1877 Agathon Meurman) hän taivutteli kieltä kepeään, pakinoivaan tyyliin. — *Otto Donner* (synt. 15. 12. 1835 Kokkolassa, filos. tohtori 1864, sanskritin ja vertailevan kielitieteen ylimäär. professori 1875, tunnettu valtiopäivämies, senaattori 1905—08, kuoli 17. 9. 1909) kohdisti pääharrastuksensa suomalaisten ja lähimpäin sukukansain kansanrunouteen ja varsin-

---

[1] Ensimäinen suomenkielinen ja suomenmielinen pilalehti oli tietääksemme *Veitikka*, joka alkoi ilmestyä v. 1871 ja kireiden paino-olojen vuoksi lakkasi jo keskellä vuotta 1872.

kin vertailevaan suomalais-ugrilaiseen kansa- ja kielitutkimukseen. Jälkimäistä tarkoitusta varten hän v. 1883 perusti *Suomalais-ugrilaisen Seuran*, edistäen sen työtä m. m. melkoisilla raha-avuilla. Lukuisain vieraskielisten tutkimusjulkaisujen ohella hän on näiltä aloilta kirjoittanut muutamia suomenkielisiäkin esityksiä kuten *Kalevipoeg jumalaistarulliselta ja historialliselta kannalta katsottuna* (Suomi-kirja 1866) ja *Lappalaisia lauluja* (Suomi-kirja 1876). Donner yhdisti laveaan tieteelliseen tutkimustyöhönsä — ollen suomalais-ugrilaisen tieteen alalla ensimäisiä ja vaikuttavimpia miehiä — myös tehokkaan valtiollisen ja yhteiskunnallisen toiminnan. — *Kaarlo Ferdinand Ignatius* (synt. 27. 10. 1837 Porissa, fil. tohtori 1864, tilastollisen toimiston päällikkö 1870, komitea- ja valtiopäivämies, senaattori 1885—1900 ja 1905—08, kuoli 11. 9. 1909) kirjoitti muutamia historiallisia tutkimuksia ruotsiksi ja useita pienempiä tiedonantoja suomeksi »Historialliseen Arkistoon» y. m. sekä avusti ahkerasti Kirjall. Kuukauslehteä ja U. Suometarta varsinkin tilastotiedettä koskevilla kirjoituksilla. Hän kuten moni muukin vanhemman polven mies (Donner, Rein y. m.) sepitti kirjoituksensa alkujaan ruotsiksi ja antoi sitten muiden suomentaa ne. Hänen suomalaisista julkaisuistaan mainittakoon *Tilastollinen käsikirja Suomenmaalle* (1872) ja laveaksi suunniteltu *Suomen maantiede kansalaisille* I (1880—90), josta vain ensi osa valmistui. Ignatius oli Suomen tilaston varsinainen järjestäjä ja on tilastollisilla teoksillaan levittänyt paljon tietoa Suomesta sekä omassa maassa että ulkomailla. Sekä Donner että Ignatius olivat aikoinaan suomalaisen puolueen johtomiehiä ja myöhemmin, »routavuosien» aikana ja jälkeen, n. s. »perustuslaillisten suomenmielisten» huomatuimpia vanhoja voimia. — Samoin myös *Thiodolf Rein* (synt. 28. 2. 1838 Helsingissä, fil. tohtori 1869, filosofian professori 1869, yliopiston rehtori 1887—96, v. t. sijaiskansleri 1896—03 ja 1906—10, valtiopäivämies), joka on ruotsiksi kirjoittanut useita filosofisia teoksia ja ollut suomenkielisenkin filosofisen kirjallisuuden perustajia.[1] Suomeksi hän on näet julkaissut *Oppikirjan muodollisessa logiikassa* (1882), *Sielutieteen oppikirjan* (1884) ja *Oppikirjan sielutieteessä koulujen tar-*

[1] Jo aikaisemmin (1856 ja 1860) oli tuottelias kynäilijä pastori *J. V. Muurman* (1830—92) kirjoittanut pari vihkosta *Setän opetuksia sielutieteessä ja sielun viljelyksestä.*

peeksi (1898), joista ensimäinen ja viimeinen ovat käännöksiä vastaavista ruotsinkielisistä. Reinin huomattavin teos on lavea, alkujaan ruotsiksi kirjoitettu, mutta käännöksenä suomeksikin julkaistu *J. V. Snellmanin elämä* (1895—01), joka Snellmanin ohella antaa selvän kuvan koko Snellmanin aikakaudesta. Hän oli Valvojan toimittajia 1881—97 (päätoimittaja 1885—87) ja on esiintynyt uutterana kynäilijänä monilla eri aloilla johtavissa suomalaisissa ja ruotsalaisissa aikakauskirjoissa ynnä sanomalehdissä. Oli myös Biografisen Nimikirjan ahkerimpia avustajia. — *Kaarle Alfred Castrén* (synt. 26. 11. 1845 Sotkamossa, filos. kand. 1871, kuoli, Görbersdorfissa Schlesiassa turhaan parannusta etsittyään, keuhkotautiin 22. 4. 1873) oli U. Suomettaren toisena toimittajana 1871—73 ja ennätti ennen varhaista kuolemaansa tehdä itsensä tunnetuksi suomenkielisenä historiankirjoittajana. Hänen kynästään on lähtenyt kansan muistotietoihin perustuva *Muistelmia vuosien 1808—1809* sodasta (1865), *Kertoelmia Kajaanin läänin vaiheista 1650—1750* (1867) ja *Tietoja Oulun läänin sota-asioista Gustav III:nen sodan aikana* (1870; alkuaan Kirj. Kuukauslehdessä). Aineksia näihin hän oli kerännyt matkustelemalla kansan keskuudessa. Tukholman valtioarkistossa tehtyjen tutkimusten tuloksia oli arvokas kirjoitus *Suomalaisuus 1738 vuoden valtiopäivillä* (1872 Kirj. Kuukauslehdessä). Muita kirjoituksia ja tutkielmia hän julkaisi U. Suomettaressa, Joukahaisessa y. m. Keskellä laveaksi suunniteltua teosta »Suomen sota vv. 1808—1809» tuoni tempasi kynän tämän taitavan ja hartaan kynänkäyttäjän kädestä. — *Juhana Reinhold Aspelin* (synt. 1. 8. 1842 Messukylässä, filos. kandidaatti 1866, tohtori 1877, ylimäär. pohjoismaisen muinaistieteen professori 1878, valtioarkeologi v:sta 1885) on tehnyt suomenkielellä itsensä tunnetuksi sekä historiallisena kynäilijänä että etupäässä suomalaisen ja suomalais-ugrilaisen muinaistieteen varsinaisena perustajana ja etevimpänä edustajana. Siinä tarkoituksessa hän on laajalti matkustellut Suomessa, Venäjällä, Siperiassa, Skandinaviassa ja ja Keski-Europan maissa. Hänen alotteestaan syntyi v. 1870 myös *Suomen Muinaismuisto-yhdistys*, jonka aikakauskirja sisältää paljon suomenkielisiä tutkimuksia muinaistieteen alalta. Siten tämä kansallisen tieteen haara Aspelinin toimesta jo alusta pitäen sai pääasiassa suomenkielisen muodon. Aspelinin suurempia julkaisuja

ovat: *Kertomus Maalahden pitäjästä* (Suomi-kirja 1865), *Korsholman linna ja lääni keskiajalla* (1869). *Epäruhtinoita Suomen historiassa* (Kirj. Kuukauslehti 1869), *Kokoilemia muinaistutkinnon alalta I* (Suomi-kirja 1871), lavea väitöskirja *Suomalais-ugrilaisen muinaistutkinnon alkeita* (1875), *Savonlinna 1475—1875* (1875), suuri kuvateos *Muinaisjäännöksiä Suomen suvun asumus-aloilta I—V* (1877—84; teksti myös ranskaksi), *Kaarina Maununtyttären muisto* (1885), *Suomen asukkaat pakanuuden aikana* (1885) ynnä useita pienempiä kirjoitelmia Suomi-kirjassa, Muinaismuisto-yhdistyksen aikakauskirjassa, Kirj. Kuukauslehdessä, Histor. arkistossa, Suomen Museossa y. m. — Usein nähtiin Kirj. Kuukauslehdessä sen alkuvuosina myös nimimerkki *A. F. R.*, jonka omistaja oli vanha etevä koulumies *Adolf Fredrik Rosendal* (synt. 2. 11. 1821 Hämeenkyrössä, maisteri 1844, Tampereen alkeiskoulun rehtori 1860, kuoli 16. 11. 1876). Hän oli aikansa parhaita ja tyylikkäimpiä suomenkielen käyttäjiä ja kirjoitti m. m. suomeksi *Vanhan ajan historian* (1864).

Kirjallisessa Kuukauslehdessä astui julkisuuteen muutamia sellaisiakin kynämiehiä, joiden suomenkielinen tieteellinen kirjailijatoimi vasta myöhempänä ajanjaksona on ollut erittäin huomattava ja jotka sittemmin varsinkin Valvojan toimittajina ja avustajina ovat suomenkielistä aikakauskirjallisuutta palvelleet. — *Eliel Aspelin-Haapkylä* (v:een 1906 vain *Aspelin;* synt. 9. 10. 1847 Ylivetelissä, fil. kand. 1871, tohtori 1879, estetiikan ja taidehistorian dosentti 1880, ylimäär. professori 1892, vakinainen 1901, täysinpalvellut 1908) on tehnyt suomenkielellä itsensä tunnetuksi etevänä ja tuotteliaana taide-, kirjallisuus- ja teatterihistorioitsijana. Hänen ensimäisiä suomenkielisiä kirjoituksiaan oli esitelmä *Runoilija Aleksis Kivestä* Kirj. Kuukauslehdessä 1872 (sitten uudesti muodosteltuna Kiven »Valittujen teosten» johdannoksi). Sitten seurasi *Siipialttarit*, tutkimus keskiajan taiteen alalta (1878), ensimäinen taidehistoriallinen väitöskirja suomenkielellä; *Kalevalan tutkimuksia* I (1882); taiteilija-elämäkerrat *Johannes Takanen* (1887), *Werner Holmberg* (1890, myös ruotsiksi) ja *Elias Brenner* (1898, myös ruotsiksi); *Suomalaisen taiteen historia pääpiirteissään* (1891); *Kansa Saksan kertomarunoudessa* (1894); *Suomen suomalainen kirjallisuus* (teoksessa »Suomi XIX:llä vuosisadalla», 1893); *Lauri Stenbäck*, elämäkerta (1901, alkujaan ruotsiksi; suomennettu); *J. L. Runebergin suomalaisuus* (1904); ja vih-

doin jo mainittu lavea *Suomalaisen teatterin historia* I—IV (1906—10). Lisäksi on Aspelin-Haapkylä näiltä aloilta julkaissut epälukuisen joukon kirjoitelmia aikakauskirjoissa, sanomalehdissä y. m. (muutamia ruotsiksi ja saksaksi). Hänen ansionsa suomenkielisen taide- ja kirjallishistoriallisen kirjallisuuden luomisessa, myöskin kielellisesti, ovat perustavaa laatua. Nuorempana hän on nimimerkillä *Ellei* julkaissut muutamia suomenkielisiä runojakin (Joukahaisessa ja Kirjall. Kuukauslehdessä) ja suomentanut Dickensin »Kotisirkan» (1871) ja Ibsenin »Kuninkaan-alut» (1884). — *Ernst Gustaf Palmén* (synt. 26. 11. 1849 Helsingissä, filos. toht. 1877, dosentti 1878, Suomen, Venäjän ja pohjoismaiden historian professori 1884, tunnettu poliitikko, valtiopäivä- ja komiteamies) kirjoitteli ahkerasti jo Kirj. Kuukauslehteen, oli sitten Valvojan perustajia ja toimittajia (päätoimittaja 1888—91) sekä (v:een 1905) ahkerimpia kirjoittajia, vilkkaasta ja pirteästä tyylistään tunnettu. Ruotsi oli hänenkin äidin- ja koulukielensä ja vasta myöhemmin hän harjautui suomea käyttämään. Hänen suomenkielisistä julkaisuistaan mainittakoon suomalaiselle sivistyshistorialle arvokas esitys *Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran viisikymmenvuotinen toimi ynnä suomalaisuuden edistys 1831—1881* (1881; myös ranskaksi), *Lisiä lahjoitusmaakysymyksen historiaan* (1895), *Antti Chydenius* (1903; K. V. S:n »elämäkertoja» 9), lyhyt *Suomen valtiopäiväin historia* (1910), ynnä lukuisia pikkututkimuksia Histor. arkistossa, Biografisessa Nimikirjassa ($\frac{1}{5}$ sen elämäkerroista) y. m. Hänen alkuunpanemansa ja johtamansa on myös päättymäisillään oleva suuri kansallinen tietokirja *Oma Maa*, johon hän on sepittänyt eri aloilta epälukuisen joukon kirjoituksia ja päivämuistoja. Samoin on häneltä suomeksi ilmestynyt useita yhteiskunnallisia ja taloudellisia asioita koskettelevia pikkukirjasia. — *Johan Richard Danielson-Kalmari* (v:een 1906 vain *Danielson;* synt. Hauholla 7. 5. 1853, fil. toht. 1878, yleisen historian professori 1880, v. t. sijaiskansleri 1903—06, senaattori 1908—09, tunnettu poliitikko, valtiopäivä- ja komiteamies) oli Valvojan ensimäinen päätoimittaja vv. 1881—84, mihin toimeen hän, suomenkielisen koulusivistyksen (Jyväskylässä) saaneena, kielellisesti soveltui paremmin kuin muut ruotsinkielisistä kodeista ja kouluista lähteneet Valvojan perustajat (E. G. Palmén, V. Vasenius ja O. E. Tudeer). Paitsi ruotsin- ja saksankielisiä historiallisia tut-

kimuksia on hän myöhemmin julkaissut useita arvokkaita suomenkielisiä teoksia Suomen uudemman historian alalta, valaisten varsinkin Suomen Venäjään yhdistämisen aikoja. Yrjö-Koskisen jälkeen hän on ollutkin huomattavin suomenkielisen kansallisen historiankirjoituksen edustaja, selvä- ja sujuvatyylinen. Tunnetuimpia hänen teoksistaan ovat: *Suomen yhdistäminen Venäjän valtakuntaan* (1890; myös 4 muulla kielellä), jossa hän kohta kohdalta sitovasti kumosi venäläisen K. Ordinin kiihkovenäläiset väitteet; *Suomen sisällinen itsenäisyys*, jatkuvien hyökkäysten torjumiseksi (1892, myös ruotsiksi ja venäjäksi käännetty), *Viipurin läänin palauttaminen muun Suomen yhteyteen* (1894, myös ruotsiksi) ja *Suomen sota ja Suomen sotilaat* (1896) ynnä lukuisia pienempiä erikoisjulkaisuja ja kirjoitelmia Histor. arkistossa, Valvojassa y. m. Myös nuoremman tutkijapolven on D.-K. johtanut Suomen uudempaa historiaa selvittelemään (julkaisusarja »Suomen uudemmasta historiasta»). Hänen eri teoksista sovittelemansa on myös lavein tähänastinen yleishistoria suomeksi, n. s. Weber—Danielsonin *Yleinen ihmiskunnan historia* (1882—87; Aatto Suppasen suomentama). Lisäksi on Danielson julaissut valtiollisia lentokirjasia *(Mihin suuntaan)* y. m. — Sekä Danielson että Palmén ovat viime aikoina olleet n. s. vanhasuomalaisen puolueen huomattavimpia johtajia ja valtiopäivien etevimpiä puhujia.

Yrjö Koskisen alkuunpanosta on tieteellisen kirjallisuuden eri haaroista juuri historia jo vanhastaan paraiten edustettu suomenkielellä, samalla kuin se muita lähemmin kuuluu varsinaisen kansalliskirjallisuuden piiriin. Historiallisten kirjailijain yhdyssiteenä on ollut *Historiallinen arkisto*, jota v:sta 1866 alkaen on ilmestynyt monilukuinen nidossarja, mikä sisältää paljon arvokkaita suomenkielisiä erikoistutkimuksia ja tiedonantoja. Arkistoa julkaisi ensin Suomal. Kirjall. Seuran »historiallinen osasto», kunnes v. 1875 perustettu *Suomen Historiallinen Seura* otti sen hoitoonsa. Suomal. Kirjall. Seuran vanha *Suomi*-kirja (v:sta 1841) on Historiallisen arkiston synnyttyä sisältänyt parhaasta päästä suomen kieltä ja kansanrunoutta sekä suomalaista kansatiedettä koskevia tutkimuksia. —

Historian ohella ovat, kuten edellisestä on käynyt selville, useat muutkin tieteenhaarat jo tänä vanhempana ajanjaksona päässeet idulleen suomenkielellä, varsinkin n. s. »humanistisien» tieteiden alalla. Ja kun 1860- ja 1870-luvulla suomenkieli sai yhä enemmän jalansijaa kouluissa ja julkisessa elämässä, tarvittiin suomeksi myös paljon sekä suomen että muiden kielien kielioppeja ja sanakirjoja sekä eriaineisia koulukirjoja, joiden kaikkien laatimisessa useiden jo edellä mainittujen kirjailijain ohella monet etevät käytännölliset kieli- ja koulumiehet ahkerasti työskentelivät. Niinpä saatiin jo tällöin, lukuisista suomen koulukieliopeista puhumattakaan, suomenkielisiä viron, unkarin, ruotsin, latinan, saksan, kreikan, ranskan, venäjän ja englannin kielioppeja, sanakirjoja ja lukemistoja y. m. apuneuvoja. Niiden kaikkien tekijäin esittäminen ei enää kuulu tämän teoksen piiriin ja tarkoitukseen. Sanakirjoista mainittakoon kuitenkin tänä ajanjaksona valmistunut jättiläisteos, *Elias Lönnrotin* (useain avustajain kera) vielä vanhoillaan kokoonpanema *Suomalais-ruotsalainen sanakirja* (1866—80), toistaiseksi lajissaan suurin, joskin jo monessa suhteessa virheellinen, vanhentunut ja vaillinainen suomenkielen sanojen kokoelma. — Suomenkielisen kirjallisuuden tuntemiselle ylen tärkeä ja arvokas luetteloteos oli *Valfrid Vaseniuksen* laatima erinomaisen tarkka ja luotettava *Suomalainen kirjallisuus 1544—1877*, aakkosellinen ja aineenmukainen luettelo (1878), jota sittemmin on saman miehen toimittamina seurannut useita (5) lisävihkoja, ulottuen tätä nykyä v:een 1900 saakka. *Vasenius* (synt. Helsingissä 12. 10. 1848, filos. toht. 1879, estetiikan ja kirjallisuushistorian dosentti 1880—87, yliopiston varakirjastonhoitaja 1892—1901, Suomen ja pohjoismaisen kirjallisuuden ylimäär. professori 1902—08) oli Valvojan perustajia ja ensimäisiä toimittajia ja on ruotsiksi kirjoittanut useita kirjallishistoriallisia tutkimuksia ja oppikirjoja. Suomeksi häneltä on myöhemmin m. m. ilmestynyt *Runeberg Suomen kansan runoilijana* (1904) ja puolifilosofinen mietelmäteos *Sopusointua etsimässä* (1908) sekä suuri joukko eteviä kirjallisia arvosteluja ja tutkielmia Valvojassa.

Olemme näin tulleet uudemman suomalaisen kirjallisuuden vanhemman eli perustavan ajanjakson loppuun ja siinä jo monesti yhtenäisyyden vuoksi astuneet aivan nykypäivien ovelle. Tänä ajanjaksona (1880-luvun alussa) alottivat tosin kirjallisen toimensa muutamat muutkin sittemmin tunnetut kirjailijat kuten *Minna Canth*, *Juho Reijonen*, *Juhani Aho* y. m., mutta koska he kirjailijaolemukseltaan paremmin kuuluvat uuden kirjallisen suunnan ja nuoremman kirjailijapolven huomatuimpiin voimiin, niin jätämme heidät sopivimmin tämän esityksen jälkimäiseen osaan, jossa uudemman kirjallisuutemme myöhempi kehitysjakso joutuu käsiteltäväksi. Tänä vanhempana ajanjaksona tehtiin, kuten esityksestä lienee jossakin määrin käynyt selville, pääasiassa perustavaa työtä; myöhemmän ajan tehtäväksi jäi rakentaa tarmokkaasti ja uusia arvoja luovasti edelleen näin muokatulle pohjalle.

EDELLISEN OSAN SISÄLLYS.

Vanhempi eli perustava aika.

UUDEMPI
SUOMALAINEN KIRJALLISUUS

12. 952 — 1

3

UUDEMPI SUOMALAINEN KIRJALLISUUS

JÄLKIMÄINEN OSA

MYÖHEMPI ELI MURROSTEN AIKA

ESITTÄNYT

O. A. KALLIO

PORVOOSSA
WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖN
KIRJAPAINOSSA PORVOOSSA 1912

Tämä nykypäiviin saakka ulotettu jälkimäinen osa on laadittu yleensä samoja kirjallisia ja käytännöllisiä näkökohtia silmällä pitäen kuin edellinenkin. Esitettävän ajanjakson läheisyys ja lopulliseen muodosteluun raskaan koulutyön ohella ja lomassa käytettävissä olleen ajan niukkuus ja hajanaisuus eivät tietysti ole olleet haitallisesti vaikuttamatta esityksen eheyteen ja tasaisuuteen. Kuitenkin ovat eri tahoilta saamani kiirehtivät kehoitukset saattaneet minut julkaisemaan tämän jälkimäisen osan kaikkine vajavaisuuksineenkin jo nykyisessä asussaan. Toivottavasti se sellaisenaankin edes jossakin määrin kykenee poistamaan sen puutteen, joka meillä tässä suhteessa on vallinnut, kun ei ole ollut mitään laajempaa kokonaisesitystä viime aikojen kirjallisuudesta, niin paljon kuin sellaista onkin kaivattu. Siksi kunnes taitavammat tekijät aikoinaan tämän työn paremmin ja pätevämmin suorittavat, on tässä edes vaatimattomaksi aluksi vähän »latua hiihdetty, latvaa taitettu».

Tampereella, lokakuussa 1912.

O. A. K.

Myöhempi eli murrosten aika.

JOHDANNOLLINEN YLEISKATSAUS.

Uudemman suomalaisen kirjallisuuden vanhempaa ajanjaksoa, jonka viime vuosisadan puolivälistä ulotimme pääasiallisesti noin 1880-luvun keskivaiheille, nimesimme sen yleisen luonteen mukaisesti *perustavaksi ajaksi*, koska etusijassa juuri suomenkielisen kirjallisuuden ja sivistyselämän perustava työ oli ollut sen luonteenomaisimpana sisällyksenä. Suomenkielinen kaunokirjallisuus, tiede, sanomalehdistö, oppikoulu, teatteri y. m. korkeamman kansallisen sivistyselämän ilmiöt olivat tällä innostuksen ja uurastuksen ajalla syntyneet milt'ei tyhjästä, ja niiden tueksi oli samalla kohonnut suomenmielinen ja kansallistietoinen kansalaisryhmä, jonka rivit päivä päivältä taajenivat. Tosinhan saavutukset tuon uuden sivistyselämän eri aloilla eivät suinkaan olleet loisteliaita. Paljon niissä, kuten luonnollista onkin, oli heikkoa, haparoivaa ja keskeneräistä, mutta se aatteellinen ja uhrautuva kansallinen innostus, jolla tuota perustavaa työtä eri aloilla suoritettiin, antaa työn teennälle ja tuloksille sittenkin oman erikoisen viehätyksensä.

Suomenkielinen kaunokirjallisuus, jota esityksemme lähinnä koskee, oli tänä ajanjaksona katkonut kapalovyönsä ja lähtenyt heikoin, mutta vähitellen yhä omavaraisemmin askelin pyrkimään maamme silloisen loistavan ruotsinkielisen kirjallisuuden rinnalle, Suomen koko henkisen viljelyksen omaksi itsenäiseksi osaksi. Tosin 1860- ja suureksi osaksi vielä 1870-luvunkin miehet, kuten olemme nähneet, yleensä kulkivat tuon samaisen ruotsinkielisen kirjallisuuden,

varsinkin Runebergin ja Topeliuksen, väljässä ja turvallisessa vanavedessä tai hakivat esikuvansa Skandinavian ja Saksan hiukan aikaisemmasta kirjallisuudesta, kohoamatta juuri missään suhteessa suurempaan omintakeisuuteen. Kuitenkin oli, puhumattakaan Kalevalasta, suomenkielinen kirjallisuus jo Aleksis Kivessä rohkeasti julistautunut itsenäiseksi, rastien omat ratansa ja viittoen itselleen vastaisia suuntaviivoja. Kiven raikas omaperäinen huumori, realismi ja maalaiskansan kuvaus ynnä tyyli- ja kieliasu olivat tämän itsenäisyysjulistuksen eri puolia. Aluksi muut vain arastellen rohkenivat astua Kiven jälkiä näille uusille ja oudoille urille, mutta vähitellen 1880-luvun taitteessa esiintyy muutamia uusia ilmiöitä, jotka tätä itsenäistymistä hiljakseen jatkavat. Niinpä Suomalainen, Soini ja Kiljander antavat tuotteissaan huumorille varsin merkittävän sijan ja liittävät Kiven leveään suomalaiseen maalaiskuvaukseen suomalaisen pikkukaupungin. Pietari Päivärinta taas panee alkuun n. s. »kansankirjailijain» välittömän ja realistisen kansankuvauksen. Entisen ylen ihannoivan, romantisoivan ja ylimalkaisen kuvaustavan sijaan astuu heidän teoksissaan yhä asiallisempi, tosiperäisempi ja suomalaisempi elämänilmiöiden tarkastelu ikäänkuin selvänä esituntuna myöhemmän kirjailijapolven täysin itsetietoisesta ja tarkoituksellisesta realismista. Kivi seisoo tämän aikaisemman kehityskulun alku-, Päivärinta sen loppupäässä, uusien murrosten kynnyksellä ja siltana niihin. — Tämä irtautuminen varhemmista esikuvista ja ihanteista huomataan etusijassa vain suorasanaisessa kirjallisuudessa; runomuodon viljelijät kulkevat yleensä edelleen vanhoja, valmiiksi tallattuja latuja. Heidän joukossaan oikeastaan vain Kramsu laulaa uusin, omaperäisin sävelin ja Erkko vähitellen avarruttaa maalaisen paimenkanteleensa kieliä ajan uusia realistisia aatteita tulkitsemaan.

Myös taiteellisesti olivat saavutukset yleensä olleet heikonpuoleisia, enimmälti jälkikaikuja ja jäljittelyjä, entisten valmiiden mallien haparoivaa sovittelemista suomenkielelle. Siinäkin suhteessa oli sentään Kivi jo aukonut uudet urat, ja hänen perässään olivat etusijassa Suomalainen ja Soini ainakin kielellisesti esitystapaa suuresti norjentaneet ja suomalaisentaneet. Samoin monet runontekijät, istutellessaan ahkerasti vieraita runomuotoja ja -mittoja suomenkie-

liseen taiderunouteen, olivat muodollisesti kehittäneet sen alkujaan kankeaa runotyyliä, vieläpä sitä kansanrunoudesta saaduilla aineksilla rikastuttaneetkin.

Näin oli maata muokattu sille uudelle polvelle, joka 1880-luvulla reippaasti astui jatkamaan ja avartamaan vanhemman polven perustavaa työtä.

Tuo perustava ajanjakso oli yleiseltä luonteeltaan ollut eheän, ihanteellisen ja innostuksellisen kansallisen työn kirkas aika, kansallisen romantiikkamme suuri valtakausi. Sensijaan myöhempi aika on ollut monessa suhteessa rikkinäinen ja murroksellinen. Tästä syystä voimme kirjallisuutemmekin myöhempää kehityskautta ehkä paraiten ja yhtenäisimmin kutsua murrosten ajaksi, koska siinä pitkin matkaa osaltaan heijastuvat ne monet erilaatuiset henkiset ja aineelliset murrokset, jotka tällä ajalla ovat Europan ja Suomen yleisessä elämässä risteilleet. Kirjailijatkin kiepuvat tällöin aikansa mukana »ristiaallokossa» ja takertuvat »murtoviivoihin». Näitä murrosilmiöitä huomasimme selvästi jo muutamain, kauas tähän ajanjaksoon ulottuvain »perustavan ajan» kirjailijain, varsinkin J. H. Erkon, myöhemmässä tuotannossa, osotuksena siitä, ettei uudempi aika ollut heihinkään jälkeänsä jättämättä.

Lyhyt katsaus »murrosten ajan» yleiseen luonteeseen, sitä kuvastelevan kirjallisuuden taustana ja lähtökohtana, saakoon tässä aluksi suppean sijansa.

Valtiolliset olot olivat 1880-luvulla ja vielä 1890-luvun alkupuolella Suomelle edelleen yleensä suotuisat, ja niiden suojassa vallitsikin maassamme erinomaisen virkeä ja monipuolinen aineellisen ja henkisen tositoiminnan nousuaika, joka osaltaan selvästi ilmenee puhtaasti kirjallisenkin elämän alalla. Tämän valtiollisesti valoisan ajanjakson lopettivat sitten 1900-luvun taitteessa äkkiä nuo n. s. »routavuodet», joiden kirpeää esituntua oli saatu hieman kokea jo 1890-luvun alussa. Kirjallisuuden ulkonaiseen puoleen eivät »routavuodet» tosin sanottavasti vaikuttaneet muussa kuin sanomalehtien luvun väkivaltaisessa vähenemisessä; kirjallinen tuotanto pysyi ainakin yhtä runsaana kuin edellisinäkin vuosina. Mutta kirjallisuuden sisäisessä laadussa tämä ankara aika kyllä selvästi kuvastuu.

Kirjailijat, joita samanaikuinen uusromanttinen virtaus muutenkin jo veti mukaansa, kääntyivät lohduttomasta nykyajasta taakse- ja sisäänpäin omiin mielikuvituksellisiin kauneusmaailmoihinsa viihdytystä hakemaan tai sitten milloin vertauskuvallisesti milloin suoranaisesti tulkitsivat tuon ankean ja murroksellisen ajan apeita mielialoja. Vasta myöhemmin, »routavuosien» mentyä ohitse, he alkoivat tyynemmin ja ulkokohtaisemmin tarkastella sen ilmiöitä. Samoin tuon merkillisen »suurlakon» (1905) jälkeiset valtiollisen ja kansallisen innostuksen aluksi valoisat sittemmin yhä synkistyneet vuodet ovat kirjalliseen elämään nähden olleet perin runsaat ja vaikutukselliset, jopa saaneet muutamissa teoksissa aiheellisenkin heijastuksensa.

Sama asialliseen tositoimintaan tähtäävä pyrkimys, joka esiintyy valtiollis-yhteiskunnallisella taustalla, huomataan 1880-luvulta alkaen erityisesti itse suomalaisuuden liikkeessä. Entisen aateperäisen toiminnan ohella ja sijaan suomalaisuus nyt suuntautuu myös suoraan julkiseen käytännölliseen ja taloudelliseen elämään. Siitä ovat entistä tarmokkaamman valtiollisen ja yhteiskunnallisen vaikutusvaltataistelun ohella selvänä ilmauksena m. m. ne suuret suomenmielisten perustamat liikeyritykset (Kansallispankki, Suomi, Pohjola j. n. e.), jotka 1890-luvun vaihteessa pannaan pystyyn tukemaan suomalaisuutta ruotsalaisuuden ylivaltaa vastaan myös taloudellisen elämän eri aloilla. Samalla tietysti puhtaasti aatteellinen ja sivistyksellinen työ uusien suomenkielisten oppikoulujen y. m. sivistysvälineiden luomisessa yhä jatkuu ja laajenee, saaden tällä kertaa hallituksenkin taholta, jossa Yrjö-Koskinen johti sivistysasioita, entistä auliimpaa kannatusta. Lisäksi vaativat suomenmielistenkin huomion osakseen ne monet uudet, enimmälti ulkomailta, varsinkin Skandinaviasta, polveutuvat aatteet ja vaatimukset, jotka 1880-luvulla yht'aikaa ajautuivat myllertämään meikäläisiä mieliä. Naiskysymys, työväenliike, reaalisivistys, uskonvapaus, siviiliavioliitto, ehtoollispakon poistaminen, siveellisyyskysymys, yleinen ja yhtäläinen äänioikeus, kansanvaltaisuus, vapaamielisyys, raittiusasia, yhteiskoulu, kansanopisto, lomakurssit, nuorisoseura-aate, osuustoiminta — nämä ja monet muut uudet sotahuudot viuhuivat nyt ilmassa ja saattoivat »uudelleen arvioimaan kaikki arvot». Tätä uu-

delleen arvioimista edisti osaltaan uusi, suuresta englantilaisesta luonnontieteilijästä Charles Darwinista johtuva n. s. luonnontieteellinen maailmankatsomus, joka 1880-luvulla ehti voittokulussaan Suomeen saakka ja täälläkin törmäsi kiivaasti yhteen vanhemman kristillis-ihanteellis-kansallisen elämänkäsityksen kanssa.

Suomalaisuuden liikkeen vanhempi kantajoukko suhtautui näihin vapautus- ja uudistusvaatimuksiin yleensä maltillisesti jopa muutamissa tapauksissa pidättyneisestikin, asettaen edelleen etusijalle suomalaiset, kansalliset ja uskonnolliset näkökohdat. Sensijaan omaksui ne tai ainakin useimmat niistä nuorempi sukupolvi, n. s. »nuoren Suomen» ryhmä, joka 1880-luvun keskivaiheilla alkaa hiljakseen nousta vanhemman polven katsantokantoja vastaan ja muodostua erityiseksi »nuorsuomalaiseksi» lippukunnaksi. V. 1890 tämä nuorten ryhmä vihdoin panee Helsingissä pystyyn oman johtolehtensä *Päivälehden*, minkä ohella monet maaseutulehdetkin osaksi jo aikaisemmin ajoivat samaa ajatussuuntaa. Päivälehden ympärille — lehden perustajia olivat J. H. Erkon veli *Eero Erkko*, *Juhani Aho*, *Arvid Järnefelt*, *Santeri Ingman* (Ivalo) y. m. — ryhmittyivät heti »nuoren Suomen» paraat kynänkäyttäjät, joista monet olivat ensi askeleensa kirjallisella alalla ottaneet »vanhan Suomen» päälehden Uuden Suomettaren palstoilla. Kun Päivälehti »routavuosien» aikana v. 1904 väkivaltaisesti lakkautettiin, astui sen sijalle uusi nuorsuomalainen johtolehti *Helsingin Sanomat*.

Alussa näyttää oikeastaan kieliasia, varsinkin 1885 vuoden valtiopäivillä, antaneen alkusysäyksen »nuorten» ryhmän syntymiseen. »Nuoret» alkoivat moitiskella »vanhoja» muka liian laimeasta ja sovittelevasta suomenkielen asian ajamisesta ja vaativat siinä jyrkempiä toimenpiteitä: koko programmi toimeen![1] Pian kuitenkin tämä liian ahdas lippulause jäi toiseen sijaan. »Kielikysymys sellaisenaan on kulkenut jo polttopisteensä ohi», sanottiin ryhmän taholla

---

[1] Suomenmielisten ylioppilaiden kesken oli 1880-luvun taitteessa, jolloin (keväällä 1881) suomenmieliset ensi kerran voittivat ylioppilaskunnan puheenjohtajan vaalissa noin 40 äänen enemmistöllä, syntynyt erityinen »punaisinten fennojen» ryhmä, joka tunnetaan nimellä K. P. T. (= koko programmi toimeen! tai kenties = kansan pyhä tahto) ja edusti jyrkintä kantaa kieliasiassa.

jo Päivälehteä perustettaessa. Tosin tahtoi uusi johtolehti edelleen kieliasiassa pysyä »jyrkempien suomenmielisten puolella». Ensi sijalle astuivat »nuoren Suomen» ohjelmassa monet edellämainituista uusista aatteista, lyhyesti sanoen ahtaasti kansallisen suomalaisuuden »europpalaistuttaminen», avartaminen muunkin maailman näköaloilla ja asettaminen yleismaailmallisten ja yleisinhimillisten hengenvirtausten hedelmöittävään yhteyteen. Näitä samoja tarkoitusperiä oli jo hiukan aikaisemmin, kuten edellä on mainittu, Kirjallisen Kuukauslehden seuraaja *Valvoja* ottanut ohjelmaansa.

Valtiollisella ja yhteiskunnallisella alalla suomenmielisten molemmat ryhmät, aatteellisista erokohdistaan huolimatta, toistaiseksi taistelivat yleensä yhdessä ruotsalaisuuden ylivaltaa vastaan. »Vanhat» edustivat maltillisempaa ja asteettaisempaa uudistusintoa (esim. äänioikeusasiassa), »nuoret» tahtoivat rynnätä rajummin ja jyrkemmin, ainakin teoriassa. »Nuorsuomalainen» ryhmä olikin aluksi enemmän europpalaisesti vapaa- ja edistysmielinen kirjallistaiteellinen ja sanoisimmeko »kosmopoliittinen» (yleismaailmallinen) piiri kuin varsinainen valtiollinen lippukunta. Ja kun useimmat nuoremmasta kirjailija- ja taiteilijapolvesta enemmän tai vähemmän asettuivat sen lipun ympärille, tuli sillä kirjalliseen kuten yleensä henkiseen elämään nähden olemaan sangen huomattava ja vaikutuksellinen merkitys. Vasta »routavuosien» aikana »nuorsuomalaisuus» valtiollisesti asettuu jyrkästi »vanhasuomalaisuutta» vastaan, saaden »perustuslaillisuudesta» kelpoisen valtiollisen taisteluvälineen yhdessä ruotsinmielisten kanssa »suomettarelaisuutta» vastaan. Monet »vanhasuomalaisistakin» johtomiehistä siirtyivät tällöin »perustuslaillisuuden» lipun alle, niin että nuorsuomalaisten sijalla olivatkin n. s. »perustuslailliset suomenmieliset», kunnes »suurlakon» jälkeen sekä vanha- että nuorsuomalaiset kokosivat ja tarkistivat kumpikin laumansa omien lippujensa ympärille. Mutta samallapa olikin suomalaisen kansan keskuudesta, ajan väkeväin kansanvaltaisten aatteiden kannattamana, yht'äkkiä noussut esiin jo näitä molempia lukuisampi kolmas ryhmäkunta, Suomen mahtava »sosiaalidemokraattinen puolue», joka etupäässä Saksasta saatujen oppien nojalla oli ottanut erikoisalakseen työväenluokan yhteiskunnallisen, taloudellisen ja henkisen tilan parantamisen ja n. s. porvarillisen yhteis-

kunnan kumoamisen. Sen läheiseksi sukulaiseksi muodostui pian toistaiseksi verrattain pieni »maalaisliitto», maalaiskansan, varsinkin talonpoikaissäädyn, etujen ajaja yläluokkia ja kaupunkilaisia vastaan. Näin oli tuo alkuaan niin eheä ja ihanteellinen suomalaisuuden liike hajautunut monien toisilleen vieraiden jopa vihamielistenkin lippujen ja tunnustähtien alle. Mutta siinä epäilemättä kuvastuu kehityksen terve ja luonnollinen meno.

Myös puhtaasti kirjallisella alalla 1880-luku ja sitä seuraavat vuosikymmenet osottavat voimakasta ja monimurroksellista nousua sekä kirjallisen tuotannon runsauteen että sen sisällykseen ja laatuun nähden. Suomenkielinen sanomisto kasvaa tällöin nopeaa vauhtia, taantuakseen jonkunverran »routavuosien» aikana, uusia aikakauslehtiä ja -kirjoja perustetaan lukuisasti kaikenlaisia eri tarkoituksia varten, sillä moninaisia uusia aatteita, pyrintöjä ja harrastuksia on ilma täynnä. Samoin suomenkielinen tieteellinen, tieto- ja ammattikirjallisuus valloittaa tällöin askel askeleelta itselleen yhä uusia aloja ja ilmaisukeinoja sitä mukaa kuin suomenkieltä ruvetaan vähitellen viljelemään yliopistollisessa opetuksessa ja korkeampien ammattitieteiden ja -tietojen tarpeeksi. Tässä kaikessa kielemme tavaton taipuisuus uusien sivistyskäsitteiden ilmaisuun on ollut arvaamatonna apuna ja tuottanut kieleen äärettömästi uusia suomalaisia »sivistyssanoja». Niinpä kielemme onkin jo sivistyselämän eri muodoissa verrattain hyvin »omillaan toimeentulevaa», jos vaan sen käyttäjät niin tahtovat. Suuria tietokirjoja eri aloilta aletaan yhä runsaammin toimittaa suomeksikin, ja kirjain menekki enenee vuosi vuodelta. Suomenkielinen kirjallisuus on tällä ajalla jättiläisaskelin kasvanut maamme ruotsinkielisen kirjallisuuden edelle eikä enää ole siitä riippuvainen.

Varsinkin kaunokirjallisuudessa ovat viime vuosikymmenet olleet nousun ja murrosten aikaa. Uusia kirjailijoita on esiintynyt paljoa runsaammin kuin ennen; huomattavien teosten lukumäärä on kasvanut samassa suhteessa; kirjallinen omintakeisuus on enentynyt, aihepiiri avartunut ja taiteellinen taso isosti kohonnut. Ovatpa jotkut etevimmät kirjailijat jo saavuttaneet tuntemusta ja tunnustusta ulkomaillakin. Suomenkielinen kirjallisuus on siten vähitel-

len astunut maailmankirjallisuuden erikoiseksi vaikkapa vain vaatimattomaksikin osaksi.

Juuri 1880-luku tekee kaunokirjallisuudessa vaikutuksellisen käänteen, sillä tällöin astuu esiin se nuorempi kirjailijapolvi, joka kielellisesti suomalaisempana ja aatteellisesti sekä taiteellisesti »europpalaisempana» sitten pitää pystyssä kirjallisuuden lippua, vanhemman polven edustajain jäädessä yhä enemmän syrjään. Tämän nuoremman polven parhaat edustajat ottavat tietysti vaikutuksia ulkomailta ja liittyvät osaltaan niihin uusiin realistisiin aatevirtauksiin, jotka täällä olivat elämän eri aloilla ilmenneet. Aika oli sekä kirjallisuudessa että taiteessa samoinkuin yhteiskunnallisessakin toiminnassa tosielämän, realismin, käytännöllisten ihanteiden aika. Kirjallinen realismi eli tosioloisuuskuvaus, jossa suorasanainen esitysmuoto oli täydellisesti valtasijalla, teki paraillaan voittokulkuaan Ranskasta Skandinavian maiden kautta Suomea kohti. Meillä sen olikin helppo juurtua, sillä olihan täällä sille tienraivaajana Aleksis Kiven ja Pietari Päivärinnan kotoinen, suomalainen realismi. Varsinkin norjalaiset kirjailijat Ibsen, Björnson, Lie, Kielland ja Garborg löysivät meillä herkkää vastakaikua nuorissa mielissä sekä tuoreen realistisen taiteensa että purevan yhteiskunnallisen arvostelunsa kannattamina. Nuori polvi omaksui heidät innolla. Kirjoituksessa *Henrik Ibsen ja me suomalaiset* [1] kertoo Juhani Aho vasta ylioppilaaksi tullessaan (1880) kuulleensa ensi kerran puhuttavan Ibsenistä. Uteliaisuudesta hän hankki itselleen Ibsenin runot, tavaili niitä ahkerasti, vaikk'ei oudon kielen vuoksi puoliakaan ymmärtänyt, ja ihastui niiden jykevään voimallisuuteen, joka oli vallan toista laatua kuin kotoisten laulajaimme lauha ja lempeä runous. Samoin hänen toverinsakin. Pian he tutustuivat myös Ibsenin näytelmiin, ensin aikaisempiin, sitten myöhempiin, jotka heistä olivat ikäänkuin »uusien aatteiden juhlia». »Ibsen täytti meillä tyhjän paikan»; hän tuntui niin suomalaissukuiselta, sanoo Aho. Ja Ibsenin ohella he tutustuivat pian Björnsoniin, Liehin, Kiellandiin, vieläpä Garborgin murrekieleenkin. Tässä tutustumisessa auttoi heitä puolestaan Suomalainen teatteri, joka samaan aikaan alkoi näytellä

[1] Uusi Kuvalehti 1898, n:o 5.

Ibsenin ja Björnsonin uusia »tendenssinäytelmiä» ja siten toi niissä esitetyt »ajankysymykset» meilläkin päiväjärjestykseen sekä vilkkaan väittelyn ja pohdinnan alaisiksi. Niin varsinkin Ibsenin »Noora» (näyteltiin meillä ensi kerran talvella 1880) saattoi päiväjärjestykseen naiskysymyksen. Aho lisää samassa kirjoituksessa, että heitä silloisia nuoria viehätti paljon muun ohella Ibsenin vihainen taistelu ummehtuneita oloja vastaan. Se oli meillä kirjallisesti uutta. »Norjalainen kirjallisuus kävi meille yhtä rakkaaksi kuin omamme ja syrjäytti osaksi ruotsalaisen; Norjan kieli tuli meille kulttuurikieleksi.»

Nämä Ahon sanat, joskohta sisältävätkin etusijassa omakohtaisia vaikutelmia, antavat kuitenkin elävän käsityksen siitä suuresta merkityksestä, mikä samanaikuisella Norjan realistisella kirjallisuudella tuli olemaan suomenkieliseen kirjallisuuteen. Suomen luonnon, maan, kansan ja kotoisten olojen korkeasta romanttisesta ja ylimalkaisesta ihannoimisesta luovuttiin ja ruvettiin tarkastelemaan meikäläistä ympäröivää elämää todellisuuden ja asiallisuuden lahjomattomassa valossa. Kansallisesta romantiikasta siirryttiin kansalliseen realismiin, sunnuntaisista kuvista arkiseen elämään, runosta proosaan. Tunteen sijaan astui arvioimismittariksi järki, sydämen sijaan pää. Eikä pysähdytty meilläkään vain yksistään viattomaan ulkokohtaiseen todellisuuden kuvailuun, vaan innokkaimmat kävivät rohkeasti käsiksi vallitseviin yhteiskunnallisiin epäkohtiin, pahan juuriin ja räikeään paljasteluun, asettivat kaunokirjallisen taiteensa aatteellisen tarkoitusperäisyyden ja naturalistisen kuvaustavan palvelukseen.

Norjan kirjallisuuden ohella muunkin Skandinavian ja sittemmin myös länsi-Europan uudempi kirjallisuus saa meillä lukijoita ja ihailijoita. Tätä kosketusta välittävät osaltaan muutamat skandinavilaiset kirjailijat ja aatteenajajat mieskohtaisestikin, pistäytymällä silloin tällöin luento- ja tutustumismatkoilla Suomessa saakka. Ikkunat muuhun Europpaan avautuvat täten yhä enemmän. Etevä tanskalainen kirjallisuudentutkija ja realismin edustaja Georg Brandes, joka oli välittänyt länsieuroppalaisten ja skandinavilaisten aatevirtausten toisiinsa kosketuksia, englantilaiset hyötyperäiset yhteiskuntafilosofit Mill ja Spencer sekä luonnontieteellisesti arvosteleva

sivistyshistorioitsija Buckle saavat Suomessakin innostuneita lukijoita (esim. Minna Canthin). Tahdotaanpa lähemmin tutustua myös uudemman realismin varsinaiseen pesämaahankin Ranskaan, josta Hippolyte Tainen luonnontieteellinen estetiikka oli löytänyt Brandesin välityksellä tiensä pohjoismaihin. Ranskan realistinen ja naturalistinen kirjallisuus (Flaubert, Daudet, Zola, Maupassant y. m.) tulee meilläkin tunnetuksi, ja nuoremmat kirjailijamme alkavat 1890-luvun taitteessa tehdä erityisiä opintomatkoja Pariisiin (niin esim. Juhani Aho, Kasimir Leino y. m.), tuoden niiltä mukanaan sekä sisällyksellisiä että muodollisia herätteitä. Kosketukset Suomen ja länsi-Europan välillä käyvät yhä monipuolisemmiksi, ainakin pinnallisesti, ja länsimaiset aatevirtaukset löytävät vuoronsa perään helposti vastakaikua meilläkin.

Eikä vain lännen vaan myös idän kirjallisuudesta saadaan herätteitä ja vaikutelmia. Uudempi venäläinen kirjallisuus, jonka suuret mestarit Gogol, Turgenjew, Dostojewski, Gontsharow ja Tolstoi kielen vuoksi olivat Suomessa jääneet vähemmän tunnetuiksi, tulee nyt käännösten avulla meilläkin tutuksi. Varsinkin on Tolstoin vaikutus hieman myöhemmin selvästi havaittavissa, etupäässä Arvid Järnefeltin tuotannossa. Näin avartuu aatteellinen ja kirjallinen näköpiiri paljoa väljemmäksi ja yleismaailmallisemmaksi kuin ennen; kirjalliset aikakauslehtemme koettavat puolestaan pitää sivistynyttä yleisöä henkisesti »aikansa tasalla».

Myös kielellisesti tapahtuu kirjallisuudessamme hedelmällinen murros. Nuorempi kirjailijapolvi osasi yleensä suomea jo äidinkielenään, oli saanut suomenkielisen koulusivistyksen ja oli — ainakin useimmat — rikas- ja meheväkieliseltä savokarjalaiselta tai pohjalaiselta kielialueelta kotoisin. Niinpä sen kieli onkin paljon notkeampaa, mehevämpää, siloisempaa ja suomalaisempaa kuin vanhemman polven kynämiesten. Suuri paljous uusia rikkaan kansankielen kieliaarteita kotiutuu nyt kirjakieleen, joka siten jälleen lähenee luonnollista lähdettään, kansan elävää puhekieltä ja saa allensa reaalisemman pohjan. Herättipä tämä »nuoren Suomen» kynätaiturien viljelemä kansankielen ja murresanojen runsaus aluksi, kuten Kasimir Leinon yhteydessä lähemmin saamme nähdä, kiivasta ja osaksi oikeutettuakin paheksumista vanhemman polven taholla,

varsinkin kun siihen liittyi melkoisesti kielellistä ja oikeinkirjoituksellista hutiloimista ja ylimielisyyttä. Pian kuitenkin nuoret kirjailijat, tutustuttuaan ulkolaisiin tyylimestareihin, alkoivat itsekin siistiä, siloisentaa ja valikoida kielenkäyttöään. Juhani Aho ennen muita tuli olemaan se uusi tyyli- ja kielitaituri, jossa nuoremman kirjailijapolven puhtaasti kielellisetkin ansiot keskittyivät.

Aiheellisesti 1880-luvun kirjailijat alottivat yleensä kotoisen »kansankuvauksen» merkeissä. Siinähän Kivi ja Päivärinta jo olivat radat rastineet, ja sehän tietysti parhaiten luontuikin realistiseen ja naturalistiseen kuvaustapaan, joka pysyttelihe mieluimmin juuri nykyoloissa, oman kokemuksen ja näkemyksen välittömässä havaintopiirissä. Lisäksi olivat useat nuoremman polven kirjailijoista viettäneet lapsuutensa ja nuoruutensa maalaiskansan keskuudessa ja sieltä havaintoja koonneet. Näin uusi realismi heti alussa saa meillä kansallisen ja kansanomaisen leiman. N. s. »taidekirjailijat», s. o. korkeamman tiedollisen ja taidollisen sivistyksen saaneet kynänkäyttäjät, katselevat tavallisesti kansaa ulkokohtaisemmin, ikäänkuin korkeammalta ja arvostelevammalta jalustalta kuin varsinaiset itseoppineet »kansankirjailijat». Edellisetkin kyllä kuvailevat realistisesti, mutta he samalla tahallisesti valikoivat ja tyylittelevät; onpa heillä usein pieni ivansekainen hymynväre toisessa suupielessään, kun he rahvaan alkuperäistä elämää ja sen yhtä alkuperäisiä ihmisiä esittelevät. Jälkimäiset taas, jatkaen Päivärinnan hiihtämiä latuja, kuvailevat kansanelämää aivan välittömästi nähtynä, luonnonmukaisesti, naturalistisesti. Muutamat heistä, varsinkin Kauppis-Heikki, ovat samalla tyylillisesti ottaneet melkoisesti oppia »taidekirjailijoilta». Yleensä sekä »taide»- että »kansankirjailijain» kansankuvaus on samalla suuressa määrin »sivistyskuvausta», heijastellen selvästi niitä sivistyksellisiä murroksia, joita viime vuosikymmeninä niin runsaasti on kansamme niin henkisessä kuin aineellisessa elämässä tapahtunut. Myös muukin kaunokirjallisuus kuvastaa, joskin vähemmässä määrässä, samoja ilmiöitä.

Myöhemmin »taidekirjailijat» siirtyvät kuvailemaan sivistynyttä tai puolisivistynyttä keskisäätyä, kaupunkilaisia ja kulttuuri-ihmisen monisyisempiä yksilöllisiä sielunliikkeitä. Siinä heidän ulkomaisilta kirjailijoilta opittu sielullisen erittelyn monisärmäinen taiteensa vasta

paremmin pääsee oikeuksiinsa. Mutta ei kansankuvauskaan jää viljelijöitä vaille. Sillä on jo syvät perinnäiset juurensa suomalaisessa kirjallisuudessa. Aivan viime vuosina on ilmestynyt uusia menestyksellisiä kansankuvaajia (esim. salanimi Maiju Lassila). Ja kuta runsaammaksi kirjallinen tuotanto meillä on käynyt, sitä monipuolisemmaksi se on avartunut aiheiltaankin; yhä uusia aloja astuu kuvauksen piiriin.

Realismia ja naturalismia, kylmän järjen ja järeän todellisuudentarkastelun kuivaa ja karua aikaa, joka noin 1890-luvun taitteessa oli kohonnut huippuunsa, seurasi jo 1890-luvun ensi vuosista alkaen kaikkialla Europassa vastavaikutus. Mieli pyrkii jälleen kääntymään taakse- ja sisäänpäin, tunteen ja sydämen puoleen, runouden ja kauneuden lämpimille ja aurinkoisille maille. Uusi ihanteellisuuden ja romantillisuuden aika tekee tuloaan. »Realismin aurinko laskee ja romantiikan kuu nousee taivaalle vihreänkalpeassa kuolemanvalossa», sanoi jo 1893 norjalainen realisti Arne Garborg, tarkastellessaan aikansa henkisiä ilmiöitä ja nähdessään niiden äkkiä »rupeavan kummittelemaan». Realismin ja naturalismin entisiä uljaita edustajia vetää virta kutakin tavallaan vastustamattomasti mukaansa. Niinpä meillä Suomessa Minna Canth v. 1895 julkaisee »Anna Liisansa», jossa havaitaan selvät oireet uuden virtauksen vaikutuksesta hänenkin karuun ja kovakouraiseen realismiinsa; Juhani Aho saa v. 1897 valmiiksi »Panunsa», joka samoin on syntynyt uusien merkkien alaisena. Samoinkuin Canthin »Työmiehen vaimo» ja Ahon »Rautatie» sekä »Papin tytär» olivat olleet uudemman realismin ensimäiset merkkiteokset meillä, samoin heidän yllämainitut kirjansa olivat ikäänkuin toisen ajanjakson, uuden eli paremmin uusimman romantiikan alkajia. Santeri Ivalo (Ingman) kääntyy samoihin aikoihin historiallisiin romaaneihinsa, Kasimir Leino nuijasodan aikaiseen näytelmäänsä j. n. e. Erkko taas kaivautuu Kalevalaan. Ja nuorin kirjailijapolvi, joka astuu esiin juuri 1890-luvun puolivälissä ja loppuvuosina, on jo alusta pitäen enimmäkseen vannoutunut uusien tunnustähtien palvelukseen. Tämä romantiikka ei kuitenkaan enää ole siinä määrin kansallista kuin entinen, vaan yleismaailmallisempaa laatua.

Uusi virtaus tuli meille, kuten kaikki muukin uusi, tietysti ulkoapäin, tällä kertaa kai lähinnä Ruotsista, jossa Heidenstam, Fröding, Levertin ja Selma Lagerlöf olivat ankarasti nousseet aikansa »suutarirealismia» vastaan ja itse naturalismin päämies Strindberg alkanut hapuilla sinne tänne. Samoin oli käynyt Norjassa, jossa Ibsen oli kaivautunut sielullisiin ongelmiin ja salasokkeloihin, ja muuallakin länsi-Europassa. Yhteinen hyökyaalto leviää Suomeen saakka. Uusi suunta kuvastaa jo kirjallisuuden ulkoasustakin. Realismi oli ollut etusijassa proosan, suorasanaisen esitysmuodon kulta-aika, sillä sehän yhdessä seikkaperäisen nykyolojen kuvauksen kera parhaiten luontui realistisen tekotaidon vaatimuksiin. Niinpä olivatkin 1880-luvulla alottaneet kirjailijat milt'ei yksinomaan proosan viljelijöitä; oikeastaan vain Kasimir Leino ja osaltaan vanhasta tottumuksesta Erkko edustivat realismia runomuodossa. Ne harvat muut, jotka tällöin julkaisivat runokokoelmia, olivatkin, kuten aikaisemmin olemme nähneet, vanhemman ihanteellisen suunnan kannattajia ja ripustivat tänä runoudelle kylmänä ja kalseana aikana kantelonsa naulaan. Mutta 1890-luvun keskivaiheilta alkaen saavuttaa runomittainen esitys jälleen hyvin huomattavan merkityksen; nuorimman polven kirjailijat alkavatkin tavallisesti runomuodossa, käyttäen myöhemmin runoa ja proosaa rinnakkain. Myös proosaan tuo uusin kirjallisuus uusia piirteitä, joista asianomaisessa kohdassa enemmän.

Kuitenkaan ei realismi menettänyt meillä enemmän kuin muuallakaan kaikkia valloittamiaan asemia. Se liittyi ja sulautui melkoisesti noihin uusiin romanttisiin ilmiöihin; sen huomaa varsinkin entisten realistien myöhemmistä teoksista. Kuvaustapa niissä yleensä on edelleen realistinen, mutta aatepohja ja aiheet ovat useinkin uuden suunnan vaikuttamia. Olipa edelleenkin aivan puhtaita realisteja (kuten esim. Kalle Kajander), jotka pysyivät vieraina uusille tuulille. Mutta siinä sivussa kaikki muutkin ulkomailla viime vuosia esiintyneet uudet virtaukset ja kirjalliset muotiuutuudet ovat saaneet meillä ihailijoita ja jälkituottajia. Meillähän tosiaankin milt'ei »kaikki uudet aatteet ulkomaalta löydetään ja sieltä tänne tuodaan, sillä omista aatteista olemme me verrattain köyhät», kuten Juhani Aho eräässä lastussaan (»Oman onnensa seppä») myrkylli-

sesti huomauttaa. Tolstoilaisuus, Nietzschen ylpeä individualismi ja yli-ihmisyys, uusrealismi, impressionismi, symbolismi, sensualismi, hellenismi y. m. m. -ismit risteilevät meillä viime aikojen tuotannossa sekaisin ja kirjavoittavat sitä. Aika on kaikkialla henkisesti perin rikkinäinen ja yhteistä elämänkatsomusta vailla, ja kirjallisuus pyrkii tätä särkyneisyyttä ja murroksellisuutta uskollisesti kuvastelemaan. Eikä ainoasti sisällyksellisesti vaan myös muodossa ja tekotavassa. Siinäkin vallitsee meillä nykyään sama kirjavuus, sama etsintä, kokeilu ja haparoiminen. Kirjailijain ja kirjateosten lukumäärä on meilläkin viime vuosina kasvanut huimaavasti; ehtiäkseen niitä seurata täytyy lukijan jo melkoisesti valikoida ja tyytyä vain huomattavimpiin ilmiöihin. Lisäksi käännetään ulkomaisesta kirjallisuudesta lakkaamatta suomeksi varsinkin uudempaa kertomuskirjallisuutta eikä suinkaan aina parasta laatua, vaan paljon myös n. s. »roskakirjallisuutta».

Uusia kustannusyhtiöitä on syntynyt useita, sittenkuin *Werner Söderström* ensinnä, ryhtymällä 1880-luvun nuorien kirjailijain kustantajaksi, oli osottanut, että suomenkielisellä kirjallisuudella oli olemassa riittävä ja laajeneva yleisö. Uudemmista liikkeistä mainittavin on v. 1890 perustettu osakeyhtiö *Otava*, joka sekin on erittäin tehokkaasti toiminut suomenkielisen kauno- ja valistuskirjallisuuden kustantajana. Molemmat liikkeet (Söderströmin liike muutettiin v. 1904 osakeyhtiöksi, jonka pääosakkaiksi Werner Söderström itsensä ohella suurin lahjoituksin teki Suomal. Kirjall. Seuran ja Kansanvalistusseuran) ovat nykyään Suomen suurimmat kustannusliikkeet. Hallitus puolestaan alkoi silloin tällöin avustaa kaunokirjailijoita matkarahoilla ja määräsi v. 1897 vuosittain jaettavaksi 5000 mk palkintoina parhaista Suomessa ilmestyneistä kaunokirjallisista tuotteista. Samoin on Suomal. Kirjall. Seura viime aikoina jakanut palkintoja etevistä suomenkielisistä sekä tieteellisistä että kaunokirjallisista teoksista. V. 1897 suomenkieliset kaunokirjailijat perustivat yhdyssiteekseen Suomalaisen Kirjailijaliiton, joka sekin jakaa pieniä palkintoja ja apurahoja. Aivan viime vuosina on eduskunnan ja hallitsijan päätöksestä toiminut erityinen »Suomalaisen kirjallisuuden edistämisrahasto», jonka verrattain runsailla rahavaroilla on saatu useita tärkeitä etusijassa tietoteoksia suomeksi.

Suomenmielisten tiedemiesten yhdyssiteeksi ja heidän tutkimuksiensa julkisuuteen saattajaksi syntyi maamme monien entisten tieteellisten seurojen ja yhdistysten lisäksi v. 1908 erityinen *Suomalainen tiedeakatemia.* Näin ovat, samalla kuin kirjallinen ja tiedollinen harrastus on suuresti kasvanut, kirjalliset olot ja edellytykset käyneet entistään paljoa suotuisammiksi. Se näkyy muuten jo sekä kauno- että yleiseen tietokirjallisuuteen kuuluvien teosten painosmäärän ja painosten luvun nopeasta noususta.

Tietysti seuraava selonteko tulee lähemmin käsittelemään vain tuota 1880-luvulla ja 1890-luvun alkupuolella uudemman realismin merkeissä esiintynyttä vanhempaa kirjailijapolvea, jolla jo on joko koko tai ainakin pääasiallisin työkautensa takanaan ja joka siten paremmin kuuluu menneisyyteen. Sen rinnalle viime aikoina, 1900-luvun taitteessa ja sen jälkeen, kohonnut nuorin polvi on vasta kirjallisen kehityksensä alussa, parhaillaan käyvässä kiehumis- ja kuohumistilassa. Sentähden rajoitummekin sen suhteen vain lyhyeen luettelomaiseen yleiskatsaukseen.

Koska »murrosten ajan» kirjallisuus yleensäkin on vielä niin kovin lähellä meitä, on sen kirjailijain ryhmittäminen erityisten suuntaviivojen ja lopullisen merkityksensä mukaisesti vielä ennenaikaista. Niinpä pidämmekin seuraavassa silmällä etusijassa vain aikajärjestystä ja kehityksen jatkuvaisuutta, joskohta yleiskatsauksen helpottamiseksi teemmekin muutamia ryhmityksiä.

UUDEMPI REALISMI JA »NUORI SUOMI».

Ensiksi siis tarkastelemme niitä pääasiassa suorasanaisia »taidekirjailijoita», jotka, yleensä »nuoren Suomen» lippuihin liittyen, johtavat kaunokirjallisuutemme uusille realistisille urille. Muutamat heistä alottavat kirjallisen toimintansa vanhan kansallisen romantiikan merkeissä ja taas realistisen keskikautensa jälkeen ottavat vaikutuksia uudesta romanttisesta virtauksesta. Tuotannossaan, joka toisilla heistä jo on päättynyt, toisilla kulkenut puolipäivänsä

ohitse, edustavimmat tämän ryhmän kirjailijat siten kuvastavat »murrosten ajan» sekä rinnakkaisia että perättäisiä vaihteita ja vivahteita, samalla kun ovat nuoremmille olleet tienviittoina. Keskuskirjailijoina, joiden merkitys on ollut tuntuvin sekä omaan että myöhempään aikaan nähden, ovat ennen muita huomattavat *Minna Canth* ja *Juhani Aho*, molemmat uudemman realismimme pääedustajia, joskin eri tavalla. Heidän edellänsä käy jo *Juho Reijonen*, ja heidän rinnallaan ja jäljissään tulevat sitten *Teuvo Pakkala, Santeri Ivalo, Arvid Järnefelt* ja *Kasimir Leino*. Heidän aikalaisinaan ansaitsevat samassa yhteydessä mainitsemista muutamat vähemmät sekä realistit että romantikot (*Kurikka, Numers* y. m.). Sensijaan samanaikuiset ja myöhemmätkin realistiset »kansankirjailijat» ja muut kansankuvaajat saavat yhtenäisyyden vuoksi etempänä oman erikoisen ryhmänsä.

Juho Reijonen.

Suomalaisen ja Soinin kielellisiä ja tyylillisiä ja Päivärinnan aiheellisia saavutuksia laajensi yhä ilmeisempää realismia kohti 1880-luvun alussa nimimerkki *-ijo-*, joka vuorostaan tuli olemaan ikäänkuin Juhani Ahon edeltäjänä sekä 1870- ja 1880-luvun kaunokirjallisuutta yhdistävänä siltana. Toisella jalallaan *-ijo-* eli *Juho Reijonen* seisoo edelleen vanhemmassa ajanjaksossa, mutta on toisella jo harpannut aimo askeleen uudempaa realismia kohti. Hänen kaunokirjallinen tuotantonsa ehtyi jotensakin varhain, mutta ennätti jo saavuttaa huomattavan sijan samaisen realismin alkuaikoina. Varsinkin mehevänä kielitaiturina, värikylläisenä luonnonkuvaajana ja tarkkana kansankuvaajana on Reijosella omat ansionsa.

Juho Heikki Reijonen on synnyltään pohjoiskarjalainen. Hän syntyi Nurmeksessa maakauppiaan poikana 27 p. huhtik. 1855. Tultuaan 1872 ylioppilaaksi Kuopion lukiosta hän aluksi harjoitteli historiallis-kielitieteellisiä opintoja, vaihtaen ne 1876 jumaluusopillisiin ja ansaiten siinä sivussa elatustaan kotiopetuksella y. m. sivutöillä. Papiksi vihittynä 1881 hän ensin vuosikymmenen palveli apulaispappina sekä keski- että kaakkois-Suomessa (Jyväskylän

seuduilla ja Karjalan kannaksella) ja tuli 1891 Virolahden kappalaiseksi, mistä virasta 1906 siirtyi Valkjärven kirkkoherraksi.

Reijosen kirjalliset avut saivat näkyväisen muodon ensi aluksi lukion toverikunnan ja sittemmin osakunnan lehdessä. Saavutettuaan Koittaressa 1880 nimimerkillä *Heikki* julaistuilla somilla lapsuusmuisteloillaan *Ensimäiset ystäväni* ja *Maisteriko vai kirkkoherra* Julius Krohnin huomion ja kehoituksen Reijonen alkoi nimimerkillä *-ijo-* tiheästi sirotella pieniä kertoelmia Suomen Kuvalehteen, Ilmiöön, Valvojaan, K. V. Seuran kalenteriin ja eri sanomalehtiin. Hän onkin aina ensiksi julaissut kertoelmansa siellä täällä kuva-, aikakaus- ja sanomalehdissä ja vasta myöhemmin ne painattanut kirjan muodossa. Varhaisimmat kertoelmat ilmestyivät 3 vihkoon koottuina vv. 1884—85. Samanaikuinen (v:lta 1884, ensin Aamulehdessä) on hänen ainoa laajempi novellinsa, »kuvaus vanhan kansan elämästä» *Vaihdokas,* josta uusi korjattu laitos painettiin 1886. Sarja *Uusia kertoelmia* (ensin Keski-Suomessa painettuja) seurasi 1889 ja (aikaisemmin Keski-Suomessa ja Päivälehdessä julaistuja) *Suuteita* 1891. Siihenpä Reijosen kaunokirjallinen tuotanto oikeastaan päättyikin. Nähtävästi sen merkiksi hän v. 1900 julkaisi koko siihenastisen tuotantonsa valikoituna ja yhteenkoottuna sekä muutamilla uusilla kertoelmilla lisättynä vankassa kokonaisniteessä *Kertoelmia ja kuvauksia,* joka niitä sisältää 44 kappaletta. Uuttera uskonnollinen kirjailija- ja kääntäjätoimi kai vieroitti Reijosen pois kaunokirjallisesta kynäilystä. Ikäänkuin jälkisatona hän kuitenkin 1905 julkaisi pienen kokoelman *Kulku-ukon kertomuksia kansan elämästä* (aikaisemmin Kyläkirjaston Kuvalehden A-sarjassa).

»Vaihdokasta» lukuunottamatta Reijonen on sepitellyt vain lyhyitä jutelmia, jotka tavallaan ovat Juhani Ahon »Lastujen» edelläkävijöitä. Toisena Reijosen ulkonaisena tunnuksena on se, että hän milt'ei kauttaaltaan on kuvaillut kansanelämää, varsinkin oman synnyinseutunsa mökkiläisten, loisten y. m. s. kohtaloita. Aiheellisesti ja osaksi myös tarkoituksiltaan Reijonen onkin vielä hyvin lähellä Päivärintaa. Sensijaan hän kielen rehevässä käyttelyssä ja tyylinsä taiteellisuudessa on jo kohonnut kauas Päivärinnan yläpuolelle. Lisäksi hän, päinvastoin kuin Päivärinta, on mitä hilpein humoristi, muistuttaen varsinaisista »kansankirjailijoistamme»

siinä suhteessa enimmin Kauppis-Heikkiä, jonka kanssa yhteistä hänellä on myös vieno, runollinen tunne ja surunsekainen kaihomielisyys, mikä myös Aholla niin selvästi pistää esiin. Hehän kaikki kolme ovatkin saman maankulman, pohjoisen Savon ja Karjalan vuoroin hilpeän, vuoroin kaihomielisen luonnon ja kansan tuttavia. — Kansan keskellä kasvaneena ja eläneenä Reijonen on tarkoin perehtynyt rahvaan oloihin, ihmisiin ja ajatustapaan; siitäpä kai johtuukin että hänen useimmat pikkukuvauksensa tuntuvat niin kodikkailta, tutunomaisilta ja läheltä nähdyiltä. Keskisäädyn ja sivistyneistön kuvaamiseen puuttuu Reijonen vain etupäässä siksi, että saisi esiin jyrkkiä vastakohtia näiden eri elämänpiirien väliltä. Niin varsinkin myöhemmissä kertoelmissaan, joissa jo ilmenee vahvasti ivaa ja tendenssiä »herrasväen» tapoja ja elämänkäsitystä vastaan. Uudemman realismin tarkoitusperäisyys vetää tällöin jossakin määrin hänetkin mukaansa. — Realistin tarkalla silmällä nähtyjä ja havainnollistettuja ovat nuo rahvaan Pekat, Matit, Jaakot, Pertut, Kaisat, Leenat ja Liisat, joita hän niin lämpimällä myötätunnolla ja tarvittaessa hilpeällä huumorilla kuvailee. Romantikko puolestaan pistää milt'ei yhtä usein esiin juonen sommittelussa ja käsittelytavassa.

Reijosen erikoisia ansioita on varsinkin se, että hän toi kaunokirjallisuuteemme vallan uuden maailman, pohjois-Karjalan jylhän kauniin luonnon ja alkuperäiset ihmiset. Näihin hän myöhemmin liitti lauhan pohjoissavolaisen luonnon ja kansan kuvia, veipä lukijansa vihdoin Suomenlahden mahtavia merimaisemiakin ihailemaan. Juuri luonnonkuvaajana on Reijonen kirjallisuutemme ensimäisiä, sanoisimmeko »voimaperäisimpiä». Milloin kaameita ja mahtavia, milloin vienoja ja värikkäitä luonnonkuvauksia hän vähän väliä sovittelee kertoelmiinsa. Karjalan vaarat, korvet ja kosket, Savon hymyilevät järvet ja rantamaisemat, Pielisjärven aavat, aaltoiset ulapat ja Suomenlahden suurenmoinen meriluonto esiintyvät Reijosella loistavin, paikoin vallan hehkuvin värein kuvattuina. Luonnonkuvaajana Reijoselle hänen aikalaisistaan ainoasti Aho vetää vertoja, jopa Reijonen paikoin voittaakin Ahon kuvauksen suuripiirteisessä maalauksellisuudessa ja värikylläisyydessä, joskin toiselta puolelta Ahon kuvaus on sirompaa, tunnelmallisempaa ja taiteellisemmalla

aistilla nähtyä. Myös rikkaana, mehevänä savokarjalaisena kielitaiturina Reijonen avasi suomalaiselle proosalle ne kielelliset aarnihaudat, jotka Kalevalan ja Kantelettaren runous oli aikaisemmin paljastanut runokielelle. Kielitaiturinakin Reijonen on Ahon läheisimpiä, jopa alkuperäisessä tuoreudessa ja mehevyydessä voittaakin Ahon, joka taas kielen taiteellisessa pitelyssä ja hionnassa eli puhtaasti muotopuolisena tyyliniekkana on Reijosta paljoa etevämpi.

Lienee tarpeetonta ruveta lähemmin esittelemään Reijosen eri kertoelmia ja kuvauksia. Rahvaan elämän harmaasta arkipäiväisyydestä hän on keksinyt paljon mielenkiintoisia piirteitä ja kohtauksia, jotka antavat aavistaa tuon ulkonaisesti karkean kuoren alla piilevän kosolta erilaisia mielenliikkeitä ja ristiriitoja. Hän havainnollistaa meille lyhyissä, hilpeissä pikakuvissa monta luonteenomaista rahvaantyyppiä. Sellaisia ovat esim. *Kaaperin kosinnan* Kaaperi perin kansanomaisine kosimahommineen; *Uuron Kössi*, joka kirkonovella kerjää pitäjällensä kokoon kansakoulun perustamisrahat; *Yhtymys*, missä juro puuseppä Pekka Kortelainen päivät päästään työnsä ääressä laulaa jonottaa: »aisa toinen, aisa toinen, koivuiset aisat molemmat», eikä osota vähääkään näkyväistä iloa poikansa meriltä kotiutumisen johdosta, ennenkuin vasta seuraavana päivänä huomaamattaan erehtyy laulamaan: »aisa toinen, aisa toinen, nyt on Kustikin kotona» (vrt. Ahon »Ainoa poika»). Samoin *Koskelan ukko*, perin tyypillinen kirkonkuudennus-, lauta- ja viinamies, joka hoitaa moitteettomasti kaikki nuo kolme virkaansa, kunnes sattuu kuolemaan viinaan »tai paremmin viinattomuuteen»; niinikään keskisuomalainen (savolainen) *Asiamies*, Palikkamäen Asarias, joka vahvasti hokmannille haisten istuu päiväkauden ruumista kirjoittamassa rovastin pakeilla pappilassa, tuhmakäytöksisenä ja tomppelina päältäpäin, mutta itse asiassa rikkiviisaana vekkulina ja rovastin puijaajana, kehuen sitten akalleen »kuinka tuhmia ne herrat ovat». Tämäntapaisissa kertoelmissa Reijosen havainnollinen, humoristinen realismi rehevimmillään kukoistaa. Niihin voitaisiin lisätä vielä esim. perin realistinen, hieman tendenssiä sisältävä »sivistyskuvaus» *Kilpa-ajot Vanulassa*, joka höystöisässä ivallisuudessaan ja repäisevässä havainnollisuudessaan hakee vertaistaan, ja »Kulku-ukon kertomuksien» hupaisa mutta samalla pohjaltaan kelpo *Hulivili*.

Monet Reijosen kertoelmat ovat, kuten sanottu, sisällykseltään romanttisia, aiheina tavallisesti joku rahvaanihmisten romanttinen ja tunteellinen lemmentarina. Sievin ja idyllisin siihen suuntaan on epäilemättä tuo herttainen *Muistelma Savosta*, jossa somasti kerrotaan, kuinka Niemelän torpan tytär ja ujo renki yhdessä elää jurottavat rakkauttaan toisilleen ilmaisematta 30 vuotta ja tekevät sill'-aikaa mökkinsä vauraaksi taloksi, ennenkuin lemmentunnustukseen ehtivät. Samoin »ei lempi leikin vuoksi» aihetta hilpeästi, joskin lopulta vakavasävyisesti käsittelevä *Kymmenniekka*, lauttapäällikkö, joka juopottelevaa tukkipomoa kiusatakseen omituisella tenhollaan (vrt. Linnankosken Olavia »Laulussa tulipunaisesta kukasta») kääntää tämän mielitietyn rakkauden itseensä, vaikkapa onkin jo naimisissa oleva mies, mutta saa leikissä haavan omaankin sydämeensä! Romanttisempia aiheenpitelyltä ovat esim. *Odotuskallio*, *Lautta-Jussin tyttö* ja *Synkeän Matin juttu*. Kaameaa karjalaisten rajariitojen ja heimosotien romantiikkaa Isonvihan ajoilta sisältää Reijosen ainoa historiallistaustainen novelli *Tuulivaaralaiset*, jossa Karjalan mahtavan luonnon suuripiirteinen kuvaus tehoisasti säestää itse tapausten voimakasta ja romanttista jännitystä.

Useissa kertoelmissaan kuvaa Reijonen pohjoiskarjalaisten tutun vieraan, hyytävän hallan, tuhotöitä sekä luonnossa että ihmisissä. Sellaisia liikuttavia hallan ja kurjuuden kuvauksia ovat esim. *Lohdutus*, *Huonona aikana*, *Sokea Pietari* ja varsinkin *Nälkävuonna*, minkä loppu, suuren nälkämatkueen nääntyminen Maanselän autioon korpeen ja hirveään lumimyrskyyn, on traagillisen valtaavasti kerrottu. — Muutamissa kertoelmissaan Reijonen kääntää katkeran ivansa kärjen turhamaisia ja tyhmänpöyhkeitä säätyläisiä ja heidän matkijoitaan vastaan. Sellaisia ovat esim. *Veljekset*, *Kosto*, *Herrasmies*, *Yleinen suru*, *Paksulan parikunta* ja *Herrasväkeä*. Näissä hänen ivansa helposti ampuu yli maalin. Huomattava aiheeltaan, vaikkapa muuten vain keskeneräinen luonnos, on häikäilemätön, kerjurista pohataksi kohoova *Illisko*, joka aiheellisesti muistuttaa Kiellandin »Jaakoppia».

Reijosen laajimmassa novellissa *Vaihdokkaassa* on myös viljalti sekä realismia että romantiikkaa. Perin realistinen ja kansanomainen on varsinkin novellin alkupuoli, köyhän loispojan Jeriko Kaiku-

sen syntymä- ja lapsuushistoria, siihen liittyvine monine sivupiirteineen. Romantilliseksi ja enemmän vanhain reseptien mukaiseksi kääntyy juoni, kun Jeriko paimenessa tutustuu soitannolliseen, omituiseen herras-erakkoon (vrt. myöhemmin Ahon erakkota »Kevät ja takatalvessa»), joka opettaa Jerikon viulua soittamaan, niin että Jeriko sitten soitollaan ulkomailla ansaitsee rahaa ja maailmanmaineen, kunnes 10 vuoden kuluttua mestari Echon nimellä palajaa matkoiltaan parivaljakolla karjalaiseen kotikyläänsä ja nai nuoruutensa rakastetun.

Mitään vallan jyrkkäpiirteistä sisäistä tai ulkonaista kehitystä ei Reijosen kirjailijakuvassa ole juuri nähtävissä. Ainoana ilmiönä siihen suuntaan voitaisiin merkitä tuo hänen myöhempien kertoelmiensa monesti surunvoittoinen, katkerahko mieliala, jonka valossa hän katselee luontoa, elämää ja ihmisiä. Kirjailijan hieno, runollinen luonne ikäänkuin värisee ja kärsii nähdessään ympärillään pelkkää ahdasta, tympeää arkipäiväisyyttä, kurjuutta ja pahuutta. Hupaisan humoristin täytyy silloin jättää monesti sijansa kirpeälle ivailijalle tai alakuloiselle elämänkatselijalle.

Vaikkapa Reijonen ei olekkaan käyttänyt kirjallista kykyään mihinkään suurempaan luomistyöhön, on hän ansioidensa nojalla kai kauankin säilyttävä paikkansa 1880-luvun »nuoren polven» joukossa. Sitäpaitsi näyttävät muutamat nuoremmat aiheellisestikin saaneen pieniä vaikutelmia häneltä.

Minna Canth.

Vanhan suunnan merkeissä alotti kaunokirjailunsa myös *Minna Canth*, mutta siirtyi sitten jyrkästi tarkoitusperäisen realismin ja naturalismin leiriin. Hänestä tulikin meillä tämän suunnan rohkein ja kiivain aatteellinen esitaistelija, suomenkielisen kirjallisuuden ankara amatsooni, jonka ympärillä taistelun aallot korkeina kuohuivat, kunnes hän tämän »myrskyn ja kiihkon» läpi kuljettuaan vähitellen tyyntyi ja rauhoittui viileämpään elämän tarkasteluun, jopa viittoi teitä meikäläiselle uusromantiikalle. Minna Canth oli kai sekä omasta että muiden mielestä enemmän intoisa aatteenajaja

kuin pelkkä kaunokirjailija, joka harjoittaa »taidetta taiteen vuoksi», mutta puhtaasti kirjallisenakin ilmiönä hän on kirjallisuutemme merkittävimpiä personallisuuksia, 1880-luvun ja 1890-luvun alun keskeisimpiä voimia.

Kuten jokaiselle etevälle kirjailijalle ovat Minna Canthillekin omat personalliset elämykset, kokemukset ja näkemykset antaneet vankan elämäntuntoisen selkänojan. Hänen elämänsä liittyy läheisesti hänen teoksiinsa, joista usein »oman sydänveren pune» kuultaa selvästi läpi, joskohta hän perin harvoin suoraan omaa minäänsä esittelee.[1]

Minna Canth kuului siihen vanhempaan naispolveen, joka ei saanut mielin määrin valita elämänuraansa ja kehittää miesten tavoin vapaasti henkeänsä, koska perityt yhteiskunnalliset olosuhteet ja sovinnaiset näkökannat sen tämän polven naisilta milt'ei kokonaan estivät. Näitä naisen toimintavapautta rajoittavia aituuksia hän sittemmin ennen kaikkea tahtoi osaltaan särkeä. Mutta samalla hän tietysti joutui taistelemaan yhteiskunnan muidenkin lapsipuolten ja kovaosaisten hyväksi.

Jo hänen syntymäpaikkansa ikäänkuin viittasi hänen vastaiseen taisteluunsa. Hän oli näet tehdaskaupungin lapsi, syntynyt Tampereella 19 p. maalisk. 1844. Isä, tamperelaisen puuvillatehtaan päällysmies Kustaa Wilhelm *Johnsson*, ja äiti, Ulrika *Archelin*, olivat molemmat suoraan hämäläistä talonpoikaisjuurta. Minna (alkujaan Ulrika Wilhelmina) oli heidän vanhin lapsensa. Hänen ollessa 8-vuotias perhe muutti kauas Kuopioon, jossa isä sai ensin hoitoonsa, sittemmin omiin nimiinsä puuvillatehtaan sikäläisen lankakaupan. Näin Minna jo lapsesta pitäen tutustui pohjois-Savon kansaan, kieleen ja luontoon sekä sisämaisen pikkukaupungin ummehtuneihin oloihin. Lahjakkaana »ihmelapsena» hän sekä luku- että kauppataidollaan jo aikaiseen herätti lähimpiensä huomiota. Hänen kotikie-

---

[1] Minna Canthista on yhteiskoulun johtajatar neiti *Lucina Hagman* kirjoittanut sangen lavean 2-osaisen elämäkerran (vv. 1906 ja 1911), käsitellen siinä kirjailijatarta etusijassa ihmisenä, naisena ja naisasian ankarana esitaistelijana, monesti liiankin subjektiiviseen, intoilevaan ja tendenssimäiseen yksipuoliseen tapaan. — Myös *Aspelin-Haapkylän* Teatterihistoria antaa paljon Minna Canthia koskevia tietoja.

lensä oli suomi, mutta suomenkielisten tyttökoulujen puutteessa hän sai ensin sekä Tampereella että Kuopiossa käydä ruotsalaista pikkulastenkoulua, mistä sitten siirtyi Kuopion 3-luokkaiseen valtion ruotsalaiseen tyttökouluun. Sinne pääsy näytti aluksi hänelle, kosk'ei ollut »herraisten vanhempain» lapsi, nostavan tien pystyyn. Kouluaikansa hän eli milloin uskonnollisesti haaveilevaa milloin hilpeää ja huoletonta koululaiselämää, jonka muistoja hän myöhemmin kuvailee teoksisissaan.

Hänen tarmokas luonteensa halusi kuitenkin väljemmille vaikutusaloille kuin mitä puolisivistyneessä nousukaskodissa nuorelle tytölle oli tarjona, mutta sellaisia ei siihen aikaan varsinkaan tietopuolisen sivistyksen piirissä ollut naiselle avoinna. Silloinpa 1863 avattiin Jyväskylän seminaari ja Minnalle selvisi nyt äkkiä elämäntehtävä kansankasvattajattaren ihanteellisen toimen muodossa. Syyskesällä 1863 hän lähti Jyväskylään aikoen vakaasti kansakoulunopettajattareksi, mutta menikin jo toisena seminaarivuotenansa kihloihin ja syksyllä 1865 naimisiin opettajansa, lehtori *J. F. Canthin* kanssa — askel, jota hän myöhemmin kuuluu pitäneen oikean kutsumuksensa pettämisenä. Arkipäiväiset talousaskareet, naidun vaimon rajoitettu toimintavapaus ja nopeasti lisääntyvä lapsiliuta ehkäisivät toistaiseksi kaikki henkiset harrastukset, eikä jurohko ja umpimielinen mies näytä puolestaan olleen omiansa niitä elähyttämään. Mutta nuoren rouvan sisimmässä lienee kyllä jo tällöin hiljaisesti risteillyt paljon kysymyksiä elämän ja varsinkin oman sukupuolensa nurjista suhteista, odotellen vain sopivaa tilaisuutta ilmi puhjetakseen. Sellainen tulikin, kun lehtori Canth v. 1874 joutui »Keski-Suomen» toimittajaksi. Silloin Minnakin, tavallisesti nimimerkillä *Vilja*, rupesi avustamaan miehensä lehteä eikä vain kaikenlaisilla omilla ja käännetyillä »palstantäytteillä» vaan myös kuohuisilla kirjoituksilla varsinkin nais- ja raittiusasiasta. Mutta juoppouden ja viinan tuhojen ankara pöyhiminen ei ollut lehden isännistön mieleen, ja niinpä lehtori Canth seuraavan vuoden lopussa poistettiin lehden toimituksesta. Kuitenkin hän v. 1878 pääsi uuden lehden, »Päijänteen», toimittajaksi, ja Minna sai jälleen tilaisuuden kirjoitella noista mieliaineistaan, julkaisipa siinä ensimäiset omintakeiset novellinsakin.

Samalla hän luki ahkerasti varsinkin skandinavilaista kirjallisuutta, m. m. Björnsonin ja Ibsenin teoksia.

Silloin kohtasi häntä ankara koettelemus. Lehtori Canth kuoli vaikeaan hermotautiin kesällä 1879, ja Minna rouva jäi 6 lapsen kera, joihin pian liittyi isän kuoleman jälkeen syntynyt seitsemäs pienokainen, yksin huolehtimaan suuren perheen toimeentulosta. Ensin hän oli surusta ja huolesta murtumaisillaan, mutta vähitellen hänen tarmokas luonteensa auttoi hänet jälleen pystyyn. Muutettuaan omaisuutensa Jyväskylässä rahaksi hän sydäntalvella 1880 matkusti perheineen — nuorin, muutaman viikon vanha lapsi lammasnahkapussiin käärittynä — entiseen kotikaupunkiin Kuopioon ja otti siellä haltuunsa isänsä (isä oli kuollut jo 1877) vanhan lanka- ja kangaskaupan, päättäen käytännöllisellä kauppatoimella, johon hänellä olikin aivan erikoiset taipumukset, ansaita itselleen ja perheelleen elatuksen. Siinä hän jyrkästi särki vanhat rajat ja ennakkoluulot, jotka katsoivat kauppiaan tointa sivistyneelle naiselle sopimattomaksi. Kauppiaana rouva Canth vireästi laajensi liikettään ja menestyi niin hyvin, että perheen toimeentulo tuli täysin turvatuksi. Ankaraa työtä ja taistelua tämä kaikki vaati ja kaatoi monesti perheen elättäjän tautivuoteelle. Sitä ihmeteltävämpää on että hän tämän kuluttavan käytännöllisen työn ohella ennätti ahkerasti rikastuttaa henkeään uudemmalla ulkomaisella kirjallisuudella, sisäytyä aikansa kieli- ja kansallisuusriitoihin sekä uudistusvaatimuksiin, olla vireän henkisen seurapiirin »sieluna», ottaa hartaasti osaa Kuopion naisten rientoihin ja sepittää pitkän jonon kirjallisia tuotteita ja sanomalehtikirjoituksia. Kuitenkin ruumiin ja hengen ankara kulutus oli liian ylivoimainen hänen heikolle terveydelleen, ja jo 12 p. toukok. 1897 ankara hermo- ja sydäntauti teki lopun hänen elämästään, juuri kun hän oli kirjallisen maineensa kukkuloilla ja oli saattanut jo vastustajatkin antamaan tunnustuksensa hänen rehellisille tarkoitusperilleen.

Mainitsimme Minna Canthin jo »Päijänteeseen» sepittäneen muutamia novelleja. Ne julkaistiin sitten kirjaksikin koottuina v. 1878. Vaikkapa hän sanomalehtikirjoituksissaan jo esiintyikin uusien aatteiden ajajana, ovat nämä hänen kaunokirjalliset esikoisensa

(*Ensimäiset markkinat, Äiti ja poika* ja *Päivä koittaa)* vielä vanhan sovinnaisen romantiikan mukaisia, hyvän ja pahan, ilon ja surun vastakohdille sekä lemmen ristiriidoille teennäisesti rakennettuja katkonaisia kyhäyksiä, joissa kuitenkin vilkas, rientoisa kertomatapa edukseen ilmenee. Ne vivahtavat ensimäisen naisnovellistimme Theodolinda Hahnssonin samanaikuisiin tuotteihin. »Ensimäisissä markkinoissa» hän sentään jo verrattain selvästi tähtää juoppouspaheen tuhoihin ja piirtää sangen realistisen kuvan remuisesta markkinaelämästä, osottaen tehneensä siitä tarkkoja huomioita. Varsinaisen sysäyksen Minna Canthin kaunokirjailulle antoi kuitenkin vasta Suomalaisen teatterin vierailu Jyväskylässä 1879. Hän innostui sommittelemaan kansannäytelmää, aiheena rakkaus ja raittius, ja Robert Kiljander, joka myös teatterin vierailusta oli saanut sepitysintoa, rohkaisi häntä yrittämään. Niin hän alkaa reippaasti kirjoittaa *Murtovarkautta,* mutta silloin miehen kuolema vähäksi aikaa keskeyttää kirjallisen työn. Tästä iskusta toinnuttuaan hän jatkaa näytelmäänsä ja lähettää sen käsikirjoituksena vuoden 1879 lopussa toht. Bergbomille Helsinkiin. Bergbomin vastaus seuraavan vuoden alussa oli rohkaiseva. Kuitenkin hän ehdotti näytelmään koko joukon edullisia muutoksia ja lisäyksiä m. m. toiseksi näytökseksi Penttulan taikomispuuhat saunassa, ja kirjailijatar, joka aivan luonnossa kertoo nähneensä vanhankansan poppamiesten loitsimista, sepittääkin pyydetyn, sangen vaikuttavan näytöksen entisten neljän lisäksi. Näytelmän esittäminen Suomal. teatterissa erityisistä syistä pitkistyi aina lopulle helmikuuta 1882, jolloin se vihdoin näyteltiin ja saavutti heti kansanomaisuudellaan ja tuoreudellaan sellaisen menestyksen, että se yhä edelleenkin on suosituimpia kansannäytelmiämme. Bergbomin kehoituksesta hän oli jättänyt näytelmänsä Suom. Kirj. Seuran näytelmäkilpailuun ja sai siitä keväällä 1881 innokkaan suomalaisuudenystävän kauppias W. Parmasen (Kristiinankaupungista) lahjoittaman palkinnon 500 mk. »Murtovarkaus» ilmestyi painosta vasta 1883. Bergbomin kehoitus ja saavutettu menestys rohkaisi tekijättären käymään käsiksi uuteen maalaiseen kansannäytelmään, jonka hän kauppatoimiensa lomassa nopeasti kyhäsi kokoon. Se oli 3-näytöksinen *Roinilan talossa,* joka samoin menee Bergbomille, saa tämän ja Kiljanderin neuvosta muutamia korjauk-

sia, näytellään keväällä 1883 ja painetaan vasta 1885, voittaen sekin teatteriyleisön suosion, vaikk'ei ihan »Murtovarkauden» määrässä.

Samoinkuin hänen esikoisnovellinsa kuuluvat nämä molemmat idylliset kansannäytelmät Minna Canthin ensimäiseen kirjalliseen kehityskauteen, jolloin hän vielä kirjallisesti eli vanhan ihanteellisen romantiikan sovinnaisessa ilmakehässä, joskin toiselta puolelta jo osotti sangen tarkkaa nykyoloista havaintoa ja realistista kuvaamistaitoa. Monet näytelmäin henkilöistä ja kohtauksista ovat näet aivan valokuvauksellisesti kirjaan kiinnitettyjä. Näytelmäin juoni on tuo vanha sovinnainen köyhän ja rikkaan rakkaus, joka monien pulmien ja vastuksien läpi saatetaan iloiseen ja onnelliseen loppuun. — »Murtovarkaudessa» on rakastavana parina köyhä torpantyttö Aholan Helena ja rikkaan talon Peltolan poika Niilo, jonka isä tietysti tahtoo naittaa naapuritalon rikkaalle ja ylpeälle Loviisalle. Voittaakseen Niilon lemmen Loviisa turvautuu yrmeään Penttula-noitaan, joka konnankoukuillaan saattaa Helenan murtovarkaudesta (Peltolassa) syytettynä vankilaan, Helena kun siten tahtoo pelastaa varkaaksi epäilemänsä viinaan menevän isänsä. Lopuksi tulee Helenan viattomuus iloisen kylänkiertäjän Hoppulaisen avulla ilmi; Penttula oikeana varkaana pannaan vuorostaan köysiin, Loviisa nolataan ja Helena ja Niilo saavat toisensa. Hyvät ihmiset ovat saaneet palkintonsa, pahat rangaistuksensa, mutta hupaisa Hoppulainen, joka oikeastaan olisi paljoa paremmin ansainnut ihailemansa Helenan kuin väritön ja veretön Niilo, saa lohduttautua mietelmällä: »Maailma on kiperä ja kapera kuin pukin sarvi.»

Näytelmän juonenkehitys on siis rakennettu vanhan teennäisen, monesti aivan luonnottomasti toimivan (esim. vankilakohtaus ja osaksi viides näytös) koneiston varaan. Kannattava henkilö on oikeastaan tuo alati hupaisa elämänfilosofi Hoppulainen, jonka alkukuvaan tekijätär oli tutustunut Jyväskylän torilla. Hän on parhaita henkilökuvia, mitä kirjallisuudessamme on olemassa, itsetietoisena, mehevänä ja muhoilevana savolaiskoomikkona Kiven itsetiedottoman ja vakavan hämäläiskoomikon, »Nummisuutarien» Eskon, rinnalle asetettava, Mikko Vilkastuksen sukua. Samoin kappaleen pahahenki, Penttula, on verrattain yksilöllinen, luonnossa nähty. Päähenkilöt Helena ja Niilo ovat sensijaan liiaksi ihannoituja, »imeliä».

Juurikuin varkain pilkistää näytelmässä jo esiin rahtunen tendenssiä juoppoutta ja itsekkyyttä vastaan. Sukkelasuisen Hoppulaisensa, reippaiden kohtaustensa, luistavan vuoropuhelunsa sekä kansanomaisen kielensä vuoksi »Murtovarkaus» on yhä säilyttänyt suosionsa, jopa nähtävästi innostanut muitakin sensuuntaisia idyllisiä kansannäytelmiä sepittelemään, joskin paljoa vähemmällä menestyksellä. Samantapaiset ansiot ovat kai »Roinilan talollekin» hankkineet melkoista menestystä näyttämöllä varsinkin seuranäytelmänä. Draamana se on edellistä teennäisempi ja epätodellisempi. Siinä vuorostaan rikas talontyttö Anna ja ylväs pohjalainen renkimies Mauno, jotka lempivät toisiaan, mutta ylpeydessään ja oikullisuudessaan eivät tahdo sitä toisilleen tunnustaa, saatetaan perin sotkuisen juonivyyhden läpi yhteen. Annetaanpa samalla erään toisenkin päinvastaisessa suhteessa rakastavan parin (Eeron ja Ellin), jonka tielle niinikään ensin kasataan mustia pilviä, saada toisensa, kappaleen »teatterikonnan» ilkeän Ollin jäädessä sekä rahoitta että tytöttä. Päähenkilöt tässäkin ovat sovinnaisimmin kuvattuja; sensijaan monet sivuhenkilöt, varsinkin Hoppulaista suuresti muistuttava huoleton Matti sekä perikuvallinen juoruakka Sillankorvan Sanna ovat eloisia, reippaasti piirrettyjä ilmiöitä.

Näissä näytelmissään oli Minna Canth pääasiassa osottautunut taitavaksi kansanelämän ja teatterinvaatimusten tuntijaksi, jolla oli sekä silmää että korvaa ja näppärä draamallinen rakentelu- ja kuvaamiskyky. Mutta näihin hän ei vielä ollut valanut omaa sisintä itseään, taistelevaa minäänsä; se pääsi oikeuksiinsa vasta hänen seuraavassa tuotannossaan. Eihän näet oltu meillä, Runebergin ja Topeliuksen rauhaisassa maassa, vielä totuttu kuulemaan karvaita elämäntotuuksia kaunokirjallisessa muodossa; saarnastuoli ja sanomisto saivat, mikäli voivat ja tahtoivat, pitää niistä huolta.

Tässä tuli ulkomainen kirjallisuus Minna Canthille vapauttajaksi. Naapurimaissamme, Skandinaviassa, oli jo esiintynyt useita kirjailijoita, joukossa pelottomia naisiakin, jotka kaunokirjallisesti, varsinkin näytelmän ja kertomuksen muodossa, olivat ruvenneet ankarasti ravistelemaan aikansa ummehtunutta yhteiskuntaa. Ibsenin ja Björnsonin tendenssinäytelmiä oli jo näytelty ja käännetty suomeksikin ja mielipiteitä oli niiden johdosta vilkkaasti vaihdettu.

12. 952 — 3

Minna Canth tunnustautui tietysti innolla näihin uusiin vaatimuksiin; varsinkin naisen yhteiskunnallinen ja yksilöllinen vapautuminen sai hänestä nyt kiivaan esitaistelijan. »Naiskysymys» olikin näistä sitten Ibsenin »Nooran» päivien polttavin, olipa eräältä vähäiseltä puoleltaan jo meillä ollut esillä 1882-vuoden valtiopäivilläkin, jolloin niille jätetty anomusehdotus oikeuden hankkimisesta naidulle naiselle hallita omaa työansiotaan oli jo alkuunsa talonpoikaissäädyssä tapettu. Tämä ynseä kohtelu oli Minnalle tietysti tulta tappuroihin ja antoi Lucina Hagmanin väitteen mukaan hänelle ensi aiheen *Työmiehen vaimon* (alkujaan »Homsantuun») sommitteluun. Kirjailijatar, joka sisäisissä taisteluissaan vielä äskettäin oli usein turvautunut ulkomaisiin hartauskirjailijoihin, vapautuu yhä enemmän vanhoista dogmeista ja valtiokristillisyydestä ja joutuu ankaran reformi-innon valtaan. Tätä vapautumista edistivät osaltaan ne ulkomaiset esteetikot, filosofit ja yhteiskunnan arvostelijat (Brandes, Taine, Spencer, Stuart Mill, Buckle ja Henry George), joita hän kertoo (osaksi toht. Bergbomin neuvosta) näihin aikoihin (1884) innostuneesti lukeneensa. Sensijaan naistenvihaaja Strindberg oli hänelle kauhistus. Totuutta löytääkseen hän tällöin kuten myöhemminkin ankarasti sisäisesti etsi, taisteli ja mietiskeli. Naiskysymykseen liittyi kaksinaismoraalin vastustaminen, työväen tilan parantaminen, raittiusasia, uskonvapaus y. m. uudistukset. Aluksi hän näkyy horjuneen vanhan ja uuden elämänkatsomuksen välillä, mutta lopuksi uusi voitti; vuoden 1885 alussa, jolloin hänen kolmas näytelmänsä jo oli valmis, hän kirjoittaakin: »Paljon olen muuttunut taas viime kesästä. En enää häily vanhan ja uuden välillä. Olen täydellisesti uuden ajan ihminen.» Kuitenkaan ei rva Canth koskaan hyväksynyt »nuoren polven» äärimäisiä mielipiteitä; varsinkin siveellisissä velvoituksissa olivat hänen vaatimuksensa tinkimättömät.

Näin oli kirjailijatar astunut uuteen kehityskauteen, jättänyt taakseen romantiikan kauniit pilvilinnat. Ja kaunokirjallisestikin eikä vain käytännöllisellä toiminnalla ja sanomalehtikirjoituksilla (m. m. hän Valvojassa 1884 julkaisi pari ankaraa kirjoitusta naisasiasta) hän suurten norjalaisten esikuviensa tapaan tahtoo näitä uusia aatteita ajaa. Siten kypsyy parin vuoden kuluessa, toht. Bergbomin antaessa auliisti neuvojaan ja opastuksiaan, hänen kiihkeä

tendenssinäytelmänsä *Työmiehen vaimo*, jossa hän kerrankin yhteen salamaan koottuna saa purkaa sen mitä hänellä oli sydämellään ja Homsantuun kera »ampua» vanhoillisen, miesten vallitseman yhteiskunnan »lakia ja oikeutta». Ja laukaus sattui aika kipeästi.

»Työmiehen vaimo» näyteltiin Suomal. teatterissa talvella 1885 peräkkäin 9 kertaa ja herätti kiivaan kiistan vanhoillisten ja naisasian ajajain välillä (m. m. Agathon Meurman pukeutui ankarasti sotisopaan sitä vastaan, kappaletta edes näkemättäkään). Eihän näet oltu moista sodanjulistusta ennen meillä kuultu, vieläpä naisen kynästä! Minna Canth oli rohkeasti viskannut taisteluhansikkaansa miehiä ja heidän hallitsemaansa yhteiskuntaa vastaan; ihmekö siis että sekä vihastus että ihastus valtasi yleisön, jakaen sen kahtia. Nykyään, jolloin useimmat 1880-luvun aatteenajajain vaatimuksista eivät enää ole »polttavia», näytelmä herättää meissä etusijassa vain kirjallista mielenkiintoa; silloin oli asianlaita toinen.

Tässä näytelmässä on tekijätär jo siirtynyt maalaiskuvauksesta kaupunkilaisoloihin, jotka epäilemättä soveltuivatkin tarkoitukseen paremmin. Sen ainekset hän nähtävästi oli koonnut omasta kuopiolaisesta havaintopiiristään, mihin ehkä oli sekoittunut tamperelaisia lapsuusmuistoja. Siinä ollaan jo kaukana kaikesta ihannoivasta ja sovinnollisesta maalaisromantiikasta. Näytelmä loppuu tärisyttävään epäsointuun. Toiminta tapahtuu Kuopion työväen piirissä. Kelpo palvelustyttö Johanna menee naimisiin itsekkään ja juopottelevan työmiehen Riston kanssa, joka etusijassa olikin tähdännyt Johannan vaivalla koottuja säästörahoja. Päästyään »vaimon pääksi» ja omaisuuden haltijaksi Risto tovereineen juo ja tuhlaa vaimonsa säästörahat, antaa vaimonsa ja pikkulapsensa kärsiä puutetta, vieläpä salaa vie kapakkaan vaimollaan kudottavana olevan kankaankin ja kaiken lisäksi yhtyy entiseen mielitiettyynsä, mustalaistyttö Kerttuun eli »Homsantuuhun», saattaen tämän vuorostaan epätoivoon, sill'aikaa kuin Johanna kaikista kokemistaan kolauksista sairastuu ja kuolee. Pian Risto jättää Kertun ja on valmis vaimonsa ruumisarkun äärestä lähtemään kolmatta naista kosimaan, kun tietää tällä olevan rahoja. Silloin saapuu Homsantuu revolveri kädessä kostamaan, mutta Riston juomatoverin Topon avuksi kutsumat poliisit ehtivät väliin eikä ammuttu laukaus osukkaan Ristoon.

»Laki ja oikeus» on tullut Riston avuksi; siksipä sidottu Homsantuu huudahtaakin myrkyllisesti: »Teidän (s. o. miesten) lakinne ja oikeutenne, ha, ha, ha, — niitähän minun pitikin ampua!» Risto kyllä saa tällä kertaa rukkaset, mutta lohduttautuu helposti lähtemällä kapakkaan.

Riston ja Topon niskoille on tekijätär tässä purkanut kaiken naisellisen ja siveellisen katkeruutensa miessukua ja heidän yhteiskuntaansa vastaan. Johannasta ja Homsantuusta on taas tehty sorretun naissuvun marttiirat. Vörskyn herrasväki edustaa sydämettömiä »parempiosaisia». Näin ovat vastakohdat kärjistetyt huippuunsa, ja voimallista vauhtia, kaikessa realistisessa alastomuudessaan, rientää toiminta näytös näytökseltä eteenpäin, osottaen tekijättären täysin hallitsevan draamallisia ilmaisukeinoja. Kuitenkaan ei tarkkaavalta lukijalta jää huomaamatta, että kappaleessa sittenkin on paljon liioiteltua, paljon pelkästään »mielenkiihotukseksi laitettua», kuten tekijätär itsekin myöntää, nähtyään luomuksensa näyttämöllä. »Kappale ei sisällä e l ä m ä n t o t u u t t a», hän itse siitä aivan oikein sanoo; eikä ihme, sillä olihan hän pannutkin siihen »omaa sieluaan», nähnyt asiat oman suurennuslasinsa vahventamina. Yksityistapauksen, jollainen kyllä voi todellisuudessa sattua, hän arvelematta yleisti koko yhteiskunnan vertauskuvaksi ja joutui siten helposti ampumaan yli maalin. Silloin ei tietysti ollut varaa syventyä tarpeeksi henkilöiden sielullisiin motiiveihin ja luonteiden yksilöisyyteen; täytyi asettaa kaikki esiin valmiina puhumaan ja toimimaan tekijättären tarkoitusten mukaisesti, vaikkapa nuo puhetorvet eivät edellytyksiltään siihen oikein soveltuisikaan. Niinpä tuntuu esim. koko Homsantuun osuus, joka kyllä itse asiassa on näytelmän draamallisesti keskeisin, vartavasten tehdyltä, epätodelliselta. Samoin näyttää kummalliselta, miten sekä Johanna että Homsantuu niin riippuvat kiinni kehnossa Ristossa, peittäen ja silitellen hänen vikojaan. Tekijätär tietysti lukee tämänkin seikan yhteiskunnan syyksi, koska se muka väärillä katsantokannoillaan on turmellut naistenkin arvostelukyvyn, mutta vakuuttavalta tämä todistelu ei suinkaan tunnu. Taiteellisista heikkouksista huolimatta tämä näytelmä kuitenkin kirjallisestikin oli parasta mitä meillä sitten Kiven päivien oli suomeksi kirjoitettu, uuden

kirjallisen ajanjakson alkaja, draamallinen voimannäyte, tarkoituksellisen realismin sodanjulistus kaunistelevaa romantiikkaa vastaan, puhumattakaan sen suuresta reformatoorillisesta merkityksestä. [1] Valtiopäivillä 1888 säädettiinkin, että aviovaimo saa itse hallita omaa työansiotansa. Epäilemättä rva Canthin näytelmällä oli osansa tähän mielipiteiden muutokseen.

Johanna ja Homsantuu olivat sorrettuja ja petettyjä alaluokan naisia. Mutta »puhtiin» päästyään rva Canth tahtoi näyttää, että naisen asema säätyläistön keskuudessa oli yhtä huono, miehet sielläkin vain raakoja ja itsekkäitä nautiskelijoita, vaimojensa kiduttajia ja heille uskottomia, vaimot peitteleviä, alistuvia ja kärsiviä kotiolioita. Ja kaikki tämä oli tietysti miesten ja väärien katsantotapojen syy. Nämä paljastukset rva Canth linkosi säälimättä ilmoille perhekuvauksessa *Hanna*, joka ilmestyi jouluksi 1886 ja vaikutti samantapaisia kiivaita arvosteluja myötä ja vastaan kuin »Työmiehen vaimo» ja yleensä rva Canthin koko tarkoitusperäisesti paljasteleva tuotanto. Novellin toiminta liikkuu kuopiolaisessa virkamiesperheessä, ja vahva tendenssi, jonka salamat risteilevät perheen pään, kehnoksi aistilliseksi nautiskelijaksi kuvatun kamreeri Mellinin ja muiden hänen kaltaistensa herrasmiesten (Sassa-herran ja jumaluusopin ylioppilaan Salmelan) ympärillä, purkautuu kaunistelematta esiin. Yksityistapaus on tässäkin yleistetty yhteiskunnan kuvaksi. Perheen tytär Hanna näkee askel askeleelta kaikkien miessuvusta olettamiensa ihanteiden romahtavan surkeasti alas samoinkuin hänen äitinsä oli nähnyt ennen häntä. — Tässä novellissa esiintyvät ensi kertaa rva Canthin pirteät kertoilijan- ja kuvailijanlahjat yhtä täyteläisinä kuin »Työmiehen vaimossa» hänen draamalliset avunsa. Varsinkin ovat monet yksityiskohdat, kuten esim. koulunuorison puuhien ja kesäelämän kuvaukset, vilkkaita ja havainnollisia; taiteellinen eheys on sensijaan hatarahko.

Yhteiskunta väärine kasvatustapoineen ja edellytyksineen on rva Canthin mielestä myös syypää siihen, että sivistynytkin nainen,

---

[1] Tällä näytelmällään tuli rva Canth ensinnä tunnetuksi myös Ruotsissa, jossa »Työmiehen vaimo» ennemmin mainitun rva Raa-Winterhjelmin kääntämänä keväällä 1886 Tukholman Uudessa teatterissa monta kertaa peräkkäin näyteltiin saavuttaen »myrskyisen menestyksen».

jolla kyllä on »hyvä puoliso ja kuuliaiset lapset», kiihkeän rakkaudentarpeensa ulkonaisen tyydyttämättömyyden vuoksi helposti lankee aviorikokseen, kun viettelijä kauniskuorisen, itsekkään herrasmiehen muodossa tarjoutuu tätä tarvetta osaltaan tyydyttämään, tietysti siinä pitäen silmällä yksinomaan omaa nautintoaan. Tätä kuvaa Minna Canth taiteelliselta rakenteeltaan kiinteässä novellissa *Salakari*, joka ilmestyi 1887. Alma Karellin on entinen pintapuolinen kasvatustapa ja elämänkäsitys tehnyt pelkästään kiihkeäksi sukupuoliolioksi, jonka alituista lemmentarvetta hänen moniin yhteiskunnallisiin toimiin ja asioihin takertunut miehensä, rehtori Karell, ei jouda Alman mielestä tarpeeksi vaalimaan. Siksipä itsekäs ja mefistomainen maisteri Nymark verrattain helposti johtaakin Alman aviorikokseen. Rangaistus ei tietysti jää tulematta. Alman ja Karellin lapsi kuolee, katumus ja suru tekevät lopun Almastakin.

Tärisyttävin kuvauksensa realistiselta teholta on epäilemättä »Hannan» kera yht'aikaa ilmestynyt novelli *Köyhää kansaa*, jossa tekijätär ahtaihin ulkonaisiin puitteihin (yhden vuorokauden tapauksiin) on mahduttanut mitä vihlovimman kurjuudenkuvan köyhän kuopiolaisen työmiesperheen elämästä. Nainen, Holpaisen Mari, on tässäkin tehty kärsimysten pääuhriksi, mutta tällä kertaa ei syy ole hänen miehessään kuten »Työmiehen vaimossa» oli laita, sillä Holpainen itse on kyllä uuttera ja kelpo mies, vaan syy on parempiosaisten hallitsemassa yhteiskunnassa, joka ristissä käsin antaa köyhän työmiesperheen työn ja ansion puutteessa nääntyä nälkään ja kurjuuteen. Sensijaan köyhät itse (tässä varsinkin avulias Tiina Katri) kyllä koettavat vähistäänkin auttaa toisiaan. — Tässä novellissa tekijätär linkoo esiin vahvan sosialistisen tendenssin, joka kärjistyy Lopon katkeriin sanoihin: »Ei ne herrat välitä köyhästä enemmän kuin koirasta ja tuskin niinkään paljoa. Tappaisivat edes kerrassaan.»

Vielä rajumpi syytöskirja köyhien ja kärsivien puolesta vallitsevaa yhteiskuntajärjestystä vastaan on Minna Canthin 3-näytöksinen näytelmä *Kovan onnen lapsia* v:lta 1888. Senkin viimeistelyä, varsinkin tyylillisesti, on toht. Bergbom melkoisesti opastanut. Sen aihe on hyvin samantapainen kuin »Köyhän kansan». Holpaisen suuren köyhän perheen sijalla tässä on rautatientyömies Antti Vaarasen yhtä kurjasti elävä lukuisa perhe, jossa sairas poika ravinnon

ja rohtojen puutteessa on kuolemaisillaan. Rautatietyöt Savon radalla ovat toistaiseksi lopetetut, työmiehillä työttömyys ja nälkä edessä. Silloin Vaarasen työ- ja kurjuustoveri, kuumaverinen pohjalainen Topra-Heikki ryhtyy onnettomuustoveriensa puolesta ja kanssa käyttämään »korpilakia», koska yhteiskunnan asetukset »varallisten omaisuutta kyllä suojelevat, mutta köyhän työtä ne eivät suojele». Ruohomäen rikkaalta isännältä, joka kontrahdin päätyttyä aikoo häätää ahkeran torpparinsa, poltetaan riihi ja varastetaan rahat, »kaikkien kärsivien tähden», kuten Topra asiaa selittää morsiamelleen. Vieläpä Topra kiihdyksissään surmaa toverinsa Jaaran, joka höperöityneenä aikoi ilmiantaa rikokselliset. Tietysti loukattu yhteiskunta puolestaan käyttää lakiaan: Topra tovereineen, muassa Vaaranenkin, viedään vankeina tutkittavaksi ja tuomittavaksi, kurjuuden Vaarasen mökissä siitä vain lisääntyessä. — Valtaavalla realistisella voimalla on tekijätär tässä maalannut katsojille ja lukijoille alastoman kuvan köyhälistön kurjista oloista ja väkevästi kolkuttanut yhteiskunnan vallanpitäjäin omiatuntoja hereille näkemään ja auttamaan. Kuitenkaan hän ei jaksa täysin määrin vakuuttaa lukijaa kuvauksensa välttämättömällä syy-yhteydellä. Tuntuu näet omituiselta että esim. rotevat ripeät miehet kadottavat kaiken toivonsa ja malttinsa, kun rautatietyöt tilapäisesti loppuvat; luulisipa heidän keksivän ja saavan jotakin muuta ansiotyötä, tarvitsematta turvautua törkeihin rikoksiin. Samoin oudostuttaa, että Topra-Heikki, niin säälivä, kuumaverinen ja ripeäpäätöksinen kuin onkin, pelkästään saadakseen rohtoja Vaarasen kipeälle pojalle ja siinä sivussa kostaakseen toisten puolesta Ruohomäen isännälle, ryhtyy sitä varten juuri murhapolttoon ja ryöstöön. Eipä hän tuhotyöhön lähtiessään edes muistakkaan sen lähintä aihetta, vaan pauhaa vain yleensä kuin jokin sosialistis-anarkistinen agitaattori rikkaita vastaan. Topra-Heikki on liiaksi konstrueerattu, kokoonsoviteltu ilmiö; sensijaan esim. hidas ja hiljainen Vaaranen ja hänen vaimonsa, nöyrä, kärsivällinen Silja, ovat tosiaan todellista lihaa ja verta. Mutta eihän tekijättären tarkoitus ollutkaan tarjota yleisölle siroa »taidetta taiteen vuoksi», vaan purkaa köyhien ja kärsivien puolesta vihansa ukkonen niin jylisevänä kuin suinkin. Ja että sen salama iskikin musertavasti, osottaa se, että Suomal. teatterin johtokunta

(enemmistö), peläten siitä teatterille koituvan (aineellisia) ikävyyksiä, lakkautti näytelmän esittämisen heti ensi näytännön (8 p. marrask.) jälkeen.[1] Julkinen arvostelukin oli tällä kertaa tavallista kireämpi sekä »vanhain» että »nuorten» taholla.

Näinä vuosina julkaisi rva Canth joukon pienempiäkin novelleja, joista useimmat selvästi kantavat tämän hänen »myrsky- ja kiihkokautensa» leimaa. Ne painettiin sitten v. 1892 yhteenkoottuina kahdessa osassa (yhteensä 16 novellia, joukossa nuo 1870-luvun aikuisetkin) nimellä *Novelleja.* Niissäkin hän useissa vilauksellisesti, mutta vihlovasti kuvailee köyhien kohtaloita ja terävästi paljastelee rikkaiden itsekkyyttä ja ylimielisyyttä. Pienoiskuva Holpaisen ja Vaarasen kodeista on esim. *Kuoleva lapsi.* Kova on herrasväkeä palvelevan *Lapsenpiian* kohtalo, kova vietellyn naisen, eikä köyhä aviomies saa oikeutta vaimonsa rikasta viettelijää vastaan (novellit *Kasvinkumppanit* ja varsinkin realistinen *Lain mukaan).* Taiteellisestikin tehoisin näistä synkistä kuvauksista on ehdottomasti räikeävärinen *Kauppa-Lopo,* jossa näytetään, kuinka sellaisenkin paheihin takertuneen hylkiön kuin Kauppa-Lovon inhoittavan ulkokuoren sisällä voi piillä vielä paljon oikeaa puhdasta ihmisyyttä. — Myöhemmät novellit edustavat jo viileämpää elämäntarkastelua, joskin vielä osottavat jälkimaininkeja myrskyn ajalta. Niistä ovat huomattavimmat *Lehtori Hellmanin vaimo* ja laajahko novelli *Agnes.* Edellisessä, johon tekijätär epäilemättä on kutonut paljon omia elämyksiään avioliitossa, hän kai tahtoo näyttää, ettei säätyläisvaimon tehtävänä saa olla vain arkipäiväinen taloustouhu ja pikkumaisen miehensä alituinen palvelu, vaan täytyy hänen, jottei henkisesti aivan kuoleutuisi, saada rikastuttaa henkistäkin puoltansa. Jälkimäisessä asetetaan vastakkain hiljainen, ahertava koti- ja perherouva Liisi Reijola ja hänen vanha koulutoverinsa, vapaa ja ostettava maailmannainen Agnes, joka säälien katselee Liisin sidottua arkista aherrusta, missä hengenkehitykselle ei juuri jää tilaa, mutta samalla tunnustaa, ettei hänenkään tarkoitukseton päiväperhoilunsa ole okaitaan vailla. Sittenkään hän ei kohtaloaan vaihtaisi Liisin kanssa enemmän kuin tämäkään hänen kanssaan. Selvittä-

[1] Vasta keväällä 1904 teatteri uusi näytelmän pari kertaa.

mättä jää tekijättäreltä, mitä vaikutuksia ja seurauksia tämä kesäinen kohtaus jätti näihin molempiin naisiin; kertomus ikäänkuin katkeaa kesken. Ibsenin tavoin rva Canth siinä kehittelee mielenkiintoisen kysymyksen, siihen suoranaisesti vastaamatta. Samaa aihetta hän alkoi yhtä vauhdikkaasti muovata näytelmäksikin, mutta se jäi keskeneräiseksi. — Muita vielä myöhempiä novelleja ovat perin kärkevä nousukassivistyksen kuvaus *Kodista pois*, johon hän lienee punonut joukkoon omia kotoisia nuoruusmuistojaan ja vanhempiensa sulhasen hankkimishommia, ja alakuloinen *Missä onni?*

Kaikissa rva Canthin novelleissa on lämpimän aiheeseen eläytymisen ja herkän havainnollisuuden ohella erityisesti huomattava pirteä, luistava ja kepeästi hyppelehtivä esitystapa lyhyine rientoisine lauseineen ja käänteineen. Minna Canth ei esim. Juhani Ahon tavoin jouda sanoilla liikoja lavertelemaan ja kautta rantojen taidokkaasti koukertelemaan. Hänellä on sähköinen kiire saada sanottavansa päätä pahkaa julki.

Rva Canthin edellä mainitut näytelmät ja kertomukset, joissa hän pelottomasti paljasteli elämässä ja yhteiskunnassa näkemiään puutteita ja mädännäisyyksiä, herättivät tietysti vanhoillisissa piireissä paljon melua ja pahaa verta. Hänhän muka oli yhteiskunnan mullistaja, kansan villitsijä, uskonnon ja kaiken vanhastaan pyhänä pidetyn pilkkaaja. Varsinkin »Finland» lehti, vanhan yhteiskunnan ja valtiokristillisyyden tanakka suojelija Agathon Meurman takanaan, ankarasti hätyytteli rva Canthia ja hänen teoksiaan. Mutta myös »nuoren polven» taholta vierottiin ja ivailtiin hänen muka liiallista intoiluaan ja kumouksellisuuttaan, jopa hänen läheiset ystävänsä ja aatetoverinsakin loittonivat hänestä. Omassa kotikaupungissaankin hän rohkean esiintymisensä vuoksi joutui monien vihoihin ja epäsuosioon. Mutta Minna Canth tiesi taistelevansa ihmisyyden, oikeuden ja totuuden puolesta ja se tunto häntä rohkaisi. »Onko minun syyni», hän kirjoittaa vastaukseksi pastori Elis Bergrothille tämän »Hannasta» antamaan arvosteluun, »että elämässä on ei ainoastaan kaunista, mutta myöskin rumaa. Kirjailijan tulee olla rehellinen ja tuoda esiin kaikki juuri semmoisena kuin se on, ei kaunistaa mitään. Kaunokirjallisuuden tulee olla kuvastimena, joka ihmisille näyttää, minkälaisia he ovat.»

Kuitenkin tuo parjausten paino näkyy monesti syvälti koskeneen hänen tuntehikkaaseen mieleensä, jopa siinä määrin, että hän kertoo jo ajatelleensa siirtyä pois koko Suomesta jonnekin vapaampaan ilmaan. Samoin hän näkyy ajatelleen luopua kirjailusta, koska siitä vain kolauksia seurasi. Mutta sydämen kyllyydestä suu ja kynä pyrkivät puhumaan ja voittivat. Tahto ja tarmo terästyi pian jälleen. »Ei me vielä kuolla. Me elämme! Elämme sittenkin! Emmekä kuole pitkään aikaan! .. Ei ne meitä vielä tapa. Me nousemme jälleen. Ja rehellisesti koitamme voimiemme mukaan eteenkinpäin.» Näin hän rohkaisevasti puhuu tämänaikuisissa kirjeissään ystävilleen (Lucina Hagmanille ja Kauppis-Heikille). Samalla hän edelleen avartaa näköpiiriään ulkomaisella kirjallisuudella, lukee Brandesin »Päävirtauksia 19. vuosisadan kirjallisuudessa», kääntääpä alun siitä suomeksikin (1887), Rénan'in »Jeesuksen elämää» ja »Apostoleja», uutta skandinavilaista ja venäläistä kirjallisuutta j. n. e. Sen ohella lähtee hänen kynästään monta nasevaa albumi-, kalenteri- ja sanomalehtikirjoitusta, joissa hän taistelee samojen aatteiden puolesta kuin kaunokirjailussaankin. Paneepa hän talvella 1889 yhdessä ylioppilas ja toimittaja *A. B. Mäkelän* [1] kanssa pystyyn omankin äänenkannattajan, aikakauslehden *Vapaita aatteita*, joka sisälsi helppotajuisia suomennoksia ja mukailuja varsinkin nykyaikaisen luonnontieteen alalta, kirjoituksia työväen- ja naisasiasta y. m. ajankysymyksistä ynnä käännettyjä ja alkuperäisiä kertoelmia. Tilaajia oli vähän ja painoviranomaiset ahdistelivat julkaisua alituisesti. Niinpä täytyikin rva Canthin lakkauttaa lehtensä 1890 vuoden lopussa. »Aika on kaikkea muuta kuin sovelias v a p a i l l e aatteille», lausuu toimitus jäähyväissanoissaan.

Vähitellen »myrskyn ja kiihkon» kuohunta alkoi asettua, kirjailijattaren elämänkatsomus saada sovinnollisemman sävyn. Parin rakkaan ystävän ja oman tyttären varhainen kuolema nähtävästi ensinnä nosti elämän ja kuoleman kysymykset, ihmisen sisäisen elämän kirjailijattaren eteen; hän kääntyy nyt yhteiskunnallisten epä-

---

[1] *August Bernhard Mäkelä*, tunnettu kirjailijanimellä *Kaapro Jääskeläinen* (s. Kustavin kappelissa 1863), julkaissut m. m. 4 osaa kepeitä vähäpätöisiä *Iloisia juttuja* (pilalehtihumoreskeja) sekä räikeän ja muodottoman realistisen tendenssinäytelmän *Ruukin jaloissa* (1896) y. m. sepitelmiä.

kohtain ulkonaisesta tarkastelusta vähitellen tarkastelemaan ihmistä sinänsä ja hänen omia sisäisiä puutteitaan. Yhteiskunnallisen vapautusvaatimuksen ja uudistuksen sijaan hänelle alkaa selvitä yhtä tärkeänä yksilöllinen, sisäinen vapautumisvaatimus, Ibsenin sisäisesti aatelinen ja Tolstoin sisäisesti uudistunut ihminen. Hän omien sanojensa mukaan »sai vapaamman ja selvemmän käsityksen elämästä», hän »muuttui katselijaksi». Kauan hän ei kuitenkaan viihtynyt pelkkänä toimetonna katselijana; terve luonto vetää jälleen kirjailijattaren työhön ja toimintaan.

Sovinnollisempi elämänkatsomus lyö leimansa hänen kirjallisiinkin tuotteihinsa. Hän siirtyy kolmanteen kirjalliseen kehityskauteensa, jossa kyllä tuntuu selviä maininkeja edellisestä kuohunnasta, mutta paljoa rauhallisempina kuin ennen. Tekijätär ei enää itse saarnaa, vaan antaa kuvauksen vaikuttaa etupäässä omalla sisäisellä tehollaan. »Paljastusten aika on mennyt, tunnustusten aika tullut», hän itse myöhemmin (Järnefeltin »Heräämiseni» johdosta) lausuu tästä koko ajanjaksolle yleisestä käänteestä.

Ensimäisenä merkkinä tästä uudesta murroksesta on toht. Bergbomille omistettu perhedraama *Papin perhe*, jonka hän Bergbomin ohjeiden avustamana valmisti v. 1890 ja jota sitten seuraavan vuoden alussa hyvällä menestyksellä näyteltiin (ilmestyi painosta 1891). Se hänelle hankki takaisin suuren osan siitä suosiosta, varsinkin »nuorten» yksimielisen ihailun, jonka hän edellisillä räikeillä tuotteillaan oli menettänyt. Jyrkistä vastakohdistaan huolimatta näytelmässä tällä kertaa on sovinnollinen loppu; vastapuolet koettavat rehellisesti ymmärtää toisiaan. Aiheena on »vanhan» ja »nuoren» polven periaatteellinen yhteentörmäys kuopiolaisessa pappisperheessä — siis yhteen polttopisteeseen koottuna koko silloinen »sivistystaistelumme», jossa juuri papisto etusijassa edusti vanhoillisuutta. Eikä tekijättären kai tarvinnut kaukaa alkuaihelmaa hakea, olihan sentapaisia hänen omassa tuttavapiirissäänkin. Valtiokirkollista vanhoillisuutta edustaa näytelmässä ankara voiman ja vakaumuksen mies, pastori Valtari, joka ei tunnusta nuorten pyrintöjä enemmän kuin naisten sananvaltaa; »nuoren polven» vapaamielistä ajatuskantaa edustavat hänen hieman hatarasti intoileva ylioppilaspoikansa Jussi, sovinnollisempi ja syvällisempi tyttärensä, jatkolainen Hanna,

sekä vilkas ja pirteä, ulos maailmaan haluava nuorin tytär Maiju. Äiti taas on noita hiljaisia, alistuvia miehensä ja perheensä palvelijoita ja välittäjiä. Ristiriita isän ja lapsien välillä kärjistyy niin tiukalle, että Jussi, jonka isä hylkää, lähtee Hannan kanssa kotoaan Helsinkiin ansaitsemaan omalla työllään leipänsä, ja sinne saapuu pian jälestä — isänsä uuteen leninkiin antamat rahat matkarahoiksi käyttäen — nuorin sisarus Maiju teatteriin tarjoutumaan. Pelastaakseen edes nuorimman lapsensa turmiosta rientää Valtari Maijun perästä Helsinkiin ja pelästyttää uhkaavalla käytöksellään juuri loistavasta koenäytännöstään palaavan Maijun puolikuolleeksi. Silloin vasta huomaa Valtari menneensä liian pitkälle. Hannan sanat: »Jumala ei pakoita ketään» selviävät hänelle ja hän avaa sylinsä sovintoon ja ymmärtämykseen. Ja kun Jussi innokkaasti huudahtaa: »Vapaus, se on aina pääasia», osottaa Hanna, lausumalla loppusanoiksi: »Eipäs olekkaan, Jussi! Eipäs ole kuin rakkaus», ettei pelkällä sisällyksettömällä vapausintoilulla pitkälle päästä. — Hannan siis etusijassa on voitto; hänellä on vähässä sisällystä paljoa enemmän kuin Jussin koko nuorekkaassa, onton mahtipontisessa kiivailussa. Lujan pastori Valtarin kääntymys tuntuu hänen edellytyksiinsä verrattuna kyllä liian äkilliseltä ja vain pelästyksen ynnä isänrakkauden puuskan hetkellisesti aiheuttamalta, taatakseen oikein pysyvää kannan muutosta, mutta olihan molemminpuoliseksi voitoksi jo hetkellinenkin toistensa ymmärtämys; siitähän voi Hannan osottamaa rakkauden tietä sueta pysyväkin toistensa vakaumusten kunnioittaminen.

»Papin perheellä» voittamansa suomenmielisten suosion rva Canth jälleen suuressa määrin kadotti, kun sepitti seuraavan näytelmänsä *Sylvin* alkuperäisesti ruotsiksi ja antoi sen v. 1893 ruotsalaiselle teatterille näyteltäväksi. Tosin hän siitä kohta laati ja painatti suomalaisenkin laitoksen. Tämä omituinen täyskäännös, jota rva Canth ei itsekään näy osanneen oikein selittää, oli kai osaltaan ikäänkuin vastalause »vanhain fennojen» ja heidän johtamansa Suomal. teatterin edustamaa kantaa vastaan, myöhäistä kostoa »Kovan onnen lapsien» esittämisen alkuunsa tyrehyttämisestä. Suomal. teatteri oli muka »loukannut» häntä monesti, samoin Finland ja myöhemmin Suometar. Myös G. von Numersin ja Suomal. teatte-

rin välinen selkkaus »Elinan surmasta» näkyy häntä ärryttäneen. Sitäpaitsi kieli- ja kansallisuuskiista oli hänelle muka jo voitettu kanta; sovinto oli siinä saatava aikaan. Personalliset syyt, joita naisellinen mielenherkkyys ja ärtyisyys vielä nähtävästi suurentelivat, siis etusijassa vaikuttivat hänessä tuon omituisen kielenmuutoksen.

»Sylvissä», johon tekijätär lienee saanut alkuaiheen eräästä senaikuisesta myrkytystapauksesta, Minna Canth on pyrkinyt yhä yksinkertaisempaan ja samalla kiinteämpään draamalliseen rakenteluun sekä syvällisempään sielunelämän erittelyyn. Epäilemättä Ibsen on tässä lähinnä ollut hänellä mielessä. Naiskysymys se »Sylvistäkin» tahtoen tai tahtomattaan selvästi kuultaa läpi. Nuori, lapsekas ja kiihkeätunteinen orpotyttö Sylvi on 18-vuotiaana, oikeaa rakkautta tuntematta, joutunut naimisiin parikymmentä vuotta vanhemman vakavan »holhoojasetänsä», notaario Aksel Wahlin kanssa, joka kohtelee Sylviä vain joutohetkiensä »kissimirrinä» ja leikkikaluna eikä muuten virkatoimiltaan ja metsästysinnoltaan joudakaan tarpeeksi hupakoimaan »kissimirrinsä» kanssa. Mutta muutakaan syvällisempää elämänkäsitystä ei Sylvillä vielä ole eikä sellaista ole hänelle opetettu; elämä on hänestä vain pelkkää leikittelyä ja perhoilua. Siksipä hän ikävystyykin mieheensä. Sattuu silloin tulemaan saapuville Sylvin vanha leikkitoveri, arkkitehti Viktor Hoving; Sylvissä leimahtaa vanhoja muistoja uusittaessa raju lemmenliekki Hovingia kohtaan, ja hän tahtoo päästä eroon oikeasta aviomiehestään. Tietäen sen muuten mahdottomaksi hän kiihkeässä, sairaalloisessa tunteiden puuskassa, seurauksia ollenkaan ajattelematta, myrkyttää miehensä. Viktor, joka alusta pitäen on näytellyt horjuvan rakastajan osaa, tietysti jättää Sylvin, ja kun tälle vankilassa selviää, ettei Viktorista ole hänelle enää mitään apua ja lohdutusta, tulee hän mielipuoleksi. — Kolme ensi näytöstä toiminta vähin keinoin kiihtyy erittäin draamallisesti, joskohta Sylvin sielullinen perustelu, joll'emme jo alunpitäen otaksu hänen tunne-elämäänsä melkoisesti ärtyisäksi ja epänormaaliksi, tuntuu sittenkin hieman hataralta. Hän on epätodellisuudessa elävä, vaistojen, viettien ja mielikuvittelujen ihminen. Sensijaan viimeinen eli neljäs näytös (vankilassa) ei juuri vähimmässäkään määrässä lisää näytelmän

draamallista eheyttä; Sylvin katumuksen ja sovituksen olisi kai voinut paremmalla draamallisella teholla liittää heti murhateon jälkeen, kun Viktor kylmästi kääntyy Sylvistä tiehensä. Yleisen siveyslain kannalta — ja sitä kai tekijätär onkin pitänyt silmällä — nykyinen loppu on kyllä oikein suunniteltu ja on sisäisessä sovittavaisuudessaan ikäänkuin jatkoa »Papin perheelle» ja esituntua »Anna Liisalle», joten nämä kolme näytelmää tavallaan muodostavat ikäänkuin aatteellisesti asteittaisen trilogian. Naiskysymystä hipaisee »Sylvi» kai siinä että yhtenä syynä Sylvin turmioon — vaikk'ei sitä varsinaisesti sanota — on pidettävä se henkinen kehittymättömyys, jossa häntä oli kasvatettu, vailla vastuunalaisuuden ja elämän velvoituksien tuntoa, sekä siinä, että laki sallii niin epäsuhtaisia avioliittoja, joista ennen pitkää koituu pettymystä ja turmiota molemmille aviopuolisoille. Ja tietysti Wahlkin on syyllinen, kun on nähtävästi vain itsekkäistä syistä nainut aivan lapsen. Eikä voi Hovingkaan kokonaan peseytyä, sillä väärillä mielikuvitteluilla hän aiheuttaa Sylvin turmion. Sittenkin siis yhteiskunta ja miehet ovat naisia kohtaavan pahan alku!

»Sylvi» samoinkuin Alma Karell sovittaa rikoksensa siveellistä maailmanjärjestystä vastaan vielä pääasiassa ulkonaisesti, vankeudella ja mielipuolisuudella, eikä sydämen uudistuksella. Hänhän sanookin ennemmin luopuvansa Jumalan armosta kuin Viktorista. Sensijaan Minna Canthin viimeisessä näytelmässä *Anna Liisassa* v:lta 1895 sovitus on Tolstoin tavoin siirtynyt myös sisäiseksi uudistukseksi rikoksellisen sydämeen. Nuori, kokematon talontytär Anna Liisa on verenvetoisen Mikko rengin viettelemänä jo 15-vuotiaana salaa metsässä synnyttänyt lapsen ja sen samalla hädissään surmannut ja kätkenyt Mikon äidin Husson avulla. Luullen nelivuotisella katumuksella ja vakavalla elämällä jo tarpeeksi sovittaneensa tuon lapsellisuudessaan ja avuttomuudessaan tekemänsä rikoksen, jonka muisto häntä tosin yhä kolkuttaa, hän juuri valmistautuu vihille rakastamansa kelpo miehen kanssa. Silloin Mikko, viettelijä, palajaa karkumatkoiltaan ja vaatii — nähtävästi Annan perintöä himoten, joskin rakkauttaan vakuuttaen — Anna Liisaa vanhan yhteisen syntisiteen nojalla omakseen. Kun tämä inhoten hylkää Mikon ehdotuksen, paljastaa Mikko salaisuuden Anna Liisan vanhemmille ja

sulhaselle. Tietysti aiottu naimisliitto nyt purkautuu, mutta näön vuoksi tahdotaan viettää jo päätetyt kuuliaiset. Anna Liisa on suuressa sielun tuskassa, epätoivon partaalla, kunnes äidin satunnainen lause: »Rukoile, että Jumalan pyhä henki valaisee mieltäsi», yht'äkkiä selvittää hänelle, miten hänen tuli hankkia itselleen täydellinen sisäinen ja ulkonainen sovitus. Juhlapuvussa hän astuu kuuliaisvieraiden keskelle, tunnustaa Jumalan armoon turvautuen julkisesti rikoksensa ja lähtee iloisena, keventynein mielin kärsimään yhteiskunnallista rangaistustaan, hänen rikoksensa alkusyyn Mikon luikkiessa vapaana joskin hieman nolona tiehensä.

Epäilemättä kirjailijatar tällöin on lukenut Tolstoita, varsinkin tämän järisyttävää talonpoikaisnäytelmää »Pimeyden valta», johon »Anna Liisa» aiheeltaan ja perusajatukseltaan suuresti vivahtaa. Tosin hän jo v. 1888 kirjeissään ohimennen mainitsee ajattelevansa »lapsenmurhaajan psykologiaa» ja käyneensä sitä varten vankilassakin, mutta näytelmän aihe ja juoni selvisi hänelle nähtävästi lopullisesti vasta sitten kuin hän oli tutustunut Tolstoin mainittuun näytelmään ja Kuopion laulujuhlassa 1891 palkittuun Kauppis-Heikin kansannovelliin »Kirottua työtä», jota rva Canth itse kehuu »kerrassaan hyväksi». Onhan näet mainitun novellin päähenkilö myös nuori, kokematon talontytär Anna Liisa, joka vietellään aivan samantapaisissa olosuhteissa. Kuitenkin on rva Canth omavaraisesti muodostellut tämän monesti käytetyn aiheen ja luonteensa mukaisesti siihen sovittanut melkoisen annoksen naiskysymystä ja yhteiskunta-arvosteluaan, vaikkapa kai etusijassa onkin tarkoittanut tyynesti kuvata Anna Liisan sielullisia tuskia. Mies, Mikkohan, on tässäkin oikeastaan kaiken pahan alku, itsekäs viettelijä, jota yhteiskunta ei sittenkään laeillaan pysty rankaisemaan. Nainen yksin saa kärsiä sekä sisäiset että ulkonaiset rangaistukset. Mutta kai siinä on varoitus vanhemmillekin pitämään parempaa huolta tyttäriensä kasvatuksesta, etteivät nämä ymmärtämättömyydessään joutuisi ensimäisen viettelijän uhriksi. — Taiteelliselta rakenteeltaan tämä 3-näytöksinen näytelmä on tekijättärensä eheimpiä, ehkäpä ehein ja kiintein. Kuitenkin itse loppukäänne — Anna Liisan tunnustus — tuntuu hieman äkilliseltä ja heikosti perustellulta eikä vaikuta ollenkaan niin valtaavasti kuin Tolstoin Nikitan tunnustus, jonka

hän omantuntonsa pakoittamana tekee silloin kuin hänellä rikoksensa tähden ei ulkonaisesti enää ole mitään pelättävänä. Samoin uljaan ja ripeän Mikon rinnalla Anna Liisan sulhanen Johannes Kivimaa tuntuu kovin verettömältä maitovasikalta. Myös tuntuu oudolta että Anna Liisa on voinut niin visusti salata raskautensa ja sen seuraukset. Pienistä heikkouksistaan huolimatta tämä näytelmä on toki paraita alkuperäisiämme ja onkin saavuttanut ansaitsemansa menestyksen näyttämöllä.

Viimeisten suurempien näytelmiensä lomassa rva Canth kirjoitteli muutamia seuranäytelminä suosittuja pikkukappaleita ja katkelmia suurempiin. Sellaisia ovat näppärästi kyhäilty ilveilymukailu *Hän on Sysmästä* (1893), spiritismiä ja henkien manausta ivaileva *Spiritistinen istunto* (1894), joka puolestaan vivahtaa Tolstoin pilanäytelmään »Valistuksen hedelmät», missä myös ivataan spiritismiä, bakteriologiaa y. m. s., [1] sekä novellista *Kotoa pois* muodostettu samanniminen pikkukomedia (1895). Katkelmiksi jäivät jo Murtovarkauden jälkeen alettu *Kauppaneuvos Toikka* (aiheena murhapoltto, alkuaan Kiljanderin hylkäämä aihe) ja edellä mainittu *Agnes* (painetut julkaisuun »Suomalainen näyttämö» 1897).

Minna Canth oli Aleksis Kiven jälkeen meillä ensimäinen todella draamallinen kirjailija, jonka näytelmien yleensä taidokas sekä ulkonainen että sisäinen rakenne, erinomaisen draamallinen vuoropuhelu, elävä havainnollisuus ja sattuva henkilöitsemistaito takaavat hänelle ainiaaksi merkkisijan suomenkielisen näytelmän historiassa. Tosin toht. K. Bergbom neuvoillaan ja ohjeillaan on epäilemättä paljon kehittänyt ja koulinnut rva Canthin draamallista ja tyylillistä aistia — »minun on koko kehityksestäni Teitä kiittäminen» kirjoittaa rva Canth itse v. 1892 toht. Bergbomille; tosin hän sekä aatteellisesti että tekotaidollisesti on ottanut paljon oppia norjalaisilta mestareilta, varsinkin Ibseniltä, mutta hänellä itselläänkin oli epäämätön luontainen draamallinen kyky. Senhän huomaa helposti hänen novelleistaankin, joissa vallitsee läpeensä draamallinen pirteys, nasevuus ja vauhdikkaisuus. Myös novellinkirjoittajana

---

[1] Mainitusta näytelmästä oli kuopiolaisessa Uudessa Kuvalehdessä v. 1892 Martti Wuoren kirjoittama selostus.

hän oli aikansa etevimpiä. Tyyli niin näytelmissä kuin novelleissa on kauttaaltaan omaperäistä, personallista; kirjoittaja on pelkkään tyyliinkin merkinnyt oman draamallisen itsensä. Kielellisesti ja »oikeakielisyyden» kannalta tuo tyyli voi paikoin tuntua hieman kuivahkolta ja virheelliseltäkin, voipa siinä Kiven tavoin siellä täällä kirjoittajansa tyylillisen ja kirjallisen aistin hienostumattomuuden vuoksi sattua melkoisia tyylikompastuksiakin — esim. henkilöjen puhuessa heille aivan sopimattomassa äänilajissa tai erityisissä »ulospurkauksissa» — mutta yleensä hänellä sanat ja lauseet liittyvät toisiinsa lyhyesti ja tiiviisti kuin konerattaiden hampaat. Ja savolaisesta kansankielestä hän on poiminut monta sattuvaa sanaa ja lausepartta; sellaisia varsinkin Hoppulaisella on milt'ei ehtymätön varasto.

Minna Canthin taide ei ole kylmää, ulkokohtaista »taidetta taiteen vuoksi», vaan etusijassa lämmintä, myötäelävää »taidetta elämän vuoksi», jossa kirjailijatar koko herkän naissydämensä lämmöllä ja tuntemuksella itse elää, tuntee, iloitsee ja kärsii mukana. Tämä sydämenlämpö se epäilemättä monesti sai hänet liioittelemaan, maalaamaan taiteellisesti katsoen liiankin räikeillä väreillä, jopa joskus tykkänään syrjäyttämään sovinnaiset taiteelliset näkökohdat ja yleisen tosioloisuuden, mutta hän kai tunsi, että vähempi ei riittänyt saamaan ihmisiä hereille. Kaikki sen ajan uudet aatevirtaukset, sekä kotoiset että ulkomaiset, tapasivat Minna Canthissa herkkää vastakaikua ja löivät leimansa hänen tuotantoonsa. Senpätähden hänellä aikaansa nähden onkin niin keskeinen merkitys. Varsinkin naiskysymys eri muodoissaan on se punainen lanka, joka kulkee hänen useimpien teostensa läpi. Siihen liittyi köyhäin ja vähäväkisten harras puolustus, raittiusasia, siveellisyyskysymys, uskonnollinen syventyminen, lyhyesti sanoen: puhtaan i h m i s y y d e n t o t e u t t a m i n e n kaikkialla elämässä. Ihminen yhteiskuntaoliona ja ihminen »Jumalan kuvana» on alati hänen rehellisen tutkistelunsa ja arviointinsa esineenä. Ja vaikkapa ne asiat, joiden hyväksi hän pukeutui kaunokirjalliseen sotisopaan, jo ovatkin enimmälti kadottaneet polttavaisuutensa, tulevat hänen teoksensa puhtaasti aikaansa kuvaavina kirjallisina todistuskappaleina epäilemättä alati säilyttämään ansaitun arvonsa.

Muita tendenssinäytelmäin kirjoittajia.

Minna Canth sai pian nuorekkaita draamallisia seuraajia, jotka samoin innokkaasti, jopa mestariaan rajumminkin, heiluttivat kirpeän paljastelun ja arvostelun ruoskaa. Mainittavin heistä on inkeriläissyntyinen

M a t t i K u r i k k a, joka kuitenkin myöhemmin on saavuttanut kuuluisuutensa aivan toisilla aloilla, nimittäin innokkaana sosialistina ja maailmanparantajana, suomalaisten ihanneyhteiskuntain perustajana ja johtajana Amerikassa y. m. s. puuhissa. Kurikka (syntynyt Tuuterissa 24 p. tammik. 1863, vauraan inkeriläisen talokkaan poika) rupesi, tultuaan 1881 ylioppilaaksi, silloisen kirjallisen kevätinnostuksen viehättämänä kynäilemään, saavuttaen näytelmällisillä taipumuksillaan toht. Bergbomin huomion. Hänen esikoisensa v:lta 1884 olivat pieni Kiljanderin malliin sepitetty ilveily *Ihmekös tuo* ja nelinäytöksinen inkeriläinen kansannäytelmä *Viimeinen ponnistus*, joka nuorelle tekijälleen tuotti paljon ansaittua kiitosta. Sen aihe on Inkerin suomalaisen kansan elämästä, maaorjuuden lakkautuksen ajoilta, jolloin aateliset maanisännät tekevät »viimeisiä ponnistuksiaan» saadakseen maaorjuuden pysytetyksi, ja talonpojat puolestaan lakkautusta voitontoivoisina odottavat. Tosin näytelmä taiteellisesti katsottuna on heikonpuoleinen — varsinaista pääjuontakaan siinä ei ole, jollei sellaisena pidetä venäläissyntyisen, lopussa aatelismies Kosminin pojaksi tunnustetun Andrein rakkautta talonpoikien johtomiehen Roposen tyttäreen Anniin ja siihen punoutuvia kansallisia ja uskonnollisia ristiriitoja — mutta eloisana ja kai pääasiassa todenmukaisena, joskohta liiaksikin kansatieteellisenä vieläpä romanttisesti koristeltuna kuvauksena Inkerin suomalaisten elämästä ja ponnistelusta aatelisten sortoa vastaan (vrt. Schillerin »Telliä» ja Kramsun hist. ballaadeja) se epäilemättä, varsinkin juuri tuon suuripiirteisen taustansa vuoksi, on asetettava Minna Canthin ensimäisten kansannäytelmien edelle.

Tässä esikoisteoksessa jo tuntui hieman tendenssiä yläluokkaa vastaan, mutta vasta näytelmät *Aili* (1887) ja *Äärimmäisessä ta-*

lossa (1889) ovat Minna Canthin näytelmien tavoin ja kai hänen esimerkkinsä rohkaisemina aivan kukkuroillaan kirpeää »siveellistä vihastusta» varsinkin helsinkiläistä säätyläisluokkaa kohtaan. Totuus ennen kaikkea, ja totuus juuri pimeimmältä puoleltaan kaikessa karkeassa alastomuudessaan! — siinä näiden rajujen naturalististen tendenssinäytelmien pohjasävy. Aili, nuori ja hentoinen herrasneiti, joka sovinnaisen äitinsä tarkoin varjelemana ei viattomuudessaan siihen saakka ole tiennyt hituistakaan »maailman pahuudesta», oppii näytelmän kuluessa Minna Canthin Hannan tavoin mutta vielä räikeämmin tuntemaan, miten teeskenneltyä ja tekopyhää tuo vanha siveellisyysoppi on ja miten siveellisesti kurjia törkimyksiä hänen lähimmät miestuttunsa, oma hienosteleva sulhanen ja elähtänyt eno, oikeassa karvassaan ovat. Ailin vastakohta on Helli Hiltunen, täydellinen »uuden ajan» nainen, joka tuntee maailman eikä häikäile ryhtyä ylioppilas Teuvo Karhin vapaaksi aviolliseksi yhdystoveriksi, uuden ihannetilan esitaistelijaksi.

Työväen tyttären karvaita kokemuksia herrasväkensä ahdasmielisten ja inhoittavien epäluulojen sekä erään hienona ompelijattarena esiintyvän ilotytön petoksen vuoksi saa kärsiä päähenkilö »Äärimmäisessä talossa», palvelijatar Selma Kaukonen, kunnes hänen viattomuutensa lopuksi käy ilmi. — Tietysti näin alastomissa tendenssinäytelmissä taiteellinen puoli on jäänyt aivan sivuasiaksi; tapaukset ja henkilöt on mielivaltaisesti sovitettu palvelemaan vain tekijän paljastelutarkoituksia.[1]

[1] Läheistä sukua näille Matti Kurikan tendenssinäytelmille ovat paljoa myöhemmältä ajalta *Elvira Willmanin* (rva *Willman-Eloranta*, synt. 1875, ylioppilas 1894, vähän aikaa näyttelijätär, sittemmin sosialistinen kynäilijä ja toimihenkilö) helsinkiläisnäytelmät *Lyyli* (1903) ja *Kellarikerroksessa* (1908). Niistä kuitenkin *Lyyli* — köyhän, herkkäuskoisen, puolisivistyneen työmiehentyttären viettelyhistoria, jossa viettelijänä esiintyy oikeastaan pahaa tarkoittamaton mutta heikkoluontoinen nuori herrasmies — taiteelliselta arvoltaan kohoaa paljon tavallisten, tämäntapaisten tendenssinäytelmäin yläpuolelle, ollen varmalla näkemyksellä piirretty, todenmukainen ja liioittelematon helsinkiläiskuva. Sensijaan »Kellarikerroksessa» on täynnä mitä räikeintä väritystä, helsinkiläistä laitakaupungin lokaa ja ryönää, muodostaen, elävistä yksityiskohdistaan huolimatta, kummallisen sekamelskan kurjuutta, juoppoutta, siveettömyyttä, tekopyhyyttä, viettelyä, herrain yöretkiä y. m. s. Siinä on tekijätär voittanut itse Kurikankin.

Matti Kurikan sepittämä on myös painamaton v. 1897 näytelty tarunäytelmä *Baabelin torni* ja pienet, hutiloidut novellikokoelmat *Pilvenhattaroita* I ja II (1886 ja 1889). Niistä edellinen joutui takavarikkoon keisari Paavalin syntymähistoriaa inkeriläisen kansantarinan mukaan kuvailevan *Syvällä tammen juuret* nimisen kertoelman vuoksi.

Muista Minna Canthin draamalliseen lippuun liittyvistä näytelmäin kyhääjistä mainittakoon vielä tässä yhteydessä Juhani Ahon veli *Kalle Aho* (virall. *Kaarlo Brofeldt;* synt. Lapinlahdella 1865, nykyään pankinjohtaja), joka nähtävästi samoin norjalaisen vaikutuksen (Björnsonin »Yli voimain I:n» ja Ibsenin »Nooran») alaisena sepitti pari näytelmäkoetta. Niistä edellinen, *Epäilijä* (1886), on taiteellisesti kovin muodoton epäuskon ja uskon välisen ristiriidan kuvaus, jossa ei ollenkaan ole pidetty lukua esim. ajan ja paikan oikeista suhteista. Jälkimäinen, *Bertha Brander* (näytelty 1893), kevytmielisen, mutta lopulta velvoittavampaan elämänkäsitykseen pyrkivän nuoren naisen kuvaus, on painamaton.

Myöhemmälläkin ajalla on Minna Canthilla ollut hartaita seuraajia vahvasti tarkoitusperäisen ja paljastelevan kaunokirjailun alalla. Sellainen on esim. *Maila Talvio.* Heistä etempänä enemmän. Tämä kaikki todistaa, kuinka keskeinen ja merkityksellinen rva Canthin kirjallinen toimi on ollut.

Juhani Aho.

Vielä keskeisempi ja vaikutuksellisempi on puhtaasti kirjalliselta kannalta katsottuna *Juhani Ahon* tuotanto. Epäämättömistä kirjailijalahjoistaan huolimatta Canth sittenkin oli enemmän intoisa aatteenajaja kuin kaunokirjailija tämän sanan oleellisessa merkityksessä; Aho sensijaan on alati pysynyt etusijassa kirjallisena taiteilijana, jolle kuten Aleksis Kivelle hänen oma, herkistynyt taiteensa, sen hänelle itselleen tuottama ilo ja tämän ilon istuttaminen hänen lukijoihinsa on ollut määräävänä tarkoitusperänä. Realismi ja naturalismi, joiden ensimäisiin lipunkantajiin hänkin kuuluu, esiintyy hänellä pääasiallisesti itse aiheissa ja kuvaustavassa eikä missään kiih-

keässä syyttämis- ja paljasteluhalussa. Sellaiseen hän nähtävästi on liian tyyni ja hidas, sanalla sanoen liian savolais-suomalainen luonne, joka mieluummin pysyy viileänä sivultakatsojana ja siinä tekee elämästä ja sen monikirjavasta hyörinästä sattuvia huomioitaan, joissa kyllä voi arvostelun kärki, vaikkapa pumpuliin käärittynä, pistää esille.

Canth tehdaskaupungin ja tehdasväen lapsena oli jo sukujuuriltaan levoton yhteiskuntaihminen; Aho rauhaisan maalaispappilan ja pohjois-Savon sopusuhtaisen luonnon kasvattina etsii mieluimmin omia kuuleita kauneusmaailmoitaan luonnon ja luonnonihmisten keskuudesta. Hänessä on iso annos Kalevalan ja Kantelettaren harrasta luonnonpalvelijaa. Siksipä kuivahko realismi ja naturalismi eivät koskaan ole saaneetkaan Ahoa täysin valtoihinsa; runoilija ja tunnelmaihminen on hänessä ollut toisena minänä vetämässä häntä luonnon ja mielikuvituksen maailmoihin. Viileään, realistiseen havaintojen tekijään ja romanttiseen haaveilijaan liittyy hänessä kolmantena nykyajan hienostunut, älyllinen kulttuuri-ihminen, jonka katse ulottuu kotoisesta kamarasta kauas yleisinhimillisille ulapoille. Näistä kolmesta eri juuresta: kylmästä todellisuuden tarkastajasta, herkkämielisestä tunnelmaihmisestä ja hienostuneesta kulttuuri-ihmisestä, tuntuu Ahon kirjallinen olemus ennen muuta kokoonpannulta ja siten ikäänkuin kuvastaa itsessään koko suomalaisen hengen viimeistä kehityskulkua. Ja kun tähän ulkonaisena puolena liittyy vielä suuri kielellinen ja muodollinen taituruus, niin eipä ole ihme, että nuorempi suomalainen kirjailijapolvi yleensä tunnustaa hänet mestarikseen. Asemansa »suuren yleisön» tietoisuudessa hän tosin saavutti hitaammin kuin Minna Canth, mutta luultavasti tämä asema sittenkin on kestävämpää laatua. Varsinkin Suomen luonnon taitavana ja herkistyneenä kuvaajana Aho on saavuttanut yleisön jakamattoman suosion.

Juhani Aho syntyi 11 p. syyskuuta 1861 Lapinlahdella, jossa isä, myöhemmin mehevänä kansanomaisena saarnamiehenä hyvin tunnettu, taiteellisiakin lahjoja omaava Henrik Gustaf Theodor Brofeldt, pappissukua hänkin, silloin oli apulaispappina. Äiti oli suvultaan Pohjanmaan Snellmaneja. Juhanin ollessa 6-vuotias muutti isä apulaiseksi läheiseen Iisalmeen, pääsi sittemmin (1881)

Iisalmen kappalaiseksi ja vihdoin v. 1883 saman pitäjän kirkkoherraksi. Täällä pohjois-Savon kauniin, alkuperäisen luonnon ja vilkkaan, meheväpuheisen kansan keskuudessa, ankarasti herännäisessä ja tavoiltaan yksinkertaisessa pappiskodissa kuluivat Juhani Ahon lapsuuden ja nuoruuden päivät, jättäen hänen herkkään mieleensä runsaasti pysyviä kuvia ja vaikutelmia. Osan tästä ajasta asui perhe kaukana kirkonkylästä Vieremän kappalaistilalla. Perheen kotikieli oli suomi, mutta kodin alkuopetus kävi (oppikirjain vuoksi) ruotsiksi. V. 1872 Juhani pantiin Kuopion lyseoon, jonka suomalaistuminen juuri silloin alkoi. Ylioppilaaksi hän tuli 1880 ja kirjoittautui filologiksi. Mutta »pikkuteologin» suorittamiseen pysähtyivätkin hänen yliopistolliset opintonsa ja tutkintonsa. Kiven tavoin hän pian kyllästyi akatemialliseen viisauteen ja alkoi lueskella omin päin, varsinkin uudempaa ulkomaista kaunokirjallisuutta, etusijassa norjalaista ja myöhemmin ranskalaista. Vietettyään syyslukukauden 1881 metsästellen ja mietiskellen kotonaan Iisalmessa hän tammikuun alussa 1882 astui savolaisessa sarkapuvussaan [1] apujäseneksi U. Suomettareen (»Suureen Suomalaiseen»), siirtyen vähitellen yliopistollisista opinnoista sanomalehtimiehen ja kirjailijan toimiin. Ja näillä toimilla hän sitten on leipänsä ansainnutkin.

Sanomalehtimiehenä hän ensin toimi pääasiallisesti U. Suomettaressa apurina ja valtiopäiväkertojana, kirjoitellen samalla muutamiin maaseutulehtiin; toimitti sitten veljensä Pekan kera ensin vuoden 1886 Jyväskylässä »Keski-Suomea» ja sitten vuodet 1887—89 Kuopiossa »Savoa». Näissä lehdissä hän jo oli ratkaisevasti siirtynyt »nuoren Suomen» vapaamieliseen lippukuntaan ja olikin syksyllä 1889 mukana perustamassa Helsinkiin mainitun ryhmän pää-äänenkannattajaa *Päivälehteä*, jonka toimitukseen hän sittemmin vakinaisesti otti osaa. Samana syksynä hän valtion antamalla matkarahalla (3,000 mk) matkusti Pariisiin laventamaan kirjallisia näköalojaan. V. 1892 hän liittyi veljensä Pekan Kuopiossa (v:sta 1891) julkaise-

---

[1] Kts. *Juhani Aho*, Sanomalehtimiesajoiltani, 1911. Huvittavana hairahduksena Ahon puolelta mainittakoon, että Aho samassa muistelmassaan näkyy luulevan J. V. Snellmanin olleen elossa vielä 1882! Muutenkin Ahon historiallinen tieto näkyy silloin tällöin kompastuvan.

maan »Uuteen Kuvalehteen», pysyen senkin toimituksessa v:een 1903 saakka, jolloin lehti Pekka Ahon maastakarkoituksen vuoksi lakkasi. Sanomalehtimiehenä Aho muistelmiensa alkulauseessa leikillisesti sanoo kirjoittaneensa »mitä erilaisimmista aineista», milloin kirjallisuudesta ja taiteesta, milloin metsästyksestä ja kalastuksesta, konsa pelloista ja niityistä, konsa navetoista ja tunkioista, puhumattakaan polttavista »ajankysymyksistä», joiden kanssa sanomalehtimiehen täytyi juosta kilpaa pysyäkseen aikansa tasalla tai ainakin »kannoilla».

Sanomalehti- ja kirjailijatoimensa lomassa Aho on tehnyt ahkerasti ulkomaanmatkoja länsi- ja etelä-Europpaan (m. m. Ranskaan ja Italiaan sekä Tyroliin). Luonnonrakastajana hän mieluimmin on asustellut maaseudulla, milloin Iisalmella, milloin Helsingin lähistöllä, joko (kesäisin) saaristossa tai (talvisin) sisämaassa. Vakinaisimmin hän talvisin vv. 1897—1911 majaili huvilassaan Tuusulassa, josta nykyään on siirtynyt Helsinkiin. Vuodesta 1906 vuoteen 1912 Aho on suomenkielen valvojana ottanut osaa raamatunkäännöskomitean töihin. Vuonna 1906 hän virallisestikin vaihtoi vanhan sukunimensä Brofeldt yleisesti tunnettuun kirjailijanimeensä. Yliopistolta hän tunnustukseksi kirjallisista ansioistaan v. 1907 sai kunniatohtorin arvon ja valtiolta samana vuonna erityisen n. s. »kirjailijaeläkkeen» (3,000 mk vuodessa), puhumattakaan useista kirjallisista palkinnoista, joita hän eri teoksillaan on saanut valtiolta ja Suom. Kirjall. Seuralta. — V. 1901 Aho meni naimisiin maalaajatar *Venny Soldanin* kanssa. Apestaan August Fredrik Soldanista, Suomen rahapajan ensimäisestä johtajasta, joka oli monilahjainen, paljon nähnyt ja kokenut sekä filosofisista harrastuksistaan tunnettu mies, Aho v. 1901, »routavuosien» vaikuttaessa lamauttavasti hänen kaunokirjalliseen luomistyöhönsä, julkaisi välitöikseen laajahkon elämänkuvauksen *Aatteiden mies.*

Ahon kirjalliset taipumukset ilmenivät jo hänen kouluaikanaan. Ensi herätteen kuuluu niille antaneen osaltaan renki Ville Ruotsalainen, jolla oli tavaton muisti ja tarinoimistaito ja joka kyyditsemismatkoillaan oli hänelle kertonut ulkoa m. m. Scottin »Ivanhoen»

ja Runebergin »Haudan Perhossa».[1] Herännäisessä kodissa ei tosin suvaittu romaanien y. m. s. kirjain lukua, mutta koulussa ollessa sellaiseen oli paremmin tilaisuutta. Varsinkin Kanteletar kuuluu koulussa olleen Ahon mielikirjoja. Yläluokilla ollessaan Aho jo kyhäili kaunokirjallisia kokeita, omintakeisia ja käännöksiä (m. m. Runebergilta), runoa ja suorasanaista, kokoilipa tuotantonsa jo erityiseen käsinkirjoitettuun vihkoon nimellä »Toivehet eli alkuisia runouden alalla», sepittänyt J. Siltanen. Näiden harrastustensa nojalla hän pääsi jäseneksi erääseen Kuopion kirjalliseen seurapiiriin, jonka käsinkirjoitettuja lehtiä hän osaltaan avusteli ja toimitteli. Kuten muutkin tämän ajan kirjalliset nuorukaiset myös Aho aluksi viljeli mieluimmin runomuotoa. Vielä ylioppilaaksi tultuaan jopa paljoa myöhemminkin (esim. v:n 1900 laulujuhlaruno) hän kirjoitteli runoja ja julkaisi niitä muutamia ylioppilasalbumeissa ja Valvojassa (esim. ivallinen *Hovin herra* Lönnrot-albumissa 1882). Ahon runot eivät sisällyksellisesti enemmän kuin muodollisesti kohoa juuri alottelijan kokeita ylemmäksi; useimmat niistä ovat laadultaan kertovaisia, hieman puisevia ja pitkäveteisiä, vieläpä muodollisesti kömpelöitä. Runomitta ei häneltä, myöhemmältä proosan mestarilta, näy oikein luistavan. Sen lienee Aho itsekin älynnyt, koska luopui runomuodosta ja ryhtyi sujuttelemaan suorasanaista, palaten vain poikkeustapauksissa »ensi lempeensä». Osaltaan tähän kai vaikutti myös tutustuminen uudempaan ulkomaiseen kaunokirjallisuuteen, jossa proosa realismin mukana oli päässyt milt'ei yksinvaltiaaksi. Aho liittyikin puolestaan suoraan realismin kannattajiin, jatkamaan ja avartamaan ulkomaisilla vaikutelmilla sitä kotoista realismia, joka meillä jo entuudestaan suomenkielin Aleksis Kivestä alkaen oli olemassa. Ja juuri Kivi näyttääkin olleen tyylillisesti hänen aikaisin esikuvansa. Sen huomaa kyllä hänen ensimäisestä v. 1883 (aluksi U. S:ssa) painetusta proosakertoelmastaan *Sipolan Aapon kosioretki*, jonka esitystavassa tuntuu selvästi Kiven tyylin vaikutus. Mahdollisesti myös Päivärinnan tällöin muodissa olleet

[1] Kts. *Helmi Setälän* kirjoitusta Ahon lapsuudesta kirjassa »Kun suuret olivat pieniä». — Samoin varsinkin Nuori Suomi XXI ja Valvojan Aholle omistettu Juhlajulkaisu 1911 sisältävät paljon Ahoa koskevia tietoja ja selvittelyjä.

kansankuvaukset vetivät häntä aiheellisesti kansankuvailun alalle. Ja Reijosen kansanomaisia kertoelmia oli samoin jo ilmestynyt tietä näyttämään. Samana vuonna tuli julki (K. V. Seuran kalenterissa) hänen pieni mestarijutelmansa *Siihen aikaan kun isä lampun osti*, joka oli saanut osakuntapalkinnon. Seuraavana vuonna 1884 ilmestyi samassa kalenterissa helsinkiläisjutelma *Kello* ja yhteen kirjaan painettuina kertomukset *Kievarin pihalla* ja *Muudan markkinamies* sekä erikseen hänen ensimäinen suurempi, myöhemmin milt'ei klassillisen arvon saavuttanut kertomuksensa *Rautatie*. Tällöin hän vasta rupeaa vakituisesti käyttämään kirjailijanimeä *Juhani Aho*, varustettuaan aikaisemmat kynäelmänsä minkä milläkin nimimerkillä (J. S—n, Jussi y. m.).

Nämä Ahon esikoiset ovat vielä vanhan kotoisen realismimme jatkajia, jotka oikeastaan vain erinomaisen pikkupiirteinen kertomis- ja kuvaamistapa, missä pienimmätkin asiat on milloin hartaudella, milloin hymyilyllä havaittu ja paperille pantu, melkoisesti erottaa edeltäjistään. Sellaisia tuiki realistisia, mehevällä huumorilla höystettyjä jutelmia ovat varsinkin tuokiokuvat *Kello* ja *Kievarin pihalla* sekä salolaiskuvaus *Rautatie*, joissa itse aihetta ei ole juuri muuta kuin siteeksi, mutta joissa Aho on niin mestarillisesti osannut »tehdä tikusta asiaa» sekä pitkältä että leveältä, että lukija häntä mielellään seuraa kaikkien noiden koukeroiden ja soukeroiden läpi. Niissä Aho tai oikeammin Ahon silmä ja kynä nauttii pelkästä näkemisen ja kirjoittamisen virkeästä mielihyvästä. Uudesta kellostaan ylpeä mutta luonnostaan arka, vasta oluen rohkaisema oppipoika; laiska ja röyhkeä kievarinisäntä ja hänen helteinen pihamaansa; pappilassa kuulemaansa outoa r a u t a tietä koko pitkän lumisen talven ajatuksissaan kuvittelevat salomökin yksinkertaiset asujat Matti ja Liisa ja heidän kesäinen jalkamatkansa rautatietä näkemään — kaikki tämä on havaittu, kuvattu ja kerrottu todellisella taiteilijan mielihyvästä kutiavalla ilolla ja antaumuksella, joka täysin korvaa itse aiheiden ja sisällyksen mitättömyyden. Yhtäläinen ilo ja antaumus leimaa myös tuota oivallista lampunostotarinaa, joka yhdessä »Rautatien» kanssa samalla on soma sydänmaalainen sivistyskuvaus, kertomus uusien aineellisten sivistysvälineiden vaikutuksesta salolaisten mieliin. (Henkisen valistuksen tunkeutumista sydänmaahan

Aho kuvaa myöhemmin (1892) jutelmassa *Sydänmaankylän kansakoulu.)* Lampunosto paisuu huomaamatta milt'ei pieneksi suomalaiseksi sivistyseepokseksi Kiven »Veljesten» loppupuolen tapaan. Kattolamppu näet sysää talosta syrjään pärevalkean, savupirtti muuttuu uloslämpiäväksi, nokiset seinät piilutaan valkeiksi — koko talo muuttaa uuden ajan tullessa muotoaan. Jäyhänä vanhoillisena siirtyy istukas-Pekka päreineen saunaan, sinne muuttavat sirkatkin ja sinne pistäytyvät silloin tällöin lapsetkin sirkkain somaa siritystä kuulemaan. Pieni kaipaus ja kaiho — tämä Aholla niin monesti palajava piirre — liittyy siis uusiaikaisen edistyksen voittokulkuun. Romantikko pilkistää realistista vilaukselta esiin. — Romanttinen ja alakuloinen pohjasävyltään, joskin realistinen yksityiskohdiltaan, onkin *Muudan markkinamies*, hieman hajanainen elämäkerrallinen tarina maailman murjomasta kansannerosta (runoniekasta), joka ymmärtämystä saamatta vähitellen raukenee ja rappioituu.

Ensimäinen Ahon teos, jossa ulkomaisen, etusijassa norjalais-tanskalaisen realismin vaikutus huomattavammin tuntunee paitsi esitystavassa myös itse aiheenvalinnassa ja sen käsittelyssä, on novelli *Papin tytär* v:lta 1885. Vasta tällä novellilla Aho astui nuoremman kirjailijapolven etunenään. Hän jättää nyt toistaiseksi varsinaisen leveän kansankuvauksen ja siirtyy kuvailemaan keskisäädyn ihmisiä. Samalla hän pyrkii yhä syventämään sitä sielullisen erittelyn taitoa, jolla hän jo edellisissä novelleissaan oli henkilöjensä tilapäisiä mielialoja humoristisesti valokuvannut. »Papin tytär» on, tekisi mieli sanoa, ensimäinen uudenaikainen, »moderni» novelli suomenkielellä. Tavallaan se on pieni vastalause vanhoillisuutta ja ummehtuneisuutta vastaan, vastalause, jossa tosin tendenssiä ei Minna Canthin tavoin ole tyrkytetty esiin. Sen päähenkilö Elli on kohtaloltaan »markkinamies» Sampan sukua, säälittävyyden sädekehällä kaunistettu ilmiö. Elli on vapaudenhaluinen aitumusluonne, joka tahtoo rikkoa naisille asetetut vanhat sovinnaiset raja-aidat ja unelmoida omia vapaita tuulentupiaan. Mutta sekä kotona että koulussa nämä aitumuspyyteet koetetaan hänestä ankarasti tukahuttaa, ja koulunkäynnin loputtua Elli yksinäisenä maalaispappilan neitinä vihdoin henkisesti tympeytyy ja kuoleutuu siinä määrin, että vasten tahtoaan menee kömpelön apulaisen vaimoksi, kuten

hänen äitinsäkin oli tehnyt ennen häntä. Vain utuisena vapaudenunelmana jää mieleen nuoren, reippaan ylioppilaan kesäinen käynti ja sen hetkiseksi tuoma vilpoisa suuren maailman tuulahdus.

Tässä novellissa siis Ahokin koskettaa »naiskysymystä», mutta vain pinnallisesti. Ellillähän ei näet oikeastaan olekaan mitään itsetietoista päämäärää mihin pyrkiä; hän on vain tyhjän haaveilija, romantikko, jolta puuttuu todellinen elämänymmärrys ja elämäntarmo. Koulunkäynnin jälkeen häntä ei kukaan varsinaisesti kahlehdi, eipä häntä välttämättömästi vaadita menemään apulaisellekaan. Siten Elli oikeastaan on verrattain vähässä määrässä naissuvun kärsimysten marttiira, paljoa vähemmän säälittävä kuin esim. hänen äitinsä, josta todella jo alusta pitäen kaikki itsenäisyys oli tapettu. Äidin kohtalon traagillisuus ilmenee liikuttavasti niissä muutamissa sanoissa, joilla hän Ellin kysymykseen: »Mutta kuinka voi elää naimisissa, jos ei rakasta?» vastaa: »Saa luvan voida . . . ja näkyy sitä vain voivan.» Mutta Elli, kuten monet muutkin Ahon henkilöistä, onkin etusijassa mielialojen, haaveilujen ja tunnelmien ihminen, ja sitä puolta hänessä Aho kai on tahtonutkin etusijassa kuvailla. Vieläpä hän on, kuten oli laita jo »Rautatiessä», taitavasti säestänyt erilaisia mielialoja luonnon vaikutuksella. Niin esim. luonnon rauha ja raukeus (kuten sunnuntain iltapäivä pappilassa) synnyttää ihmisissäkin samantapaisen lamauttavan tunteen, kun taas avara näköala ja kirkas ilma, kuten varsinkin elävästi kuvatussa ylioppilaan ja Ellin kellotapulikohtauksessa, saattaa rinnat riemusta ja vapaudesta lainehtimaan.

Ahon seuraavat suuremmat novellit *Hellmanin herra* ja *Esimerkin vuoksi* (v:lta 1886) sekä *Helsinkiin* (v:lta 1889) eivät osota edistystä »Papin tyttäreen» nähden; ne ovat pikemminkin vain ahkeran sanomalehtitoimen lomassa syntyneitä välitöitä. Aiheeltaan ne kaikki ovat jotensakin mitättömiä, mutta muodollisesti vallan erinomaisia näytteitä Ahon taidosta kirjoittaa lavealti ja huvittavasti tyhjästä. Kaikesta näkyy että Aho on päässyt yhä kauemmas norjalaisen realismin ja ranskalaisen naturalismin muodollisessa taidossa. Mielentilojen havainnolliset kuvailut näissäkin novelleissa ovat pääasiana. — »Esimerkin vuoksi» nuori helsinkiläinen pastori luopuu tupakoimisesta, mutta kärsii siitä niin ankarasti, että jo

samana iltana lankee takaisin tähän heikkouteensa. Perin sävyisällä huumorilla, josta ei suinkaan puutu pieniä neulanpistoja, Aho maalailee näkyville pastorin erilaiset mielentilat. — Röyhkeän, kiivaan, raa'an ja itsekkään Hellmanin herran, joka kotonaan esiintyy täydellisenä hirmuvaltiaana ja taksoituslautakunnan edessä suulaana ja hävyttömänä pukarina, kunnes hänet sukkelalla »herraintempulla» perinpohjin nolataan, on Aho asettanut aivan kuin tarjottimella näytteille, käännellen häntä hupaisasti sisään ja ulos, ylen ja ympäri. Hän on tavallaan räikeästi väkevöity uusinto Ahon aikaisemmin runoilemasta »hovin herrasta» ja kievarin isännästä, poikkeuksellinen ilmiö, eriskummaisuus Ahon muuten niin tyynessä ja hillityssä taiteessa. — Nuoren ylioppilaan, kokemattoman »mammanpojan» matka syksyllä Kuopiosta Helsinkiin »elämää tutkimaan ja maailmaa tuntemaan» on sekin milt'ei läpeensä pelkkää Antti Ljungbergin mielialojen pikavalokuvausta. Tai oikeammin se nousevassa asteikossa kuvailee vain Antin yhtä ainoaa mielialaa: Helsingin tuntemattomien huvitusten ja nautintojen hänessä synnyttämää ennakollista mielenjännitystä, jota laivamatkalla saadut vaikutelmat aste asteelta yhä lisäävät, kunnes jännitys ikäänkuin kärjistyy ja laukeaa ylioppilaiden yöllisiin mässäyksiin Helsingissä, missä Antti humaltuneena työntää hellän äitinsä säästämät ja hänelle lähtiessä antamat taskurahat pöhnäiselle toverilleen mässäysten jatkamiseksi. Molemmissa näissä novelleissa (»Hellmanin herra» ja »Helsinkiin») Aho on menetellyt ranskalaisen naturalistin arastelemattomuudella, kuvannut tai oikeammin valokuvannut kaunistelematta, milt'ei kiduttavalla turhantarkkuudella, samalla pysyen itse visusti syrjässä.

»Helsinkiin» novellin tapainen mutta paljoa taiteellisempi ja pyöristetympi mielialojen maalaus on Ahon seuraava novelli *Yksin*, jonka hän edellämainitun pariisilaisen opintomatkansa lähimpänä tuloksena julkaisi v. 1890 ja joka samoinkuin edellinenkin novelli veti päälleen vanhoillisten siveellisen vihastuksen. Antoipa »Yksin» kirja v:n 1891 valtiopäivilläkin pappis- ja talonpoikaissäädyissä kirjailijapalkkio-kysymyksen yhteydessä aihetta ankariin moitteihin. Siveellisesti arveluttavia kohtia siinä ei kuitenkaan ole muita kuin yksi ainoa, eikä tekijä sillä enemmän kuin »Helsinkiin» novellillakaan liene suinkaan tahtonut siveettömyyttä edistää, vaan päinvastoin

osottaa, miten edellä käyvät syyt heikon luonteen siihen vähitellen ikäänkuin vaistomaisesti johtavat. Aiheellisesti »Yksin» on yhtä kepeä kuin edellisetkin novellit. Tuon nuoreen tyttöön onnettomasti rakastuneen yksinäisen vanhanpojan, jonkinlaisen suomalaisen Werther-tyypin, joka itse esiintyy kertojana, alakuloisia, lemmenjanoisia mielialoja, kaihoja ja kaipauksia Suomessa ja Pariisissa kuvataan niin tarkasti ja perusteellisesti, että kirjan raukean sankarin alituinen, milt'ei sairaalloinen mielensähautominen jossakin määrin tympäisee reippaampaan menoon tottunutta lukijaa. Tässäkin novellissa tekijä yhä lisää vaikutelmia piirre piirteeltä, kunnes tarina vihdoin kärjistyy huippuunsa itse jouluyönä Pariisin Moulin Rouge'n (»Punaisen Myllyn») huumaavassa humussa ja sen jälkeisessä yökohtauksessa. Täten hän saa aikaan taiteellisesti tehoisan vastakohdan kirjan alussa kuvatuille hempeille, kesäisille Suomi-idylleille, ja lopputunnelman alakuloisuus ja särkyneisyys on sitä vaikuttavampi.

»Yksin» novellissa Aho ensi kertaa esiintyy täysin kypsyneenä, ranskalaisten tyyliniekkain (etusijassa kai Daudet'n ja Maupassant'in) koulua käyneenä tyylitaiturina, joka jo tietoisesti hallitsee kielellisiä ja tyylillisiä esityskeinojaan. Soreasti soluvat siinä sanat ja lauseet, taipuen hienosti maalailemaan kaikkia eri tunnelmia ja mielenväreitä. Senpätähden tällä kertomuksella, tyhjänpuoleisesta sisällyksestään huolimatta, tyylillisesti on varsin merkityksellinen sija Ahon tuotannossa. Siinä Aho jo esiintyy niin sanoaksemme suorasanaisena lyyrikkona, tunnelmalastujensa edeltäjänä.

Seuraava suurempi novelli, Ahon siihenastisen tuotannon pääteos, oli »Papin tyttären» jatko *Papin rouva*, joka myös eräällä taholla herätti paheksumista. Sen hän Italian matkalta palattuaan julkaisi v. 1893. Tuntuupa kuin olisi käynti tuossa kesän, kauneuden ja taiteen luvatussa maassa vasta antanut Ahon taiteelle sen korkean kypsyyden ja sopusuhtaisuuden, jollaisena se tässä novellissa esiintyy. Puhtaasti kirjallisena taideteoksena »Papin rouva» yhä vieläkin lienee Ahon taiteen korkeimpia saavutuksia. Siinä tapaamme Ellin puolikymmentä vuotta myöhemmin hieman arkipäiväisen, tahdittoman ja kömpelön kappalaisen vaimona. Rakkaudeton avioliitto ei tietysti ole voinut antaa hänen haaveilevalle mielelleen sitä tyydytystä ja onnea, jota hän on unelmoinut; pastori taas ei huomaa

eikä ymmärrä vaimonsa sisäistä kärsintää, hänen onnensa on täydellinen, kunhan Elli pysyy kauniina ja on hyvä emäntä. Sattuupa silloin heille kesävieraaksi Ellin tyttöunelmien utuinen ritari, silloinen ylioppilas, nykyinen maailmata matkannut, kirjallista väitöskirjaa hommaileva maisteri Olavi Kalm. Ellin vanhat lemmenhaaveet leimahtavat, Kalm aikansa ratoksi osanottoisesti vastaa niihin, ja molemmat hipaisevat »temppelinharja»-matkallaan suhteessaan aviorikoksen rajoja. Mutta siinä Elli pidättyy; hän ei tahdo pettää miestään. Kalm taas ei tyytyisi pelkkään haavelempeen; hän tahtoisi »kaikki tai ei mitään». Niinpä Elli jää raukeana, alistuneena ja pettyneenä jatkamaan ilotonta elämäänsä, Kalmin lähtiessä verrattain kepein mielin tiehensä, mahdollisesti uusia sydämiä murtamaan. Kesäinen idylli on saanut samantapaisen särkyneisen lopun kuin »Helsinkiin» ja »Yksin» kirjoissakin, proosa astunut jälleen runouden, realismi romantiikan sijaan, kuten on elämän tavallinen meno.

Tämä mutkaton kesätarina on puettu kuviksi, sanoiksi ja tunnelmiksi erittäin herkällä kynällä; varsinkin Ellin erilaiset mielialat valokuvautuvat taiteellisesti kohoavassa asteikossa pienimpinekin väreineen. Tarinan taustaksi ja säestäjäksi on Aho mestarillisesti kuvannut Suomen tai oikeammin pohjois-Savon kesäisen luonnon hymyilevine järvineen, lahtineen, saarineen ja kukkuloineen, joilta välkeät näköalat avartuvat. Tuskinpa lieneekään Suomen kesän tunnelmallista suloa ja kaihoisaa kauneutta koskaan kuvattu tajuisemmin ja runollisemmin kuin tässä kirjassa. Luonto ja ihmiset sulavat siinä mielialoineen (vrt. esim. Ellin ja Olavin idyllinen onkiretki tyynenä kesäisenä iltana ja matka »temppelin harjalle») mainiosti yhteen ikäänkuin täydentäen toisiaan. Juuri kesäisen luonnon kirkkaana kuvauksena tällä kirjalla mielestämme on ansiokkain arvonsa, sillä itse tuo lemmentarina semmoisenaan on jotensakin kelmeä ja mitätön. Ellihän on sama sisällyksetön haaveilija ja tuulentupailija kuin ennenkin. Vieläpä hänen lempensäkin Olaviin on oikeastaan vain haaleaa »platoonista» haavelempeä, jolle on kylliksi pelkkä tietoisuus Olavin unelmoidusta vastalemmestä; Ellissä on paljon keskiaikaista romantillista linnanneitiä. Olavi on samoin jotensakin veretön, ryhditön ja luonteeton ilmiö, kesäinen tyhjäntoimittaja, jolle Ellin omistaminen tai kadottaminen on kai verrattain yhdentekevää.

Melkeinpä ihmetyttää, että Elli juuri hänestä tekee lempensä ja unelmiensa ihanteen. Oikeastaan pastori Aarnio kaikessa kömpelyydessään tekee sittenkin rehdimmän vaikutuksen kuin tuo itsekäs, hienosteleva ja teennäinen gentlemanni.

Näin on Aho kohonnut kirjallisen taiteensa kukkuloille, osottautunut eteväksi mielialojen, sieluntilojen ja luonnonkuvien maalaajaksi sekä itsetietoiseksi tyyliniekaksi, joka kielestään oli vähitellen siistinyt pois ne hutiloimiset ja murteellisuudet, jotka hänen esikoisiaan haittasivat. Aiheellisesti hänen teoksensa tosin eivät tarjonneet mitään uusia, kohottavia elämänarvoja, sillä niiden päähenkilöt ovat tavallisimmin toistensa uusintoja, melkoisesti voimattomia, ryhdittömiä, sisäänpäin kääntyneitä luonteita, ja heidän elämäntarinansa alakuloisia, särkyneisiä. Mutta Aho on siinä suhteessa nähtävästi pysynyt uskollisena omalle itselleen; nuo henkilöt elämäntarinoineen ovat epäilemättä heijastuksia hänen omasta elämänkatsomuksestaan. »Suurelle yleisölle» tällaiset ihmiset ja tarinat olivat kai melkoisesti outoja ja yhdentekeviä, jopa siveellisessä suhteessa moitittavia; nehän kuuluivat etusijassa vain kaunosielujen ja tunnelmaihmisten tajunta-alaan. Senpätähden vanhoillisempi arvostelu pitelikin Ahon teoksia verrattain ankarasti, nähtävästi ymmärtämättä niiden omaa yksilöllistä erikoisuutta. Ahon piti muka kirjoittaa ryhdikkäämmin, antaa kansalleen innostavampia, avartavampia elämäntuntoja.

Yksimielinen oli sensijaan ihastus, kun Aho jo v. 1891 julkaisi ensi kokoelman lyhyitä kertoelmia ja kuvailuja, *Lastuja*, alottaen siten kirjallisen tuotantonsa ehkä luonteisimman ja »ahomaisimman» ilmiön. Vasta »lastuillaan» Aho astuu suuren yleisön tietoisuuteen, kansansa mielikirjailijaksi. Niissä hänen kirjailijaluonteensa eri puolet vasta pääsivät vapaasti ja välkeästi läikehtimään.

»Lastuja» hän oli hiljakseen jo ennenkin »vuoleksinut» suurempien töiden lomassa ja niitä silloin kuten myöhemminkin ensin tilapäisesti painattanut minkä mihinkin julkaisuun. Varsinaisen lastusarjan alkajana voidaankin pitää 1889 ilmestynyttä vihkosta pieniä (luonnon) *Kuvauksia*, joita myöhemmin tapaamme uudelleen painettuina oikeissa »lastuissa». Toinen sarja, *Uusia lastuja*, seurasi jo 1892, kolmas 1896 ja neljäs 1899. Viidenneksi sarjaksi hän 1904

kokosi edellä mainitut varhaisimmat pikkukertoelmansa (joukossa myös »Hellmanin herra»), tahtoen »vetää ne samaan kokoon», vaikkapa ne oleellisesti ovatkin hieman toisenluontoisia. Lastuihin voidaan lukea myös 2 sarjaa isänmaallisia, etupäässä »helmikuun manifestin» aiheuttamia mielialoja kuvailevia lastuja *Katajainen kansani* (1899—1900; myöhemmin yhdistetyt ja uusilla lastuilla täydennetyt yhteiskokoelmaksi), samoin välillisesti, ainakin osittain, Ahon myöhemmät pirteät muistelmakokoelmat *Sanomalehtimiesajoiltani* (1911) ja *Muistelmia ja matkakuvia* (1912). Sukua lastuille ovat myös Ahon pienet ulkomaiset matkakuvat ja -muistelmat: *Minkä mitäkin Italiasta* (1906) ja *Minkä mitäkin Tirolista* (1908). — »Lastujensa» myöhemmistä painoksista on Aho jättänyt pois muutamia lastuja.[1]

Lyhyitä novellintapaisia kertoelmia ja kuvaelmia oli suomeksi sepitetty kosolta jo ennen Ahoa; varsinkin Reijosen kynäelmät olivat siinä suhteessa tienraivaajia. Kuitenkin vasta Ahon »lastut» ovat ikäänkuin suomalaisen kirjallisuuden muhkea »Decamerone», myöhemmän ajan monien »jälkilastuilijain» varsinainen, semminkin tyylillisesti jäljitelty kantakirja. Niissä näet upeilee loistossaan Ahon siro ja sorea, kaikkiin kuvailun ja mielialan vivahduksiin ja vavahduksiin notkeasti taipuva, taidekeinoistaan tietoisa, ranskalaisesti kouliutunut tyyli, Ahon leppoisa, muhoileva huumori ja pisteliäs ivallisuus, hänen hienoksi herkistynyt, syvällinen luonnontajunsa, hänen tarkka ihmis- ja eläinpsykologiansa ja varsinkin hänen väreilevä, »alakuloisen onnellinen» tunnelmallisuutensa. Monet lastut ovatkin ikäänkuin suorasanaisia lyyrillisiä runoja. Tosin voidaan hyvällä syyllä sanoa, että Ahon lastuilemistaito, varsinkin myöhemmissä lastuissa, melkoisesti vivahtaa maneerilta, sillä perin helposti ja tottuneesti, voisipa sanoa keikarimaisesti hän vuolee soman, tarpeellisella mielialalla ja tunnelmalla varustetun lastun melkeinpä mistä

---

[1] Viime aikoina on Aho valtaisesta lastukasastaan erottanut erityisiä suurempia valikoimia, kooten niihin samansukuisia lastuja: *Eläimiä* (eläinlastuja, 1911), *Kevään kevät* (luonnonkuvia ja -tunnelmia, 1912), *Vuorilla ja vuorten takana* (ulkomaisia matkakuvia, 1912) ja *Sasu Punanen* (leikillisiä lastuja, 1912). Myös kouluja varten hän on lastuistaan toimittanut erityisen »kouluvalikoiman».

asiasta tahansa, mutta sittenkin hän parhaissa lastuissaan on ehkä enimmän antanut omaa sisäisintä itseään, näkemyksiensä, elämyksiensä ja mielialojensa välitöntä runoilijaa.

»Lastujen» aiheet ovat monilta eri aloilta, ikäänkuin todistamassa Ahon näkemyksen ja tuntemuksen avaruutta. Luonteenomaisimpia Aholle ovat epäilemättä ne lastut, joissa hän kuvailee omia personallisia mielialojaan ja luonnosta ynnä elämästä saatuja välittömiä vaikutelmiaan. Niissä on useita lyyrillisesti herkkiä teelmiä, jotka ovat läheistä sukua Kantelettaren laulujen mielialoille ja luonnontajulle. Milloin hänelle yht'äkkiä pälkähtää päähän lähteä kotikaihon ajamana Pariisin valosta ja ilosta kylmään Suomeen *(Kotiin)*, milloin Helsingin vieraasta humusta kotoiseen *Maan sydämeen*, konsa kotoisesta pikkukaupungista vielä kauemmas sydänmaille »pakenemaan pois ikäviä ihmisiä», joiden »keskessä oli sydän tyhjentynyt tunteista», ja nauttimaan salojen suuresta rauhasta ja alkuperäisistä ihmisistä. Sillä täällä vasta löytyy se viileä ja rauhallinen *Kosteikko, kukkula, saari*, missä lehmitytön lehtoista laulua kuullessa:

Oli kuin olisi punoutunut hienoja lankoja sisässäni, joita sujutteli, soinnutteli ja kiinnitti kuin kanteleen kieliä joku tuntematon käsi. Ja sitä mukaa kuin ne virisivät, alkoi syntyä uusia täyteläisiä sointuja. Se oli ympäristön ja oman olemukseni hiljaista riemua. Se ei päässyt purkautumaan, mutta se jäi sinne lämmittämään ja lievittämään. Pala palalta sulivat kovettuneen mielen nystyrät ja maailma oli kaunis, ihmiskunta hyvä ja minä itse — alakuloisen onnellinen.

Tämä »alakuloinen onnellisuus» se onkin Ahon tunnelmalastujen perussävy. Onpa hän sille virittänyt erityisen ylistyshymninkin *(Alakuloisuuden ylistys)*, ihannoiden siinä raukeaa ja rauhaisaa erakkoelämää kanteleineen, kissoineen ja sirkkoineen pienessä hankiin hautautuneessa mökissä »kaukana yksinäisen metsäjärven rannalla», jossa »rauha olisi rintani täyttänyt ja sieluni sulanut haikean hiljaiseen riemuun». Aholla kuten Kantelettaressa useimmiten »soitto on suruista tehty».

Aho on perisuomalainen luonnonrunoilija ja luonnonromantikko, »metsien mies», kuten Aleksis Kivi. Vasta syvällä ystävällisen luonnon keskellä, kaukana nykyaikaisen kulttuurin valtaväyliltä, hän löytää uneksimansa ilon ja viihdytyksen. Sinne kutsuu häntä *Takalisto*,

12. 952 — 5

joka Ahon kynästä alkaa elää vanhoine veräjineen, latoineen, niittyineen, lampineen, metsineen ja muine salaperäisyyksineen; sinne houkuttelee häntä somasti kiemurteleva, muistojaan puheleva, näköalojaan näyttelevä *Metsäpolku;* sinne *Synkän korven sydämeen,* kauas Maanselän aarniometsiin, hän painautuu ikäänkuin kulttuuria pakoon uneksimaan olevansa oma esi-isänsä, erämaan suomalainen alkuasukas mahtavan, koskemattoman luonnon helmassa, jossa Sara erämies muinoin yksinään asusti saloja halliten *(Korven kosto),* jossa ikivanha *Isien puu* vielä pyhänä kohoaa vaaran laella. Kaihomielin hän katselee kuinka ruma höyryalusten »rykiranta» on hävittänyt soleiden kirkkoveneiden idyllisen ja puhtaan *Vanhan valkaman.* Vanha on Aholle pyhää, sitä ympäröi runouden hohde; uusi aika höyryineen ja sähköineen on kovin proosallinen, arkipäiväinen. Siksipä myös *Kotoinen kylyni* vanhassa sammaltuneessa saunassa, jossa vielä sirkat sirittelevät, tuntuu hänestä vasta oikealta kylvyltä, missä »mieron (= maailman) tahrat peseytyvät kokonaan pois sekä ruumiista että sielusta». — Luonnonkuvauksiin liittyvät Suomen eri vuodenaikoja ja niiden Ahossa herättämiä herkkiä mielialoja *(Kevään kevät, Juhannus, Syyskuun kesä, Syysmyrsky, Terveluloa, talvinen pimeä, Joulu* y. m.) kuvailevat lastut, joihin hän on valanut saman kaihomielisen pohjatunnun kuin edellisiinkin.

Oman lasturyhmänsä muodostavat Ahon monet muistelmat ja pienet ihmis- ja elämänkuvat. Ne alkavat kouluvuosista *(Koulumuistoja, Rakkauden kirje, Salaperäinen tarina, Eräs urotyö, Nuoruuden unelma),* joiden runolliset haaveet »maailman kylmissä viimoissa väristessä» kyllä olivat karisseet pois, mutta joita myöhemmin lohdutuksekseen muistelee, sillä »nuoruuden unelmat ja lapsuuden usko eivät sentään milloinkaan kulu kokonaan pois». Useita puolittain humoristisia, puolittain surullisia kuvia hän tarjoo meille rappeutuneista taiteilija- ja ylioppilasmaailman edustajista *(Mennyttä kalua, Vanha muisto, Hyppäys toiseen maailmaan, Viimeinen ponnistus* y. m.). Tämän maailman kanssa tekemisissä ovat myös köyhä, ahertava helsinkiläinen *Ruokarouva* ja toiveissaan pettynyt *Hanna*-neiti. Tähän on aikoinaan kuulunut nuorekas, läpeensä ihanteellinen, kansallisen kevään aikuinen *Nuori sielu,* joka ei Matti Kariniemen tavoin ole kansallisessa innostuksessaan (»Hyppäys toiseen maailmaan»)

juonut itseään rappiolle, vaan jolla vielä vanhempanakin »on lapsuutensa usko ja isänmaallinen innostus tallella», silloinkuin hänen europpalaistuneet kaunosieluiset ikätoverinsa ovat jo ruvenneet halveksivasti hymähtelemään sellaisille lapsekkaille ihanteille »tänä tyytymättömyyden, epäilyksen ja hermostuneen hajanaisuuden aikakautena», vaikkapa samalla sisimmässään kadehtivatkin naureskelemansa »nuoren sielun» ihanteellista eheyttä. Ahon ylioppilastuttaviin kuuluu myös tuo verraton saunasankari *Sasu Punanen* ja virkauralla korkealle tähtäävä, »hätääkärsivien hyväksi» esiintyvä *Mallikelpoinen* Mauritz Ahlfelt, molemmat samoinkuin »Nuori sielu» hienolla huumorilla valaistuja henkilökuvia. Hiukan korkeammalla yhteiskunnan portaalla ovat jo virkamies- ja kiipijätyypit sellaiset kuin *Pienehkö, pyöreähkö, pehmeähkö, Oman onnensa seppä* ja *Liika suuria miehiä,* joista kaikista Aho laskee hupaisaa mutta samalla purevaa pilaansa. Tämä pila kohtaa myös vanhoillisten alastomuuden kammoa taiteessa *(Taiteilija)*, huohottavaa *Yhdistysten aikakautta* ja »kansallisen» liike-elämän touhua, johon *Yrjö Antman* mielikuvituksessaan kietoutuu, sekä Helsingissä herrastunutta savolaista palvelijatarta *Wilhelmiina Wäisästä,* jonka entisyyden ja nykyisyyden Aho junamatkalla erinomaisen herkullisesti paljastaa.

Kansanelämästä on Aho saanut aiheita moniin sekä vakaviin että leikillisiin lastuihin. Edellistä laatua ovat esim. *Uudisasukas, Kanna ristisi, Kun Matti pani tupakan, Kannikka, Toisille, Ainoa poika, Siltä varalta,* joissa kaikissa on kuvattu »katajaisen» kansamme »Saarijärven Paavon» tapaista sitkeyttä, raadantaa, mielenmalttia ja alistuneisuutta. Leikillisiä kansankuvia ovat esim. *Taikuri, Kohtaus oikeuden istunnossa, Kujeelan Matti, Liisan lehmä* ja *Naimajuttu.* — Pikkukaupunkilaisia ja heidän kiihkeää uteliaisuuttaan ivailee hupaisesti *Nyt ne tulee!* (nimittäin ensimäiset laivat keväällä).

Erityisesti huomattavan ryhmän muodostavat Ahon monet eläinlastut, joissa hän suurella psykologisella taidolla esittelee eläinten mielialoja ja niistä johtuvia toimia. Sellaisia ovat varsinkin hänen somat jänis-, kettu- ja härkätarinansa *(Surullinen tarina jäniksen pojasta, Ilkityö, Mullikka).* Toiset taas sisältävät pisteliästä ivaa ja tendenssiä, joka kohdistuu ihmisiin, »luomakunnan herroihin» (esim. *Jumalan luomia, Metsämiehen muistelma, Hektor II, Verikaste, Ihmi-*

sen pelko, Laululintuja). Monet eläinlastut ovat samalla allegorisia, esittäen vertauskuvallisesti väkeväin ja heikkojen kansain ja ihmisten välisiä suhteita, varsinkin väkeväin sortohalua (esim. *Härkä ja muurahaiset, Elukoita laitumella, Kokko ja kokon poika* y. m.). Useat niistä liittyvät tendenssiltään läheisesti Ahon varsinaisiin isänmaallisiin, »katajaisen kansan» lastuihin, joista niistäkin monet ovat vertauskuvallisia, Suomen ja Venäjän välisiin suhteihin kohdistuvia (esim. *Isäntä ja mökkiläinen, Idän halla, Katajainen kansallisuutemme, Kurjalan rannalla, Niemen äijä, Korpelan ukot),* toiset taas sisältävät tendenssiä maastamuuttoa, kieli- ja puolueriitaa y. m. s. vastaan (esim. *Vanha ukko puhuu, Valtiollinen itsemurha, Kuntakokous),* toiset ovat isänmaallisesti rohkaisevia, runollisia kuvia *(Sammuta sinä, minä sytytän, Laulaen, Suomen lippu* y. m.). Isänmaallisissa lastuissaan Aho Erkon rinnalla esiintyy maansa mielialojen tulkkina ja rohkaisijana. Ja monissa painoksissa levisivätkin nämä lastut, joiden taiteellinen arvo monesti on niiden isänmaallista arvoa melkoisesti pienempi, kylvämään pimeänä aikana valoa, toivoa ja rohkeutta suomalaisten mieliin.

Muutamissa lastuissa *(Teatterista tultua, Suurin totuus, Kuvain kumartaja* y. m.) Aho syventyy erityisiin elämänkysymyksiin ja sielullisiin ongelmiin, osottaen niissä avaraa, ennakkoluulotonta ymmärtämystään. Niistä on huomattava varsinkin *Teatterista tultua* (v:lta 1891), missä hän tekee eräänlaisen taiteellisen uskontunnustuksen, myöntäen tällöin jo realismin ja romantiikan (ihanteellisuuden) yhtä oikeutetuiksi, sillä molemmat suhtautuvat elämään ikäänkuin aamu- ja iltapäivät, aret ja sunnuntait. Ja elämähän on muutenkin ilmiöiltään ääretön; tätä äärettömyyttä runoilija ja taiteilija puolueettomasti, ymmärtämyksellisesti kuvatkoon ja heijastelkoon.

Tekotaidollisesti olivat Ahon »Yksin», »Papin rouva» ja »Lastut» hänen realistisen taiteensa huippu, mutta aiheellisesti oli niissä tuon tuostakin pilkistänyt esiin herkkämielinen romantikko. Ajan kirjallinen virtaus kulki paraillaan romantiikkaan päin, eikä Aho, jonka luonteessa jo alun pitäen nähtävästi oli iso annos romantikkoa, voinut pysyä sille vieraana. Lisäksi vielä maa ja kansa ikäänkuin odotti Aholta jotakin suurempaa, »kansallisempaa» luomaa kuin mitä siihen saakka oli saatu. Niinpä Aho, jota menneisyys runollisine hoh-

teineen aina oli vetänyt puoleensa, jättääkin nykyaikaisen kuvauksen ja siirtyy kauas taaksepäin kansansa entisyyteen ja murrosaikoihin. Siellähän oli mielikuvituksellakin välkeät tilat liikkua. Välitöikseen hän ensin suorittaa pari pienempää tehtävää: *Heränneitä* ja novellin *Maailman murjoma* (molemmat 1894). — Edellisessä on uusi ala, nimittäin uskonelämä omituisine ilmiöineen ja murroksineen, herättänyt Ahon taiteellista mielenkiintoa. Ajan merkithän muutenkin viittasivat jälleen uskontoon päin. Sitäpaitsi oli Aho jo kotipiirissään tutustunut herännäisyyteen, jopa se oli alkanut kangastaa hänelle n. s. kansallisen herätyksen valtaisena rinnakkaisilmiönä ja täydentäjänä. »Lastujen» tapaisissa kuvauksissa hän, edelleen puhtaasti ulkokohtaisen taiteilijan kannalta lähtien, esittelee, miten kirjassa mainitut henkilöt kukin kohdaltaan olivat »heränneet», miten joutuneet tuohon äkilliseen mielenmuutokseen. — »Maailman murjomassa» hän taas palajaa vanhaan mieliaineeseensa, nykyajan käytöllisen elämän voitolliseen, joskin samalla hieman väkivaltaiseen edistyskulkuun (vrt. Lampunosto, Rautatie ja Vanha valkama), joka hävittää rauhaisat, luontoperäiset olotilat. Rautatie näet lakaisee edestään metsien rauhaan vetäytyneen juron erakon Junnun tuvat ja viljelykset, leikkaapa hänen rakkaan lehmänsäkin kahtia. Turhaan siinä Junnu vetoo isäntänsä hänelle suullisesti takaamaan asumisoikeuteen, turhaan hän lopulta panee väkivallan luultua väkivaltaa vastaan. Luonnonlapsen täytyy väistyä edistyksen tieltä. »Rautatien» muhoileva huumori on tällä kertaa saanut katkeran, särkyneisen sävyn. — Kaikesta taiteellisesta noususta ja keskityksestä huolimatta Junnun tarina sittenkin tuntuu hieman teennäiseltä; varsinkin Junnun mahdoton härkäpäisyys, joka ei ota kuuloonsa mitään järkisyitä, oudostuttaa.

Vuosi 1897 toi vihdoin pitkien esitöiden tuloksena ilmoille Ahon suuren, kansallista romantiikkaa jälleen lähentyvän romaanin *Panun,* joka ikäänkuin alottaa uuden, »kansallisella» pohjalla liikkuvan jakson Ahon tuotannossa, jakson, johon hänen isänmaalliset lastunsa v:lta 1891 jo olivat olleet pienenä esituntuna. Tavallaan »Panu» muodostaakin ikäänkuin valtaisen rajapyykin »murrosten ajan» realistisemman ja romanttisemman ajanjakson välillä, rajapyykin, jonka ympärille muidenkin kirjailijaimme samaa vasemmalta oikealle siir-

tymistä osottavat tuotteet ryhmittyvät. Tekotaidoltaan Aho kuten muutkin tosin edelleen pysyy realistina, vaikkapa pyrkiikin vähitellen irti varsinaisesta valokuvausrealismista selkeämpää ja tyylittelevämpää kuvaustapaa kohti. Muutos on etupäässä aiheellista laatua.

Junnun nykyaikaisesta korpimaailmasta ja taistelusta uutta aikaa vastaan vie »Panu» lukijan kauas 1600-luvun karjalaiseen korpimaailmaan, jossa suoritetaan samansukuinen taistelu häviävän pakanuuden ja voitollisen kristinopin välillä. Yksityishenkilöiden kohtalojen ja mielialain kuvaamisesta Aho on tässä siirtynyt kuvailemaan eri maailmankatsomusten ja eri heimojen yhteentörmäystä ja pannut sitä varten liikkeelle suuria henkilöjoukkoja, tuonut näyttämölle hänen entiseen tuotantoonsa verraten aivan merkillisen annoksen voimaa ja ryhdikkäisyyttä. Kuitenkaan ei »Panu» ole varsinaisesti historiallinen romaani, sillä siinä ei oikeastaan esiinny yhtään historiallisesti tunnettua paikkaa, tapausta tai henkilöä. Ajallisesti ja paikallisesti on sen tausta hyvin epämääräinen, jopa historiallisesti ristiriitainenkin, Aho kun liikuttelee siinä historiallisia suhteita verrattain mielivaltaisesti. Henkilötkin ovat kaikki Ahon mielikuvituksen omia. Ja laveain korpimaisemien tausta tarjosi Ahon »metsäromantiikalle» välkeät alat liikehtiä. — Vastakkain seisovat siinä kuin aarnihongat pakanallisen karjalaisen Korpivaaran johtaja, tietäjä, taikuri ja uhripappi Panu, ja luterilaisen savolaisperäisen Kontojärven uskonkiivas kirkkoherra ja käännyttäjä Martti Olavinpoika, molemmat yhtä taipumattomia luonteita, molemmat edustamiensa aatesuuntien tyypillisiä, joskin samalla, varsinkin Panu, melko yksilöisesti kuvattuja edustajia. Heidän kirjallisina edeltäjinään voisimme pitää Jahnssonin »Lallin» Lallia ja piispa Henrikkiä; samoin on Panun vaimo Lallin Kertun tavoin kristitty. Tietysti Panun täytyy sortua, sillä hän taistelee hengettömän ja turmeltuneen uskonmuodon puolesta, vieläpä tekee sen nähtävästi itsekkäistä syistäkin, säilyttääkseen johtaja-asemansa karjalaisten kesken. Taitavasti on Aho tehostanut tätä sortumista antamalla m. m. Panun oman vaimon ja pojan nousta häntä vastaan. Mutta kovilla koettelemuksilla pappikin, jossa ilmenee iso annos Ibsenin Brand-papin jylhää vakaumuksen lujuutta, ostaa voittonsa: hänen hentoinen, perillistä odottava vaimonsa kuolee Panun säikäyttämänä. — Muuten ei Aho

tunnu erityisesti ihailevan papinkaan uskoa ja toimintaa, vaan lähinnä hänen sydäntään näyttää olevan Panun setä, vanha arvokas Jorma, rauhallinen runonlaulaja, luonnonpalvelija ja metsänkävijä. Hänet Aho on pannut ihannoidusti edustamaan otaksuttua ikivanhaa, sanan ja hengen voimaan luottavaa Väinämöisen pakanuutta, kalevalaista ihanneuskontoa, jonka Panun taikatemppuileva ulkonainen uskonmuoto oli muka kokonaan turmellut. Tässä Aho nähtävästi on antanut kalevalaisille kauneushaaveilleen liian suuren vallan, sillä tuskinpa Jorman edustamaa ihanteellista pakanuutta lienee koskaan tavattu puhtaana muualla kuin kalevalaisten runonlaulajain ja Lönnrotin mielikuvituksessa. Muutenkin näyttää Kalevala melkoisessa määrässä olleen se kantakirja, jonka pohjalle Aho on »Panunsa» rakentanut; kalevalaisia aihelmia, kuvia ja runosäkeitä vilahtelee tuon tuostakin ohitse. Tietysti tämä kaikki vain osottaa, kuinka Aho nyt on siirtynyt vahvasti kansallisromanttiselle pohjalle ja siinä asian luonnon mukaisesti ensinnä kaivautunut Kalevalaan. Saman ilmiönhän olimme ennen jo Erkossakin huomanneet. — Epäkiitollisimman osan on saanut näytelläkseen vouti, muita päähenkilöitä sovinnaisempi romaani-ilmiö, joka on edustavinaan 1600-luvun raakaa, mistään välittämätöntä ja itsekästä virkamiesluokkaa. Varsinaisesti romanttisena aineksena on Jorman ystävän, nuoren ja uljaan erämiehen Karin ja Panun sukulaisen orjatytön Annikin liikuttava rakkaudentarina, joka Panun ja voudin toimesta päättyy niin surullisesti, mutta samalla Karin puolelta tuottaa näille molemmille ankaran koston.

Draamallista, ryhdikästä on tässä romaanissa tapausten yleinen meno, laaja se tausta, jolla ne liikkuvat. Ahon kertomis- ja kuvaamistaito on siinä pannut parastaan, loihtien esiin toisen värikkään kuvan toisen jälkeen. Uskollisena periluonteelleen hän on tässäkin asettanut luonnon ja ihmiset hyvin läheiseen kosketukseen keskenään, vieläpä piirtänyt joukon komeimpia luonnonkuviaan, erittäinkin Suomen talvisen erämaa- ja korpiluonnon jylhästä ja suurenmoisesta maailmasta, jota hän vartavasten oli talvikauden Hausjärven saloilla tutkinut. Romaanin draamallista vauhtia keskeyttävät tosin monet liian laveat yksityiskuvailut, varsinkin nuo tuiki tarkasti kerrotut ja kuvatut taikamenot ja -temput, joita Panu vähän

väliä uskonsa ja heimolaistensa uskon vahvistukseksi toimittaa, sekä sen hieman irrallinen, laimeahko loppu, mutta Aho on nähtävästi tahtonut antaa mahdollisimman täydellisen ja todenmukaisen kulttuurikuvan tuosta kaukaisesta erämaiden maailmasta ja sen sivistyskannasta.

»Panunsa» pääkohdat Aho myöhemmin (1903) muovaili näytelmäksi, kokeillen täten hänelle uudella alalla. Eepillisen laveasta ja henkilöiltään draaman tarkoituksiin hieman epäkiitollisesta aiheesta syntyi tietysti enää vain kalpea jälkikuva.

Ahon kansallisen suunnan toinen, vielä ilmeisempi tuote, sen varsinainen pääteos, lavea 2-osainen romaani *Kevät ja takatalvi*, valmistui monivuotisten esitöiden ja tutkimusten tuloksena v. 1906 (ensi osa Snellmanin muistojuhlaksi). Aiheellisesti tämä romaani läheltä liittyy »Heränneihin», jotka olivatkin olleet vain sen esitöiden »lastuja», paikallisesti »Panuun», sillä sen paikallisena liikkumona on sama epämääräinen pohjoissavokarjalainen seutu Kontojärvineen ja Korpivaaroineen; palautetaanpa siinä monesti suku- ja muistitietoina mieleen »Panun» henkilöitä ja tapahtumiakin. Mutta ajallisesti on siirrytty pari sataa vuotta eteenpäin, puolipakanallisesta ja -kalevalaisesta korpihämärästä ja sen aatemurroksista 1840-luvulle, jolloin uudet väkevät aatemurrokset, tällä kertaa etusijassa rahvaan herännäisyys ja Lönnrotin ja Snellmanin virittämä sivistyneistön kansallinen herätys kuohuttivat mieliä ja törmäsivät osaksi toisiaan osaksi vanhoillista virka- ja kirkkovaltaa vastaan. Tausta on siis jo selvästi historiallinen; esiintyvätpä nuo kolme ajan merkkimiestä, Paavo Ruotsalainen, Lönnrot ja Snellman, personallisestikin romaanin toimivien henkilöjen joukossa, Ruotsalainen eloisimpana ja ehoimpana, Lönnrot ja Snellman vain ikäänkuin kulissikoristuksina. Muut henkilöt ovat tosin mielikuvituksen luomuksia, mutta he edustavat selvästi eri puolia aikakautensa tunnetuista pyrinnöistä ja katsantokannoista. Heihin samoinkuin yleensä koko romaaniin Aho onkin runollisella vapaudella kutonut monta piirrettä ajan historiallisesti tunnetuista henkilöistä, tapahtumista ja asiakirjoista. »Kevät» on se toivehikas kansallisen innostuksen ja heräyksen aika, jonka Kalevala ja Saima nostivat varsinkin sivistyneen nuorison mielissä, »taka-

talvi» taas virkavallan sitä vastaan tähtäämä isku ja siitä johtunut lamautuminen 1850-luvun taitteessa.

Romaaninsa avaroihin puitteihin on Aho taitavasti sovittanut koko aikakauden eri ilmiöt ja aatevirtaukset, sekä myönteiset että kielteiset. Rahvaan herännäisyys, nuorison kansallinen innostus, talonpoikainen valistuneisuus, vanhoillinen ja varovainen virka- ja pappisvalta, taloudelliset parannuspuuhat, valistusajan epäilyksellinen arvostelu, ajan tavat ja seuraelämä valo- ja varjopuolineen — kaikki ne ovat saaneet omat edustajansa tässä laveassa sivistyskuvauksessa. Kontojärven kirkonkylä ja pappila on se keskus, jossa tapahtumat ja niihin osalliset henkilöt tavallisimmin liikkuvat; itse pappilan perhe jakautuu eri leireihin erilaisten käsitystapojen mukaan. Ahon omat kotoiset pappilamuistot ovat epäilemättä osaltaan, ainakin ulkonaisesti, elävöittäneet näitä idyllisiä pappilakuvia. Varsinainen päähenkilö, jonka mukana lukija viedään eri piireihin ja paikkoihin, on nuori, vaikutuksille herkkä maisteri Antero Hagman; hänen antaa tekijä hiljakseen solua kalevalais-kansallisesta kevätinnostuksesta oikean totuuden tuntoon s. o. herännäisyyden helmaan, jättäen kuitenkin samalla hänen mieleensä pienen epäilyn tämän askeleen oikeutuksesta. Hänen rinnalleen on asetettu ikäänkuin vahvikkeeksi toinen samanlainen kehityskulku, jonka rovastin poika, nuori ylioppilas Lauri Martin, suorittaa. Tietysti onnettomalla rakkaudella on tässä kääntymyksessä monien muiden syiden ohella tärkeä osansa. — Kalevala ja suomalaisuuden aate eivät semmoisenaan yksin kykene luomaan uutta unelmoitua Suomea; ne tarvitsevat välttämättä täydentäjäkseen ja syventäjäkseen suomalaisen rahvaan oman niitä vanhemman sisäisen uudistuksen, herännäisyyden. Kalevala, Saima ja raamattu, Lönnrot, Snellman ja Ruotsalainen jalostettuina ja kirkastettuina käsikädessä — siinä kai romaanin sisäinen tendenssi. Niistä vasta olisi syntyvä se oikea, kansallinen »suomalainen renessansi», josta Hagman alati unelmoi. Siihen mahtuisivat Suomen uuden sammon luojina hyvin mukaan sekä rovastin maataloudelliset parannukset että laamannin perustuslait. Ja »Panun» uljaan Karin jälkeläinen, valistunut runoileva talonpoika Karilainen, jossa vanhan Jorman kalevalainen henki yhä elää, olisi

kai lähinnä se suomalaisen talonpojan ihanne, joka tätä suurta unelmaa toteuttaisi »takatalvienkin» uhalla.

Avaralla ymmärtämyksellä ja taiteellisen tasapuolisesti on Aho kuvaillut noita eri virtauksia ja niitä edustavia henkilöitä. Eivätkä henkilöt suinkaan ole pelkkiä aatetyyppejä, vaan on niissä useissa samalla paljon yksilöisyyttä. Varsinkin herännäisyyden edustajat ovat antaumuksella kuvattuja. Tosin voidaan sanoa, että romaanin suunnitelma on saattanut tekijän turvautumaan enemmän ulkonaisiin syihin kuin sisäisiin, sielullisiin johteluihin, joista käänteet ja tapaukset ikäänkuin sisäisestä pakosta kehittyisivät, tosin raskauttavat jossakin määrin esitystä ne monet pitkät puheet, mielipiteiden erittelyt, saarnat y. m. sellaiset ainesosat, joita tekijä ajankuvauksen vuoksi on siihen runsaasti sirotellut, mutta kokonaisuudessaan »Kevät ja takatalvi» sittenkin on kirjallisuutemme kansallisimpia merkkiteoksia, kohottavana aateromaanina Ahon toistaiseksi suurin lahja kansalleen ja muutenkin hänen suurisuuntaisin luomansa. Itse Ahon tyylikin on tässä romaanissa ikäänkuin muuttunut aineen mukaiseksi, ollen tällä kertaa kuuleampaa ja harvasyisempää kuin ennen; luonnonkuvaukset ovat samoin vähenneet ja ohenneet ja asiat sanotaan yksinkertaisemmin.

Jo »Katajaisen kansan» lastuissa oli Aho, tällöin etupäässä vain subjektiivisen tunnelmarunoilijan kannalta, käsitellyt kansamme viimeistä suurta murroskautta, »routavuosien» aikaa. Kun kansamme elämä oli jälleen hetkiseksi kirkastunut ja elettyä murrosta voitiin jo katsoa ikäänkuin kauempaa ja tyynemmin, puki Aho saavuttamansa kokonaiskäsityksen »routavuosista» draaman muotoon. Näytelmässä *Tuomio* (1907), jota voimme pitää ikäänkuin Ahon kansallisen suunnan kolmantena merkkiteoksena, hän erään maastakarkoitustarinan puitteissa kiinteästi, taitavasti ja tunnollisesti erittelee »routavuosien» ajan erilaisia katsantokantoja ja menettelytapoja, paljastellen ymmärtämyksellisesti niin heikoilta kuin vahvoilta puolilta niiden sisäisiä ja ulkoisia vaikuttimia. Puhtaasti näytelmänäkin tämä teos on varsin huomattava saavutus.

Kansalliselta näkökannalta on Aho kai ottanut tehtävänsä myös raamatunsuomennoskomiteassa, tahtoen etevänä kielitaiteilijana osaltaan olla luomassa suomenkansalle kielellisestikin täysin arvokasta

ja mallikelpoista käännöstä tuosta »kirjojen kirjasta», josta kansamme jo vuosisatoja on hengelleen ravintoa etsinyt. Herännäisyyden myötätuntoinen kuvailija on siinä saanut huollettavakseen kiitollisen sukulaistehtävän. Tämän työn lomassa hän on ennättänyt luoda vain yhden suurehkon kaunokirjallisen teoksen, kertomuksen *Juha* (1911). Siinä hän on jälleen tehnyt ikäänkuin puolikäännöksen, osaksi palautunut aikaisempaan tuotantoonsa. Sekä aiheellisesti että tyylillisesti »Juha» näet lähenee suuresti »Papin rouvaa». Ajallisesti ja paikallisesti se taas muistuttaa »Panua», vieden lukijan kauas epämääräiseen rajakarjalaiseen korpimaailmaan, Ruotsinvallan ja rajakahakkain ajalle. Kuitenkin on ulkonainen puoli, niin kiitollisia aiheita kuin se olisikin voinut tarjota, tällä kertaa jäänyt syrjäseikaksi; kuvauksen pääponsi on keskitetty sisäisiin mielenliikkeihin ja verenvaistoihin. Varsinkin päähenkilö, sitkeä, rakkaudessa ja anteeksiantamuksessa suuri, vihassa hirveä suomalainen korvenraataja Juha, jonka nuori, verenvetoinen vaimo Marja milt'ei vaistomaisesti joutuu vienalaisen Don Juanin, naistenhurmaaja Shemeikan lumoukseen ja viettelykseen, on alttiilla antaumuksella kuvattu. Hän on suuri, alkuvaistoinen luonnonlapsi, Jukolan Juhanin ja Junnun sukua. Marjakin, jolle vanhahko ja ruma mies ei voi tarjota unelmoidun lemmen ihannetta ja joka sentähden tuntee vaistomaista verenvetoa nuoreen muhkeaan laukkusaksaan Shemeikkaan, on yksilöllinen kuva. Heikoimmin ja epätodellisimmin vaikuttaa Shemeikka, vaikkapa Aho onkin häneen tuhlannut paljon, ehkäpä liiankin paljon värejä. Kaikki kolme ovat ikäänkuin alkuperäisen korpimaailman voimakkaiden luonnonlasten pariin siirrettyjä uusintoja »Papin rouvan» päähenkilöistä.

Tekotaidollisesti on »Juha» Ahon paraita saavutuksia. Tyyli on kielellisesti viimeisilleen hiottua ja loisteliasta; tuo Aholla usein esiintyvä liika lavertelu, aiheeton luonnon kuvailu ja joutava mielialojen vatvominen on karsittu pois. Koko esitys on draamallisen lyhyttä, ytimekästä ja vauhdikasta, kuitenkin samalla säilyttäen tuon Aholle ominaisen hillityn tyyneyden ja pehmoisuuden. Aho on tekotaidollisesti ikäänkuin nuortunut ja uudistunut, kirjoittanut jälleen pelkästään »taidetta taiteen vuoksi». »Taiteilija» Aho on vielä kerran osottanut, mihin hän kirjallisena taiteilijana pystyy.

Suuri ja merkitsevä on se panos, jolla Aho jo on rikastuttanut suomenkielistä kirjallisuutta, syvät ne jäljet, jotka hän siihen on jättänyt. Tietysti vasta tuleva aika voi lähemmin määritellä Ahon aseman ja merkityksen kirjallisuutemme kehityshistoriassa. Kuitenkin jo nyt voidaan empimättä sanoa, että hänellä on keskeinen asema oman aikansa kirjailijain joukossa. Hän se vasta taiteellisesti sulattaa uudemmat ulkomaiset kirjalliset virtaukset kotoisiin ja kansallisiin alkuaineksiin, antaen Kiven alkamalle kotoiselle realismille uusia, hedelmöittäviä arvoja. Hän se vasta lopullisesti luo uudemman suomalaisen kertomatyylin, antaen sille sen kielellisen hienouden, sirouden ja hioutuneisuuden, joka siltä aikaisemmin oli puuttunut. Jo nämä ansiot yksin kohottavat hänet ikäänkuin päätä pitemmälle muusta joukosta. Mutta paitsi muodollisena taiteilijana on Aho puhtaasti kirjallisena personallisuutena, jonka avara, vapaakatseinen näkemys ja ymmärtämys yhtä tyynesti ja tasapuolisesti tarkastelee luonnon, elämän ja ihmisluonteen eri ilmiöitä, kirjallisuutemme keskushenkilöitä. Etusijassa Aho on epäilemättä »alakuloisen onnellisten» tunnelmien runoilija, yksilöllisten mielialojen herkkä kuvailija ja »lastujen», pienoiskuvausten, taiteellinen veistelijä, mutta onpa hän osottanut kykynsä suurissakin teoksissa, vieläpä käyttänyt taidettaan »kansallistenkin» tarkoitusperien palvelukseen. Vanhan ja uuden yhteentörmäys, murroskaudet sekä yksilön että koko kansan elämässä, tyynet, passiiviset, kohtaloonsa alistuvat luonteet, joiden kauniit unelmat todellisuus särkee, ja ihmisten toimia ja mielialoja säestävän luonnon herkkätajuinen kuvaaminen ovat Ahon toistuvia mieliaiheita. Samaa kuvaa ja näkemystä hän usein muuntelee eri tarkoituksiin (esim. »Isien puu» ja »temppelinharjan» koivu, maalaaja Forsberg ja Jaakko Martin, Hovin herra ja Hellmanin herra y. m.). Pinnallisesti hän kyllä on leveä, havainnollinen realisti, pohjatunnultaan romantikko.

Myös suomentajana on Aho, kuten yleensäkin nuorempi kirjailijapolvi, joka elää pääasiallisesti kynästään, tehnyt ahkeraa työtä. Mainittavimmat hänen suomennoksistaan ovat Topeliuksen »Välskärin kertomukset» (uusi suomennos) ja »Lehtisiä mietekirjastani» (1896—98), Runebergin proosakirjoitukset ja W. Söderhjelmin lavea Runeberg-teos, Lagerlöfin »Peukaloisen retket» ynnä lisäksi joukko

Tavaststjernan, Rydbergin, Kiellandin, Lien, Drachmannin, Daudet'n y. m. teoksia. Ahkeran sanomalehtikirjailun ohella hän on kirjoitellut muutamia valtiollisia lentokirjasiakin (*Mitä uusi asema vaatii* ja *Tutkimus taudin syistä*) y. m. kynäelmiä.

Ulkomailla lienee Aho Kalevalan ohella tunnetuin suomenkielisen kirjallisuuden edustaja. Enimmät hänen teoksistaan ovat käännetyt ruotsiksi ja tanskaksi, muutamat saksan, ranskan, englannin, unkarin, tshekin, viron jopa kataloniankin kielille.

Teuvo Pakkala.

Aivan savolaisen Juhani Ahon kantapäillä esiintyi uudemman realismin tienraivaajain joukossa pohjalainen *Teuvo Pakkala*. Tosin hän on ollut noita »maan hiljaisia», jotka eivät itsestään suurta melua pidä, mutta vähemmälläkin tuotannollaan hän on saavuttanut varsin merkittävän sijan sekä lukijakuntansa tietoisuudessa että kirjailijaimme kantajoukossa. Tämän aseman luojina ovat etusijassa olleet Pakkalan rikas ja mehevä pohjalainen kieli, jossa Oulun ja Kajaanin seutujen höystöisä kansankieli on ensiksi tuotu kirjallisuuteen, sekä varsinkin se kirjallisesti uusi aihepiiri — ylimaan »tervakansan» ja merikaupungin köyhälistön elämä — jota hän lämpimällä myötätunnolla ja realistisen taiteilijan hartaalla antaumuksella kuvailee.

Teuvo Pakkalan näkemykset ja elämykset liittynevät lähinnä hänen kotikaupunkiinsa Ouluun, jossa hän syntyi 9 p. huhtik. 1862. Isä oli alkujaan kultaseppä, myöhemmin Oulun sahayhtiön tukkipäällikkö ja kuului tunnettuun Frosterusten pappissukuun, jonka latinoidun nimen Teuvo (Oskar) Pakkala käänsi jälleen sen suomalaiseen alkumuotoon, ensin kirjailijanimekseen, myöhemmin (1889) virallisestikin. Pakkalan lapsuudenkoti oli varaton, ja hänen täytyikin jo varhain (varsinkin 1867—68 katovuosien aikana, jolloin isä oli muualla työnansiolla) oppia puutetta kestämään ja hankkimaan toimeentuloa omin neuvoin.[1] Hommauduttuaan omin päin

---

[1] Ks. *Helmi Setälä*, Kun suuret olivat pieniä.

ensin ruotsalaiseen alkeiskouluun ja sitten suomalaiseen yksityislyseoon ja oltuaan kesäaikoina kaikenlaisissa ansiotöissä hän tuli ylioppilaaksi 1882 ja antausi heti kynämieheksi. Isänsä kera hän oli tukkiasioissa samoillut suuria Kajaanin takaisia sydänmaita ja siellä tutustunut näiden seutujen alkuperäiseen mehevään kansankieleen, jota hän kohta rupesi käyttämään kirjailijana hyväkseen. Aluksi hän liittyi oululaisen »Kaiku»-lehden toimitukseen ja sai sen päätoimittajalta K. F. Kivekkäältä kirjallisia herätteitä, joiden ensimäinen näkyvämpi tulos oli kertomus *Lapsuuteni muistoja* v. 1885. Toisen kirjansa *Oulua soutamassa* hän julkaisi seuraavana vuonna. Vuoden 1889 hän kuului jyväskyläläisen »Keski-Suomen» toimitukseen ja oli sitten pari vuotta oululaisen »Louhen» päätoimittajana, kunnekka antautui kokonaan kirjallisiin töihin, julkaisten alkuperäisiä teoksia ja uutterasti suomennellen vieraskielisiä, varsinkin norjalaisia (Lien, Ibsenin, Hamsunin, Nansenin y. m.) kirjoja. Oulun laitakaupungin elämästä hän 1890-luvun alkupuolella julkaisi perättäin kolme aiheellisesti toisiinsa liittyvää teosta: laajahkot kertomukset *Vaaralla* (1891) ja *Elsa* (1894) ja kertomuskokoelman *Lapsia* (1895). Myöhemmin seurasivat huvinäytelmät *Tukkijoella* (1899) ja *Kauppaneuvoksen härkä* (1901) sekä romaani *Pieni elämäntarina* (1903). Siihenpä Pakkalan omintakeinen kaunokirjallinen tuotanto toistaiseksi näkyy loppuneenkin. Siinä sivussa hän monet vuodet 1900-luvun taitteessa toimitti Otavan *Joulukonttia;* viime vuosina hän on toimittanut Otavan seikkailusarjaa *Mailta ja meriltä.* V. 1904 Pakkala siirtyi Helsingistä vakinaisesti Kokkolaan käytännöllisille aloille Friis-veljesten palvelukseen ja koulunopettajaksi. Tänä aikana hän on m. m. julkaissut erään *Aapisen* (1907).

Muistamme edellisestä, kuinka muutamat »perustavan ajan» kynäilijät (Suomalainen, Soini, Kiljander) jo olivat ottaneet aiheita suomalaisesta kaupunki-, varsinkin pikkukaupunkielämästä, kuvaillen sitä pääasiassa humoristiselta kannalta. Kuitenkin vasta Pakkala tuo varsinaisesti kaupungin, vieläpä erityisesti suomalaisen merikaupungin takamaineen suomenkieliseen kirjallisuuteen. Hänhän oli itse vilkkaan merikaupungin kasvatti ja voi siis nojata suoraan omiin havaintoihinsa ja elämyksiinsä. Ja tietysti hän realistina valitsi aiheensa juuri niistä elämänpiireistä, jotka hän välittömästi

tunsi, nimittäin kotikaupunkinsa tai vielä paremmin sen laitakaupungin (Vaaran) köyhälistön, »pienten eläjäin», elämästä. Tältä taustalta kohoaa hänen teostensa yhtenäinen pääryhmä: *Lapsuuteni muistoja, Vaaralla, Lapsia* ja *Elsa.* Niistä kolme viimemainittua hyvin läheisesti liittyy toisiinsa, niissä kun esiintyvät pääasiassa samat henkilötkin, »Vaaralla» ja »Lapsia» kirjoissa (»Lapsien» muutamat kertomukset ovat milt'ei sellaisinaan otetut edellisestä) vanhempina ja lapsina, »Elsassa» vanhuksina ja aikuisiksi varttuvina — siis parin sukupolven ilot ja surut, varsinkin surut ja »nikarasta nikaraan» eläminen. Kaupungin isoiset ja sivistyneistö tulevat näissä kirjoissa vain ohimennen esiin, eikä silloin suinkaan kauniilta puoliltaan. Kuitenkin Pakkala, niin hyvä kuin tilaisuus olisikin ollut, todellisen taiteilijan vaistolla yleensä visusti välttää tekemästä Minna Canthin tapaisia jyriseviä syytöskirjoja »yläluokkaa» ja yhteiskuntaa vastaan. Hänen kuvauksensa tehoo omalla tyynellä asiallisuudellaan, josta lukija kuitenkin helposti huomaa, keiden puolella tekijän ja hänen mukanaan lukijan lämmin myötätunto viihtyy. Silti hän ei suinkaan peittele tuon köyhälistön omia vikoja ja varjopuolia. Tuskinpa lieneekään meillä koskaan kuvattu ennen sosialidemokratian esiintymistä eläneen kaupunkilaisköyhälistön elämää niin hartaalla ymmärtämyksellä ja asiantuntemuksella kuin juuri näissä Pakkalan kirjoissa. Niissä ei ole oikeastaan mitään päähenkilöitä, vaan niiden sankareina on koko laitakaupungin köyhälistö, sekä aikuiset että lapset. Täten ne samalla ovat päteviä sivistyshistoriallisia todistuskappaleita siitä, miten kolme- tai neljäkymmentä vuotta sitten eli tekijän lapsuuden ja nuoruuden aikana oltiin, elettiin ja ajateltiin Oulun laitaosissa. Tavallaan ne siis ovat ikäänkuin täydennyksiä oululaisen Saara Wacklinin paljoa aikaisemmille (1800-luvun alun) Oulu-kuvauksille (»Satanen muistelmia Pohjanmaalta»). Erityisesti ansaitsee mainita se erinomainen psykologinen taito, jolla Pakkala niissä esittelee lasten, varsinkin tyttölasten — Pakkalan edustavimmat henkilöthän muutenkin ovat pääasiassa naisia — puuhia, mielenliikkeitä ja erilaisia luonteenpiirteitä. Lasten ymmärtäväisenä kuvailijana Pakkala onkin ensimäisiämme, ehkäpä etevin kaikista, varsinkin mitä lasten sisimmän olemuksen ymmärtämiseen tulee.

Taiteellisen rakentelun kiinteys ei suinkaan ole näiden Pakkalan

teosten — varsinkaan aikaisempien — vahvimpia puolia. Hän näyttää panneen kuvauksensa paperille pääasiassa sellaisina kuin ne vierivät hänen sisäisen silmänsä editse, liioin valikoimatta tai tyylittelemättä. Siinä suhteessa hän alussa seisoo lähellä »kansankirjailijoita». Mutta niinpä hän saakin kuvauksiinsa tuon leveän ja erehtymättömän todellisuusleiman, jota realistinen suunta vaati. Myös kielellisesti tavoittelee Pakkala niin suurta toden- ja luonnonmukaisuutta kuin taiteellisesti suinkin on mahdollista. Hän ei pyri olemaan mikään valikoiva ja silotteleva tyylitaiteilija, vaan antaa sanansa ja lauseensa »tulla köytenään», hänen omaa sananparttaan käyttääksemme. Niin varsinkin aikaisimmissa kirjoissaan »Lapsuuteni muistoja» ja vielä enemmän »Oulua soutamassa», joiden outojen sanojen ja höystöisien puheenparsien paljous usein saattaa lukijan aivan ymmälle. Myöhemmissä teoksissaan hän sentään on tyylillisessä ja kielellisessä suhteessa paljoa säästeliäämpi ja valikoivampi, jopa »Pienessä elämäntarinassa» antaa tyylilleen ja kielelleen melkoisessa määrässä vieraan, haetun ja teennäisen leiman.

»Lapsuuteni muistoissa» tekijä itse esiintyy kertojana, kuvaillen hilpeästi ja tutunomaisesti omia ja köyhien ikätoveriensa lapsuuden kokemuksia ja ponnisteluja niin aineellisessa kuin henkisessä ahertelussa (kesätöissä ja koulupoikina). Tässä kirjassa Pakkalan tendenssi rikkaita ja isoisia vastaan pistää kenties selvimmin esiin. Rikkaat elävät omaa itsekästä, henkisesti onttoa elämäänsä, välittämättä vähääkään köyhien kohtalosta. Ja kuitenkin on tyytyväisyys ja iloinen mieli paljoa tutumpi vieras köyhien matalissa majoissa kuin isoisten komeissa kodeissa. — Sama kuva uudistuu seuraavissakin kirjoissa tyynesti ja hillitysti, joskin usein aika pisteliäästi. »Vaaralla» ja »Elsa» kuvailevat rinnakkain noin puolenkymmenen köyhän perheen (Latut, Nikkilät, Viiot, Tepot ja Vimparit), varsinkin niiden lasten ja nuorison elämää. Edellinen on sarja verrattain irrallisia »kuvauksia Vaaralta», jälkimäisessä sensijaan keskittyy päähuomio nimihenkilön Viion Elsan ja hänen surullisen elämäntarinansa ympärille. »Elsassa» Pakkala esiintyykin jo täyskypsänä, itsetietoisena taiteilijana, ja niinpä tämä kirja onkin hänen kertomuksistaan kirkkain ja sopusuhtaisin, hänen pääteoksensa, jossa hänen kirjalliset avunsa täyspitoisina ilmenevät.

Pakkalan köyhät uskovat luottavasti Jumalan apuun ja sallimukseen ja alistuvat nöyrinä ja tyytyväisinä, napisematta ja nurisematta, kohtaloonsa, koettaen hädässä parhaansa mukaan tukea toisiaan, kun rikkaiden ja yhteiskunnan apu heiltä evätään. Harvoin vain pilkistää heistä, etusijassa Latun emännästä, vaistomainen katkeruus parempiosaisia kohtaan. Itse Vimparitkin, vaikka elävät mitä kurjimmissa olosuhteissa, ovat luottavaisia ja tyytyväisiä. Kaikki nuo köyhät, sekä vanhemmat että nuoremmat, niin yhteiseltä taustalta kuin heidän kuvansa muutoin nousevatkin, on Pakkalan taitava kynä samalla havainnollisesti yksilöinyt ja piirtänyt heistä monta mieleenpainuvaa henkilökuvaa. Paras kaikista on epäilemättä reipas »poikatyttö», hommakas ja avulias Latun Liisa, joka siirtyy ihan ilmielävänä lukijan eteen. Jumalinen, hieman itsevanhurskas Viion leski; hänen hentoinen ja romanttisesti haaveileva Elsansa; arvosteleva ja epäilevä Nikkilä ja hänen naurusuinen emäntänsä; hidas ja saamaton Vimpari, joka elämänsä ensimäisenä onnellisena päivänä kontistuu kuoliaaksi lumihankeen viinapullo taskussa ja leipäpinkka selässä; Ojaniemen Mari, joka parhaansa mukaan avustaa Vimparin perhettä, vaikkapa herrasväkeen ottopojaksi päässyt ja papiksi valmistuva Vimparin poika Aappo (herrastuneena Abe) on hänet pettänyt ja vietellyt — kaikki he yksilöisesti edustavat eri puolia, sekä hyviä että huonoja, Vaaran köyhälistöstä. Kauimmin ja herkimmällä antaumuksella viipyy tekijä Viion Elsassa, selvitellen taitavasti niitä syitä ja edellytyksiä, jotka johtavat Elsan, tuon naapurien kehuman mallikelpoisen »hyvän tytön» ja Viion lesken ylpeyden, herrasviettelijän herkkäuskoiseksi ja vielä petettynä ja jätettynäkin viettelijäänsä ihannoivaksi uhriksi. Elsan kuvaus on epäilemättä paraita naiskuvia, mitä suomeksi on kirjoitettu, Pakkalan taiteen korkein saavutus.

Sivistyshistoriallisesti jopa muutenkin mielenkiintoinen tuote on Pakkalan kertomus *Oulua soutamassa.* Siinäkin on muutamia hauskoja pikakuvia Oulusta, mutta tällä kertaa kaukaisen sydänmaalaisen silmillä nähtyjä ja arvosteltuja. Tekijä itse pysyy visusti syrjässä ja ikäänkuin mielihyvin nauttii pelkästä näkemästään ja kuulemastaan. Ja tämän kutiavan mielihyvän hän osaa istuttaa lukijaankin. Siinä suhteessa, jopa paikoin aiheellisestikin (esim. heltei-

nen sunnuntai-ilta Rantalan pihalla ja Oulun outojen ihmeellisyyksien vaikutus salolaisten, varsinkin Katrin mieleen) tällä kirjalla on yhtymäkohtia Juhani Ahon hiukan aikaisempien novellien »Kievarin pihalla» ja varsinkin »Rautatien» kanssa. Mutta muuten »Oulua soutamassa» on leveä, kansanomainen »tervakansan» eepos, jonka sankareina on koko tuo tervanpoltolla elävä ylimaan karaistu kansa, vaikkapa pääasiallinen juoni, jos sellaisesta edes voi puhua, kiertyy Rantalan tervalastia Kuhmosta Ouluun kuljettavan venekunnan ympärille. Tervaveneet, tukkilautat, välkeät vedet, kuohuisat kosket, ankarat aallokot, sydänmaiden jylhä luonto ja alkuperäinen kansa — kaikki ne kilpaa vierivät tässä leveässä »laatumaalauksessa» erinomaisen höystöisän ja kansanomaisen kielen kuvaamina lukijan editse. Epäilemättä »Oulua soutamassa» samoinkuin Ahon »Rautatie» kauan säilyttää »klassillisen» arvonsa. Molemmat ne ovat meikäläisen realistis-naturalistisen suunnan perikuvallisimpia tuotteita, loistavia näytteitä siitä, miten vähäpätöisyys taitavan kynän käsittelemänä voidaan tehdä sekä pitkäksi että leveäksi ja huvittavaksi, vieläpä arvoltaankin mielenkiintoiseksi.

Pakkalan viimeinen romaani *Pieni elämäntarina* seisoo aivan yksinäisellä paikalla hänen tuotannossaan. Nähtävästi hän tällöin on ollut enimmän ulkomaisen kirjallisuuden, semminkin suomentamiensa norjalaisten kirjailijain vaikutuksen alaisena. Tyylillisesti ja käsittelytavan puolesta näyttää varsinkin Knut Hamsun jättäneen tähän romaaniin jälkiä, jopa aiheellisestikin (vivahtaahan oikullinen Esteri Kalm jossakin määrin Hamsunin »Pan'in» Edvardaan). Tuntuu kuin Pakkala olisi tällä kertaa yleistä ajan virtaa seuraten tahtonut luoda jotakin erikoista, tavallisuudestaan poikkeavaa. Romaanin kokoonpano on nyt perin kiinteä, yhden henkilön ympärille kiertyvä; ajan ja paikan väritys on ohennettu milt'ei olemattomiin; kieli karsittu ja puristettu mahdollisimman suppeaksi, miltei pakkopaitaiseksi; esitys hypähtelee perin hermostuneesti ja oikullisesti ikäänkuin päähenkilön luonnetta ja mielenliikkeitä säestäen eteenpäin, jättäen aukkoja, jotka lukija itse saa täyttää. Päähenkilö on nytkin nainen, mutta tällä kertaa säätyläisnainen, rikkaan kodin tytär. Esteri Kalmin ei tarvitse »Vaaran» naisten tavoin kärsiä aineellista puutetta, mutta sitä enemmän hänen avara ja lämmin sydä-

mensä kärsii henkistä puutetta, rakkautta ja ymmärtämystä, jota hän tahtoisi täysin sydämin sekä saada että antaa. Äiti on varhain kuollut, äitipuoli vieroo häntä eikä isäkään tajua tyttärensä sisintä kaipuuta, vielä vähemmän muu ympäristö. Ainoasti vanha kömpelö Juho renki häntä ymmärtää. Tästä puutteesta johtaa tekijä hänen luonteensa omituiset ilmiöt ja koko hänen särkyneisen, edestakaisin heittelehtivän elämänjuoksunsa, jolla ei ole lujaa, äidinrakkauden luomaa pohjaa ja elämäntuntoa allaan. Huolimatta kaikesta työstä ja taidosta, jota tekijä epäilemättä on käyttänyt Esterin rikkinäisen elämäntarinan sisäiseen ja ulkonaiseen valaisemiseen, jättää kirja lukijan sittenkin verrattain kylmäksi ja osanotottomaksi. Tuntuu siltä kuin Pakkala tällä kertaa olisi rakennellut teostaan pelkästään mielikuvitustaan jännittäen pala palalta, ankarasti aprikoiden, miettien ja tapaillen, jopa lopulta itsekin hermostuen. Joka tapauksessa Esteri Kalm on kylläkin mielenkiintoinen selvittely naispsykologian alalta.

Pakkalan kertomukset ovat yleensä vakavia ja surunvoittoisia. Elämänkäsitykseltään vieläpä aiheellisestikin (siirtymys lapsuuden muistoista merimiesköyhälistön kuvailuun) ne jossakin määrin vivahtavat norjalaisen Jonas Lien kirjoihin. Mutta vakavuuden ja ihanteellisen mielen alla piilee Pakkalassa iso annos hupaisaa huumoria jopa purevaa satiiriakin. Jo hänen kertomuksissaan tapaamme vilaukselta tuontuostakin hauskoja henkilö- ja tilannekuvia. Kuitenkin vasta molemmissa huvinäytelmissään hän antaa tälle kirjailijaluonteensa puolelle vapaan vallan, jopa viehättyy helposti karkeaan ja meluisaan liioitteluun, joka monesti lähenee irvikuvaisuutta. — Ennenkuulumattoman näyttämömenestyksen on kepeänä näyttämöravintona saavuttanut Soinin »Kirjavien kuvien» jälkiä astuva *Tukkijoella*, joka aiheellisesti hipaisee »Oulua soutamassa». Kuitenkaan se ei rehevässä todenmukaisuudessa saavuta kumpaakaan, sillä tukkilaiselämä on siinä liiaksi ihannoitu ja romantisoitu. Sievät laulut, reipas tukkilaishuumori ja muutamat kätevästi kaavioidut henkilöt, hidas Tolari ja ripeä Maija ennen muita, antavat yhdessä hupaisien kohtausten ja mehevän vuoropuhelun ohella näytelmälle sentään tuoreutta ja vauhdikkaisuutta ja korvaavat puolestaan juonen vähäpätöisyyden, kokoonpanon hajanaisuuden ja monesti milt'ei klovnimai-

sen hulluttelun. Kaikki menee välittömästi ja vaivattomasti korvasta sisään ja toisesta ulos. — Yhteiskunnalliseksi satiiriksi tarkoitettu lienee pikkukaupungin kuvaus *Kauppaneuvoksen härkä*, jolla puolestaan on melkoisia yhtymäkohtia Soinin »Kaarlo Tiiran» kanssa. Mutta liiallinen ilottelu ja ivailu, joka ulottuu pikkukaupungin arvoisasta pormestarista sen perin monivirkaiseen, Shakespearen haudankaivajain, portinvartijain ja narrien tapaan filosofoivaan vahtimestariin saakka, ampuu tässä usein yli maalin ja häiritsee taiteellista sopusuhtaa. Tuskinpa enää voidaan Suomessa ajatella sellaista pikkukaupunkia, jossa »Kauppaneuvoksen härän» kaikki henkilöt ja tapaukset siinä muodossa olisivat mahdolliset, niin paljon kuin siinä kohtaammekin meikäläisille pikkukaupunkioloille tuiki tuttuja ja luonteenomaisia piirteitä.

Pakkalan kirjalliset aikaansaannokset eivät itsessään ole loisteliaita ja pauhaavia, mutta paraat niistä ovat hartaita ja rehellisiä todisteita tekijänsä hiljaisesta ja tunnollisesta työstä. Kirjallisuutemme vaiheissa hänellä on oma erikoinen, tosin hieman taempi mutta sitä tanakampi paikkansa, jonka nykyiset rajaviivat lienevät edellisestä käyneet jossakin määrin ilmi. Hänen pitkällinen vaikenemisensa onkin tehnyt hänet jo enemmän historianomaiseksi kuin muut hänen aikalaisensa.

Santeri Ivalo.
(Ingman.)

Paljoa enemmän etualalla sekä samanaikuisen kirjailijapolven rintamassa että suuren yleisön tietoisuudessa seisoo toinen peräpohjalaissyntyinen, mutta täysin pääkaupunkilaistunut kirjailija *Santeri Ivalo* (vuoteen 1907 saakka *Santeri Ingman).* Tämän edustavan aseman ovat Ivalolle hankkineet hänen kepeä kertoilijataitonsa ja suuri tuotteliaisuutensa sekä varsinkin hänen suositut historialliset romaaninsa ja novellinsa. Viimemainitun, nykyaikaisten esteetikkojen usein vähäksymän, mutta suuren yleisön aina suosiman kirjallisuuslajin, jonka Yrjö Koskinen, Jahnsson ja Bergman jo aikaisemmin olivat suomeksi perustavasti panneet alulle, on Ivalo tukevasti ja samalla kansallisesti koteuttanut meikäläiseen kirjallisuuteen, ollen nykyään

meillä sen huomatuin viljelijä. Tosin Ivalokin alottaa raikkaana nykyaikaisrealistina — ei kuitenkaan enää kansankuvaajana vaan oman aikansa helsinkiläisen ylioppilaselämän ja siinä risteilevien aatemurrosten erittelijänä — mutta uusromantiikkaan päin siirtyvä ajan henki vetää hänetkin vastustamattomasti mukaansa ja saattaa hänet Erkon, Ahon y. m. tavoin kaivautumaan kansansa menneisyyteen ja sitä kaunokirjallisesti kuvaamaan. Sillähän alalla oli Topeliuskin aikoinaan pysyvimmät laakerinsa leikannut ja maan sekä mielipiteen valmiiksi muokannut. Tämä siirtyminen oli kai muutoin Ivalolle verrattain helppo, koska historia jo alusta pitäen oli ollut hänen lempiaineensa, jota hän jo aikaisemmin oli tieteellisestikin harrastanut. Kuitenkin hän samalla edelleen säilyttää realistisen, uudenaikaisen tekotapansa ja siten ikäänkuin taiteellisesti uusii ja ajanmukaistuttaa historiallisissa kertomuksissa ja näytelmissä aikaisemmin viljellyn romanttisen tekotavan.

Santeri (oik. Herman Aleksander) Ivalo on Ahoa ja Pakkalaa hiukan nuorempi sekä iältä että kirjailijana. Hän syntyi kirkkoherra Herman Ingmanin poikana »Lapin raukoilla rajoilla» Sodankylässä 9 p. kesäk. 1866. Santerin ollessa 6-vuotias siirtyi isä kirkkoherraksi Kuusamoon, jossa kuoli jo 1875, minkä jälkeen perhe 1877 muutti Ouluun, jonka nuoressa suomenkielisessä yksityislyseossa Ivalo suoritti koulunkäyntinsä, tullen 1885 ylioppilaaksi. Ivalon lapsuus- ja nuoruusmuistot liittyvät siis kuten Pakkalankin Ouluun ja sen takaiseen jylhään »ylimaahan» ja tulevat jonkun verran esiin hänen kirjallisessakin tuotannossaan. Muuten hän ylioppilaaksi tultuaan joutui kohta helsinkiläiseen ilmapiiriin tieteilijänä, sanomalehtimiehenä, kirjailijana ja yhteiskunnallisena toimihenkilönä. Jatkaen Helsingissä ja myöhemmin Ruotsin ja Tanskan arkistoissa opintojaan ja tutkimuksiaan etupäässä Pohjoismaiden historiassa hän tuli fil. kandidaatiksi 1889 ja julkaistuaan (vv. 1890 ja 1894—95) pari Pohjois-Suomen historiaa 1600-luvun alkupuolella käsittelevää väitöskirjaa (*Tutkimuksia Pohjois-Suomen historiasta vuosilta* 1595—1635 ja *Kaarlo IX:n Jäämeren politiikka I—II*) fil. tohtoriksi 1894, ollen siis harvoja akatemiallisen »korkeasti oppineita» kaunokirjailijoitamme. Yhtyen jo alusta pitäen »nuoren Suomen» lippukuntaan hän heti Päivälehden synnyttyä liittyi sen toimitukseen, pysyen siinä koko

lehden olemassaolon ajan ja ollen vv. 1899—1904 sen päätoimittajana. Päivälehden lakkautuksen jälkeen hän on kuulunut sen seuraajan Helsingin Sanomain toimitukseen. Ahkeran sanomalehtikirjailun ohella, joka lienee liikkunut pääasiassa yhteiskunnallisten kysymysten alalla, Ivalo on muutenkin ollut harras yhteiskunnallinen toimihenkilö ja luottamusmies. Siinä sivussa hän on julkaissut kansantajuisia historiallisia esityksiä (*K. M. Armfelt* ja *Suomen sota 1808—09*), yhteiskunnallisia lentolehtisiä y. m. s. ja suomentanut useita teoksia (esim. Heidenstamin »Karoliinien» loppupuolen, Nordahl Rolfsenin »Maailman historian» y. m.), ollen Ahon tavoin tyypillinen »kynästään eläjä». — Tietysti Ivalokin on tehnyt kirjailijaimme tavalliset pyhiinvaellukset Pariisiin ja Italiaan.

Jo koulupoikana Ivalo toverikunnassa osotti kirjallisia taipumuksiaan ja lienee Pakkalan tavoin opettajaltaan K. F. Kivekkäältä saanut kansallisia ja kirjallisia herätteitä.[1] Ylioppilaaksi tultuaan hän ensin muutamilla pikkujutelmilla kokeili Valvojassa, kunnes 1890 salanimellä *Santeri* julkaisi ensimäisen suuremman teelmänsä, novellin *Hellaassa*. Sitä seurasi kohta perästä neljä kokoelmaa pieniä kertoelmia, jutelmia ja muistelmia: *Iltapuhteeksi I—II*, *Reservikasarmista* ja *Tuokiokuvia matkan varrelta* (kaikki vuosien 1891 ja 1895 välillä). Näissä kaikissa ilmenivät edukseen Ivalon vaivattomat nykyaikaisen realistisen kertoilijan, kuvailijan ja pakinoitsijan lahjat, herkkä, pikkupiirteinen huomio ja luistava, joskin monesti virheellinen ja hutiloiva kieli ynnä oikeinkirjoitus, jotka viimemainitut seikat aina tähän saakka, joskin nykyään yhä vähenevässä määrässä, ovat »oikeakielisyyden» valvojille antaneet paljon muistuttamisen aihetta hänen kielenkäyttöään vastaan. Jonkinmoinen pintapuolisuus ja syventymisen puute osaltaan leimaa näitä Ivalon ensimäisiä tuotteita, joiden nykyaikaiset aiheet ovat perin erilaisilta aloilta, ikäänkuin osottaen tekijän aluksi haparoivan sinne tänne, ennenkuin hän vasta historiallisessa kaunokirjailussa tapaa vahvan, omintakeisen maankamaran alleen. Sen hän tekee ensimäisellä historiallisella kertomuksellaan *Juho Vesaisella*, joka ilmestyi 1894 ja heti kohotti tekijänsä kirjailijaimme eturintamaan. Tämän jälkeen

---

[1] Ks. *Helmi Setälä*, Kun suuret olivat pieniä.

hän tosin tekee vielä ikäänkuin suuren lopputilinsä nykyisyyden kanssa julkaisemalla lavean yhteiskuntakuvauksensa *Aikansa lapsipuoli* 1895, ennenkuin päättävästi siirtyy kansansa historiallisia vaiheita kaunokirjallisesti valaisemaan, astuu realistisesta nykyajasta romanttisempaan menneisyyteen. Myöhemmin hän kyllä, mutta vain aivan tilapäisesti, palajaa nykyaikaan kertomuskokoelmallaan *Saaristossa* (1903) y. m. pikkuteelmillä.

Kuten sanottu ei Ivalo enää alota realistisella kansankuvauksella. Hän on jo »modernisempi» mies, jonka esiintyessä kansankuvauksen kulta-aika oli jo laskemassa. Tosin hän pienissä kertoelmissaan (»Tuokiokuvia» ja »Iltapuhteeksi») tilapäisesti piirtelee milloin surullisia, milloin hupaisia pikkukuvia kansan elämästä ja ihmisistä (esim. *Kappale todellista kurjuutta, Vanttajan vanhukset, Syytinkivaari, Kaksi suurta harria, Matalassa),* tuopa »Reservikasarmissa» esiin koko sarjan hupaisia maalaisnuorukaisten tyyppejä. Mutta pääasiallisesti hän näihin aikaisempiin kertomuksiinsa ja jutelmiinsa valitsee aiheet helsinkiläisestä elämästä, varsinkin sen ylioppilas- ja koululaismaailmasta, samoin vanhain piikain sekä vanhain poikain, rappioituneiden herrasmiesten, pikkukaupunkilaisten y. m. s. oloista ja elämästä. Useimmiten Ivalo pikkujutelmissaan herttaisen leikkisästi, todellisen humoristin näppärällä näkemyksellä, kuvailee ihmisten pieniä heikkouksia ja elämän naurettavuuksia, varsinkin rakkauden erilaisia puuskia ja ilmenemistapoja. Muodoltaan ja monesti aiheiltaankin nämä jutelmat ovat Ahon samanaikuisten »Lastujen» läheistä sukua, mutta ne eivät ole yhtä siroja ja huoliteltuja, vaan pikemmin kepeiden »palstantäytteiden» tapaisia. Ivalo ei samassa määrin kuin Aho eläydy itse mukaan aineeseensa, hän sieppaa ulkokohtaisesti kuin matkailija-valokuvaaja kuvan sieltä toisen täältä. Siitäpä johtunee myös että Ivalo niissä verrattain vähän kuvailee luontoa. Hänellä ei tunnu olevan Ahon eikä Reijosen syvää luonnontajua. Vain »Tuokiokuvissa» ja »Saaristossa» hän piirtelee muutamia kalpeahkoja luonnonkuvauksia — edellisessä lapsuusseutunsa jylhästä salomaan, jälkimäisessä Suomenlahden merellisestä luonnosta. Myöhemmin hän kyllä historiallisissa romaaneissaan entistä suuremmassa määrin kehystää tapahtumia ja henkilöitä luonnonkuvauksilla, mutta tällöinkin verrattain harvaviivaisilla ja ylimalkaisilla.

Ivalon jo mainitut ylioppilaselämän kuvaukset *Hellaassa* ja *Aikansa lapsipuoli* ikäänkuin täydentävät toisiaan. Molemmat ne erittelevät 1880-luvun yleisiä aatemurroksia, sellaisina kuin ne ilmenivät etusijassa silloisen suomenkielisen ylioppilasmaailman piirissä. Hieman hajanaisen »Hellaassa» novellin (»Hellas» on helsinkiläinen ulkoravintola) päähenkilö Eljas on nuorena ylioppilaana kaukaa Pohjanmaalta Helsinkiin tullessaan täysin ihanteellinen aatesielu, jonka kauniit haaveet kova todellisuus Helsingissä pian särkee. Ja kun vanhat ihanteet eivät enää näy elämässä kelpaavan, lyöttäytyy Eljas jyrkäksi realistiksi, uusien aatteiden mieheksi. Mutta tyydytystä hän ei nytkään tunne, ja niinpä hän lopuksi maalla oleskellessaan »herää» ja lukee papiksi. Siis romantiikkaa, realismia ja uusromantiikkaa peräkkäin! Tosin tekijä ei anna lukijalle täyttä sisäistä vakuutusta siitä, oliko Eljaksen herääminen todellinen ja saavuttiko hän lopultakin tasapainon. Lukija ei kiinnykään niin paljon päähenkilön sielulliseen kehitykseen kuin koko siihen kirjavaan taustaan, jossa Eljas Helsingissä liikkuu ja jonka tekijä realistisesti havainnollistuttaa, lingoten siinä sivussa ivansa pieniä pisteliäitä nuolia helsinkiläisen elämän ja katsantokannan kierouksia ja sovinnaisuuksia vastaan. — »Hellaassa» hipaisee aiheellisesti Ahon hiukan aikaisempaa »Helsinkiin» novellia, mutta Ivalo ikäänkuin jatkaa vasta siitä mihin Aho lopettaa, esittää aiheensa paljoa avarampaa ja yhteiskunnallisempaa taustaa vastaan, ja antaa sen — tosin pienen lemmentarinan yhteydessä — vaikuttaa päähenkilön vaiheihin; Aho tyytyy aivan lähimmän, kulloinkin käsillä olevimman ympäristön päähenkilössä herättämien mielialojen kuvailuun.

Paljoa täyteläisempi, vielä kantavampaa taustaa vastaan kuvattu on »Aikansa lapsipuoli», Ivalon pääteos leveän nykyaikaisen kuvauksen alalla ja muutenkin lajissaan kirjallisuutemme merkkiteoksia. Yleiseltä taustaltaan se lähenee Arvid Järnefeltin pari vuotta aikaisempaa »Isänmaata» ja muutamia Ahon lastuja (esim. »Nuori sielu»). »Hellaan» Eljas on siinä jaettu kahtia. Kansallisihanteellista aatesielua, aikansa lapsipuolta, edustaa Juuso Tuominen (ent. Josef Häggqvist); uuden ajan realistista, häikäilemätöntä »tuntosarvimiestä» Heikki Grönberg. Täytteenä on useita muita eri vivahduksien edustajia. Juuson ja Heikin henkilöissä tekijä tahtoo esittää sitä

suurta murrosta, joka tapahtui suomalaisuuden liikkeessä 1880-luvulla, siirtymistä aatteellisesta, käsitteellisestä suomalaisuudesta todellisempaan, käytännöllisempään suomalaisuuteen, kansallisesta romantiikasta kansalliseen realismiin, oppikamarista, juhlapuheista ja isänmaallisten maljojen ääresta taloudelliseen ja yhteiskunnalliseen elämään ja hyvinvointiin, virka- ja valtasijoille, »kansan pyhän tahdon» aatteellisesta ajamisesta lähinnä omien asiainsa ja etujensa itsekkääseen ajamiseen ja niiden kautta muka välillisesti suomalaisuuttakin vahvistamaan. Ensin asema yhteiskunnassa, sitten vasta vaikutusvalta! Juuso ei tingi rahtuakaan vanhoista kansallisista ihanteistaan ja musertuu senvuoksi ajan rautaisten rattaiden alle. Mutta Heikki, jota Juuso luulosairaana on koettanut ampua, jää pönäkkänä joskin sisäisesti tyhjänä istumaan vastaperustetun suuren kansallisen liikeyrityksen johtoon, Juuson muka yhteiskunnalle vaarallisena henkilönä joutuessa mielisairaalaan. Ihannesielu ei siis menesty itsekkäässä ja kovakouraisessa nykyajassa, ei edes »kansallisen» työn vainiolla; vain häikäilemätön ja rohkea kiipijä ja »tuntosarvimies» siinä pääsee eteenpäin — se on tässäkin tekijän ajankuvauksen lohduton, mutta epäilemättä liioiteltu ja väritetty lopputulos. Kirjailijan oma myötätunto on nähtävästi herkän ja innostuvan Juuson puolella; Heikki onkin kuvattu milt'ei vastenmieliseksi olioksi, kylmäksi ja itsekkääksi; hän on enemmän tyyppi kuin yksilö. Mutta eipä Juusokaan tunnu oikein todelliselta ja vakuuttavalta. Varsinkin kirjan lopulla hän alituisine, ryhdittömine mielenhautomisineen tekee aivan sairaalloisen ja kiduttavan vaikutuksen. Sensijaan Juuson henkiset sukulaiset ja aatetoverit Vilho Hartikka ja Helmi ovat toivottomuudessaankin ryhdikkäitä, valoisia ihannesieluja. [1]

Kuten mainittiin alotti Ivalo jo 1894 *Juho Vesaisella* historiallisten romaaniensa, kertoelmiensa ja näytelmiensä pitkän sarjan ja saavutti vasta niillä samoinkuin Aho samaan aikaan »Lastuillaan»

---

[1] Perusaiheen tähän kirjaansa lienee Ivalo saanut aikoinaan (1889—90) kuuluisasta Waldemar Churbergin ja Jaakko Forsmanin välisestä murhayritysjutusta, josta myös etevä ruotsinkielinen kirjailijamme K. A. Tavaststjerna näkyy suunnitelleen romaania (vrt. W. Söderhjelmin tiedonantoa sanomalehtimiesjulkaisu Vox'issa).

ja »Panullaan» kansallisia aiheita suosivan suuren yleisön yksimielisen tunnustuksen. Hänen historialliset kertomuksensa ovat kirjoitetut yleensä leveään, maalailevaan, tasaiseen ja rauhalliseen tapaan. Pieni annos säveää lemmenromantiikkaa y. m. romanttisia höysteitä on tietysti vanhan hyvän tavan mukaan asiaankuuluvaa, joskin tekijä muuten antaa kertomuksensa juosta vankasti tosioloisella pohjalla. Myös herttaista leikillisyyttä pirahuttelee tekijä sopivissa kohdissa joukkoon. Historialliset ja maantieteelliset tosiasiat hänellä kyllä joskus heittävät pientä kuperkeikkaa (esim. »Viipurin pamauksessa» on varsinkin maantieteellisiä kompastuksia); joskus horjahtaa tekijä käyttämään tyylillisesti virheellisiä sanoja ja sanontatapoja, ikäänkuin tekijän tyylikorva ei olisi vielä täysin varma ja hienostunut. Mutta näitä heikkouksia tavallinen lukija tuskin huomannee; hänestä vierii kertomus leveänä ja tyynenä kuin rauhallinen kymi eteenpäin, vaikkapa itse aihe usein onkin kaikkea muuta kuin rauhallinen. Henkilöt Ivalo yleensä kuvaa selväpiirteisesti, minkä toiminnan, minkä mielialojen miehenä; tapaukset perustuvat useimmiten suorastaan historiaan, vaikkapa tekijä tietysti »runoilijan vapaudella» yhdistelee ja erottelee, seuloo ja valikoi historiallisia henkilöitä ja tosiasioita sekä luo mielikuvituksestaan lisäksi uusia. Ajan, paikan ja sivistysolojen värikkään kuvauksen, joka esim. Walter Scottin historiallisissa romaaneissa anastaa niin suuren, jopa joskus liiallisenkin sijan, Ivalo tavallisesti, varsinkin aikaisemmissa teoksissaan, kuittaa verrattain lyhyesti. Hänen päähuomionsa kiintyy enemmän itse tapauksiin ja henkilöihin kuin ympäristöön. Kuitenkin hän asettaa kuvauksensa vankan historiallisen ajantaustan yhteyteen, johtaen siitä toiminnan yleisen menon. Ja historian tutkijana ja tuntijana Ivalo näkemyksessään vetää nuo kaukaiset olot ja ihmiset ikäänkuin lähemmiksi ja selvemmiksi, antaen niille siten realistisemman asun.

Juho Vesainen on julmien aikojen ja julmien tekojen tiivis ja havainnollinen kuvaus, pääsisällyksenään peräpohjalaisten ja vienankarjalaisten kauheat hävitys- ja kostoretket toistensa alueille 1500-luvun lopulla (1589—90). Kertomus on täynnä draamallista vauhtia, jännitystä ja kohtalokkaisuutta, mukana pieni pisara lemmenromantiikkaa (Helinä). Myöhemmin (1897) tekijä muodosti siitä näytelmän. — Samoja aikoja joskin toisenlaisia oloja kuvailee Ivalon seuraava

lavea historiallinen romaani *Anna Fleming* v:lta 1898. Lukijan huomio ei siinä kuitenkaan niin paljon kiinny haaveilevan, mutta samalla päättäväisen nimihenkilön ja hänen lempijänsä, hupaisan saksalaisen seikkailijan Hieronymus Birkholtzin hieman romanttiseen lemmentarinaan kuin Annan sedän, »rautamarski» Klaus Flemingin oivallisesti kuvattuun mahtavaan olemukseen ja muutamiin eloisiin tilannekuviin kuten Turun aateliskokoukseen (Flemingin ja Hornin riita) ja Vääksyn häihin, joissa sen ajan suomalainen aateli valtiollisine mielipiteineen ja seuratapoineen taitavasti saatetaan näkyville. Molemmissa näissä romaaneissa on vankka historiallinen pohja.

Sensijaan Ivalon seuraavat suuremmat kertomukset *Margareeta* (1898) ja *Tuomas piispa* (1901) liikkuvat melkoista ohuemmalla historiallisella maaperällä, Suomen keskiajan katolisessa hämärässä, minkä vuoksi tekijä niissä on jäänyt enemmän oman mielikuvituksensa kuin historiallisten tosiasiain varaan. Niinpä hän onkin molemmissa keskittänyt päähuomionsa nimihenkilöjen — edellisessä peräpohjalaisen lappalaisten käännyttäjän (1400-luvun vaihteessa), jälkimäisessä tunnetun, jäntevän Tuomas piispan (1200-luvun alkupuolella) — sielunkuvaukseen, jopa siinä määrin, että molemmat, varsinkin »Tuomas piispa», ovat pikemmin tuiki tarkkoja, ettemme sanoisi turhantarkkoja psykologisia sielunerittelyjä kuin varsinaisesti historiallisia kertomuksia. Niiden päähenkilöt kuvataan enemmän ajatuksissaan kuin teoissaan, enemmän pyhimysuskoisessa suhteessaan neitsyt Maariaan kuin ympäröivään todellisuuteen. — Pienissä historiallisissa jutelmissaan, joita tavataan sekä »Margareetassa» että varsinkin kokoelmassa *Onnen aalloissa* (1904), Ivalo jälleen on »historiallisempi», antaen eloisia, monesti leikillisiäkin tilapäiskuvia eri ajoilta (*Erämaan asutus, Kristillinen arvojärjestys, Käräjillä, Onnen aalloissa, Krister herran verkalasti* y. m.).

Ivalon historialliset näytelmät *Lahjoitusmailla* (1900) ja *Kustaa Eerikinpoika* (1903) eivät draaman kannalta katsoen ole erikoisen onnistuneita. Ne ovat pikemmin laveita ja laimeita luku- kuin kiinteitä ja vauhdikkaita näyttämödraamoja. Edellisen aihekin — Valkjärven lahjoitusmaatalonpoikain sitkeä taistelu maidensa ja oikeuksiensa puolesta lahjoitusmaiden rälssiksi julistamisen jälkeen (1837) — on liian lavea draaman ahtaihin puitteihin, varsinkin kun draa-

mallisesti koossa pitävä keskushenkilö puuttuu. Tosioloisena ajankuvauksena ja kansan oikeuskäsityksen voimakkaana ilmaisijana (vrt. »Wilhelm Tell») se sensijaan on kylläkin ansiokas ja saavutti näyteltynäkin, koskettaen aatteellisella tendenssillään »routavuosien» aikaa, niin herkkää vastakaikua, että se otettiin takavarikkoon. Jälkimäinen näytelmä on vieläkin hajanaisempi ja epädraamallisempi. Sen päähenkilö, Eerik XIV:n onneton maanpakolainen poika prinssi Kustaa, jota hänen ystävänsä yllyttävät tarttumaan Ruotsin tai edes Suomen kruunuun, on näet peräti epädraamallinen ilmiö: unelmoiva, säveä ja horjuva nuorukainen, jolta puuttuu tarmoa ratkaiseviin tositoimiin. Hänen tarinansa onkin enemmän lyyrillinen kuin draamallinen, enemmän vienojen tunnelmien kuin väkeväin vastakohtien risteily.

Avarimmat ja suurisuuntaisimmat taustaltaan sekä aiheiltaan ovat Ivalon uusimmat, laajoihin esitöihin perustuvat historialliset romaanit *Erämaan taistelu* v:lta 1909 ja *Viipurin pamaus* v:lta 1911. Niissä myös Ivalon niin sanoaksemme kansallinen tendenssi voimakkaimmin esiintyy, puhuen toimivien henkilöiden suun ja tekojen kautta kohottavia sanoja Suomen karun maankamaran ja sitä raatavan ja suojelevan kansan puolesta. Molemmat romaanit ovat etusijassa avarapuitteisia kokonaisten historiallisten aikakausien — edellinen 1400-luvun keskivaiheen jälkimäinen sen loppupuolen — kuvauksia, joiden kehyksiin on mahdutettu aikansa koko elämä ja toiminta korvenraatajista valtion päämiehiin, erämaan riitaisista riistaretkistä valtiopolitiikan ja suursotien kiistakentille saakka. Siksipä ei niissä kummassakaan ole varsinaista romaanin päähenkilöä ja kiinteää pääjuonta, vaan muodostavat ne kokoelman hieman irrallisia historiallisia sarjakuvia, joiden juonelliseksi koossapitämiseksi tekijä taitavasti kuljettaa samoja henkilöitä — edellisessä hämäläisen talonpojan pojasta Hollolan voudiksi kohoavaa Heino Tuomaanpoikaa, jälkimäisessä tämän poikaa Pentti Heinonpoikaa, josta lopuksi tulee Savonlinnan päällikkö — paikasta paikkaan, toimesta toiseen, sen mukaan kuin tarve kulloinkin vaatii. Varsinaisesti historiallisista henkilöistä kohoavat »Erämaan taistelussa» — taistelu koskee hämäläisten ja suursavolaisten riitaa Hämeen ja Savon välisistä riistarikkaista takamaista — etualalle arvokas piispa Maunu

Tavast ja ritarillinen Kaarle Knuutinpoika Bonde, jälkimäisessä isänmaallismielinen piispa Maunu Särkilahti ja Viipurin uljas puolustaja, »Viipurin pamauksen» (1495) sankari Knuut Posse, joiden ympärillä Suomen muut herrat, voimakkaan isänmaanrakkauden innostamina, vaaran hetkellä rohkeina ja luottavaisina seisovat. Iloisia eivät suinkaan ole ne kuvat, joita tekijä näissä romaaneissa, varsinkin jälkimäisessä, vyöryttelee lukijan editse. Molemmat ne ovat Suomen kansan suurten kärsimysten historiaa, mutta molemmat ne samalla osottavat, ettei tämä kansa ole kärsimyksiinsä sortunut, vaan on uudelleen kerta kerralta käynyt hävitysten jälkiä korjaamaan. Lauri-ukon sanat vainolaisten polttaman talonsa raunioilla, surmattujen jälkeläistensä ruumiiden ääressä (»Viipurin pamaus», s. 17): »Raskasta on elämä näissä oloissa, mutta elettävä se kuitenkin on. Ala alusta! — se on näillä mailla saatu monesti ennenkin tehdä», ilmaisevat sattuvasti romaanien vakavan pohjatunnun.

»Erämaan taistelulla» ja »Viipurin pamauksella» on Ivalo, eläen juuri keskellä parasta luomiskauttaan, kohonnut kirjallisen taiteensa ja tuotantonsa kukkuloille ja antanut suomenkieliselle historialliselle romaanille entistä kantavamman ja kansallisemman leiman.

Romanttisen suunnan edustajia.

Ivalo ei suinkaan ollut ainoa, joka Yrjö Koskisen, Bergmanin ja Jahnssonin jälkiä seuraten ryhtyi istuttamaan kotimaisia historiallisia aiheita suomenkieliseen kaunokirjallisuuteen. Puhumattakaan noista monien pikkukynäilijäin varsinkin 1880-luvulla sepustamista, usein vallan mauttomista »sotaisista tarinoista», »sotakertomuksista» y. m. sentapaisista, esiintyi meillä jo ennen Ivaloa suomeksi pari kolme huomattavampaakin historiallisten romaanien ja näytelmäin kirjoittajaa, jotka puolestaan keskellä realismin ja naturalismin kiihkeintä aikaa edustavat Topeliukselta voimakkaasti periytynyttä vanhempaa, romanttisempaa suuntaa. Oloillemme kuvaavaa on että tunnetuimmat heistä, *Aura* ja *Numers*, edellisessä osassa mainitun Emlékylin (Nervanderin) tavoin ovat, kosk'eivät täysin taida suomea, kirjoittaneet teoksensa alkujaan ruotsiksi, mutta taitavain

kynäin kääntäminä ne ensin, jopa edellinen yksinomaisesti, suomeksi julkaisseet ja siten oleellisesti liittäneet suomenkieliseen kirjallisuuteen.

Salanimi *Aura*, jonka takana piilee harras suomalaisuuden ystävä neiti *Betty Elfving* (synt. Turussa 16 p. maalisk. 1837, asuu Turussa), oli kuten Päivärinta jo 50-vuotias, kun v. 1887 julkaisi ensimäisen historiallisen kertomuksensa *Härkmannin pojat*, jota sitten 15-vuoden kuluttua (1902) seurasi lavea 2-osainen *Vuosisatain perintö*. Edellisen toiminta liikkuu »Isonvihan», jälkimäisen »Pikkuvihan» aikoina, ja pohja-aatteeltaan molemmat täydentävät toisiaan. Tekijätär näet tahtoo niissä osottaa, kuinka jo Isonvihan aikana suomalaisten mielissä ankarain olojen pakosta heräsi vaistomainen ajatus siitä, että Suomen maan ja kansan tuli omin neuvoin ohjata kohtaloansa, ja kuinka tämä ajatus sitten surkean »hattujen sodan» aikana, ikäänkuin »vuosisatojen perintönä», yhä selvemmin ja tietoisemmin kypsyi varsinaiseksi Suomen itsenäisyysaatteeksi, jonka ajamisen Y. M. Sprengtporten myöhemmin otti tehtäväkseen. Siksipä onkin näissä romaaneissa verrattain perusteellisesti ja värikkäästi kuvailtu asianomaisten ajanjaksojen oloja ja mielipiteitä ja koetettu niistä hakea tukea mainitun ajatuksen oikeutetulle esiintymiselle. Tekijättären aatteellisena lähtökohtana on nähtävästi ollut Yrjö Koskisen »Suomen kansan historia», mallina Topelius. Varsinaisina koossapitävinä keskushenkilöinä esiintyy kummassakin romaanissa samantapainen päämäärästään tietoinen ihmispari: edellisessä kirkkoherra Härkmannin rohkea, intomielinen poika Miihkali, joka vihollisen Suomea uhatessa vaihtaa kirjat miekkaan ja kaatuu sankarina, ja »sarkasodan» meteleistä pelastunut, oikeutta ja kuningasta etsivä karjalaistyttö Alli, josta Miihkali saa yhtä isänmaallisen aatetoverin; jälkimäisessä Suomen itsenäisyysaatteen innokkaat ajajat neiti Maria Sprengtport ja perin romanttisilla vaiheilla ympäröity uljas venäläinen upseeri Attila (alkujaan suomalaisen sissin poika). Miihkali ja neiti Sprengtport ovat historiallisia, joskin vähän tunnettuja, Alli ja Attila mielikuvituksen luomia. Lisäksi tuodaan näkymölle epälukuinen joukko muita sekä historiallisia että mielikuvituksellisia henkilöitä ja tapauksia, joskus tarpeettomasti ja perustelematta. Tosin

molemmat romaanit, varsinkin jälkimäinen, ovat hieman hajanaisia ja paikoin pitkäveteisiä sekä romanttisilla piirteillä (niin varsinkin Allin ja Attilan tarinat) liiaksi höystettyjä, mutta samalla ne todistavat tekijättärensä vilkasta mielikuvitusta ja huolellista aineeseen perehtymistä sekä sujuvaa kertomistaitoa.[1]

Vielä mutkikkaampia teitä joutui asemapäällikkö *Gustaf von Numers* 40-vuotiaana suomenkieliseksi kirjailijaksi. Syntyneenä ja kasvaneena aivan ruotsinkielisessä ympäristössä (synt. Vaasassa 21 p. maalisk. 1848, ylioppilas 1869, sitten maanviljelijä, vihdoin v:sta 1883 rautatievirkailija ja myöhemmin asemapäällikkö eri asemilla, nykyään — oltuaan »routavuosien» johdosta erossa rautatieltä ja jonkun aikaa kanavankaitsijana Heinävedellä — Kannuksen asemalla) hän nuorempana mielipiteiltään oli aivan jyrkkä ruotsinmielinen. Mutta jouduttuaan v. 1888 Suinulan asemapäällikkönä Kangasalla supisuomalaisen ympäristöön hän auttavasti oppi suomea ja muutenkin tasapuolistui. Täällä tutustui häneen sattumalta Uuden Suomettaren päätoimittaja V. Löfgren (Lounasmaa), saaden vihiä Numersin jo kauan vireillä olleista draamallisista harrastuksista ja Helsingin Ruotsalaisen teatterin niille osottamasta kylmyydestä. Hän vei lukeakseen Numersin sepittämän, mainitun teatterin hylkäämän *Eerikki Puken*, huomasi siinä selviä draamallisia taipumuksia, jotka vain tarvitsivat hyvän ohjaajan, ja pyysi saada lähettää näytelmän toht. Bergbomille. Numers suostui ja muovaili sitten Bergbomin ohjeiden mukaisesti näytelmänsä aivan uuteen muotoon. Suomalaisen teatterin etevä näyttelijä ja näytelmäin suomentaja *Niilo Sala* (alk. Sarelius, synt. Kemijärvellä 1856, ampui vainohulluutta potien itsensä Berchtesgadenissa 1892) siirsi sen, kuten myöhemmin muutkin Numersin tunnetut näytelmät, oivallisesti suomenkieliseen asuun, ja v. 1888 näyteltiin *Eerikki Puke*, »Korsholman

[1] 1700-luvun loppupuolta ja saman aatteen edelleen kehittymistä on sama tekijätär kuvaillut suuressa historiallisessa, julkaisematta jääneessä näytelmässä *Sprengtportenin oppilaat*, jota aiottiin esittää talvella 1890, mutta sensuuri epäsi sen näyttelemisen. »Suurlakon» jälkeen Maaseututeatteri Jalmari Finnen johdolla otti sen ohjelmistoonsa, joskin ilman erikoista menestystä. Ks. *Aspelin-Haapkylän* Teatterihistoriaa III.

herra», melkoisella menestyksellä Suomalaisessa teatterissa (painettiin 1892). Täten alkoi Numersin, Bergbomin ja Salan hedelmällinen yhteistyö, joka suomenkieliseen näytelmäkirjallisuuteen »Puken» lisäksi kohta liitti Numersin myöhemmät näytelmät *Tuukkalan tappelu* (1889), *Kuopion takana* (1890, painettu 1891) ja *Elinan surma* (1891, painettu vasta 1908), kunnes viimemainitun omistus- ja tekijäoikeudesta syntyneet rettelöt kokonaan rikkoivat Numersin ja teatterin (Bergbomin) välit. Varsinkin »Puke», »Kuopion takana» ja ennen muita »Elinan surma» näkyvät Bergbomin ohjeiden ja muodostelujen kautta saaneen melkoisesti toisen, draamallisesti tehoisamman asun. Numersilla oli näet kyllä vilkas mielikuvitus ja juonen, kohtausten sekä vuoropuhelun sepittämistaito, mutta ei tarpeellista keskityskykyä eikä kouliutunutta taiteellista aistia. Siinä suhteessa draaman teknillisiin puoliin hyvin perehtyneen Bergbomin ohjaus oli hänelle suureksi avuksi.[1]

Joskin liiallinen eepillisyys ja kuvailevaisuus paikoin pyrkii haittaamaan Numersin näytelmiä, on niissä yleensä vauhdikas toiminta, vilkkaita kohtauksia ja ytimekäs, draamallinen vuoropuhelu. Nämä hyvät ominaisuudet ilmenevät sekä hänen vakavissa keskiaikaisissa näytelmissään että pirteässä nykyajan komediassa »Kuopion takana». Edelliset sisältävät myös ison annoksen vanhaa, korkealentoista romantiikkaa, josta taas jälkimäinen on aivan kemiallisesti puhdas. Enimmän romantiikkaa, eepillisyyttä ja tarpeetonta laveutta on *Eerikki Pukessa*, jota tekijä itsekin nimittää »historiallisromantilliseksi». Nähtävästi Numers vaasalaisena ja Topeliuksen »Välskärin kertomusten» innoittamana on viehättynyt tähän aiheeseen. Puhtaasti »historiallista» siinä kuten Numersin muissakin historiallisaiheisissa näytelmissä on perin vähän, vapaan mielikuvituksen luomaa sitä enemmän. Tausta — Engelbrektin Ruotsissa nostama kansanvaltainen vapautusliike, johon Korsholman vouti Puke Suomessa yhtyy — on tosin historiallinen, mutta henkilöt ja heidän toimintamotiivinsa ynnä aatteellinen pohjansa ovat romanttisen

[1] Näin esittää asian *Aspelin-Haapkylä* Teatterihistoriansa III. osassa, jota tässä olemme seuranneet. Samoin *J. Finne* kirjoituksessaan »Teatterikysymyksiä», Valvoja 1908.

runoilijafantasian vapaita luomuksia. Pohjalainen suurtalonpoika Murkainen, hänen romanttisesti korkealentoinen tyttärensä Kreeta, joka koettaa innostaa sulhastaan Pukea toimittamaan kansallisia suurtöitä, ja Kreetan uudenaikaisesti kansanvaltainen, yhteistuntoinen aate: »talonpoika — herra — yhdessä», vivahtavat melkoisesti »Välskärin kertomusten» pohjalaiseen ukko Perttilään ja Meriin ja Perttilän aatteeseen: kuningas ja talonpoika yhdessä.

Vielä vähemmän historiaa on *Tuukkalan tappelussa*, mutta muuten se on draamallisesti melkoista kiinteämpi ja tehoisampi kuin edellinen. V. 1886 paljastettiin Tuukkalan kylässä lähellä Mikkeliä vanha, pakanuuden aikuinen kalmisto lukuisine luurankoineen, aseineen ja koristuksineen, ja Numersin kerkeä mielikuvitus loihti heti siinä muinoin tapahtuneeksi ankaran taistelun Saimaan partaille tunkeutuneiden hämäläisten ja karjalaisten uutisasukasten välillä. Ja taistelun oli muka aiheuttanut vanha pakanallinen naisen ryöstö vieraasta heimosta ja heimon kosto. Kalevalan Lemminkäistarina lienee tässä mahdollisesti väikkynyt tekijän mielessä. Lemminkäisenä on ihannoivin piirtein kuvattu hämäläinen Tuukka, Kyllikkinä taas Louhea muistuttavan, ilkeän ja itaran karjalaisen Hangan kaunis tytär Irja, jolle anoppi Elkka osottaa »kivistä kieltä», kunnekka karjalaisten polttaman kotinsa raunioilla leppyy, kasvattaakseen Tuukan ja Irjan vielä syntymättömästä lapsesta kylänsä häviön ja Tuukan surman kostajan. Tosin tässäkin näytelmässä on melkoisesti tarpeetonta romantiikkaa ja eepillisyyttä, mutta draamallinen jännitys on paikoin sangen korkea ja päähenkilöt voimakkaasti hahmostetut. — Aihetta Numers myöhemmin yritti jatkaa pikkunäytelmässä *Tuukanpoika* (suomeksi 1903).

Korkeimmilleen kohoo sentään draamallinen teho *Elinan surmassa*, joka epäilemättä onkin paraita kotimaisia murhenäytelmiä. Siinä on Numersin ja Bergbomin yhteistyö tuottanut kauneimman tuloksen. Niinpä tämä näytelmä on saavuttanut myös aivan harvinaisen näyttämömenestyksen, ollen kotimaisista murhenäytelmistä samoinkuin Pakkalan »Tukkijoella» huvinäytelmistä toistaiseksi useimmin näytelty. Tähän menestykseen on tosin osaltaan aikoinaan suuresti vaikuttanut myös Iida Aalberg, joka oivallisesti on tulkinnut (kai alunpitäen häntä varten laaditun) Kirsti Flemingin

osan. — Näytelmän vähäisenä historiallisena pohjana on tuo keskiaikaisen kansanrunoutemme kenties muhkein tuote, vesilahtelainen kansanballaadi Laukon nuoren Elina-rouvan surkeasta tulikuolemasta ilkeän Kirsti-piian ja miehensä, kuumaverisen Klaus Kurjen luulevaisuuden uhrina.[1] Mutta tämä jo runonakin perin draamallisesti esitetty aihe on näytelmässä edelleen itsenäisesti muodosteltu ja tehostettu. Varsinkin Kirstin osuus on saanut uuden asun. Näytelmän Kirsti ei ole kansanrunon ilkeä Kirsti-piika, Kurjen halpasäätyinen jalkavaimo, vaan Kurjen ensimäisen vaimon, lempeän Kaarina Flemingin ylhäisaatelinen sisar, ylväs ja intohimoinen Kirsti Fleming, jonka kiehtoviin lemmenpauloihin Kurki jo ensimäisen vaimonsa eläessä oli takertunut. Tämä luvaton lemmensuhde se on tuottanut kuoleman Kaarinallekin (nähtävästi Kurjen toimesta). Sovittaakseen rikkomuksensa Kurki kuitenkin pian hylkää Kirstin ja nai nuoren hentoisen Elina Fincken. Tämän tieltä Kirsti tosin aluksi väistyy kotiinsa Vääksyyn, mutta saatuaan tietää kantavansa Kurjen lasta, hän lempensä ja varsinkin äitiystunteensa ajamana päättää jälleen voittaa Kurjen itselleen ja lapselleen siten laillisen isän. Hän ei tosin halua Elinan kuolemaa, mutta kiihottamalla varomattomasti äkkipikaisen Kurjen mustasukkaisuutta hän tuottaa tuhon heille kaikille. Elina saa Kurjen kädestä surmansa, Kurki itse, huomattuaan viattoman murhanneensa, tulee mielipuoleksi, ja Kirstinkin valtaa nyt vihdoin myöhäinen katumus. Väkevät intohimot, voimakkaat inhimilliset ristiriidat ja johdonmukaiset, toimintatarmoiset päähenkilöt, Kirsti etusijassa, antavat, kuten sanottu, näytelmälle suuren draamallisen tehon, samalla kun muutamat hieman irrallisemmat ja eepillisemmät kohdat, kuten Elinan häät, juoruilevat aatelisrouvat, ripityskohtaus Vesilahden sakaristossa, kuljeksiva parannuksen saarnaaja (vrt. hussilaisliike), elämä aateliskartanossa y. m. s. osaltaan, joskin paikoin häiritsevästi, pyrkivät täydentämään keskiaikaista ajankuvaa.

---

[1] Jo aikaisemmin, kuten edellisessä osassa on mainittu, oli Bergbom itse kiinnittänyt huomionsa tähän aiheeseen, joskin oopperan muodossa. Samoin nuorena kuollut kirjailijanalku Elias Erkko näytelmäkokeellaan »Elinan surma» (sepitetty 1884, painettu 1901). Bergbomin ooppera-ajatuskin on nyttemmin toteutettu (Selim Palmgren).

Kuopion takana siirtää meidät keskiajan romanttisesta hämärästä aivan nykyaikaiseen ympäristöön. Aiheeltaan se hieman muistuttaa Minna Canthin samanaikuista »Papin perhettä», mutta vanhoillisuuden ja vapaamielisyyden yhteentörmäys naiskysymyksessä on Numersin näytelmässä esitetty perin leikillisellä, ilakoivalla tavalla.[1] Pilan uhriksi on tehty rutivanhoillinen ja korkeakirkollinen, mutta samalla melkoisen itserakas ja itsekäs apulaispappi Jussilainen, joka vanhain reseptien mukaan koettaa kasvattaa morsiamestaan Naemista »todellista vaimoa», tahdotonta miehensä orjaa. Tämän imelän kasvatus- ja kuherrusidyllin myllertää julmasti pappilan miniämorsian, helsinkiläinen Lilli-neiti, kiireestä kantapäähän täysin »moderni» nainen, joka tahtoo opettaa Naemia tuntemaan naisen oikeuksiakin eikä vain velvollisuuksia ja siinä tarkoituksessa haluaa viedä hänet Helsinkiin maailmaa näkemään. Vikkelästi hän vihdoin, mielistelemällä Jussilaisen itserakkautta, voittaa tämän niin täydellisesti, että Jussilainen itse lähtee Naeminsa ja Lillin kera kammoamaansa Helsinkiin, jonka turmeluksesta hän siihen saakka on tahtonut pysyttää morsiamensa mahdollisimman kaukana, muka lukemaan Lillin viekkaasti kehumaa, kauhean pitkäpiimäistä esitelmäänsä naisasiasta Helsingin naisyhdistyksessä. Tähän hupaiseen joskin hieman köykäisesti ratkaistuun pääjuoneen liittyy yhtä hilpeä »Kuopion takaisen» maalaispappilan kuvaus rehtine rovastineen ja ruustinnoineen sekä laverteleville naapurinrouvineen. Epäilemättä Jussilainen on melkoisesti irvikuvattu ja Naemi liioiteltu ilmiö, mutta näytelmän koomillinen teho on kaikessa kepeydessään perin »repäisevä» ja asettaa tämän komedian kotimaisten huvinäytelmäin eturiviin.[2] — Samaa aihetta, joka »Kuopion takana» näytelmässä Jussilaiseen nähden jää tavallaan kesken, on Numers myöhemmin omin päin ruotsiksi muodostellut näytelmässä *Pastori Jussilainen.* Yksis-

---

[1] Ennen mainitussa kirjoituksessaan Valvojassa 1908 *J. Finne* kertoo Numersin kirjoittaneen Bergbomin neuvojen johdosta tämän näytelmän kolmeen kertaan ja muuttaneen sen vakavasta näytelmästä komediaksi.

[2] Toinen suomeksikin käännetty ja näytelty Numersin komedia on pieni 1-näytöksinen *Uusi pirtti* (1893), jossa myös on vikkelä juoni ja joku omituinen luonnetyyppi.

tään ruotsiksi hän on sitäpaitsi kirjoittanut muutamia pikkunäytelmiä, saamatta enää niillä sanottavampaa tunnustusta.

Numers kuuluu siis osaksi maamme suomenkieliseen osaksi sen ruotsinkieliseen kirjallisuuteen ja lieneekin toistaiseksi sen viimeinen huomattavampi, molemmat yhdistävä kaksoisilmiö.[1] Hänen joutumisensa suomenkieliseksi näytelmäkirjailijaksi ja yleensäkin kirjailijana tunnetuksi on, kuten näkyy, etusijassa Kaarlo Bergbomin ja Suomalaisen teatterin ansio.

Kolmantena tässä romantikkojen ryhmässä mainittakoon vielä lehtori *Joh. Wilh. Ronimus* (synt. Viipurissa 3 p. syysk. 1865, fil. toht. 1906, v:sta 1893 historian ja suomenkielen lehtori Joensuun lyseossa, kuollut 22 p. helmik. 1909). Hänen ainoa »historiallis-romantillinen» kertomuksensa *Antonio Bröijer* v:lta 1894 käsittelee maamme 1500-luvun loppua, joka kuohuvan murrosluonteensa vuoksi on niin useita kirjailijoitamme vetänyt puoleensa. Kertomuksen taustana on Kaarle herttuan suorittama Viipurin piiritys ja valloitus Sigismundin puolta pitäviltä Suomen herroilta 1599, juonena Viipurin pormestarin Bröijerin ulkomailta oppineena herrana palanneen pojan Antonion suhtautuminen taisteleviin puolueihin ja hänen romanttinen lemmentarinansa, joka monien mutkien kautta päättyy onnellisesti. Kaikua romanttisesta Topeliuksesta tuntuu tässäkin melkoisesti (esim. vehkeilevä jesuiittapater Laurentius, mestari Bilangh, Antonion ja paterin pako linnasta salmen alaista salakäytävää myöten y. m.), mutta muuten romaani on vilkkaasti kirjoitettu ja ajankuvauksena huomattava. — Sekä ruotsiksi että suomeksi on Ronimus sitäpaitsi julkaissut muutamia historiallisia tutkielmia.

---

[1] Myös uudemman, realistisemman suunnan perustaja ja huomattavin edustaja Suomen ruotsinkielisessä runoudessa, *Karl August Tavaststjerna* (1860—98), näyttelytti samaan aikaan (1893), ikäänkuin Minna Canthin »Sylvin» vastapainoksi, realistisesta romaanistaan »Hårda tider (»Kovina aikoina») muodostamansa, Juhani Ahon suomenkielelle siirtämän näytelmän *Uramon torppa* ensin suomeksi Suomal. teatterissa.

Arvid Järnefelt.

1880-luvulla ja 1890-luvun taitteessa oli ensin uudempi skandinavilainen, etupäässä norjalainen kirjallisuus ja sitten melkoisesti myös ranskalainen jättänyt tuntuvia jälkiä suomenkielisiin kirjailijoihin. Edelliseltä taholta oli ennen muita Minna Canth saanut valtaavia herätteitä yhteiskunnalliseen arvosteluunsa, jälkimäiseltä oli Juhani Aho oppinut m. m. siron, kouliutuneen tyylitaitonsa. Mutta jo Minna Canthin viimeisessä teoksessa »Anna Liisassa» näimme selviä oireita kolmanneltakin taholta, nimittäin venäläisen kirjallisuuden tai oikeammin sen pääedustajan kreivi Tolstoin vaikutusta. Voimakkaimmin edustaa meillä tätä kolmatta suurta kirjallista vaikutuspiiriä Leo Tolstoin harras suomalainen oppilas ja aseenkantaja *Arvid Järnefelt*, joka omien sisäisten murrostensa kautta on päässyt vakaumukseen Tolstoin aatteiden totuudesta ja niitä omalta kannaltaan sekä kaunokirjailijana että kirjallisena ja käytännöllisenä aatteenajajana edelleen kehittänyt. Tietysti tällaisen jyrkkärajaisen elämänkatsomuksen kaunokirjallinen esittäminen on Järnefeltin useimpiin teoksiin painanut vahvan tarkoitusperäisyyden leiman, jopa siinä määrin, että on tahdottu hänen sensuuntaisilta tuotteiltaan joskus kieltää varsinainen kirjallistaiteellinen mielenkiinto. Epäilemättä Järnefelt kaunokirjailijana onkin enemmän uudistava uskonnollinen ja yhteiskunnallinen maailmanparantaja, »huutavan ääni korvessa», kuin kirjallinen taiteilija. Mutta ei hän sentään ole tätä jälkimäistäkään puolta suinkaan laiminlyönyt, joskaan ei liene erikoisemmin sille huomiotaan uhrannut. Päinvastoin hän tendenssinsä ohella on saavuttanut monta kaunista taiteellistakin voittoa, varsinkin yksilöllisen sielunerittelyn alalla, jonka etevimpiä taitajia hän on.

Jo syntyjuuriltaan Järnefelt on ikäänkuin lähempänä venäläistä maailmaa kuin muut meikäläiset kirjailijat. Hän on näet syntynyt Venäjällä Pulkovassa 16 p. marrask. 1861 ja hänen lapsuutensa kotikielikin oli aluksi venäjä. Isä oli tuo suomenmielisten aikoinaan »ainoa kenraali», sittemmin kuvernööri ja vihdoin senaattori Aug. Aleks. Järnefelt; äiti, Elisabeth Clodt von Jürgensburg, saksatar Itämeren maakunnista, kuului tunnettuun taiteilijasukuun. Äidin suvun taiteelliset taipumukset ovat menneet perinnöksi hänen po-

jilleen, joista paitsi Arvid Järnefeltiä Eero on taidemaalarina, Armas säveltäjänä ja soittotaiteilijana saavuttanut tunnetun nimen. Pulkovasta perhe 1863 muutti Viipuriin ja sieltä 1870 Helsinkiin. Täällä otettiin venäjän sijaan suomi perhekieleksi ja pojat pantiin Helsingin Suomalaiseen alkeisopistoon. Järnefeltien perhe liittyi lujasti Helsingin suomenmielisten pieneen joukkoon; eipä liene heillä kodissa ruotsia ollenkaan kuultu. Kesät vietettiin maaseudulla eri osissa Suomea, milloin Hämeessä milloin itä-Suomessa.[1] Arvid tuli ylioppilaaksi 1880, fil. kandidaatiksi 1885. Hienosti sivistyneen ylimysperheen jälkeläisenä, pääkaupunkilais-yleismaailmallisen, mutta samalla kansallisesti suomalaistietoisen kulttuurin kasvattina nuorella maisterilla olisi kai ollut loistava yhteiskunnallinen tulevaisuus tarjona. Ja siltähän alussa näyttikin. Järnefelt oleskeli pari vuotta stipendiaattina Moskovassa venäjää oppimassa, lukien samalla lakitiedettä, ja suoritti lakitieteitten kandidaattitutkinnon 1890 sekä ryhtyi Vaasan hovioikeuden auskultanttina seuraamaan tuomaria käräjillä etelä-Pohjanmaalla. Mutta tällöin alkoi hänessä tapahtua ratkaiseva mielenmuutos, jota hän myöhemmin *Heräämiseni* kirjassa on niin avomielisesti kuvannut.

Käytyään läpi ylioppilasajan eri vaiheet ja virtaukset uskonasiain, siveys- ja raittiuskysymysten, kansallisuusaatteen, arvostelun ja »irvistelyn» aloilla hän huomasi lopuksi olevansa turhamielinen teko-olento, sisäisesti tyytymätön ja tyhjä, ja rupesi hakemaan alleen lujempaa elämänpohjaa. Sellainen avautui hänelle Tolstoin kirjoista. Aluksi hän oli ivaillut tuon suuren venäläisen haaveiluja, kun Tolstoita lukeva äiti oli niitä kotona ottanut puheeksi, mutta nyt käräjillä hän tutustui Tolstoin kirjaseen »Kristuksen opin henki», joka merkillisesti avasi hänen silmänsä. »Kaikki muut ajatukset hajotti tieltään suuri henkinen valo, joka aavistamatta täytti sieluni, joka ei voi sieltä enää sammua, joka on antanut minulle ikuisen elämän tiedon. Minulla on henkinen isä, jonka tahdon voin tuntea itsessäni, — jonka tahdon seuraaminen on minun elämäni ainoa tarkoitus.» Näin selvittelee Järnefelt itse »heräämistään». Kristuksen varoitus: »Älkää tuomitko ettei teitä tuomittaisi!» soi

---

[1] Ks. *Helmi Setälä*, Kun suuret olivat pieniä.

väkevästi hänen sielussaan, ja niinpä hän jättikin sikseen koko tuomarinuran ja päätti seurata uusia elämänihanteita. Ansaitakseen leipänsä »otsansa hiessä» sekä samalla toteuttaakseen käytännössä tasa-arvoisuuden ja veljesrakkauden aatetta hän ensin kokeili ruumiillista työtä Helsingissä, mutta huomasi pian olevansa liian outo ja sivistynyt sellaisen työn tekijäin toveriksi. Sittemmin hän rupesi sekä kirjallisesti että suullisestikin (esitelmöitsijänä) tekemään uusia mielipiteitään tunnetuiksi. Ja noudattaen oppi-isänsä rousseaulaista esimerkkiä »luontoon palaamisesta» hän siirtyi asumaan maalle Lohjan Virkbyhyn; siellä hän omin käsin viljelee pientä Rantala-nimistä palstatilaa, harjoittaa mehiläishoitoa ja kirjailee. Myös ulkonaisessa asussaan ja elämäntavoissaan Järnefelt on harras Tolstoin hengenheimolainen. Alussa olivat hänen mielessään uskonnolliset ja siveelliset kysymykset etualalla; sittemmin on hän, varsinkin tutustuttuaan amerikkalaisen Henry Georgen kansantaloudellisiin aatteihin, yhä enemmän samassa hengessä syventynyt myös yhteiskunnallisiin uudistusvaatimuksiin. Paitsi omilla kirjoillaan on hän meillä tehnyt tunnetuiksi oppi-isiensä aatteita ahkerasti suomentamalla heidän teoksiaan. Niinpä ovatkin hänen kynästään lähteneet suomeksi useat Tolstoin teokset sekä eräs lavea Tolstoin elämäkerta, samoin joukko Henry Georgen kirjoja ja kirjoituksia y. m.

Järnefelt kirjoitteli jo koulupoikana lastenlehteen Pääskyseen. Ylioppilaana hän salanimellä *Arvi Rauta* julkaisi Valvojassa pari pientä kaunokirjallista kyhäelmää, *Kertomus Elias äijästä* (1883) ja *Kokelas* (1884). Edellinen on vielä alottelijan haparoivaa käsialaa, hajanainen ja romantillinen; jälkimäinen sensijaan on jo melkoisen varmasti piirretty luonnekuva. Siihenpä Järnefeltin kaunokirjailu toistaiseksi pysähtyikin eikä hän varsinaisesti liene aikonutkaan kirjailijaksi. Liittyen »nuoreen Suomeen» hän 1889 oli kyllä mukana perustamassa Päivälehteä, mutta vasta 1893 hän täysvalmiina taiteilijana hämmästytti maailmaa muodollisesti ja sisällyksellisest kypsällä esikoisromaanillaan *Isänmaa,* joka yhä vieläkin lienee Järnefeltin selkein ja sopusuhtaisin teos, samalla kun se on kirjallisuutemme merkkiteoksia. Tekijän omassa tuotannossa sillä on perustava merkitys, sillä jo tässä romaanissa ilmenee Järnefeltin uusi elämänkäsitys, joskin vielä sangen säveässä ja taiteellisesti hillityssä muo-

dossa. Pääviehätyksensä »Isänmaalle» antaa epäilemättä se laaja sivistyshistoriallinen tausta, jolta Heikki Vuorelan yksilöllinen kehitys snellmanilaisen kansallisuusaatteen nuorekkaasta, intoilevasta hurmauksesta tolstoilaisen ihmisrakkauden hiljaiseen, personalliseen harjoittamiseen kohoaa. Se on suomalaisuuden liikkeen murrosajan henkinen, jopa osaksi aineellinenkin läpileikkauskuva, jossa Heikin tarina on koossapitävänä siteenä makaavan suomalaisen maaseudun ja sitä herättävän Helsingin välillä. Siinä Järnefelt tuo pääkaupungin, suomalaistuvan Helsingin, Snellmaneineen ja kansallisine harrastuksineen kirjallisuuteen. Heikki edustaa sitä ensimäistä suomenkielisistä maalaiskodeista kansallisen herätyksen voimasta opin teille lähtenyttä nuorisopolvea, josta oli tuleva nuoren suomenkielisen sivistyksen kantajoukko, Snellmanin aatteiden käytännössä toteuttaja, rahvaan herättäjä. Se polvi taistelun kuumuudessa helposti innostui ylevistä kansallisista ihanteista, mutta myös yhtä helposti pettyi ja laimistui, kun piti helsinkiläisistä juhlapuheista ja isänmaallisten maljain äärestä siirtyä vastaavaan tosityöhön. Innostuksen sijaan astui pian itsekkyys ja innottomuus. 1880-luvun peräkkäiset virtaukset suomenmielisessä ylioppilasmaailmassa — samat joita Ivalo Hellaassa» ja »Aikansa lapsipuolessa» kuvailee — vierivät romaanissa lukijan editse. Maaseutu ja pääkaupunki, talonpoika ja herra, yhteisö ja yksilö, Hegel ja Schopenhauer, itsekkyys ja sydämen hyvyys, kansallinen ja yleisinhimillinen näkökanta taistelevat keskenään Heikki Vuorelan omistamisesta, kunnes hän vihdoin monien kokemusten kautta huomaa, että vain uhrautuvalla personallisella rakkaudentyöllä, »itsensä tarpeelliseksi tekemisellä», voi tuottaa itselleen ja muille tosionnea. Silloin vasta hän on »valmis antamaan kaikki mitä hänellä on parainta, mitä hänellä on hienointa, mitä hänellä on syvintä itseä, — tälle armaalle kotikansalle, tälle kotoiselle isänmaalle.» — Epäilemättä Heikin tarinasta kajastaa tekijän oma personallinen elämys ja asiantuntemus, sillä sattuihan hänen oma ylioppilasaikansa juuri näiksi innostuksen ja laimistumisen vuosiksi.

Järnefeltin seuraava teos oli tuo jo mainittu *Heräämiseni* v:lta 1894, harvinaisen personallinen ja arkailematon tunnustusten ja tilinteon kirja, jossa tekijä rohkeasti erittelee omaa itseään lapsuudesta alkain ratkaisevaan »heräämiseensä» saakka ja esittää uuden

Tolstoilta oppimansa elämän evankeliumin peruspiirteet. »Isän ääni ihmisessä» (omatunto) on tämän evankeliumin ydin; se on se tinkimätön ohje, jonka mukaan kunkin ihmisen ensin tulee itsessään sisäisesti puhdistua ja uudistua, kelvatakseen uutta veljesrakkauden ja tasa-arvoisuuden pohjalle perustettua ihanneyhteiskuntaa luomaan. Tämä osaksi kertomuksen osaksi itsetunnustusten ja järkeilyjen muotoon puettu teos on kai merkillisimpiä kirjoja mitä alkuperäisesti on suomeksi sepitetty, tekijänsä »sydänverellä» kirjoitettu, kuten siitä on sattuvasti sanottu. Se vaati vakavasti kääntymään ulkonaisesta yhteiskunnallisten epäkohtain tarkastelusta tarkastelemaan ensin ihmisessä itsessään olevia epäkohtia ja vasta niiden valossa arvostelemaan yhteiskuntaa. Se on siis selvä taitekauden kirja, menneen ajan tilinteko ja arvostelu, tulevan ajan ihanteiden julistus. Eipä ihme että itse Minna Canth sen luettuaan ikäänkuin hämmästyksestä hätkähti ja huudahti: »Paljastusten aika on mennyt, tunnustusten aika on tulossa», viitaten »Anna Liisassaan» samalle tielle.

»Heräämiseni» alotti Järnefeltin tuotannossa sen puolen, jonka muodostavat hänen uskonnollisia, siveellisiä ja yhteiskunnallisia kysymyksiä pohtivat kirjoituksensa. Tolstoin ankara vuorisaarnallis-askeettis-anarkistinen elämänkatsomus vetää häntä tästedes yhä syvemmälle syliinsä. Näyttikin siltä kuin hän olisi mennyt hukkaan kaunokirjallisuudelta. Tosin hän seuraavana vuonna 1895 julkaisi oikeastaan kolme eri tarinaa sisältävän teoksen *Ihmiskohtaloja*, jossa hän jo paljoa enemmän kuin »Isänmaassa» antaa tendenssin ja tolstoilaisuuden tulla näkyviin. Mutta seuraavat julkaisut: uskonnon ja yhteiskunnan kieroja suhteita arvosteleva ja niihin parannuksia »rakkauden opin» hengessä esittävä kirjoitussarja *Ateisti* (1895), askeettista sukupuolipuhtautta ihannoiva *Puhtauden ihanne* (1897), idyllisen kertoelman muotoon puettu legendatarina *Maria* (1897) ja *Evankeliumin alku eli Jeesuksen syntyminen ihmisestä ja jumalasta* (1898), joissa molemmissa hän jyrkästi hylkää kirkonopin Jeesuksen jumalallisesta ja neitseellisestä syntyperästä, tehden hänestä ihanneihmisen, »Isän» tahdon täydellisimmän toteuttajan, ovat tuloksia Järnefeltin tolstoilaisesta raamatuntutkimisesta, »Heräämiseni» kirjan lopussa lausuttujen mielipiteiden edelleen selvittelyä. Näissä

tuloksissaan Järnefelt, omalta yksilölliseltä kannaltaan lähtien, tietysti usein törmää ankarasti yhteen valtiokirkon perinnäisten oppien ja voimassaolevan yhteiskuntajärjestyksen kanssa, koska molemmat hänen mielestään lepäävät väärällä perustalla. Samaan sarjaan kuuluu myöhempi pikkukirjanen *Mitä on jumalanpalvelus?* (1901).

Mutta synnynnäinen kaunokirjailija pyrki Järnefeltissä sittenkin oikeuksiinsa, joskin pukeutui yhä selvemmin tendenssikirjailijan aatevaippaan. Tämä näkyi jo *Ihmiskohtaloista*, jonka eri tarinain pohjapiirteet lienevät todellisuudesta otetut, mutta Järnefeltin oman elämänkatsomuksen valossa selvitetyt. Kröijerin, Alarikin ja Friidan toiminnassa on itsekkäisyys, oman edun, mukavuuden ja maineen tavoittelu ollut suuremmassa tai vähemmässä määrässä johtosäikeenä, vaikkapa he ovat luulotelleet sekä itseänsä että muita toimivansa puhtaissa tarkoituksissa. Niinpä heidän perustuksensa ei pidäkään. Kiihkeä fennomaani Kröijer puuhaa »kansan tahdon palvelemiseksi» suuren krediittilaitoksen, mutta kun häntä ei valitakaan sen johtokuntaan, musertaa tämä isku hänet kuoliaaksi. Hän ei ole ymmärtänyt Heikki Vuorelan hiljaista »itsensä tarpeelliseksi tekemistä» personallisilla rakkaudentöillä, vaan tahtonut vaikuttaa yhteiskunnallisten laitosten kautta sekä samalla itse kohota ja näkyä. Alarik puolestaan on ajatellut ainoasti omaa eikä lähimmäistensä onnea ja mukavuutta; siitä seuraa hänelle vain tyydyttämätön levottomuus, ja juuri kun hän vihdoin luulee päässeensä tarkoituksensa perille, tulee kuolema näyttämään sellaisten pyrintöjen turhuuden. Uskonsisar Friidan kohtalolla tahtonee taas Järnefelt todistaa, että itse korkein ulkonainen hurskauskin sisältää itsekkyyttä, jollei muussa niin siinä että todella tahtoo oikein koettaa uskonsa lujuutta ja sillä ikäänkuin loistaa. Friida yrittää uskonsa voimalla kävellä veden päällä, mutta hukkuu.

Vielä selvemmin Järnefeltin myöhemmät kaunokirjalliset teokset tulkitsevat ja todistelevat tekijänsä aatteita. Niitä on sekä kertomuksia että näytelmiä. Lähinnä seurasi vasta 1899 historiallisaiheinen näytelmä *Samuel Cröell*, joka etusijassa selvittelee oikeuden aatetta. Historiallinen Samuel Cröell, tuo 1600-luvulla elänyt suomalainen viskaali, joka ankarasti ahdisteli maamme mahtavia, vääryyttä ja kiskomisia harjoittavia virkamiehiä, on tässä tietysti vain ulkonainen

kehys, jonka puitteihin Järnefelt on sovittanut tolstoilaisen oikeuskäsityksensä. Ja tulos on se että valtiollinen oikeus- ja yhteiskuntajärjestys on vain todellisen oikeuden harhakuva. Sen saa Cröell kyllin kokea. Niin kauan kuin hän oikeuden nimessä tyytyy ahdistelemaan vain alempia virkamiehiä, pysyy hän hallituksen suosiossa, mutta käytyään ylimpienkin kimppuun hän joutuu »hallitukselle epämukavana» vankeuteen. »Ei saa oikeutta maailmassa» on Cröellin katkera kokemus. Toisaalta on etsittävä todellinen oikeus. Se on rakkaus, sovinto ja anteeksianto. »Sovi veljesi kanssa! se on sinun ainoa oikeutesi» sanoo Cröell oikeutta etsivälle talonpojalle, antaen itse vihamiehelleen anteeksi. Ja vaimolleen Sofialle, joka pelkästä kunnianhimosta — tosin tyttärensä tulevaisuuden vuoksi — oli kiihottanut hiljaista miestänsä oikeuden varjolla virkamiehiä vastaan, mutta sitten koettanut pidättää häntä liian jyrkästä menettelystä, lausuu Cröell: »Ei näkyä, ei mitään vastustaa, ei askeleillaan oljen kortta rikkoa». Siinä on ainoa pätevä oikeuden perustus, joka noudattajalleen antaa »suuren, horjumattoman rauhan». — Tosin Cröellin luonteen ja toiminnan johtelussa näkyy perin selvästi tekijän tarkoituksellinen ohjaus, mutta asettamalla hänet vaikeihin ristiriitoihin ja vastakkain vaimonsa, rahvaan ja vihamiestensä kanssa näytelmä sentään tarjoo melkoisesti puhtaasti draamallistakin mielenkiintoa.

Samanlainen aatedraama on Järnefeltin toinen suuri näytelmä *Orjan oppi* v:lta 1902. Senkin kehys on historiallinen, päähenkilö itse »ihmiskunnan rakkaus ja ilo», Jerusalemin hävittäjä, Rooman keisari Tiitus, mutta Tiitus on samoin vain tekijän aatenaamio eikä vapaasti luontaisia sisäisiä vaikuttimiaan noudattava yksilö. Hän, jonka hartain halu ja onnen ihanne on ollut itsevaltiaaksi pääseminen ja jota ei edes isän tieltä raivaaminen ole kammottanut, hätkähtää kristityn lääkäriorjansa milt'ei satunnaista väitettä ja kehoitusta, että keisari ei muka ollenkaan voi tehdä hyvää, koska häneltä puuttuu rakkaus, vaan että hänen suurin hyvätyönsä sekä itseään että muita kohtaan on vallasta luopuminen. Sillä »joka tahtoo ensimäinen olla, hän olkoon kaikkein palvelija». Tosin horjuva Tiitus ei henno heti luopua, mutta koettaa sentään hallita mahdollisimman vähän ja näkymättömästi, tuntien jo siitäkin »suurinta hallitsijaonnea». Rauhansa hän sentään saavuttaa vasta tietäessään kuole-

man avulla vapautuvansa vallastaan ja kehoittaessaan muitakin tekemään samoin. — Ulkonaisesti »Orjan oppikin» on monessa suhteessa näyttämökelpoinen, varsinkin täyteläisen ja loisteliaan historiallisen ympäristönsä puolesta. Tätä ulkonaista vaikuttavaisuutta on Järnefelt myöhemmin suuresti tehostanut, samalla hieman syventäen ja selventäen itse päähenkilöä, ja niinpä onkin »Orjan oppi» uudella *Tiitus* nimellä (1910) saavuttanut tavattoman näyttämömenestyksen sekä koti- että ulkomaalla. Uudessa asussaan, jossa varsinkin ensimäinen näytös on perinpohjin muutettu, sitä ei ole vielä painettu. — Painamaton on myös Järnefeltin kolmas suurempi aatenäytelmä, symboolisesti sommiteltu *Kuolema*, joka näyteltiin jo 1903 ja sitten uusitussa asussa 1911. Sen aatepohja vivahtaa suuresti edellisiin: ainoasti itsensä unohtava ja uhraava lähimmäisrakkaus tuottaa ihmiselle sen rauhan, joka tekee kuolemankin hänelle kepeäksi, vain uuteen elämään syntymiseksi. Näytelmänä se on edellisiä heikompi ja vaikeatajuisempi. [1]

Draaman suppea muoto kai vaikuttaa, että tendenssi niissä työntyy selvemmin etualalle kuin romaaneissa, mutta sehän lieneekin tekijän tarkoitus: lausua aatteensa niin tehokkaasti kuin mahdollista. Kylläpä aatteet sentään näkyvät Järnefeltin myöhemmistä romaaneistakin, joskin nämä samalla tarjoavat paljoa avaramman alan kaikinpuoliseen syvälliseen sieluneritte1yyn, pikkuhuomioiden taitavaan piirtelemiseen ja herkullisiin tilannekuviin, joissa kaikissa Järnefelt on kieltämätön mestari. »Samuel Cröellin» ja »Orjan opin» aikuisia paksuja aateromaaneja ovat 3-osainen *Veljekset* (1900) ja 2-osainen *Helena* (1902). Edellinen kuvailee neljän veljeksen, Henrikin, Johanneksen, Gabrielin ja Uunon elämäntarinoita, jotka, Henrikin tarinan ollessa keskeisenä, tuontuostakin kietoutuvat toisiinsa

---

[1] Myös pari 1-näytöksistä pikkunäytelmää (toistaiseksi painamattomia): nimismiehen omantunnon ja virkavelvollisuuden taistelua kuvaava *Velvollisuus* ja maalaisten ahneutta ja itsekkyyttä ivaava ilveily *Kallun kestit*, on Järnefeltiltä äskettäin (1912) saatu näyteltäväksi. — Eräästä Rydbergin kertoelmasta hän on aikaisemmin laatinut pienen satunäytelmän *Pikku Simon seikkailut jouluiltana* (1900). — Onpa hän julkaissut jonkinlaisen aapisenkin nimeltä *Lukemisen ja kirjoittamisen alkuopetus kotiopetusta varten* (1905) y. m. valistuskirjasia (Vieremän lukutuvan toimituksia).

ja saatetaan tekijän tarkoitusten mukaiseen päätökseen. Elävin ja todenmukaisin on epäilemättä Gabriel, joka tyytyväisine arkisine aherruksineen (koneseppänä ja veturinkuljettajana) nähtävästi lähinnä edustaa Tolstoin ja Järnefeltin käytännöllistä elämänihannetta, leipänsä »otsansa hiessä» ansaitsemista. Myös nuorin veli Uuno, Kröijerin tapainen suomikiihkoinen kiipijätyyppi, yhteiskunnallisten mahtiasemien tarmokas tavoittelija, tuntuu tutulta. Hänen tarinallaan, samoinkuin aikaisemmin Kröijerin, Järnefelt kai tahtoo näyttää, kuinka turhaa tuollainen tavoittelu on: juuri kun olet mielestäsi saavuttamaisillasi itsekkään päämääräsi, lyö äkkinäinen tuulenpuuska sen pirstoiksi. Toisenlainen — uhrautuva epäitsekäs rakkaudentyö — olkoon se perustus, jolle onnesi rakennat. Ja sille tielle johtaa tekijä lopuksi Johanneksen ja Henrikin, joiden kuvat, tekijän ihanteiden tulkkeina, tuntuvat edellisiä epätodellisemmilta ja kaavamaisemmilta. Johannes luopuu »leipäpapin» virasta, joka on hänelle tuottanut paljon kärsimystä ja velvollisuuksien ristiriitaa, ja asettuu maalle maata viljelemään ja personallisilla ihmisrakkauden töillä lähimmäisiään palvelemaan. Ja tänne hänen auttajakseen näissä tolstoilaisissa — aikoinaan jo Goethen »Faustin» toteuttamissa — tuumissa päätyy vihdoin myös Henrik, haihateltuaan siihen saakka vuosikausia milloin minkinlaisissa elämänhaaveissa. »Kärsimysten tien» läpi he ovat lopuksi päässeet »täydellisyyden tielle» ja sillä löytäneet onnen ja tyydytyksen. — Huolimatta hieman hajanaisesta kokoonpanostaan ja selvästä tarkoituksellisuudestaan tämä romaani erinomaisen, voisipa sanoa aivan kadehdittavan sielunerittelynsä (niin varsinkin Henrikin kuvauksessa), vakaumuksellisen elämäntuntonsa ja ulkonaisten pikkuhavaintojensa ilmieloisuuden puolesta on erittäin mielenkiintoinen lukea.

Kiinteämpi kokoonpanoltaan ja vauhdikkaampi toiminnaltaan on tosin *Helena*, mutta mieleenjäävässä sisäisessä havainnollisuudessa se tuskin on edellisen veroinen. Sensijaan se osottaa tekijän näköpiirin aatteellisesti avartuneen ja monipuolistuneen; sosialismi ja yhteiskunnallinen kysymys astuvat tässä jo näyttämölle viitaten Järnefeltin myöhempiin harrastuksiin. Päähenkilö Helena, ylimysperheen tytär, on harvinaisen itsenäinen ja tarmokas nainen, harras elämäntotuuden etsijä, joka tahtoo elää elämänsä vapaasti yksi-

löllisen luonteensa ja sisäisten vaistojensa mukaan, sovinnaisuuksiin alistumatta. Ja se kysymys, jonka Järnefelt etusijassa asettaa hänen ratkaistavakseen, on tällä kertaa miehen ja naisen välinen suhde, sukupuolirakkaus. Siinä näyttää tekijä jossakin määrin lieventäneen »Puhtauden ihanteen» jyrkästi askeettista kantaa. Helena näet väittää, että »niinkauan kuin *voi* olla menemättä naimisiin, niinkauan *pitää* olla». Mutta »parempi naida kuin palaa!» ja niinpä Helenakin lopulta ei voi olla tottelematta luonnon väkevää ääntä, jolle tekijä siis tuntuu myöntävän ratkaisevan sananvallan. Vieläpä näkyy että vasta välittömästä keskinäisestä rakkaudestaan Helena ja Georg saavat ikäänkuin uutta voimaa osottaa rakkaudentöitä myös lähimmäisilleen. Tähän vanhaan mieliaineeseensa Järnefelt näet nytkin lopuksi johtuu, antaen sille vain avaramman, yhteiskunnallisemman sisällyksen. Helena ja Georg asettuvat maalle, palstoittavat maatilansa yhden perheen elättäviin osiin, supistavat mikäli mahdollista omat menonsa voidakseen siten vähentää arentimaksuja, puuhaavat osuusmyllyä, unelmoivat osuustehdasta ja koettavat »kiivetä kaikessa hiljaisuudessa talonpoikien hartioilta alas maahan» toteuttamaan veljeyden ja tasa-arvoisuuden aatetta. Siinä siis Järnefeltin yhteiskunnallinen tulevaisuusihanne, joka on toteutuva etupäässä sisäisen, henkilökohtaisen mielenmuutoksen ja vapaaehtoisuuden tietä eikä pauhaavan sosialismin tai lainsäädännön avulla. Niinpä sosialismi Reinhold Korpimaan edustamana, joskin saa puolelleen Järnefeltin periaatteellisen myötätunnon, asetetaan »Helenassa» jotenkin epäedulliseen valoon, koska siinä ilmenee paljon itsekästä vallanhimoa, vähän välitöntä personallista rakkaudentyötä. Sosialismin ohella antaa Järnefelt »Helenassa» arvostelunsa ehtoollisesta, avioliittoon vihkimisestä, elämän ja kasvatuksen sovinnaisuuksista, sotalaitoksesta, vankilajärjestelmästä y. m. uskonnon, kirkon ja valtion ilmiöistä, edustaen niissä jyrkästi kumouksellisia mielipiteitä. Siten tämä romaani onkin Järnefeltin teoksista sisällys- ja ajatusrikkain, mutta tämä rikkaus ei pakkaudu nyt niin paljon henkilöjen sielunelämän väsyttävään selvittelyyn, vaan astuu tällä kertaa esille vapaammin, henkilöjen vuoropuhelussa ja toiminnassa. — Samanlainen vapaampi, taiteellisempi tekotapa ilmenee vielä enemmän edukseen pienessä kertomuskokoelmassa *Elämän meri* (1904), jonka pohja-

sävy tosin selvästi on tuo sama keskinäisen rakkauden ja anteeksiantamuksen oppi, mutta tällä kertaa erinomaisen runollisella ja taiteellisesti hillityllä tavalla ilmaistuna.

»Helena» osotti tekijänsä kiintyneen yhä enemmän yhteiskunnalliseen, sosiaaliseen kysymykseen. Tolstoin ohella oli Henry George yhteiskunnallisine uudistusihanteineen ja mullistavine maaoppeineen tullut Järnefeltin oppi-isäksi. Eikä Järnefelt tyytynyt vain suomentelemaan Georgen kirjoituksia (m. m. hänen pääteoksensa »Edistys ja köyhyys», 1906), vaan käänsi omienkin teostensa tendenssin samaan suuntaan. Kuuluisat Laukon torpparirettelöt osaltaan saattoivat hänet sittemmin aivan mieskohtaisesti tutustumaan maa- ja torpparikysymykseen ja ajattelemaan sen onnellista ratkaisua.[1] Jo kokoonpanoltaan hajanaisessa, mutta muuten sirotyylisessä kertomuksessa *Maaemon lapsia* v:lta 1905 tendenssi suuntautuu yksityistä maanomistusta vastaan, joskin verrattain hillitysti ja taiteellisin keinoin. Tendenssiä ei tässä tyrkytetä lukijaan niin sanoaksemme väkinäisesti, vaan annetaan sen hiljaa soida esiin ikäänkuin sisäisenä elämäntuntona. Niin esim. torppari Kinturin kohtalo, joka harvinaisen taidokkaasti on kirjan alussa esitetty hiiren satimessa oloon verrattuna, saattaa lukijan ilman muuta toivomaan parannusta torpparien ahtaaseen asemaan. Mielivalta kyllä karkoittaa Kinturin pois hänen torpastaan, mutta toinen mielivalta karkoittaa Rauhalahden mahtavan paroonin pois koko kotimaasta ja saattaa hänet vasta kaukana ulkomailla ymmärtämään, miten hänen olisi pitänyt menetellä lukuisten alustalaistensa kanssa. Se uusi menettelytapa, maatilan jakaminen ja viljelemättömän maan antaminen maattomille viljeltäväksi sekä keskinäisen rakkauden ja ymmärtämyksen rakentaminen eri säätyluokkien kesken, jää hänen tyttärensä ja vävynsä toteutettavaksi, kuten »Helenassa» Helenan ja Georgin. Sama ajatus toistuu jyrkästi Järnefeltin lentokirjasessa *Maa kuuluu kaikille* (1907). Myös paksussa 2-osaisessa romaanissa *Veneh'ojalaiset* v:lta 1909,

---

[1] Käyntiänsä Laukon lakkomailla ja mietelmiään lakon ja häätöjen johdosta hän esittää lentokirjasessa *Muistelmia matkoiltani Laukon lakkomailla* (1907). — Käyntiään Leo Tolstoin luona hän aikaisemmin (1899) lämpimästi kuvaili kirjasessa *Päiväkirja matkaltani Venäjällä ja käynti Leo Tolstoin luona keväällä 1899.*

jota Järnefelt Svenska Dagbladet'in haastattelijalle kuuluu sanoneen viimeisekseen, koska vast'edes muka aikoo kirjoittaa vain näytelmiä, kajastaa alta sama ajatus maan, varsinkin viljelemättömän maan kaikille kuulumisesta ja korvenraatajain häädöiltä rauhoittamisesta. Muuten tämä omituisella raamattua tapailevalla hiomattomalla tyylillä kirjoitettu romaani on epäilemättä Järnefeltin tendenssittömin ja objektiivisin teos, jossa entisajan hämäläiset korvenraatajat ja kartanoherrat, Helsingin, varsinkin sen laitaosien elämä viimeisten vuosikymmenien aikana, venäläiset vallankumoukselliset suomalaisine aatetovereineen, routavuodet, suurlakko ja Viaporin kapina vierivät kirjavina kuvina lukijan editse. Tässä Järnefelt esiintyy milt'ei puhtaasti ulkokohtaisena kertojana ja kuvaajana.

Järnefeltin mielipiteet käyvät monissa tärkeissä kohdissa perittyjä muotoja ja sovinnaisia katsantokantoja vastaan. Epäilemättä hän jyrkkänä individualistina ei ota tarpeeksi huomioon olevia tosioloja ja yleistä ihmisluonnetta, vaan elää romantikon ihannemaailmoissa. Mutta se syvä, vakaumuksellinen elämäntunto ja totuuden etsintä, joka puhuu hänen teoksistaan, viitaten kauas sellaiseen ihanneaikaan, jolloin nykyinen »ihmiseläin» on sisäisesti kokonaan uudistunut ja »enkelöitynyt», antaa hänen tuotteilleen vakavan juhlallisuuden, voisipa milt'ei sanoa profeetallisen leiman. Ulkonaisesti ne eivät ole erikoisen loisteliaita enemmän muodollisesti kuin kielellisesti. Päinvastoin jonkinlainen tahallinen karuus ja hiomattomuus on niille monesti luonteenomaista. Emme niissä tapaa mutkikasta ja kiinteästi hallittua juonta, emme kauniita luonnonkuvauksia tai hiuksenhienoja »tunnelmoimisia», emme juuri nimeksikään huumoria; onpa kieliasukin monesti kankeahko jopa virheellinenkin. Mutta niitä lämmittää syvällinen ihmistuntemus ja ihmisrakkaus sekä miehekäs personallisuus, joka rohkeasti julistaa omaa totuuttansa. Järnefeltin pääansio uusien, varsinkin pääkaupunkilaisten ja korkeampaa sivistystä edustavien aihepiirien kirjallisuuteemme tuonnin ohella onkin kai siinä, että hän ennen muita on kääntänyt huomion itse ihmisen uudestiarvioimiseen ja antanut kirjallisuudellemme aatteellisesti painavamman, yleisinhimillisemmän lisäpiirteen. — Hänen teoksiaan on käännetty ruotsiksi ja venäjäksi, jopa muutamia muillekin kielille.

Kasimir Leino.

Olemme jo ennemmin maininneet, kuinka realismin ja naturalismin aika ei ollut edullinen runomuotoiselle kirjallisuudelle, vaan saattoi vanhat laulajat vaikenemaan, nuoret epäröimään. Vain J. H. Erkko oli vanhemmista kokenut pitää laulurunouden lippua pystyssä, vieläpä antaa lauluilleen uuden, ajanmukaisemman sisällyksen. Hänen nuoreksi intomieliseksi asetoverikseen astui *Kasimir Leino*, uudemman realismin ja »nuoren Suomen» huomattavin edustaja lyyrikkona, arvostelijana ja esteetikkona. Myöhemmin hän ajan virran mukana solui hiljalleen uusromantiikkaan päin, kunnes vihdoin toistaiseksi kokonaan vaikeni. Epäröivällä kannalla hänkin ensin näkyy olleen esitysmuodon suhteen, sillä aluksi hän viljeli rinnakkain sekä runo- että proosamuotoa eikä sittemminkään antanut runomuodolle yksinomaista ylivaltaa. Siten hän seuraaville runoniekoille viittasi sen muotopuolisen kaksoistien, jota nämä ovat myöhemmin ahkerasti vaeltaneet.

Kasimir (Agathon) Leino, viralliselta nimeltä *Lönnbohm* (edellisessä osassa ohimennen lauluniekkana mainitun O. A. F. Lönnbohm-Mustosen veli), on pohjalainen kuten Pakkala ja Ivalo ja Ivalon sekä Järnefeltin ohella oppineimpia kirjailijoitamme, oppiarvoltaan filos. tohtori. Sukujuurensa hän sentään johtaa myös laulukkaasta Karjalasta, liperiläisestä talonpoikaissuvusta Mustonen, josta hänen isänsä, maanmittari Antti Lönnbohm (alkujaan Mustonen), oli kohonnut virkasäätyyn. Kasimir Lönnbohm-Leino syntyi Paltamossa 17 p. marrask. 1866 ja tuli ylioppilaaksi Oulusta 1884. Seuraavana vuonna hän oli toimittajana »Hämeen Sanomissa», joissa julkaisi ensimäiset kaunokirjalliset kyhäelmänsä. Harjoiteltuaan yliopistossa ja vv. 1889—90 ulkomailla (Pariisissa) etupäässä esteettisiä ja kirjallishistoriallisia opintoja hän tuli filos. kandidaatiksi 1888 ja lisensiaatiksi 1896. Vv. 1890—97 hän oli Päivälehden kirjallisuus-, taide- ja teatteriarvostelijana, avustettuaan aikaisemmin U. Suometarta, johon hänen tunnettu nimimerkkinsä *K. L.* näkyy viime aikoina jälleen ilmestyneen. Kuuluttuaan 1890-luvun taitteessa myös Valvojan ja uuden »Suomen Kuvalehden» (1894) toimituksiin hän veljensä Eino Leinon kera vv. 1898-99 julkaisi omaa aikakauskirjaa *Nykyaika*.

Harrastettuaan jo varhain teatteriasioita ja myöhemmin lisättyään kokemustaan useilla opintomatkoilla Europan suuriin teatterikeskuksiin hän vv. 1895—96 toimi alijohtajana Helsingin Suomalaisessa teatterissa, vv. 1899—1903 Maaseututeatterin johtajana ja sitten vähän aikaa johti omaakin seuruettaan.

Epälukuisten arvostelujen ja pienempien kirjallisuutta ja taidetta koskevien kirjoitelmain ohella on Leino harrastanut perinpohjaisempaakin tieteilyä, aiemmin kirjallisuus-, myöhemmin taidehistoriaa. Hänen päätuotteensa näiltä aloilta ovat väitöskirja *Prosper Mérimée, elämäkerta ja teokset* (1895) ja *Hovimaalaaja Aleksander Lauréus ja hänen ympäristönsä* (1908). Lisäksi on Leino rikastuttanut kirjallisuuttamme useilla runo- ja proosakäännöksillä. Niistä on huomattavin Ibsenin muhkean aatedraaman »Brand'in» runosuomennos (1896). Kankeampi on »Balkanin keisarinnan», Montenegron ruhtinaan sepittämän näytelmän runokäännös (1908). Suorasanaisesti hän on paitsi muuta suomentanut ranskalaisten Mériméen, Maupassant'in ja Daudet'n novelleja ja kertomuksia; lisäksi useita painamattomia teatterikappaleita.

Kaunokirjailijana Leino on liikkunut laulurunouden, draaman ja kertomuksen alalla, olematta millään erikoisen tuottelias. Hänen ensimäiset julkaisunsa olivat novelli *Emmalan Elli* ja sikermä *Runokokeita* v:lta 1886, molemmat alkavan realistisen suunnan leimaamia tuotteita. Mainittu novelli on huomattava varsinkin realistisesta, kansanomaisesta kielestään, jossa tekijän kotiseudun höystöisä kansankieli, minkä Pakkala samaan aikaan novellissaan »Oulua soutamassa» oli tuonut kirjallisuuteen, omituisine puheenparsineen ja murresanoineen taiteellisesti seulomattomana upeilee. Sama hiomaton kansankielen mehevyys ilmenee hänen vähän myöhemmässä realistisessa kertomuskokoelmassaan *Elämästä* (1889) ja saattoi yhdessä muiden nuorten kirjailijain samanaikuisen leveän ja kansanomaisen kielenkäytön kera vanhemmat, sovinnaiseen länsisuomalaiseen kirjakieleen ja tyylitaitoon kiintyneet »oikeakielisyyden» valvojat, etupäässä A. Meurmanin ja kielenkääntäjä ja sanakirjantekijä Ferd. Ahlmanin, U. Suomettaressa ja Finlandissa sotajalalle »nuoren polven» ruokkoamatonta, »kloppimaista» ja »moukkamaista» kielivillitystä vastaan. Syntyi uusi »kielitaistelu», joskin toista laatua kuin

entinen. Tähän kiistaan Leino »nuorten» puolelta tehokkaasti otti osaa, kunnes molemmin puolin vähitellen taltuttiin, vanhain antaessa lopuksi tunnustustaan nuorten kielelliselle uudistusharrastukselle ja nuorten itsensä ruvetessa tehtyjen moitteiden johdosta hiomaan ja valikoimaan kielenkäyttöään. Myös arvostelijana Leino, seisoen uuden realistis-luonnontieteellisen katsomuksen kannalla, joutui monesti törmäämään navakasti yhteen vanhemman sovinnais-ihanteellisen näkökannan kanssa.

Aiheeltaan »Emmalan Elli» on tavallinen kaupunkilaiskeikarin ja maalaistytön välinen viettelyhistoria, realistin yksityiskohtaisuudella mutta ilman varsinaista tendenssiä kerrottu. Uutta siinä on Ellin turmion johtaminen perinnöllisyydestä (äiti myös vietelty) ja ympäröivistä oloista. Tämän saman aiheen Leino parikymmentä vuotta myöhemmin (1905) muokkasi leveäksi realistiseksi nykyaikaisnäytelmäksi nimeltä *Lehtolapsi*, antaen sille kuitenkin sovittavan lopun ja miedontaen suuresti viettelijän kuvaa. Kaksi ensimäistä näytöstä muodostavat tavallaan reippaan paltamolaisen maalaisnäytelmän kyläisine juhannusiloineen (vrt. Minna Canthin kansannäytelmiä), kolme seuraavaa kirjavan oululaisen kaupunkikuvauksen, joka osittain kuten jo novellikin liikkuu »Vaaralla». Näytelmä on kyllä tottuneesti kirjoitettu ja vuoropuhelultaan sekä henkilöiltään pirteä, mutta draamana sitä haittaa suhdaton laveus, yksityiskohtaisuus ja kuvailevaisuus sekä kielen kannalta tarpeeton ranskan ja saksan sekaan sotkenta. Erästä saman aiheen episoodia on Leino »Runokokeissaan» käyttänyt tendenssirunossa *Hääilta*, asettaen siinä räikeäksi vastakohdaksi viettelijän upeat häät ja vietellyn epätoivoisen itsensä ja lapsensa hukuttamisen häätalon läheiseen koskeen. — *Elämästä* kokoelma sisältää sekin muutamia realistisia kertomuksia (esim. kansankuvaus *Härmänmäkeläisten markkinareissu)* ja kuvauksia nuoruuden intoisien ihanteiden ja tosielämän välisistä ristiriidoista, joissa asianomainen joko kiltisti mukautuu vanhoihin sovinnaisiin kaavoihin *(Se oli kuitenkin minun ihanin unelmani)* tai murtuu ja haaksirikkoutuu *(Neron tähteet, Laskiaislupa)*. Vielä kepeämpiä ja aiheenpitelyltään tehottomampia ovat ne pikkukertomukset, jotka hän, julkaistuaan niitä jo paljoa aikaisemmin tilapäisesti, v. 1905 painatti *Testamentti* nimiseen kokoelmaan. Novellin

alalla ei Leino, jollemme kielellistä tuoreutta ota lukuun, ole kirjallisuuttamme yhtään viittaväliä eteenpäin vienyt.

Sensijaan kyllä runoilijana.

Tosin hänen runoiltaankin mielestämme puuttuu syvempi, omaperäisempi teho, joka alkuperäisyytensä ja sisäisen vakaumuksensa voimalla valtaisi lukijan, mutta runon muodollisena taitajana ja aiheellisena avartajana hän hedelmällisesti jatkaa vanhemman runoilijapolven työtä ja rastii ratoja hänen jälkeensä esiintyneille laulajille, muodostaen siten ikäänkuin sillan Oksasen ja Erkon ajan ja 1900-luvun taitteen välille ja osaksi jatkaen Kramsun epäilevää, pessimististä runoutta.

Luonto, vapaus, totuus, taistelu ja myrsky ovat etusijassa ne ihanteet, joiden puolesta Leino *Runokokeissaan* kannustaa nuorekasta, uhmailevaa runoratsuaan. Luonnontutkija tarkastelee yhtä suurella mielenkiinnolla luonnon kaikkia ilmiöitä, sekä suuria että pieniä; luonnon lainen on ihmissydän; siispä senkin selvittelijän tulee etsiä muitakin lauleluja kuin »mainemiesten yksistään», lausuu Leino itsetietoisesti ikäänkuin kirjallistaiteellisena ohjelmanaan alkurunossa *Lukijalle*, kuitenkaan muissa runoissa tätä ohjelmaa erikoisemmin toteuttamatta. Päinvastoin tuntuu monista runoista siltä kuin hän vielä joko tietäen tai tietämättään kulkisi Runebergin, Topeliuksen, Erkon ja Kramsun latuja. Esim. runo *Ämmäkoskella* vivahtaa, tosin vain kalpeana jälkikaikuna, sekä aiheelta että tendenssiltä (vapauden halun vertauskuvana) Topeliuksen muhkeaan runoon »Jäänlähtö Oulunjoesta». Samoin historialliset runot (*Dunckerin kuolo, Napuen tappelu*) Runebergin ja Kramsun samantapaisiin runoihin. Onpa runossa *Kohtalon paino* säkeistö:

Synkkä on syksyen tähdetön yö,
Synkempi sy'än, joka toivotta lyö:
Yöllähän huomenta toivoa voi,
Rinnassa mun ei valkene koi,

sekä sanoiltaan että runomitaltaan, lieneekö sitten sattumalta, milt'ei yhtäläinen kuin Kramsun synkän *Onneton* runon alkusäkeistö. Muutamat lemmensekaiset idyllirunot (*Neidon mielet, Impeni, Ensi vuokko*) muistuttavat Erkon ja Runebergin samansukuisia laulelmia. Omintakeisempia ovat ne runot, joissa Leino, joskin hieman yleisesti

ja ylimalkaisesti, lausuu nuorekkaita mietelmiään vapaudesta ja totuudesta. Taistelu vapauden edestä on hänestä itse vapautta jalompi, ja suuren saksalaisen valistuskirjailijan Lessingin tavoin hän arvioi totuuden etsinnän korkeammaksi kuin sen »pelkän saamisen» *(Kaksi vaalia)*. Mutta vain henkisesti vapaat ja korkealla seisovat ymmärtävät oikean vapauden, jota sekä yksinvaltias »luojan armosta» että valtaan päässyt kansalauma samalla lailla sortavat. Runoilijan ihanne onkin »hengen tasavalta», »järjen yksinvalta», jossa »ain' olkoon yksilön vapaus oma lausua vakuutus» *(Hengen tasavalta)*. Mutta oman yksilöllisen vakaumuksen lausuminen, totuuden ja vapauden vaatiminen niin aatteissa kuin töissä ja elämässä, on meillä kauhistus, seuran pahennus ja mahdottomuus *(Totuutta huudat)*, kuten Leino pessimistisesti lausuu. Siitä huolimatta hän, »kurja synnin lapsi», ikäänkuin uhallakin sunnuntaina, muiden juhlapukuisina kirkkoon kiirehtiessä, kulkee »arkivaatteissaan» vihannalle kukkulalle palvelemaan omaa suurta jumalaansa luontoa ja sen ihmetöitä *(Sunnuntaina)*:

Avaruus mull' armahampi
Kirkon kolkkoutta on,
Luonnon hiljaus rakkahampi
Kuin on laulut joukkion.

Se halu myrskyyn ja taisteluun, jota Leino jo »Runokokeissaan» *(Ne kätken mä rinnassain, En rakasta tyyntä)* oli ponnekkaasti julistanut »elämän ehdoiksi», vie hänet myöhemmin lapsuuden tyynestä lahdelmasta »ristiaallokkoon», kuten hän *Ristiaallokossa* kokoelmansa alkurunossa kertoo. Tämä kokoelma, jonka Leino julkaisi 1890 Pariisista palattuaan, laventaa ja edelleen kehittää »Runokokeiden» ihanteita ja on pidettävä Leinon realistisen runouden päätuotteena. Tosin siinä itse asiassa on perin vähän varsinaisia realistisia elämänkuvia, joissa kirpelöivä todellisuus paljastettaisiin runon teholla. Sellaisiin voitaisiin ehkä lukea *Kansan lapsi*, Minna Canthin »Lapsenpiikaa» muistuttava *Huutolaistyttö kehdon ääressä* ja tuo jo mainittu »Runokokeista» lainattu *Hääilta*. Mutta yleiseltä aatepohjaltaan »Ristiaallokossa» on uuden realistisen, vapaamielisen ja vastustushenkisen elämänkäsityksen ja sen herättämän sisäisen taistelun ja ristiriidan ilmaisua. Luonnonpalvelus, vapaauskoisuus, vapauden

intoilu, totuuden kiivailu, aatteen ja hengen vapauden ja vallan puolesta taisteleminen, vanhoillisuuden, kirkollisuuden, sovinnaisuuden ja ummehtuneisuuden ivailu, olevien olojen ja elämänkäsitysten synnyttämä epäily leimaavat tämän kokoelman kantavimpia runoja. Kuitenkin tuntuu niiden yleisvaikutus hieman laihalta ja kalsealta; ne eivät ole oikein pakottavalla »sydämentuskalla» kirjoitettuja, vaan pikemmin ikäänkuin viran puolesta, ohjelmallisesti. Runoilija tahtoo liidellä vapaasti kuin *Myrskylintu*, hänen mieleisensä on vain sellainen mies, jolla on:

Into työhön, kunto siihen,
Luja tahto, sydän suora,
Avo silmä, vapaa aate,
Lempi kansaan, isänmaahan —
Semmoiseksi soisin miehen mielen,
Kieleksensä vielä suomenkielen.

Sellaisia eivät ole nuo itsekylläiset »valtion syöttiläät» eivätkä nuo muut »kunnon miehet», jotka tekevät mitä käsketään, syövät mitä syötetään ja uskovat mitä saarnataan, jotka »kallihin kansan vuoksi» eivät itse rohkene eivätkä salli muidenkaan tuovan vapaampia aatteitaan julki, vaan »mahtavina miehinä» koettavat ne arvostelullaan alkuunsa tukahuttaa. »Elämän kokemus» kyllä meillä pian opettaa, ettei nuoruuden riehakkaalla valon, vapauden ja totuuden intoilulla täällä pitkälle päästä; paremmin saa leveän leivän kiltisti kirkossa käymällä ja kiitosvirsiä veisaamalla; ihanteista jää vain laiha, paljas ja kuivettunut luu. Siitä huolimatta hän edelleen on »parantumaton» epäilijä, tiedon, totuuden ja ikuisuuden tien etsijä, vaikkapa tietääkin maailman häntä sentähden kalseasti ja pilkaten kohtelevan ja vaikkapa joskus lapsuuden ajan eheä onni ja usko kangastaa takaapäin niin herttaisen kauniina (runot *Parantumaton*, *Yksin ollessa* ja *Päivän laskiessa*) samalla kun murhe ja epäilys viiltää hänen sydäntään (*Surutonna suolla sorsa*). Sittenkin olkoon *Ylinnä kaiken vapaus!*, sillä *Mi orjuutta se kurjuutta*. Näin pyörii Leino »ristiaallokossa» intoisien ihanteiden, epäilyn ja karun todellisuuden välillä.

Seuraavassa kokoelmassaan v:lta 1893 hän jo väittää olevansa »*Väljemmillä vesillä*»; pikemmin hän kuitenkin näyttää vasta pyrkivän niille. Sisällyksellisesti tämä kokoelma ei enää tarjoa samaa

uutuuden ja nuorteuden viehätystä kuin edelliset — siinä suhteessa se tosiaankin on väljempi tai oikeammin väljähtyneempi — mutta puhtaasti muodollisessa suhteessa, kielen ja runopukuisen esitysmuodon sirossa käyttelyssä, se isosti voittaa edeltäjänsä, joissa kieliasu ja runomuoto vielä paikoin pahasti kangertelivat. Ulkoasun siroudesta on kuitenkin sisällys kärsinyt; se näet pyrkii peittymään tuon suomalaiselle ja suomenkielelle niin luonteenomaisen liian lavea- ja korusanaisen muodon alle sekä siten kadottamaan selvyyttään ja tehoaan. Siitä on todistuksena kokoelman lavein ja keskeisin runoelma, muodollisesti ylen muhkea 6-osainen *Elämän laulu*, luomisen, elämän runsauden ja luonnon ikuisten elonvoimien jumaloiva ylistys, joka kaikesta ulkonaisesta loistoisuudestaan huolimatta jättää lukijan sisäisesti verrattain kylmäksi ja koskemattomaksi. Sama vika haittaa jossakin määrin myös kokoelman korukielisiä isänmaallisia runoja, jotka muutenkin ovat laadultaan sovinnaisempia, vanhaan kaavaan valettuja, »yhteisvoimin yhteistyöhön!» ja yksimielisyyteen kehoittavia. Välittömämpiä tunneteholtaan ovat sellaiset runot kuin esim. *Maisteri-kekkerit*, *En jouda, en jouda!*, joissa katovuoden tuottama kansan hätä ja idän vaara ovat runoilijaa innoittaneet. Muuten hän »niin herkkänä kuin haavan lehti» yhä häilyy »utuheikoin unelmin» maailman pyörteessä, mutta paljoa pettyneempänä, tyhjempänä ja väsyneempänä kuin ennen, kuten runot *Väsyksissä*, *Syksyinen mieliala*, *Talvitunnelma*, *Ma olen kuin siipehen ammuttu lintu*, *Niinkuin merten myrskysäillä* y. m. todistavat. Pettyneenä »elämänaatteen» etsimisessä runoilija onkin nyt kääntynyt sisäänpäin omaan itseensä, »tuntemaan itseään», tutkimaan omaa sieluaan tai toisin sanoen elämään ja lohduttautumaan tunnelmissaan (*Tunne itsesi*). Realisti päätyy tässäkin ajan yleisen virran mukana vähitellen tunnelmoivaksi romantikoksi.

Samaa siirtymistä vasemmalta oikealle osottaa vielä selvemmin hänen viimeinen kokoelmansa *Runoja* v:lta 1899.[1] Muodollisessa suhteessa se on vielä loisteliaampi ja helkkyvämpi kuin edellinen, joskin muutamat Leinon runokielelle luonteenomaiset seikat, niin-

---

[1] Vankan valikoiman kaikista runokokoelmistansa nimeltä *25 vuotta* toimitti Leino v. 1908.

kuin esim. personaalipronominin käyttäminen ilman pääsanan omistuslisäkettä (sun rinta, mun silmät j. n. e.), siinäkin kielellisesti hieman häiritsevät. Sisällys on tuon ylen hersyvän ja helkkyvän runopuvun mukaista: tunnelmissa, haaveiluissa, satu- ja kaunomaailmoissa unelmoivaa viileää, hieman sovinnaista ja epämääräistä lyriikkaa, josta silloin tällöin leimahtaa joku voimakkaampi vanhan vapauden- ja taisteluninnon sävel, kuten esim. puolalaisen Mickieviczin »Runoilijan improvisatsionia» (»Dziady»-runoelmassa, suoment. O. Manninen Valvojassa 1899) suuresti muistuttavassa muhkeassa *Laulajan rukouksessa.* Runoilija tuntee itsensä erakoksi, joka yksinään yhä unelmoi suuria luolansa ovella, »peukalomiesten» johtaessa maailmaa; hän on etsijä, joka »elämän aatteen» ylpeältä etsintäretkeltä pettyneenä palatessaan luulee löytävänsä sen omasta rinnastaan ja lemmestä; hän on satukuningas, joka loihtii itselleen mielikuvitukselliset kauneusvaltakunnat; hän nauttii viileänä luonnon ja sen luomien kauneudesta *(Luonnon helmassa, Mä lepään rannalla ruohistossa),* muistelee lapsuuden viatonta ja kultahohteista aikaa *(Muistanpa ai'an, jolloin lasna muinoin)* ja julistautuu vihdoin pakanalliseksi luonnon kauneuden ja elämän ilon laulajaksi *(Pakanallinen uni).* Näin on Kasimir Leinokin omalta osaltaan ja omalla tavallaan suorittanut tuon aikansa kirjailijapolven kehityskulun todellisuudesta unelmiin, kylmästä järjestä vienoihin tunnelmiin, päästä sydämeen, ulkoa sisäänpäin.

Siitä on kai merkkinä myös hänen suurisuuntainen historiallinen runonäytelmänsä *Jaakko Ilkka ja Klaus Fleming* v:lta 1901 (alku ilmestyi »Nykyajan» mukana jo 1898). Menneisyys on ruvennut Leinoa samoinkuin Ahoa ja Ivaloa viehättämään. Menneisyydestä hän löytää ihailemalleen vapauden ja oikeuden aatteelle laajan, tositoimintaisen taustan, mutta viehättyykin niin menneisyyden leveään, maalailevaan kuvailemiseen, että näytelmä »Lehtolapsen» tavoin paisuu kooltaan aivan suhdattomaksi (574 sivua; esitettiinkin sentähden kahdessa erässä), ja pääjuoni ynnä perusaate pyrkivät siten peittymään tarpeettomien ja teatterimaisten yksityiskohtain alle. Onpa Leinon — omituista kyllä — täytynyt sijoittaa näytelmäänsä oikein erityinen perustelematon »deus ex machina», vanhan romantiikan noita-akka, toiminnalle pohtia ja ratkaisua antamaan.

Näin tämän suuren näytelmän puhtaasti draamallinen teho jää verrattain heikoksi; se on pikemmin muhkea historiallinen kuvaelmasarja kuin keskitetty näytelmä.

Leinon lukuisat lemmenrunot, joita hän on eri kokoelmiinsa sirotellut, ovat yleensä tavallista sovinnaista, eri ihanteissa haihattelevaa lemmenlyriikkaa, muodollisesti kyllä somia ja soreita, mutta sisällykseltään hieman kalpeita ja tehottomia, ikäänkuin syvempää ja voimallisempaa antaumusta puuttuvia. Samaa laveaa lemmenlaulun latua ovat Leinon jäljissä useimmat nuoret laulajat myöhemmin vaeltaneet.

Oikeastaan olivatkin vain J. H. Erkko vanhemmista ja Kasimir Leino nuoremmista 1890-luvun taitteen, realismin varsinaisen huippukohdan, ainoat tuottavat ja merkitykselliset laulurunoilijat. Tosin samaan aikaan ilmestyi muutamien muidenkin runoniekkain vaatimattomia runovihkosia, mutta niillä ei ollut minkäänlaista edustavaa merkitystä. Vasta 1890-luvun keskivaiheilta alkaen purjehti osaksi vanhoissa osaksi uusissa merkeissä esille aivan uusi, sittemmin yhä taajeneva runoilijapolvi, pimittäen vanhemmat virkaveljensä milt'ei kokonaan varjoonsa. Mutta heistä tuonnempana enemmän.

»KANSANKIRJAILIJOITA» JA KANSANKUVAAJIA.

Aleksis Kivestä lähtien on, kuten edellisestä lienee jo osaksi käynyt selville, realistinen kansankuvaus ollut suomenkielisen kirjallisuuden huomattavimpia ja keskeisimpiä ilmiöitä. Päivärinnan mukana se vähäksi aikaa oli kohonnut koko meikäläisen kaunokirjallisuuden etunenään. Ajan aatteellinen »kansanihailu» lienee osaltaan vaikuttanut sen menestykseen. Osaltaan myös tuo uudempi realistinen virtaus, kuten jo johdannossa mainitsimme, edisti sen nousua. Siinähän näet oli ala, jolla oikea meikäläinen realisti voi verrattain varmasti ja asiantuntevasti liikkua. Niinpä yllä kuvattu nuorempikin kirjailijapolvi mielellään alotti kotoisella kansankuvauksella, kunnes myöhemmin, ulkomailla käytyään ja sieltä uusia vaikutteita saatuaan, ikäänkuin hienostui ja pääkaupunkilaistui. Mutta heidän jälkiään astui pian esiin sekä uusia maalaisia »kansan-

kirjailijoita» että muita kansankuvaajia, jotka heitä uskollisemmin ovat pysyneet kansankuvauksessa ja sillä alalla luoneet merkittävimmät tähänastiset tuotteensa. Heidän käsissään kansankuvaus vasta sai täysin tosioloisen ja kansanomaisen leiman, kun kukin kirjailija esitti oman maankulmansa kansanelämää ja kansankieltä niin läheltä ja välittömästi nähtynä ja kuultuna ja niin todenmukaisena kuin taiteellisesti katsoen suinkin oli mahdollista. Pisimmälle siinä suhteessa pääsivät kertomuksissaan — ja kertomuksia he milt'ei yksinomaan ovat kirjoittaneet — tietysti nuo varsinaiset maalaiset »kansankirjailijat», joiden kirjallisen erikoisuuden määrittelimme lyhyesti jo heidän vanhimman edustajansa Päivärinnan yhteydessä. Mutta moni herrahtavampikin kynäniekka astui kansankuvaajana heidän kantapäillään.

Seuraavassa käsittelemme yhdessä jaksossa sekä tunnetuimpia »kansankirjailijoita» että muitakin huomattavampia kansankuvaajia, vanhempia ja nuorempia. Edellisten varsinainen »kulta-aika» sattuu oleellisesti yhteen »nuoren Suomen» esiintymisen ja uudemman realismin nousukohdan eli 1890-luvun taitteen kanssa. Epäilemättä ovatkin nuoremmat kansankirjailijamme ottaneet jossakin määrin muotopuolista oppia aikalaisiltaan »nuoren Suomen» kirjailijoilta lukemalla heidän teoksiaan. Ehkäpä heillä sen lisäksi paljoa suuremmassa määrässä kuin aikoinaan Päivärinnalla on ollut tilaisuutta käännöksien avulla tutustua myöskin uudemman ulkomaisen kertomuskirjallisuuden lukuisiin tuotteihin ja saada niistä paitsi muodollisia myös aatteellisiakin herätteitä. Opillisetkin edellytykset ovat useilla heistä olleet jo alunpitäen paremmat kuin Päivärinnalla, millä kansakoulun millä seminaarinkin tietomäärä takanaan. Siinäkin suhteessa he jo edustavat uudempaa aikaa.

Myöhemmin on kansankuvaus jo kadottanut melkoisen osan aikaisempaa asemaansa ja merkitystään, mutta peräti syrjäytynyt se ei vieläkään ole. Päinvastoin näkyy aivan äskettäin esiintyneen uusia virkeitä merkkejä sen meikäläisestä maaperäisestä elinvoimasta. Tosin »kansankirjailijat» ovat yleensä vaienneet, mutta muita kansankuvaajia on sensijaan jälellä useita.

Enimmät kansankirjailijat ja kansankuvaajat on kasvattanut Päivärinnan kotiseutu, lavea Pohjanmaa. Mutta myös Savo,

Häme, Karjala ja Uusimaa ovat saaneet edustajansa. Sensijaan Suomen vanhin viljelysseutu, lounais- ja länsi-Suomi, on jäänyt milt'ei osattomaksi. Näyttääkin siltä kuin kansankuvaus rakastaisi mieluimmin niitä syrjäisempiä seutuja, joissa aikaisemmin vanha kansanrunous ja myöhemmin n. s. talonpoikaisrunous ovat viihtyneet. Runopukuisesta esitysmuodosta on vain ajan yleisen virran mukana siirrytty suorasanaiseen, romantiikasta realismiin, kunnes viime aikoina on taas näkynyt pientä pyrkimystä runomuotoa ja romantiikkaa kohti.

Santeri Alkio ja pohjalaiset kansankirjailijat.

Vakavan ja tyynen keskipohjalaisen Päivärinnan jälkiä rahvaan valistajana ja tapainparantajana astui pian tulisempi ja toimintatarmoisempi eteläpohjalainen kansankirjailija *Santeri Alkio*, jonka vaikutus sekä kirjailijana mutta varsinkin hartaana ja tarmokkaana edistys- ja valistusaatteiden ajajana on tehnyt hänen nimensä yleisesti tunnetuksi.

Alkio (alkuperäiseltä nimeltä Aleksanteri Filander) syntyi 17 p. kesäk. 1862 Laihialla, missä hänen isänsä oli ensin räätälinä, sittemmin maakauppiaana. Hän kävi läpi Laihian kansakoulun ja rupesi sitten isänsä puotipojaksi. Korkeampiin kouluihin eivät kodin varat riittäneet. Jo 17-vuotiaana hänen täytyi isän kuoltua ottaa velkainen pesä hoitoonsa. Myöhemmin hän otti sen omiin nimiinsä ja yhdisti maakauppaansa myös kirjakaupan, kunnes v. 1905 lopetti molemmat liikkeensä, antautuakseen entistä yksinomaisemmin sanomalehti-, aatteenajo- ja myöhemmin myös puoluetoimiin.

Koska Alkion ei suoranaisesti ole tarvinnut taistella aineellista puutetta vastaan, on hänellä paremmin kuin useilla muilla kansankirjailijoilla ollut tilaisuus omin päin, itseopiskelulla, kartuttaa tietojaan ja rikastuttaa henkeään. Hän onkin kansanmieheksi harvinaisen lukenut ja laajatietoinen mies, eikä tämä oppi ja tieto ole suinkaan jäänyt »vakan alle», vaan on monella tavalla tehty korkoa kasvavaksi. Jo varhain (v:sta 1877 saakka) hän alkoi kirjoitella sanomalehtiin ja ottaa osaa aatteellisiin rientoihin. Varsinkin nuoriso-

seuraliike ja raittiusasia ovat hänestä saaneet innokkaan ja toimeliaan edistäjän. Alkio onkin oikeastaan enemmän aateperäisen toiminnan ja julkisuuden mies kuin kaunokirjailija; siitä kyllä näkyy selviä, tarkoituksellisia merkkejä etenkin hänen myöhemmissä kaunokirjallisissa teoksissaan, joita kirjoittaessaan hän jo oli »kaikella sielullaan ja mielellään» joutunut ohjelmallisten pyrintöjen asianajajaksi. Hän on jo vuosikymmeniä ollut Suomen nuorisoseuraliikkeen johtomiehiä; *Pyrkijän* toimittajana sen perustamisesta asti (v:sta 1890), puhujana, esitelmöitsijänä sekä erityisillä julkaisuilla (*Kansannuorison sivistystarve ja nuorisoseuraliike*, iso käsikirja *Nuorisoseurakirja* y. m.) hän on tehnyt tätä liikettä ynnä sen ohella raittiusasiaa y. m. nuorison valistus- ja itsekasvatuspyrintöjä tunnetuiksi. Yksikamarisen eduskunnan synnyttyä hän sen lisäksi on hartaasti yhtynyt n. s. »maalaisliiton» ihanteihin, toimittaen v:sta 1906 alkaen sen eteläpohjalaista äänenkannattajaa »Ilkkaa» ja istuen mainitun puolueen edustajana valtiopäivillä. Tämä monipuolinen julkinen ja yhteiskunnallinen toiminta on vähitellen vieroittanut Alkion kaunokirjailusta, jonka hän alotti jo v. 1883 eräällä Kyläkirjaston Kuvalehteen lähettämällään 1867 vuoden katoa kuvaavalla kertomuksella.[1] Lehden toimittajan K. J. Gummeruksen kehoituksesta hän samasta aiheesta kirjoitti pari kertomusta lisää. Nämä kaikki julkaistiin sitten yhteisnimellä *Katovuoden 1867 kuvaelmia*, ja on niiden pohjana hänen omia lapsuusmuistojaan ja näkemiään.

Näin oli alku tehty ja jatkoa seurasi runsaasti. Alkiolla kuten Päivärinnallakin oli ollut kyllin tilaisuutta tehdä ympäristönsä elämästä todenmukaisia havaintoja, ja kun sellaisten tarkka paperille paneminen oli yksi uuden realistisen suunnan taiteellisista pyrinnöistä, niin kannatti kyllä yrittää. Samalla voi kaunokirjailulla palvella aateperäisiäkin tarkoituksia, paljastaa ja parantaa. Sitähän oli jo Päivärintakin tehnyt, ja sitä Minna Canth paraillaan ankarasti teki. Niinpä Alkiokin kai tahtoi kaunokirjailijana olla etusijassa rahvaan siveellinen opettaja ja valistaja, epäkohtain, varsinkin juoppou-

---

[1] Ks. *V. Tarkiaisen* julkaisua »Kansankirjailijoita katsomassa» (1904), jossa on viiden tunnetuimman kansankirjailijan (Kauppis-Heikin, Meriläisen, Kokon, Päivärinnan ja Alkion) itsestään antamia, omakohtaisia tietoja.

den ja sen seurauksien parantaja. Mutta samalla hän on jo paljoa uudemman ajan ja uudempien, monipuolisempien ihanteiden mies kuin Päivärinta. Varsinkin uskonnon asioissa hänen katsantokantansa on vapaampi ja personallisempi kuin hänen vanhoillisen, jyrkästi luterilaisen ja korkeakirkollisen virkaveljensä. Se näkyy lähenevän Leo Tolstoin »rakkauden opin» kantaa, ja lienevät siihen Alkion oman tiedonannon mukaan jonkunverran vaikuttaneet muutamat englantilaiset kristillishenkiset kirjailijat (Hall Caine ja Richard Sheldon), joiden teoksia hän on suomeksi lukenut. Myöskään ei Alkio Päivärinnan tapaan juuri liittele kertomuksiinsa suoranaisia lukijaan kohdistettuja opetuksia ja mietelmiä, vaan antaa yleensä kuvauksen vaikuttaa sellaisenaan, karkealla realistisella voimallaan. Lisäksi suurempi taiteellisuus aiheen muodollisessa pitelyssä ja hallitsemisessa erottaa hänet edukseen Päivärinnasta. Siinäkin suhteessa hän kai on ottanut oppia uudemmilta »taidekirjailijoilta». Muuten Alkiokin luottaa hyvän voittoon; ja hänen kaikkein karkeimmissakin kuvauksissaan pilkahtavat, ainakin lopuksi, esiin ihmisluonteen paremmat puolet. Mutta hyvän voitolle pääsemiseksi hän pitää henkisen itsekasvatuksen tärkeimpänä keinona, ja siksipä saavatkin hänen henkilönsä käydä kovaa elämänkoulua puhdistuakseen ja parantuakseen. Alkio ei pitele henkilöjään kepein käsin, vaan kovakouraisesti, jopa, varsinkin pikkukertomuksissaan, hyvin purevasti ja ivallisesti. Hänessä on iso annos kirjallista »puukkojunkkaria» yhtyneenä parannusta saarnaavaan pappiin. Mielellään hän ottaa kuvatakseen kokonaisia murroskausia eteläpohjalaisten kylien ja pitäjäin elämässä ja liikuttelee verrattain varmasti suuria henkilöjoukkoja. Eikä hän tyydy vain maalaisrahvaan kuvailemiseen, vaan ottaa tarvittaessa esiin myös maalaissäätyläisiä, nimismiehiä, pappeja, kansakoulunopettajia ja pikkuvirkailijoita, paljastellen heidän sekä hyviä että huonoja puoliaan. Järeää aiheenpitelyä säestää osaltaan myös järeä, mutta samalla naseva ja pirteä eteläpohjalainen kieli murteellisine omituisuuksineen.

Alkion laajimmat teokset kuvailevat sitä raakaa ja nyrkkivaltaista aikaa, joka 1860-luvulla, hänen lapsuutensa aikana, vallitsi etelä-Pohjanmaalla, juoppojen ja puukkojunkkarien siellä elämöidessä, sekä sitä murrosta, joka kotitarpeen polton lakattua ja var-

sinkin 1867 vuoden kadon johdosta alkoi vähitellen tapahtua valistukseen ja parannukseen päin. Ne ovat karkeita kuvauksia, joilla taiteellisen arvonsa ohella on myös suuri paikallinen jopa yleisempikin sivistyshistoriallinen arvo. Sarjan alottaa v. 1887 laajahko kertomus *Teerelän perhe*, jossa vanha kultainen viinankeiton ja kylätappelujen aika sekä uusi edistyksen ja valistuksen aika törmäävät ankarasti yhteen, päättyäkseen sitkeän kamppailun perästä jälkimäisen voitolla. Kirja alkaakin kauhealla juopottelulla ja murhaan päättyvällä kylätappelulla, joihin Teerelän isäntä poikineen hartaasti ottaa osaa, ja loppuu kunnankokouksella, jossa kansakoulupuuha Teerelän edistysmielisen vävyn johdolla pääsee voitolle. Värit ovat paksuja mutta vaikuttavia.

Samat karkeat ja voimakkaat värit leimaavat Alkion pääteoksia *Puukkojunkkarit* v:lta 1894 ja *Murtavia voimia* v:lta 1896, jotka sisällyksellisesti täydentävät toisiaan ja yhdessä ikäänkuin laajentavat »Teerelän perheessä» esitetyn viina- ja puukkovallan sekä valistuksen ja parannuksen välistä taistelua 1860-luvulla. »Puukkojunkkareissa» levitetään lukijan eteen kotiviinanpolton kulta-aika, jolloin juoppous, villit mellakat, tappelut ja murhat pidettiin etelä-Pohjanmaalla ikäänkuin jokapäiväiseen elämään kuuluvina, ja jolloin rahvaan yleinen katsantokanta oli jo siinä määrin joutunut harhaan, että pahin puukkojunkkari oli laillaan ihannoitu kansansankari ja maalaistyttöjen ihailun esine ikäänkuin Italiassa rohkea maantierosvo. Kuvauksen keskustana on eräs vauraan talon tytär ja hänen monet villit kosijansa. Lopulla kohoaa etualalle hurjin metelöitsijä Karhun Esa, jossa villeyden ohella on hyviäkin puolia jopa mielenjalouttakin, vaikkapa väärä kasvatus ja nurinkurinen katsantokanta ovat johtaneet hänet harhateille. Villitystä taltuttamaan sekä sanan että käden voimalla nousee kirjan lopussa kansassa itsessään herännyt vastavaikutus »heränneiden» eli »körttiläisten» muodossa. Mutta vasta vuoden 1867 kauhea kato ja nälkä on se »murtava voima», joka ankarasti ahdistelee puukkojunkkareitakin, vieläpä juuri etusijassa heitä, koska viinan ja villeyden vuoksi olivat laiminlyöneet taloutensa hoidon. Ankara aika yhdessä kelvollisten, joskin kovakouraisten maalaisvirkamiesten ja rahvaan itsensä valistuneempien ainesten kanssa masentaa raakuutta ja vil-

leyttä ja kääntää puukkojunkkareja paremmalle tielle. »Katovuoden kärsimykset olivat kansaa nöyryyttäneet, kuumeen tapainen tuska oli ikäänkuin sen verta puhdistanut. Sen uusia, hyviä aikomuksia näki joka askeleella», sanotaan kirjan lopussa. Henkilöistä eivät »Murtavissa voimissa» olekaan enää etualalla puukkojunkkarit, vaan tyyni, voimakas ja järkähtämätön talonisäntä Hautalan Janne, joka nuhtelee nuhdeltavia ja auttaa autettavia sekä yleensä yhtenä »murtavana voimana» edustaa rahvaan omaa parahistoa ja kannattaa tehokkaasti nimismies Grönbergiä, oikeaa aikansa mukaista nimismiehen ihannetta, joka pampulla, sanoilla ja teoilla taltuttelee kansan villeyttä.

Perin räikeä juoppouden turmion kuvaus on myös pienehkö kertoelma *Oja-Pappalan joulu* (1889) ja samoin koko ensi sarja *Aikamme kuvia* (1889). Värit niissäkin ovat paksuja jopa tarkoituksellisia, monesti purevan ivan suolaamia.

Syyn tuohon kurjuuteen näkee tekijä oikean kasvatuksen ja sivistyksen puutteessa. Valistuksen tunkeutuessa pimeyteen ihmiset ja olot muuttuvat edukseen. Syytä on siis ollut myös itse yhteiskunnassa, joka ei ole pitänyt parempaa huolta rahvaan henkisestä valistamisesta. Mutta ettei pelkkä ulkonainen sivistys tai oikeammin sievistys ole kylliksi, vaan että ainakin yhtä paljon jollei enemmänkin on huolehdittava sisäisestä sivistyksestä, mielen jalostamisesta ja henkisestä itsekasvatuksesta, sen Alkio osottaa naiskuvauksena huomattavassa teoksessaan *Eeva* v:lta 1888, samalla näyttäen, kuinka merkityksellinen vanhempain antama kotikasvatus on lasten elämälle. »Eevakin» on murroskauden kuvaus, joka esittää nousevan valistuksen nurinkurista vaikutusta äitinsä hemmottelemaan talontyttäreen. Eeva omistaa sivistyksestä ja sivistyneistä vain onton ja kiiltävän ulkokuoren, sievistelevän puhe- ja käytöstavan, mutta jättää sydämensä kokonaan sivistämättä ja jalostamatta. Siitä seuraa hänelle pettymyksiä ja turmiota. Sensijaan hänen sulhasensa Heikki Lahtinen, joka Eevan sisäisen tyhjyyden huomattuaan purkaa kihlauksensa, vastannee sisarensa Hildan kera Alkion valistuneen maalaisnuorison ihannetta.

Toista laatua on novelli *Mennyt* (v:lta 1892), sielunkuvauksena Alkion syvin, selkein ja taiteellisin teos. Siinä henkisesti valistunut,

edistysintoinen mies, kansakoulunopettaja Eero Laivurinen, sortuu taistellessaan rutivanhoillista maalaisympäristöään, henkisesti ja aineellisesti ahtaita olosuhteita, omia epäilyksiään ja hivuttavaa keuhkotautia vastaan. Varsinkin uskonasiat kylmentävät vapaampaa, henkeisempää katsomusta edustavan Laivurisen ja hänen ahdasmielisen ympäristönsä välit. Epäilemättä Laivurinen edustaa Alkion omaa vapaampaa uskonkäsitystä, rakkauden ja veljeyden oppia. »*Se* on oikea usko, josta vuotavat oikeat työt Kristuksen esimerkin ja opetuksen mukaan; sellaisessa uskossa on elämää», sanoo Laivurinen. Raamattu on ymmärrettävä sen hengen eikä kirjaimen mukaan. Tällaiseen omintakeiseen uskonkäsitykseen Laivurinen, varma kuolema edessään, tulee vakavain mietiskelyjen ja totuuden etsinnän jälkeen. Sitä liikuttavampi on hänen kohtalonsa, kun keuhkotauti katkaisee hänen elämäntoiveensa juuri silloin, kun ne jo näyttivät kääntyvän valoisampaan suuntaan.

Eheä ja järkyttävä on myös maalaisköyhäliston synkeä kurjuuden kuvaus *Salliman oikkuja* (kansankirjailijain yhteisessä novellikokoelmassa »Syvistä riveistä», 1890), joka ikäänkuin itsestään vetoaa yhteiskunnan ja parempiosaisten rakkaudelliseen väliintuloon.

Alkion pienten kertoelmain kokoelmat *Aikamme kuvia* II—III (1890—91) ja *Kylistä, kodeista ja vainioilta* (1894) sekä hänen monet albumeissa, kalentereissa y. m. tilapääjulkaisuissa ilmestyneet pikkujutelmansa[1] ovat aiheiltaan ja tendenssiltään samantapaisia mutta paljoa monipuolisempia kuin suuremmat. Realistisin ulkonaisin piirtein, usein tuntuvalla ivalla, joskus leikillisesti, jopa väliin tunnetehoisestikin hän niissä esittelee sekä maalaisia että maalaissäätyläisiä ja käy käsiksi milloin mihinkin heidän luonteensa varjopuoleen tai oleelliseen epäkohtaan. Niissä on monta hyvin pirteää teelmää, jotka luovat asianomaisen henkilön tai tilanteen aivan ilmielävänä lukijan eteen (esim. tyhmänylpeä rautatien *Harjoittelija* ja hienosti

---

[1] Niiden joukkoon voidaan lukea myös hänen pieni pirteä maalainen huvinäytelmänsä *Syteen taikka saveen* (1899) jossa on muutamia eloisia maalaistyyppejä ja hupaisa aihe — vanhan hitaan leskimiehen naimahommat. Alkio onkin tunnetuimmista kansankirjailijoista muuten ainoa, joka on näytelmää yrittänyt.

ivallinen pappilakuvaus *Suuri palkka).* — Hieman toista laatua ovat *Tienhaarassa* kokoelman (1900) »havainnot ja kuvaukset». Tosin niissäkin on jokunen todellisuuskuvaus, mutta enimmissä on Alkio päätynyt opettavaan ja tarkoitukselliseen vertauskuvallisuuteen, käyttäen apunaan Jumalaa, Jeesusta, Luciferia, kuolemaa y. m. Näissä kertoelmissa hän aatteellisesti lähenee Arvid Järnefeltiä. Perussävy on Kristuksen rakkauden opin, ihmisyyden, veljeyden ja vaatimattomuuden toteuttaminen töissä eikä vain sanoissa. Liiallinen tendenssi kyllä pyrkii kovin etualalle, mutta sittenkin täytyy myöntää, että Alkio on monesti harvinaisen taitavasti ja voimakkaasti tuonut ajatuksensa noissa vertauskuvissa ilmi (esim. *Jos . . ., Koettelemus, Yhteisen vaaran hetkellä, Jeesus ja sunnuntaimetsästäjä* y. m.). Niitä lukiessa johtuu mieleen Järnefeltin »Elämän meri».

Alkion viimeinen suurempi kertomus *Palvelusväkeä* (1904) on myös tarkoitusperäistä laatua. Siinä hän käsittelee isäntä- ja palkollisväen kieroja suhteita ja niiden molemminpuolisia syitä. Samalla siinä uudistuvat Alkion itsekasvatus-, valistus- ja ihmisyysaatteet, joihin tulee lisäksi puhtaasti sosialistisiakin tendenssejä, uuden, onnellisemman yhteiskunnan ihanteita Tolstoin ja Järnefeltin henkeen. »Täällä ei kärsitä niin paljon leivän nälästä kuin ihmisyyden nälästä. Jos koko maailmassa olisivat kaikki ihmiset ystäviä keskenään, kenen tarvitsisi pelätä silloin nälkää ja kodittomuutta?» sanotaan kirjassa. Valistunut ihannemaanviljelijä veljellisesti häneen liittyvine valistuneine palvelijoineen näkyy olevan Alkion tulevaisuuden unelma, uuden yhteiskunnan maalainen kantaväki. Tämäpä ihanne se lienee Alkion vetänyt maalaisliittoonkin.

Alkio on kansankirjailijaimme ensimäisiä, sanoisimmeko voimaperäisimpiä, eteläpohjalaisten rotuominaisuuksien edustaja. Aatekirjailijana hän sivuuttaa kaikki virkaveljensä, taiteellisessa suhteessa hän seisoo lähinnä Kauppis-Heikkiä, ja eteläpohjalaisten ihmisten, olojen ja kylien selkeänä realistisena kuvaajana hänellä on oma ansiokas sijansa koko suomalaisessa kansankuvauksessa, puhumattakaan hänen suuresta merkityksestään maalaisnuorisomme henkisenä »uskonpuhdistajana».

---

12. 952 — 9

Päivärinnan kotiseudun pohjoispuolelta, »Limingan niityiltä», on kotoisin kaksi kansankirjailijaa, *Eero Sissala* ja *Juhana Kokko*, jotka molemmat ovat suoraan synnyinseudustaan saaneet teoksiinsa paljon aiheellista paikallistuntua. Molemmat he niinikään ovat julkaisseet vain kolme kertomusta. Sissala heistä lähimmin vastaa »kansankirjailijan» yleistä käsitettä, mitä koulusivistykseen tulee, mutta toiselta puolen hän taas elämänvaiheiltaan ja aiheellisestikin on kaikista kansankirjailijoistamme pääkaupunkilaisin.

Eero Sissala (virallisesti *Helin)* syntyi Limingassa 10 p. maalisk. 1851.[1] Isä oli pitäjänsuutari Juho Helin (alkujaan Sissala), talollisen poika Alajärveltä. Nuori Eero oli vanhin 10 sisaruksesta ja jo lapsuudesta pitäen erinomainen sekä lukumies että monitaituri. Hän kertoo jo 5-vuotiaana lukusilla lasketelleensa Svebiliuksen katkismuksen ulkoa kannesta kanteen, 6-vuotiaana punoneensa männynjuurikoreja, veistäneensä lusikoita, kehränneensä villoja ja tehneensä monta muuta pikku näperrystä. Ryhtyi 7-vuotiaana suutaroimaan ja oli 11-vuotiaana jo isäänsä etevämpi suutari. »Sen lisäksi tein pariakymmentä eri laatua työtä paremmin kuin moni aikuinen mies, ja väliajoilla, jos sellaista sattui, luin kaikki kirjat kuin eteeni sattui». Isä kuului heränneihin eikä ollenkaan suosinut vilkkaan vesansa moninaisia harrastuksia, koska ne muka alensivat hänen isällistä arvoaan. Enimmin kauhistutti häntä vihdoin pojan maallinen kirjailijatoimi, niin että tämän olikin siitä luovuttava (ukko kuoli 81-vuotiaana vasta 1904). — Suutaroituaan isänsä kera v:sta 1864 Oulussa Sissala 1870 muutti Helsinkiin, harjoittaen siellä suutarin ja v:sta 1881 myös nahkakauppiaan ammattia, kunnes 1892 lopetti liikkeensä, ollen senjälkeen toisen myyjänä ja töissä sekä lopuksi jalkinekauppiaana Helsingin torilla. Hän kuoli Vaasassa 18 p. huhtik. 1909. »Vakiutumisestaan», »jota isä ei kaikilla körttiläissaarnoillaan aikaan saanut», hän kiittää kuten Päivärinta etusijassa vakavaa vaimoaan (kotoisin Juuasta).

Sissalan ensimäinen ja muutenkin huomattavin teos oli lavea kertomus *Heikki Helmikangas*, joka tuttavain toimesta ja prof. E.

---

[1] Henkilökohtaiset tiedot Sissalasta perustuvat hänen itsensä kirjeellisesti tämän kirjoittajalle antamiin tietoihin.

Aspelinin alkulauseella varustettuna ilmestyi 1887, mutta oli omaksi huviksi jo paljoa aikaisemmin paperille pantu. Sitä seurasi lyhyempi novelli *Naavalan Taavetti* kokoelmassa »Syvistä riveistä» 1890 ja lopuksi taas laajahko kertomus *Munkkiniemen Elsa* 1891. Ne ovat etusijassa huvittavia ja opettavia nuorisonkirjoja ja, kuten Päivärinnankin pääteokset, elämäkerrallista laatua, esittäen päähenkilön vaiheet tavallisesti lapsuudesta aina autuaaseen kuolemaan saakka. Epäilemättä tekijä niihin, ainakin »Heikki Helmikankaaseen», on kutonut paljon suoraan omia elämyksiään ja muistojaan. Kertomustapa on perin tyyni, havainnollinen ja pikkupiirteinen; vähäisimmätkin asiat kuvataan juurta jaksaen. Mutta lukija pysyy sittenkin mielenkiintoisesti mukana, sillä kaikki nuo vähäpätöiset pikkuseikat tuntuvat, ainakin samantapaisissa olosuhteissa eläneestä lukijasta, niin perin tutuilta ja kotoisilta. Siinä suhteessa varsinkin Heikki Helmikankaan tarina on elävimpiä kirjoja mitä meillä koskaan lienee kirjoitettu. Samalla se on luotettava sivistyskuvaus Limingan lakeuksien oloista viime vuosisadan puolivälissä. Köyhästä turvetöllin pojasta Heikki kuntonsa ja ahkeruutensa avulla vähitellen kohoaa ison talon valistuneeksi isännäksi. Heikin ohella on henkilöistä huomattava varsinkin ystävällinen ja avulias naapurimökin ukko ja Heikin valistunut ja hilpeä eno Aspela, joka jalomielisesti avustaa Heikkiä. — »Naavalan Taavetti» on edellisen pienoistoisinto, jossa samoin köyhä liminkalainen maalaispoika ahkeruutensa, kuntonsa ja jumalanpelkonsa avulla kohoaa suuren talon omistajaksi, ympäristönsä hyväntekijäksi ja valtiopäivämieheksi. — »Munkkiniemen Elsa» on heidän Helsinkiin joutunut naispuolinen toisintonsa, köyhä orpotyttö, joka hänkin hyvien ominaisuuksiensa avulla pääsee onnellisesti eteenpäin elämässä. Tosin hänestä ei tule ison talon emäntää, vaan kuolee hän, monissa herrasperheissä palveltuaan, vihdoin naimatonna hyvinvoipana helsinkiläisenä pesijättärenä ja hartaana pakanalähetyksen ystävänä. Kuitenkaan ei tämä Sissalan viimeinen teos, tarkasta paikallisuudestaan huolimatta, tunnu yhtä luontevalta ja todenomaiselta kuin edelliset; sattumat ja tekijän oma johto näkyvät siinä entistä enemmän. Eivätkä Helsingin säätyläiset ole yhtä kotoisia ja ilmieloisia tuttavuuksia kuin nuo liminkalaiset turvetöllien eläjät.

Sissalan kaikissa kirjoissa vallitsee perin hilpeä, myötätuntoinen, sovinnollinen ja tyytyväinen henki, jossa ei ilmene katkeruuden värettäkään. Huonoissakin luonteissa hän koettaa keksiä hyviä puolia, ja köyhien elämästä hän esittää usein kauniita keskinäisen avuliaisuuden ja yhteistunnon kohtauksia, samantapaisia kuin myöhemmin Pakkala. Liioitteleva ihanteellisuus, kuten esim. Th. Hahnssonin samansukuisissa kertomuksissa, on hänelle yleensä vierasta; samoin Päivärinnan esiintyöntyvä opettavaisuus. Sissalan opettava sävy seuraa lähinnä kertomuksesta semmoisenaan.

Juhana Kokko, kirjailijasalanimeltä *Kyösti*, on aikansa kansankirjailijoista korkeimman opillisen sivistyksen omistaja, kansakoulun, vähän lyseota ja Jyväskylän seminaarin käynyt. Hän syntyi talokkaan poikana Limingassa 12 p. maalisk. 1856. V:sta 1878 alkaen hän on palvellut kansakoulunopettajana eri paikoissa, vuosina 1881—97 Iissä ja senjälkeen Oulun maaseurakunnassa (Oulunsuussa). Koulutyönsä ohella Kokko on ahkerasti hoitanut monia kunnallisia y. m. luottamustoimia. Kirjoitellessaan kunnallisasioista (»Kaikuun» y. m. lehtiin) hän viehättyi kokeilemaan kaunokirjailijanakin ja julkaisi 1890-luvun taitteessa peräkkäin kolme pienehköä kertomusta: *Kölliskö* (1886), *Räisäspoika* (1888) ja *Kruununmetsissä* (1891), saaden viimeisestä Kuopion laulujuhlassa K. V. Seuran palkinnon. Myös sanomiin ja albumeihin hän on sirotellut muutamia pieniä kertoelmia.

Kokko esittelee realistisin piirtein, maltillisesti, tasapuolisesti ja kuvattaviin kohdistuvalla myötätunnolla liminkalaisesta ja iiläisestä havaintopiiristä saamiaan aiheita. Miehekäs, tyyni ja vakava mieli kuultaa hänen kaikista kertomuksistaan. Hajanaisin on niistä »Kölliskö», jossa hän kuvailee kotiseutunsa uskonnollisia murroksia. Alussa keskittyy kertomus Köllisköön, jonka omavaltainen käskeväisyys ja itsekkyys parin muita veljiä kohdanneen onnettomuuden johdosta muuttuu nöyryydeksi ja todelliseksi jumalanpeloksi. Lopummalla astuu etualalle »villiläisten» eli laestadiolaisten kuvaus, jonka tekijä ilmoittaa vasta myöhemmin, nähtyään näiden herättämän villityksen, liittäneensä aikaisemmin kirjoitettuun alkuun. Kuvaus lienee kyllä omien havaintojen mukainen ja asiallinen, mutta

antoi ilmestyttyään, muka vääränä ja yksipuolisena, aihetta sanomalehtikiistoihinkin. — »Räisäspoika» on vauhdikas liminkalainen kulkuri- ja seikkailukertomus, lajissaan ensimäisiä suomenkielellä.[1] Sen päähenkilönä on uudenaikainen kaltoin kasvatettu Kullervotyyppi, Räisäspoika Antti, joka orpona ja maailman murjomana joutuu harhajäljille ja parinkymmenen ikäisenä, monien varkauksiensa ja karkaamisiensa palkaksi, viedään lopullisesti ikiteille. Syyn hänen rikoksiinsa näkee tekijä ei ainoastaan hänen luontaisissa taipumuksissaan vaan myös ympäristössä ja yhteiskunnassa. Pojassa liikkuu näet kyllä pohjalla jalompiakin tunteita, mutta ne eivät saa mistään osakseen tukea ja myötätuntoa. — »Kruununmetsissä», Kokon laajin kertomus ja muutenkin huomattavin, tuntuu sisältävän enimmän suoranaista tarkoituksellisuutta. Se ei ole niin paljon yksityisen henkilön kuin koko ylimaalaisen, iiläisissä kruununmetsissä asuvan köyhän torpparikyläkunnan kohtalon kuvaus, vaikkapa Seinustan Heikki lemmen- ja mökinhaaveineen onkin keskushenkilönä. Tasapuolisuudestaan ja asiallisuudestaan huolimatta kuvaus ikäänkuin itsestään tähtäytyy valtion nurinkurista metsätaloutta ja varsinkin kopeita metsäherroja vastaan. Tekijän ja lukijan myötätunto on saatettu noiden köyhäin kruununtorpparien puolelle, joilta ahtaat metsäasetukset ja omavaltaiset metsäherrat riistävät elämismahdollisuudet siinä määrin, että kokonaisen kyläkunnan täytyy siirtyä Amerikkaan. Kokko on tässä käynyt aiheeseen käsiksi vakavin ottein, lämminnyt itse ja pystynyt lämmittämään lukijansakin.

Kainuunmaan jylhän luonnon keskellä kasvanut ja elänyt ja sitä kirjoissaan kuvannut on viides huomattavampi pohjalainen kansankirjailija *Heikki Meriläinen*, Päivärinnan ja Sissalan tapainen täysin itseoppinut kynämies, jolla on pitkä teossarja takanaan. Hänen kuten Päivärinnankin elämäkerta on varsin tyypillinen esimerkki niistä vastuksista ja ponnistuksista, joita maaseudun

[1] Myöhempiä samantapaisia ovat esim. *Emil Lassisen* »Leenan Kasperi» ja *Lauri Soinin* »Aaro».

henkinen ja aineellinen ahdinko muinoin asetti lahjakkaan, ylöspäin pyrkivän maalaisnuorukaisen tielle. Meriläinenkin on saanut nuoruudessaan ja miehuudessaan monta kovaa kokea, ennenkuin milt'ei sattumalta vasta 40-vuotiaana päätyi kirjailijaksi. Hän syntyi Sotkamossa 21 p. jouluk. 1847. Vanhemmat olivat silloin loisia, isoisä ruotulainen. Sittemmin vanhemmat hankkivat itselleen pienen talon, ja siihen tuo yli 90-vuotias isoisäkin koteutui. Häneltä Heikki lapsena oppi suunnattomasti vanhankansan tarinoita ja tietoja, sananlaskuja ja puheenparsia. Ukko puhelikin tavallisesti vain sananlaskuilla. Hänen yli 97-vuotiaana kuoltuaan alkoi nuorelle Heikille ankara aika. Kiivaat körttiläisvanhemmat pitivät kovassa kurissa vilkasta, vapaudenhaluista poikaansa, kieltäen häneltä lasten viattomimmatkin huvitukset. Tästä pojan miehekäs ja itsenäinen luonne vain terästyi vastustushalussaan, varsinkin kun talo pääasiassa hänen työllään oli saatu vaurastumaan, hänen itsensä saamatta siitä vähintäkään tunnustusta. Kun Heikki sitten vastoin vanhempiensa mieltä oli tehnyt lemmenliitot erään köyhän talontyttären kera, kiristyivät välit siinä määrin, että hän 24-vuotiaana, pennittä ja perinnöttä, lähti ainaiseksi kotoaan. Ansaittuaan maailmalla sepäntyöllä rahoja hän nai lemmittynsä ja perusti oman pesän. Kohtapa hän pääsi maanmittari Lönnbohmille (K. Leinon isälle) apumieheksi, kierrellen tämän kera pohjan perillä kymmenkunnan kesää maanmittaustöissä, m. m. Suomen ja Venäjän välistä rajalinjaa aukaisemassa.

Näillä kesäretkillään Meriläinen alkoi ratokseen keräillä rahvaan loitsu- ja taikatapoja ja lähetteli niitä Suomal. Kirjall. Seuralle. Osaksi omin varoin, osaksi seuran antamilla matkarahoilla hän sitten monet kerrat kulki taikojen keruussa Venäjän Karjalassa ja lappalaisten asuinpaikoilla, kooten niitä sellaiset määrät, että hän voittanee kaikki muut taikojen kerääjät. Lönnrotin jälkiä kulkien hän on puolestaan täydentänyt tämän suuriarvoista aarteenkaivutyötä ja jo yksistään sillä ansainnut pysyvän muiston.

Miehuutensa paraat vuodet Meriläinen eleli vaimonsa velkaisen kotitalon isäntänä, taistellen ankaria taloudellisia huolia ja juonittelevia sukulaisia vastaan. Taloonsa hän perusti kansakoulun ja antoi sille 6 vuoden aikana vapaat huoneet ja lämmön, kunnes Sotkamon

kunta vihdoin otti koulun huostaansa. Taloudelliset asiat kuitenkin monien rettelöjen ja riitajuttujen jälkeen sotkeutuivat siinä määrin, että Meriläisen 1898 oli luovuttava talostaan milt'ei yhtä köyhänä kuin oli siihen tullutkin. Hän siirtyi sitten poikansa taloon Paltamon pitäjään Kiehimäjoen suulle, missä nykyään asuu maanviljelijänä, metsästäjänä ja kalastajana. Meriläinen on näet aimollinen metsänkävijä, ankara erämies ja synkkien salojen rakastaja, joka katselee karsaasti nykyaikaisia metsästys- ja kalastusasetuksia, erämaiden rauhan ja vapauden kiusallisia häiritsijöitä.

Meriläisen ulkonaiset kirjailijaedellytykset olivat alussa hyvin pienet. Hän oli käynyt vain rippikoulun ja vasta 25-vuotiaana oppinut morsiameltaan kirjoitustaidon. Lapsena hän körttiläiskodissa sai lukea ainoastaan ankaria hartauskirjoja; vasta itsenäisenä miehenä hän tutustui maalliseenkin kirjallisuuteen, josta varsinkin Kalevala, Kanteletar ja Kiven teokset kävivät hänelle rakkaiksi. Sattuipa sitten neiti Lydia Stenbäck asumaan muutamina kesinä Meriläisen talossa kesävieraana ja joutumaan siten kirjevaihtoon Meriläisen kanssa. Tämän kirjeiden mehevä kielenkäyttö viehätti neiti Stenbäckiä niin, että hän kehoitti Meriläistä kokeeksi kynäilemään jotakin kaunokirjallista. Olihan näet Päivärinnan kautta »kansankirjailu» tullut muotiin. Meriläinen teki työtä käskettyä ja kyhäsi eräänä sateisena heinäntekopäivänä kesällä 1886 yhtä menoa kertomuksen nimeltä *Eräs tavallisimpia sunnuntaita nuoruudessani.* Se painettiin naisyhdistyksen senvuotiseen »Excelsior» kalenteriin, ja niin oli uusi kansankirjailija keksitty. Meriläinen sommitteli nyt omasta lapsuudestaan ja nuoruudestaan laajahkon kertomuksen *Korpelan Tapani,* jota neiti Stenbäck ja hänen veljensä, toimittaja K. F. Kivekäs, lienevät käsikirjoituksessa hieman viimeistelleet. Se painettiin 1888 ja sai osakseen ansaittua kiitosta, varsinkin ylen tuoreen ja rikkaan kielensä vuoksi — saman kielen, jonka »taidekirjailijat» Pakkala ja Kasimir Leino olivat hiukan ennemmin tuoneet kirjallisuuteen. Synnynnäisenä kansanlapsena Meriläinen vallitsi tätä kieltä heitäkin rehevämmin. Tänäkin päivänä »Korpelan Tapani» on epäilemättä Meriläisen tuorein, eloisin ja ehein teos, jossa hän on saanut liikkua oman personallisen kokemuksensa ja näkemyksensä vankalla pohjalla. Päivärinnan tavoin hänkin näet onnistuu paraiten

vain oman välittömän havaintopiirinsä kuvaamisessa; siitä irtauduttuaan hän joutui hataralle perustalle.

Meriläisen seuraava teos oli Aleksis Kiven »Seitsemän veljeksen» merkeissä syntynyt paksu neliosainen erämaaelämän romaani *Pietolan tytöt*, jossa kielellinen mehevyys ja paikkakuntaisuus pyrkii pursumaan aivan yli äyräidensä. Se ilmestyi 1892. Sitten seurasi taas lavea omakohtainen elämäkerrallinen kuvaus *Kahleeton vanki* (1898) ja osaksi maalais- osaksi kaupunkilaiskuvaus *Huutolaistyttö* (1899). Myöhemmin (1904) ilmestyi vielä omituisen maalaiserakon vaiheita ja luonnetta kuvaileva *Vitsa-Matti*, joka aikaisemmin oli ollut painettuna »Kajaanin Lehdessä». Samassa lehdessä on Meriläinen julaissut useita muitakin kertomuksia ja kuvauksia, kuten *Markkinaretki*, *Sattumuksia Jänislahdella* (painettu eri kirjana 1908), *Orpo* y. m. Oululaisessa »Kaiku»-lehdessä oli aikoinaan painettuna m. m. laajahko kertoelma *Kaksoisveljekset* ja »Syvistä riveistä» kokoelmassa *Kotoa kotiin*. Jatkoksi »Korpelan Tapanille» hän viho viimeksi v. 1909 julkaisi kertomuksen *Korpelan seppä*.

Meriläisen teoksissa ilmenee voimakas vapauden ja itsenäisyyden tunto. Useimmat hänen kuvaamansa henkilöt ovat jyrkkiä, itsenäisiä ja yksipäisiä luonteita, jotka paraiten viihtyvät omassa rajattomassa vapaudessaan. Heissä on paljon omavaraista metsien miestä, alkusuomalaista luonnonihmistä. Epäilemättä on Meriläinen heihin painanut oman itsenäisen luonteensa leiman. Vapaudenhaluun liittyy harras uskonnollisuus, joka tosin ei perustu uskon ja kirkon ulkonaisiin kaavoihin, vaan on sekin kunkin yksilön oma vapaa sydämenasia. Joskus saattaa Meriläinen aivan tulistua, jos joku tahtoo horjutella tai pakkokeinoin määrätä toisen sisäistä vakaumusta. Silloin hän puhuu hyvin suoria sanoja, säästämättä pappeja tai kirkkoa. Huumoria Meriläisessä on tuskin nimeksikään; hän on läpeensä vakava mies, Päivärinnan sukua. Päivärintaa muistuttaa myös hänen koruton, koulitsematon ja muodollisista taidekeinoista huolehtimaton kuvaustapansa, mutta sen kielellinen nuorteus, mehevyys ja rikkaus jättää karukielisen Päivärinnan kauas jälkeensä.

Paraassa valossaan esiintyvät Meriläisen kirjalliset avut juuri »Korpelan Tapanissa», jonka erinomaisen mehevä, sattuvia sanan-

laskuja, pirteitä kuvia, vertauksia, käänteitä ja puheenparsia uhkuva kieli oli aikanaan jotakin ennenkuulumatonta suomenkielisessä kirjallisuudessa. Siihen oli Meriläinen täysin kourin ammentanut isoisänsä runsaasta henkisestä ja kielellisestä perinnöstä ja samalla juurikuin vastalahjaksi antanut ukosta itsestään erittäin kirkkaan ja herttaisen kuvan, joka edukseen erottuu kodin muusta pimeästä, tylystä, tekopyhästä ja ahdasmielisestä taustasta. Ukon sukua on itsetuntoinen, vapaudenintoinen ja selväjärkinen Tapani itse (= Meriläinen), jonka sydän vanhempien tylystä kurituksesta ja sorrosta vain paatuu siinä määrin, ettei hän lopulta enää usko Jumalaankaan, ennenkuin ihmeellinen pelastuminen varmasta kuolemasta ja omavaraisten yritysten onnistuminen hänessä palauttaa luottamuksen Jumalan johtoon eikä vain omiin riehakkaihin voimiin. Hänen rinnallaan seisoo morsian, iloinen, rohkeamielinen ja itsenäinen Mari. Kuvaus on täynnä nuorekasta mieltä ja tervettä, järkevää elämäntuntoa. Raikas luonnontunne ja leppoisa runollisuus (esim. Tapanin ja Marin lemmensuhteissa) osaltaan täydentävät kertomuksen miellyttäväisyyttä.

Välittömässä tuoreudessa eivät Meriläisen myöhemmät elämäkerralliset kuvaukset, »Korpelan seppä» ja »Kahleeton vanki», enää kohoa hänen pirteän esikoisteoksensa tasalle. Edellisessä hän hajanaisesti ja ulkopiirteisesti kuvailee kai pääasiassa omia kokemuksiaan ja näkemyksiään ansiotöissä ja vieraan palveluksessa, jälkimäisessä taas vaivojaan ja vastuksiaan vaimonsa kotitalon isäntänä. Tuntuu kuin tekijä vartavasten koettaisi lukijassa herättää erikoista myötätuntoa ihanteellista, suoraluontoista ja syyttömästi vastoinkäymisten kolhittavaksi joutuvaa päähenkilöä ja vastenmielisyyttä hänen kiusaajiaan kohtaan. Niin varsinkin jälkimäisessä kertomuksessa, jossa lankomies Jukke Antin (= Meriläisen) elämän kiusanhenkenä on joutunut perin huonoon valoon. Tosinhan sitten kirjan lopulla Antille selviää, että syytä on ollut paljon hänessä itsessäänkin, sillä hän on vastustanut pahaa vihalla eikä rakkaudella ja anteeksiannolla. Muuten näissäkin kirjoissa kieli on rehevää ja monet yksityiskohdat havaintoineen, kuten esim. koko jälkimäisen teoksen alkupuoli, raikkaita ja asiallisia, mutta kokonaisuuden heikossa hallitsemisessa ja ainesvaraston seulomattomuudessa ilmenee selvästi tekijän puut-

teellinen, kouliutumaton muotoaisti. — Sama puute haittaa Meriläisen suurintakin teosta »Pietolan tyttöjä», joka laveasti, toistelevasti ja usein pitkiä ajallisia hyppäyksiä tehden kertoo yhdeksän ripeän ja neuvokkaan sisaruksen seikkailuista, talonraadannasta ja ihmistymisestä Sotkamon sankoissa metsissä — siis kappaleen oikein alkuperäistä luonnonelämää ja salojen sivistyshistoriaa. Esikuvansa, Kiven valtaisen romaanin, rinnalle se tosin ei kohoa — tyttöjen luonteenkuvaus esim. on paljoa heikompi — mutta siinä on siksi paljon eloisia ja raikkaita paikalliskuvauksia Kainuunmaan alkuperäisten ihmisten elämästä jylhän, koskemattoman luonnon keskellä, että sen kylläkin mielenkiinnolla lukee. Kirjansa varsinaisena tarkoituksena kuuluu Meriläinen[1] muuten selittäneen olevan säilyttää jälkimaailmalle ne suomenkielen kielelliset aarteet, jotka tavataan Kajaanin seuduilla ja jotka hänen isoisänsä täysin hallitsi. Mutta ylenmääräisen kielellisen uhkuvaisuuden ohella lukija ehdottomasti joutuu ihmettelemään tekijän mielikuvituksenkin rehevyyttä, sillä vaikka monet seikat ovatkin ikäänkuin selviä toisintoja ja jäljennöksiä »Seitsemästä veljeksestä», on kirjassa sittenkin paljon aivan uusia piirteitä ja omaa joko kuultua tai keksittyä ainesta.

Meriläisen muut suuremmat erikoiskertomukset ovat vähemmän huomattavia. »Huutolaistytön» alkupuoli, jossa kuvataan syrjäseutujen nälänhätää ja »hoitolain» kurjuutta, on eloisa ja havainnollinen. Varsinkin nälkäisten lasten ja yhtä nälkäisen äidin hellä suhde on hyvin kuvattu. Mutta »huutolaisen» Vannin jouduttua kaupunkiin ja erään vanhan neidin kasvatiksi kuvaus alkaa laimeta ja kadottaa luotettavuuttaan. Tekijä ei seiso enää omavaraisen näkemyksen varmalla pohjalla. Lopputendenssi on samantapainen, tolstoilaisuuteen kallistuva kuin »Kahleettoman vangin»: vain anteeksianto on oikea keino pahuutta vastaan. — »Vitsa-Matissa» on tekijä yrittänyt tavallista tarkemmin kuvata omituista juroa ja maailmaan myrtynyttä luonnetta, jossa karkean ja teeskeliään ulkokuoren alla piilee iso annos hellyyttä, sydämellisyyttä ja oikeudentuntoa, mutta ei ole jaksanut saada sisäistä luonteenvalaistusta tar-

---

[1] Ks. *V. Tarkiaisen* edellä mainittua julkaisua »Kansankirjailijoita katsomassa», siv. 25.

peeksi ulkonaisten luonteenilmausten tasalle. Samoin esim. kertomuksessa »Sattumuksia Jänislahdella», jossa muuten tekijänväritys tuntuu kovin räikeältä, rovastin luonteen, rikoksellisuuden (rovasti viettelijä) ja katumuksen sisäinen perustelu on hatarahko, ulkonaiset piirteet sensijaan monesti sattuvia ja eloisia.

Mutta emmehän saa Meriläiseen enemmän kuin muihinkaan itseoppineihin, ahtaista olosuhteista kohonneihin rahvaankirjailijoihin sovittaa ankaramman taiteellisuuden mittakaavoja. Päinvastoin on annettava täysi tunnustus siitä, että Meriläinen niin vähin ja ahtain edellytyksin jo ikäpuolena miehenä on pystynyt sepittämään teoksia, jotka omaperäisen sisällyksellisen ja paikkakuntaisen mielenkiintonsa ohella varsinkin uusien runsaiden kieliaarteiden julkituojina ovat kirjallisuuttamme rikastuttaneet. Siihen on tarvittu paitsi asianharrastusta myös suuria luontaisia hengenavuja.

Kauppis-Heikki.

Savolaisen asutuksen alue, tuo »talonpoikaisrunoilijain» (Korhosen, Kymäläisen, Makkosen y. m.) vanha kotiseutu, on tuottanut vain yhden huomattavan ja tuotteliaan kansankirjailijan,[1] *Kauppis-Heikin,* viralliselta nimeltä *Heikki Kauppisen,* mutta tämä ainoa onkin sekä selväpiirteisenä savolaisena että yleensä kirjailijana ehkä edustavin koko tässä kirjailijaryhmässä. Varsinkin taiteellisessa suhteessa hän on lukuisia virkaveljiään kouliutuneempi, mutta myös aiheellisesti hänen sama maalainen ja paikallinen liikkuma-alansa on melkoista monipuolisempi kuin näiden.

Muuten Kauppis-Heikin elämänkokemukset ja kirjalliset edellytykset ovat hyvin samantapaiset kuin hänen kirjailijatoveriensa. Aineellinen ja henkinen ahdinko on ollut hänenkin kirjailijaksi kehittymisensä kummina. Hän syntyi 7 p. kesäk. 1862 Iisalmella ja on siis milt'ei yhdenikäinen Alkion kanssa. Leskeytyneen loisvaimon aviottomana poikana hän sai viettää vieraan tuvan nurkassa aikaisemman

[1] Oikeastaanhan Meriläinenkin on kotoisin savolaisen asutuksen alueelta, mutta hänen sukunsa kuuluu 1700-luvulla siirtyneen sinne Siikajoelta.

lapsuutensa ilottomat päivät; oli sitten, äidin mentyä uusiin naimisiin, jonkun vuoden vaivoin suvaitun pojintiman epämieluisassa asemassa, kunnes rippikoulun käytyään ja äitinsä kuoltua v. 1877 pääsi renkipojaksi Juhani Ahon isän kappalaistilalle Vieremään. Täältä hän myöhemmin seurasi isäntäväkeään Iisalmen rovastilaan. Brofeldtin pojat opettivat ujolle ja aralle rengille, joka tähän saakka kertoo olleensa kovassa kuoleman ja kadotuksen pelossa ja lukeneensa vain hartauskirjoja, kirjoitus- ja luvunlaskutaidon alkeet ja antoivat hänelle luettavaksi maallistakin kirjallisuutta (m. m. erään ylioppilasalbumin). Siitä varsinkin runot häntä niin miellyttivät, että itsekin innostui metsämatkoilla ja joutohetkinä sellaisia mielensä virkistykseksi sommittelemaan. Pari niistä lienee sittemmin joutunut Juhani Ahon »Markkinamieheen», jonka päähenkilön lapsuudentarina muutenkin hieman vivahtaa Kauppis-Heikin omaan elämäkertaan. V. 1884 Kauppis-Heikki luopui rengin toimesta ja pääsi kotipitäjäänsä kiertokoulun opettajaksi. Samaan aikaan hän, huomattuaan, kuten itse kertoo,[1] Juhani Ahon »lampunosto»-jutusta, kuinka realistisien kertomusten kirjoittaminen muka oli perin helppo ja jokaisen osattavissa oleva konsti, oli jo jättänyt vaikeasti sujuvan runoilun ja ryhtynyt kokeilemaan suorasanaisesti. Jo renkinä ollessaan hän muiden nukkuessa oli pannut paperille kertoelman *Äidin kuoltua*, joka Juhani ja Pekka Ahon toimesta ja korjailemana tekijänsä iloiseksi yllätykseksi julkaistiin Valvojassa 1884. Pian Minna Canthkin kiinnitti huomionsa tähän nuoreen kansankirjailijan alkuun ja otti hänet puotipalvelijakseen, mutta tässä toimessa ei Kauppis-Heikin herkkä ja runollinen luonne kauan viihtynyt. Tällöin hän julkaisi Valvojassa (1885) pienen *Eno*-nimisen kertomuksen.

Aikoen kansakoulunopettajaksi Kauppis-Heikki v. 1886 lähti Jyväskylän seminaariin. Jyväskylässä olivat paraillaan hänet vanhat ystävänsä Juhani ja Pekka Aho toimittamassa »Keski-Suomea», jossa Heikkikin julkaisi pari novellia. Seminaarinlehtori L. Kiljander lienee kehoittanut tulokasta jättämään seminaarihommat, koska hän muuten muka olisi mennyttä miestä kirjallisuudelta, ja niinpä Kauppis-Heikki, jonkun aikaa opetusta seurattuaan, palasikin kotiseu-

---

[1] Ks. Valvojan Juhlajulkaisu Juhani Ahon kunniaksi 1911, siv. 41.

dulleen lastenopettajan vaatimattomaan toimeen, suorittaen kuitenkin myöhemmin (1888) Leppävirroilla puolivuotisen kiertokoulunopettajain valmistuskurssin. V. 1893 hän pääsi Kuopion pitäjässä olevan Kehvon kasvatuslaitoksen opettajaksi ja tästä vaivalloisesta toimesta vihdoin 1908, suoritettuaan tarpeelliset seminaaritutkinnot, opettajaksi Ulmalan kansakouluun Iisalmelle.

Alussa näytti Kauppis-Heikki, kai Reijosen ja Juhani Ahon esimerkin mukaisesti, tyytyvän pienten kertoelmain sepittämiseen. Niissähän vasta-alkajakin voi paremmin onnistua. Jo v. 1886 ilmestyi häneltä ensimäinen pieni kokoelma *Tarinoita*, joiden savolainen omintakeisuus herätti ansaittua huomiota. Myöhemmin (vv. 1897, 1900 ja 1906) on näitä esikoisia seurannut vielä kolme eri kokoelmaa *Tarinoita (ja tapahtumia)*, jotka tavallisesti jo aikaisemmin ovat olleet painettuina albumeissa, kuvalehdissä y. m. tilapääjulkaisuissa. Mutta pian hän alkoi koetella kykyään suuremmissakin yhtäjaksoisissa teoksissa, kuvaillen niissä kaikissa samoinkuin Tarinoissaankin Savon kansan elämää, oloja ja ihmisiä tarkkapiirteisesti ja asiantuntemuksella milloin vakavalta milloin hupaiselta puolelta. Ensimäinen sellainen kertomus oli *Mäkijärveläiset* v. 1887. Kohta seurasi perästä naiskuvaukset *Viija* (1889), *Kirottua työtä* (1891), joka Kokon »Kruununmetsissä» kertomuksen ohella palkittiin Kuopion laulujuhlassa 1891, *Laara* (1893) ja *Aliina* (1896). Vihdoin v. 1904 ilmestyi Kauppis-Heikin tähänastinen pääteos *Uran aukasijat*, joka enimmin sisältänee tekijän omakohtaisia vaiheita ja kokemuksia. Eräästä aikaisemmasta veijaritarinastaan (*Valehtelija varas;* Tarinoita III, 1900) hän 1911 julkaisi laajennetun erikoislaitoksen nimeltä *Anaski.*

Pohjalaista intoa ja tarmoa kuohuvaan Alkioon verrattuna Kauppis-Heikki on tyypillinen savolainen, herkkätuntoinen, pehmeäkosketuksinen ja sisäänpäin kääntynyt maailmanmenon syrjästäkatsoja, Savon kansanrunoilijain ja herännäisyysmiesten heimolainen. Tähän luonteenlaatuun on kai osaltaan vaikuttanut myös hänen iloton ja yksinäinen lapsuuden ja nuoruuden aikansa. Hänelle, päinvastoin kuin Alkiolle, on vierasta voimakkaiden murroskausien, suurten ihmisjoukkojen ja karkeain miesyksilöjen kuvaaminen. Sensijaan varsinkin savolaiset rahvaannaiset, talonemännät ja -tyttäret,

ja heidän hiljaiset kärsimyksensä ovat saaneet Kauppis-Heikistä etevän kuvaajan, joka tällä alalla jättää muut kansankirjailijat jälkeensä ja menestyksellä kilpailee parasten »taidekirjailijain» kanssa. Mitään suoranaista tendenssiä hänen naiskuvauksensa, vaikkapa tavallisesti ovatkin naisen kärsimystarinoita, eivät sisällä; hän vain kuvailee »ihmisiä semmoisina kuin he ovat ja miltä he minusta näyttävät», kuten hän itse sanoo. Mutta myös savolaisten rahvaanmiesten vieläpä maalaisherrainkin kirjavasta joukosta hän on esittänyt pitkän, läpileikkauksellisen ja ennen kaikkea hupaisan sarjan vaihtelevia yksilöitä. Kauppis-Heikki on näet perusluonteeltaan myös oikein aito savolainen humoristi ja leikinlaskija, joka lauhasti muhoilee pienille epäkohdille ja ihmisten heikkouksille, kolhimatta niitä Alkion tavoin purevalla ivalla. Tämä puoli hänen luonteestaan esiintyy etupäässä hänen pienissä »tarinoissaan», jotka herttaisella leikillisyydellään saattavat lukijansa väkisinkin hyvälle tuulelle. Myös verrattomana humoristisena kansanpuhujana hän kuuluu panevan yleisönsä nauruhermot ankaraan jännitykseen.[1] Kauppis-Heikin suuremmissa kertomuksissa, varsinkin naiskuvauksissa, perussävy yleensä on vakavahko ja surunvoittoinen; tuntuu kuin tekijän herkkään, hienosyiseen sydämeen koskisi elämän varjopuolien ja karkeuksien räikeävärinen kuvailu. Tosin hän ei suinkaan kaunistele eikä ihannoi, mutta siksipä kuultaakin kuvauksen takaa esiin tuo arkatuntoinen tekijäpersonallisuus, joka näyttää ikäänkuin kärsivän siitä että asia todella on niin kuin hän kuvaa. Tästä ominaisuudesta johtunee, että Kauppis-Heikin kuvaustapa tuntuu niin omituisen pehmoiselta ja lauhalta; sen herättämä tunnelma on lajissaan samantapainen kuin tyynenä, kirkkaana kesäiltana lehvärantaisen pohjoissavolaisen järvimaiseman.

Kirjallisena taiteilijana Kauppis-Heikki sivuuttaa ne rajat, joita on totuttu asettamaan »kansankirjailijain» ja »taidekirjailijan» välille. Hän on, kuten itse kertoo,[1] alkuaikoinaan saanut nauttia Juhani Ahon ennakollista arvostelua ja opetusta ja osannut sitä käyt-

---

[1] Ks. *Hj. Mikander*, Kauppis-Heikki kansanpuhujana. »Otava» 1911, siv. 259—260.

[2] Ks. Valvojan Juhlajulkaisua Juhani Ahon kunniaksi 1911: *Kauppis-Heikki*, Mitä Juhani Aho on ollut minulle kirjailijana.

tää hyväkseen. Niinpä hän aiheen taiteellisessa pitelyssä onkin yleensä edistynyt teos teokselta ja varsinkin »Uran aukasijoissa» luonut palasen tyyntä, yksinkertaista jopa paikoin suuripiirteistäkin taidetta. Myös kielellisessä suhteessa hän Ahon esikuvan mukaan on vähitellen siistinyt ja yksinkertaistuttanut leveää ja höystöisää pohjoissavolaista kieltään.

Luonteisimpana ja savolaisimpana Kauppis-Heikki epäilemättä esiintyy lukuisissa »tarinoissaan» ja »tapahtumissaan». Ne ovat enimmäkseen kepeitä leikillisiä pikkujutelmia, joissa hän esittelee hupaisia huomioitaan pohjoissavolaisen kansan keskuudesta. Kirjava sarja erilaisia mies- ja naisluonteita sekä tuokiokuvia vierii niissä tekijän hyvätuulisen huumorin kirkastamana lukijan editse. Aikaisimmat tarinat vivahtavat raikkaine lapsuusmuistoineen Juho Reijosen ensimäisiin kertoelmiin, ja myöhemmätkin ovat Reijosen jutelmille ikäänkuin sukua, ei tosin niin paljon itse aiheiltaan kuin kertomasävyltään. Paraat niistä puoltavat hyvin paikkansa Ahon näppärinten »lastujen» rinnalla. Huumorin alta vilahtaa usein vakavuuskin esille. Niinpä esim. kertoelmassa *Isän perinnöllä* (Tarinoita, 1886), joka on kylläkin hauska, realistinen ja pikkuhavaintoinen, esiintyy jo tuo tyyni, tasainen ja hiljaisesti kärsivä savolainen kansannainen, joka puoliksi leikillä puoliksi vakavuudella koettaa kääntää pahan hyväksi ja ohjata hummailevaa miestään oikeille jäljille, ja jollaisia Kauppis-Heikki sittemmin on kuvannut useita. Vakavasävyisiä ovat myös sellaiset tarinat kuin *Syksyllä ja keväällä* ja *Äidin luokse.* Useimmat ovat kuitenkin leikillisiä, joskus pieni pirahdus vakavuutta seassa. Siinä on meillä esim. miehensä ulkonaisesta olemuksesta ääretöntä huolta pitävä Väisäsen Leena *(Ihaili),* joka kehuu miehensä kuollutta ruumistakin vielä oikein »porvarin» näköiseksi; hupaisa ryyppysuutarin tyyppi *Hessu;* mainio, kansanomainen syntitilien selvitys *Oja-Taavetin lasku;* humoristinen, aito savolainen jutelma naapuruksista, leikillisestä Savolaisesta ja mahdikkaasta Tenhusesta *(Naapurit);* vakavan leikillinen asutustarina *Amerikka Savossa;* tyypillinen savolainen tyhjäntoimittaja, varastelija, valehtelija ja veijari *Anaski,* jonka kujeihin ja kolttosiin kukaan ei voi kauaksi suuttua hänen sukkeluutensa ja hyvätuulisuutensa vuoksi; hauskat käräjämiesten kuvaukset *Käräjissä* ja *Lautamies ja hänen*

oppilaansa y. m. m. Niitä lukiessa ainakin savolaisen suu mehelle menee, niin tuttuja ja kotoisia ovat hänestä kuvatut henkilöt ja tapahtumat.

Kauppis-Heikin suuremmatkin kertomukset ovat »kuvauksia Savon kansan elämästä», kuten niiden nimilehdellä tavallisesti sanotaan. Niissä esiintyy savolainen maalaiskansa, jonka tekijä välittömistä havainnoistaan niin hyvin tuntee, valo- ja varjopuolineen, ilman kaunistelua mutta myös ilman tendenssiä. »Mäkijärveläisissä» hän antaa realistisen ja havainnollisen, joskohta melko hajanaisen kuvauksen savolaiskylän elämästä, asettaen siinä vastakkain vanhoillisen, ahdasmielisen ja »heränneesti» jumalisen sukupolven, jota edustaa veisaileva, tekopyhä ja milt'ei naurettavaksi tehty Hemmo isäntä (nähtävästi Kauppis-Heikin herännyttä teeskelevästä isintimästä muodosteltu), ja iloisen, vilkasverisen nuorison. — Paljoa suurempaa aiheen tiivistämiskykyä osottaa jo »Viija», ensimäinen Kauppis-Heikin laajemmista naiskuvauksista. Viija on hentoinen ja arkatuntoinen nainen, jonka elämänonnen ihmisten itsekkyys ja ymmärtämättömyys, varsinkin rahoihin perustettu rakkaudeton avioliitto turmelee. Herkästi ja taitavasti on Kauppis-Heikki kuvannut Viijan hiljaiset kärsimykset, kenties liiankin herkästi, sillä, kuten Minna Canthkin näkyy kirjeessään tekijälle huomauttavan,[1] oikeastaan Viija tuntuu kovin hentoiselta ja arkamieliseltä ollakseen terveluontoinen rahvaannainen. Hän ottaa kaikenlaiset tavalliset pikkuseikatkin ylen katkeralta kannalta. — Viijan hentoista sukua on Anna Liisa kertomuksessa »Kirottua työtä». Hänenkin elämänsä on täynnä kärsimyksiä, jotka eivät johdu hänestä itsestään vaan tulevat ulkoapäin, tylyjen ja sydämettömien ihmisten puolelta. Isän ymmärtämättömyys, renki Aapelin ovela viettely ja lopuksi aviomiehen kehnous ne särkevät Anna Liisan elämänonnen. Traagillisen suuripiirteisyyden saa tämä kertomus Anna Liisan jylhästä isästä, ukko Malisesta, joka synkästi kiroo kirjoitustaidon ja sen keksijät (siitä kertomuksen nimi), sillä jollei hän olisi tuota taitoa tyttärelleen opettanut, ei renki Aapeli olisi voinut tarkasti vartioitua ja kokematonta Anna Liisaa vietellä, ja jollei vävy olisi osannut velkakirjoja kir-

[1] Ks. Nuori Suomi VII, siv. 84—85.

joittaa, ei häneltä olisi talo mennyt. Siinä siis sivistyksen tuottama turma ja kirous! — Kolmantena liittyy tähän hentoisten ja kärsiväin maalaisnaisten sarjaan »Aliina», epäilemättä ehein ja hienoin Kauppis-Heikin naiskuvauksista. Siinä on vielä enemmän kuin edellisissä sisäinen sielunkuvaus pääsijalla. Hento ja arka Aliina kärsii äärettömästi isänsä siveellisestä rappiosta, josta hän alati kuulee juoruttavan (vrt. Minna Canthin »Hanna»), mutta nämä kärsimykset eivät lopultakaan häntä masenna, vaan kasvattavat hänessä vähitellen vakavaa velvollisuudentuntoa. Sivistys ei tässä käänny kiroukseksi kuten Anna Liisan tarinassa, vaan jalostaa ja puhdistaa päähenkilön luonnetta. Kansanopistossa näet Aliinasta hioutuu pois itsekkäisyyden ja turhamielisyyden oireet, ja siellä opetettu jumalallinen rakkauden ja velvollisuuden oppi saa hänet uhraamaan omat onnenhaaveensa ja päättämään elää kotona alistuneisesti kärsivän äitinsä, siveellisesti langenneen isänsä ja itsekkyyteen taipuvien siskojensa hyväksi. Epäilemättä tämä teos sisältää tekijän tolstoilaiseen maailmankatsomukseen vivahtavan vakaantuneen elämänkäsityksen pääponnen, saman, joka myöhemmin kirkastetaan »Uran aukasijain» lopussa.

Aivan toista luonnetta on »Laaran» päähenkilö, voimakas, karkea ja häikäilemätön kansannainen, joka rutiköyhästä palvelustytöstä tarmokkaasti ja keinoja katsomatta kohotaiksen ulkonaiseen onneen ja menestykseen, rikkaan talon emännäksi. Mutta hän onkin pohjalaista eikä savolaista alkuperää. Hän käyttää muita ihmisiä vain halujensa ja himojensa välikappaleina, mutta tuhotessaan muiden onnen hän samalla särkee omansakin, sillä häneltä puuttuu rakkaus ja sydämenlämpö. Laarassa on kuten ukko Malisessakin jotakin jylhää, suuremmoista, tekisi mieli sanoa shakespearelaista luonteenvoimaa, lady Macbethia, joka milt'ei kammottaa. Häneen verrattuna ukko Malinen on myötätuntoinen ilmiö, sillä hänen menettelynsä johtuu oikeutetusta sisäisestä vaikkapa yksipuolisestakin vakaumuksesta; Laara sensijaan toimii huonojen intohimojensa kannustamana.

Samantapainen sielunkehitys kuin »Aliinassa» on »Uran aukasijoissa» sijoitettu miehiseen päähenkilöön. Lastenopettaja Laulaisesta karsii unelmien myttyynmeno, nöyrän virkaveljen Mantusen

esimerkki ja ukko Kokkosen terävät huomautukset vähitellen pois ne turhamaisuuden, itsekkyyden ja kunnianhimon oireet, joita hänessä oli, ja saattavat hänet edelleen tyytymään »uran aukasijan» matalaan, mutta itsessään velvoittavaan ja rakkaudelliseen toimeen. Nähtävästi tekijä tähän kirjaan on pannut paljon omaa itseään kiertokoulunopettajan ajoiltaan. Taustana on kesäinen savolaismaailma syrjäisine salokylineen, kirkonseutuineen, arpajaisineen, kansanjuhlineen ja kirjavine todenmukaisine henkilöineen, alkaen juoruilevista mökinmuijista monenkarvaisiin isäntämiehiin, ylioppilaihin ja maistereihin saakka. Se on kuin mikäkin kirjava kesäinen panoraama, jossa tekijä milloin leikillisesti milloin vakavasti mutta aina yhtä tyynesti kuljettelee lukijaa. Ikävä kyllä katkeaa tämä mielenkiintoinen kertomus lopussa aivan kuin kesken, lukijan paraillaan uteliaasti odottaessa lisätietoja monista vireille joutuneista asioista. Tekijä viskaa lukijan yht'äkkiä kolme vuotta ajassa eteenpäin, antamatta juuri viittaustakaan väliajan tapahtumista. Tosin loppuluku semmoisenaan on kirjan paraita; siinä kertomuksen aatteellinen pääponsi on yksinkertaisesti mutta vaikuttavasti esitetty.

Savon kansan ja sen elämän omintakeisena kuvaajana Kauppis-Heikillä on samankaltaiset ansiot kuin Päivärinnalla ja Alkiolla Pohjanmaan vastaavain ilmiöiden esittäjinä. Kun näihin ansioihin lisätään Kauppis-Heikin omaperäinen, tendenssitön ja taiteellisestikin kypsynyt kuvaustapa, niin hyvällä syyllä hänet voidaan asettaa ensi sijalle kansankirjailijaimme joukossa.

Muita kansankirjailijoita.

Edellisessä olemme tutustuneet vain huomattavimpiin Päivärinnan seuraajiin. Heidän paraana aikanaan, 1880-luvun loppupuolella ja 1890-luvun taitteessa, heitä, niinkuin jo Päivärinnan yhteydessä ohimennen mainitsimme, ilmestyi eri osissa Suomea, varsinkin Pohjanmaalla, kymmenittäin. Yrittipä joku, kuten esim. pohjalainen työmies *Sahan Kalle*, esittää kokemuksiaan ja havaintojaan vanhaan tapaan runomitallakin (*Sahan Kallen runoja*, 1891). Sanoma- ja kuvalehdet, albumit y. m. tilapääjulkaisut painattivat

auliisti heidän teelmiään, joista useat pääsivät kirjankin muodossa ilmestymään. Mutta ani harva heistä jaksoi kauemmin pysyä pinnalla. Useimmat painuivat kohta takaisin niihin »syviin riveihin», joista hetkiseksi olivat esille pilkistäneet. Myöhemminkin on joku uusi kansankirjailija yrittänyt näkyviin, mutta ei ole enää saanut osakseen samaa huomiota kuin 1880-luvun aikuiset virkaveljensä. Yleisön vaatimukset ovat kasvaneet, maku on kouliutuneempi kuin ennen, »kansanihailu» isosti jäähtynyt ja kaupunki- ja pääkaupunkilaisten »taidekirjailijain» luku tavattomasti lisääntynyt. Nykyajan pauhaavassa kirjallisuuden tulvassa vaatimaton rahvaankirjailija vaatimattomine aiheineen on jo kadottanut uutuuden viehätyksen ja jää helposti huomaamatta. Mutta aikaisemmin, jolloin kirjailijoita ja kirjallisuutta oli paljoa vähemmän, heillä kyllä oli oma sangen merkityksellinen asemansa ja ansionsa. Hehän, samalla kun edustivat rahvaamme kansallista ja kirjallista heräämistä ja antoivat tarkkoja ja tosioloisia elämänkuvia maalaisesta ympäristöstään, sen ohella osaltaan teoksillaan herättivät juuri tämän saman ympäristön tai ainakin sen nuoremman sukupolven, joka siihen saakka oli viljellyt tuskin muuta kuin hartauskirjallisuutta, kaunokirjallisuudenkin lukemiseen ja siten raivasivat sen keskuudessa tietä korkeampaakin kirjallista taidetta edustaville kirjailijoille.

Kansankirjailijain taajasta jälkijoukosta mainitsemme tässä vielä lyhyesti muutamia nimiä.

Hämettä edustaa puhtaana kansankirjailijana etusijassa torpanpoika ja torppari *Nestor Niemelä*, jonka kirjailijauran kuolema varhain katkaisi. Niemelä oli syntynyt Punkalaitumella 1862 ja kuoli jo keväällä 1889. Hän kuuluu olleen hiljainen, kivulias mies, joka jo nuorena sepitteli runoja ja ahkerasti luki kirjallisuutta. Hänen kaunokirjallisia teelmiään ovat pienet kertomukset *Mäkelän veljekset*, *Takamaan torpparit* ja *Luisulan lapset* (vuosilta 1887—90). Kaikissa niissä kuvastuu tekijän suora, sopusointuinen ja ihanteellinen elämänkäsitys, joka on sukua Sissalalle. Aiheensa hänkin on valinnut omasta välittömästä haivainto- ja kokemuspiiristään, Hämeen takamaiden syrjäisestä torpparimaailmasta, jonka uutteraa raadan-

taa, keskinäistä avuliaisuutta ynnä siveellisiä lankeemuksia ja nousemuksia hän osanottoisesti kuvailee.

Vanhaa karjalaista kansanelämää esittelee rautjärveläinen *Johannes Häyhä*, joka jo 1850-luvulla Ilmein hovin silloisen omistajan everstiluutnantti Rafael Tavastin kehoituksesta alkoi julaista selontekoja itäsuomalaisten naimistavoista ja muista rahvaanmenoista Viipurin sanomalehdissä sekä kirjanmuodossa (*Selitys millä tavalla naiminen Itä-Suomessa tapahtui*, 1856). Tunnetuksi hän tuli kuitenkin vasta 1890-luvulla, jolloin hän vv. 1893—1900 julkaisi 6-vihkoisen sarjan *Kuvaelmia itäsuomalaisten vanhoista tavoista:* 1. *Joulun vietto*, 2. *Maahanpaniaiset*, 3. *Kylänluvut*, 4. *Talvitoimet*, 5. *Kesä-askareet*, 6. *Naimistavat.* Niinkuin kuvaelmain nimistä jo näkyy, eivät ne ole niin paljon kaunokirjallista kuin puhtaasti kansatieteellistä laatua, mutta sellaisina perin luotettavia ja ansiokkaita sivistyshistoriallisia todistuskappaleita entisaikain karjalaisesta kansanelämästä. Synnynnäisenä rahvaanlapsena ja ahkerain matkojen avulla Häyhä on näet täysin perehtynyt kuvaamaansa ainehistoon. Mutta hän ei ole suinkaan laatinut mitään kuivia selontekoja ja luetteloita; päinvastoin Häyhän esitys on samalla sekä sangen huvittavaa että opettavaa. Hän on näet taitavasti pukenut kuvauksensa puoliksi kaunokirjalliseen muotoon, asettamalla niiden keskustaksi Niemelän vanhan ja vauraan karjalaistalon, jonka suurilukuisen, patriarkaalisen perheen jäsenet puheineen, tapoineen ja puuhineen esiintyvät kertomuksen toimivina henkilöinä. — Väsähtäneempiä ja laihempia ovat ne Häyhän muistelmat, joita hän äskettäin (1911) julkaisi vihkosen nimellä *Alkuperäisiä kertomuksia entisiltä ajoilta.* Tämä ei ole suinkaan kummasteltavaa, sillä Häyhä onkin jo vanha mies, syntynyt Rautjärvellä 17 p. kesäk. 1839. Käytyään rahvaankoulun hän toimi Viipurissa lastenkoulun opettajana vv. 1861—89, siirtyen sitten kotipitäjäänsä kunnallisiin y. m. luottamustoimiin.

Länsi-Suomea edustaa kansankirjailijana nainen, emäntä *Mathilda Roslin-Kalliola* (o. s. Ahlroth) Merikarvialta, syntynyt siellä 28 p. toukok. 1837. Kirjoitettuaan pieniä kertomuksia Amerikan suomalaisiin lehtiin ja »Satakuntaan» hän vasta viime vuosina on tullut tunnetuksi muutamista erikseen julkaistuista kerto-

muksista ja kertomuskokoelmista. Niitä on vuodesta 1897 alkaen ilmestynyt *Kuollutko vai valekuollut* ja *Milloin ja missä kuolema tapahtui* (molemmat aivan lyhyitä teelmiä) sekä *Päättyneen vuosisadan kynnykseltä, Inkeri* (1907) ja *Snäkki* (1908). Liitto-albumissa 1902 oli häneltä omituinen legendamainen rahvaantarina *Punainen lintu*. Aiheensa tämä iäkäs kansankirjailijatar tavallisesti ottaa perhe- y. m. muistoista, jotka »Inkerissä» ulottuvat Isoonvihaan saakka. Kaikessa koruttomuudessaan hänen kertomuksensa sekä aiheellisen omaperäisyyden että juonen taitavan kehittelyn ja yleensä selväpiirteisen luonteenkuvauksen puolesta ovat varsin mielenkiintoisia, luontaista kirjailijakykyä osottavia.

Kansankirjailijoihin liittyviä.

Kansankirjailijain ryhmään lienee kirjallisessa suhteessa soveliainta liittää vielä uusmaalainen kansankuvaaja *Emil Lassinen* ja karjalaiset *Juhani Sjöström* ja *Iivo Härkönen* — kaikki kolme opettajia ja kynäniekkoja — vaikkapa he eivät enää oikeastaan kaikin puolin vastaakaan yleiseen tietoisuuteen juurtunutta »kansankirjailija»-käsitettä.

Emil Lassinen (syntynyt Mäntsälässä 30 p. maalisk. 1861; 3 vuotta Jyväskylän seminaaria käytyään toiminut enimmäkseen opettajana, v:sta 1891 alkaen 15 vuotta Lohjan kasvatuslaitoksessa, sittemmin Porvoossa »Uusimaan» toimittajana) on opetustyönsä ohella uutterasti kirjoitellut pieniä kertoelmia sanomalehtiin (varsinkin U. Suomettareen) ja v:sta 1890 alkaen julkaissut niitä myös kirjanmuodossa. Näistä kertomuskokoelmista mainittakoon *Haaksirikkoisen pelastus y. m. kertomuksia* (1890), vankka neliosainen sarja pieniä kertoelmia *Kotipoluilta* (1896—98), kasvatuslaitoksen kasvatteja kuvaileva muistelmakokoelma *Poikia* (1907) ja vihdoin *Uusi tulevaisuus* (1908). Suurempia yhtenäisiä kertomuksia ovat pimeän hämäläisen maalaiskylän vähittäistä valistumista esittävä leveä kyläkuvaus *Köyhiä ja rikkaita* (1890), ihanteellista, sivistynyttä maanviljelijää kuvaileva *Kansan mies* (1906) ja erään häädetyn

torpanpojan kirjavia vaiheita, sosialistista kiihkoilua ja lopullista tasaantumista kertoileva *Joel Sormensuo* (1907). — Lassinen ei kuvaile yksinomaan uusmaalaista kansanelämää, vaan ottaa, varsinkin pieniin kertoelmiinsa, aiheita myös kaupunkilaisten ja säätyläisten piiristä. Kaikkialla hän liikkuu helposti ja tottuneesti, mutta samalla myös liian pinnallisesti, kepeän ja hutiloivan sanomalehtijutelmoitsijan tapaan. Hän ei useinkaan malta lähemmin syventyä pääaiheeseen ja luonteenkuvaukseen, vaan harhautuu helposti tarpeettomiin sivuseikkoihin ja jättää tapahtumain ja luonteen kehityksen sattumain ja epätodellisuuksien varaan. Siitä johtuu hänen kertomustensa yleinen keskeneräisyys ja epätasaisuus, mihin liittyy vielä eräänlainen kielen ja tyylin teennäinen jopa joskus aivan luonnoton sirostelu. Tämä koskee etupäässä hänen aikaisempia tuotteitaan. Myöhemmissä hän näkyy jo tunnollisesti pyrkineen melkoista asiallisempaan ja eheämpään kuvaus- ja esitystapaan ja luonnekuvauksen syventämiseen. Muuten hänen kertomuksensa ovat kyllä sujuvasti ja virkeästi kirjoitettuja ja myötätuntoisen, ihanteellisen mielen kannattamia.

Juhani Sjöström on, jollemme ota huomioon lukemattomia maalaisia ja kaupunkilaisia pienten, vähäpätöisten, maalaisaiheisten seuranäytelmäin sepustajia, kansankirjailijaryhmän ainoa merkittävämpi näytelmäkirjailija. Hän tosin alotti rajakarjalaisella, pikemmin kansatieteellisellä kuin varsinaisesti kaunokirjallisella luonnon- ja rahvaankuvauksella *Korpien povessa* v:lta 1896, johon hän, ollessaan piirtäjänä Kalevalan kuvitusretkellä Raja-Karjalassa, oli tehnyt hartaita ja tarkkoja, vieläpä piirtämiensä kuvien valaisemia huomioita, mutta ryhtyi sitten käsittelemään (raja)karjalaisia aiheita ja tunnelmia näytelmän muodossa, sepittäen nopeasti peräkkäin kansannäytelmät *Mari*, *Salmin tyttö* ja *Irja* (vv. 1897—99).[1] Niissä kaikissa on melkoisen vahva ainakin ulkonaisesti karjalainen paikallisväritys karjalaisine henkilöineen, ajatus- ja kansantapoineen (»Salmin tytössä» m. m. karjalaisen kihlajais- eli »tuppijuhlan» kuvaus),

---

[1] Painamatta on Sjöströmin mielikuvituksellinen satunäytelmä *Päivän tyttö* (näytelty) ja yhteiskunnallisen näytelmän koe *Voimien vallassa*. Painettu on mitätön pilanäytelmä *Lesken kanssa naimisiin*.

kielenkäyttöineen ja kansanlauluineen, mutta niiden aiheet ovat jokseenkin yleistä laatua, karjalaiseen maalaisympäristöön asetettuja rakkauden ja avioliiton ristiriitoja (esim. »Marissa» suuresti vivahtaen Tolstoin mainioon »Pimeyden valtaan»). Draamalliselta rakenteeltaan ja teholtaan ne ovat heikonpuoleisia, alottelijan haparoivaa käsialaa. Mutta sehän onkin luonnollista, sillä eihän niiden tekijä ollut hartaan luontaisen taipumuksensa tueksi saanut mitään korkeampaa kirjallista ja taiteellista koulutusta. — Sjöström oli näet kaupunkilaisköyhälistön lapsi, syntynyt Käkisalmessa 16 p. syysk. 1871. Kansakoulua käydessään hän kuuluu elättäneen itseään kadunlakaisulla.[1] Toimi sitten maalarinammatissa ja opiskeli samalla 1890-luvun alussa jonkun aikaa piirustusta Taideteollisuusyhdistyksen keskuskoulussa Helsingissä, kunnes yllämainitun piirustusmatkansa jälkeen innostui kirjailijaksi. Myöhemmin hän itsekseen jatkoi lukujaan kansakoulunopettajaksi ja oli viimeksi »Laatokan» toimituksessa. Keuhkotauti katkaisi hänen elämänsä Sortavalassa 23 p. lokak. 1909.

Iivo Härkönen (syntynyt Suistamolla 25 p. elok. 1882, toiminut Sortavalan seminaarin käytyään kansakoulunopettajana, kirjailijana ja sanomalehtimiehenä) on ryhmänsä nuorimpia kynäniekkoja ja samalla nykyaikaisen uusromanttisen tunnelma- ja mielialarunouden tyypillisiä edustajia. Hän on suvultaan vanhain kreikanuskoisten rajakarjalaisten runonlaulajain suora jälkeläinen, ja hänen omat teelmänsä ovat melkoisesti saman hersyvän kalevalaisen runohengen leimaamia, kiintymyksellistä ja tunnelmallista kotiseuturunoutta. Sekä suorasanaisesti että runomuodossa hän on hartaalla antaumuksella ja karjalaisesti kukkealla kielellä kuvaillut kotiseutunsa jylhää, salamyhkäistä luontoa ja sen herkkää, lapsenmielistä kansaa omituisine tapoineen, luonteenpiirteineen ja elämänkäsityksineen. V:sta 1904 alkaen hän on jo ehtinyt julaista runsaasti pieniä sekä proosa- että runotuotteita (*Tulia, Rajamailla, Syystarinoita korvesta, Karjalan virsiä, Kylä, Kultaisilta päiviltä* y. m.). Taiteelli-

[1] Ks. *Iivo Härkösen* tiedonantoja Sjöströmin elämäkerrasta Valvojassa 1909.

selta arvoltaan ne ovat hyvin epätasaisia, yleensä kepeänpuoleisia; suorasanaiset, kuten esim. raikas, aito karjalaissävyinen kertomuskokoelma *Kylä*, ovat sentään ansiokkaampia kuin hieman onnahtelevat, ylimalkaiset ja korusanaiset runot, joissa Härkönen näyttää esiintyvän vähemmän omintakeisena. — Muutenkin on Härkönen ottanut innokkaasti osaa rajakarjalaisiin valistusharrastuksiin, toimittaen aikoinaan (1906—07) m. m. »Karjalaisten pakinoita», puuhaten »Vienan Karjalaisten Liitossa» ja saattaen vireille ja perille muhkean karjalaisten heimokirjan »Karjalan Kirjan» julkaisemisen.[1]

Kansankuvaajia.

Varsinaisten kansankirjailijain ohella ja jälkeen on kuten sanottu esiintynyt useita muitakin sellaisia kirjailijoita, jotka toistaiseksi merkittävimpään tuotantoonsa ovat ottaneet aiheita läheisesti tuntemastaan kansanelämästä, mutta jotka yleisiltä edellytyksiltään eivät enää oikein sovellu maalaisempien virkaveljiensä joukkoon. Se ei suinkaan samalla merkitse sitä että he kirjailijoina aina seisoisivat muka näitä ylempänä; päinvastoin vaaka tässä suhteessa voi usein ratkaisevasti kallistua juuri varsinaisen »kansankirjailijan» eduksi. Pieneksi erotukseksi näistä viimemainituista kutsumme heitä tässä »kansankuvaajiksi». Useimmat heistäkin ovat realistisen tarkasti ja todenmukaisesti kuvailleet juuri oman synnyin- tai

[1] Tähän ryhmäkkeeseen, voitaisiin vielä, muita samantapaisia kynäilijöitä mainitsematta, lukea pohjoissavolainen *Lauri Soini* (synt. torpanpoikana Pielavedellä 1875), joka kirjavan nuoruuden ja kansanopistossa olonsa jälkeen v:sta 1895 alkaen päätyi sepittelemään pieniä kertomuksia (*Aaro* y. m.), näytelmiä ja varsinkin runokokoelmia (*Runopisareita*, *Kansallisia lauluja*, *Kansa ja kannel*, *Punasta ja vihreää* y. m.). Mitään erikoisemmin savolaista paikallistuntua niissä ei juuri ilmene muualla kuin notkeassa savolaisperäisessä kielenkäytössä. Runoissaan hän on joutavan sanahelinän ja onton teennäisyyden sekä laihahkon sisällyksen ohella yrittänyt mukailla kansanlaulun sävyä ja runomittoja, onpa kokoelmassa »Punasta ja vihreää» kaiutellut sosialistisiakin säveliä, kuten muutamat muutkin pikkurunoilijat »suurlakon» kahden puolen (Kössi Lindström (Kaatra), Urho Haapanen, Rafael Engelberg, Mikko Uotinen y. m.).

kotiseutunsa kansaa ja kansanelämää, edustaen osaltaan Suomen eri maankulmia. Vanhimmat esiintyivät jo 1890-luvun taitteessa, nuorimmat vasta viime vuosina. — Tilapäisesti ovat kyllä useat muutkin varsinkin nuorimmista kirjailijoista viljelleet kansankuvausta. Mutta heistä vasta etempänä enemmän.

Kainuunmaan hidasta, sitkeää ja vanhoillista kansaa on kokoelmassa *Kertomuksia* ja laajemmissa erikoisjulkaisuissa *Se oli sallittu* ja *Kovalle ottaa*, kaikki v:lta 1888—90, kuvannut salanimi *Esko Virtala*, oikealta nimeltä tullinhoitaja *Edvin Calamnius* (syntynyt Kemissä 25 p. kesäk. 1864, ylioppilas 1884, Iisalmen tullinhoitaja v:sta 1893). Isänsä, kirkkoherra Calamniuksen, toimiessa pappina Pohjanmaan eri pitäjissä (Kemissä, Pulkkilassa ja lopuksi Suomussalmella) Virtala on lapsena ja nuorukaisena saanut kai varsin läheltä tutustua pohjois- ja itäpohjanmaalaiseen kansanelämään. Niinpä hän rikkaalla ja raikkaalla kainulaiskielellään kuvaileekin sitä niin pikkupiirteisesti ja milt'ei kansatieteellisen tarkasti, että lukija usein toivoisi hieman vilkkaampaa vauhtia. Mutta toisekseen tuo tyyni, tasainen ja pitkäveteinen esitystapa osaltaan kaikessa koruttomuudessaan luontevasti säestää kuvattavain asiain ja ihmisten hidasta arkipäiväisyyttä. Virtalan henkilöt ovat näet noita perin yksivakaisia ja alkuperäisiä sydänmaan asujia, joiden elämä vierii karusti ja yksitoikkoisesta päivästä toiseen. Heissä ilmenee erinomainen tervaskantomainen sitkeys, kuten esim. Lumivaaran Laurissa (kertomus *Vanhan kansan mies)*, joka kolmasti rakentaa itselleen uuden vankan mökin, kun hänet entisestä aina pakoitetaan luopumaan. Heissä asuu myös ylen luja, fatalistinen usko Jumalan sallimukseen ja siitä johtuva leväperäinen välinpitämättömyys, kuten vanhoillisessa Mäntyvaaran isännässä, joka jok'ikiseen asiaan, yksinpä reippaan tyttärensä Kaisun avioliittoonkin valistuneempaa näkökantaa edustavan Peltolan talon pojan Kallen kanssa, tokaisee yksivakaisen »se oli sallittunsa» eikä viisastu varovaisemmaksi, vaikka saa tuon uskonsa vuoksi vähän väliä kärsiä ikäviä vaurioita, samalla kun Peltola varovaisuutensa ja toimeliaisuutensa avulla menestyy. Ja lopuksi on heissä iso annos hitautta, kömpelyyttä ja järjen yksinkertaisuutta yhtyneenä rotevaan ruhoon, kuten Törmälän Jaakossa, jolle nämä

henkiset ja ruumiilliset ominaisuudet tuottavat niin paljon harmia ja vastoinkäymistä, että eläminen näyttää hänestä tosiaan »ottavan kovalle», vaikkapa syrjäisen nähden suurin vika on hänen omassa saamattomuudessaan. Päivärintaa muistuttavalla järeähköllä taiteella on Virtala elävöittänyt noita tyypillisiä salomaiden ihmisiä ja sen ohella, varsinkin huomattavimmassa kertomuksessaan »Se oli sallittu», puhunut, joskin ilman näkyvämpää tendenssiä, valistuksen puolesta pimeyttä ja vanhoillisuutta vastaan.

Pohjalainen on myös *Kaarle Aukusti Järvi* (syntynyt merimiehen poikana Oulussa 1869, ylioppilas 1889, toiminut aikaisemmin sanomalehtimiehenä, sittemmin v:sta 1901 kansakoulunopettajana eri paikoissa), joka kuitenkaan ei ole kuvannut niin paljon varsinaista pohjanmaalaista kansanelämää kuin synnyinkaupunkinsa Oulun köyhälistön oloja ja suhdetta rikkaihin, ollen siis aiheiltaan, joskaan ei lähimainkaan saavutuksiltaan, paremmin Pakkalan kuin kansankuvaajain kirjailijatoveri. Mutta paraina pidetyt kuvauksensa hänkin on sepittänyt maalaisesta kansanelämästä, ei tosin pohjalaisesta vaan pohjoiskarjalaisesta, johon hän Karjalassa opettajana ollessaan näkyy läheisesti tutustuneen. Muiltakin tahoilta on Järvi, jolla v:sta 1891 alkaen jo on takanaan kymmenkunta teosta, hapuillut aiheita, ollen yleensä hyvin yritteliäs, joskin toistaiseksi vielä verrattain huomaamattomaksi jäänyt kirjailija. Tähän syrjäytymiseen lienee pääsyynä hänen useimpain teostensa melkoinen keskeneräisyys ja pintapuolisuus, samoinkuin itse kielen ja esitystavan hutiloiva huoltamattomuus. Vaikkapa hän valitseekin aiheensa nähtävästi omasta, jopa suorastaan omakohtaisesta kokemus- ja havaintopiiristään ja tekee siinä sangen teräviä, kaunistelemattomia ja realistisia huomioita, ei hän näy ehtivän tai viitsivän niihin tarpeeksi enemmän muodollisesti kuin sisällyksellisesti syventyä, saadakseen kuvauksestaan taiteellisestikin pätöisää. Ja tämä olisi sitäkin suotavampaa, kun hän usein liikkuu taiteellisesti verrattain vaikealla alalla, luonteen ja elämän ristiriitojen ja käännekohtien kuvailussa.

Varsinkin pienemmissä kertoelmissaan (kokoelmat *Kuvauksia* 1891 ja *Sanomalehtipoika* 1902) hän mielellään käsittelee sentapaisia

aiheita. Mutta usein on suuremmissakin sama pyrkimys nähtävänä. Niistä *Työmiehiä* (1891), *Peräkartanon ylioppilas* (1893), *Puoliluonne* (1897), *Nousukas* (1904), *Akilles* (1906) ja *Harry* (1910) liikkuvat pääasiassa oululaisessa, osaksi myös turku- ja helsinkiläisessä ympäristössä. »Työmiehiä» ja »Nousukas» sisältävät tosioloisia kuvauksia kaupunkilaisen tehdastyöväen elämästä ja olosuhteista ja viitteitä niiden järjestämiseksi ihanteelliselle, työnantajia ja työmiehiä tyydyttävälle pohjalle (vrt. Zolan ihanteita). Molemmissa kirjoissa ilmenee lämmin myötätunto työväen pyrintöjä kohtaan ja samalla melkoinen annos rikkaihin sekä työväen keskuudesta kohonneihin häikäilemättömiin »nousukkaihin» tähdättyä tendenssiä. Muissakin Järven kaupunkilaiskertomuksissa sattuu tendenssimäinen pisto ohimennen usein melko kirpeästi rikkaihin ja säätyläisiin, jotka ylimielisinä ja sovinnaisen ennakkoluuloisina halveksivat köyhiä ja käyttävät heitä vain itsekkäiden pyyteittensä välikappaleina. »Peräkartanon ylioppilas», sen aiheellinen uusinto »Akilles» ja »Puoliluonne» kuvailevat kaikki niitä elämän ristiriitoja ja katkeria kokemuksia, joita joko halpa sukuperä, ylivoimaiset olosuhteet ja sovinnaiset näkökannat tai myös oma horjuva puolinainen luonne jo lapsesta saakka kasaavat ylioppilaiksi asti kohoavien köyhälistönuorukaisten tielle ja joihin he tavalla tai toisella särkyvät. »Harry» sensijaan on rikkaasta ruotsinmielisestä oululaiskodista lähtenyt ylioppilas, joka Snellmanin sanojen ja aatteiden kannustamana (1860-luvulla) ja suomalaiset sukujuurensa selville saatuaan muuttuu kiivaasta ruotsikosta yhtä kiihkeäksi suomenmieliseksi. Kaikissa näissä kertomuksissa on Järvi ryhtynyt sangen mielenkiintoisiin ja uutukaisiin aiheihin, mutta ei ole jaksanut niitä taiteellisesti yhtä mielenkiintoisella tavalla käsitellä. — Ansiokkaimpia lienevät lopultakin toistaiseksi hänen pohjoiskarjalaiset takalistokuvauksensa *Opettaja* (1907) ja varsinkin *Loinen* (1908), Järven tähänastisista teoksista epäilemättä merkittävin. Edellisessä tuntuu päähenkilö, valistus- ja perustuslaillisintoinen opettaja Hannes Kauppi, pitäjänsä kaikki kaikessa, vielä kovin ihannoidulta ja teennäiseltä, mutta jälkimäisessä on sensijaan köyhä, hädissään näpistelevä Lois-Pietu ja hänen alkuperäinen maalainen ympäristönsä kuvattu erinomaisen elävästi ja todentajuisesti.

Järveä kymmenkunta vuotta nuorempaan kirjailijapolveen kuuluu harvinaisen tuottelias Perä-Pohjolan kansan ja luonnon kuvaaja *Väinö Kataja* (viralliselta nimeltä *Väinö Jurvelius;* syntynyt nimismiehen poikana Ylitorniossa 28 p. syysk. 1867; käytyään Oulun suomalaista lyseota ja Koivikon maanviljelyskoulun ryhtynyt maanviljelijäksi kotipitäjässään, toimien sen ohessa tilapäisesti »varavallesmannina» y. m.). Hän on vuodesta 1901 alkaen jo ehtinyt julkaista puoliväliin kolmattakymmentä eri nidettä kertomuksia, romaaneja ja pikkunäytelmiä, pudistaen varsinkin viime aikoina kynästään jopa 4—5:kin teelmää vuodessa. Tämä tavaton helppous ja kiire tuntuu tietysti melkoisesti Katajan tuotteissakin. Niihin on usein jäänyt hätäilevän keskeneräisyyden, teennäisyyden ja pintapuolisuuden jälki. Kuitenkin niihin yleensä mielellään tutustuu. Kataja on näet muuten pirteä, kepeä, meheväkielinen ja hyvätuulinen kertoja ja kuvaaja, joka ei liioin vaivaa lukijaansa »korkealla taiteella», aateongelmilla, tendenssillä tai sielunerittelyillä. Ja peräpohjalaisen kotiseutunsa reiman kansan ja jylhänkauniin luonnon taitavana paikalliskuvaajana hänellä on erikoiset ansionsa. Perä-Pohjolan virrat, kosket, erämaat, vaarat, järvet, jängät, kiveliöt, lumikentät, revontulet ja kesäiset päiväyöt ovat Katajasta saaneet hartaan ja innostuneen kuvailijan, joka eri teoksiinsa aivan tuhlaten jopa taiteellisesti valikoimatta sirottelee tunnelmallisia luonnonkuvia tapausten kehystäksi. Kataja on oikea peräpohjalainen luonnonromantikko ja vuoroin vakava vuoroin leikillinen kansankuvaaja.

Vakavasävyisiä ovat ne kuvaukset, joissa hän joko esittää köyhäin rahvaanmiesten sitkeää ja toivotonta taistelua kontunsa, rakkautensa ja elämänehtojensa puolesta *(Lain varjolla, Kruunun torppari, Ihmiskohtalo)* tai kuvailee maalaisnaisten sieluntaisteluja elämän ristiriidoissa *(Eri isää, Portaankorvan emäntä)*. Osuvampia lienevät sittenkin hänen monet hupaisat ja leveän realistiset kansankuvauksensa *(Maalaiskuvia I—II, Varavallesmannina, Maalaisia neuvomassa, Ollin-Mikko, Aapon-Ulla ja Ullan Eino, Heinärannan Iso-Musta, Tullikavaltajia, Ruotsin rajalta)*, joissa Kataja pirteästi ja leikkisästi piirtelee kirjavia pikakuvia peräpohjalaisesta rahvaasta, kuvaillen mielellään sen monesti hyvin aprikoivaa ja huvittavaa suhtautumista aivan nykyaikaisiin rientoihin ja päiväntapauksiin,

maataloudellisiin uudistuspuuhiin y. m. s. tai kertoen jännittäviä salakuljetusseikkailuja. Sellaisissa kuvauksissa tuntuu Kataja, jos vain tahtoo, liikkuvan vasta oikealla alallaan, tarkkana ja humoristisena, Kauppis-Heikin sukuisena havaintojen tekijänä. Monta hauskaa tilannetta ja sattuvaa henkilökuvaa hän on vikkelästi pannut paperille maalaistuttaviensa ja heidän harrastustensa piiristä. Sensijaan Katajan lukuisia hempeitä ja kaikokkaita lemmentarinoita (*Irja, Tuskaa, Elämän loppuessa, Uuteen elämään, Toisen oma, Kesäyö*) tahtoo yleensä haitata liiallinen tunteileva hentomielisyys ja epätodellinen romantillisuus sekä tyylin sievistelevä teennäisyys. Samoin hänen Juhani Ahon jälkiä kulkevia hersyvätunnelmaisia lastujaan (*Kulmuja I—II*).

Savokarjalaista kansanelämää on näppärissä realistisissa näytelmissä sekä vakavaan että varsinkin leikilliseen tapaan kuvaillut salanimi *Martti Wuori*, oikealta nimeltä alkujaan *Martti Aleksis Bergh*, v:sta 1906 lähtien *Bergh-Martti-Wuori*, entinen valtiosihteerin viraston virkamies ja kuvernööri, nykyään tod. valtioneuvos (syntynyt henkikirjurin poikana Jaakkimassa 7 p. jouluk. 1858, fil. kand. 1884, opiskellut venättä Moskovan yliopistossa 4 vuotta, sitten vv. 1884—1903 palvellut valtiosihteerin virastossa toimitussihteeriksi saakka, Kuopion kuvernöörinä 1903—05). Wuori on 1880-luvun alkupuolelta lähtien ahkerasti suomennellut venäläistä ja osaksi myös ranskalaista kaunokirjallisuutta, edellisestä m. m. Dostojevskin mainion romaanin »Rikos ja rangaistus» (1888), Lermontovin runokertoelman »Demooni» (1889, uusittu laitos 1912), A. K. Tolstoin runodraaman »Tsaari Feodor Ioannovitsh» ja Leo Tolstoin voimakkaan kansannäytelmän »Pimeyden valta». Suomesta venäjäksi hän on kääntänyt m. m. Minna Canthin novellin »Köyhää kansaa» (1889). — Julkaistuaan v. 1887 vihkosen »etyydejä» *Kellastuneita lehtiä* hän 1890-luvun alussa, nähtävästi osaksi Kiven, Kiljanderin ja Canthin näytelmien innoittamana, ryhtyi sepittämään näytelmiä, joita tähän saakka lienee tullut julkisuuteen jo puoliväliin toistakymmentä kappaletta. Tunnetuimmat ovat realistisia, parhaastaan savolaissävyisiä kansannäytelmiä (*Pappilan tuvassa, Ryöstö, Korkea oikeus istuu, Savon sydämessä, Vuoksen varrella*). Niistä var-

sinkin pienet, Aleksis Kiven »Kihlauksen» tapaiset humoristiset laatukuvat *Pappilan tuvassa* (1893) ja *Korkea oikeus istuu* (1897) sekä suurempi, Kiven »Nummisuutareihin» vivahtava *Savon sydämessä* (1897) leveän savolaisen realisminsa, raikkaan kansanomaisen huumorinsa ja sattuvien, tarkalla silmällä nähtyjen rahvaantyyppiensä (Olli Muhonen, Jeremias Pönttönen, »Nummisuutarien» Eskoa tapaileva Asarias Pöllänen, kupparimuija y. m.) vuoksi rehevinä savolaisina kansankuvauksina osaltaan vastaavat Kiven hämäläisiä kansannäytelmiä. Wuorenkin näytelmiin nähden täytyy lukijan edellyttää hyvin alkuperäisiä ja hienostumattomia rahvaanoloja jossakin syrjäisessä »Torasalossa», jonka arkipäiväiset savolaisukot ja -akat leveästi ja vapaasti käyttelevät höystöisää kieltään, kuten esim. nuo hupaiset porsaan riitapuolet tuossa ylen koomillisessa »korkean oikeuden» käräjäpilassa.

Vakavaa laatua on sensijaan Wuoren 5-näytöksinen itäsuomalainen kansannäytelmä *Ryöstö* (1895), jonka tendenssi kääntyy osaksi talonpoikien velkakauppaa, mutta vielä enemmän nylkyrejä ja koronkiskureja maakauppiaita vastaan. Siinäkin on hyvin tosioloinen tausta ja useita tutunomaisia henkilötyyppejä, mutta liiallinen kuvailevaisuus ja sivuseikkaisuus vähentävät melkoisesti sen draamallista kiinteyttä ja nousua. Onpa Wuori kirjoittanut erään historiallisenkin realistisen kansannäytelmän nimeltä *Lapveden meteli* (1908) Lapveden talonpoikien tunnetusta niskuroimisesta Kustaa Vaasan asettamia veroja ja verovouteja vastaan, saamatta siihen sentään huomattavampaa draamallista tehoisuutta. Ei myöskään hänen suuri, nähtävästi Shakespearen kronikkanäytelmien malliin kaavailtu historiallinen runomittainen murhenäytelmänsä *Vallanperillinen* (1910), joka käsittelee Pietari I:n pojan Aleksein surullista kohtaloa, jaksa kokonaisuudessaan, varsinkin verrattain ylimalkaisen henkilökuvauksensa vuoksi, herättää syvempää puhtaasti draamallista mielenkiintoa, joskin sillä ulkonaisesti tarkkana ja värikkäänä historiallisena ajankuvana on omat ansionsa.[1]

Yleensä näyttää Wuori, niin kätevästi kuin hän muuten näytelmiä sommitteleekin, olevan onnistuneempi ja omintakeisempi pie-

---

[1] Historiallisaiheinen on myös Wuoren pieni tuokiokuva Kustaa Vaasan hovista *Märta Lejonhufvud* (alkujaan julaistu Uudessa Kuvalehdessä).

nissä kansanomaisissa huvinäytelmissä kuin suurissa ja vakavissa draamoissa. Myös helsinkiläisistä oloista hän on sepittänyt pari ilvehtivää huvinäytelmää, nimittäin pienen, Kiljanderin komedioita muistuttavan selkkauksen *Seinä väliä* ja suuremman, vikkelästi kokoonpannun ilveilyn *Kun piiat ovat lakossa* (1908). Samoin Pietarin suomalaisten piiristä pikkukomedian *Naimiskauppa*. Vakava-aiheisista mainittakoon vielä Wuoren näytelmällinen esikoinen v:lta 1891 *Ihmisten tähden* (painettu 1910), tendenssiä sisältävä kuvaus helsinkiläisen virkamiesperheen turmiota tuottavasta elämisestä yli varojensa »ihmisten tähden», sekä samoin tendenssimäinen routavuosien ja suurlakon ajan kuvaus *Eetu Kokko* (1908). Lemmenpyyteissään hillittömiä ja häikäilemättömiä naisluonteita, jotka arvelematta koettavat tuhota tiellään olevat esteet, kuvailevat ylen kireälle pingotetut näytelmät *Henkensä uhalla* (1910) ja *Aura*, »tehtaan tyttö» (1912). — Vanhoja, enimmäkseen pietarilaisia kertoelmiaan hän on kerännyt kokoelmaan *Kurimus* (1911).

Martti Wuori on ahkerimpia ja tottuneimpia näytelmänkirjoittajiamme. Toistaiseksi hänen realistiset kansannäytelmänsä lienevät hänelle kirjallisesti merkitsevimmät.

Myös savolaissyntyinen A l p o N o p o n e n (kansakoulunopettaja ja sanomalehtimies; syntynyt työmiehen poikana Rantasalmella 10 p. jouluk. 1862, Kymölän seminaarista 1887, v:sta 1893 saakka opettajana Helsingissä, kansakoulun oppi- ja lukukirjojen laatija, U. Suomettaren avustaja y. m.) on esikoisteokseensa, runokokoelmaan *Urpuja* (1894), pariin novellikokoelmaansa (*Ensimäiseltä kymmeneltä* 1905 ja *Ihmisyyden merkki* 1908) sekä kansannäytelmäänsä *Savi soran alla* (1911) ottanut aiheita ja kielellisiä aineksia savokarjalaisen kansanelämän pohjalta. Muihin itäsuomalaisiin kirjailijatovereihinsa verrattuna on Noponen, kuten totisen nuorisonopettajan sopii, yleensä perin harras ja vakavasävyinen mies; hersyvää savolaista hilpeyttä ja huumoria hänen tuotteissaan ei liioin tapaa. Monet hänen runoistaan (paitsi »Urpuja» myös paljon siellä täällä julkaistuja juhla- y. m. tilapäisrunoja) ja kertoelmistaan (niitäkin lisäksi useita sanomalehdissä, albumeissa y. m. s.) ovat yksinkertaisia, vakavia ja vaatimattomia lapsuus- ja perhemuistoja y. m. ko-

toisen maalaisympäristön havaintoja ja elämänkohtauksia. Ne eivät suuria tavoittele. Korkeampiin saavutuksiin onkin Noponen pyrkinyt näytelmänkirjoittajana. Hänen ensimäinen näytelmänsä oli raamatullinen runomittainen murhenäytelmä *Ahab Israelin kuningas* (1899), toinen suorasanainen historiallinen draama *Hemming Gad* (1903). Molemmat ovat laaditut yleensä vanhain tavanmukaisten historiallisen näytelmän reseptien mukaan suurin ihmis- ja sotajoukoin, soitoin, pauhuin ja asekalskein, puhuen näyttämöltä oikeastaan enemmän silmälle kuin korvalle. Niiden aiheet ovat draamalliselle käsittelylle kiitollisia ja muutenkin mielenkiintoisia, mutta niiden päähenkilöt näyttää tekijä ottaneen raamatusta ja historiasta liian valmiina ja ulkonaisina, tahtomatta tai jaksamatta niitä omasta puolestaan lähemmin sielullisesti syventää ja draamallisentaa. Myöskin paikoittainen tyylivaiston kompastelu niissä hieman häiritsee. Kokonaan uudenaikaisin keinoin rakenneltu on sensijaan Noposen yllämainittu viimeinen näytelmä *Savi soran alla.* Konstikkaasta nimestään huolimatta se on nykyaikainen täysin realistinen itäsuomalainen kansannäytelmä, vieläpä aiheeltaan tavallisuudesta poikkeavaa laatua. Tosin itse näytelmän keskussolmu — talollisen Jekko Suokkaan ankaraehtoinen metsänkauppakontrahti, jota hänen lankomiehensä, kiihkeä sosialistiagitaattori, yllyttämänsä työlakon avulla häikäilemättä käyttää sisarensa ja lankonsa elämänonnen tuhoamiseksi — tuntuu melkoisesti epätodelliselta ja keinotekoiselta, mutta muuten on tekijä verrattain kiinteästi ja taidokkaasti hallinnut näytelmänsä runsasta ainehistoa, osottaen nykyaikaisen kansannäytelmän alalla olevansa vähintäin yhtä onnistunut kuin aikaisemmissa historiallisissa näytelmissään. — Noponen on esiintynyt myös melko taitavana runoelmain suomentajana (J. O. Wallinin »Kuolon enkeli», Runebergin virret, Viktor Rydbergin »Uusi Grottelaulu» y. m.).

Realistisena ja humoristisena savokarjalaisen kansan kuvaajana mainittakoon lopuksi yksin tein aivan uusi kirjailija, toistaiseksi julkisuudessa tuntemattomana säilynyt salanimi *M a i j u L a s s i l a.* Hän on parin viime vuoden kuluessa aivan Katajan tapaisella vauhdilla jo lennättänyt kynästään ilmoille kymmenkunta eri teosta, humoristisia kertomuksia *(Tulitikkuja lainaamassa, Pirttipohjalaiset,*

Pojat asialla, Tytöt talosilla, Elämän vaihteessa y. m.) ja näytelmiä (*Kun lesket lempivät,* Pakkalan »Tukkijokea» suuresti muistuttava *Luonnonlapsia,* maalainen Don Juan kuvaus *Nuori mylläri* y. m.). Lassila, niin naiselliselta kuin hänen salanimensä helähtääkin, on epäilemättä kirjallisuutemme jollei nyt ihan miehisin niin ainakin realistisin ja rahvaanomaisin realisti, savokarjalaisen alkuperäisen maalaiskansan levein, leikillisin ja »maantuoksuisin» kuvaaja sen järeältä, luontoperäiseltä ja arkipäiväiseltä puolelta. Hänelle näyttää kertomuksen tai näytelmän sepittäminen olevan pelkkää mielikuvituksella ja kynällä leikkimistä, kirjallista urheilua. Hän osaa ylen kätevästi paisuttaa lavean koomillisen kuvauksen näöltään mitä vähäpätöisimmistä aihelmista, jotka hänen näppärissä sormissaan kasvavat milt'ei aikuisien tai lapsimaailman luonteen, elämän ja ajatustavan eepoksiksi. Hänen kuvaavimmat tähänastiset ennätyksensä siinä suhteessa ovat liperiläisen Antti Ihalaisen (ynnä Jussi Vatasen) höystöisällä huumorilla kerrottu merkillinen seikkailuretki *Tulitikkuja lainaamassa* (1910), toistaiseksi ehdottomasti Lassilan hupaisin ja ansiokkain teos, ja samantapaisesti tyhjästä paisuteltu lapsimaailman kuvaus, siirapinostojuttu *Pojat asialla* (1911). Lassilan muut teelmät ovat enemmän tai vähemmän näiden aiheellisia ja henkilöllisiä muunnoksia eivätkä tunnu lähimainkaan yhtä tuoreilta ja »repäiseviltä». Niissä myös Lassilan herkkä taipumus leveään liioitteluun, mauttomaan karkeavärisyyteen ja jamaavasti toistelevaan sanontatapaan, yleensä taiteellisen vaiston horjahtelu, tavallista enemmän häiritsee lukijan mielihyvää, niin kernaasti kuin hän toiselta puolen tunnustaakin Lassilan erinomaisen taidon asettua henkilöidensä sielunelämän, ajatusmaailman ja kansanomaisen puhetavan kannalle ja havainnollistuttaa heidän arkisia mietteitään ja aherruksiaan. Lassilan henkilöt, niin aikuiset kuin lapset, ovat järeää, alkeellista ja hienostumatonta savokarjalaista rahvasta, joskus aivan eläimellisen aineellista ja luontoperäistä laatua, mutta samalla lajissaan väärentämättömän todellisia ja suorasukaisia. Lassila on esittänyt heidät kaunistelemattomina kaikessa realistisessa karkeudessaan ja luonnollisuudessaan, useinkin vielä tuota hidasta, alkeellista ja eläimellistä piirrettä erityisesti, jopa aivan mauttomuuteen saakka, venyttäen ja alleviivaten.

Etelähämäläistä kansaa on Aleksis Kiven jälkiä astuen niukassa tuotannossaan kuvannut *Kalle Kajander* (syntynyt rakennusmestarin poikana Hausjärvellä 14 p. maalisk. 1862, ylioppilas 1882; hapuiltuaan muutamia vuosia opintojen ja toimialan valinnassa asettui lopulti maanviljelijäksi kotipitäjäänsä), kuuluen hänkin useiden edellä mainittujen kansankuvaajain kera niihin niin sanoaksemme »jälkirealisteihin», jotka, realismimme tehdessä jo 1890-luvun puolivälissä tilaa uusromantiikalle y. m. virtauksille, uudestaan kohottivat puhtaan realismin lipun ja koettivat pitää sitä edelleen pystyssä. Ja juuri Kajander oli aikoinaan tämän nuortuvan realismin ensimäisiä miehiä, milt'ei kemiallisesti puhdas, täysverinen ja arkailematon realisti, karussa asiallisuudessa K. A. Järven henkiheimolainen. Harjoiteltuaan kynäänsä aluksi niissä matkakirjeissä, joita hän 1890-luvun taitteessa U. Suomettaressa ja sittemmin Päivälehdessä julkaisi ulkomaisilta polkupyörämatkoiltaan, hän v. 1897 painatti ensimäisen tuiki realistisen kertomuksensa *Kun talonpojasta tuli herra*, jonka julkaisemiseen tällöin Hausjärvellä majaileva Juhani Aho oli häntä rohkaissut.[1] Melkoisten väliaikojen perästä seurasi toinen yhtä realistinen kertomus *Kunnanmiehiä* (1899) ja novellikokoelma *Pahkakuppi* (1902) sekä viimeksi pitkän vaitiolon jälkeen samoin pieni novellikokoelma *Yhden ainoan kerran* (1911).

Kajanderin kertomukset kuvailevat asiantuntijan tarkkuudella, tyynesti ja tunnollisesti, usein kuivahkon huumorin ja terävän ivan säestäminä, 1800-luvun lopun etelähämäläistä, nähtävästi lähinnä juuri hausjärveläistä kansaa, joka esi-isiensä ajatus- ja elämäntavoista on siirtymässä uuteen monitouhuiseen aikaan. Ne ovat siis sivistyskuvauksia nekin ja tarkasti rajoitetusta paikallisuudestaan huolimatta kai sangen yleispätevää laatua. Varsinkin tällaisen murroskauden varjopuolet, kuten helposti saaduilla metsärahoilla rehentely, tyhmä herrastelu ja ontto, mahtaileva nousukassivistys, mutta toiselta puolen myös sitkeä vanhoillisuus, hitaus ja saamattomuus ovat Kajanderista saaneet taitavan ja asiallisen kuvaajan, jonka käsissä »ystävät ja kylänmiehet» usein aivan herkullisen realistisesti ikuistuvat. Niin eritotenkin tuo kaikin tavoin herrain kirjoihin pyr-

[1] Ks. Kajanderin omaa tiedonantoa »Otavassa» 1912, s. 106.

kivä talonpoika Joppi Hinkkala (»Kun talonpojasta tuli herra»), joka herruudesta ymmärtää ja omaksuu ainoasti sen ulkonaiset varjopuolet ja niitä havitellessaan hävittää metsänsä, talonsa ja tavaransa. Samoin »kunnanmies», pomotilallinen Anton Jussila, joka edustaa toisenlaatuista herrastelua ja nousukasmaisuutta, itsekästen etujen ja turhamaisen kunnianhimon vuoksi touhuavaa kunnallisen »edistyksen ja valistuksen» miestä ja valtiopäiville pyrkijää. Molemmat ovat kai muuallakin kuin Hausjärvellä usein tavattavia tuttuja nykyajan ilmiöitä, ja molempia on Kajander samoinkuin Aho »Hellmanin herraa» pidellyt ja pyöritellyt ikäänkuin lautasella lukijan edessä. Varsinkin Jussilan hän on kuvannut milt'ei kutittavin piirtein, esim.: »Hän seisoo tikapuitten juuressa keppi kädessä, johon takakenoon nojaa, pitäen toista jalkaansa tikapuitten alimmalla pykälällä. Suussa palaa hänellä hopeisessa hammasluussa sikaari, jonka puhuessaan ottaa käteensä, kuivasti yskähtäen ja sylästen» j. n. e. (Jussila juhlanvalmistustouhussa). — Mitään näkyvämpää tendenssiä näissä Kajanderin suuremmissa kertomuksissa ei ilmene; ne vaikuttavat yleensä suorastaan itse kuvauksen laadun ja totuudellisuuden voimalla. Enemmän selvää tarkoituksellista satiiria varsinkin isoisia vastaan tavataan hänen pikkukertoelmissaan esim. sellaisissa kuin *Köyhän hauta, Lesken ruusu, Suuri hyväntekijä.* Visaista hämäläistä vanhoillisuutta ja kitsautta kuvaa Kajander paitsi noissa laajemmissa teoksissaan erityisesti novellissa *Pahkakuppi* sangen hupaisin ja sattuvin piirtein; hämäläiselle saamattomuudelle hän taas nauraa kertoelmassa *Mies, jolla oli peukalo keskellä kämmentä.* Muutamissa kertoelmissa asettaa Kajander ihmiset ja salamyhkäisen luonnon taitavasti ja tunnelmallisesti toistensa yhteyteen; mainittakoon niistä varsinkin oivallinen rajakarjalainen kuvaus *Vala* ja surullinen *Sattuma—sallima—kohtaloko?*

Tyynessä ja asiallisessa realismissaan Kajanderin kertomukset epäilemättä tuntuvat melko karuilta ja kuivahkoilta — itse tyylikin on hieman puiseva ja järeä — mutta niillä on paitsi luotettavina tapakuvauksina oma erikoinen arvonsa meikäläisen realismin lajissaan kenties tyypillisimpinä näytteinä. — Kaunokirjailun ohella on Kajander julkaissut pari taloudellisia asioita käsittelevää kirjasta, *Metsät ja yhtiöt* (1901) ja *Nälkämailta* (1903), joihin on koonnut

vilkkaita, mielenkiintoisia havaintoja Itä- ja Koillis-Suomeen tekemiltään tutkimusmatkoilta. Lisäksi hän on suomentanut useita teoksia (»Avarassa maailmassa», »Guiseppe Garibaldi», Hedinin »Seikkailuja Tibetissä», Rösiön »Mullistusta» y. m.).

Hämäläistä ja länsisuomalaista kansaa on sekä vakavissa että ilveilevissä näytelmissä kuvaillut näyttelijä ja teatterinjohtaja *Kaarle Halme* (syntynyt Hämeenkyrössä 4 p. jouluk. 1864; palveltuaan Turun lääninhallituksessa ja v. t. nimismiehenä siirtyi 1888 teatterialalle, toimien ensin näyttelijänä Helsingin Suomalaisessa ja v:sta 1901 pari vuotta Ruotsalaisessa teatterissa, sitten v:sta 1903 alkaen eri teatterien johtajana). Hänen paraiden näytelmiensä — kaikkiaan hän on julaissut jo kymmenkunta kappaletta — ulkonaisessa rakenteessa ilmenee tottuneen teatterimiehen varma muodollinen kätevyys ja nykyaikaisen ulkomaisen draaman (norjalaisen ja saksalaisen) vaikutus. Vuoropuhelu on niissä lyhyttä ja ytimekästä, toiminta kiihtyy tasaisesti ruhjovaa loppuratkaisua kohti, ja päähenkilöjen luonteet ovat vallitsevilta piirteiltään tavallisesti äärimmilleen, jopa epätodellisuuteen saakka, kärjistetyt. Näitä ominaisuuksia on havaittavissa jo Halmeen esikoisessa, 5-näytöksisessä *Purimossa* v:lta 1893 (painettu 1900), joka realistisesti kuvaa hämäläistä kansanelämää 1800-luvun keskivaiheilla ja on sommiteltu etusijassa voimakkaiden, jopa aivan liiallisten ja tarpeettomien ulkonaisten näyttämövaikutusten ja kärjistysten varaan. Samanaikuinen on pieni maalaisilveily *Mallassaunalla* (painettu sekin vasta 1900). Tiukasti draamallisen, nähtävästi Ibseniltä opitun tekotapansa puolesta huomattavampia ovat sosialistista tuntua sisältävä pikkunäytelmä *Mestari Garp* (1901) ja varsinkin tiiviisti ja voimakkaasti rakennettu, ylvään hämäläisen talonpoikaisylimystön piirissä liikkuva murhenäytelmä *Murtuneita* (1903), toistaiseksi epäilemättä Halmeen ansiokkain teos. Sosiaaliselta taustalta, pääoman ja työn välisestä taistelusta, kohoaa samoin sangen lujasti ja vaikuttavasti rakennettu, vaikk'ei aina tarpeeksi perusteltu vakava näytelmä *Herran ääni* (1906). Kokonaan sosialismin värittämä on Laukon kuuluisien lakkorettelöjen pohjalla liikkuva, torpparien oikeustaistelua kuvaava, hajanainen ja kuvaelmamainen näytelmä *Maattomat* (1909).

Halmeen uusimmat näytelmät, maalaissatiiri *Jaakopin uni*, maalainen laulunsekainen näytelmä *Egyptin pimeys* ja ilveilevät huvinäytelmät *Multa-aatelia* I—III, v:ilta 1911—12, ovat kirjallisesti kepeää tavaraa. Muuten kyllä varsinkin »Multa-aatelit» hupaisine erehdyksineen, kihlauksineen ja kohtauksineen ovat aika näppärästi ja naurattavasti kokoonkyhättyjä, saksalaisten huvinäytelmöitsijäin remuaviin teelmiin vivahtavia nykyaikaisilveilyjä. — Halmeen kynästä on omien näytelmäin ohella lähtenyt vielä Hostrupin mukailu, laulunäytelmä *Seikkailu jalkamatkalla* (1903), ja eräitä näytelmäin suomennoksia (Hauptmannin »Kankurit», Strindbergin »Kaarle XII» y. m.) sekä pieni *Opas seuranäyttelijöille* (1905).

Muut vähäpätöisemmät kansankuvaajat voimme tässä merkityksettöminä huoleti sivuuttaa.

MUU NYKYAIKAINEN KAUNOKIRJALLISUUS.

Tämän väljähkön yleisotsakkeen alle ryhmitämme vihdoin ne lukuisat nuoret nais- ja mieskirjailijat, jotka eivät ole saaneet sijaansa edellisissä osastoissa ja jotka ilmeisimmin edustavat nykypäivien kirjallista »nuorta ja nuorinta Suomea». Juuri heidän runsas tuotantonsa se selvimmin kuvastelee niitä kirjavia, enimmältä samanaikuisten ulkomaisten vaikutusten alaisia virtauksia, jotka realismin loistoajan mentyä 1890-luvun keskivaiheilta alkaen ovat risteilleet »modernissa» kirjallisuudessamme, kuten jo johdannossa lyhyesti mainittiin. Realismi ja romantiikka, naturalismi ja symbolismi, proosa ja runomuoto, rahvas ja sivistyneistö, maalaisuus ja kaupunkilaisuus, menneisyys ja nykyaika, kansallinen ja yleismaailmallinen näkökanta, vihainen tendenssi ja viileä »taide taiteen vuoksi», hento tunnelmointi ja jäinen järkeily, sairaalloinen »maailmantuska» ja uhmaileva »yli-ihmisyys», ylpeä yksilöllisyys ja joukoille puhuva reformatoorisuus, elämän rumuuden paljastelu ja elämän kauneuden palvonta, pakanallisen elämänilon julistaminen ja kristillisen nöyryyden ja kieltäymyksen evankeliumi — kaikki ne meilläkin versovat viimeaikaisessa kirjallisuudessamme vierekkäin ja kirjavoitta-

vat sen rikkinäistä yleiskuvaa. Nuorin kirjallisuutemme, jonka edustajat ahkerasti tekevät opintomatkoja länsimaihin, varsinkin Ranskaan ja Italiaan, ja sieltä tuovat mukanaan uusia herätteitä ja vaikutelmia, istuttaakseen niitä vuorostaan omaan kotoiseen maaperään, on juuri ikäänkuin voimakkaassa käymistilassa, mistä mahdollisesti ajan pitkään joku uusi, selvempi ja yhtenäisempi suunta, samoinkuin kansallinen realismimme 1880-luvulla, puhkeaa ilmi. Eri teoksissaankin haparoivat nuoret ja alottelevat kirjailijamme eri tahoille ja ikäänkuin tunnustelevat allensa omaa personallista, yksilöllistä pohjaa. Kirjailijain oma »minä», oma itse, tahtoo yhä enemmän olla se keskus ja särmiö, jonka läpi he elämää heijastelevat; yleisien totuuksien lausumisesta he pyrkivät yhä yksilöisempien totuuksien ja elämänarvojen tunnustamiseen. — Mieskirjailijain rinnalle on kohonnut äkkiä lukuisa joukko myös nuoria naiskirjailijoita, ikäänkuin näkyvänä merkkinä suomenkielisen naissivistyksen nopeasta ja elinvoimaisesta noususta.

Koetamme seuraavassa luoda edes pikaisen ja ylimalkaisen katsauksen niihin »kirjaviin kuviin», joita nykypäiväinen kaunokirjallisuutemme niin runsaasti tarjoo. Ja kuten jo johdannossa mainitsimme, emme tämän nuorimman kirjailijapolven suhteen yritäkään mitään lähempää selvittelyä ja arviointia tai yleispätevää ryhmittelyä, sillä sellainen olisi mielestämme vielä aivan ennenaikaista.

Naiskirjailijoita.

Theodolinda Hahnssonin ja Minna Canthin jälkiä on sekä idealisteina että realisteina astunut joukko nuorempia naisvoimia, joista useilla on samoin vahva siveellinen, uskonnollinen tai yhteiskunnallinen tendenssi selvänä tunnusmerkkinään. Nykyisten naiskirjailijaimme toistaiseksi huomattavin edustaja on hyvin tunnettu salanimi

Maila Talvio, oikealta nimeltä professorinrouva *Maila Mikkola*, syntyisin *Winter* (syntynyt kirkkoherran tyttärenä Hartolassa 17 p. lokak. 1871, käynyt Helsingin suomalaisen tyttökoulun ja jatko-opiston, v:sta 1893 naimisissa prof. J. J. Mikkolan kanssa).

Hänellä on jo takanaan puolitoistakymmentä kaunokirjallista teosta, pari kansantajuista elämäkertaa (Johan Ludvig Runebergin ja raittiusmies Peter Wieselgrenin), lentolehtisiä, kirjoituksia ja puheita sekä aivan epälukuinen joukko etupäässä romaanien ja kertomusten käännöksiä varsinkin puolan, mutta osaksi useista muistakin (venäjän, ruotsin, tanskan j. n. e.) kielistä. — Talviolla on vilkas ja lennokas kynä, usein kyllä aivan liiaksikin maalaileva ja lavertelias, ja helposti hän naisellisella lämmöllä innostuu kaikista kauniista aatteista sekä pukeutuu sotisopaan kaikkea rumaa, raakaa ja alhaista vastaan. Nainen on hänelläkin kuten Minna Canthilla useimmiten se kuvauksen keskipiste, jota ympäröivät ne yhteiskunnalliset, siveelliset ja sovinnaiset epäkohdat, joita hän teoksissaan jylisevänä »huutavan äänenä» tahtoo paljastaa ja parantaa. Tietysti hänkään ei silloin malta puhua pelkästään »puhtaan taiteen» kielellä, vaan riehahtaa innostuksissaan usein ankaraan tendenssiin, ravistellen rajusti nukkuvia omiatuntoja ja kolkutellen kovasti välinpitämättömiä sydämiä. Tunteilevasta Maila Talviosta onkin vuosien vierren kehittynyt taisteleva Maila Talvio, herättäjä ja parannuksen saarnaaja.

Maila Talvio alotti kirjailemisensa Suomen Kuvalehdessä 1894 julaistuilla liettualaisilla matkakuvauksilla. Hänen ensimäiset varsinaisesti kaunokirjalliset teelmänsä: hämäläisen salokylän arkista elämää ja pintapuolista nuorisoa kuvaileva, hajanaisesti kokoonpantu kertomus *Haapaniemen keinu* (1895), kirjava kuvaus- ja tunnelmalastukokoelma *Nähtyä ja tunnettua* (1896) ja säätyläispiireissä liikkuvat naiskuvaukset *Aili* (1897) ja *Kaksi rakkautta* (1898) sisältävät etusijassa nuoren herkkämielisen tunnelmaihmisen naisellisen hempeää ja hersyvää tunteilemista ynnä erilaisten mielialojen väreilevää maalailua. Ne ovat aikansa uusromanttisen, tunteen ja haaveilun leimaaman virtauksen luonteenomaisia ilmiöitä. Kuitenkin jo niissä näkyy myös selviä oireita tekijän myöhemmästä, väkevän tendenssin värittämästä tuotannosta. Niinpä kirjailijatar mielellään ja osanottoisesti viihtyy maalaisrahvaan parissa ja »Ailissa» jo ohimennen paljastelee herrasväen ja rahvaan välistä syvää juopaa, sellaisena kuin se esiintyy maalaisessa herrastalossa. Samoin »Ailissa» ja kertomuksessa »Kaksi rakkautta» ilmenee jo tuo Talviolle ominai-

nen luonnon, maaseudun ja maalaiselämän harras ihailu sekä tolstoilainen yleisen ihmisrakkauden piirre.

»Routavuodet» näyttävät tehneen jyrkän käänteen Maila Talvion tuotannossa. Hentomielisen tunteissa hekumoimisen sijasta hän kovakouraisesti käy selvittelemään niitä syitä, jotka kansamme turmioksi pidättävät rahvaan ja herrassäädyn niin vieraina toisilleen, ja näkee syyn siihen olevan milt'ei yksinomaan röyhkeän ja ylimielisen sekä siveellisesti rappeutuneen yläluokan puolella. Varsinkin herrassäädyn miehiset edustajat hän henkisesti alhaisina ja siveellisesti turmeltuneina asettaa räikeään valoon. Innoissaan kirjailijatar epäilemättä usein ampuu yli maalin, linkoo syytöksensä k o k o herrassäädyn silmille, mutta toiselta puolen lämmittää kuvausta hänen herkästi syttyvä naisellinen intomielensä sekä yksityiskohdissa vakuuttava asiantuntemuksensa. Tämä syyttävä tendenssi ilmenee selvästi jo kertomuksessa *Kansan seassa* (1900), [1] kohoo korkeimmilleen Maila Talvion voimakkaimmassa ja realistisimmassa teoksessa, romaanissa *Pimeän pirtin hävitys* (1901), ja työntyy, joskin melkoista tyynempänä, esiin vielä romaanissa *Juha Joutsia* (1903). Niissä kaikissa asetetaan tarkoituksellisesti vastakkain hiljainen hämäläinen (nähtävästi lähinnä kirjailijattaren oman synnyinseudun) rahvas ja sen keskuudessa ylpeänä, sisäisesti tyhjänä yläluokkana elävä maalaisherrasväki, korskeat, mässäilevät kartanonomistajat, turmeltuneet papit, juopot nimismiehet, tyhmät puoliherrat j. n. e., ja osotetaan mikä ylipääsemätön juopa on aikaisemmin vallinnut ja yhä vieläkin vallitsee näiden kahden ihmisryhmän välillä. Maila Talvion kuvaus on näissä kirjoissa monesti aivan pelottavan räikeää ja liioittelevan yksipuolista, mutta samalla lajissaan perin vakuuttavaa, havainnollista ja voimallista. Varsinkin »Pimeän pirtin hävitys» on ankara ja lohduton maalaisherrasväen syytöskirja, ja tämän herrasväen pääedustajasta Otto von Holtenista on tehty oikea romaanihirviö, luonnoton ja tympäisevä ihmiseläin, joka tuhoaa koko rauhallisen torpanperheen onnen. Paremmin on ainakin koetettu

---

[1] Samanaikainen on myös pieni 2-näytöksinen seuranäytelmä *Suomesta pois* (1899), jonka isänmaallinen tendenssi kääntyy Amerikkaan isänmaan onnettomuutta pakoon muuttoa vastaan.

tehdä ymmärrettäväksi »Juha Joutsian» lihassa ja hengessä väkevä pastori Jaakko Sand, Holtenin tapainen juoppo, mässäri ja naisten viettelijä, turmiollisen Tulettänen kyläkapakan kantavieras, jonka vastassa seisoo lopullisesti voitolle pääsevä edistysmies Juha Joutsia, ihannoitu, mutta hieman saamaton ja laimeavärinen hämäläinen talonpoika. Molempien näiden romaanien esitystavassa ja varsinkin Jaakko Sandin kuvauksessa tuntuu selviä jälkiä Selma Lagerlöfin »Gösta Berlingin tarinan» lukemisesta. — Heikkoja uusintoja niistä ovat kertomus *Muuan äiti* (1904) ja näytelmä *Kauppaneuvoksen kuoltua* (1905), joissa kurjiksi syntipukeiksi on tehty kaupunkilaisherrat ja kärsiviksi puoliksi heidän vaimonsa, äitinsä ja tyttärensä, joille heidän jumaloimiensa mallimiesten siveellinen turmelus tuskallisesti kaikessa alastomuudessaan äkkiä paljastuu. Mainitussa näytelmässä liittyy siveelliseen tendenssiin myös innostus raittius- ja työväenasiaan, jopa siinä määrin, että tendenssi tappaa siitä kaiken puhtaasti draamallisen mielenkiinnon.

Maila Talvion myöhemmissäkin teoksissa ilmenee sama aatteellinen, ihmissuvun ulkonaisiin ja sisäisiin parannuksiin tähtäävä ja uskova intomieli, sama harras antaumus ajettavaan asiaan ja sama liioitteluun taipumus, joskin saarnaileva tendenssi on niissä väistynyt taemmaksi. Vanhaan sukukartanoon ja idylliseen maalaiselämään kiintymystä ihannoi nuoren naisen elämäntarinan puitteissa tuo paikoin sangen tunnelmallinen ja kaunis herraskartanoromaani *Louhilinna* (1906), jossa sosialismikin tuodaan näyttämölle (herraskartano onkin nähtävästi Selma Lagerlöfin esimerkistä tullut nuorimman kirjallisuutemme muotiaiheeksi). Miehen ja naisen välistä puhdasta suhdetta, joka perustuu yksinomaan keskinäiseen sielujen ystävyyteen ja ymmärtämykseen, julistaa Maila Talvion toistaiseksi lavein ja laverteliain romaani, nykyaikainen helsinkiläiskuvaus *Tähtien alla* (1910). Myös draamallinen muoto on tekijätärtä edelleen viehättänyt, joskaan kyky siinä ei ole ollut lähimainkaan tahdon veroinen. Kahden erilaatuista elämänkatsomusta — yksilöllistä ja sosiaalista — edustavan ihmisen, naisen ja miehen, toisiinsa suhtautumista kuvailee näytelmä *Eri teitä* (1908), ja voimakkaan naissielun taisteluja erilaisten vaistojen ja tunteiden ristitulessa erittelee Talvion kiinteimmin kokoonpantu näytelmä *Anna Sarkoila* (1910). — Lo-

puksi on Maila Talvio lennokkaissa, tulta ja intoa salamoivissa puheissaan (kootut julkaisuihin *Puheita* 1908 ja *Kirjava keto* 1911) lausunut rohkeita ja sytyttäviä sanoja kaikkien kauniiden pyrintöjen, varsinkin »maahengen» herätyksen, työn, kodin, kotipellon sekä oman suomalaisen kansallisuuden ja kielen puolesta.

Ilmeinen tendenssikirjailijatar on myös Maila Talvion kanssa yht'aikaa alkanut *H i l j a H a a h t i*, nykyään tohtorinrouva *Hilja Krohn*, aikaisemmin mainitun Theodolinda Hahnssonin tytär (syntynyt Hämeenlinnassa 11 p. syysk. 1874, filos. kand. 1902, v:sta 1906 naimisissa tohtori Ilmari Krohnin kanssa; otti 1902 nimen Haahti). Hän edustaa tavallaan uusromanttiseen virtaukseen vanhasta romantiikasta periytynyttä uskonnollis-mystillistä piirrettä, jopa aivan askeettiseen yksipuolisuuteen saakka. Alotettuaan runomuodolla hän on myöhemminkin yhtä notkeasti, joskin ilman erikoisia personallisia tyylipiirteitä, sujutellut sekä runoa että suorasanaista. Hänen runoissaan ja runokokoelmissaan (*Oraita* 1895, *Tuomentertuja* 1899, *Kaksi kotimaata* 1903, *Vanhaa ja uutta* 1908) vallitsee perin harras, ihanteellinen, isänmaallinen ja varsinkin uskonnollinen mieliala, joka on kaukana kaikesta arkioloisesta realismista ja tapailee usein vain taivaallisen Siionin sinikunnaita, keruubien kuoroja ja Kristuksen morsiutta. On joukossa sentään (varsinkin »Tuomentertuissa») useita sangen tuoreita ja raikkaita »luonnonlauluja» sekä vakavia ja asiallisia elämänkuvia.

Sama serafiimisen ihanteellinen ja uskonnollinen yleissävy leimaa myös hänen suorasanaisia kertomuksiaan, jotka, kuten aikaisemmin hänen äitinsä samanhenkiset teelmät, kuuluvat lähinnä nuorisokirjallisuuden piiriin. Tendenssi on niissä vielä ilmeisempää kuin hänen runoissaan. Kukin kertomus on kätevästi sommiteltu jonkun uskonnollisen pohja-aatteen varaan, joka niissä erityisten lemmenseikkojen, kolhausten ja ristiriitojen kautta viedään lopulta voittoon. Niinpä Haahden ensimäinen laajempi kertomus, 2-osainen romaanintapainen *Helvi* (1900), kuvailee sivistyneen helsinkiläisen nuorison keskuudessa tapahtuvaa hengellistä heräystä ja suosittelee heille pakanalähetystä. *Israelin tyttäret* (1903) taas puhuu juutalaisten kääntymisen ja juutalaislähetyksen puolesta, ja *Kesätoverit* (1905)

kehoittaa harrastamaan merimieslähetystä. *Kotkat* (1907) käsittelee uskonnon ja taiteen keskinäistä suhdetta tai paremmin sanoen oikean kristityn suhdetta taiteeseen, koettaen saada uskontoa ja taidetta keskenään sopusointuun, tietysti siten että jälkimäinen alistuu yksinomaan edellisen palvelukseen.[1] *Valkeneva tie* (1910) vihdoin teroittaa noudattamaan aivan kirjaimellisesti raamatun käskyjä, tällä kertaa erityisesti varoitusta: »Joka nai erotetun hän tekee aviorikoksen», jotta »tuskien tieltä» pääsisi kohoamaan Jeesuksessa aukeevalle »valkenevalle tielle». — Tietysti tämä jyrkkä ja yksipuolinen tendenssi surmaa kaiken yksilöisemmän luonteenkuvauksen ja taiteellisesti perustellun tapausten kehityksen. Henkilöt ovat enimmäkseen tekijättären aatenukkeja ja tapaukset syineen ja seurauksineen liian ennakollisesti rakennettuja. Muuten Haahden kuvaustapa on kyllä sujuva ja vilkas; varsinkin lapsia ja nuorisoa sekä luontoa hän kuvailee miellyttävästi. Huomattavin hänen kertomuksistaan sekä uutukaisen aiheensa että draamallisesti vauhdikkaan toimintansa puolesta on epäilemättä »Israelin tyttäret». Hyvä menekki niillä yleensä kaikillakin näkyy olevan; onpa niitä käännetty ruotsiksi ja tanskaksikin. Hilja Haahti on puolestaan kääntänyt suomeksi m. m. pienen valikoiman Karl Gerokin runoja »Palmunlehviä» (1906). Myös miehensä sävellyksiin hän on sepittänyt runotekstejä.

Sekä aiheiltaan että yleissävyltään läheistä sukua Hilja Haahden runoille ovat neiti *Irene Mendelin*'in (syntynyt Jyväskylässä 27 p. jouluk. 1864, tyttökoulun ja jatko-opiston käytyään ollut opettajattarena y. m. toimissa) vakavahenkiset, ihanteelliset runot, joista on ilmestynyt pari erikoiskokoelmaa: *Koivikossa I—II* (1893 ja 1899). Kuitenkaan ei hänellä pelkkä uskonnollinen sävy ole niin vallitseva kuin Haahdella; hänen aihemaailmansa on hieman monipuolisempi, isänmaan, sen muistojen ja toiveiden, kodin, luonnon ja elämän, lemmen ja ystävyyden, ihmissydämen, uskonnon ja yhteiskunnan piiristä koottu. Hänkin sujuttelee runomittaa ver-

---

[1] Tässä kertomuksessa Hilja Haahti ajaa samoja aatteita, jotka hänen v. 1902 perustamansa kristillinen taideyhdistys *Kolmisointu* on ottanut ohjelmaansa.

rattain helposti, joskin samalla totutun ylimalkaisesti ja persoonattomasti; varsinkin hänen monet isänmaallisaiheiset runonsa ovat sepitetyt tuohon perin tuttuun, koru- ja korskeasanaiseen juhlarunotyyliin. Mendelinin runoissa soi joskus voimakas intomieli, useimmin sentään tyyni, hempeä ja vieno hartaus; syvempi runollinen voima ja omaperäisyyden sytyttävä teho on niissä samoinkuin Haahdenkin laulelmissa verrattain harvinainen ilmiö. — Oman runoilun ohella nti Mendelin on Suomalaiselle teatterille melko taitavasti suomennellut useita runomittaisia näytelmiä (esim. »Vasantasena»).

Aatteelliselta tendenssiltään ovat Hilja Haahden kertomuksille jossakin määrin sukua ne sujuvasti ja koruttomasti kirjoitetut kertomukset ja kertomuskokoelmat, joita salanimi *Marja Salmela* (oikeastaan neiti *Maria Stenroth*, synt. Helsingissä 25 p. syysk. 1875, viettänyt lapsuutensa ja nuoruutensa Laukaassa, missä isä oli kirkkoherrana; harras raittius- ja siveysasian ajaja) on — U. Suomettaressa olleita aikaisempia kynäelmiä lukuunottamatta — v:sta 1902 julkaissut jo puolisen tusinaa. Salmelankin kirjoissa vallitsee perin vakava-aatteinen, ihanteellinen ja siveellisesti velvoittava elämänkäsitys, mutta niiden tendenssi ei ole niin jyrkkä kuin Haahden. Päinvastoin koettaa Salmela useimmiten huolellisesti hoitaa myös luonteenkuvausta ja kertomuksen yleistä kulkua, antaen elämänkatsomuksensa kohota näkyviin etupäässä henkilöiden kokemuksista ja mielialoista. Tosin tämä ei läheskään aina tapahdu täysin vapaasti ja luontevasti, vaan tuntuu kertomuksen rakenteessa joskus liiankin selvästi harkitseva asettelu, joka tekee varsinkin hänen suuremmat kertomuksensa ja romaaninsa kokoonpanoltaan hieman väkinäisiksi ja hajanaisiksi. Nähtävästi nti Salmela on saanut aatteellisia herätteitä norjalaisilta (Björnson ja Lie) ja tanskalaisilta (Blicher-Clausen) kirjailijoilta, ja ikäänkuin vastalahjaksi hän mielellään sijoittaa osan kertomustensa toimintaa Norjaan tai ainakin norjalaisen miehen yhteyteen. Etusijassa hän kuvailee naissydämen sisäisiä taisteluja, tilintekoja ja ymmärtämyksen etsintää luonteen, elämän ja velvollisuuksien ristiriidoissa, johtaen henkilönsä »taistojen teitä» kirkkaampaan, syvällisempään ja siveellisesti velvoittavampaan elämänymmärrykseen, joka sovinnollisena ja anteeksi-

antoisena leviää kaikkien ristiriitojen yli. Elämän »syvinä hetteinä» ja »pohjavirtoina» hän näkee korkeamman salaisen voiman ja sielullisen yhteenkuuluvaisuuden, jotka kohtalokkaasti vaikuttavat ihmisten elämänmenoon. Niin tapahtuu varsinkin laajassa talonpoikaisessa suku- ja perheromaanissa *Taistojen teitä* (1905), jossa toimivien henkilöjen elämänlangat aivan sallimuksenomaisesti kietoutuvat toisiinsa. Samoin kertomuksessa *Kappale kahden matkaa* (1908), jossa oikukas kohtalo saattaa suomalaisen naisen epäsointuiseen avioliittoon norjalaisen miehen kera. Samoin myös aatteellisesti Maila Talvion »Tähtien alla» romaaniin vivahtavassa kertomuksessa *Pohjavirtoja* (1911), jossa sielujen sukulaisuutta ja ymmärtämyksellistä toistensa täydentämistä — jälleen sattumalta toisiinsa Sveitsissä osuneiden suomalaisen naisen ja norjalaisen miehen kesken! — erityisesti alleviivataan. Samantapaiset vakavat, aatteelliset ja kohtalokkaat peruspiirteet tavataan jo Salmelan esikoiskertomuksessa *Unelmiensa uhri* (1902) — uhrina on ymmärtämyksettömään avioliittoon joutunut haaveileva papintytär — ja hänen kertomuskokoelmissaan *Murusia* (1904) ja varsinkin *Syvistä hetteistä* (1910). Marja Salmela nähtävästi tahtoo herättää ihmisiä katsomaan syvemmälle sekä omaan itseensä että elämän arkisen harmauden taakse.

Vakavia, kohtalokkaita ja surunvoittoisia ovat myös professorinrouva *Helmi Setälän* (syntynyt Julius Krohnin tyttärenä Helsingissä 31 p. lokak. 1871, naimisissa professori E. N. Setälän kanssa) sirotekoiset ja tunnelmakylläiset novellit, mutta niissä ei tunnu olevan läheskään yhtä voimakasta personallisen vakaumuksen ja »sydämen kyllyyden» leimaa kuin esim. Salmelan tuotteissa. Kaikesta muodollisesta soreudestaan ja tyylipuhtaudestaan huolimatta ne näet jättävät jälkeensä jotensakin laihan ja ylimalkaisen, jopa teennäisen ja tavoitellun vaikutuksen. Useimmat niistä, oikeastaan kaikkikin, ovat särkyneisiä ja epäsointuisia joko avioliitto- tai rakkaustarinoita, monesti haetuita ja milt'ei sairaalloisen sentimentaalisia, ja katkerimmin kärsivänä, ymmärtämystä kaipaavana puolena niissä tietysti on herkkätunteinen nainen. — Tosioloisimmalla pohjalla liikkuvat salanimellä *Anni Kurki* jo v. 1898 julkaistu hajanainen ja haparoiva avioerotarina *Onnen etsinnässä* ja katovuoden ynnä

hätäaputoiminnan sangen ansiokkaasti piirretyltä taustalta kohoava, edellistä paljoa ehyemmin suoritettu novelli *Kansan hyväksi* (1902) sekä tekijättärensä toistaiseksi laajin, ehkäpä ansiokkainkin kertomus *Vanhan kartanon tarina* (1907). Sensijaan hänen kolme muuta erikoisnovelliansa: *Surun lapsi* (1905), *Mennyt päivä* (1906) ja *Kaksi ihmistä* (1909) ovat ajallisesti, paikallisesti ja henkilöllisesti perin epämääräisiä lemmen tunteissa ja ristiriidoissa liihoittelevia romanttisia luomuksia. Niissä kirjailijatar on ottanut käytäntöön tuon vanhan, tämäntapaisiin tunnekylläisiin tarinoihin hyvin soveltuvan Werther-romaanien kirje- ja muistikirjamuodon, samalla kun on niihin valinnut henkilöitä, tosin vain pelkästään nimellisesti, meillä vasta viime vuosina muotiin tulleesta taiteilijamaailmasta. Ne ovat ikäänkuin siroja kirjallisia taideteollisuustuotteita, naisellista kaunosielulukemista, ja vivahtavat melkoisesti tanskalaisen naiskirjailijan Blicher-Clausenin meilläkin tuttuihin sentimentaalisiin kertomuksiin.

Monin verroin satoisampi on Helmi Setälän muu kirjallinen tuotanto. Hän on aivan ehtimiseen suomennellut paksuja romaaneja y. m. teoksia monista eri kielistä, mukaillut satuja ja satukokoelmia ja toimittanut v:sta 1907 alkaen lapsille *Joulukonttia* ja uutta *Pääskystä*. Sitäpaitsi hän on aikakauslehtiin ja albumeihin y. m. s. julkaisuihin sepittänyt kosolti kirjoitelmia, arvosteluja ja kaunokirjallisia kynäelmiä, ottanut osaa Valvojan toimitukseen, jopa ollut sen päätoimittajanakin, perustanut äskettäin kuvallisen kuukauslehden *Otavan*, kuvaillut nuorisolle merkkihenkilöiden lapsuusmuistelmia, elämäkertoja ja elämäntyötä (m. m. laveahko *Iisa Aspin elämäkerta*), toimittanut runovalikoiman *Säkenistö* y. p. m. Kirjallisessa moniharrastuksellisuudessa hän voittanee kaikki muut naiskirjailijamme.

Päinvastaiseen suuntaan näyttää Helmi Setälän sisar, tohtorinrouva *A i n o K a l l a s* (syntynyt Viipurin pitäjässä 2 p. elok. 1878, naimisissa virolaisen lukionopettajan ja tiedemiehen toht. O. Kallaksen kanssa) kirjailijana kehittyneen. Alotettuaan neitseellisen vienona ja ihanteellisena romantikkona hän on myöhemmin sekä aiheissa että tyylissä pyrkinyt yhä vankempaan ja rehellisempään realismiin, joskin muuten on edelleen säilyttänyt ihanteellisen elämänkäsityksensä. Hän esikoi (salanimellä *Aino Suonio)* v. 1897 hempeä-

sävyisellä, romantiikan merkeissä syntyneellä runovihkosella *Lauluja ja ballaadeja*, kuvaillen siinä sievästi ja sujuvin säkein varsinkin nuoren neidon utuisia unelmia ja mielialoja, ja on sittemminkin sinne tänne sirotellut kosolti sekä omia pikkurunoja että runokäännöksiä. Merkittävimmän tuotantonsa hän kuitenkin on toistaiseksi luonut suorasanaisena kuvaajana ja kertojana, kehittäen proosatyyliään yhä asiallisempaan mutta samalla edelleen siroon ja selkeään sanontatapaan. Jo novellivihko *Kuloa ja kevättä* (1899) sisältää taidokkaita, joskin hieman aseteltuja ja vaikuttavaisuutta tapailevia piirrosharjoitelmia naispsykologian alalta. Lujemmin ottein on tekijätär käynyt aiheeseen käsiksi laajahkossa »sielunkuvauksessa» *Kirsti* (1902), eritellen siinä havainnollisen ympäristökuvauksen yhteydessä voimakastunteisen naisen mielialoja tyttönä ja lemmenhuumasta johtunutta hairahdusta hautovana morsiamena ja aviovaimona. Jouduttuaan avioliittonsa kautta Viroon hän on alkanut kaunokirjallisesti kuvailla Viron kansaa ja oloja ja julkaissut tältä uudelta ja varsinkin meille suomalaisille mielenkiintoiselta alalta pari sarjaa pääasiassa saarenmaalaisia kertoelmia *Meren takaa* (1904—05) sekä laajemman, virolaisten vaikeihin sivistysoloihin ja kansallisiin ponnisteluihin liittyvän luonnekuvauksen *Ants Raudjalg* (1907). Niissä on monta tyynesti, varmasti ja vaikuttavasti, joskaan ei aina yhtä syvästi ja tyhjentävästi piirrettyä ihmis- ja elämänkuvaa Viron kansan entisyydestä ja nykyisyydestä, paljoista suruista ja vähistä iloista. — Muutenkin on rva Kallas ahkerasti koettanut tehdä suomalaiselle yleisölle tutuksi veljeskansan sivistysoloja ja henkisiä harrastuksia, m. m. sujuvasti suomentamalla virolaista runoutta (kokoelma »Merentakaisia lauluja» 1911) ja julkaisemalla selontekoja vironkielisestä kirjallisuudesta.

Runomuodossa alotti myös salanimi *L. Onerva* (oikeastaan *Onerva Lehtinen*, syntynyt Helsingissä 18 p. huhtik. 1882, ylioppilas 1901), mutta on myöhemmin, kuten useat muutkin nuoret kynäniekat, sujutellut yhtä helposti vuoroin runoa vuoroin suorasanaista. Runon muodollisena taitajana hän kuuluu niihin nuoriin suomenkielisen runotyylin uudistajiin, jotka mestareinaan kunnioittavat Eino Leinoa ja O. Mannista. Molemmilta näyttää Onervakin omak-

suneen runomuotoisen sanontatapansa sekä hyvät että heikot puolet. Leinon kepeä, leikittelevä ja koreasanainen säkeiden sujuttelu ja yllättävien lausekeinojen käyttely, Mannisen matemaattinen suppeus ja täsmällisyys, molempien konstikkaisuus ja vaikeatajuisuus tavataan ilmeisenä jälkikaikuna Onervan runoissa. Onpa itse aiheissakin selvää sukulaisuutta huomattavissa. Onervan tähänastisissa runokokoelmissa (*Sekasointuja* 1904, *Runoja* 1908, *Särjetyt jumalat* 1910) ilmenee kaikissa nykyaikainen »maailmantuska», eri runoissa eri sanoin, kuvin ja vivahduksin. Ne ovat enimmäkseen aivan pieniä runoja ja runonsäröjä, joissa jo nuorena läpeensä pettynyt, palanut, särkynyt, väsynyt ja kärsinyt yksinäinen naissielu purkaa ilmoille sairaalloisia mielialojaan, kirpeitä arvostelujaan, ylpeitä uhmiaan ja ankeita öisiä avunhuutojaan elämän virvavaloisen tyhjyyden, toivottomuuden ja kolkkouden tummaa taustaa vastaan. Vahva elämänhuuman ja »syntien ilomaljain», yleensä pakanallis-sensualistisen elämännautinnon ja verenvietin piirre kulkee kuteena laulun leimien läpi. Monet runonsirpaleet ovat nähtävästi vain pelkkää vallatonta säeleikkiä ja helisevää sanoilla, soinnuilla ja tunteilla keimailua, kaikua luetuista koti- ja ulkomaisista esikuvista. Toisissa (varsinkin kokoelmassa »Särjetyt jumalat») sensijaan tuntuu soivan todella itsenäisesti eletyt ja vilpittömät elämäntunnot, voimakas, omaperäinen sävel, joka antaa niille aivan ominaisen runotehoisuuden. — Samantapainen särkyneinen, pessimistinen ja sensualistinen yleissävy leimaa hänen ranskalaisesti kouliutuneella ja täsmällisesti putoelevalla tyylillä kirjoitettuja suorasanaisiakin tuotteitaan. Niissä hän esiintyy kylmänä ja kärkevänä ulkopuolisen elämän tarkastelijana sekä taitavana varsinkin poikkeuksellisen ja väkeväviettisen naissielun erittelijänä. Niinpä paksu romaani *Mirdja* (1908) kuvailee helsinkiläisen kaunosielu- ja ylioppilasmaailman naispuolista Don Juania, kyllästymätöntä miesten pyydystäjää ja kiehtojaa, joka kaunosieluisen yli-ihmisellisesti tahtoo »kokea elämän lemmen henkäilyssä» ja »sekuntien tunne-ijäisyydessä». Samoin novellikokoelmat *Murtoviivoja* (1909) ja *Nousukkaita* (1911) ovat kalseaa ja kirpeää verenviettien, ihmiseläimen ja poikkeusluonteiden erittelyä ja elämän sisäisen kurjuuden paljastelua. — Onerva on esiintynyt myös suomentajana (ranskalaisia romaaneja ja laulurunoja).

Läheistä sukua Onervan kertomuksille ovat *Maria Haggrén-Jotunin* (syntynyt Kuopiossa 1880, ylioppilas 1900, naimisissa v:sta 1911 toht. *V. Tarkiaisen* kanssa) samanaikuiset tuotteet. Niidenkin tekijätär on läpeensä kylmä ja ulkokohtainen ihmisten ja elämän tarkastelija, joka vallan kyynillisyyttä lähenevällä arkailemattomuudella ja asiallisuudella samoin mielellään kuvailee luontoperäisten vaistojen ja rakkauselämän erilaisia, varsinkin suorastaan sensualistisia suhteita ja ilmiöitä sekä arkisia, aineellisia ja karkeatekoisia ihmisiä. Hänen kuvaustapansa on ulkomailta opittua omituista tuokio- ja pikavalokuvausta, välähdyksellistä kirjallista impressionismia, hänen sanontansa harvinaisen suppeaa, täsmällistä ja asiaan osuvaa. Varsinkin kuvauskokoelmat *Suhteita* (1905) ja *Rakkautta* (1907) ovat tuon erikoisen, suomeksi ennen viljelemättömän suorasanaisen kuvaus- ja sanontatapansa puolesta tyypillisiä, uuden tyylillisen tekotaidon uranuurtajia. Sattuva, kansanomainen kieli, tarkka, realistinen havainto ja karkeat, eläimelliset maalaisluonteet alkuperäisine ja hienostumattomine katsantokantoineen leimaavat hänen tyyntä salokyläistä savolaiskuvaustaan *Arkielämää* (1909) ja näytelmää *Vanha koti* (1910).

Monet muutkin naiset ovat viime vuosina koelmoineet kaunokirjailun alalla ikäänkuin merkkinä ajan kilpailevasta kirjallisesta harrastuksesta. Meillä varsinkin naiskirjailijoissa harvinaista satiiria edustaa pirteästi parissa lastukokoelmassaan (*Tien ohesta tempomia* 1901 ja *Totta ja leikkiä* 1903) opettajatar rouva *Aino Malmberg*, syntyisin *Perenius*, tunnettu samalla tuotteliaana etupäässä englanninkielisten teosten (Kipling, Hall Caine y. m.) suomentajana (syntynyt Hollolassa 1865, opettajakandidaatti). Kepeällä kynällä hän on piirrellyt joukon sattuvia, ivallisia ja hupaisia pikakuvia nykyaikaisen elämän sähköisestä hyörinästä ja siinä touhuavista erilaisista ihmistyypeistä (*Täydellinen*, *Etevä nainen*, *Opettaja Touhio*, *Tyytyväinen* y. m.). — Rouva *Selma Anttila* (synt. 1867 Orimattilassa, o. s. *Helander*) on realistiseen suuntaan kuvaillut kaupunkilaistyöväen ja köyhälistön elämää (*Kuvia työväen kaupungista* 1904, *Hallimajan nuoret*), kaupungin ja maaseudun vastakohtaisuutta (*Kaupungin lapsi*) ja perinnöllisyyden vaikutusta

luonteeseen (näytelmä *Vaihdokas* 1912). — Kiivaana tendenssikirjailijattarena naisten, kovaosaisten ja suomalaisuuden puolesta (kertomukset *Annikki, Hänen armonsa kasvatti* y. m.) on kokeillut lääninkamreerinrouva *Anni Kaste* (synt. 1876 Nastolassa). — Naisen kokemuksia, pettymyksiä ja kärsimyksiä erilaisissa elämänsuhteissa, varsinkin rakkauden ja avioliiton piirissä, kuvailevat mieluimmin useimmat muutkin nuoret naispuoliset kaunokirjailun harrastelijat (*Katri Kortesuo, Kerttu Kärkkäinen* j. n. e.), jotka äsken kuluneina vuosina ovat kilvan yritelleet julkisuuteen. — Erityisen ryhmänsä muodostavat monet naispuoliset lasten- ja nuorisonkirjailijat (*Alli Nissinen, Anni Swan-Manninen, Hilda Käkikoski, Immi Hellén* y. m.), jotka ovat alaltaan tuottaneet runsaasti sekä runoa että suorasanaista, omintakeista, mukaelmia ja käännöksiä.

Miespuolisia kirjailijoita.

Vielä taajempi on niiden nuorten miespuolisten kirjailijain ja kirjailijanalkujen rintama, jotka ovat astuneet julkisuuteen 1890-luvun puolivälin jälkeen ja joista moni tuotantonsa runsaudessa jo on ajanut vanhemman, Juhani Ahon aikuisen kirjailijapolven edelle. Juuri heidän mukanaan realismin vieroma runomuotoinen esitystapa jälleen heidän aluksi suosimansa uusromantiikan turvissa pääsi oikeuksiinsa, jopa vähäksi aikaa milt'ei vallitsevaan asemaan. Kasimir Leinon jälkiä kulkien uudet nuoret laulajat, etusijassa Eino Leino, kehittivät suomenkielisen runotyylin muodollisesti perin notkeaksi, taipuisaksi ja vivahdusrikkaaksi ajatusten ilmaisuvälineeksi, jättäen säeseppyydessä vanhemman polven parhaatkin runontaitajat melkoisesti jälkeensä ja luoden uuden, vapaamman ja personallisemman runoilutaidon entisen perinnäisen ja sovinnaisen sijaan. Toiset taas ryhtyivät Selma Lagerlöfin esimerkin mukaisesti kirjoittamaan notkeaa, maalauksellista ja tunnekuohuista lyyrillistä proosaa, pyrkien siihen sovittamaan jo Kiven voimakkaasti viljelemää ja sittemmin Ahon maukkaasti muovailemaa poljennollisuutta. Kolmannet näkyvät sekä runo- että proosatyyliinsä hakevan malleja soreasta, selkeästä ja hienosyisestä romanilaisesta ja klassilli-

sesta kirjallisuudesta. Siten heidän tuottamansa uusin kirjallisuus muodollisestikin heijastelee niitä vaikutuksia, joita he ovat eri tahoilta omaksuneet. Suorasanainen esitystapa on sittenkin jälleen kohonnut etualalle, vieläpä niidenkin tuotannossa, jotka aikoinaan rohkeasti ja julistavasti alottivat runomuodossa. Näitä alkajia esiintyikin 1890-luvun puolivälissä, ikäänkuin realismin patouttaman runovirran äkillisen laukeamisen merkkinä, J. H. Erkon ja K. Leinon rinnalle yht'äkkiä mieslukuisa joukko.

Tyypillisenä romantikkona, lähinnä kai vanhan saksalaisen ja nuoren skandinavilaisen (ruotsalaisen) romantiikan vaikutuksen alaisena alotti runoilunsa *Yrjö Weijola*, virallisesti *Weilin* (synt. koulunopettajan poikana 8 p. elok. 1875 Jyväskylässä, ylioppilas 1893, fil. kand. 1899; toiminut pankki- ja kirjakauppa-alalla, kustantajana y. m. liikehommissa), pannen jälleen suomeksi alkuun uudemman taide-epiikan, jota jo U. von Schrowe vainaja oli parikymmentä vuotta aikaisemmin »Anundillaan» yrittänyt. Weijolan kirjallinen, paljon toiveita herättänyt esikoinen oli näet keskiaikais-romantillinen 10-lauluinen luostaritarina eli »legenda» *Haavoja* v:lta 1895, jonka ajallisesti, paikallisesti ja henkilöllisesti perin hauraihin ja epämääräisiin eepillisiin kehyksiin — aiheena on tuo kulunut haavoitetun ritarin ja häntä vaalivan abbedissan alakuloinen lemmentarina — on kudottu kosolti uusromantiikan unelmoivaa tunnelmallisuutta ja kaunista kuvakieltä. Ikäänkuin uusinto siitä on Weijolan toinen suurempi eepillinen runokertoelma, 14-runoinen, nähtävästi Olavinlinnaan sijoitettu »syystarina» *Sydämiä yössä* v:lta 1905, sekin eepillisiltä puitteiltaan ja kiinnekohdiltaan yhtä ohut ja irrallinen keskiaikais-romantillinen lemmentarina — tällä kertaa ylhäisen linnanneidin ja halvan huovin onnettomasta rakkaudesta — jossa samoin lyyrillisillä tunteiden ja mielialain kuvauksilla on valtasija. Yhtä epämääräiseltä, kirjoista opitulta pohjalta kohoo myös Weijolan pieni, mitätön ivanäytelmä *Pater Paulus.* — Lyyrikkona on Weijola julkaissut kaksi runokokoelmaa — *Karsikko* (1905) ja *Sunnuntairatsastaja* (1910) — joissa vallitsee alakuloinen ja pessimistinen, unelmain ja toiveiden aikoja kaihoisasti ihannoiva ja nykyistä kylmän järjen, aineellisuuden ja tunteettomuuden karua aikaa vierova

pohjasävy, missä tosiaan viiltävä elämäntuska monesti soi aivankuin tiiviisti yhteen puristettujen, ivallisten huulten takaa. Niin varsinkin jälkimäisessä kepeämuotoisessa, mutta monta sattuvaa huomiota ja mietelmää sisältävässä kokoelmassa. »Karsikossa» Weijola hurmautuneesti ihailee merta ymmärtäjänään ja »verensä rauhoittajana» (vrt. kaunis runosikermä *Merellä* ja *Meri lainehtii)*. Mereltä hän on ottanut aiheen myös luotsi- ja ulkosaaristolaiselämää kuvailevaan vakavasävyiseen kansannäytelmään *Nuori luotsi* (1904). Samanaikuinen on Weijolan ilvehtivä, ylioppilaselämää sen kepeiltä puolilta realistisesti esittävä huvinäytelmä *Nuoruus ja hulluus*. Viime vuosina on Weijola kyhännyt kokoon eräitä pieniä huvi- ja seuranäytelmiä *(Palmqvistin kylpymatka, Ihmeellinen asia* y. m.). Sekä runo- että proosakieltä hän käyttelee verrattain notkeasti, joskaan ei aivan vaivattomasti. Varsinkin hänen runokäännöksissään (Frödingin »Valittuja runoja», Levertinin »Valittuja runoja ja ballaadeja», Stenbäckin »Runoja») tuntuu kielenkäyttö paikoin kankealta ja vastahakoiselta.

Muut nuoret laulajatoverinsa sivuutti nopeasti ja helposti *E i n o L e i n o* (virallisesti *Lönnbohm*, Kasimir Leinon veli; synt. Paltamossa 6 p. heinäk. 1878, ylioppilas 1895; opiskeltuaan vähän aikaa yliopistossa antautui yksinomaan kirjailijaksi, seuraten v:sta 1898 veljeään Päivälehden teatteri- ja kirjallisuusarvostelijana, sittemmin Helsingin Sanomissa), jonka aivan hämmästyttävä kirjallinen tuotteliaisuus lyyrikkona, eepikkona ja dramatikkona, novelli- ja romaanikirjailijana, runoteosten suomentajana, arvostelijana, pikakuvailijana ja sanomalehtikynäilijänä on toistaiseksi, tuotantoajan lyhyyteen katsoen, laatuaan ainokainen ilmiö suomenkielisessä kirjallisuudessa. Juuri Leinossa ennen muita taittuvat keskeisimmin ne moninaiset »modernit» pyrkimykset ja virtaukset, jotka kirjavoittavat nuorimman kirjailijapolvemme tuotantoa. Hän on ikäänkuin nykypäivien kirjallisen »nuoren Suomen» henkilöitymys ja tästä edustavasta asemastaan kylläkin tietoinen ja myös tiettäväksi tekevä. Hänen vaikutuksensa nuorimpaan lauluniekkain parveen on, varsinkin muodollisessa suhteessa, ollut sangen merkitsevää laatua.

Runoilunsa alotti Leino jo nuorena koulupoikana ja julkaisi

ensimäisen lyyrillisen runovihkonsa ensivuoden ylioppilaana 1896. Tämä, *Maaliskuun lauluja*, on sisällykseltään vielä enimmäkseen nuorekasta, pikkusievää jälkikaikua Heinen lemmenlauluista ja Runebergin idylleistä ja epigrammeista, mutta siinä ilmeni jo edukseen Leinon ylen hersyvä ja aito lyyrillinen laulajatemperamentti ja varsinkin se erinomainen kielellinen helppous ja helkkyvä sulo, jolla Leino soinnuttelee suomalaista runokieltä ja joka hänen myöhemmässä tuotannossaan on yhä huippuutunut. Leinolla näet jos kenellä on vallassaan suomenkielen puhtaasti sanallinen mahti ja kielellinen teho, eikä vain runomuotoinen vaan myös suorasanainen. Kieli lentää hänen käsissään kuin leikkien ja karkeloiden, tosin samalla usein aika vallattomia syrjähyppyjä tehden, vieläpä ajatussisällyksenkin koreaan helinäänsä haudaten.

Leinon myöhemmissä, tuiskuna toisiaan seuraavissa runokokoelmissa (*Tarina suuresta tammesta*, *Yökehrääjä*, *Sata ja yksi laulua*, *Ajan aalloilta*, *Hiihtäjän virsiä*, *Pyhä kevät*, *Kangastuksia*, *Talviyö*, v:ilta 1896—1905) tavataan edelleen paljon nuorekasta sisällyksetöntä sanahelinää, varsinkin niiden »sadassa ja yhdessä» lemmenlaulussa, joiden joukossa tosin samalla on useita perin somia ja herttaisia paloja, paljon kepeää, keimailevaa rallattelua ja ontohkoa elämänarvojen ja -ongelmien pohtimista puoleen jos toiseenkin ja paljon jälkikaikuja luetusta runoudesta (Heinen, Goethen y. m.). Tuntuu milt'ei siltä kuin runoilija olisi huvikseen pistänyt paperille ja painattanut kaikki tilapäiset mielialansa väreet ja väreen hivenet, kaikki satunnaisesti mieleen vilahtaneet säkeet ja loppusoinnut. Senpätähden nämä runokokoelmat, monista sangen kauniista ja tunnetehoisista yksityisrunoista huolimatta, antavatkin sepittäjästään verrattain hajanaisen ja vakaantumattoman, voisipa sanoa milt'ei oikullisen ja itsearvosteluttoman yleiskuvan. Mutta samalla on Leino niissä — ja siinäpä niiden pääansio kielellisen loisteliaisuuden ohella lieneekin — koettanut lyyrikkona vakavasti ja itsetietoisesti syventyä ajanhengen mukaiseen (vrt. Erkko ja Aho) kansalliseen uusromantiikkaan ja kalevalais-kantelettarelaiseen kauneusmaailmaan, tahtoen kai niiden avulla sekä muodollisesti että sisällyksellisesti uudistaa ja itsenäisentää sovinnaisiin muotoihin umpeutunutta suomalaista runoutta. Ikävä vain että hän siinä sivussa on usein eksy-

nyt kovin hämärään ja koreasanaiseen vertauskuvallisuuteen eli symbolismiin. Milloin hän (vrt. Oksasen »Suomen valta», Jänneksen »Väinölän lapset» ja varsinkin Cajanderin »Vapautettu kuningatar») pukee koko suomenkansan entisyyden muhkeaan vertauskuvalliseen juhlarunoasuun (*Tarina suuresta tammesta*) tai laatii näppärän runokertoelman Perman vallan ajoilta (*Perman taru* »Kangastuksissa»)[1]; milloin hakee lukuisiin sekä sieviin että muhkeihin lauluihin aiheita ja ilmaisumuotoja »Kalevalan kankahilta» ja Kantelettaren laululehdoista (sikermät *Tammenlastuja* »Suuren tammen tarinassa», *Kalevalan kankahilta* »Yökehrääjässä», *Metsänkosija* ja *Hämyhyräilyjä* »Hiihtäjän virsissä», *Lauluja Kantelettaren tapaan* »Pyhässä keväässä», *Lauluja vanhaan tapaan* »Kangastuksissa» y. p. m. yksityisiä runoja). Konsa taas hän sepittää varsinkin »routavuosien» innoittamia kalskuvasanaisia, mutta samalla joskus sangen tunnetehoisiakin isänmaallisia runoja (kokoelma *Ajan aalloilta* y. m.), kuten *Me kasvamme, Kansa kalliolla, Herran kansa, Kotikansalleni, Helsinki sumussa, Runoilija* j. n. e.

Samalta kansallisromanttiselta ja symbolistiselta pohjalta kohoaa helkkyväsäkeinen ja tunnelmallinen, joskin aatteellisesti hieman vaikeatajuinen näytelmäruno *Tuonelan joutsen* (1898) ja Erkon muodostelemaa Kalevalan mittaa erinomaisen sulavasti soinnutteleva, komea ja koristeellinen, mutta sisällykseltään perin oikullinen ja sekamelskainen Kalevala-aiheinen näytelmä *Sota valosta* (1900). Korkeimman ja taiteellisimman ilmenemyksensä on Leinon kalevalais-kantelettarelainen uusromantiikka ja symbolismi saavuttanut

---

[1] Samaa aihetta on nimellä *Thoore Hundin Bjarman-retki* käsitellyt kertovana runona salanimi *Ilmari Rautio* (oik. lehtori *Konstantin Hämäläinen*, synt. Pietarissa 1853, kuollut hist. ja suomenk. lehtorina Turussa 1909), mutta paljoa puisevammin ja kronikkamaisemmin, ilman näkyvämpää mielikuvituksen tai runollisen kuvausvoiman tenhoa. Hänen runoteoksensa *Kertomusrunoja* (1905) sisältää toisenkin suurehkon eepillisen runoelman nimeltä *Doora*, jossa hiukan runollisemmin kuin edellisessä kerrotaan Norjan kuninkaan Sigurd Jerusaleminkävijän oleskelusta Konstantinopolissa ja keisarintyttären Theodora (Doora) Komnenan rakkaudesta häneen. Runomuoto ja -mitta on molemmissa tarinoissa sangen huoliteltua, mutta itse runokieli jotensakin harmaata ja latteaa.

pienessä taruaiheisessa, mutta runoilijan yksilöllisen elämänkatsomuksen värittämässä legenda- ja ballaadikokoelmassa *Helkavirsiä* (1903), jossa muoto ja sisällys on taitavasti saatettu toisiaan sävyllisesti tukevaan ja tehostavaan sopusointuun. Puhtaasti muodollisessa kielivoimailussa taas Leinon taituruus esiintyy loistavimmillaan Isonvihan aikoja kuvailevassa, mahdikkaassa ballaadisikermässä *Simo Hurtta* (1904), jonka ulkonaisesti muhkeista runoista muutamat paraat (*Vornan virsi, Sykkö*) liittyvät karjalais-kalevalaiseen maailmaan.

Uusromanttinen, nähtävästi Selma Lagerlöfin »Gösta Berlingin» merkeissä syntynyt, on käsittelyltään ja sävyltään myös Leinon kertomaruno *Kivesjärveläiset* (1901), jonka paltamolaista aihetta Leino aikaisemmin oli alottanut käsitellä suorasanaisesti veljensä kera toimittamassaan »Nykyajassa» (1898).

Paraan osan aikaisemmasta laulu-, legenda- ja ballaadirunoudestaan, joka perin välkeärajaisena läikähtelee niin monille eri tahoille, on Leino koonnut vankkaan valikoimaan *Runokirja* (1906), jonka jälkeen hän, lukuisia yksityisiä runoja mainitsematta, on vielä julkaissut ikäänkuin edellisen tuotantonsa jälkisatona runokokoelman *Halla* (1908). [1] Yleensä Leinon runsas runous toistaiseksi tarjoo oikeastaan enemmän silmälle ja korvalle kuin sydämelle ja tunteelle. Siltä näyttää näet vielä puuttuvan voimakkaampi personallinen vakuuttavaisuus ja elämyksen kirpeys sekä syvempi sydämenlämpö, joka sytyttäisi ja tehoaisi omalla suurella ja avartavalla sisäisellä elämäntunnollaan. Epäilemättä vain pieni osa siitä jaksaa säilyttää pysyvämmän arvon. Tosin Leino sangen usein valittaa runoilijakohtalonsa kovuutta ja elämän kolkkoutta sekä laulaa niin sanoaksemme aivan »enkelien kielellä», mutta sittenkin tuo laulu monesti tuntuu olevan vain ikäänkuin »helisevä vaski ja kilisevä kulkunen», vailla oikeaa rakkautta, uskoa, hartautta ja antaumusta. Eräässä runossaan (*Rukous*) hän sanookin olevansa »väsynyt laulunsa valheeseen», ja erääässä toisessa (*Vaeltaja*) hän valittaa olevansa »asehitta, aattehitta, ihanteitta, ihmisittä, uskotta, unelmittakin».

---

[1] Tämän esityksen jo painettavaksi mennessä on juuri ilmestynyt Leinon uusin runokokoelma *Tähtitarha*. Siihen emme ole enää ennättäneet tutustua.

Kenties parhaiten hän on itse arvioinut lavean ja hersyvän laulantansa laatua runossa *Tuulikannel* (v:lta 1905), jossa m. m. sanotaan:

Muut sydämen saivat, ma kantelen.
Muut murehti, nautti, ma en, ma en,
en kurja ma elää, en kuolla voi,
kun sykä ei syömeni, soi, vaan soi.

Mun syömeni tuulikannel on,
sen kielissä laulu on lakkaamaton. —
Ei sielua sillä, ei tuntoa, oi,
ei itke, ei naura, se soi, vaan soi.

Sama on asianlaita hänen novelleissaan, romaaneissaan ja näytelmissään. Niissäkin saa lukija ihmetellä kielen ja sanonnan taiturimaista kepeyttä ja vaivattomuutta, mutta samalla valittaa niiden syvemmän ja avartavamman elämäntunnon ja elämäntotuuden niukkuutta. Ne ovat ikäänkuin räiskähteleviä ja välähteleviä ilotulituksia, joiden teho on hetkellinen ja ulkonainen. Paitsi pieniä pirteitä jutelmia ja novelleja (*Päiväperhoja*, *Kaunosielu*, *Nuori nainen* y. m.) on Leino sepittänyt kolme aiheellisesti »routavuosiin» liittyvää romaania: *Tuomas Vitikka*, *Jaana Rönty* ja *Olli Suurpää* (1906—08), sekä toisiaan jatkavat nykyaikaisromaanit *Työn orja* ja *Rahan orja* (1911—12), joihin kuuluu vielä tulevan kaksi muuta »orjaa» täydennykseksi. Kaikki ne ovat sommittelultaan ja henkilökuvauksiltaan kepeitä, teennäisiä ja oikullisia, tekijän tahallisen asettelun ja liioittelun luomuksia. Ja kaikissa niissä, kätevästi maalailtujen kohtausten ja tilannekuvien ohella, pohditaan ja järkeillään tai Leinon omia sanoja käyttääksemme »irvistellään ja arvostellaan» vahvasti, ivallisesti ja yli-ihmisellisesti, kai Nietzschen ja varsinkin Strindbergin malliin, kaikkia mahdollisia ja mahdottomia asioita, usein aika sukkelasti ja huvittavasti, mutta samalla verrattain pinnallisesti ja ikäänkuin »ulkopuolelta hampaiden».

Paitsi edellä mainituita Kalevala-aiheisia näytelmiä ja ibseniläiseen malliin rakennettua vaikeatajuista keskusteludraamaa *Johan Vilhelm* (1900) on Leino viime vuosien kuluessa julaissut jo 6 osaa *Naamioita*, jotka sisältävät yhteensä lähes parikymmentä suurem-

paa ja pienempää näytelmää ja näytelmäkuvaelmaa, joukossa joku runomittainenkin. Niihin hän on ottanut aiheita monilta eri tahoilta kuten satumaailmasta *(Väinämöisen kosinta, Hiiden miekka)*, raamatun ja itämaiden tarustosta *(Niniven lapset, Lydian kuningas, Meiram)*, Kreikan ja Rooman historiasta *(Alkibiades, Tarqvinius Superbus, Carinus)*, Suomen historiasta *(Lalli, Tuomas piispa, Maunu Tavast, Simo Hurtta)*, nykyajasta *(Pentti Pääkkönen, Kirkon vihollinen, Maan parhaat, Ilotulitus)* ja vapaasta mielikuvituksesta *(Ritari Klaus, Shakkipeli, Melankolia)*. Näytelmissään Leino (ks. esim. Naamioiden V:n sarjan alkulausetta) sanoo ajavansa takaa uusia taiteellisia ja kauneudellisia tarkoitusperiä: aina suurempaa ja suurempaa tyylittelyä, aina äärimäisempää taidekeinojen yksinkertaistuttamista ja koristeellisuutta, lyhyesti sanoen jotakin vanhain kreikkalaisten tapaista »pyhää draamaa», »monumentaalista» taidetta, siis samaan suuntaan kuin esim. englantilainen näyttelijä ja teatterinohjaaja Gordon Craig näkyy realismia vierovissa uudistushommissaan pyrkivän. Tästä johtunee m. m. että monet Leinon näytelmät tapahtuvat samassa paikassa ja hyvin lyhyessä ajassa, usein (kai koristeellisen valaistuksen vuoksi) yöllä, illasta aamuun, tehden siinä ilmeistä väkivaltaa todellisuudelle. Samasta syystä niissä kai tavataan perin kummallisia ja epätodellisia ryhmityksiä ja asetelmia, keinotekoisia ulkonaisia valaistus-, tunnelma- ja voimavaikutuksia, takaperoista sanajärjestystä, luonnotonta puhetapaa y. m. realistiselle taiteelle outoja keinoja. Varsinaista draamallista toimintaa niissä yleensä on perin vähän; ne ovat pääasiassa keskustelunäytelmiä, joiden hauraasti hahmotellut henkilöt, joll'eivät ole joutuneet kokonaan tekijän ivan ja naljailun esineiksi, ovat useinkin jonkinlaisia uudenaikaisia yli-ihmistyyppejä ja »minänsä» edustajia, jotka laveasti ja mahdikkaasti sanailevat, pohtivat ja järkeilevät kaikenkarvaisista asioista kuten Leinon romaaneissakin on laita. Kaiken tämän oudon, eriskummaisen ja teennäisen komennon ohella sisältävät Leinon näytelmät kuitenkin sangen paljon rehevää mielikuvitusta, lyyrillisiä kauneuksia ja runollista tunnelmaa. Ne ovatkin useat pikemmin lyyrillisiä mielikuva- ja tunnelmamaalauksia tai kepeitä leikittelyjä, kuin lujasti elämäntuntoisia draamoja. — Samat harrastukset lienevät äskettäin johtaneet Leinon sovittelemaan myös Kalevalan

aiheita semmoisinaan näyttämölle vapaata ulkoilmateatteria (»Helka-näyttämöä») varten *(Kalevala näyttämöllä* I—III).

Suurta runotaidollista kätevyyttään on Leino osottanut myös ahkerana runojen ja runoteosten kääntäjänä. Paitsi eräitä Topeliuksen, Schillerin, Goethen ja Racinen runonäytelmiä sekä muuatta hieman hutiloitua laulurunouden valikoimaa (»Maailman kannel») hän on varsin ansiokkaasti suomentanut Runebergin kertovat runoelmat »Kuningas Fjalar» ja »Nadeshda». Valmistumaisillaan on Danten Divina Commedian »Helvetti»-osan käännös, jota varten Leino nautti erityistä valtion matkarahaa Italiassa käydäkseen.

Ja vihdoin on Leino arvostelevan sanomalehtikirjailunsa ohella koelmoinut teatteri- ja kirjallisuushistorioitsijanakin, laatien näiltä aloilta tilapääjulkaisun *Suomalainen näyttämötaide* (1902), pirteät pikakuvat *Suomalaisia kirjailijoita* (1909) sekä suppean, hätiköidyn *Suomalaisen kirjallisuuden historian* oppikirjan (1910).

Leinon rinnalla on nuoremmista runoilijoista tuotteliaimpia ja huomattavimpia *L a r i n K y ö s t i*, oikealta nimeltä *Kyösti Larson* (synt. ruotsinmaalaisista vanhemmista 5 p. kesäk. 1873 Hämeenlinnassa, ylioppilas 1895, harjoittanut yliopistossa ja Venäjällä jonkun aikaa filologisia opintoja), jolla myös v:sta 1897 alkaen on jo takanaan kolmattakymmentä eri teosta lyyrillisiä ja eepillisiä runojulkaisuja, satuja, kertoelmia ja näytelmiä. Kuten Leinon on Larin Kyöstinkin tähänastinen tuotanto aiheiltaan ja pyrkimyksiltään hyvin haparoivaa ja kirjavaa laatua. Hän onkin aikalaistensa laulajain joukossa epäilemättä tyypillisin kulkija, etsijä, uneksija ja itsensä erittelijä; jo hänen useiden teostensa ja runosikermiensä nimet *(Kulkurin lauluja, Etsijän tarina, Unessakävijä, Sekasointuja, Ad astra, Vuorivaeltaja, Uneksijan sävel)* viittaavat selvästi siihen suuntaan. Kaiken tuon haparoimisen ja etsimisen takaa kuultaa sentään rehellinen ja elämäntuntoinen runoilijayksilöys, joka arkailematta tarkastelee ja arvostelee sekä itseään että ympäristöään. Muuten näyttää runoilija rikkinäisyydestään vähitellen päässeen yhä tyynempään ja seesteisempään elämänkatsomukseen.

Larin Kyöstin ensimäiset julkaisut: *Tän pojan kevätrallatuksia* (1897; toinen painos nimellä *Kyläisiä lauluja)* ja *Kylän lauluja* (1898)

olivat kuitenkin vielä kaukana kaikesta särkyneisestä haaveilusta ja elämän valheellisen »murhe-ivanäytelmän» vatvomisesta. Päinvastoin ne toivat laulurunouteemme aivan uuden sävylaadun, hilpeän huumorin, ja uuden aihepiirin, hämäläisen kyläelämän. Nähtävästi ruotsalaisten Bellmanin ja Frödingin katuvierien ja kyläraittien runous sekä Aleksis Kiven kotoiset rehevät hämäläiskuvat olivat Larin Kyöstin lähimpänä kirjallisena lähtökohtana, kun hän raikkaasti ja kansanomaisesti ryhtyi runoilemaan milloin leikillisiä ja realistisia, milloin vienoja ja idyllisiä pikakuvia hämäläiskylien elämästä ja ihmisistä, sekä »pitäjän pomoista» että mäkitupalaisista, kyläkulkureista ja maalaisoriginaaleista. Niiden piirtelyssä ilmeni jo edukseen Larin Kyöstin harras, tosioloinen havainto ja reipas kertoja- ja kuvaajataito, joskin runon muodollinen puoli vielä pyrki paikoin kangertelemaan. Larin Kyösti ei olekaan muodollisena runotaiturina koskaan kohonnut sellaiseen kepeyteen ja vaivattomuuteen kuin esim. Eino Leino, vaikkapa onkin myöhemmin siinä suhteessa melkoisesti edistynyt ja hioutunut. Samaa on sanottava hänen proosastaankin.

Samantapaisia kylä- ja maalaiskuvia tapaamme myös *Kulkurin lauluissa* (1899) ja *Unta ja totta* (1901) kokoelman *Maalaissoinnuissa.* Onpa Larin Kyösti Hämeen tutuista tuvista *Kellastuneissa lehdissä* (1903) hetkiseksi poikennut Laatokan rannoille ja *Meren mainingeissa* (1905) Suomenlahden meriluonnon ja saaristolaiselämän kuvailuun, tuoden siten eri tahoilta uusia aiheita suomenkieliseen taiderunouteen. Hänen maalais- ja saaristolaislauluissaan on kyllä joukossa paljon joutavaa, tavanomaista rallattelua, varsinkin lemmenrunoissa, mutta myös useita ulkonaisesti hyvin havaittuja ja piirrettyjä sekä hupaisia että vakavia ihmis- ja elämänkuvia. Maalaisessa ja hämäläisessä ympäristössä liikkuu myös Larin Kyöstin ansiokas kertova runoelma *Kuisma ja Helinä* (1902), kuvaus kasakkamajoituksen ajoilta, huvinäytelmät »kansanpila» *Juhannustulilla* ja kepeä sadunomainen »hölmöläiskomedia» *Aarteenkaivajat* sekä muutamat pirteät pikkukertoelmat (alkupuoli kokoelmaa *Leipä ja laulu,* 1905). Saaristolaiselämästä on sensijaan aihe otettu kertovaan runoelmaan *Musta hepo* (1904), jonka keskuksena on samantapainen tuhoisa ja mustasukkainen lemmentarina kuin »Kuismassa ja Heli-

nässä», sävyltään vain kaameampi ja romantillisempi. Lappalaisaiheinen, laestadiolaisliikkeeseen liittyvä on vihdoin Larin Kyöstin kolmas suurempi kertova runoelma *Aslak Hetta* (1909). Eepikkona Larin Kyösti onkin luonut ehkäpä huomattavimmat tähänastiset tuotteensa, joiden joukosta monet hyvät ballaadit (kokoelmissa *Ajan käänteessä* ja *Kellastuneita lehtiä)* ansaitsevat vielä erityisesti mainitsemista.

Mutta kaupunkilaissyntyisenä on runoilija katsellut ympärilleen myös kaupungissa, varsinkin omassa ummehtuneessa ja arkisessa kotikaupungissaan, ja tehnyt siellä monta sekä hupaisaa että surullista ja kirpeää huomiota. Sellaisia sisältää esim. »Kellastuneiden lehtien» sikermä *Kujilta ja kaduilta* y. m. runot, huvinäytelmä *Herra valtuusmies*, kertomuskokoelma *Katupeilin kuvia* (1910) ja Larin Kyöstin viimeinen sekä samalla epäilemättä selkein ja kypsynein runokokoelma *Lauluja vanhasta kaupungista* (1912). Niihin myös useammin kuin hänen maalais- ja merikuviinsa liittyy puhtaasti personallinen piirre.

Tämän personallisen, omakohtaisen Larin Kyöstin paljastaa meille paraiten hänen varsinainen laulu- ja mieterunoutensa. Juuri siinä etusijassa ilmenee hänen rauhaton, etsivä, uneksiva ja kamppaileva minänsä, joka kodittomana kulkurina, erakkona ja elämän lapsipuolena vaeltelee maailman kirjavilla teillä ja purkaa ilmi milloin remuisia milloin sairaalloisen katkeria mielialojaan omasta itsestään ja kaikesta näkemästään ja kokemastaan, eksyen usein kummallisten uni- ja mielikuvien sekaviin ja symbolistisiin umpisokkeloihin. Jo *Kulkurin lauluissa* esiintyy tämä toinen Larin Kyösti, joka samaan aikaan runovihkosessaan *Ajan käänteessä* (1899) oli hänkin osaltaan tavoitellut ankean ajan leimaamia isänmaallisi säveleitä; sotkeutuu sitten *Unta ja totta* kokoelman alkuosassa ja kertovaan muotoon puetussa sekavassa ja maailmat myllertävässä *Etsijän tarinassa* (1901) sekä *Kellastuneissa lehdissä (Sekasointuja* y. m. runoja) oman levottoman itsensä ja sitä tyydyttämättömän elämän kirpeään erittelyyn ja katkeraan arvosteluun; käy lopuksi sairaalloisten näytelmäkuvaelmien *Särkynyt sävel* ja *Ad astra* (1907) sekä *Vuorivaeltajan* (1908) tuskaisten ja vaikeroivien runojen läpi seesteisempään, tyynempään ja vakaantunempaan elämänkatsomukseen, joka

tuon »myrskyn ja ponnistuksen» hiljaisena jälkimaininkina leimaa hänen yllämainittua viimeistä runokokoelmaansa. Tässä Larin Kyöstin omakohtaisessa kehityskulussa, joka vivahtaa August Strindbergin samantapaisiin sielullisiin ponnisteluihin, kuvastuu kaiken tyhjän ja teennäisen mielenvatvonnan sekä onton sanatulvan ohella nykyaikaisen »vuosisadan lapsen» herkkä, särkynyt ja hermostuneinen mielentila, joka ei löydä mistään rauhaa eikä tyydytystä. — Hieman syrjemmässä Larin Kyöstin muusta tuotannosta pysyvät satunäytelmä *Tuhkimo ja kuninkaantytär* (1903) ja Kalevalasta sommiteltu näytelmä *Lemminkäinen* (1907) sekä ansiokas satukokoelma *Oli kerran* (1911) ynnä hänen somat runosatunsa (kokoelmassa »Lauluja vanhasta kaupungista»), joskin ne kyllä aatteellisesti sitä paikoin tapailevat. — Larin Kyösti on esiintynyt samalla myös suomentajana (Strindbergin teoksia, sievä valikoima Frödingin runoja y. m.).

Edellisten kanssa samaan aikaan alotti runoilunsa nuorimman kirjallisuutemme varmaankin omakohtaisin, subjektiivisin kirjailijailmiö *Ilmari Kianto*, vuoden 1906 suureen nimien suomalaistuttamiseen saakka *Ilmari Calamnius* (edellä mainitun Esko Virtalan nuorempi veli, synt. kirkkoherran poikana Pulkkilassa 7 p. toukok. 1874, ylioppilas 1892, filos. kand. 1898, opiskellut venäjää Moskovassa, ollut jonkun aikaa opettajana ja sanomalehdentoimittajana Kajaanissa; ottanut Kianto-nimen kotipitäjänsä Suomussalmen eli Kiannan suuresta Kianta-järvestä). Jo Kiannon suorasanaisessa esikoisessa, sotilaselämää ja sen nurinkurisuuksia (C.—K. palveli vapaaehtoisena Oulun pataljoonassa) kuvailevassa ja arvostelevassa kertomuksessa *Väärällä uralla* (1896) ilmenee selvästi hänen subjektiivinen ja vastustushenkinen kirjailijaluonteensa, joka katsoo asioita pelkästään oman yksilöisen minänsä valostuksessa ja tuntemuksessa. Ja tämä Kiannon »minä» on aluksi perin alakuloinen, itkusuinen ja tuskaileva ilmiö, oikea »maailmantuskan» marttiira, jota pienimmätkin elämän ja luonnon epäsoinnut rajusti myllertävät ja runtelevat. Sellaisena esiintyy se varsinkin lyyrillisissä runokokoelmissa *Soutajan lauluja*, *Hiljaisina hetkinä*, *Lauluja ja runoelmia* ja *Margareeta* (1897—1900), joissa runojen muoto on yleensä taiteellisesti sangen vaatimaton, jopa joskus aivan alkeellinen, monesti kansanlaulun,

vieläpä kansanomaisen »rekilaulun» ilmaisukeinoja ja luonnesävyä tahallisesti tapaileva. Niiden luonteenomaisimpana sisällyksenä on »itkuisen elämän», hylätyn ja vastineettoman lemmen ja omien salaisten erhetysten sairaalloinen vaikerrus ja »kaikerrus». Harvoin niistä soi reippaampi ja iloisempi sävel ja silloinkin ikäänkuin uhalla ja keinotekoisesti. Itse luonnossakin hän näkee etupäässä vain synkkiä ja syksyisiä ilmiöitä, jotka ovat omiaan säestämään hänen ankeita mielialojaan. Ja tähän tarkoitukseen hänen kolkon suomussalmelaisen kotiseutunsa karu ja jylhä luonto, jota Kianto on sangen antaumuksellisesti kuvaillut sekä runossa että varsinkin suorasanaisesti, onkin ollut erittäin sopivana taustana. — Personallisin, syvin, kipein ja rehellisin on Kiannon tuntemus »Margareetan» pienessä lemmenrunojen ja itsetunnustusten sikermässä, jossa runojen muodollinenkin asu on tavallista huolitellumpi. Yleisempää ja yhteisempää laatua on se sensijaan hänen isänmaallisissa runoelmissaan, joissa »routavuosien» apeat mielialat on puettu usein aivan kansanlaulunomaisiksi sanoiksi ja säkeiksi (esim. *Ne tahtovat, Te piirtäkää lehdille historian, Laulajan tervehdys, Suomenkielen riemulaulu)*. Niitä sisältää yllämainittu kokoelma »Lauluja ja runoelmia», jonka runoja tapaamme uudelleen painettuina ja myöhemmillä teelmillä lisättyinä vihkosessa *Isänmaallisia runoelmia* (1906). [1]

Merkittävimmät tähänastiset saavutuksensa on Kianto kuitenkin luonut suorasanaisten kertomusten ja »lastujen» alalla. Niissä myös hänen rikas ja tuores kainuulainen kielensä luistaa paljoa taipuisammin kuin hänen runoissaan, joskin monesti taiteellista huolittelua ja viimeistelyä halveksien. Tosin joukossa on useita verrattain kepeitä teelmiä, kuten tuo perin subjektiivinen matkatunnelmien päiväkirja *Kiannan rannoilta Kaspian poikki* (1902), samantapainen *Auskultantin päiväkirja* (1907, salanimellä *Antero Avomieli)*, kirjavat lastukokoelmat *Nuoren miehen kädestä* (1904), *Pikku syntejä* (1908) ja *Orjantappuroita* (1911) sekä Kiannon Venäjä-muistoista kokoonkyhätyt perin sentimentaaliset lemmen ja haaveilujen tarinat *Nir-*

---

[1] Muistaaksemme on Kianto painattanut Amerikassakin pienen vihkosen runojaan *Nuoria lauluja* (1902) — nähtävästi sellaisia, jotka eivät ole käyneet kaupaksi Suomessa.

vana ja *Sieluja kevätyössä* (1907), joissa kaikissa esiintyy sama herkkä ja tuskaileva, mutta samalla perin rehellinen ja suorasukainen kirjailija-kurjailija, joka vaikerteli jo hänen runoissaan. Vaan onpa niissä, varsinkin mainituissa lastukokoelmissa, myös mielenkiintoisia kuvauksia Kiannon kotiseudun ja Vienan-Karjalan kansasta ja luonnosta, hersyvää huumoria, ivallisia arvosteluja ja vihaisia mielenpurkauksia milloin mihinkin suuntaan, sekä nuorekasta kiivailua vapaan ajatuksen, totuuden ja ihmisyyden puolesta. Kianto on näet omaksunut Tolstoin, Zolan, Frenssenin y. m. nykyajan »valistuskirjailijain» mielipiteet uskonnosta, kirkosta ja yhteiskunnasta ja astunut subjektiivisen luonteensa koko kiihkeydellä »omantuntonsa, vaistonsa ja terveen, lahjomattoman järkensä» pakoittamana sekä töin (m. m. menemällä siviiliavioon) että sanoin taisteluun varsinkin kaavamaista valtiokirkkoa, dogmi- ja muotokristillisyyttä ja elämän valheellisuutta vastaan. Samalla hän perin arkailemattomalla, jopa paikoin suorastaan mauttomalla avomielisyydellä paljastelee omia elämänsuhteitaan, asettaen ne taistelunsa taustaksi ja kehystäksi. Tämän jyrkästi yksilöllisen ja kirkonvastaisen kiivailun ja totuudentaistelun tähänastinen päätuote on Kiannon räiskyvä syytösten, paljastusten, arvostelujen, itsetunnustusten ja uskonjulistusten kirja, paksu romaanintapainen *Pyhä viha* (1908). Siihen liittyy sekä aiheellisesti että aatteellisesti toinen Kiannolle yhtä luonteenomainen teos, hänen merkillinen »hartaus- ja tunnustuskirjansa» *Pyhä rakkaus* (1910), missä hän todellakin »omalla sydänverellään» on kuvaillut pikkupoikansa elämän ja kuoleman sekä isän riemut ja tuskat.[1] — Taiteellisesti huomattavin Kiannon tähänastisista kertomuksista on toki oivallinen, hilpeällä huumorilla höystetty kansankuvaus *Punainen viiva* (1909), jossa hän kerrankin on irtautunut itsestään ja luonut perin havainnollisen ja uskottavan kuvan kotiseutunsa köyhästä ja alkuperäisestä korpirahvaasta ja sen suhtautumisesta äkisti saavutettuun yleiseen äänioikeuteen ja siihen nojautuvaan sosialistiseen kiihotukseen.

---

[1] Vastustushenkisiä runojaan Kianto on painattanut kokoelmaan *Kapinoitsija* (1910). — Kiannon uusin teos on vast'ikään ilmestynyt takalistokuvaus *Metsäherran herjaaja*.

Oman kirjailun ohella on Kiantokin ansainnut niukkaa leipäänsä myös käännöstyöllä, suomennellen etupäässä venäjänkielisiä teoksia (m. m. Gontsharovin mainion »Oblomov» romaanin).

Hieman syrjemmällä tästä 1890-luvun nuorten runoniekkain ryntäävästä rintamasta seisovat *Severi Nuormaa* (Nyman), *Valter Juva* ja *Niilo Mantere*, jotka tosin jo edellisiä aikaisemmin ovat runoille ruvenneet, mutta vasta samaan aikaan julkaisseet runokokoelmia. He ikäänkuin jatkavat lyyrikkoina tuota vanhempaa, isänmaallis-ihanteellisempaa suuntaa, jonka entiset edustajat toinen toisensa perästä olivat vähitellen vaienneet.

Severi Nuormaa, vuoteen 1906 *Nyman* (synt. 15 p. lokak. 1865 Pälkäneellä, ylioppilas 1888, maisteri 1894, toiminut sanomalehtimiehenä Suomessa ja »routavuosien» lopulla Amerikassa, kansan- ja työväenopiston johtajana, koulunopettajana y. m.) on v:sta 1895 alkaen julkaissut puolikymmentä runokokoelmaa (*Kotoisilla rannoilla*, *Runoja*, *Seitsemän runoa*, Amerikassa painettu *Elämän ulapoilla* ja viimeksi 1909 *Taistelujen mainingeissa*), jotka kuitenkin melkoiseksi osaksi sisältävät samoja runoja. Nuormaan runotar on läpeensä vakavaa, mieteperäistä laatua, juhlallinen kuin valkovaippainen papitar. Muhkeapoljentoisina ja täyteläisin soinnuin soluvat hänen mahdikkaat säkeensä, joista soi vankka vakaumus, miehekäs intomieli ja luja luottamus hyvän voittoon. Suomalainen isänmaa iloineen ja suruineen, kansoineen ja kielineen, vapaus, oikeus, totuus ja ihmisyys ovat etusijassa ne korkeat ihanteet, jotka ovat saaneet hänen kanteleensa voimakkaasti kaikumaan. Nuormaan isänmaalliset runot (esim. *Revontulet*, *Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran talossa*, *Itätuulessa*, vertauskuvalliset *Laiva merellä* ja *Ziion*, *Nyt valitkaa* y. m.) ovat pontevalta miehekkyydeltään Oksasen, Cajanderin ja Jänneksen isänmaallisten runojen sukua ja yhdessä hänen monien ytimekkäiden vertauskuva- ja mieterunojensa kera (*Maailman Golgathalla*, *Laki*, *Andreas Hofer*, *Kansan vainoa*, *Jumala-ajatuksia* j. n. e.) tekijänsä runoilun kaunein ja keskeisin osa. Epäilemättä Viktor Rydbergin ylevä mieterunous on jonkun verran vaikuttanut Nuormaan samanhenkisiin runoihin. Paljoa kalpeampia ja ylimalkaisempia ovat Nuormaan varsinaiset tunnelma- ja lemmenrunot. — Nuormaa on

myös suomennellut eri tekijäin, m. m. Petöfin ja Rydbergin (»Uusi Grottelaulu» y. m.), runoja y. m. teoksia.

Valter Juva, virallisesti *Juvelius* (synt. 3 p. syysk. 1865 Pyhäjoella, ylioppilas 1884, maisteri 1890, komisionimaanmittari 1896, fil. toht. väitöskirjalla »Juutalaisten ajanlaskusta» 1907, Viipurin työväenopiston johtaja, Jerusalemin äskeisten temppelikaivausten alkuunpanija) julkaisi hänkin vasta 1897 ensimäisen vihkosen runojaan (*Kuvia ja säveliä*), joita jo aikaisemmin samoinkuin Nuormaa omiaan oli sirotellut hämäläisosakunnan albumiin y. m. Ja toiseen kokoelmaan (*Runoja* 1902) näyttääkin Juvan oma runosuoni vastaiseksi tyrehtyneen. Sensijaan hän on viime aikoina esiintynyt hyvin ahkerana runojen suomentajana, julkaisten kookkaita vaiikoimia m. m. Heinen, Rydbergin ja Tavaststjernan runoudesta sekä Tegnérin »Fritiofin sadun» (jo kolmas suomalainen käännös; aikaisempia ovat Blomin ja Tammisen).[1] Juvan runotyyli ja kielenkäyttö on sekä hänen omissa runoissaan että käännöksissään monesti omituisen koukeroista, puristettua, riimikylläistä ja konstikasta, niin että runon välittömyys siitä melkoisesti vaivautuu. Hänellä on laaja historiallinen ja kirjallinen lukeneisuus, josta hänen runonsa sisältävät kosolti näytteitä, mietteitä ja muisteloita. Lähinnä tuntuvat Burns, Fröding ja Heine vaikuttaneen Juvan runoiluun. Sen raikkaimman ja luonteisimman osan muodostavat monet reippaat kuvat ja tuoreet tunnelmat Hämeen ja Karjalan »kyliltä ja mailta» (esim. *Pohjanmaa, Häme, Karjala, Piika pikkarainen, Mökin poika, Markkinamatka, Öinen vieras, Talonpoikais-serenaadi* y. m.). Useat niistä vivahtavat Larin Kyöstin samanaikaisiin kylälaulelmiin. Myös ballaadeja, joukossa muutamia ansiokkaitakin (esim. tuo muhkea ja kaamea *Radziwill*), näkyy Juva mielellään, ulkomaisten esikuviensa innoittamana, sepittelevän. Juvan isänmaalliset ja monet hieman vaikeatajuiset mieterunot ovat Nuormaan samantapaisten runojen sukua, vakavia, miehekkäitä ja ihanteellisia; hänen lemmenlaulelmissaan on muutamia melko somia palasia.

Niilo Mantere, virallisesti *Juhani Nikolai Merenheimo*

---

[1] Hämäläisten albumissa »Kaikuja Hämeestä» IV (1886) on Juva julkaissut suomeksi Byronin »Don Juanista» episoodin »Don Juan ja Haidie».

(alkujaan Mecklin; synt. Kuopiossa 13 p. kesäk. 1870, ylioppilas 1893, pappi 1899, Oulunsalon kappalainen v:sta 1904) julkaisi jo 1891 ensimäisen vihkosen runoelmiaan (*Kevättuulahduksia*), jota paljoa myöhemmin on seurannut kolme uutta kokoelmaa (*Elämän polulla*, *Kotikuusta kuunnellessa* ja viimeksi 1910 *Lauluja matkalta*). Mantereen runoissa kuten aikaisemmin Suonion, jonka runoelmiin ne melkoisesti vivahtavat, vallitsee perin vahva isänmaallinen, ihanteellinen ja uskonnollinen henki; ne ovat läpeensä hartaita, vakavia ja opettavia, mutta samalla monesti, ulkonaisesta sujuvuudestaan huolimatta, ilmaisukeinoiltaan liian latteita ja arkisia, vanhan totutun kaavan ja sanonnan mukaisia, vailla personallisuuden omintakeista runotehoa. Isänmaallisissa ei ole esim. Nuormaan teräksistä ytimekkäisyyttä ja ponnekkuutta; ne ovat monesti pikemmin vain korusanaisia runomittaisia juhlapuheita; useat ovatkin juhla- ja tilapäärunoja. Omien uskonnollisten runojensa ohella Mantere on mukaillut ja suomennellut muidenkin hengellisiä lauluja ja virsiä. [1]

1890-luvun loppupuolella alotti niukan, mutta kirjalliselta arvoltaan sangen huomattavan runoilunsa *Otto Manninen* (synt.

---

[1] Mantereen rinnalla on viime aikoina esiintynyt useita muitakin uskonnollisten runojen tekijöitä. Paitsi edellämainittua *Hilja Haahtea* on varsinkin kirkkoherra *Niilo E. Wainio* (synt. Askaisissa 1860, pappi 1884, nykyään Nurmeksen kirkkoherra) sepittänyt kosolti hengellisiä runoja, virsiä ja lauluja (esim. kokoelma *Mestarin edessä* 1900). Wainio on myös, nähtävästi »Vänrikki Stoolin tarinain» ja Snoilskyn »Svenska bilder'ien» innoittamana, kokoelmassa *Suomalaisia* (1897) pukenut harrasmielisiksi runoiksi joukon Suomen historiaan liittyviä aiheita (Mikael Agricolasta alkaen), saamatta niihin kuitenkaan enemmän muodon kuin sisällyksen puolesta esikuviensa korkeaa runollista tehoa. Aikaisempi (1895) on hänen »tunteita, muistoja ja mietteitä» sisältävä, harras ja ihanteellismielinen, mutta runollisesti laihanlainen ja puiseva runovihkosensa *Poimulehtiä*. — Wainio on m. m. suomentanut useita unkarinkielisiä (M. Jókain) romaaneja ja kertomuksia.

Muista uskonnollisten runojen sepittäjistä mainittakoon vielä *Kaarlo Hammar (Terhi*, synt. Salossa 1872, laulunopettaja, pilalehtirunoilija), joka on julkaissut uskonnollisen runovihkosen *Kannel ja risti* (1898), ja varsinkin pastori *Simo Korpela* (synt. Teuvassa 1863, Virtain kappalainen), jolta on ilmestynyt paljon uskonnollista runoutta (kokoelma *75 virttä* y. m.).

Kangasniemessä 13 p. elok. 1872, ylioppilas 1892, fil. kand. 1897; toiminut kirjailijana ja jonkun aikaa Kansallisteatterin kirjallisena apujohtajana). Kuitenkin hän vasta 1905 julkaisi ensimäisen kokoelman *Säkeitä*, jota 1910 seurasi *Säkeitä II.* Paljoa satoisampi ja yleisesti merkitsevämpi onkin Mannisen tuotanto ollut etevänä runojen ja runoteosten kääntäjänä. Siinä taidossa hän on tunnustettu mestari, jonka käsissä vaikeatkin vieraskieliset runotuotteet ovat saaneet siloisen ja sujuvan suomenkielisen asun, lyhyesti sanoen tulleet uudestirunoilluiksi suomenkielelle. Joukko Topeliuksen paraita runoelmia, Runebergin lyyrilliset ja pienet eepilliset runoelmat, »Vänrikki Stoolin tarinat» ja huvinäytelmä »En voi», Heinen ivallinen matkarunoelma »Saksanmaa», Molièren hupaisa komedia »Oppineita naisia», Ibsenin valtaava runonäytelmä »Peer Gynt», monia vähempiä suomennoksia mainitsematta, on siten mallikelpoisesti saatettu suomenkielisen kirjallisuuden omiksi. Tosin voidaan Mannisen runokäännöksien suhteen muistuttaa, että niissä samoinkuin hänen omissa runoissaan ilmenee paikkapaikoin eräänlainen kielellinen ja muodollinen konstikkaisuus, joka ei aina salli ajatuksen täysin selkeästi astua näkyviin, mutta yleensä on myönnettävä, että hänen runosuomennoksensa (esim. »Oppineita naisia» ja »Peer Gynt») ovat nykyaikaisen suomenkielisen käännöstaidon korkeimpia saavutuksia. Samoin on Manninen sujuvasti suomentanut useita kookkaita suorasanaisiakin teoksia, joista etusijassa mainittakoon lavea »Yleinen kirjallisuuden historia», missä kääntäjän notkea savolainen sanaseppyys on kieltämme tällä alalla melkoisesti rikastuttanut. Paraillaan lienee hänellä tekeillä Homeroksen mainion »Ilias»-eepoksen suomennos, jota varten hän valtion apurahalla teki opintomatkan Kreikkaan.

Mannisen oma ohuehko runous on läpeensä subjektiivista, omia uriaan kulkevaa mieliala- ja mietelyriikkaa, runoilijan yksilöllisessä tunneahjossa ulkonaisesti ohennettua mutta sisäisesti tihennettyä. Sen yleissävy on tumma, viileä, alakuloinen ja alistuneinen ja muistuttaa Kantelettaren »suruista soittoa»; siinä »täytymyksen tähti tyyni yöhön käyvän tietä ohjaa», kuten runoilija lausuu kauniissa runossa *Paljon.* Sisällys on yksinäisen, itseensä sulkeutuneen runoilija-erakon hiljaista, hienosyistä ja järkeilevää, mutta samalla usein sangen syvälle käypää ja välähdyksellisesti valaisevaa oman itsensä,

ihmisen ja elämän ja niiden toisiinsa suhtautumisen arviointia ja tilintekoa. Mietteliäs ja itseytynyt savolainen »metsien mies» ja kirjallisesti hienostunut kulttuuri-ihminen ovat siinä yhtyneet. Useimmiten menneet muistot ja toiveet, unelmat ja pettymykset, voitot ja tappiot, ilot ja surut, lempi ja lemmettömyys kangastelevat siinä tyyninä jälkinäkyinä ja hiljaisina tunnemaininkeina runoilijan mielessä ja väreilevat sieltä kuuleina kuvina ja hillittyinä sävelinä esiin. Elämä heijastaa ikäänkuin äänettömänä sisäisenä kaikuna ja kaihona runoilijan sielun läpi (esim. *Mennyt päivä, Pellavan kitkijä, Joutsenlaulu, Leivopari, Sanattomasti* y. m. runot).

Tällainen yksilöllisen sielun sisimpiä kieliä tapaileva vaitelias runous ei tietysti ole »suuren yleisön» runoutta; se puhuu vain samantapaisilla tajuamis- ja tuntemis-edellytyksillä varustetuille sukulaishengille, mutta heille se epäilemättä tarjookin todella sykähyttäviä tunne- ja kauneusarvoja. Osaksi lienee sen melkoiseen vaikeatajuisuuteen syynä runojen itsenäinen, äärimmilleen hiottu ja harkittu sana- ja tyylitaito, jollaista ei ole ennen viljelty suomenkielisessä runoudessa. Myös muototaiturina Manninen näet kulkee omia yksilöisiä teitään. Hänen säkeensä ovat suppeita, tiiviitä ja matemaattisen tarkasti täsmennettyjä; tavaton alku- ja loppusointujen runsaus kietoo nuo useimmiten hyvin lyhyet säkeet ja säejaksot lujaksi taiturimaiseksi punoumaksi, joka ankaran kiinteästi sitoo ajatuksen. Varsinkin »Säkeiden» toisessa sarjassa on useita tuollaisia »lapidaarisia» ja »latinalaisia» runoja, joiden kireälle kierrettyyn ajatuslankaan ei hevillä pääse kiinni. Onpa sellaisiakin, jotka paremmin ymmärtää näkemällä kuin kuulemalla, Manninen kun näet runotyössään käyttää ahkerasti sanaheitollisia ja välimerkillisiä ajatuksen ilmaisukeinoja. Epäilemättä Mannisen suppea ja kiinteä säetekniikka, liiallisesta taiturimaisuudestaan huolimatta, on viittonut uusia hedelmällisiä uria meillä niin yleisille »laveasuille laulajille»; samalla itse hänen runojensa tummassa tunnesävyssä soi kenties suomalaisen luonteenlaadun sisimmät ja pohjimmaiset äänet.

Mannisen läheinen henkinen sukulainen on *Veikko Antero Koskenniemi* (alkujaan *Forsnäs;* synt. Oulussa 8 p. heinäk. 1885, ylioppilas 1903, fil. kand. 1907, »Ajan» toimittajia), joka 21 vuo-

tiaana 1906 julkaisi kypsyneen ja muotovalmiin esikoiskokoelmansa *Runoja.*[1] Sitä seurasi 1908 kokoelma *Valkeat kaupungit* sekä äskettäin (1912) keväisiä Pariisin havaintoja, tunnelmia ja vaikutelmia runollisen herkästi ja antaumuksellisesti pikakuvaileva proosateos *Kevätilta Quartier Latin'issa.* Lisäksi on Koskenniemi julkaissut kirjoituksia kirjallisuudesta ja taiteesta ja suomentanut Grillparzerin kauniit runonäytelmät »Meren ja lemmen aallot» ja »Sappho» sekä muutamia suorasanaisia teoksia.

Koskenniemi on Mannisen tapainen yksinäinen runoilijaerakko ja mietteliäs elämänkatselija, joka kamaristaan uneksivana, alakuloisena, tyynenä ja alistuneena tuijottaa elämään, kuolemaan, kaiken katoavaisuuteen, kohtaloon ja iäisyyteen. Hänen elämäntuntonsa ovat vielä hillitympiä, viileämpiä, pohjalaisesti karumpia ja yksivärisempiä kuin Mannisen, saman raskaan ja kiinteän perustunnelman — ihmisen, elämän ja kohtalon ankaran toisiinsa suhtautumisen — alituista toistelua. Mannisen tavoin hänkin, valitsemalla runojensa aineksia ja kuvia todellisuudesta, antaa niille syvällisen ja laajakantoisen symboolisen merkityksen. Hänen keskusaiheensa on yö, tuo kuolonrauhan, kadon, äärettömyyden ja iäisyyden suuri ja salaperäinen vertauskuva, jossa »yhtyy iankaikkisuus ja aika» ja johon »korkein totuus kätkettynä on». Öiset kadut ja katulyhdyt sekä erityisesti öiset vaiteliaat katot ovat syksyn, äänettömien lakeuksien ja uinuvien lumikenttien ohella Koskenniemelle kuoleman ja kohtalon viileitä vertauskuvia, joita hän toistelee milt'ei harmaaseen yksitoikkoisuuteen ja totunnaisuuteen saakka, valaen niihin toki selkeän ja objektiivisen näkemyksensä suuren ja avarruttavan hartauden (vrt. esim. runoja *Yksin, Jo sammuu valot yöhön lähestyvään, Öinen katu, Yli vaikenevain kattoin, Fiat nox, Lakeus*-sarja, *Nukkuvat kentät, Kuutamo* y. m.).

Nämä tummat ja raskaat elämäntunnot, joissa kyllä tuntuu pieniä kaikuja luetuista ulkomaisista runoilijoista, on Koskenniemi

[1] Tämän kokoelman saksansi seur. vuonna (»Gedichte von W. A. Koskenniemi») amerikkalainen professori ja kirjallisuudentutkija *Johann Jakob Meyer*, joka on myös laatinut ja useilla käännösnäytteillä varustanut verrattain lavean saksankielisen esityksen suomenkielisestä kirjallisuudesta nimellä *Vom Land der tausend Seeen* (»Tuhanten järvien maasta», 1910).

pukenut puhtaihin, kirkkaihin ja plastillisiin säkeihin, joiden koruton kauneus ja selkeys viittaa klassillisen ja romanilaisen maailman runouteen. Jälkimäiseen viittaa myös Koskenniemen ahkerasti ja taidokkaasti viljelemä vaikea sonettimuoto. Sekä aiheellisesti että muodollisesti on Koskenniemi Eino Leinon ja Mannisen ohella osaltaan avartanut ja syventänyt nuorinta runouttamme ja saanut jo jälkituottajiakin.

Rajuna uusromantikkona, oikeana myllertävän »myrskyn ja kiihkon» edustajana rupesi runoille *Joel Lehtonen* (synt. Säämingissä 27 p. marrask. 1881, ylioppilastutkinnon suoritettuaan toiminut kirjailijana ja sanomalehtimiehenä), julkaisemalla v. 1904 yht'aikaa eepillisen runoteoksen *Perm* ja romaanin *Paholaisen viulu*. Edellinen — hämyinen ja kankeahkosäkeinen kertomus jylhästä muinaispermalaisesta orjasankarista — tuntuu tapailevan Eino Leinon »Helkavirsiä» (vrt. esim. näiden runoja »Ylermi» ja »Kouta»). Jälkimäisessä — romanttisen Uorolan hovin ja kummallisen viuluniekan tai oikeastaan kahdenkin sellaisen kuumeisesti huohottavassa ja kuohuvasanaisessa tarinassa — esiintyy selviä merkkejä Selma Lagerlöfin »Gösta Berlingin tarinan», Volter Kilven »Bathseban» ja Aleksis Kiven »Veljesten» lukemisesta. Molempien teosten päähenkilöt ovat uhman, voiman ja veren villiä väkeä, ylpeitä »yli-ihmisiä», jotka kuulevat vain »oman kutsunsa kohuja» ja vertään totellen »uskaltavat olla mitä tahtovat». Molemmat riehuvat, rehkivät ja ryntäilevät tavattomasti »yläpuolella hyvän ja pahan», ja heidän mukanaan nuorekas tekijä itse pauhaa, myrskyää ja salamoi korskein sanoin ja ylpein elein joka suuntaan. Yhtä myllerryksellisiä ja kaaosmaisia ovat Lehtosen seuraavatkin teelmät, suorasanaisen kertomuksen puitteihin puetut *Villi* ja *Mataleena*. Niiden kuten edellistenkin ansiopuolia on toki tunteen voimallisuus, maalaukselliset luonnonkuvaukset ja ylen rikas, kohiseva ja täyteläinen savolaiskieli. Myöhemmin näkyy Lehtonen riehahtaneen päinvastaiseen suuntaan, vallattoman leveään ja burleskimaiseen realismiin. Sen huomaa selvästi hänen viimeaikaisista runotuotteistaan *Rakkaita muistoja* (1911) ja *Markkinoilta* (1912), joissa hän verrattain raskain ja takaltelevin säkein, mutta usein aika huvittavasti joko laulaa lapsuutensa kirja-

via muistoja ja havaintoja tai perin realistisesti kuvailee savolaisen kotiseutunsa kansanelämää, tahtoen kai kirjallisuuteemme luoda jotakin koomillisen eepoksen tapaista runolajia. Siihen viittaavat näissä teoksissa sellaiset karkeatekoiset, nähtävästi Kiveä tapailevat eepilliset yritykset kuin *Mustalaiset*, *Markkinoilta maalle* ja *Nurkka-Massin kuuliaiset*. Myös lyyrikkona (runokokoelma *Nuoruus)* ja »lastuilijana» (italialaiset matkakuvaukset *Myrtti ja alppiruusu)* on Lehtonen kokeillut, osottaen omistavansa lahjoja ja taipumuksia eri tahoille, mutta samalla melkoista taiteellisen aistin joko puutetta tai viljelemättömyyttä ja halveksimista. — Oman kirjailun ohella Lehtonen on muovaillut lastenkirjoiksi suomalaisia kansansatuja (*Tarulinna* ja *Ilvolan juttuja)* ja suomennellut eri kirjailijain teoksia (m. m. Lagerlöfin »Gösta Berlingistä» uuden suomennoksen).

Samantapaisesti myrskyilevät ja kohisevat mahtiponnen, uhman ja yli-ihmisyyden sävelet, joihin »routavuosien» ahdistava painostus ja »suurlakon» vapautumishuumaus lienevät osaltaan vaikuttaneet, pauhaavat muutamien muidenkin nuorten runoniekkaimme tuotteissa. Tyypillisin siihen suuntaan on A a r n i K o u t a (oikeastaan *Arnold Candolin)*, jonka jylisevät ja kalskuvasanaiset runokokoelmat (*Tulijoutsen*, *Dityrambeja*, *Jäiset temppelit*, v:lta 1905—11) näyttävät syntyneen sisällyksellisesti etusijassa Friedrich Nietzschen ja muodollisesti varsinkin Eino Leinon vaikutuksen alaisina. Nietzscheen viittaavat myös Koudan Nietzsche-käännökset (runovalikoima »Dionysos», »Näin puhui Zarathustra», »Antikristus»). Myös Manninen ja Onerva näyttävät olevan Koudan runotuttuja. Koudan runoista jää mieleen etupäässä niiden loistelias muodollinen säehelinä ja sanamahtailu, joka vyöryy vuolaana kuin kosken kohina ja peittää huumaavaan pauhuunsa runojen ajatussisällyksen. Coriolanus, Catilina, Caesar, Tiberius, Kustaa III ovat Koudan ylpeitä yli-ihmistyyppejä, joille oma tahto on ainoa laki ja mittapuu, joille »oma voima ja valta on määränsä korkein yli herkkien tunteiden säälinnän». Selkein, syventynein ja muotokypsin Koudan tähänastisista runokokoelmista on *Jäiset temppelit*, josta varsinkin muhkeat *Tiberius*-runot ansaitsevat mainitsemista.

Olemmekin nyt lyhyesti selostaneet kaikki vähänkin mainitsemisen arvoiset nuoret ja nuorimmat runoniekat ja heidän tuotannossaan päällisin puolin tutustuneet niihin kirjaviin suuntiin ja pyrkimyksiin, jotka nykypäiväisessä runoudessamme ovat risteilleet. Heidän lukuaan voitaisiin tosin lisätä vielä melkoisella joukolla lyyrillisten runokokoelmain julkaisijoita, [1] mutta kun näiden runous on suuressa määrin jälkikaikurunoutta tai vasta aivan alussaan eikä muutenkaan tarjoa edes niinkään mielenkiintoisia kirjallisia erikoispiirteitä kuin ylempänä mainittujen, voimme heidät tässä toistaiseksi sivuuttaa ja jättää runotyössään varttumaan. Tietysti laulurunoutemme sisäinen arvo ei lähimainkaan vastaa sen ulkonaista runsautta ja ilahuttavia muodollisia saavutuksia, mutta selviä merkkejä on, kuten edellä olemme huomanneet, näkynyt myös sen sisäisten tunne- ja kauneusarvojen syventymisestä ja avartumisesta.

Samansuuntaisia piirteitä ja pyrkimyksiä ilmenee myös niiden nuorten ja nuorimpain mieskirjailijain tuotteissa, jotka etusijassa ja yksinomaankin ovat viljelleet suorasanaista esitysmuotoa.

Tyypillinen uusromanttinen yksilöisyyden, yli-ihmisyyden ja kauneuden palvoja on *Volter Kilpi* (synt. Kustavissa l. Kivimaassa 12 p. jouluk. 1874, ylioppilas 1895, fil. kand. 1900, kirjastomies), jonka teokset *Bathseba* (1900), *Parsifal* (1902) ja *Antinous* (1903) ovat kirjallisuutemme omituisimpia tuotteita. Ne eivät

---

[1] Sellaisia ovat esim. Olli Vuorista paljon muistuttava raikkaiden ja pikkusievien runojen vaatimaton sujuvasäkeinen sepittäjä *Vilppu Kaukonen* (oik. *Filip Forsman*, runovihkoset *Vesoja* I—III); vapaudenuhman ja maalaisten kotikuvien hieman matala- ja kankeasävelinen laulaja *Rafael Engelberg (Työpajan töminässä, Kotona käymässä)*, joka on sepittänyt suorasanaisiakin teelmiä (esim. pirteä maalainen kertomuskokoelma *Pitkänperän suuresta pitäjästä)*; alottelevat runoniekat *Lauri Pohjanpää (Mielialoja)*, *J. Siljo (Runoja)*, *Onni Okkonen (Hyperborean poika)*, *Huugo Jalkanen (Kevät)* y. m. — Yleissävyltään nuorimpain laulajain sepitelmät ovat Mannisen ja Koskenniemen malliin enimmäkseen alakuloisia ja yksinäisyystuntoisia.

ole tavallisia kertomuksia, sillä ulkonainen todellisuus ja asiallisuus on niissä ohennettu milt'ei olemattomiin. Pikemmin ne ovat suorasanaista tunne- ja mietelyriikkaa, vuolaita ja värikylläisiä tunnelmamaalauksia, runoilijan ja kauneusfilosofin sisäisiä hurmioita, näkyjä ja sielunväreitä. Kilven aatteellisena oppi-isänä näyttää olleen varsinkin hänen ihailemansa »aikamme totisin henki» ja »kuningasajattelija» Fr. Nietzsche, runollisina esikuvina taas mahdollisesti Englannin n. s. »prerafaeliitit» (Rossetti y. m.). Edelliseltä opittua on nähtävästi Kilven halu yli-ihmisellisesti »uudelleen arvioida kaikki arvot», jälkimäisiin viittaa Kilven romantillinen tunneherkkyys ja nykyoloisen todellisuuden vierominen. Hänen yllämainittujen teostensa päähenkilöt: Israelin kuningas David, keskiaikainen runotarinaritari Parsifal ja keisari Hadrianuksen ystävä kaunis Antinous, ovat todellisuudesta irroitettuja haaveolioita, jotka sisäistä tyydytystä löytääkseen herkeämättä kaikkialta etsivät elämän oikeaa tarkoitusta ja syvintä sisällystä ja sitä tehdessään pelkästään omien yksilöllisten tunneväreidensä mukaan — sillä »pyhää on itseänsä totella» — arvioitsevat kaikkea olevaista. Davidin itsekäs elämän arviointi tosin päättyy tuskaiseen epäsointuun, mutta Parsifal löytää vihdoin tyydytyksen ja rauhan rakkauden tuomien sisäisten kauneustunnelmienväristyksissä, ja kauneudenhaaveilija Antinous samoin lopuksi johtuu viileään kauneushurmioiseen mielentilaan, missä »kauneinta on tunteinansa levätä». Omituisen kuva- ja värikylläisellä, maalauksellisella ja rohkeamuodostuksellisella tyylillä ja kielellä Kilpi kuvailee henkilöjensä erilaisia mielialoja ja niiden sisäisiä ja ulkonaisia vaikuttimia, tahtoen myös lukijoissa herättää vastaavia sisäisiä tunne- ja kauneusarvoja, sielullisia »hymistyksiä» ja »väristyksiä», sillä sellaisiin vaipuminen näyttää hänestä, mikäli hänen lyyrilliseen tunnetulvaan peittyvistä aatteistaan voi päästä selville, olevan ihmisrinnan korkein tyydytys ja elämänihanne. Elämä on Kilven elämänkäsityksessä katsottu yksinomaan kauneushaaveisen kamarirunoilijan ja erakkofilosofin silmillä; arkisen tosielämän velvoittavat tunnot ja vaatimukset ovat sille vieraita. Vaikkapa emme voisikaan hyväksyä tätä kovin yksipuolista ja ahdasta elämänkatsomusta, ansaitsee kuitenkin täyden tunnustuksen se herkkä ja voimakas runollisuus ja vilpitön hartaus, joka tulvehtii vastaamme Kilven kirjoista, eikä

ainoasti noista kaunokirjalliseen muotoon puetuista, vaan myös hänen esteettis-filosofisia kirjoitelmia sisältävästä julkaisustaan *Ihmisestä ja elämästä* (1902), jossa hän milt'ei yhtä lyyrillisessä ja tunnelmavuolaassa muodossa esittää mainitunlaisia mietelmiään ihmisen sisäisten tunnelmatilojen korkeasta kauneusarvosta.

Kilven nietzscheläinen kauneusevankeliumi ja omituinen, maneerimainen kieli- ja tyylitaito, joka sangen usein rikkoo oikeakielisyyden, luonnollisuuden ja sopusuhtaisuuden rajat, ovat jonkunverran vaikuttaneet häntä nuoremman kirjailijapolven tuotteihin. — Tämä kielityyli tuntuu osaksi myös Kilven suomennoksissa, joita hän on tehnyt Frenssenin (»Jörn Uhl», »Hilligenlei», »Kolme Toverusta»), Goethen (»Nuoren Wertherin kärsimykset») y. m. teoksista, vieläpä hänen puhtaasti asiallisissakin kirjoituksissaan (kirja-arvosteluissa y. m. s.).

Tosioloisemmalla ja vankemmalla pohjalla liikkuu *Johannes Linnankoski*, jolla muutoin kyllä on joitakin kirjallisia sukulaispiirteitä Kilven kanssa. Linnankoski, oikealta nimeltään *Vihtori Peltonen* (synt. talonpoikaissuvusta Askulan kappelissa 28 p. lokak. 1869), on verrattain itseoppinut kirjailija, sillä hänen varsinainen koulunkäyntinsä supistuu kansakouluun ja pariin vuoteen Jyväskylän seminaarissa. Koulutietojaan hän on suuressa määrin täydentänyt ahkeralla ominpäin opiskelulla ja hankkinutkin siten itselleen monipuolisen yleissivistyksen. Nuorena hän jonkun aikaa toimi m. m. tukkitöissä, oli seminaarista erottuaan vuosikauden »Keski-Suomen» toimituksessa ja pääsi 1891 Werner Söderströmin kustannusliikkeen palvelukseen suomentajaksi ja apuriksi. Vv. 1895—99 hän toimitti »Uusimaa»-lehteä, jonka perustajiin hän kuului. Linnankoski oli myös vuoden 1906 suuren nimien suomalaistuttamisliikkeen alkuunpanijoita ja antoi alun »Suomalaisuuden Liiton» perustamiseen, ollen sen ensimäinen sihteeri. Muutenkin liittyy Linnankosken nimi läheisesti varsinkin Porvoon ja Uudenmaan suomalaisuusrientoihin.

Hän oli jo suomentanut suuren joukon erialaisia teoksia ja itsekin sepitellyt kosolti pieniä »Kyläläisten kirjasia» sekä muutamia suurempiakin valistuskirjoja (esim. tyyli- ja esitystaidon oppaat *Kynäilijä* ja *Puhetaito*), jopa erään pienen seuranäytelmänkin *(Salon lap-*

sia),[1] kun hän v. 1903 salanimellä Johannes Linnankoski, jonka oikeaa omistajaa ei isoon aikaan lähemmin tiedetty, julkaisi lavean ja suurisuuntaisen raamatullisen näytelmän *Ikuinen taistelu* ja sillä heti kohosi nuorimman kirjailijapolven eturiviin. Tässä teoksessa, joka on kirjoitettu paikkapaikoin omituisesti hakkaavalla poljennollisella, jopa riimitetylläkin proosatyylillä, hän vertauskuvallisesti, raamatun ensimäisen ihmisperheen ja Kainin veljesmurhan tarinan puitteissa, käsittelee elämän syvimpiä ongelmia, ihmisen ylpeää itsenäisyystuntoa ja kapinamieltä Jumalaa vastaan, hyvän ja pahan, Jumalan ja perkeleen välistä ikuista taistelua ihmisestä ja maailmasta. Tämäntapaista aihetta ovat aikaisemmin käsitelleet esim. englantilaiset runoilijat Milton (eepoksessa »Kadotettu paratiisi») ja Byron (mysteerionäytelmässä »Cain») sekä saksalainen Goethe (»Faust» näytelmässä), mainitaksemme vain muutamia maailmankirjallisuuden kuuluisimpia nimiä, ja epäilemättä on Linnankoski heidän teoksistaan saanut ainakin ulkonaisia ja muotopuolisia herätteitä (esim. ensi näytös muistuttaa melkoisesti Miltonin »Pandaemonium» kohtausta, toinen Byronin »Cainin» Luciferin ja Kainin vaellusta avaruudessa), mutta sittenkin hän on verrattain itsenäisesti ja voimakkaasti pidellyt tätä suuremmoista aihetta, vaikkapa ei ole saavuttanutkaan noiden maailmankirjallisuuden suurteosten korkeaa runotehoa. Tämä itsenäisyys osottautuu varsinkin Kainin ja Lusiferin kuvauksissa, joihin Linnankoski on luonut paljon omintakeisia piirteitä. Linnankosken elämänkatsomus on, päinvastoin kuin esim. Byronin, ihanteellinen, optimistinen; hän uskoo, mikäli näytelmän hieman sekavasta lopusta voi päättää, hyvän tässä taistelussa vihdoin pääsevän voitolle.

Linnankosken seuraava teos oli lavea, talonpoikaismaailmaan asetettu Don Juan romaani *Laulu tulipunaisesta kukasta* (1905), Lemminkäisaihe siirrettynä nykyaikaan. Siinäkin päähenkilö, ihannoitu ja romanttisella sädekehällä ympäröity intohimoinen lemmenritari ja vastustamaton naisten naurattaja Olavi Koskela, käy lihan ja hengen, pahan ja hyvän taistelua omassa itsessään, kunnes hyvä

---

[1] Myöhemmin on Linnankoski toimittanut suomeksi lavean *Keksintöjen kirjan* y. m. tuotteita.

hänessä vihdoin voittaa ja hän, kuten Kain Aadansa kera, käy vertaisensa naisen kanssa yhteisvoimin elämän tositaistelussa itseään puhdistamaan. Tämän »rakkauden riemulaulun» käsittelyssä ja tyylissä — esim. tyylin paikoittaisessa lyyrillisessä lennokkuudessa, esityksen katkelmallisuudessa ja luonnon ynnä esineiden puhelahjaisuudessa — tuntuu selviä merkkejä Selma Lagerlöfin usein mainitusta »Gösta Berlingin tarinasta». — Talonpoikaisnovellissa *Taistelu Heikkilän talosta* (1907), missä myös tuntuu lagerlöfiläisiä piirteitä, suoritetaan hyvän ja pahan välinen taistelu talon voimakkaan emännän ja juopon isännän kesken, usein sangen kovakouraisesti. — Näytelmässä *Kirot* (1908) Linnankoski on jälleen siirtynyt menneisyyteen, tällä kertaa Suomen suvun hämärään muinaisuuteen, mutta tämä mervien ja veenien sekä molempia ahdistavien muronnien välinen taistelu on vain raskas vertauskuvallinen esityskeino, jonka avulla tekijä tahtoo puolueettomasti kuvailla »routavuosien» aikuisia henkilöitä, tapahtumia ja ristiriitoja. Allegoriamuoto tässä melkoisesti vähentää muutenkin hajanaisen ja kuvaelmamaisen näytelmän runollista nautittavuutta. — Samana vuonna (1908) ilmestyi Linnankosken selkeä, tyylillisesti eheä ja voimakkaasti keskitetty »talonpoikaistarina» *Pakolaiset*, jossa hyvän ja pahan taistelua käydään päähenkilön Juha Uutelan itsekkäässä rinnassa, kunnes siinäkin hyvä vihdoin pääsee voitolle ja Uutela saavuttaa mieleensä suuren ylentävän rauhan. Tämä kertomus, joka muutamilta piirteiltään vivahtaa Selma Lagerlöfin voimakkaaseen talonpoikaisromaaniin »Jerusalem», on taiteellisesti katsoen epäilemättä Linnankosken etevin tähänastinen tuote, melkoisesti vapaa hänelle muutoin niin ominaisesta mahtiponnen, suurentelun ja mahtavoitsemisen halusta sekä tyylillisesti teennäisestä voimasanaisuudesta. Tuntuu kuin olisi Linnankosken Italian-matka antanut siinä hänen taiteelleen samantapaisen kypsyneisyyden kuin aikaisemmin Ahon Italiassa käynti »Papin rouvalle».

Linnankosken tuoreimmat tuotteet, näytelmät *Simson ja Delila* ja *Jeftan tytär* (v:lta 1911), liikkuvat jälleen monesti käytetyllä raamatullisella pohjalla. Edellisessä tekijä kai tahtoo vertauskuvallisesti esittää sitä taistelua, jota voimakas mies ja kiehtova, oikukas nainen käyvät verenvetoisen lemmentunteen ohella keskenään, päästäkseen

selville toistensa sisimmästä olemuksesta. Se on loisteliaasta ja kiihkeäsanaisesta kielestään huolimatta draamallisesti jotensakin pitkäveteinen, toiminnaton ja ulkonaisiin keinoihin nojautuva luoma, jossa tekijän draamallinen vaisto tuntuu tahtomattaan melkolailla kompastelleen. Jälkimäinen pikkunäytelmä on sensijaan aika soma ja runollinen, Aleksis Kiven »Leaan» verrattava draamallinen idylli ja tuokiokuva, jossa käydään taistelua itsekkään lemmen ja ylevän velvollisuudentunnon välillä.

Linnankoski on paatoksellinen voimaluonne, tarmon ja taistelun mahdikas kuvaaja. Hänen päähenkilönsä ovat tavallisuuden yläpuolelle kohoavia, mittasuhteiltaan suurennettuja luomia, jonkinlaisia yli-ihmisiä, jotka kukin kohdaltaan esiintyvät kaikessa suurin, mahtipontisin elein, ikäänkuin »koturneissa» liikkuen. Tämä saattaa heidät (esim. Olavi Koskelan) monesti luonnottomiksi ja teennäisiksi. Samoin Linnankosken voimallisuutta ja mahdikkaisuutta tavoitteleva tyyli usein tarpeettomasti rikkoo todellisuuden ja taiteellisen sopusuhdan vaatimukset. Kuitenkin Linnankosken pääteosten valtaava mielikuvitus, voimakas rakenne, runollinen lennokkuus, juhlailinen paatos ja vankka, ihanteellinen aatepohja kohottavat ne tavallista korkeammalle tasolle meikäläisessä kirjallisuudessa. Ovatpa ne herättäneet huomiota muuallakin ja tulleet muutamat jo käännetyiksi vieraille kielille (esim. »Laulu tulipunaisesta kukasta» saksaksikin). Ja kotimaassa ne ovat jo ilmestyneet useissa painoksissa.

Jumalan ja perkeleen välistä »ikuista taistelua» ihmisestä ja maailmasta kuvaa kahdessa toisiinsa liittyvässä jättiläisromaanissa *Harhama* ja *Martva* (1801 + 1056 sivua) myös salanimi *Irmari Rantamala*, jonka oikea omistaja on tähän saakka pysynyt julkisuudessa tuntemattomana. Nämä valtaiset 3-nidoksiset romaanit, jotka ilmestyessään (v. 1909) herättivät melkoisen huomion, arvailun ja tohinan, ovat suomenkielisen kirjallisuuden eriskummalsimpia ja kaaoksellisimpia tuotteita, oikeita kirjallisia monstrumeja. Niiden tekijä on suhdaton äärimäisyyksien mies, muodoton »voimanero», joka tuota »ikuista taistelua» eri puolilta valaistakseen titaanin tavoin myllertää sekaisin maat, taivaat ja helvetit, ihmiset, jumalat ja perkeleet, alkukaaokset, entisyydet ja nykyisyydet, realismit,

romantiikat ja symbolismit, proosat ja runot, asketismit ja sensualismit, kapitalismit, sosialismit ja anarkismit, Suomet ja Venäjät, »routavuodet», »suurlakot» ja yksikamarit, lyhyesti sanoen kaikki olevaiset ja olemattomat. Kuin vinhassa ja huumaavassa kuolemantanssissa vyörytetään niissä kohiseva kuva ja kohtaus toisensa jälkeen lukijan editse ja yhä uudelleen puolelta jos toiseltakin arvioidaan kaikki mahdolliset ja mahdottomat elämän ja olevaisen arvot. Tekijä on kai tahtonut luoda jonkinlaisen nykyaikaisen »jumalallisen ja inhimillisen komedian» ja sekoittanut siihen yhdessä muodottomassa mylläkässä Jobin kirjasta, Dantesta, Miltonista, Byronista, Goethestä, Linnankoskesta y. m. saamiaan vaikutelmia. Itse tyylikin on yhtä kaaosmainen, sekaisin raamattua, Kalevalaa, Kiveä, Kilpeä ja Linnankoskea. Milloin proosana, milloin runona se pauhaa ja kohisee tavattoman voima- ja laveasanaisena, samaa seikkaa loputtomasti toistaen ja vatvoen, venyttäen ja suurentaen aivan suhdattomilla kuvilla ja mauttomilla vertauksilla. Kaiken tuon lainatavaran, kaaosmaisuuden ja myllerryksen ohella Rantamalan romaaneissa kuitenkin ilmenee selvä pohja-aatteen johdonmukaisuus, valtaava mielikuvitus, voimallinen kuvaamistaito, vuolas ja rikas kieli, laaja ihmis- ja elämäntuntemus, suuri kirjallinen lukeneisuus sekä epäämätön havaitsemuksen ja ajatuksen terävyys, joka usein tunkee sangen syvälle olevaisen ongelmiin ja välähyttelee kauaskantoisia näköaloja. Ne ovat ikäänkuin alkuvoimaista, sekasortoista raaka-ainetta, jota ei ole muovattu taiteen puhdistavassa sulattimossa.

Edellä esitettyjen uhma-, voima- ja myllerrysmiesten viileä vastakohta on tohtori *Jalmari Hahl* (synt. Raudussa 13 p. kesäk. 1869, ylioppilas 1888, fil. tri 1897, saksan- ja ranskankielen lehtori suomalaisessa normaalilyseossa, vv. 1905—07 Bergbomin jälkeen Kansallisteatterin johtaja), jonka ohuehko kaunokirjallinen tuotanto kantaa selviä merkkejä tekijänsä hienosta kirjallis-taiteellisesta sivistyksestä ja hartaasta kauneuden palvonnasta. Etusijassa näyttää romanilaisen maailman selkeä taide ja kirjallisuus, joihin Hahl lukuisilla matkoillaan on läheisesti tutustunut, olleen hänen kirjallisen aistinsa kouluttajia. Hahl on idealisti, hyvän, jalon ja kauniin ihailija, joka kaihomielin ja maailmaa vieroen näkee, kuinka hyvä ja

kaunis elämässä niin usein joutuu pahan ja ruman tallattavaksi. Hänen kaunokirjalliset teoksensa ovatkin vahvasti aateperäisiä, kauniiden ihanteiden ja niiden sortumisen kuvailua, mutta ilman näkyvää tendenssiä. Niiden tyyli on taiteellisen soreaa, selkeää ja huoliteltua, niiden perussävy omituisen pehmeröinen, hentomielinen ja hillittyneinen, ilman suurempia nousuja tai laskuja. Aiheensa hänkin, saadakseen aatteilleen vapaammat liikkuma-alat, tavallisimmin ottaa kaukaisista maista ja ajoista.

Esikoisteoksessaan, näytelmässä *Françoise d'Aubigné* (1899), hän luo ihannoidun, tosinaisellisen kuvan Ludvig XIV:n kuuluisasta lemmitystä madame Maintenonista, joka ilkeäin hovijuonien keskellä kilvoittelee järkensä ja lemmentunteensa välisessä ristiriidassa. Näytelmäksi teos on epäilemättä liian lavea ja laimea, mutta Ludvig XIV:n siron ja loisteliaan aikakauden kuvauksena se on sangen ansiokas, asiantuntemuksella tehty. — Hahlin seuraava teos, paksuhko aateromaani *Haoma ja Anahita* (1900), vie lukijan kauas Persiaan 11:lle vuosisadalle katsomaan, kuinka ylevät aatteen ja ihanteen ihmiset, zoroasterin uskoinen profeetan ja uskonpuhdistajan alku Haoma ja islaminuskoinen oikeudenimpi Anahita, sortuvat taistellessaan omaa itseään ja maailman pahuutta vastaan. Tässä romaanissa tekijä osottaa omaavansa sangen vilkkaan mielikuvituksen ja tarkan itämaiden luonnon, elämän ja uskonnon tuntemisen; sensijaan varsinainen henkilökuvaus, kuten Hahlin muissakin tuotteissa, on verrattain hauras ja ohut. — Myös novellissa *Ykskylän uneksija* (1904) päähenkilö, liivinmaalainen munkki Alobrand (1200-luvulla), näkee, kuinka hänen suuret ja ylevät unelmansa ihmiskunnan jalostumisesta kristinuskon avulla sortuvat ilkeän maailman jalkoihin, ja vetäytyy haaveinensa syrjäiseen erakon soppeen. Tässä niinkuin edellisissäkin teoksissa historialliset ainesosat ovat vain kertomuksen ulkonaisena kehyksenä, henkilöt sensijaan tekijän omia haavekuvia. — Parhaan käsityksen tekijänsä ihannemielisestä ja kauneudenjanoisesta kirjailijaolemuksesta antaa hänen sorea lastukokoelmansa *Pirstaleita* (1912), joka sisältää lyhyitä ulko- ja kotimaisia muistelmia ja tunnelmapalasia sekä muutamia vuoropuheluja ja näytelmäkuvaelmia. — Hahl on kirjoittanut myös italialaisen d'Annunzion »Gio-

condaan» vivahtavan jotensakin kalpean taiteilijanäytelmän *Heinäkuun helteessä* (1901), jota ei ole painettu.

Hahlin muista tuotteista mainittakoon, paitsi ranskankielistä väitöskirjaa suuresta italialaisesta runoilijasta Giacomo Leopardista ja useita kirjallisia ja esteettisiä tutkielmia ja kirjoitelmia (Valvojassa y. m.), sangen lavea ja meikäläisissä oloissa harvinainen kirjallishistoriallinen esitys *Nykyajan näytelmäkirjoittajia* (1908), missä kenties liiankin perusteellisesti tehdään selkoa muutamista nykyaikaisen ranskalaisen näytelmän huomattavimmista edustajista (Bernstein, Bataille, Donnay, de Curel, Hervieu, Rostand).

Vihdoin on Hahl esiintynyt ahkerana kääntäjänä, suomentaen Descartes'in ja Rousseaun filosofisia teoksia sekä varsinkin ranskalaista ja italialaista kaunokirjallisuutta (etusijassa näytelmiä).

Paljoa lujemmalla historiallisella maaperällä liikkuu *K y ö s t i W i l k u n a* (synt. Nivalassa 4 p. toukok. 1879, ylioppilas 1903, kirjailija ja sanomalehtimies), joka myös on kaukana kaikesta uhman ja myrskyilyn kiihkosta. Julkaistuaan esikoisinaan pari kokoelmaa nykyaikaisia sekä kansankuvauksia että muita novelleja (*Novelleja* 1907, *Yksin elämässä* 1908), joissa jo ilmeni edukseen Wilkunan tyyni, koruton, harkittu ja realistinen tyyli, hän kääntyi historialliseen kaunokirjailuun, pysyen siinäkin vankasti asiallisella ja tosioloisella pohjalla. Kertomuskokoelmassa *Aikakausien vaihteessa* (1910) Wilkuna piirtelee selkeitä, havainnollisia ja tyylikkäitä kuvia 1500-luvulta, Suomen uskonnollisten ja valtiollisten murrosten ajoilta. Otto Rudin toimeenpanema Turun ryöstö ja poltto, piispa Martti Skytte, Mikael Agricola opiskelemassa Wittenbergissä, suomalaiset jesuiitat ulkomailla, Kaarle herttuan verituomiot Turussa ja Kaarina Maununtyttären viime hetket Liuksialassa ovat Wilkunalle antaneet aiheita näihin kertoelmiin, jotka kuuluvat historiallisen novellimme parhaihin tuotteihin. Niiden rinnalle ei mielestämme kohoa Wilkunan seuraava pieni historiallinen kertomus *Suomalainen linnanneiti, josta tuli kuningatar* (1911), jossa kuvataan joulun viettoa Raseborgissa ja pakolaisen kuninkaan Kaarle Knuutinpoika Bonden ja Raseborgin linnanvoudin tyttären lemmensuhdetta. Se tuntuu olevan vain välityö, tilapäinen luonnostelma. Sensijaan Wilkunan

äskeinen laveahko romaani *Viimeiset luostariasukkaat* (1912), jossa parin rakkaustarinan puitteissa kuvaillaan oloja ja henkilöitä Naantalin rappeutuvassa luostarissa 1500-luvun keskivaiheilla, on sisällykseltään ja suoritukseltaan sangen mielenkiintoinen teos, läpeensä selkeä, asiallinen ja nähtävästi tarkkoihin tutkimuksiin perustuva ihmis- ja ajankuvaus, josta ei puutu raikasta huumoriakaan. Näillä tuotteillaan on Wilkuna jo ennättänyt kohota historiallisia aiheita käsittelevien kaunokirjailijaimme eturiviin, Santeri Ivalon rinnalle. — Omien kertomustensa ohella on Wilkuna kuuluisan Isonvihan aikuisen sissisoturin Tapani Löfvingin ruotsinkielisen päiväkirjan mukaan suomeksi kertonut *Tapani Löfvingin seikkailut.*

Historiallista seikkailu- ja pilaromaania edustaa erityisesti *J a l-m a r i F i n n e* (synt. 11 p. elok. 1874 Kangasalla, ylioppilas 1894, teatterimies ja kirjailija), perin tuottelias monitaituri, joka yhtä suurella helppoudella ja näppäryydellä, mutta myös yhtä suurella hutiloivalla pintapuolisuudella on viime vuosina pudistanut kynästään mitä erialaisimpia kaunokirjallisia teelmiä, sekä proosaa että runoa. Finne ei liioin jouda enemmän tyylissä kuin sisällyksessä pitämään lukua todellisuuden ja taiteellisuuden vaatimuksista; hänelle on pääasia, että juttu luistaa eteenpäin huvittavasti ja vinhasti, vaikkapa siinä täytyisikin tehdä jos millaisia vallattomia irvikuvia, liioitteluja, mahdottomuuksia ja kuperkeikkoja. Suomen historiasta hän on ottanut aiheita ei ainoasti humoristisiin seikkailuromaaneihin *Ylioppilaita, Sysmäläinen* ja *Lapsikuningas ja hänen soturinsa* (1909—12), jotka liikkuvat 1600-luvulla ja kaikkine kommelluksineenkin ovat hupaisia lukea, vaan myös muutamiin näyteltyihin mutta painamattomiin sekä huvi- että murhenäytelmäkokeihin *(Kaarina Maununtytär, Juhani herttuan hovissa,* »Elinan surmaa» mukaileva *Harvialan tarina).* Finnen muu kepeä kirjallinen tuotanto sisältää kovasti liioiteltuja ja irvikuvaisia pilakertomuksia (Kiveä tapaileva kyläkuvaus *Hämäläisiä, Vanhapoika lasten parissa* y. m.), ilveileviä ja satiirisia huvinäytelmiä (Molièren »Oppineita naisia» tapaileva helsinkiläiskuvaus *Kun ollaan neroja, Eduskuntalaisten koulu, Palkankorotus),* satiireja *(Me!),* satunäytelmiä *(Taikalekkeri),* lastenkirjallisuutta *(Satukontti, Satujen maailma, Sankariajan lapsia* y. m.) ja

oopperatekstejä *(Aino, Elinan surma).* Vieläpä hän on esiintynyt ahkerana säveltäjänäkin (esim. Kiven »Lea»), puhumattakaan hänen runsaasta käännöstyöstään, joka käsittää kymmenittäin näytelmiä, romaaneja (esim. »Monte-Criston kreivi», »Salambo», Arsène Lupin-romaaneja) y. m.

Wilkunan vastakohta, romanttisen suunnan edustaja, on äskettäin esiintynyt kirjailijanimi *Lauri Sauramo*, joka vahvasti ihannoiviin, paikoin milt'ei mauttomuuteen saakka vuolas- ja teennäistyylisiin historiallisiin kertomuksiinsa *(Isä Johannes, Pyhä hymy, Luostarin metsästäjä)* on aiheiksi ottanut rakkaustarinoita ja »kangastuskuvia» Suomen katolisesta keskiajasta ja uskonpuhdistuksen ajan aamuhämärästä — siis samoilta ajoilta, jopa samantapaisesta ympäristöstäkin (luostarista) kuin Wilkuna.

Jalmari Hahlin sukuinen viileähkö, ihanteellinen ja kauneudellinen kirjailijailmiö on taidemaalari *Kaarlo Atra (Enqvist-Atra;* synt. 18 p. kesäk. 1879 Lempäälässä, opiskellut maalaustaidetta Pariisissa ja Italiassa), joka kertomuksiinsa *Valhetta* (1906) ja *Laura* (1908) sekä näytelmäänsä *Musta siipi* (1909) on ottanut aiheita — rakkauden ja verenvedon ristiriitoja — meikäläisestä taiteilijamaailmasta. Vanhan herraskartanon salaperäistä perhetarinaa, jossa isän sääty-ylväs kunniakäsite ja tyttären ala-arvoinen rakkaus ovat päätekijöitä, selvittelee näytelmä *Kunnian vuoksi* (1910). Atran päähenkilöt ovat poikkeusluonteisia naisia, ja tuntuukin hän onnistuvan melkoista paremmin naisten kuin miesten kuvaajana. Hänen novellinsa ovat sirotyylisiä, kalpeahkoja ja tuntehikkaita »taiteilijanovelleja», hänen näytelmänsä hieman pitkäveteisiä, novellimaisia ja maalauksellisia keskusteludraamoja, joilta vielä toistaiseksi puuttuu korkeampi taiteellisuuden ja alkuperäisyyden teho.

Atran vastakohta, kuohuvatunteisen, vuolassanaisen ja lyyrillisesti hersyvän esitysmuodon viljelijä on nuori kirjailija *U. W. Walakorpi* (oikeastaan Urho Viljo Haapanen, synt. 1886 Alavudella, käynyt lyseota Tampereella, toiminut sanomalehti- ja kynämiehenä), johon Selma Lagerlöfin ohella varsinkin norjalainen autodidakti Knut Hamsun näyttää enimmän vaikuttaneen. Walakorpi on v:sta 1905 alkaen ollut tavattoman tuottelias ja julkaissut jo pit-

kän jonon tunnetulvaisia, nuorekkaasti huohottavia, notkeakielisiä rakkaus- ja avioliittotarinoita (*Marianne, Anja rouva, Pastori Haraldin rikos, Alma, Tuuliajolla*), epälukuisen joukon huvi-, pila- ja seuranäytelmiä ja näytelmäkuvauksia (*Profeetta, Pikkukaupunki, Väkeviä voimia, Matkustava agronoomi* j. n. e., yhteensä parikymmentä teelmää), novellikokoelmia (*Silmänräpäyskuvia, Harmaat varjot*) ja runovihkoja (*Metsän poika* y. m.). Hänen aikaisemmat teelmänsä (seuranäytelmät ja »runokuvaelmat») ovat enimmälti aivan tyhjänpäiväisiä sepustuksia, toverikuntakirjallisuutta, mutta useat myöhemmät tuotteet, varsinkin nuo monet rakkausromaanit ja muutamat näytelmät sekä novellit, ovat jo aika lupaavia näytteitä nuoren tekijänsä runsaista kirjallisista ja kielellisistä lahjoista, jotka tuntuvat odottavan vain omintakeista taiteellista selkeentymistä, tiivistymistä ja syventymistä.

Edellä mainittujen lisäksi ovat monen monet muutkin kynäniekat suosiollisten kustantajain avulla viime vuosina laskeneet teelmiään julkisuuteen. Huomattavimpia heistä on taitava murrekirjailija *H j a l m a r N o r t a m o*, oikealta nimeltä piirilääkäri *Hjalmar Nordling* (synt. Raumalla 13 p. kesäk. 1860, ylioppilas 1880, lääkärinä eri paikoissa, m. m. 12 vuotta Raumalla, Porin piirilääkäri v:sta 1903), joka Rauman murteella on julkaissut kaksi perin hupaisaa kertomuskokoelmaa *Raumlaissi jaarituksi.* Ne osottavat tekijällään olevan ei ainoasti hyvät murrekirjailijan vaan myös suuret humoristin lahjat, vieläpä herkkiä lyyrikonkin merkkejä. »Jaaritusten» aiheet ovat enimmäkseen raumalaisten merimiesten elämästä ja seikkailuista maalla ja merellä. Nortamon saavuttama menestys on jo houkutellut muitakin kynäilijöitä meillä ennestään vähän viljellyn murrekirjailun alalle. — Humoristina ja pilailijana on ahkerasti esiintynyt myös *N u u t t i V u o r i t s a l o* (alkujaan *Hornborg*, synt. 1878, maisteri, kieltenopettaja, arvostelija), joka on sepittänyt runsaasti pilalehtihumoreskeja y. m. pilajuttuja sekä pieniä, ilveelìisiä huvinäytelmiä (*Ihmisen vahvin puoli, Virkistysmatka, Hiukan sekava juttu, Kun rouvat epäilevät* j. n. e.). Ne ovat kyllä näppärästi kokoonkyhättyjä, mutta enimmäkseen kovin liioiteltuja, haettuja ja irvikuvaisia. — Useita pieniä pilanäytelmiä ja leikillisiä ju-

telmia on sepitellyt *Yrjö Heilala* (synt. Paavolassa 1882, 3 luokkaa lyseota käytyään mennyt rautatien palvelukseen, veturimies), jonka tuotantoon kuuluu myös vakaviakin teelmiä, kertomuksia ja kuvauksia (*Poissa kotoa, Tuskaa ja toivoa,* y. m.). Monet Heilalan aiheista ovat peräisin meikäläisestä rautatiemaailmasta. — Pienien, vaatimattomien sekä ilveilevien että vakavien seuranäytelmäin sepittäjiä on Kiljanderin jäljissä viime vuosina noussut kuin sieniä sateen perästä hankkimaan teelmillään vähään tyytyvälle iltama-yleisölle vaihtelevaa ohjelman täytettä. Vakavain, taiteellisesti hieman vaateliaampien näytelmäin nuorista kirjoittajista mainittakoon esim. *Eero Alpi* (*Väkevämmän tiellä, Isäin pahat teot* y. m.), *Pontus Artti* (*Häpeä, Sudet*) ja *Eino Kalima* (*Kaupungista palattua, Hilma*). Monissa vakavasävyisissä sekä seuraettä muissa näytelmissä käsitellään sosialismiin liittyviä aiheita, siveellisyys- ja raittiusasiaa, routavuosien aikaa y. m. s. — Yleensä nuorin näytelmäkirjallisuus on verrattain runsas, mutta taiteelliselta arvoltaan toistaiseksi vielä kovin köykäinen ja tilapäisleimainen. Aiheita ja juonia kyllä sekä mukaillaan että keksitään uusia, osataanpa sommitella näytelmä näppärästi kokoonkin, mutta sisäinen henkilökuvaus ja syiden ja seurausten draamallinen johtelu on tavallisesti perin sovinnaista ja alkeellista laatua.

Kaunokirjallisuuteen voitaisiin lopuksi lukea myös suositun maantieteellisen kirjailijan ja matkakuvailijan *I. K. Inhan* kauniisti ja tunnelmallisesti kirjoitettu teos *Suomen maisemia* (1908) sekä pirteä ja opettava matkamuistelmasarja *Kalevalan laulumailta* (1911). Niissä Inha antaa runollisia ja mielenkiintoisia kuvauksia sekä Suomen eri seutujen että myös Vienan Karjalan luonnosta ja kansasta. Myös puhtaasti tyylillisessäkin suhteessa nämä teokset ovat huomattavia.

Pietari Hannikaisesta viime päivien ilmiöihin saakka olemme täten seuranneet suomenkielisen kaunokirjallisuuden sisällystä, kasvua, kehitystä ja saavutuksia. Toivottavasti ovat edellisestä esityksestämme tarkkaavalle lukijalle osapuilleen käyneet ilmi sekä ne ylei-

set, johtavat piirteet että ne monet erikoisvivahdukset, jotka tässä kehityskulussa ovat havaittavissa, meidän tarvitsematta niihin enää tässä lähemmin palautua. Tuskinpa nuo ensimäiset ihannemieliset »uran aukaisijat» 1850-luvun vaiheella, jolloin surman enkeli liiteli koko suomenkielisen kirjallisuuden yllä, osasivat edes uneksiakaan, että heidän vaatimattomasti alkamansa työ avartuisi niinkin runsaaksi ja elinvoimaiseksi kuin miksi se varsinkin viime vuosikymmeninä on tullut. Onhan suomenkielinen kaunokirjallisuus nykyään Suomen henkisen sivistyksen oma itsenäinen ja suomalainen osa, joka, joskohta vain nuorena, pienenä ja vaatimattomana lisänä, samalla suomalaisen rotuhengen edustajana liittyy myös yleismaailmalliseenkin kulttuurityöhön. Tosin tämän alkavan kirjallisuuden sisäinen arvo ja pätöisyys ei ole jaksanut seurata sen ulkonaisen runsauden mukana, mutta osottaahan itse tuo runsaus sinänsä, että Väinämöisen laulunlahja ja Kalevalan runomahti yhä elää kalevaisessa kansassa. Suomenkielinen kaunokirjallisuus kuvastelee puolestaan nykyaikaisen, sivistyskansaksi pyrkivän suomenkansan elämää, mielenliikkeitä ja harrastuksia, samoinkuin Kalevalan ja Kantelettaren runous antaa meille kuvan entisten aikain suomalaisesta korpikansasta. Jotta tällä kaunokirjallisuudella todella olisi kansallemme arvokas ja hedelmällinen sivistysmerkitys, tulisi sen, samalla kun sen tietysti on oltava kosketuksissa yleismaailmallisten hengenvirtausten kanssa, oleellisesti sittenkin pysyä omalla kansallisella, suomalaishenkisellä pohjallaan. Silloin vasta se parhaiten saattaa antaa kansallemme sellaisia kohottavia ja avartavia elämänarvoja, sellaisia hengenaseita, jotka omalta osaltaan voisivat pitää sitä pystyssä kansallisen olemassa-olon ankarassa taistelussa.

ERIALAISTA KIRJALLISUUTTA.

Kaunokirjallisuuden ohella on muukin omakielisen kansallisen sivistyselämän eri aloja edustava kirjallisuus viime aikoina osottanut nuorekasta ja elinvoimaista nousua. Siinä on »perustavan ajan» moniharrastuksellisten kirjailijain alkuun panema työ ollut vankkana pohjana ja herättäjänä. Olemme jo edellisen osan lopussa nähneet,

kuinka monet nuoremmat heistä ovat jatkaneet ansiokasta kirjailijatointansa aivan nykypäiviin saakka. Heidän rinnalleen on vähitellen kohonnut sankka joukko vielä nuorempia tieteellisen ja yleistajuisen kirjallisuuden suomenkielisiä viljelijöitä, jotka jo paremmin kuin nuo vanhemman polven miehet ovat voineet antautua aivan rajoitetuillekin erikoisaloille. Harvoin esim. enää nykypäivinä sama henkilö harjoittaa huomattavammassa määrässä rinnakkain kaunokirjailua ja tieteilyä, kuten »perustavalla ajalla» niin usein oli asianlaita. Tilaisuus työn jakoon on ollut paljoa suurempi.

Silmäämme seuraavassa lyhyesti niitä muita kirjallisia ilmiöitä, jotka yhdessä »murrosten ajan» kaunokirjallisuuden kanssa lähinnä edustavat Suomen suomalaisen kansan korkeampaa kansallista kirjallisuutta ja henkistä elämää.

Suomenkielinen sanomalehdistö on viime aikoina kasvanut sangen suuriarvoiseksi valistusmahdiksi ja kansallisen tietoisuuden ylläpitäjäksi. Helpommin kuin muu kirjallisuus se eri muodoissaan leviää matalimpiinkin majoihin kylvämään tietoa, sivistystä ja luku- jopa kirjailemishaluakin. Sanomalehdistön luvun ja merkityksen nopeaan nousuun on vaikuttanut erittäin voimakkaasti kuluneiden vuosien vilkas valtiollinen puolue-elämä. Kukin puolue näet koettaa pitää laumojansa koossa ja tehdä periaatteitaan tutuiksi omilla lukuisilla puoluelehdillään. Niinpä aivan pienissäkin kaupungeissa ilmestyy rinnakkain eri puolueiden äänenkannattajia. Valtapuolueiden suuret ja mahtavat johtolehdet ilmestyvät tietysti Helsingissä, johon maan henkinen elämä muutenkin on keskittynyt. Niitä ovat monesti mainittu *Uusi Suometar* (vanhasuomalainen puolue), »Päivälehden» perillinen *Helsingin Sanomat* (nuorsuomalainen puolue) ja *Työmies* (sosiaalidemokraattinen puolue). Huomattavia ja vaikutusvaltaisia puoluelehtiä ilmestyy muissakin suuremmissa kaupungeissa, ja monta taitavaa kynää on toiminut ja edelleen toimii sanomalehdistön palveluksessa. Samoinkuin varsinainen suomenkielinen kirjallisuus niin suomenkielinen sanomalehdistökin on jo runsaudessa jättänyt maamme ruotsinkielisen sanomiston kauas jälkeensä.

Valtiollis-yhteiskunnallisen sanomalehdistön rinnalla vaikuttaa lukuisa, yhä taajeneva ammattilehdistö, ollen eri ammattien

ja elinkeinojen harjoittajain ammatillisena yhdyssiteenä ja neuvonantajana. Sekin on pääasiallisesti parin viimeisen vuosikymmenen kuluessa syntynyt. Sitäpaitsi monilla aatteellisilla harrastuksilla y. m. erilaatuisilla pyrinnöillä on jo omat suomenkieliset äänenkannattajansa, puhumattakaan lukuisista kuva-, pila- ja ajanvietelehdistä y. m. s.

Korkeampaa henkistä viljelystä edustaa taas n. s. a i k a k a u s k i r j a l l i s u u s, jonka vanhimpiin suomenkielisiin ilmiöihin (Mehiläinen, Kirjallinen Kuukauslehti) tutustuimme jo »perustavan ajan» yhteydessä. Vanhin ja edustavin yleissivistyksellinen aikakauskirja on edelleen tuo jo ennen mainittu, v. 1881 alkanut *Valvoja*, joka Kirjallisen Kuukauslehden jälkeen on ollut suomenkielisen sivistystyön yhdistävä keskuslehti. Sen ympärille ovat tämän työn erialaiset tekijät lukuisasti liittyneet, ja sen vankat vuosiniteet antavat hyvän yleiskuvan koko mainitun työn kulusta ja kehityksestä kolmen viimeisen vuosikymmenen aikana. Valvojan rinnalle syntyi v:sta 1907 alkaen toinen samantapainen yleissivistyksellinen aikakauskirja *Aika*, joka myös on koonnut toimittajikseen ja avustajikseen huomattavan joukon kirjallisia kykyjä ja kyniä, etupäässä vanhasuomalaisen puolueen piiristä. Nämä molemmat arvokkaat aikakauskirjat ovat parhaansa mukaan koettaneet edistää ja syventää nuorta sivistyselämäämme ja pitää sitä yleismaailmallisen sivistystyön ja sen uusimpain saavutusten yhteydessä. Vuosina 1907—1911 ilmestyi lisäksi pirteäpalstainen *Päivä*, »viikkolehti suomalaista kultuuria varten», ollen radikaalisen ja vapausintoisen »nuorimman Suomen» yhdysside. — Näiden yleissivistyksellisten aikakauskirjain rinnalle on viime aikoina astunut useita verrattain yleistajuisia aikakautisjulkaisuja erikoistieteitä ja -tarpeita varten. Niinpä esim. *Historiallinen Aikakauskirja* käsittelee historiallisen tietämyksen eri aloja, *Virittäjä* Suomen kieltä, kirjallisuutta ja kansanrunoutta, *Yhteiskuntataloudellinen Aikakauskirja* yhteiskunnallisia kysymyksiä, *Vartija* kirkon ja uskonnon asioita, *Luonnon Ystävä* luonnontieteen piiriä, *Kotiseutu* kotiseututiedon aloja j. n. e., mainitaksemme tässä muutamia sellaisia, joilla tieteellisen puolensa ohella samalla on avarampikin, »suureen yleisöön» suunnattu tarkoitus ja merkitys. Tieteellisempiä ovat esim. sellaiset aikakautiset julkaisut kuin suomenmielisten lääkärien

aikakauskirja *Duodecim* ja tieteellisten seurain ja yhdistysten useinkin kaksikieliset julkaisusarjat ja aikakauskirjat.

Kaikkiaan ilmestyy tätä nykyä suomenkielellä Suomessa puoliväliin kolmatta sataa erilaatuista suurempaa ja pienempää sanomalehteä ja aikakautista julkaisua, jokapäiväisistä jättiläislehdistä pieniin viikko- ja kuukauslehtiin saakka (ruotsinkielisten luku lähentelee sataa). Vuonna 1876 oli niiden luku ollut vasta 23 (ruotsinkielisiä silloin saman verran), v. 1886 se oli jo kasvanut 51:een (ruotsinkielisiä 44), v. 1896 oli luku jo kohonnut 100:aan (ruotsinkielisiä 73; v:n 1890 vaiheilla oli suomenkielinen sanomisto numeroluvussakin jo päässyt ruotsinkielisen edelle), ja »suurlakon» voimakkaan sysäyksen jälkeen se 1906 nousi äkkiä 188:aan (ruotsinkielisiä 83 ja lisäksi muutamia kaksikielisiä). — Useita suomenkielisiä sanomalehtiä ilmestyy myös siirtolaistemme keskuudessa Pohjois-Amerikassa.

Kansallisen tieteen eri aloista kotimainen historiankirjoitus lähinnä voidaan lukea varsinaisen »kansalliskirjallisuuden» piiriin. Yrjö Koskisen antaman esimerkin mukaan se onkin muita tieteenhaaroja enemmän pukeutunut alkuperäisesti suomenkieliseen asuun. Edellisen osan lopussa jo mainitsimme muutamia vanhempia, vielä eläviä ja toimivia historiallisia kirjailijoita *(J. R. Danielson-Kalmari, E. G. Palmén, J. R. Aspelin, E. Aspelin-Haapkylä)*, jotka Yrjö Koskisen jälkeen ovat teoksillaan ansiokkaasti rikastuttaneet suomenkielistä historiallista kirjallisuutta. Monista nuoremmista historiankirjoittajista mainittakoon tässä lähemmin vain sellaisia, joiden pääteoksilla on tavallista huomattavampi yleinen ja kansalliskirjallinen arvo. — Tohtori *Kaarle Olavi Lindeqvist* (synt. Tampereella 1858, fil. toht. 1886, lehtori) on, paitsi useita erikoistutkimuksia ja pienempiä kansantajuisia esityksiä, julkaissut verrattain lavean 2-osaisen *Yleisen historian* (1902—05; käännetty viroksi; uusi suuresti laajennettu laitos ilmestyy parast'aikaa) ja isohkon *Suomen historian* (1906). Näissä teoksissaan Lindeqvist pitää silmällä varsinkin sisäistä historiaa, yhteiskunnallisia ja sivistysoloja, jättäen sensijaan syrjemmälle varsinaisen sota- ja valtiohistorian. Samaa uudempaa periaatetta hän on noudattanut myös kouluja varten toimittamissaan historian oppikirjoissa. — Suomen

hämärää, lähteistä verrattain niukkaa keskiaikaa on laveassa, ansiokkaassa ja tarkkoihin tutkimuksiin nojautuvassa teoksessa *Suomen keskiajan historia* (1898) eri puolilta perusteellisesti valaissut tohtori *Oskar Adolf Forsström*, v:sta 1906 *O. A. Hainari* (synt. Tohmajärvellä 1856, fil. toht. 1890, ensin seminaarin sitten lyseon lehtori, Raja-Karjalan harras valistaja, monipuolinen kirjailija ja ahkera suomentaja, valtiopäivä- ja komiteamies, kuollut 1910). Forsström-Hainari on julkaissut useita vähempiäkin historiallisia tutkimuksia, oppikirjoja y. m. yleistajuista tietokirjallisuutta, yksinpä luonnontiedonkin alalta. — Suomen murroksellista uskonpuhdistuksen aikaa on Forsströmin teoksen jatkoksi samoin perusteellisesti kuvannut teoksessa *Suomen historia uskonpuhdistuksen aikakaudella* 1521—1617 (1902) professori *Kustavi Grotenfelt*, johon runoilijanimellä *Leimu* tutustuimme jo edellisessä osassa (siv. 218). Hänkin on tämän arvokkaan pääteoksensa ohella julkaissut pitkän jonon pienempiä historiallisia erikoistutkielmia, joihin tässä ei ole tilaisuutta kajota. Kirjallishistoriallisestikin tärkeä on hänen äskettäin julkaisemansa kokoelma *Suomenkielisiä historiallisia asiakirjoja Ruotsin vallan ajalta* 1548—1809. — Forsströmin ja Grotenfeltin yllämainitut teokset kuuluvat osina suureksi suunniteltuun kuvalliseen Suomen historiaa esittävään teossarjaan, joka vielä on keskeneräinen. Sen ensi osana ilmestyi v. 1894 *Suomen kansan esihistoria*, jonka on laatinut tohtori *Väinö Wallin*, v:sta 1906 *Väinö Voionmaa* (synt. 1869, fil. toht. 1894, kauppakorkeakoulun opettaja, dosentti, ahkera ja monipuolinen kirjailija). Wallin-Voionmaan muista teoksista mainittakoon tässä kookas *Suomen talousmaantieto* ja hänen lavein historiallinen julkaisunsa, 3-osainen *Tampereen kaupungin historia* (1903—08). — Sisä-Suomen, etupäässä Pohjois-Hämeen asutushistoriaa on valaissut lehtori, toht. *K. J. Jalkanen* (synt. 1864). Itämeren rannoilla asuvain suomalaisten heimojen vanhaa historiaa on selvitellyt ylitarkastaja, toht. *A. H. Wirkkunen* (alkujaan *Snellman*, synt. 1864), joka on julkaissut myös Turun yliopiston oloja valaisevan lavean *Pohjalaisen osakunnan historian* ja alun *Oulun kaupungin historiaa.* Suomen historian 16. ja 17. vuosisataa on tutkinut varsinkin yliopettaja, toht. *K. R. Melander* (synt. 1858); sen 18. vuosisataa, etupäässä sisäisiä ja sivis-

tysoloja, dosentti *Gunnar Suolahti* (alkujaan *Palander*, synt. 1876, »Aika»-lehden päätoimittaja) j. n. e. Kun monet kaupungit ovat tahtoneet saada vaiheensa ikuistetuiksi, on viime vuosina syntynyt useita laveita kaupunkien historioita. Sellaisia on kirjoittanut varsinkin valtioarkiston virkamies toht. *J. W. Ruuth* (synt. 1854; *Porin* ja *Wiipurin historiat)*. Monet nuoremmat tutkijat ovat J. R. Danielson-Kalmarin jäljissä selvitelleet Suomen historian 1800-luvun alkupuolta, Suomen Venäjän valtakuntaan yhdistämisen tärkeitä aikoja (esim. U. Suomettaren nykyinen päätoimittaja toht. *E. Nevanlinna*, Histor. Aikakauskirjan nyk. päätoimittaja prof. *U. L. Lehtonen*, dosentti *K. V. Rauhala* y. m.). Näihin ja muihin lukuisiin erikoistutkimuksiin ei ole tässä syytä lähemmin puuttua. — Suomen merkillisen herännäisyysliikkeen historiaa on laveaksi suunnitellussa teoksessa *Suomen herännäisyyden historia* valaissut lehtori *Maunu Rosendal* (synt. 1848), ja Suomen kirkon kokonaisvaiheet on kookkaassa julkaisussa *Suomen kirkko* (1903; aikaisemmin jo lyhyemmässä muodossa) kuvannut etevänä saarna- ja raittiusmiehenä tunnettu pastori *Elis Bergroth* (s. 1854, k. 1906). Suomen kirkon ja papiston uudempaa historiaa valaisee myös piispa *O. I. Collianderin* (synt. 1848) laatima lavea tietokirja *Suomen kirkon Paimenmuisto 19. vuosisadalla*, mainitaksemme tässä vain huomattavimpia ja yleismerkityksellisimpiä alkuperäisiä teoksia Suomen kirkkohistorian alalta. — Runsassisällyksinen ja tarkka sukuhistoriallinen teos on lehtori *K. A. Bergholmin* (synt. 1841) kokooma *Sukukirja Suomen aatelittomia sukuja* (vanhoja tunnettuja sivistyssukuja). — Historiaan läheisesti liittyvän Suomen muinais- ja kansatieteen alalla on J. R. Aspelinin jäljissä esiytynyt useita nuorempia suomenkielisiä tutkijoita ja kynäilijöitä, kuten *O. Hj. Appelgren-Kivalo*, *Theodor Schwindt*, *A. O. Heikel*, *U. T. Sirelius* (lavea teos *Suomalaisten kalastus)*, *Julius Ailio* y. m.

Suomalaisen ja suomalais-ugrilaisen kielitieteen alalla on Castrénin, Ahlqvistin ja Genetzin avaamaa latua samoin kulkenut useita uutteria ja eteviä työmiehiä. Professori *Emil Nestor Setälä* (synt. Kokemäellä 1864, fil. lis. 1887, Suomen kielen ja kirjallisuuden professori v:sta 1893, Valvojan vastaava toimittaja

1897—1910 j. n. e.) on, liittyen n. s. junggrammatiseen kielentutkimuksen suuntaan, kirjoittanut useita alallaan uudistavia *Suomen kielioppeja* ja ansiokkaita suomen ja sen sukukielten, varsinkin n. s. yhteissuomen, historiallisia ja kielellisiä selvittelyjä (esim. toistaiseksi keskeneräisen, laveaksi suunnitellun *Yhteissuomalaisen äännehistorian*, *Yhteissuomalaisten klusiilien historian*, *Lisiä suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen historiaan* y. m.). Yhdessä prof. *Kaarle Krohnin* kanssa Setälä v. 1901 perusti saksankielisen aikakauskirjan *Finnisch-ugrische Forschungen*, joka sisältää paljon arvokkaita erikoistutkimuksia suomalais-ugrilaisen tieteen alalta. Setälä on myös pannut alkuun vanhimpain suomenkielisten kirjateosten kriitillisen uudelleen julkaisemisen tutkimuksen tarpeiksi nimellä *Suomen kielen muistomerkkejä* sekä uuden, mahdollisimman täydellisen suomenkielen sanakirjan laajaperäiset valmistavat puuhat. — Professorit *Heikki Paasonen* (synt. Mikkelissä 1865) ja *Yrjö Wichmann* (synt. Limingassa 1868) ovat tutkineet etupäässä Itä-Venäjällä asuvien suomensukuisten kansain kieliä; Paasonen on sen lisäksi ollut osallisena suuren Ruotsalais-suomalaisen sanakirjan (n. s. Hahnsson-Kallio-Paasonen-Cannelinin sanakirjan) teossa. Dosentti *Heikki Ojansuu* (synt. Tyrväällä 1873, useita vuosia Virittäjän päätoimittaja) on perusteellisesti selvitellyt varsinkin Suomen lounaismurteita *(Suomen lounaismurteiden äännehistoria)* ja Agricolan kieltä *(Mikael Agricolan kielestä)*, monia muita tällä alalla työskenteleviä nuorempia tutkijoita mainitsematta. Useat kielentutkijaimme tieteellisistä julkaisuista ovat yleistieteellisen tarkoituksensa vuoksi saksankielisiä. Heidän edustamansa suomalainen ja suomalais-ugrilainen kielitiede liittyy tärkeänä ja valaisevana osana yleiseen kielitieteeseen.

Samoin suomalaisen kansanrunouden tutkimus, jonka *Julius Krohn* vertailevalla maantieteellis-historiallisella tutkimustavallaan niin etevästi ja itsenäisesti perusti, kohottaen sen tärkeäksi kansallisen tieteen haaraksi, on huomattavasti edistänyt muunkin maailman samantapaista tutkimustyötä. Julius Krohnin jälkeen on, kuten jo edellisessä osassa oli puhe (ks. siv. 70—71 ja 220), hänen poikansa prof. *Kaarle Krohn* (synt. Helsingissä 1863) ollut tämän kansallisen, kotoisista aineksista ylen rikkaan

tutkimustyön edelleen kehittäjä ja johtaja (pääteos: *Kalevalan runojen historia)*, joka on kasvattanut ympärilleen koko joukon nuorempiakin voimia. Niistä mainittakoon tässä vain dosentti *A. R. Niemi* (synt. Lemussa 1869), joka on yksityiskohtaisesti selvitellyt varsinkin painetun Kalevalan syntyä ja kokoonpanoa *(Kalevalan kokoonpano* y. m.) sekä suomalaisen kansanrunouden keräyksen historiaa. Kaarle Krohn on parin ulkomaalaisen kansanrunouden tutkijan kanssa perustanut myös erityisen kansainvälisen kansanrunouden tutkijain liiton *(Folklore-Fellows)*. — Suomalaisen ja suomenkielisen kirjallisuudenhistorian alalla liikkuneista nuoremmista tutkijoista mainittakoon tohtori *V. Tarkiainen* (synt. Juvalla 1879), joka on kohdistanut huomionsa varsinkin Aleksis Kiveen (väitöskirja *Aleksis Kiven »Seitsemän veljestä»* y. m. tutkielmia) ja selvitellyt myös ruotsinkielisen Fredrik Cygnaeuksen runoutta *(Fredrik Cygnaeus runoilijana)*. Laveaksi suunniteltu suurteos maamme ruotsinkielisen kirjallisuudenhistorian alalta on äskettäin ruotsiksi ja suomeksi yht'aikaa alkuun pantu, prof. *Valfrid Vaseniuksen* (ks. edell. osa, siv. 242) kuvailema *Zacharias Topelius ihmisenä ja runoilijana.* Aikaisempi samantapainen merkkiteos on prof. *Werner Söderhjelmin* (synt. Viipurissa 1859) alkujaan ruotsiksi julkaisema, mutta samalla kohta suomeksikin käännetty laaja ja tyhjentävä esitys *Joh. Ludv. Runebergistä.* — Suomalaista taidehistoriaa valaisee puolestaan perusteellisesti lehtori *Joh. Öhqvistin* (synt. Inkerissä 1861) lavea kokonaisesitys *Suomen taiteen historia.*

Monilla muillakin kotimaisen tieteen ja tutkimuksen aloilla (Suomen maan- ja luonnontiedon, oikeusjärjestyksen, taloudellisten ja yhteiskunnallisten olojen j. n. e.) on viime aikoina esiintynyt jo useita suomenkielisiäkin tutkijoita ja kirjailijoita. Onpa jo monien yleistenkin ja ammatillisten tieteenhaarojen (lääketieteen, matematiikan, fysiikan, kemian, geologian, teknillisten tieteiden y. m. s.) aloilta kotimaisin voimin saatu suomeksi korkeampaa tietämystä edustavia oppi- ja tietokirjoja, ja toisia on vähitellen käännetty tai mukailtu vieraista kielistä. Kun nämä tieteenhaarat eivät varsinaisesti kuulu kansalliskirjallisuuden tavanmukaiseen piiriin, voimme ne tässä sivuuttaa. Kuitenkin ansaitsee mainita muutamia sellaisia

kotimaisia kirjailijoita, jotka suomeksi ovat julkaisseet suuria ja arvokkaita, mutta samalla verrattain helppotajuisia teoksia yleismaailmallisen tietämyksen eri aloilta, varsinkin sellaisilta, jotka kuuluvat korkeamman yleissivistyksen piiriin. Niinpä on prof. *A r v i G r o t e n f e l t* (synt. Helsingissä 1863) julkaissut meikäläisiin oloihin nähden lavean ja uraa uurtavan *Uudemman filosofian historian I* (1896—99), josta uusi, toisella osalla täydennetty laitos, *Uuden ajan filosofian historia,* ilmestyy par'aikaa.[1] Prof. *J. E. R o s b e r g* (synt. Kirkkonummella 1854) on, paitsi isohkoja Suomea koskevia maantieteellisiä esityksiä *(Suomen maantiede, Lappi* y. m.) laatinut ensimäisen lavean suomenkielisen yleismaantiedon *Maa ja kansat I—II* (1905—07). Edellä mainittu tuottelias maantieteellinen kirjailija *I. K. I n h a* julkaisee parhaillaan laveaa teosta *Maantiede ja löytöretket.* Prof. *J. J. T i k k a n e n* (synt. Helsingissä 1857) on suomeksi kirjoittanut arvokkaan taidehistoriallisen teoksen *Kuvaamataiteet uudemmalla ajalla* (valmistui 1910). Toht. *K. S. L a u r i l a* (synt. 1876) on ryhtynyt kirjoittamaan laveahkoa estetiikan eli kaunotieteen eri puolia käsittelevää teosta, josta ensimäinen eli historiallinen osa, *Johdatus estetiikkaan,* jo on ilmestynyt (1911), monia muita samantapaisia tuotteita erityisesti mainitsematta.

Yhtynein kotimaisin voimin on viime aikoina toimitettu suomeksi julkisuuteen myös useita sangen laajoja t i e t o k i r j o j a sekä kotimaisen että yleisen tietopiirin alalta. Vanhin sellainen oli tuo jo edellisessä osassa mainittu, Suomen historiaa valaiseva *Biografinen nimikirja.* Myöhempiä ja aivan viimeaikaisiakin ovat esim. *Suomi XIX:llä vuosisadalla;* jo edellisessä osassa (siv. 240) mainittu 6-osainen jättiläisteos *Oma Maa,* joka sisältää arvaamattoman paljon tietoja Suomen historiasta ja oloista; 4-osainen *Luonto tieteen valossa;* samoin lavea 4-osainen maantiedollinen suurteos *Europpa;* suuri heimokirja *Karjalan kirja; Yhteiskunnallinen käsikirja, Lakiasiain käsikirja, Maahenki* j. n. e. Merkillisin ja suurisuuntaisin yritys tällä

[1] Lyhyempiä filosofian historian oppikirjoja ja käännöksiä ulkomaisten filosofien teoksista (Platon, Cartesiuksen, Rousseaun, Nietzschen, Euckenin y. m.) on myös jo suomeksi olemassa. Suom. Kirj. Seura toimittaa erityistä julkaisusarjaa tältä alalta nimellä »Filosofinen Kirjasto». Varsinkin viime vuosina on suomenkielinen filosofinen kirjallisuus runsaasti kasvanut.

alalla on kuitenkin parhaillaan tekeillä oleva suomenkielinen *Tietosanakirja*, josta noin toinen puoli (4 paksua osaa, K-kirjaimen loppuun) jo on valmistunut. Toinen yhtä suurisuuntainen puuha on äskettäin alkuun pantu, pelkästään kotimaisin voimin suoritettavaksi aiottu, 6-osaiseksi paisuva *Maailman historia*. Kolmantena voidaan mainita jo hyvässä menossa oleva luonnontieteellinen suurteos *Maapallon eläimistö*. — Vielä enemmän on laajoja yleistajuisia merkkiteoksia ja tietokirjoja eri aloilta tietysti joko suorastaan käännetty tai suomeksi soviteltu suurista sivistyskielistä. Alun siihen olivat tehneet n. s. *Gruben historia* ja Weber-Danielsonin *Yleinen ihmiskunnan historia*, joista jo edellisessä osassa oli puhe. Muita samantapaisia suuria käännettyjä ja mukailtuja tietokirjoja ovat esim. Merle d'Aubignén 3-osainen *Kuudennentoista vuosisadan uskonpuhdistuksen historia;* Lübken lavea *Taiteen historia;* 4-osainen, osaksi kotimaisinkin voimin kirjoitettu *Yleinen kirjallisuuden historia; XIX. vuosisata sanoin ja kuvin* (suomeksi sovittanut toht. *O. Hannikainen); Sosialidemokratian vuosisata* (toht. *V. Voionmaan* omintakeisesti suomeksi sovittelema ja mukailema); kotimaisten miesten *T.* ja *W. Söderhjelmin* ruotsiksi kirjoittama *Italian renessansia;* samoin kotimaisen miehen, prof. *M. G. Schybergsonin* lavea *Suomen historia;* G. Bangin *Europan sivistyshistoria;* Herodotoksen *Historiateos;* Höffdingin *Sielutieteen pääpiirteet;* suuret yhteiskuntataloudelliset tietokirjat *Kansantalouspolitiikka* ja *Yhteiskuntapolitiikan pääpiirteet* j. n. e., mainitaksemme tässä vain muutamia suurimpia ja yleismerkityksellisimpiä teoksia. Täten on sellaisellekin suomenkieliselle lukijalle, joka ei taida muita kieliä, jo melkoisesti avoinna inhimillisen tietämyksen avara maailma, ja uusia tärkeitä aloja siitä yhä valloitetaan suomenkielisen kirjallisuuden piiriin. — Käännöskirjallisuudessa tosin, kuten jo kaunokirjailijoista puhuttaessa lienee käynyt selville, käännetty kaunokirjallisuus, etupäässä tietysti suorasanainen, yhä edelleen on valtasijalla. Sen avulla suomenkielinen lukija jo voi verrattain laajalti tutustua vieraskielisen kaunokirjallisuuden sekä vanhempiin että varsinkin nuorempiin ja nuorimpiin tuotteihin ja kirjailijoihin. Kaunokirjallisuuden kääntäminen on monella kirjailijalla oman tuotannon ja sanomalehtikirjailun ohella varsinaisena elinkeinona.

Lopuksi voitaisiin mainita vielä muutamia sellaisia huomattavampia suomenkielisiä kirjailijoita, joilla edustamillaan aloilla on ollut yleisempikin ja tietä raivaava merkitys. Niinpä prof. *Hannes Gebhard* (synt. 1864) on esiintynyt perin uutterana, uudistavana, ja merkityksellisenä tutkijana ja kirjailijana taloustieteen, varsinkin maanviljelystalouden, osuustoimintaliikkeen ja maalaisolojemme selvittelyn alalla. Hän on m. m. perustanut osuustoiminnallisen »Pellervo»-seuran sekä sen sangen laajalle levinneen *Pellervo*-lehden. — Kasvatus- ja opetusopin alalla on huomattavia ja vaikutuksellisia teoksia julkaissut prof. *Mikael Soininen* (alkujaan *Johnsson;* synt. 1860), pitäen silmällä varsinkin Suomen kansakoululaitoksen tarpeita. — Naiskysymyksen vaiheita ja eri puolia ovat teoksillaan ja kirjoitelmillaan valaisseet varsinkin neiti *Aleksandra Gripenberg* (synt. 1857; pääteos *Naisasian kehitys eri maissa)*, joka samalla vv. 1889—1911 toimitti naisasiassa tietä raivaavaa *Koti ja Yhteiskunta* lehteä, neiti *Lucina Hagman* (synt. 1853), joka m. m. on kirjoittanut tuon jo edellä (s. 28) mainitun lavean *Minna Canthin elämäkerran*, ja neiti *Hilda Käkikoski* (s. 1864, k. 1912), joka myös on esiintynyt ahkerana lasten- ja nuorisonkirjailijana. — Raittiusasiasta ovat kirjoitelleet etenkin toht. *A. A. Granfelt* (synt. 1846), joka vv. 1878—1907 hoiti Kansanvalistusseuran sihteerin tärkeätä tointa, ja toht. *Matti Helenius-Seppälä* (synt. 1870), jonka teoksia on käännetty monille eri kielille.

Varsin runsaasti on suomenkielellä edustettu kirkon ja uskonnon piirissä liikkuva yleistajuinen kirjallisuus, sekä alkuperäinen että käännetty. Huomattavimmista ja ahkerimmista alkuperäisistä kirjailijoista tällä alalla mainittakoon tässä vain arkkipiispa *Gust. Johansson* (synt. 1844; *Saarnoja I—III*, *Pyhä uskomme* y. m.), prof. *Jaakko Gummerus* (synt. 1870), joka on kirjoittanut m. m. seikkaperäisen *Mikael Agricolan elämäkerran*, tohtorit *Erkki Kaila* (alk. *Johansson;* synt. 1867, kirkkoherra), *Lauri Ingman* (synt. 1868; *Kirkkolainsäädäntö Suomessa jälkeen v:n* 1870 y. m.), *Paavo Wirkkunen* (alk. *Snellman;* synt. 1874, suomal. normaalilyseon rehtori) ja *A. J. Pietilä* (synt. 1878), joka viimemainittu on m. m. kirjoittanut sangen lavean piispa

Daniel Jusleniuksen elämäkerran. — Uskonnollisesta kirjallisuudesta puhuttaessa ansaitsee myös mainita uusi, jo kauan tekeillä ollut *raamatunsuomennos.* Jo v. 1861 oli asetettu taitavista miehistä kokoonpantu komitea valmistamaan uutta, ajanmukaisempaa raamatunkäännöstä tuon kielellisesti perin vanhentuneen, joskin aika ajoin jonkunverran korjaillun ensimäisen raamatunkäännöksen (v:lta 1642) sijaan, ja saikin tämä komitea v:een 1886 valmiiksi Vanhan testamentin suomennoksen. Sitä ei kuitenkaan saman vuoden kirkolliskokouksessa hyväksytty, vaan asetettiin työhön uusi komitea, jossa varsinaisten kääntäjäin ohella ensin prof. A. Genetz (Arvi Jännes) ja sittemmin kirjailija Juhani Aho ovat olleet erityisinä kielentarkastajina, jotta käännös saataisiin kielellisesti mahdollisimman suomalainen. Tämä uusi komitea on äskettäin saanut lopullisesti valmiiksi vasta Uuden testamentin suomennoksen, joka vielä odottaa virallista hyväksymistä. Sensijaan uusi, v:lta 1701 polveutuvaa vanhaa virsikirjaa paljoa runsassisällyksellisempi ja kielellisesti ajanmukaisempi *virsikirja,* jonka laatimisessa niinikään v:sta 1863 alkaen oli toiminut kaksi komiteaa peräkkäin, edellisessä Elias Lönnrot, jälkimäisessä Julius Krohn johtavana miehenä, oli saatu hyväksytyksi jo v. 1886.

Ylläolevasta lyhyestä ja vaillinaisesta yleiskatsauksesta käynee selville, kuinka suomalainen ja suomenkielinen tiede on jo nuorena ja virkeänä vesana liittynyt yleismaailmallisen tieteen avaraan piiriin ja kuinka suomalainen kansa viime aikoina on omalla kielellään saanut haltuunsa yhä runsaampia ja tehokkaampia tiedollisen ja taidollisen valistuksen ja sivistyksen kirjallisia välikappaleita. Näitä kaikkia henkisiä aseita ahkerasti hyödykseen käyttämällä se voi yhä rohkeammin pyrkiä vanhempain sivistyskansain joukkoon ja samalla puolustaa omaa pientä ja vaatimatonta paikkaansa sivistyksen vaalijana kaukana pohjolan perillä. Kuta syvemmälle kansamme kaivautuu oman henkensä hetteihin, oman rodullisen olemuksensa uumeniin, ja kuta täydellisemmin se samalla omaksuu ja itseensä sulattaa suurten yleismaailmallisten sivistyssaavutusten parhaat ainekset, sitä turvallisemmin se myös voi katsoa tulevaisuuteen.

JÄLKIMÄISEN OSAN SISÄLLYS.

Myöhempi eli murrosten aika.

12. 952 — 15

NIMIHAKEMISTO
(Teoksen molempia osia varten.)

Sisältää ainoasti *kotimaisia kirjailijanimiä* ja viittaa vain merkitsevimpiin kohtiin.

O